

1981/3

ISSN 0188-699 X

საქართველოს
საქართველოს

საქართველო

7

1981

ენათობი

საქართველოს მწერთა კავშირის ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-სოციალური მუშაკთა შტაბი

წელიწადი 58-ე

№ 7

თვე 1981 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

პატრონ კალაძე — შახილი, ლექსი	3
ოთარ საბიძე — პენიტენციური ბაღი, რომანი	5
გიორგი გიგაური — ლექსები	30
რადუ ჩილაჩავა — ლექსები	33
ნინო მღვიმანი — ლექსები	36
ნოდარ ხუნდაძე — ვიკტორ-გოდის ლამობები, მოთხრობა	39
აკაკი ვახაძე — ლექსები	58
რევაზ დანელია — ლექსები	61
ანატოლ მამიძე — აზამათი, მოთხრობა, თარგმ. ოსტრიიდან ელენე ხაჩარულაძე	65
სოსო მამარაშვილი — ლექსები	69
ალექს გიგითაშვილი — ლექსები	92
ჯამალ კახიანი — ლექსები	94
თენგიზ გომილაძე — იურ პრემი კავი, წამდილი ამბავი	97
ჯერონი ა. ჯერონი — რატონ არა გვაქვს ვუღებინ, მოთხრობა, ინგლისურიდან თარგმნა ანა რატიანაძე	107

კრიტიკა და კუბლიცისტობა

გუგუშვილი გვირგვინი — ტრადიციულუბა, სიბაღვთე	112
გიორგი ჯიბლაძე — ბასილის კომეტური იდილი	126
რუსლან ვაგა — ახალი მთვარის შუაი	144
ბაბო მხოვლიძე — თამარ მარსთავი	147
გუგუშვილი გვირგვინი — გუგუშვილის ხეობის სიხარული	150
თამარ ქაჯავა — ასან გულმარის ან — ირანე პეტრიფის კომეტური ტრადიციის გამგებლობა	154
სერგი ავალიანი — რუსთაველის ნატურფილოსოფიური შემოღობვა	159
სერგო თარგაძე — ანტი ბარბრის და ტარტული კულტურა	168

მეცნიერება

ალექსანდრე ლეონი — გიგა ამფიფილის გადამხატვა	175
--	-----

შეკრები, მოგონებანი

ქუჩი ქიქვილი — ბასილ მელიქიშვილის მოსაგონარი	181
ბასილ მელიქიშვილი — კვირინი (ესკიზი)	185

წიგნების მიმოხილვა

თამარ ნატროშვილი — ხიდი, გადმობული მამთა დინება	186
---	-----

მეცნიერული რედაქციის მიერ გამოცემული ნაბრუნები

საქართველოს აკადემია:

გ. ბაბუნიძე, ი. ბაბუნიძე, რ. ბაბუნიძე (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუ-
ლაძე, თ. გიგინეიშვილი, ა. გომიზაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლეგანიძე,
ლ. მგელიანი, ა. სულაბაძე, ა. ქუთათელი, ნ. წულუკიძე,
? წულუკიძე, თ. ვილაძე, ბ. ხარანაული, რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რედაქციის ნაბრუნები

გადაეცა ასაწობად 8/VI-81 წ., ხელმოწერა-
ლია დასაბუთად 23/VII-81 წ., ასაწობის ზომა
71/4X12, ქაღალდის ფორმატი 70X108¹/₁₆,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირბეჭდი
თაბები 16,58.

რედაქციის მანამართლი:
თბილისი, რუსთაველის ქრონიკა, № 12.

№ 08530. ტირაჟი 22.000. შეკვ. 1601.
ნაბეჭდი ფურცელი 13. საიდრ-სავაჭრო-საგარეო
საქ. კვ. ცენტრის გამომცემლობის სტამბა,
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ბეჭდვითი ნაბრუნები: რედაქტორის — 88.55-11, ნაბეჭდი ფურცელი 13, საიდრ-სავაჭრო-საგარეო
მთ. რედ. მოადგილის — 88.55-13, განყოფი-
ლებების — 88.55-15, 88.55-17, 88.55-20.

02/71

შ ა ტ ი ლ ი

რაო, შატილმა, ბოლოსდაბოლოს,
რას ამბობს მისი ქვათა ფიქალი...
შატილმა როგორ არ დამაღონოს,
რად ვნახე, თავი რად მოვიკალი.
მე აქ სიცოცხლის, მე აქ სიახლის
სწრაფვა მეგონა უმწვერუალესი,
შატილს კი ჭარი ფრთებს რომ შეახლის,
მაჭვს ორბივით ნეკნის ნალეწი.

აგდა ხეესურო, ვერაგის ტუვია
და უნდა აღსდგეს კვლავაც შატილი!
შენ კი ქვაზე ქვა ვერ აგიწყვია,
თუმცა ხარ ასჯერ ომგადახდილი...
რას ეტყვი შენგან დამგობილ ამ გულს,
როცა არაეინ აქ არ გიგულუმს —
ან შეასკდები კლდესავით არღუნს,
ან უცხო კოშკებს, ამერიკულუმს...

კვლავ ქედზე ნაჭდევს, ნახმლევ
პიტალოს
ნუკი გასწირავ და ნუკი წაშლი —
ძირს რომ ქარწვიმამ ჩამოიტანოს,
ხელახლა უნდა ამართო ცაში!
ცად შიშველ ხელით ვინც ქვა აზიდა,
ღრუბლები ვისაც გაუხანჭლია —
ცისარტყელების სილაშაზითაც
ღარი გულ-მყერღზე იმ კაცს აჩნია!

აჰა, არღუნიც... ხეესურთა ლოდებს
შუბლს ჩამოშლია როგორც ქალარა,

ძველს ვეტრფი, მაგრამ სულს
შემიშფოთებს
სიახლე ძველმაც თუ არ მახარა!
არც მიფიქრია — სად მიდიოდა
როცა ამ წყალსაც წინსვლას ვუჭებდი,
აბა, ქვის-ქალაქს შატილიონთა
უკეთ, ხეედახეე სად ავუგებდი!

„სხვა ასე ახლოს ცასთან ვინ
სახლობს!“ —
ეთქვი და აქ როცა მეც დამიღამდა —
თითო-ოროლა ხე შერჩა მალღობს
და ისიც ტყიდან გამოსულს ქავდა.
ხეებიც ხეე-ხეე თვალს აყოლებენ
გაქვეულ ზვირთებს — თავზაფრიანებს
დგანან ებოდზე და მაგონებენ
კაცებს თმა-ბუძგა თვალ-წარბიანებს.

და მე კი სულ სხვა სურათი მახსოვს,
აქ როცა თვალი გამინაბია:
გზას ვით ღილ-კილოს ღილინით ნაქსოვს
მიმასწაველიდა მწყემისი კაფია...
მთას გაურბოდეს — ბარს შეეხიზნოს,
არა, არ ფიქრობს ალბათ არღუნო,
მზადაა ტალღა ხმალივით იძროს
შატილის სალი კლდით გაჩალხული!

განა მთის კაცი უბინდაროა,
ღილა მწირივით თავს დაათენდეს!...
იცის რას ვფიქრობთ, იცის რა დროა —

საქართველოს საბ. საჭ. სსრ

ის, რაც ინგრევა — უნდა აშენდეს!
განა არღუნის ქადილი სხვაა
და სხვაა ნატეხ ქვათა ქადილი!?
ფიცის გამტეხი რომელი ქვაა,
რომელმა დასცა დაბლა შატილი!

მთის-კაცი ხუროთ-მოძღვარს უჭერებს
და მას არ ძალუმს კვლავაც არ აქოს,
ვინც ფუძე-ამცდარ ქვას შეუჩერებს
შატილს საზღაპროს და საარაკოს!
მახსოვს, მე მახსოვს აქ იღვა ღმერთი
დამკვიდრებული მამა აქ მყოფთა,
იღვა და როგორც ხევსური ერთი
ისიც ფიქალზე ფიქალს აწყობდა!...

რაო, შატილმა, რა უტყუარი
გზით სცადა დროთა გაბათილება...
იყოს! სიცოცხლის წესი თუ არის
ქვათა სიჩუმე, წყალთა ღინება!
მაგრამ ვინც ერთხელ ჩააქრო კერა,
მოიკლა ეინი შინ დაბრუნების —

მისი სულისთქმა და გულის ძველა
უკვე არაა ჩვენი ბუნების!

ჩვენ ვიცით მთების გულში რაც ხდება,
სიკვდილი განა გაგვიიოლდა, —
არ დამარცხდება, არ დამარცხდება
საგვარეულო შატილიონთა!
აქ დიკისა და ლეის ყვავილიც
თვალს ამ იმედით ახელს, არღუნო,
და ხელაღებით ვერც შენ ჩაგვივლი,
ისე — სიცოცხლე რომ არ გვარგუნო!

ქვა-ციხევე იდექ, იდექ მამაცად
ჩვენს ძახილს განა დააგვიანდა —
დარაზმულია სამას-სამასად
სპა არა მხოლოდ არაგვიანთა! —
აქ, სადაც შატილს გაუღვამს ძირი —
ამალღდეს კვლავაც ღიღებად ჩვენდა!
მეტს იტყვის ვინემ სიცოცხლის ეინი,
მეტს იტყვის ვინემ სიმტყივე ძველთა.

ვენეციური ჭალი

რომანი

I

სასაფლაოზე აღარაინ დაჰხვედრია...
ყვავილების ბუღულ დაედგათ ახალ
საფლავზედა, ქალი ჩაემხო იმ ბუღულ-
შია, შავით მოსილი ქალი ჩაემხო და აქ-
ვითინდა:

ყმაწვილი არა, — არც ჩამხობილა
და არცთუ წახრილა, არც ცრემლი და-
ვარდნია, არც აჩუყებულა, მხოლოდ
ქალის წამოყენება უნდოდა, დამშვი-
დება უნდოდა ქალისა, გაცილება უნ-
დოდა იქიდანა, უნდოდა და ვერ გაებე-
და. ვერც სიტყვა ეთქვა, ვერც დახრი-
ლიყო, იდგა და ელოდა, იდგა და თვა-
ლებს დაატარებდა მუხათგვერდის ჩა-
მოლოკილ გორმახებზედა;

იქ ახლა სასაფლაოს დაედო ბინაი, —
მუხათგვერდის ჩამოლოკილ გორმახებ-
ზედა, — გადახობრილიყო უღრანი
ტყეი, მუხნარი უღრანი, ქარს მტვერი
ეხვეტა, დააბზრიალებდა, ან გააკიდე-
ბდა ფარდასავითა, თითქოს და რაო,
უნდა აათაროს მალევე შენობებსა, ქა-
ლაქიდან რო ამოჩრილა, წამოტანებუ-
ლა, მოსდგომია თუ ლამის მოსდგომია
მუხათგვერდის სასაფლაოსაკა:

და ზუოდა ქარი, ქარი ჰხვეტავდა,
გვიდა გორმახებსა მუხათგვერდისა,

გვიდა და აყრიდა, თვლებში აყრიდა
მზესა;

ასე ენება ქარსა მუხათგვერდისა.
და ჰქვითინებდა ქალი, სასაფლაოზე
რო არაინ დაჰხვედა, ჰქვითინებდა
გულმდუღარედა, უფრო მეტად გულ-
მდუღარედა;

იქ მამა ესვენა, იმ ბუღულქვეშა,
ყვავილების ბუღულის ქვეშა, დედაც
ესვენა იქავე, გვერდითა, დედაი ამისი,
— დედას ჩამოუსწრო, ბოლო წუთებში
ჩამოუსწრო, თვითონაც დაუხუჭა თვა-
ლები, დაიტირა წესისამებრა, დედას
ჩამოუსწრო და მამას ევლარა, ევლარ
ჩამოუსწრო, ბარელამ დაბრუნება ამოე-
ჭრა გულში და ევლარ ჩამოუსწრო,
დრო არ ეყო და ევლარ ჩამოუსწრო,
— წესებს, ქალაღლებს მოუნდა დროი,
ერთი ადგილიდან აყრის ქალაღლებსა,
თვითმფრინავმაც დაიგვიანა და სასაფ-
ლაოზე აღარ დაუხვდნენ; აღარ დაუხვ-
დნენ და კიდევაც ერჩივნა, მუხლმოჭ-
რით დაეარდა ყვავილთა ბუღულზედა,
ზედ დაეარდა და ზევიდანაც გადაეყარა.
— ქარი აყრიდა და ქარი გადაჰყრეფ-
და, მტვერსაც აყრიდა და მტვერსაც
გადაჰყრეფდა, ანთუ ერთადვე აიტაცე-

ბდა მტვერსაცა და ყვავილებსაცა, აიტაცებდა, აიტანდა, დააბზრიალებდა გაფიცებული ქარი მუხათვეერდისა; იქით მოსჩანდა თოვლიანი მწვერვალებიცა კავკასიონისა, თბილისში მაინც ზაფხული დამდგარიყო; ქარიც მაინც ისუსებოდა, ასპიტ ქარი მუხათვეერდისა; ისუსებოდა და დაესუსხა, ეს სუსხი ქალს ვერ შეაერთობდა, ვერც ჩაბალახები, თეთრი ჩაბალახები კავკასიონისა ვერ შეაერთობდა, — ყინვისა იცოდა, თოვლისა იცოდა, იცოდა და კარგადაც იცოდა, იცოდა სიციხეცა თბილისისა, იცოდა და კარგადაც იცოდა, — წასულიყო და დაბრუნებულიყო, ნებით წასულიყო და ნებითვე დაბრუნებულიყო, ეჩქარობ რო გითხრა, რო არ დაეჭვდე, კუდები რო არ გამოაბა; ჰოდა ასეო, ნებით წასულიყო და ნებითვე დაბრუნებულიყო, აპყოლოდა მოწოდებასა ჩრდილოეთისა, ჩრდილოეთის შშენებლობათა, აპყოლოდა და გაპყოლოდა ახალგაზრდული აფორიაქებითა;

ოღონდ ესაა, ახალგაზრდა აღარ ეთქმოდა, — ახლა ცხადია, — საფლავს რო ემზო, ყვავილები რო გადასდიოდა, ქარი რო წეწავდა, მუხათვეერდის ქარი, ქარი ტიტველი გორმახებისა; ახალგაზრდა აღარ ეთქმოდა და ხანშიშესულსაც ვერ შეჰბედავდი, ვერა, რა სათქმელია, — სიქორფე შეენახა სახესა, ტანსაც შეენახა სიქორფეი, უკეთ თუ ითქმის: სილამაზეს შეენახა ქალი, ხნოვანება არ დასტყობოდა; ნებვირობა არ შეჰბედავოდა, შრომა და ჯაფა არ მოჰკლებოდა, მაინც შეენახა სილამაზესა; ისე ჰქვეითინებდა, მძაფრი განცდისა უნდა ყოფილიყო, არც რას მოაკლებდა წუთისოფელი, არ მოაკლებდა სიმწარესა, მაინც შეენახა, სილამაზეს მაინც შეენახა; და ჰქვეითინებდა გულმდულარედა, რო ვერ ჩამოესწრო იმიტომაცა, მარტოდ რო დასტოვა მოხუცობაში, იმიტომაცა, უძღურებაში მარტოდ დაავდო. ის ამას არ დაიჩივლებდა, არც არავისთანა, არც თავისთვისა, როგორც თუ რა იყო, ისე ეგონა, რო

უნდა ყოფილიყო, — რა ეუყრობოდა ცხოვრებამ ათრია, ეგონა, რო უნდა უთრია, სწორედაც ისე უნდა ეთრია, რა ეუყოთ თუ თვითონ ილწოდა, სხვა მიითლიდა ყოველ სიკეთესა, ეგონა რო უნდა მიერწყო, უნდა მიელო იმ ვილაც სხვასა, რა ეუყოთ თუ ქედი დაეხარა, ხარკით დაეხარა რალა თქმა უნდა, შეედგა ულევი, შეედგა და გაეტანა, ამას გაეტანა და სხვას მოერთო ბზუილი, არაქისა არ იყოს, ბუზი რო ბზუოდა ხარის რქაზედა, მთელი დღე ვხნავდითო, რა ეუყოთ მერე, ეგონა, ასედაც უნდა ყოფილიყო, ანთუ და რაო, ასე იყო და, აუხირდი რამდენიც გენებოს; ასე იყო და ასეც თუ ეგონა, არცთუ მოუხმობდა თავის ქალიშვილსა რალა თქმა უნდა, არც არავისთან დაიჩივლებდა, ვაჟიშვილიც რო დაეღუპა, იმში ცხადია, იმასაც არავის დაამუნათებდა, თავსაც არაფრით ინუგეშებდა, იყო და ელოდა, აღსასრულს ელოდა გასაოცარის სიმშვიდითა, გასაოცარი ერთგულებითა, როგორც რო გალია წუთისოფელი, აღსასრულსაც ისე ელოდა, — არც უცმაყოფილო, არცა მადლიერი, ელოდა და ეყარა მიწაი, გულზე ეყარა რალა თქმა უნდა, ყვავილებიც ეყარა მიწაზე, შვილიც დამხობოდა, დაგვიანებული შვილი.

იქითაც მიეწყოთ თუ მიეგნიათ ყვავილები, დედის მხარესა, დღესღა მიეწყოთ თუ მიეგნიათ, ნარეკალიც გადაეგლიჯათ სამარიდანა, გადაეგლიჯათ და გადაეყარათ, შემკენარიყო და გახმებოდა, გახმებოდა და აპყებოდა ქარსა, გადაგორდებოდა ბეტონის ფილებზედა, დაიფშენებოდა და გაიფანტებოდა; ბეტონის ფილები ჰო საფლავები გახლდა, ერთი, ერთნაირი, განურჩეველი, მოფენილი გორმახებზე მუხათვეერდისა, მოფენილი მუხის ნაცვლადა, ტყის მაგიერა, ნიშანი წარსულთა, ოღონდ რა ნიშანი, ველარავის რო ველარ გამოარჩევდი, ვერ მიაგნებდი შენიანსა, დაიბნეოდი ერთფეროვნებაში, გაბოცდებოდი, გალექდებოდი... მაშის საფლავზეც უნდა დაედო ფილაი ისეთივე, დე-

დის საფლავთან რო დაემაგრებინათ, გორმახებიც რომ მოფენილიყო ნაცრისფრადათ თუ მიწისფრად. ვერ გამოარჩევდი მიწისაგანა, — მიწა ხარ და მიწად იქვეცო, — ვერ გამოარჩევდი მიწისაგანა; დასაწანიც რომ არ იქნებოდა აქ არაფერი, — მერე ცხადია, მერე და მერე: ზედ შესდგებოდნენ ბულდოზერები, ზედ შესდგებოდნენ და გადაივლიდნენ, გაასწორებდნენ და გადათხრიდნენ, კედლებს ააგებდნენ და ქუჩებს ვასკომებდნენ, პანლურს უჭერდნენ ქარსა, მუხაგვერდისა, პანლურს უჭერდნენ და გააძევებდნენ, დიღმის ქარი როგორც გააძევეს, აგრეთვე ქარიც საბურთალოსი. ვაკის ქარიცა, ვერის ქარიცა, გააძევებდნენ, ვიბურთავებდნენ იქით და იქითა, არმაზს იქითა, მიუჩენდნენ სხვა გორმახებსა, ძეგვისა თუ ხეკორბულასი.

არც არაფერი დაინანებოდამეთქი, თუმცა ესეც ფასად უჯდებოდათ, კაა გვარიან ფასად უჯდებოდათ, ოღონდ თვალს რაზან არა იტაცებდა, არც არაფერი დაინანებოდა: ვაკის ძეგლები დაინანებოდა, საბურთალოსიცა, დიღმისაცა, რა ვუყოთ მერე, — გადაუვლიდა მსახვრალი ბედი, ბედი უღმობელი, ბევრ ძეგლზე როგორ გადაუვლია, გადაუვლია და აღარავინ დაიხსოვებდა იქ დაღვრილ ცრემლსა, მოთქმასა იქურსა, აღარავინ დაიხსოვებდა, სიცოცხლე ასე გაუტანელია, მოთავისევა სიცოცხლე ასე, სიცოცხლე ცეკვავს სასაფლაოზე, სიკვდილს აძევებს, თვითონ ეუფლება: იქაც ის მივა, სიცოცხლე მივა რალა თქმა უნდა, იქაცამეთქი, მუხათგვერდზედა, თუნდაც დაღლილი სიცოცხლე მივა, როგორც მისულა ვერის ბაღებში, — რომ სეირნობენ იქა მოხუცები, გადამღვარნი სამსახურიდანა, მრავალს რომ მსჯელობენ, — აუ, რას აღარა!.. — დაჩაჩანაკებული გონებითა და დადამბლავებული აზრებითა: ქორთვა სიცოცხლეც ისევე მივა გორგოლაკებითა, დიდებები რომ დაავგოაკებენ ჩვეილთა, პირში გამოჩრდილი საწოთერბათა, დედის ძეძუ რომ მონატრებითა, ანაუ არც იციან, არც ეცოდინებათ:

რო დახტინან უფრო მოზრდილები, დახტინან, ჰკვიან, დაეისკისაობენ; ჰადრაკის დაფებთანაც რომ ჩაფიქრებულან, პატარანიცა და მოდიდონიცა, უმცროსებიცა და უფროსებიცა, გოგონებიცა და ქალებიცა, — აბა მაშ რაო, ჰადრაკის სასახლეც რომ იქ აღმართულა, იქიდანვე რომ განთქმულა სახელი მოქადრაკეთა ქართული სკოლისა, — ქალთა ოღონდა, ოღონდაც ქალთა!.. — განთქმულა და წასულა, წასულა და უვლია, ქვეყნიერება შემოუვლია; ჯერ იქ რომ გაწვრთნილან და იქვე რომ შეპიდებულან, იქიდან რომ გაჭრილან და იქვე რომ მიუტანიათ გვირგვინები დაფნისა; იქ დაბრძანებულა დედოფალი მსოფლოისი, ჰადრაკის დედოფალი, იქვე გამოჩეკილან მეტოქენიცა, გამოჩეკილან და დაზრდილან მოცილენი ტახტისა; იქ აღარ ახსოვთ აღარაფერი სასაფლაოსი, ბობოქრობს ვნებაი, ვნებაი სიცოცხლისა, სიკვდილი რომ დაეწიყებია, მხოლოდ ესაა, ერთი ქვა მაინც რომ შემორჩენილა, საფლავის ქვაი რალა თქმა უნდა, „მეჯანუაშვილის“ ავტორის ქვაი, უბრალო ქვაი, შემორჩენილა სადღაც კუნჭულში, კაცის ფეხი რომ ვერც მიატანს, — ვერცა თუ ჩვილთა, ვერც მოაბეჭრე პენსიონერთა, — ამიტომაც თუ გადაჩენილა, იმიტომაცა, უბრალო რალა, ქვა არის, ქვაი, და მეტი არაფერი: მარმარილო ჰო გაუტაციათ, უამრავი, უძვირფასესი, შორით-შორიდან მოზიდული, გაუტაციათ და გარდაუსახიათ, სხვათა სადიდებლად გარდაუსახიათ, სხვათა სადიდებლად ჩამოზიდული; მაშინ ჰოსულ სხვებს უჭროდა ქარი, ქარი ვერისაი, — სხვებს უჭროდა და ქარიცა ჰჭროდა, ქარი ვერისაი, ჰჭროდა და აღარა, რომ აღარა ჰჭრის, ძლივსღა სუნთქავდნენ ჩვილებიცა, პენსიონერნიც ძლივსა სუნთქავენ, ოღონდ კამათს არ მოიშლიან, მსოფლიოს ბედზე რალა თქმა უნდა და რამდენჯერმე ამოისუნთქებენ თუნდაც რომ წარმოსთქვან ეიზენჰაუერი, — ჰოდა წასულა, წასულა ქარი, სიო რა არის, წასულა სიოცა, ნიავიც წასულა, დაეწიყებულა ზენაქარიცა.

ქვენაქარცა, უწრიალია, უწრიალია და მიწყვეტლა აწ მუხათგვერდზე;

და ჰქვითინებდა ქალი მუხათგვერდზე,

არ დააღიდა ქარი მუხათგვერდისა,

არც დააღიდა და ქშუოდა ისე, ვაჟსაეც რომ არ ესმოდა ქვითინი იგი, იქვე რომ იდგა;

და ჰქროდა ქარი, ბურბურებდა მტვერი მუხათგვერდაზედა;

იქვე რომ იდგა და რომ არ ესმოდა, ქარისაგან რომ იყო, თვალის გაურბოდა მუხათგვერდის გვერდობებზეცა, იმას იქითაცა, შორეულ მთებსა და შორეულ მწვერვალებზედაცა; შორეულსაო, აქ ითქმის, თორემ თითქოს ზედშემორტყმოდა, ისე განიცდიდა, ისე შესჩვეოდა სხვაგვარ მიდამოსა, გაშლილ ველებსა, ტრიალ მინდვრებსა, პორიზონტი რომ მიუახლოებდა, შემოუნაპირებდა თითქოსო, მიუახლოვდებოდა და დააშორებდა, თვალს მოსტკრიდა, წარსტაცებდა და გაუბოცებდა; მთები აგერ ზედ გადამოსდგომოდა, მწვერვალებიც გადამოსდგომოდა, ხელს გაიწვდიდა და ჩამოეყრდნობოდა თითქოსაო, — თანაც მომალლო ჭაბუკი ვახლდა, ანთუ მომალლო სწორიც არ იქნება, მაღალი ეთქმოდა, ისე მაღალი, კალათბურთელთა მწვერთნელებსაც რომ მოსტაცებდა თვალსა: მაღალი, სწორი, განიერი და მოზიდული მხარბეჭითა, ქართული მხარბეჭითა, ბველი ფრესკებითა თუ იტიბელი მისიონერების ჩანახატებითაც რომ გვეცნაურება, ოღონდ ესაა, სახე აღრეოდა, და რომ აღრეოდა, ქართული იერიც რომ გვეცემოდა, უცება, უეცრად, ელვად რომ გავკრავდა, მყისვე მონოლოლური ამოგებეჭდებოდა, მყისვე, მაშინვე, მონოლოლური თუ უფრო ჩრდილოლური, მონოლოლურ-თათრული, თათრულ-კარგული, თუ ლმერთმა უწყის უფრო რომელი, რომელთაგანი, სადით სადაური, ლმერთმა უწყის თუ ანთუ ეშმაკმ; თვალებში უჭდა იერი იგი, — ლმერთმა რომ უწყის თუ ანთუ ეშმაკმა, — აზიდულ ლაწვებზეცა, წამოხურულ შუბლზედაც აჭდა, სხვა აჭაური გამოკ-

ყოლოდა, — ცხვირი მაინც მაინც მაინც და რაო, მინიატურაა აგერ მაინც მაინც და დებისაო; ხელიც წაუვიდა უნებლიედა, წაუვიდა და ცხვირზე ჩამოისვა, თვითმფრინავი რომ გადადგა კავკასიონზედა, ხელიც ჩამოისვა და თვითმფრინავიც გამოეცალა თითქოსაო, ანთუ მოიშორა და ნაბიჯით გაუყვა, გოლიათური ნაბიჯითა, კავკასიონიდან თრიალეთზედა, თრიალეთიდან არსიანზედა, გაუყვა და გადავიდა, გადავიდა და გადმოვიდა, ქვეშ ამოიდო ფერდობნი, მონატურნი, ველობნი ფერადფერადნი, კაყაბაძის ტილოსავითა, ქვეშ ამოიდო და გადავიდა, გადავიდა და გადმოვიდა მთიდან მთაზედა, მთაგრეხილიდან მთაგრეხილზედა, დიადი, ზეიადი, როგორიც რომ არ ყოფილა, არასოდეს არა ყოფილა: მერე უეცრად დაპატარავდა, მთებმა დაიტანა, იმავე მთებმა, ჯერ თუ ძირს დაყრილნი, აიზიდნენ ისე უეცრად, თვალის შეწვდენა რომ გაუჭირდებოდა, აიზიდნენ და გარს შემოერთყნენ, მოზლულდეს, მოწურეს, მოწურეს ისე, ველარ ამოძვრება იქიდან თითქოსაო, მოზლულდეს და მიჰყუდეს მხარცა, თითქოს აი ჩამოეყრდნობაო, თითქოსაო რალა თქმა უნდა, — აქ ასე ახლოს მოსულიყო პორიზონტი, მთების პორიზონტი, ტრამალეებისას რომ არა ჰგავდა... და აქ ისაა სწორედაც სათქმელი, ჭაბუკს რომ შეეძლო ამოეკითხა, შეეძლო და კიდევაც უნდოდა, ამოეკითხა, შემოეკითხა ის გვერდობები, ის ფერდობები მუხათგვერდისა, ყველა წარწერა, ყველა გვარი ამოეკითხა, ეყვირა და ისე, ქარისთვის რომ ეჯობნა როგორმე, თუნდაც მოჰყოლოდა ქარბორბოლაში, ეყვირა, ეყვირა ქართული გვარები, ელაპარაკა იმა გვარადა; რაო თუ გამგონე არავინ იყო, ის ქალიც არა, რომ ჩაკარგულიყო მწუხარებაში, ქვითინში რომ ჩაკარგულიყო, გზაშიც რომ სდუმდა, კრინტიც არ დაუძრავს, გზაში თუ ჰერში, — ანთუ სულერთია, ჰაერიც რომ გზად გადაიქცა, პოდა რომ თუ არ იყო სხვა სულიერი, ქარი პო იყო მუხათგვერდისა, განა რომ ჰქროდა, თითქოსაო

და რო ლაპარაკობდა... ქაბუეს მინც ასე ეგონა, ესაუბრებოდა თითქოს ქარი მუხათგვერდისა, გულში იკრავდა, უთათუნებდა ბეჭებზე ხელსა, ეგონა და გაესაუბრა, გადაახვია ხელი თეთონაცა: გაესაუბრა და შეერთა ქაბუი.

ანთუ ქარი შეერთა,

დაიხია, დაიხია, ჩაიწია, ჩაეიდა,

ამოჩრილ შენობებს აყრიდა მტვერსა,

გორმახებიდან ჩატანილ მტვერსა,

ავად აყრიდა, შლეგიანად აყრიდა,

როგორღაც გაიხარა თუ როგორღაც ეუცნაურა გამოთქმა ქაბუისა, — ქარს ეუცნაურა და შეერთა ქაბუი:

იქ უფრო თამამად ლაპარაკობდა, იქ ვამბობ, სადით თუ გაღმწერინდა, ოდესღაც ამას ხატოვანი გამოთქმა ერქვა, — მამაც უფრო წააქეზებდა, წაიშლერებდა კიდევაცა, ამლერდებოდა და ამლერებდა, დედას არ მოსწონდა, ნეტავი თუ ბავშვს რად აწვალებ, აბა სადღა გამოადგებო, მამას სახე დაეფშხალებოდა, დაემანქებოდა, გაეგრიხებოდა, უფროც აწვალებდა და მართლაც აწვალებდა ბავშვსა, აწვალებდა და ეწვალებოდა, ჰხატავდა „დედაენასა“ გოგებაშვილისა, ზეპირადა ჰხატავდა, ასოებსაცა, სურათებსაცა რალა თქმა უნდა, ჰხატავდა და ჰკონავდა, წიგნად შეადგენდა, შეადგენდა და მიჰყვებოდა: „აი ია... აი თათი...“ მიჰყვებოდა და იმეორებდა, იმეორებდა და ამეორებინებდა, მოუწონებდა და წააქეზებდა, დაუწუნებდა და ებუზღუნებოდა, გააცეხლდებოდა კიდევაცა, წააქეზებდა მერე ისეცა, გააცეხლდებოდა მერე ისეცა, წამოსციკილა ცრემლები ამასა, ხანთუ ცრემლები წამოსციკივოდა დაიშოშმინებდა გულსა ხანცა, აჰყვებოდა, გაიკვეთავდა, შეეჩვეოდა, გათამამდებოდა; გამოემართა თამამადაცა და მინც შეერთა, — ქარმა შეერთო მუხათგვერდისა, ოღონდ მანამდე თვითმფრინავშიც შეერთა თუ დაშინდა, რო შემოსესა ნაცნობი ხმები, სიტყვები ნაცნობი, თითქოს ნაცნობი და მთლად უცნობი, რო შემოსესა და ვერ რო გაიგო, გაიგონა და ვერ გაიგო, ამ-

ბობდნენ თითქოს მოჩქარებულად თითქოს ცოტა შემლერებოდა, მსხერე-ვითა თითქოსა, კლდეთა მსხერევითა თუ ჩანჩქერთა მსხერევითა, შეუჩნეველი და მკვეთრი მახვითა, როგორღაც ისე, რო ბერს რო გულისხმობდნენ და გული გულს რო ეზიარებოდა, ბერის სიტყვა რო არც გაეგონა, რო ვერ გასწვდნოდა გოგებაშვილი, ვერც რო ჩათავებინა გოგებაშვილი: მინც მოსწონდა, შექუტრებდა გაფაციცებული, აოცებდა ბელერადობა თავისებური, აოცებდა და გულსედებოდა, ასე ნაცნობი, ასე მახლობელი და ამალღებელი ისე, იმდენადა, ადვილადაც რო ვერ შესწვდებოდა, ისინი შეჰხაროდნენ, ცას შეჰხაროდნენ, ერთმანეთს შეჰხაროდნენ, შეჰხაროდნენ ამასაცა და გამოჰხატავდნენ სიხარულსა, როგორც რო სჩვეოდათ: ღვინოსა სთავაზობდნენ, წითელ ღვინოსა, წითელსა თუ მოშავოსა, უფრო მოშავოსა, სთავაზობდნენ საფერავსა, ტუჩებს იწუწინდნენ, შეშავებულ ტუჩებსა და შენც ჩაიწუწინო, ეუბნებოდნენ და ანიშნებდნენ: იწუწინიდა ესეცა ტუჩებსა, იწუწინიდა და გაეგებოდა თითქოს ყველაფერი, რასაც ამბობდნენ თუ გულისხმობდნენ რასაცა, როგორც უნდა ეთქვათ, გაეგებოდა, სტოუარდესა გააფრთხილებდა, არ შეიძლებაო, გააფრთხილებდა არც ისე მკაცრად, კავასიონს, რო, რაც რო გადმოსცდებოდნენ, მერე სულ აღარა, ასე გასინჯე, მიიპატიებდნენ კიდევაცა, ის არ აჰყვებოდა, ესეც ვერა, ვეღარ გაჰყვებოდა, მეორე ჭიქას ვეღარ შეჰბედავდა, მინც ჰო უკვე გაეგებოდა ისე მახლობელი და ისე დაშორებული, ისე გაუცხოებული და ისე თავისიანი, ისე გაბმული და ისე გამოკვეთილი, სისხლიერი, სისხლისმიერი, ის ღვინო რო იყო, პირდაპირ მარღვებში რო მი-თქრიალებდა, რო ისხმებოდა პირდაპირ გულში

ისეც გადადიოდა თვითმფრინავი მუხათგვერდზედა, გადადიოდა, გადადიოდნენ, გადადიოდნენ და გადადიოდნენ;

ისევე ქმუოდა ქარი, მტვერი დაებურტყა თბილის-ქალაქზედა. ამოდიოდა, ზეიწვედა გასუფთავებულს:

ისევ ასწეწავდა ქარი ბორცვებსა, ისევ ჩახვეტავდა, მტვერს ჩახვეტავდა და ამოვიდოდა ისევე სუფთა, წმინდა ისევე, ამოვიდოდა და ელიკლიკებოდა ამა უცხოსა და თავისიანსა, გაუცხოებულსა და მოსამინაურებელსა, ელიკლიკებოდა, ესაუყარლებოდა.

ქალს კიდევ უფრო მიესვოდა, ქარი მუხათგვერდისა, რო წამოდგებოდა ქალი, მოკლედ შეტყრილ თმას გაუჩეჩავდა, ბოლოს გასტაკებდა შავი კაბისა, თითქოს უნდა შემოახიოსო, ქალიც თითქოს კაბას მისდევსო, დაეშვებოდა ბილიკზე ეგრე, თან თვალს ამოოდ თუ მიმოაკეცებდა, ვერა ჰპოვებდა ვერცა თუ მხსნელსა, ქარისაგან რაღა თქმა უნდა, ვერცა ავტოსა თუ ავტობუსსა, — ტაქსს გაუშვებდა, ვერ რო გაითვალისწინებდა, იქ რომ არაიენ ივლიდა ხშირხშირადა, იქ მოსავლელი არაფერი რო არ იქნებოდა, თვალის მოსაყლებიც არ იქნებოდა, რო თუ წყრებოდნენ, ნუ გადაჰყვებთ მიცვალეზულთათო, — ვერ გაითვალისწინებდა რაღა თქმა უნდა; მერე ვინ უწყის ვინ თუ როგორ გაიღიმებდა, რაზე აღარა, ამაზეცა და იმაზეცა, ნუ-თუ შორს იყო მუხათგვერდიო, მერე ცხადია, ქუჩები რო გაიმართებოდა, შენობები რო აიჭიმებოდა, მაღალი შენობები, რო გაუსწორდებოდა გლდანსა მუხათგვერდი, ელერზესაცა, თემქასაცა, ზღვასაცა, მაშა, ღრმალეღესაცა, ლოტინის გორასაცა, ნაძალადევზე რო არა ვთქვათ რაი, გაუსწორდებოდა და ივლიდა ავტობუსი № 221, ან № 331, ანთუ № 111, ანდა ვინ იცის თუ რა ნომერი, ქალაქის საბჭო როგორ ინებებდა; ოღონდ ეს მერე რაღა თქმა უნდა, ჩერ მაინც არა, იქ ჰირისუფალი ვერ განმარტოვდებოდა, ვერ მიიტანდა დარღსა თავისასა, ვერ მოიგლოვებდა, ვერ მოიოხებდა გულსა ცხადია, ვერ დაამშვიდებდა ხმაი იდუმალი, ჩურჩული სულთა, იდუმალი გზებით მოსული, ჩემად მოსული სასუფეელიდანა, მარადიული

მირინდებდა როა, და რო დაეწეწავებოდა აფორიაქებულ წუთისოფელსაცა; ჩერ მაინც არაო, ვერც მოიგლოვებდა და ვერც მოიხვენებდა, სხვა თუ არაფერი, შიში აიტანდა, ნიშნობის ბეჭედი თუ გაჰყვებოდა შინიდანა, ემანდ თითიც თან არ გაყოლონო. — შიში აიტანდა, შიში გასთანგავდა, შიში თითისაი რაღა თქმა უნდა; ეს იტირებდა თავის სატირალსა, ამას შიში არ აიტანდა, ქარსაც აჰყვებოდა და ირბენდა ეგრე დიღმის ველამდისა, ვაეიც მიჰყვებოდა ეგრე ცუხცუხითა, არც რო დაეწეწავდა და არც რო გაუსწრებდა, ოღონდ ბორცვს რო მოათავებდნენ, აეტუზებოდათ მანქანაი წინა, — ჩერ ქარბორბალა აეტუზებოდათ, გადაიბრებდა, გადაიშლეგებდა და შეატოვებდა მანქანასა:

შედგებოდა ქალი, ლამის ზედ რო მიაწყვდებოდა.

ახალგაზრდა კაცი გადმოვიდოდა ავტოდანა, მტერის კუდს ხელით მოიშორებდა, კარს გაუღებდა ქალსა და ვაქსა, აჰა, ჩაბრძანდიო.

— საით?... — იყთავდა ქალი, ისე იყთავდა, თორემ იმ წამას თითქოს აღარც რა ენაღვლებოდა, ქარს რახან შეასწრო, მუხათგვერდის ქარსა, რახან ჩაიკუნჭა უკანა საეარბელზე.

— საითაც ინებებთ. — მიუგებდა ახალგაზრდა იგი, ჯმუხი, ჩასხმული, ჩაგვერა არა, არცა გოლიათი, ასე, საშუალოზე ცოტა მაღალი, ძლიერი, ღონიერი, თამამი, თვინიერი, მიუგებდა თვინიერადა და მოერგებოდა საჭესა ისე. თითქოს შიგაა ამოსულიო.

— იციო?... — დააპირებდა ქალი თქმასა,

— ვიცი... — მოუტყრიდა ვაეი ანუ ახალგაზრდა კაცი, ვაეი რახან იმას შეერქვა, წახრილი რო იჯდებოდა ი მანქანაში, თუნდაც „24“-ში.

— როგორ?! — გაიკვირებდა ქალი.

— ჩვენ ჰო დეიდაშვილები ვართ...

— ღმერთო ჩემო!.. — აღმოხდებოდა ქალსა და აუჩუყდებოდა გული, ვეღარ იპოვიდა სიტყვასა.

— ვართ. — დაბეჭდავდა იგი და მი-

ბინადრენი, მერე დარაბები რო სულაც რო აპყარეს, გადახუნებული დარაბები, გადაგლეჯილი დარაბები, ფანჯრები შეაბეს:

მუხათგვერდელი მენახშირეებიც ჩამოივლიდნენ, — მუხათგვერდი რო მოათიტელეს, მოათიტელეს და გაჰქრნენ კიდევაც:

ჩამოივლიდა უკანასკნელი თაბახიცა, — უკანასკნელი კინტო ჩამოივლიდა უკანასკნელი თაბახითა, იხანხალებდა თაბახზე ტარანი, და იყვირებდა კინტოცა, ტარანიო, კინტოსი ქუდილა რო შერჩებოდა, თაბახიცა ცხადია, ხმაცა, — ტარანიო... ხმაცა, იქვე რო ჩაებრინებოდა, თაბახსაც იქვე რო ჩაღწეწავდა, ქუდს რო არ გაფხრეწა, დაბერტყავდა და შინ წაიღებდა:

ოლონდ მანამდე, ტარანიო და რო გადმოდგებოდნენ, გადმოდგებოდა ციციონოს პაპაცა, თევზი უყვარდა და გადმოდგებოდა, თართი ერჩივნა, ზუთხი ერჩივნა, მაგრამ და რაო, რო გამწყვარიყო, გადმოდგებოდა ტარანისთვისაცა:

მერე ჰო ტარანიც არ იშოვებოდა... ეს არაფერი, არც არაფერი, სიტყვა თუ მოიტანს, თორემ ისე რა სათქმელია, — უყვარდა თევზი ციციონოს მამასაცა, აწ განსვენებულსა ჩალა თქმა უნდა;

სუფრაზეც მიეტანათ ტარანი, იმ თალს სუფრაზე. გლოვის სუფრაზე, ქელხზემეთქი, ტარანიც მიეტანათ, სათალიც დაეჭრათ, თხლადა, თხლადა, სიფრიფანადა, როგორმე ყველას რომ ჩაეგემებინა პირი, ისიც უყვირდათ, სად იშოვესო, უყვირდათ და ფრთხილად გადაჰქონდათ, ჩანგალზე არ ჩაიწეწოსო, —

ჰო ეს ქელხზე ციციონოს მამისა, ლონ ბადრიაშვილის ქელხზემეთქი, —

ხოლო ციციონო ესა ბრძანდებოდა, ეს დაგვიანებული ჭირისუფალი, აქამდე სახელიც რო ვერ გითხარი ვერ მოგახსენე ყველაფერი ერთბაშად:

ოლონდ ოოოო... არ მეგონა თუ ავკალის აუდიტორია დამაიფიცებოდა, თავისი ღიზა ჩერკეზიშვილითა, თავისი ნი-

კო გოცირიძითა, თავის იოსებ ჩხიტიანი ვილითა, მაყურებლითა, რაც მთავარია, ავკალის უბნის მაყურებლითა, არ მეგონა და გამოშრჩენია, მაშ მერე იყოს:

ისიც მერე იყოს თუ როგორ იარა ავკალის ქუჩაში, როგორ გადინაცვლა, აწ თუ სად არის, როგორ გადაუვლის თვით ავკალასა, გადაუვლის და გასწევს და გასწევს, ისიც მერე იყოს, სიტყვა თუ მოიტანს, რამეთუ ახლა ისაა სათქმელი, ციციონო რო გამოჩნდებოდა, რო მიღუმდებოდა, რო გამტყნარდებოდა, გაიკმიდებოდა სუფრაი რო, ქელხის სუფრაი:

სუფრა გაიკმიდებოდა და აქვითინდებოდნენ დეიდები ციციონოსი: დეიდა სალომეი, დეიდა ზეინაბი, დეიდა მერი, დეიდა ირინეი, გაეგებოდნენ ქვითინითა და ქვითინითვე შემოუძღვებოდნენ; ადგებოდნენ სხვანიცა, დაჰხრიდნენ თავსა მამაკაცები, დედაკაცები აფშუკუნდებოდნენ, მერე დუმილი ჩამოივლიდა, მერე ამოიხრებდა ყველა ერთობლივად, ერთბაშად; ოლონდ თუ ვილა დააციდოდა ამდენსა, ანუ თუ დუმილს ვინ დააციდოდა, აყვირდებოდა მანქანები ქუჩაში ერთბაშად: ვილაცა ვილაცას შეასკდებოდა, შეასკდებოდა კვერცხივითა, გაიჭედებოდა ვიწრო ქუჩაი, უყვე ვიწროი, ოდესღაც განიერი ქუჩა რო ეთქმოდა, გაიჭედებოდა და ვერ გაიკლებოდა ეგრე ადვილად, ვერც დაწყნარდებოდა ეგრე ადვილად: აქ მაინც არ აიწეწებოდნენ, მაინც ცხედარს ეკრძალებოდნენ, რო დაეკრძალათ, ოლონდ სული ჭერ აქ რო გახლდა, აქაობა რო არ ეთმოზოდა, ანთუ აქვე რო განიცდებოდა, ეკრძალებოდნენ და ადღეგრძელებდნენ ხსოვნასა იმისასა, ადღეგრძელებდნენ სხვა მახლობელთაცა, მანამდე რო წაბრძანებულყვენ, დრომოქმულთა თუ უდროოდ გარდაცვლილთა, დაღუპულთა უგზო-უკვლოდა, უაზროდა, გაუგებრად, ვილაცისა თუ რილაცის გამო, ეამსა განწირვისა, იშვიათად რო არ დაატყდებოდათ, ადღეგრძელებდნენ და ადღეგრძელებდნენ: გაიხსენებდნენ უბედურ-

თა, კვლავაც და კვლავაც გამოიგლოვე-
ბდნენ; თამადა ადგებოდა, იტყოდა მო-
კლდა, მკაფიოდ იტყოდა, იტყოდა ისე
გულში ჩამწედნანადა, დაეთანხმებოდნენ
სხვანი უხმოდა, ანთუ ვინმეც გამოიდე-
ბდა თავსა, ორიოდ სიტყვას მოადევნე-
ბდა, მგრძნობიარესა, რალა თქმა უნდა,
ამაჩუყებელსა, რალა თქმა უნდა; მოს-
ვამდნენ ცოტ-ცოტასა, სიტყვის ნდომასა
შეიკავებდნენ, ღვინის ნდომასაც
შეიკავებდნენ, ღვინის სუფრამდის შეი-
კავებდნენ, იქ მიეცემოდნენ მერე
სიცოცხლესა, მთელის არსებით მიეცე-
მოდნენ; სევდას აქაც გადაიყრიდნენ,
ნელ-ნელობით გადაიყრიდნენ, ჳირის
სუფრას რო შემოსხდომოდნენ, შემოს-
ხდომოდნენ სწორედ იმიტომ, ჳირისუ-
ფლისთვის რო ნუგეში ეცათ, სიცოცხ-
ლე რო არ შეეძლებინათ, არ გაეწი-
ათ სიმარტოვისადა: დიდი ქალაქიც
შემოვიდოდა ღია ფანჯრებიდანა, პატარა
ქალაქის დიდი ფანჯრებიდან შემო-
ვიდოდა პატარა ფანჯრებიანი დიდი ქა-
ლაქი, შემოვიდოდა და შემოიჭრებოდა:
სიცოცხლე რო შემოიჭრებოდა, იმატე-
ბდა სიტყვაპასუხიცა, — ისეთი არა
ღვინში რო იცის, ბევრად დადრეკილი,
ზომიერი ბევრადა, ოღონდ თუ მაინც
ცოტას აიწვედა, ეს მხოლოდ იქითა,
მეორე ოთახში, ქალების ოთახში, ცო-
ტას აქეთაც რო წამოიშლებოდა, რამე-
თუ კარი გადახსნილიყო, დიდი კარი,
წარსული საუკუნის დიდი ოთახებისა:
წარსულისათჳ, XIX საუკუნისა ამ შე-
მთხვევაში, ბევრად წარსულში, თუნ-
დაც V საუკუნეში ჳი არც გადახსნიდ-
ნენ შუა კარებსა, — არ გადახსნიდნენ
და თუ მაინც მოეწადინებინათ, ერთად
რო გაეტეხათ პური ქალსა და კაცსა,
აღმოვითებულიყო დედოფალი შუშანი-
კი, არა წეს არს, უცხო წესისა, ჩვენ არ
შეგვეფარისო; უცხოაო და უცხოც კარ-
ებს მიეტანებოდა, გაალებდა და ვერ
გაალებდა, გაალებდა ბოლოს მაინცა V-
დან აგერ XX საუკუნემდისა, ოღონდ
ესაა, ჳერ რო მაინც ვერ აურევდა ქალ-
სა და კაცსა, გლოვის წესსაც ჳერ ვერ
შეშლიდა, გლოვისა და თანაგრძნობისა,

სხოენისა და მოგონებისა, წყნებისა
მოგონებისა, — ჳერ ვერ
ისევ სამარხვოს შემოიტანდნენ, ადლე-
გრძელებდნენ ისევ წასულებსა, — სა-
უზმეული ჳი სამარხვოსი გახლდა: სა-
თალისა ჳი მოგახსენე, ტარანისაცა,
ხიზილაღაც შეიმჩნეოდა, თხლად გადა-
კრული პატარა თეფშებზედა, ისე თხლა-
და რო ამოსჳვიოდა გული თეფშისა,
მხალეულიც ჩარიგდებოდა, ნიგეზიანი
რალა თქმა უნდა, წნილი, მწვანილი, კი-
ტრი, ჳომიდორი, მამასისხლად რო გაი-
ყიდებოდა, რო ეყრებოდა ოდესღაც
მუჭთადა, მდაბიონი რო შეექცეოდნენ,
ხილო მერე რო საფუფუნოდ რო გამო-
ცხადდებოდა, რო არ ერქმეოდა მდა-
ბიონი აღარავისა: სხვა მეტი რაო, კმა-
როდა ცხადია, ღაზათიან სუფრად ითქ-
მოდა, მერე კირკაეს ჩამოატარებდნენ,
ზეთით მოხრაკულსა, მერე სახსნილო
მოედევნებოდა: ხაშლამა, ჩაქათული,
სადლეგრძელოც სახსნილო ითქმოდა,
ითქმოდა სიცოცხლისა შილაფლავამდი-
სა, კერესამდისა, ისევ მიცვალებულს
რო მიუბრუნდებოდნენ: მოედევნებოდა
და ჩამოატარებდნენ, ქალიშვილები ჩა-
მოატარებდნენ, ქალების მხარესა, აქეთ
ვაეები ჩამოატარებდნენ ფართო ღანგ-
რებითა, ჩამოატარებდნენ და გადაილე-
ბდნენ: ღვინოს იქითაც ვაეები მიიტან-
დნენ, იქითაცა და აქეთაცა, იქით ხან-
დახანა, აქეთ უფრო მოხშირებითა, ვაე-
კაცებისაენა: თეფშებს გამოსცვლიდნენ
ქალიშვილები, ფრთხილადა და მორი-
დებითა, უხმაუროდა რალა თქმა უნდა,
ხელი არ შეეშალათ თამადისთვისა, უხ-
მაუროდა და თანაც მკვირცხლად, გა-
მოსცვლიდნენ და ჩადგებოდნენ გვერდის
კარებთანა, ისევე ფართოსანთა, ხალვა-
თიანთანა, ვადახსნილთანა, რო შეჳვე-
როდა დოვლათიან საუკუნესა, ვასულსა,
წასულსა, ჩადგებოდნენ და მიაჩრდ-
ბოდნენ დეიდაშვილსა, რო დაენახათ
მხოლოდ ერთხელა, დედის დაკრძალვა-
ზე, დაენახათ თუ ელვად გადაეკლო, და
რო ეჯონათ, აი ესაი, ელვად გადაიკლის
ისევე ისევე:

მიაჩრდებოდნენ და ეამებოდათ ღა-

მაზი ქალი, დამწუხრებული ლამაზი ქალი, იდუმალი თუ გარომანტიურლებული მათს წარმოსახვაში, რო არავის შეეძლო აეხსნა თუ რად გადაკარგულიყო შორეულ მხარესა, დაეკრა ფეხი და გადაკარგულიყო; ამათთვის რო გადაკარგულიყო, ხოლო იქ, იმათთვის მახლობელი რო იქნებოდა, გულისხმიერი, დაუზარელი, შორით-შორსაც რო გაემართებოდა ავადმყოფთან მარხილითაც; ძალღებისა თუ ირმების მარხილითაც; დღიდებსაც ჩაეკრათ სურათები თავიანთ ალბომებში: ბრიალა თვალები, ბეწვებიდან რო მოანათებდა, მარხილები, ირმები; აქ ისე აღარა ბრიალებდა თვალები, ღრმა სევდა ჰფარავდა მწუხარება ჰფარავდა, დაიხრებოდა და აივსებოდა წამწამები ცრემლითაც, აივსებოდა და დაიკლებოდა, ჩამოგორდებოდა, ჩამოგორდებოდა მწუხარ სახეზედა; ამათაც ჩამოსციკვირდათ ცრემლი, ახალგაზრდა დეიდაშვილებსაც, ოლონდ ესაა, დეიდა მერი რო აღარ დააციდდა, ის განაგებდა სუფრის სარისტასაც, ისა საქმებდა, ისა ბრძანებდა; სხვა ორი დეიდა მოუჩდებოდა ციციხრსაც, მარჯვნივ დეიდა სალომეი, ისევ ამაყი, ისევ გოროზი, რო ვერ აერია ფერფერიცა ხანდაზმულობასაც, გარკნით — ზეინაბი, დეიდა ზეინაბი, ყოველთვის რო ერთი რამ შეიპყრობდა, ერთი, ერთადერთი, ახლაც ეს სიკვდილი რო დაიუფლებდა და აღარ წაუვიდოდა ფიჭირი აღარსათაც, ქვეყანაც რო დაქცეულიყო; ირინე საითლაც მიიკუნჭებოდა, დეიდა ირინე, მიიკუნჭებოდა და ჩაქრებოდა ვილაც ფაშაშა ქალის გვერდითაც, ისედაც თხელი, ისედაც სუსტი; შავი ეცმებოდა დეიდა ირინესაც, ოლონდ ცოტა გახუნებული, ისე მოვიდოდა აქა საგლოვაც, ჭერ ქმარიც რო ვერ გამოეგლოვა; ჰოდა ის ისევე; ფაეები გაიტანდნენ ცარიელ ბოთლებსაც, სავსეს შემოიტანდნენ, გოგონები გამოცვლიდნენ მოთხერილ თევზებსაც, ახალ კერძებს შემოიტანდნენ; და ახალ სადღეგრძელოსაც იტყოდა თამადაი, სიცოცხლისაც იტყოდა, იმედისაც იტყოდა, ნუგეშისაც იტყოდა,

სიცოცხლე მაინც რომ იტყოდა, იმას იტყოდა, მაინც სიკვდილი რომ ჰგონებიათ უღმობელი, იტყოდა იმასაც, ოლონდ ესაა, ვერაინ რო ვერაფერს ისწავლის, ვერც უსწავლიათ და ვერც ისწავლიანო, დასძენდა ამასაც... და ისხდებოდნენ სიკვდილის გაკვეთილზე, და ყურადღება გარეთ დარჩებოდათ, იქ დარჩებოდათ, სადთუ სიცოცხლეა, სადაც უმაღლე გადაეშვებოდნენ, ცხვირს გაჰყოფდნენ თუ არა აქედანაც, გადაეშვებოდნენ თუ თანვე მოჰყოლოდათ, — ჩანდა, მოჰყოლოდათ, თან მოჰყოლოდათ სიკვდილის გაკვეთილზე და ამიტომაც თუ ვერ ისწავლიდნენ, ვერც რო ესწავლათ ვერასოდესაც, ანთუ ეგების ოდესლაც ესწავლათ, სანიმუშონი რო ყოფილიყვნენ ბევრისათვისაც, დიდებული რამ რო შეეკმნათ, რო მივბაძათ სხვა ერებსაცაც, ანთუ ოდესმე კვლავაც ისწავლიდნენ, ჰყუას მოიკრებდნენ, ძალას მოიკემდნენ, კვლავაც გააოცებდნენ სხვათაც და სხვათაც, ისწავლიდნენ სიკვდილის გაკვეთილზე, სიცოცხლეს ისწავლიდნენ სიკვდილის გაკვეთილზე; იმედით ეცხოვრათ და იმედით იცხოვრებდნენ, იმედით გაეძლიათ და გაძლებდნენ იმედითაც, იმედი იქნებოდა ნერგი ამათი თვით სიკვდილის გაკვეთილზეცაც, თუნდა ესწავლათ და თუნდაც ვერა, გაიხარებდნენ იმედით მაინცაც; არაო, ამასაც აიხირებდნენ, იმედი ბრმა და ბრმად ვეღარ ივლიდნენ საუკუნიდან საუკუნემდე, იმედს შეიძლება ცოტახანს ნდობოდნენ, სულ ცოტა ხანსაც, მერე იმედიც დაჩლუნგდებოდა, გამოფიტებოდა და გამოფიტავდა, ბრმად მომლოდინეს გამოფიტავდა, აზრს დაუბნევდა, ძალას წაუღებდა, ცნობას წაუღებდა, ვერ შეაგნებინებდა ვერაფერსაც გაკვეთილზედა, იმა სიკვდილის გაკვეთილზედა, იმა უამრავ გაკვეთილზედა, განწირულობისაც და სიკვდილის გაკვეთილზედა, — ვერა, ვერაფერს შეაგნებინებდა თუ აუხსნიდნენ უკუღმართადა, გაუკუღმართდებოდნენ მოძღვარნიცა რო, თვით სიცოცხლე რო გაუკუღმართდებოდა, დიდი მოძღვარი მოძღვართა

მოდლარი, წაღმას უკუღმა რო მოაქცევდა, უიმედობას იმედათ რო მოაჩვენებდა: თამადა მაინც თავისას გაიტანდა, მაინც იტყოდა იმედისასა, მაინც იტყოდა გაძღებისასა, გაძღების ღონედ იმედს მიიჩნევდა. სხვა არაფერი ეგულებოდა. ვერც ვერას უჩივდნენ, აღარც იკითხავდა, თავის კვლას ადგა. თავისას გაიტანდა, მაშ აბა რაო, რალა თამადა იქნებოდა? აღარ აპყვებოდა თუ ჩაურთავდა ვინმეი ფრთხილად: შლადი რო ყოფილიყო ყველაფერი, იმედიც იშლებოდა, ატომი დაშლილიყო და იმედს რალა გააძღებინებდა. — დაქუცმაცდებოდა ერთი, ერთიანი, ერისა თუ ხალხის დიდი იმედი, ერთი იმედი, ერთი, ერთადერთი. დაკიწაწდებოდა, დაწერილმანდებოდა, გადაიქცეოდა სურვილად ნამცეცა გულისა და ფერად სათვალეში გასცლიდა ყველაფერსა, უცხოურ სათვალეში, უშნო სათვალეში, თვალის ამხვევსა და დამაბნეველში, გასცლიდა და დაიბნეოდა, იმედი ეგრე დაიბნეოდა. იმედი ეგრე გაქარწყლდებოდა: ბევრი იქნებოდა გული ნამცეცაი, ნამცეცა სურვილიც ბევრგვარი იშვებოდა, გაიტენებოდა ჰაერი შტვერითა. ქალაქის ჰაერი, იმედის შტვერით გაიქუქებოდა, დაფშვნილი იმედისა, გაიქუქებოდა და ღრუბლად ავიდოდა. დაიქუხებდა და წამოვიდოდა. არათუ სეტყვარი, არათუ წვიმაი, არათუ წვეთი, არც არაფერი წამოვიდოდა თვალისათვისა, მხოლოდღა შტვერი წამოვიდოდა იგი უხილავი, უხილავადაც მოედებოდა თვით ძლიერ გულთაცა, მგზნებარე გულთაც მოედებოდა, ყველას ჩაიხვევდა, ყველას ჩაითრევდა, მოიწამლებოდა ასე ყველაფერი, — ის არ აპყვებოდა, თამადაზე ვამბობ, და თითებს დაიმტვრევდა. ვინმეი, სიტყვას თუ ვინც დააწევდა, თითებს დაიმტვრევდა და გამოსცლიდა ჭიქასა, აქამდის თუ წრუთავდა და ახლა გამოსცლიდა, დაისხამდა და კიდევ გამოსცლიდა. სხვაც გამოსცლიდა, კიდევ სხვაცა, თითქოს და რაო, გავრი მოაწვით, ყელში მოეკოთ, გაეჭვდათ და ოღონოს უხნა გადააყოლონო, ოღონდ

ღვინო მაინც ღვინოა და არსებობს. გამოთვრებიანო, — ქელესში გიეი თუ გამოთვრება, ამიტომაც იყო, ქორწილში რო მიჰყავდათ გიეები, ქელესში არა, გიეს განარიდებდნენ ქელეხიდანა; გამოტყვრებოდა მაინცა მოდაევი, არ დაიჭრებდა ყველას წახდენასა, — გამოგვივლია ეპიდემიები უმძვინვარესი, მკვდარი მკვდარზე დაგვიმარხია, გადავრჩენილვართ აგერა მაინცა, იმედიც ასე გადავვირჩება, არ მოიწამლება ყველა არასოდესა, ყველაფერი არ მოიწამლებო, ასე ამგვარად არ დაიჭრებდა; სხვა ამას არ დაიჭრებდა, ერთ საუკუნეში თუ გამოვივილით ერთ ეპიდემიასა. ახლა მრავალია ერთდროულადო, სკოლა რო სკოლა, ისიც სიკვდა გადაქცეულა. უქნარები მოუძრავლებია, უქნარობა მოუღია ქვეყანაზედა, მოუტანია ეპიდემია უქნარობისაო, — სიკვდილს სიცოცხლით რო მოერეოდნენ, ვერ მოერეოდნენ სიცოცხლითა უქნარობასაცა, რამეთუ იგი თვით იქნებოდა სიცოცხლი, ვაი, რო საზარელი, ვაი, რო საშინელი, ოღონდ სიცოცხლელი მაინცა, აშშორებული სიცოცხლელი. „დახურეთ სკოლები, სავალდებულოდ ნუ აქცევთ სწავლასა, რამეთუ სწავლა ყველას არ ძალუძს... დახურეთ სკოლები!“ კბილებში ვილაც გამოამტვრევდა და თამადა ხელს აიქნევდა: „სხვა არის მიზეზი უქნარობისა“, — მაინც ვინმე ვერ მოითმენდა, და თამადა ხელს აიქნევდა უფრო წყრომისადა, მკვეთრადაც იტყოდა სადღეგრძელოსა, მაინც სიცოცხლის სადღეგრძელოსა, ჰირსიუფლის სადღეგრძელოსა პირველყოვლისა, სადღეგრძელოსა ციცინოსი, გამახხვევებდა, ანუგეშებდა, დაამედებდა, მაინც იმედს ჩაუსახავდა, მაინც იმედი ეგულებოდა ღონედა კაცთა: და გოგონები შეგვუფლებდნენ ისევ კართანა, შეაკქერდებოდნენ მოწონებითა, ისევ ისე მოწონებითა, იშრობდნენ ცრემლსა და ვერ გადაყლაპავდნენ ნერწყვსა, ესმოდათ მისი ჩუმი მოთქმაი, ციცინოს მოთქმაი, სადღეგრძელოს რო მოპყოლოდა, ესმოდათ მოთქმაი, ოღონდ ის მა-

ინც აღარ ესმოდათ, იწამა იმედი თუ ჰქონდა და ახლა ჰკარგავდა, აღარ ესმოდათ და ვერც გაიგებდნენ, ისე უჩინარი ცრემლი ჩამოედინებოდა, მშრალი, მშრალი ცრემლი ჩამოედინებოდა ციციონსა;

შეყოვნდებოდა დეიდა მერიცა, მშრალი ცრემლიც შეაყოვნებდა, სადღეგრძელოც შეაყოვნებდა, ვერ შეშლიდა სადღეგრძელოსა;

სხვა სადღეგრძელოსაც ვერავინ შეშლიდა,

რას რა მოჰყვებოდა, ეცოდინებოდა ცხადია ყველასა,

დაელოდებოდნენ მაინც ისე მოწიწებითა, ყურადღებითა ისეთითა, თითქოს პირველად გაიგონებდნენ, თითქოს უძველესს არ იმეორებდნენ, მითების დროინდელსა, ელონებზე უფრო ძველი მითებისა, ბევრად ძველისა და ძველისძველისა. —

მერე ნათესაობას აღდგურებულდნენ იმავე განცდითა, იმავე გზნებითა, მითების დროისა, ანთუ უფრო მომეტებულთა, ნათესაობის რღვევის შიში რო გაჩენილიყო, — აქ გრძობად იტყოდა სიტყვასა თამადაი: ჩამოსდინდებოდა ცრემლი ციციონსა, ახლა ღვარად ჩამოსდინდებოდა, არც შეიშრობდა, ედინა ვგრე იმა ცრემლსა თანავრძნობისა, იმა ცრემლსა ნათესაობისა, იმა ცრემლსა სიყვარულისა, ჰუმეშარიტი სიყვარულისა, ადამიანურისა, ადამიანურისა, — რო სჯეროდა, რო ავჯიანდებოდა და სჯეროდა ამისა, უამისობა რო არას შეშლიდა, წესი წესისად რო აღესრულებოდა, რო სჯეროდა ნათესაობისა, ნათესაებისა რო სჯეროდა; შეესვენებოდა გული წამისადა, თითქოს და აი გაუსკდებო, ცრემლიც წამისად მიუწყდებოდა, მოვარდებოდა ისევე მალე და იღვრებოდა, ცრემლად იღვრებოდა, ხანთუ ისე მშრალად მოსთქვამდა, ხან ასე ღვარად მოვარდებოდა და ის იქნებოდა კენესაცა, მოთქმაცა, სიტყვა აღარ დასჭირდებოდა; დეიდა სალომესაც ჩამოედინებოდა ცრემლი, დეიდა ზეინაბს მომეტებულადა, დეიდა

მერიც წინ წამოდგებოდა მკაცრად, წინა, ცრემლს მოიწმენდა ჰერკლის ტილოთი, სამზარეულოდან რო გამოჰყვებოდა, დეიდა ირინეს ნამი რა არის, ნამიც როდი დაედებოდა, დაუშრებოდა სათავე ცრემლისა, გაიკიდებოდა სადღეგრძელოსა, მწუხარებაზე უფრო შორსა; აცრემლდებოდა აპოლონიცა, მეუღლური იგი სალომესი, — სხვა არც იქნებოდა იქა კვისლთაგანი: ერთს პო დასტროდნენ. ერთიც ზეინაბს დაეტოვებინა ეგრე ზეზეულა ავადმოყვი, ერთიც პო გასკლოდათ, მეუღლე მერიცა, გაყრილიყვნენ და შერიგება აღარც ეწერათ, ერთიც დაემარხათ არტუ ისე დიდი ხანია, მეუღლური ირინესი, და ესლა იქნებოდა, აპოლონიმეტქი, რო იცრემლდებოდა და აკანტურებდა თავსა მადლობისადა სადღეგრძელოსი; დააკანტურებდნენ სხვებიცა თავსა, ნათესავნი რალა თქმა უნდა, ვეკაცები, ფეხზე ამდგარნი, თავდაბრილი გლოვის ნიშნადა, კიდევ უფრო დაჰხრიდნენ თავსა; ვერ გაარჩევდა ციციონი იმათა, ზოგი ბავშვი რო დაეტოვებინა, ზოგიც მერე რო გაჩენილიყო, რო დაზრდილიყვნენ, დაეკაცებულნიყვნენ, სხვადასხვაგვარად რო აბრიალებდნენ თვალბნისა, — მერე გაარჩევდა, განასხვავებდა თანდათანობითა; ჯერ მხოლოდ ერთი გამოერჩია, ზეინაბის ვაჟი, დეიდა ზეინაბისა, სასაფლაოზე რო დალოდებოდა, შინ რო მოაბრძანა და, რო ეტყობოდა, სუფრასაც რო ის ადგა თავსა, ის იყო ყველაფერის ავანჩაიანი, თუმცა თამადა არ გამოჰყოფდა... მერე ციციონიც წაეტანებოდა ჰიქასა, დადუმდებოდა შიგნით ყველაი. გარედან გუგუნი შემოვარდებოდა, რალაც გასკდებოდა თუ ერთად იშლებოდა მთელი აგროდრომი, ერთად ავარდებოდა ყველა რეისი, — რაც იქნებოდა თუ როგორც იქნებოდა, აქ დუმილს მაინც დუმილი ეთქმოდა, მაინც მკაფიოდ გაიგონებოდა თუ ვითარ სწამდა ნათესაობა ციციონსა, ვით განიცდიდა იქ უფრო, იქა შინა, ვით მოეწონა ყველა თვის ტომი, სიტყვა მშობლიური სჯერა ამისადა.

ური, ლურჯი ჰაერი, წმინდა ჰაერი. ცოტა ამღვრეული, ოღონდ შერეული არა, და რო უთუოდ დაიწმინდებოდა, ისევ ისე დაიწმინდებოდა, გაიგონებოდა რაღა თქმა უნდა თუ წარმოსთქვამდა, მაგრამ ძალა არ ეყოფოდა, ანთუ ერთად მოვარდებოდა სიტყვა და ქეითინი, ცრემლიცა ცხადია, შენივთდებოდა, გაფუვდებოდა, აზვავდებოდა, ააჯანკალბდა, შეატორტმანებდა: მიუსწრებდა დეიდა სალომე, გულზე მიიყრდნობდა, წყალს მოითხოვდა, ცივ-ცივ წყალსა, გადააყლაპებდა, ყვრიმალებს დაუნელდა: თამადა სუფრას შეუძახებდა მე მომხედეთო, შეუძახებდა და მოიგონებდა რაიმეს ისეთსა, სასაცილო რო გახლდა, რო შემთხვეოდა განსვენებულთან ერთად, მოიგონებდა და გაიცინებდა მოკლედა, მოკრითა, რო გამოეხსნა ჰირისუფალი ვაეზიდანა, სასოწარკვეთიდან რო გამოეხსნა: ესეც წესი გახლდა, წესი სიკუცხლისა, სიკვდილის კრიჭაში რო ჩასდგომოდა:

გაიცინებდნენ, გულს მოუფონებდნენ:

წესი რო იყო, არც გადავიდოდნენ, არც იკითხავდნენ.. რაღაო, რატომო, წესად იღო და არ შებღალავდნენ არც შეკითხვითა:

გაიცინებდნენ, დროს უპოვნიდნენ, მოუფონებდნენ ერთი წამითა.

III

დავითი ვერაფერს გაარკვევდა ასე ერთბაშად, —

დავითი ის გახლდა, ციციონოს რო ახლდა, —

სიტყვების გამორჩევას თუ ეცდებოდა, ნაცნობი სიტყვებისა, გაახარებდა, რაც თუ ეცნობოდა, აჭყლოპინდებოდა, გაიმეორებდა, მერე უცებ მხრებს ჩამოჰყრდა, მოვბოდიშებოდა გვერდით მსხლომებსა, იქით-იქითაც გასწვდებოდა ბოდიშობითა, ფიჭრიანად თუ მიაჩერდებოდნენ: ვინმე ისევ აიყოლიებდა, ანთუ დინჯად რო მერტყველებდა, ანთუ სწრაფად რო მერტყველებდა, დინჯი იზიდავდა, სწრაფი აიცილებდა, ისიც აოცებდა, ჰიჭის რო დაქვლიდა და საესე ედგა

ისევ და ისევე: კრძსაც მიართმევდნენ ახალ-ახალსა, მისთავაზებდნენ ყოველი მხრიდანა, მარჯნიდანა, მარცხნიდანა, მხარზემოდანა, მელავეების ქვეშა, წინიდანაცა, გამოუწვდიდნენ ერთბაშად რამდენიმენი, მისთავაზებდნენ და არ გააწბილებდა, გადაიღებდა მკირე-მკირედა: ამას გაუძლებდა, ამას აიტანდა, ოღონდ ლეინო მოეკიდებოდა, შეეხევეწებოდა ნულარ დამისხამთო: ალუთქამდნენ და დაუსხამდნენ მაინცა, რახან დასცალე, უნდა დაეასხათო, წესიოო, წესი წესიოო, წესს ახსნა არ უნდაო. იქ მამაც ასე ეუბნებოდა, ჩვენთან ყველაფერი სხვაგვარად იკიან, შეჩვევა უნდა, დასწავლა უნდაო, დაებრუნდებით და მალე შეგაჩვევო: ის ვეღარ დაბრუნდა, ესღა დაბრუნდა, ისეთი მოძღვარი არც შეჰხედროდა, ჩამოვარდნილიყო მარტოდ-მარტოდა და გასჭირებოდა ყველაფერი, შეჩვევაცა, მოგერიებაცა: არც ითქმობდა რო დაბრუნდაო, იქ რო დაიბადა, მაინც მამა ასე ამბობდა, დაებრუნდებითო, მაინც აქ გაჩენილს დაარქმევდა, მაინც აქაურს დაარქმევდა, დაებრუნდებითო, ჩასჩინებდა: დედა გაიცინებდა, დედაი დავითისა, რაღა დროს ეგაა, რას მისტირი თუ რაღას შესტრფიო, საიდან საღაო, მე აქაური ვარ და აღარც ვიცი საღაური ვარ, შენ როგორ იცი, სად მიიწეე, საღაური ხარო, მე სხვა ენაზე ავლაპარაკდი თავდაპირველად, შენ სხვა ენაზე, ეს ჩვენი შვილი სულ სხვა ენაზეო, — გაიცინებდა და ასე ეტყოდა და მერე მაინც ევედრებოდა ციციონოსა, დააბრუნეო, სწორედ ასე, დააბრუნეო, მე ვერ დაეაბრუნე, ვერც მამამისმა, ჩვენ არ გვეწერა, შენ დააბრუნეო, თქვენებურია და თქვენ მიჰხედეთო, ევედრებოდა სიკვდილის ჰირასა, ევედრე თავის მკურნალსა... და მოაწვებოდა ცრემლი ამასაცა, დავითსა ცხადია, ეს გაახსენდებოდა და მოაწვეებოდა, მოაწვეებოდა და შეიკავებდა, ეგრე იკავებდნენ აგერა ვაჟკაცები, ხანთუ მოიწმინდნენ მორიდებითა, ესეც მოიწმინდდა იმგვარივე მორიდებითა, თითქოს მალეულოდა, ცრემლს მოიწმინდებდა.

საქმეებისა და მოქმედებისა

დღა და ილიმოდა ნაძალადევადა, ამაღ-
გვარადა, ამა ეკეკაცთა: ამათში იქნებო-
და ამიერიდანა, დაბრუნებულყო და
ამათში იქნებოდა, ჭირში მოესწრო და
ჭირს მიეჩვეოდა, მიეჩვეოდა მერე
ლზინსაცა, ის სულ სხვაგვარი ეცოდინე-
ბოდათ, გაიგებდა და მიეჩვეოდა:
ოღონდ მამა რო დაუხატავდა, ჭირში
უფრო ამტანნი ვართო, ასე დაუხატავ-
და, მართლაც დაუხატავდა ლურჯი ფან-
ჭრითა, ლურჯით დაუხატავდა და უმ-
ტყეცბდა, შავი ზღვა არისო, დაუხატა-
ვდა ჩქანნივითა,, ძეძუდ მოაბამდა სა-
ქართველოსა, მრავალს უწოვნია, გამო-
უჩლუნხია მრავალს და მრავალსაო,
მანც იმედიათი ხალხი დაგებდება, მა-
ინც მოციხარი, შენც გაიცნე, აღივსე
იმედითა, მაინც იმედითა, რაც უნდა
იყოს, იმედს იმათთვის არ უმტყუნია,
იმედი აცინებთ, იმედითა ხარობენ,
შენც იმით იხარე, იმა იმედითა, ულე-
ველითა, უტყუართათო... იქ იმედი ცი-
ციხოს მიჰყევიდა, დავითის იმედი, ცი-
ციხოს პალატაში იწვა დედამისი და,
რო ეგონა, დაიხრჩობო, ეანგბადის ბა-
ლიშსა ბრძანებდა ექიმი, ავადმყოფი
სულს მოითქვამდა, აუბეუტდებოდა თუ
აუციალდებოდა თვალები ოდნავა, მაინც
ისე სანუგეშოდა, ახლა უთუოდ მოიკე-
თებსო, ეს იქნებოდა იმედი ცხადია,
ციციხო იქნებოდა იმედი იგი: მაგრამ
უოველთვის იქ ვერ იქნებოდა, გავიღო-
და პალატიდანა, იმედიც უკან აედევნე-
ბოდა, ანთუ გამოსტოდა ფრთებადა,
გაიყვანდა, გააფრიალებდა იმედის
ფრთები, თეთრად გაიყვანდა, თეთრად
მოიყვანდა, დააფრიალებდა ეგრე თეთ-
რად, თეთრი ხალათითა და ხილაბან-
დითა რაღა თქმა უნდა და იმედიც თე-
თრი ეგონებოდა დავითსა ცხადია, ახლა
რო გასცლოდა სითეთრეი იგი, ციცი-
ხოსა რაღა თქმა უნდა, შავით მოსი-
ლიყო, და გასცლოდა, გაპყროდა იმე-
დიცა, შორს მაინც როდი გადაკარგუ-
ლიყო, ცმუკავდა იქვე, სადარბაზოსთა-
ნა, ცმუკავდა, ბოლოდა, გავიღონდენ და
თან გაყევიდა, ყველას გაყევიდა,
ერთი გახლდა და ყველას გაყევიდა,

ვერ შემობედავდა შეგნითა მიხეცა, მხო-
ლოდ ერთხანსა, აქ სიშვევე ჩაბუღებდა,
არ გაიკარებდა სიშვევი იმედსა ანუ
იმედი მოერიდებოდა, მხოლოდ ერთხა-
ნსაო, მერე აპყრიდა, გაპყრიდა, ვაცა-
მტყერებდა, შემოიჭრებოდა აგრეთვე
შინაცა: ამას სიშვევე დაახსომდებოდა,
თეთრგადრევილი დაახსომდებოდა, იმ-
ხანად აქ რო აღარ იქნებოდა, — აერო-
დრომშეც უნდა დახვედროდნენ თავისი-
ანები, ანთუ აი შემოვიდოდნენ, აი და
აპაა, თავს წაადგებოდნენ: ზღვას რო
უხატავდა, მამი ცხადია, ანუ ჩქანს
რო უხატავდა, ლურჯადა, ლურჯ ზოლა-
და, ცურს რო მოაბამდა, იქავე, ზოლ-
თან, ვაგრას წაწერდა, აქაა ბიძაშენი,
მამიდაშენიცა, ბიძაშვილებიცა, მამიდა-
შვილებიცა, პაპაშენიცა და ბებიაშენი-
ცაო, ყველა აქაა და შენსკენ იმზირება,
ყველა აქაა და ყველას ხელი გამოუწე-
ვია, ჩახეალ თუ არა ჩაიფლობი იმა ხე-
ლებში, იმა გულებში ჩაიფლობიო, პო-
და აი შემოცვიყოდა ხელები იგი კარე-
ბიდანა, ფანჯრებიდანა, შემოცვიყოდა,
დაესეოდა, აიტაცებდა, გაიტაცებდა —
— პო არ დაილაღე? — შეეხებოდა
ვილიცის ხელი, ოდნავ, ოდნავ შეეხე-
ბოდა.

— პო...

— გავიდეთ თუ ვინდა.

— არა.

მიუგებდა და გადაეწმინდებოდა თვა-
ლებიცა, ანთუ ჭერ თვალი გადაეწმინ-
დებოდა, ანთუ როგორც იყო თუ რო-
გორც იქნებოდა, აღარ შემოცვიყოდა
უამრავი ხელი, ისევ ის სუფრა წარმო-
უდგებოდა, ისევ ის ხალხი, ცოტა შემ-
ცხარი, ეს ვინაა და რა ემართებაო:
იქ ყველა გაგიგებსო, მამა დაარწმუნე-
ბდა, ყველა თანაგიგრძნობს, ვინც უნდა
იყოსო, დედა სიცილით აუბამდა მხარ-
სა, აუბამდა და არც აუბამდა, ზღაპრად
კარგია, ოღონდ ასე ნუ დააჭერებ, ნუ
გადამირევ ამ ყმაწვილსაო: ზღაპრად
კარგია და ზღაპრად იყოსო, მამა განაგ-
რძობდა თავის ზღაპრებსა და აი აგერ,
იქ მოხედრილიყო, ზღაპრულ ქვეყანა-
ში, ზღაპრულ გმირებში, რო დასთმობ-

დნენ თავისასა სხვათა სასიკეთოდა, თავს რო გასწირავენდნენ სხვათა სასიკეთოდა, არც რო არავის დაეჩაგვრინებოდნენ, არც რო არავის არავის არ დაჩაგვრინებდნენ, გასასვლელს გავიდოდნენ, ვაიდიოდნენ და ვაგიყვანდნენ, ზომას რო არ გადავიდოდნენ, არც რო არსადა და არც სუფრაზედა, — ღვინის ბოთლები რო შემოესეოდნენ, ანთუ ხელადები შემოესეოდნენ, მონლოლებივით შემოესეოდნენ, იგვრიებდნენ მონლოლებივითა: მამავე ეტყოდა მონლოლებისასაცა, — ჩვენში რო მარცხი უწვენევიათ იმათ ურდოთა, იმდენი არსად და არასოდესაო, ესეც აქეთაო, ამ ნახევარ საქართველოში, იქით ჰო ფხიცი ვერ შეუდგამთო: ჩვენი მომრევი არც იქნებოდა ქვეყნად არაევინა, რო არ გათიშულიყო ეკლესია ქართველ-სომეხთა, გონება იქამდე რო ამალღებულიყო, სული იქამდე რო ამალღებულიყო, უფრო ძლიერი სახელმწიფო არც იქნებოდა, უფრო უბადლო არც იქნებოდაო: რალაც არ გვეყო თუ რალაც დაგვაკლდა, სულ ცოტა, ცოტა რალაც დაგვაკლდა, იმან გაგვთიშა, იმან დაგვანელაო: იქ ესმოდა და აქაც იგივეს გაიგონებდა, აქ ისე მწყობრად ვერც მიჰყვებოდა, ვერც ვაიგებდა ისე მწყობრად, იქიდანვე რო არ მოჰყოლოდა, მამის ჩიჩინი რო არ მოჰყოლოდა, თუმცა ვაუმეორებდნენ ესენიც ბეჯითადა, უფრო მონლოლურს რო ვაუმეორებდნენ, ალბათ თვითონ ეს გაახსენებდათ, სახეი ამისი, უკეთუ ნახევარი სახისა, შუბლი, თვალები, ისეთი სწორედა, რო გამოსცქეროდნენ სასოწარკვეთის საუკუნეებიდანა, — ჰოდა ალბათაო, ასე იფიქრებდა და აიფარებდა ხელებსა სახეზედა: არაო, ასე დაამშვიდებდნენ, სუფრა ასეთია, ჩვენი სუფრაო, სუფრააც არის და მსჯელობაცაო, მოგონებაცაა და ზრუნეცაო, სიფრთხილეცაო, ფიქრიც არის, ფიქრი აწმყოისა, ფიქრი მომავლისა, დიდი რამაა ქართული სუფრაო:

მაინც იგივე გვჭირს, — ჩაიბურჩულებდა ეოლაცაო, ისე თავისთვის ჩა-

იბურტუენებდა, წამოსცდებოდა ჩაიბურჩულებდა, ლედა, თავის ფიქრში თუ იქნებოდა, ისეც იქა, ეკლესიებთანა, — ახლაც ვცოდავთ ჩვენცა და ისინიცა;

— ისინი უფრო. — სხვა ისევე შეედავებოდა, ჩაიბურჩული ისევე ფიქრში:

— ეგებ ჩვენ უფრო? — კიდევ სხვა ასე რო იკითხავდა, იკითხავდა ისეც იმთებრა:

— ვტყუვდებით;

— სხვათა გასახარადა;

თამადას ხველება აუტყდებოდა, გამოვადებიზლოო, ფიქრობდა ეგება, და რო არ გასჭრიდა ხველები, შეუძახებდა, მომითმინეთო:

— ქართული სუფრა აკადემია, — შეახსენებდა ეოლაცა თამადასა:

— იმიტომაც გიშლიან, აკადემია ერთიც გვეოფათო;

— ქართული სუფრა პარლამენტიცა;

— უუუუუუუ... — თამადა შემფოთდებოდა და ჩაერეოდნენ შოადგილენი, სიწყნარე იყოსო: იყოს სიწყნარეო და იქნებოდა, იყოს ნათელიო და... ეს არ იქნებოდა თამადას სიტყვითა, სიწყნარე იქნებოდა, სიმშვიდე იქნებოდა, იმ წუთს საქიროც ის იქნებოდა: ფრთხილად რო დალევდნენ, მაინც და რაო, სასმელი მაინც სასმელი რო იქნებოდა, მაინც სიფრთხილით მოერეოდნენ, — ასე იქნებოდა მამის ზღაპრებშია: სვამდნენ, თერებოდნენ და მაინც უსმენდნენ ერთიმეორესა, ხოლო თამადას მომეტებულადა: დედა აქაც ვაიციხებდა, ო, რა კარგია, ეგრე რო იყოს, მაგრამ ნეტავ სად იქნებო, — ავერ თურმე, ყოფილიყო და იქნებოდა, მამის ზღაპრებში ჩამოვარდნილიყო, ფასკუნჯს მოჰყვებოდა და ჩამოვარდებოდა, ზღაპრებით ივლიდა და ზღაპრებში მოვიდოდა; და ჩაუდგამდნენ უკებ ორ ბოთლსა, ბორჯომის ბოთლსა, ლიმონათის ბოთლსა, ციქსა, ცვირინასა, დალევდა და გულს მოიფონებდა, ღვინოსა ნულარაო, მეტად ნულარ მიეძალეებოდა; თვით თამადა ვაუფრთხილდებოდა, მწდე რო თავს ადგა, სასმისს რო უესებდა, იმას დასაქმებდა, იმას დააბარებდა, ჩაუჩურჩულებ-

ერეკნული
ხელოვნება

და, მეტი არაფერი, გაფრინდებოდა და მოფრინდებოდა, უხმაუროდა, ულაპარაკოდა, ალესრულებოდა ბრძანებით თამაღისა, ის ვითომდა არაფერიო, განაგრობდა ისევ თავისასა; ვინცთუ ვერ დაესწრო დაკრძალვასა, ისევ უახლოს ნათესავთაგანა, მიზეზთა გამო ვინცთუ ვერ დაესწრო, ხოლო იქ სწუხდა, სადთუ ბრძანდებოდო, როგორცა ბრძანდებოდა, ანთუ რანაირადა, იტყობინებოდა დეპეშით მინცა, ანთუ ვერცთუ იტყობინებოდა, თუ ვერც გაეგო, ისეც რო იგრძნობდა, ტანი უგრძნობდა, ტანი შესძრავდა, ადღეგრძელებდა იმათაც ერთობლივად; სოფელში ამას გააცალკავებდნენ, ავადმყოფთა ცალკე დალევდნენ, უბედურთა კიდევ ცალკე, ვინც ვერ გაიგო, ცალკე იმათაც, ანუ ერთადა და ცალცალკე ჰქიქითა, სამთავეს დასცილდნენ და თანაც დაატანდნენ, აფერუმ ქალაქებდნენ, ერთსაც ძირაშდე ვერ ჩაპყებდნენ.—დასძრაბავდნენ ერთ სიტყვითა, დასძრაბავდნენ ესენიც აგრეთვე, ბაზარს ცეცხლი წაუკიდესო, მწვანელი რო მწვანელიაო, პირთან რო მიიტან ცეცხლი გაცემაო;

— ცოტა წყალი მინც აპურონს!.. — შეეცდებოდა ვილაც ხუმრობასა.

— ჰკურება ხანძარს ვერას უშველის.

— მოპასუხე გამოუჩნდებოდა.

— რო ვიპყლიტებით?.. — სხვა იკითხავდა.

— განა ცხოვრება მარტო მწვანელია?! — სხვა გაიკვირებდა.

— მწვანელიეთაა!.. — სხვა მოუქრიდა.

— მართალი ბრძანებაა... — სხვა მოიწონებდა.

— მართალი ბრძანებაა... — სხვაც დააწედა.

— მხოლოდ სოფელი ტყუებულა, ხალხო!.. — სხვა გაიქილიკებდა.

— საწყალი სოფელი!..

— რამდენი უნდა გაპყიდოს მწვანელი, რამდენი ჰანჭური, ერთი ბეჭედი რო უყიდოს საპატარძლოსა?!

— ბეჭედს შენა ჰყიდი?!

არც ისა ჰყიდის ჰანჭურსა.

— ბაზარი ჰყიდის...

— ეს ჰქვეყანა ერთი ბაზარია.

— დახლიდარიც ერთია.

— ყველაფერი ერთია.

— ერთგერ ერთი ერთია.

— ერთიც დავლით და ორი იქნება,

— თამაღის მოადგილე იტყოდა ამასა, თამაღას გაჰხედავდა, მეტი ჰო არ მომივიდაო:

სადღეგრძელო თუ ჩამოტარდაო, თამაღა იკითხავდა, ისე იკითხავდა, დიხაც რო მეტი მოგვიდაო, იგულისხმებოდა, შეძახილებიც მეტი მოგდითო, იგულისხმებოდა აგრეთვე ესეცა, უდღეგრძელებელი არავინ გამოგვრჩეს, აქ ესაა უმთაერესიო, იგულისხმებოდა კიდევ ესეცა, და მიწუდებოდა წამოძახილი, მკრთალ ჩურჩულში მიილეოდა, ასწევდნენ ჰქიქებსა ერთადა, ერთბაშადა, თავს დაუხრიდნენ ერთიმეორესა, შეჰხედავდნენ და თავს დაუხრიდნენ ჩამოტარებითა, ლობურადა, თავითბოლომღისა; თავს დაუხრიდნენ აგრეთვე ამასაცა, დაეითსა-მეთქი, თავს დაუხრიდნენ და ეუხერხულებოდა; ადგებოდა, დაჯდებოდა, ისევ ადგებოდა, დასწევდნენ კალთასა, სახელოს დასწევდნენ, აქ ცალკე არავის ადღეგრძელებენ, სადღეგრძელო ყველასიაო, დასწევდნენ და განუმარტავდნენ; განუმარტავდნენ და მორჩილდებოდა, გაიხსენებდა მამის თქმულეებდსა, უუძველესსა რაღა თქმა უნდა, რო მისწვდომოდა სათავეს წესთა, გაიხსენებდა და ვერც გაიხსენებდა, ამირანს მინც გაიხსენებდა, — თითქოს კიდევაც ეხილა თვალითა, კაცასიონს რო გადმოვლებოდა: აზიდულიყო მწვერვალთა ზედა, აზიდულიყო და დამაბულიყო, ეწეოდა და დამაბულიყო, ჯაჰვს ეწეოდა რაღა თქმა უნდა, და ჟრიალებდა ჯაჰვი უმძლავრესი, აუწყვეტი, აუშვებელი, და ჟრიალებდა კაცასიონი, და ჟრიალებდა მთლად დედამიწაი, ყველა მწვერვალი და ყველა ტაფობი, ამისგან იყო ქარიშხლებიცა, სეტყვაცა, გვალვაცა, უდაბნოს ხორშაკიც ამისგან გახლდა. აღრევეც აგრეთვე პლანეტებისა, აღრევა მომავალი, რა-

მეთუ ჰალოს რო ეწეოდა, ჰო ეწეოდა და მთლად ბუდიანადა, და ბუდეც იგი ჰო დედამიწა გახლდა, მთლად დედამიწა, და ამობდღვინდა ბუდიანადა, ამოიტანდა, გააცამტვერებდა: ჯერ მაინც არაო, ჯერ ისევ ყორანი აქდებოდა გულზედა, ამასაც იხილავდა თვითმფრინავიდანა, გაფუებული, გამაძლარი ყორანი, რომ გამოიწიწინდა სისხლიან კლანჭთა, გამოიწიწინდა და ვადმოაგდებდა ნაფლეთთა გულისა, გულმკერდისა, ამირანისა, რაღა თქმა უნდა; აი და აპა, ლამის თვითმფრინავი დაეჯახებოდა ავბედით ყორანსა, ანთუ რა ლამისა, — დაეჯახებოდა, დაიზრიალებდა კაცასიონი, მიწის გული დაიზრიალებდა, ჩივილივებოდა უფსკრულებში ყორანი იგი, მაგრამ არაო: ეს თვითმფრინავი შეირყეოდა, გაუსხლტებოდა კლანჭთა სისხლიანთა, ძლივძლიობისას გაუსხლტებოდა, გაეარდებოდა, ვადარჩებოდა: მადლობა მღმრთისაო, მაგრამ არაო, ამას მხოლოდ ჰიდილი სწადდა, ჰიდილი ყორანთანა, წუთისოფლის სიავესთანა, რომ დასცბრომოდა ასე სიკეთესა, რომ გლეჯდა, ჩივნიდა და სიკეთე რომ განწირულიყო... წამოიწევედა დაერთიცა უნებურადა, არ აღუშვებდა საბმური საჯარძლისა... და წაატანდა ხელსა ციციბოი: თუ რაიმე გაწუხებს, ეგერა პაკეტიო: ჯერ თვითმფრინავში არცა მკდარიყო, მაინც ისეთი არც რა მოსწეოდა, მიეხუტა მხოლოდღა თვალნი და განშორებოდა განცდაცა იგი, იგი უჩვეულო, იგი უცნაური, რომ მოეგვარა ისე ერთბაშად ამოცენილ მწვერვალთა, ღრუბელთა იმა მოტორტმანეთა და მზესა გაფოთებულ მზესა, ღრუბელთა მეუფესა, მწვერვალთა მეუფესა, მეუფესა ჰიალუათა, ადამიანთა მეუფესაცა, ოლონდ უძალოსა ყორნის წინაშე ანუ წინაშე უყუნეთისა; ამას მამა აღარ ეტყოდა, იმედი ახლდა ამირანსა და უიმედოს არას ეტყოდა, ჩაუმარცვლიდა ლექსადაცა: მოვა დრო და თავს აიშვებს და ჩაქვს ვასწვევტს გმირთა გმირი, სიხარულით შეიცვლება ამდენიხნის გასაკირიო, ჩაუმარცვლიდა და აღმართავ-

და ხელეზსა, თითქოს და რაღა ანთაო, რომ ცვივოდა ჩაქვი, რგოლ-რგოლა ცვივოდა, თითქოსნაო რაოა თქმა უნდა; ის ჩაუმარცვლიდა და ეს გაიმეორებდა, გაიმეორებდა და დაიხსომებდა: დედა ევრაო, ევრ გაიმეორებდა, ენას მოიტებდა და ვერ გაიტებდა, თავს უთუოდ იხუგეშებდა, აქ თუ ევრაო, იქ გაემეორებ, იმა მთებში, იმა ხევებში, ასეთი ბეგრები სადაც იშვებოა: ეს იქავე გაიკეთავდა, გაიკეთავდა დასე უხინჯოდა, მამა თვალზე ხელს აიფარებდა, იქა ვარ, იქა ვარ, და იქაური ბავშვი ტიტინებსო: და მართლაც აგერ აქ რომ იქნებოდა, მოეძალებოდა იგივე სურვილი და ლამის აი წამომდგარიყო... მოიღუშებოდნენ მოქელებენი, დავითი დადრკებოდა, ხელი ხელსაწმენდ ქაილდს წასწვდებოდა, მოხაზავდა ზედა მწვერვალებსა, მოხაზავდა ამირანსაცა თავისი ჩაქვითა და თავისი ყორნითა, გოშიათიცა თავისითა: ვილაცა ფურცელს გამოაცლიდა, თეფშს შეუცვლიდა და ფურცელსაც იმას მიაცილებდა, თითქოს იმედს მიაცილებდა, ახსნის იმედსა, — აიწეწებოდა, აწრივალდებოდა, მისწვდებოდნენ და მიეფერებოდნენ, დაუყვავებდნენ და მისთავაზებდნენ, წყნარადა, მშვიდადა, უმფოთველადა, ანთუ კითომ რა აღაშფოთებთო, ამას დავითი გაიფიქრებდა, არცთუ წასულან და არცთუ მოსულან, აგერ არიან და აქ იქნებიან, ამოუგიათ თუ რაც თუ დაუჯარგავთ, ამოუგიათ და ამოიგებენო, — მამა არწმუნებდა და აპყებოდა დედაცა, დაუჯერებდა თანდათანობითა, მერე ჰო სულმთლად დაიჯერებდა, ქმარს რომ დაქარგავდა, დაიჯერებდა და იხანებდა, რად არ მოვიწოდოშე ერთხელ მაინცა, რად არ ვინახულე ქვეყანა იგიო, კაცობრიობის აქვანი რომ დაურწვეია, რომ მოუტანია ტყვილიებაცა დაბადებისა, სიხარულიც რომ მოუტანიაო, დღევანდლამდე მოუტანიაო: ეგ ის ხალხა, მკლებსაც რომ მისტორის თავისიანისა, რომ მოიკითხავს, რომ გადაასვენებს, ხოლო თუ მაინც ვერ გადაასვენებს, მიწას რომ ჩაუტანს, გულ-

ზე რო მოაბნევს უცხო მიწაზეო, გულზე რო მოაბნევს და გულს რო მოუთბობს, მიწა რო სწორედ ისეთი რო აქვთ, ისეთი თბილი, მოსალბუნე ისეთიო, კვარს რო გაუთბია ამირანისასა და რო არასოდეს არ გაცივდებაო; ეგ ის ხალხია, კარგი ჩვევები რო წარუტაციათ მერეცა და მერეცა, დაუგმიათ და წარუტაციათ, მიუთთვისებიათ და გაუერცლებიათ, ვითომც საკუთარი რალა თქმა უნდაო, — თუნდაც ეს წესი, მიწის მობნევისო... ამას ღედა მოუყვებოდა, — დაჰხსომებოდა ნათქვამი მეუღლისა თუ წარმოსახვა გაჟფებოდა ცივი მიწების მობინადრესა; რაც იქნებოდა თუ როგორც იქნებოდა, ახლა ესლა შეათქვამდა: მამის ძელებს რო გადმოუსვენებდნენ თუ გადმოუტანდნენ დედის ძელებსაცა, წესებში ეს თუ ვითარ იქნებოდა, თუ შეიძლებოდა, თუ დაიშვებოდა, — შეათქვამდა და შემოირბენდნენ გოგონებიცა, გამოსცლიდნენ გამოსაცვლელსა, გადასწმენდნენ გადასაწმენდსა, შესაწორებდნენ შესასწორებელსა და მოჰყვებოდა შილაფლავიცა, დიდი ლანგრებითა, ორთქლავარდნილი, სურნელოვანი, მობუტბუტი, მოამბე თითქოს იმ საიდუმლოთა, მიცვლებულს რო ვაკყოლოდა; და მოუთხრობდა, — გადაილებდნენ და ეზიარებოდნენ, დავითსაც ასევე გადაულებდნენ, და ივარებდა დავითი, და აუხსნიდნენ, რო არ ივარგებდა უარობა შილაფლავისა, არ იქნებოდა, აუხსნიდნენ ასე უბრალოდა, ისიც უმაღლვე მიენდობოდა, აივებოდა თეფში იმისიცა, ავიდოდა ორთქლი, სურნელი, სული ავიდოდა იმის წინაშეცა, ვითარცა სხვათა, თვითულის წინაშე ვითარცა, ავიდოდა, ავიდოდა, ავიდოდა, გაიკმიდებოდა და თამადა წამოდგებოდა უჩუმრად, თითქოს თუ არცთუ წამოდგებოდა, თითქოს თუ ისე აგრძელდებოდა, ვთქვათ თუ ანტენა სპიდოლასიო, რაც უნდა იყოს წამოდგებოდა, კვლავ განსვენებულს მოიხსენიებდა, იტყოდა ხსოვნის სადღეგრძელოსა, მარადიულისა რალა თქმა უნდა. მარადიული ხსოვნისა; დარ-

ჩებოდა ერთადერთი სადღეგრძელოდ მოთავდებოდა მერე სუფრად, მანამდე ეს გახლდა ყოვლად მლეღარი, ამარყუები, ამათრთოლები და სასოებითი, ენად რო ვერ გაიკრიფებოდნენ, მოთქმითი მოთქმა რო არ ეგებოდა, რო ჩივილიდა ჩუმი ქვითინითა, ვითარც რო თანხლება თამადის სიტყვისა, მოკლე სიტყვისა რალა თქმა უნდა; ერემლიც თანხლებად თუ დაედინება, წამოვა და გადაიყრება, თუ მოწაწყარდა, შეშრება, შეშრება თავისთავად; მხოლოდ დავითი ველარ გაუძლებს, დავითს გული ამოუჯდება; არაინ ასეცება, ღუმან სხვანი გაქვავებული ღუმილითა, ღუმან, მაშ რაო, — ეს ჰო ის ხალხია, კარგად რო იციან, როდის როგორ რო შეიკონ თავი, მკვდარიც რო არსად რო უნდა დაჰკარგონ, კარგად რო იციან, თუ ვერ გამოიხსნეს ძელები მაინცა, მიწა რო უნდა იქ ჩაუტანონ, ჯვარი გამოსახონ, ააცილონ ეშმაკი, კარგად რო იციან, როგორ ილოცონ მიწაი თავიანთი, ენაი თავიანთი, კარგად რო იციან, რაც უნდა წარსტაცონ, ყველაფერს მაინც რო ვერ წარსტაცებენ, კარგად რო იციან და კარგად რო იცოდნენ, რო დაასწავლიდნენ ამასაც კარგადა, რო აძულდებდნენ გადმოსვენებას თავის მშობელთა, — ეს ის ხალხიაო...

და ამოუჯდებოდა გული დავითსა, ამიტომაცა, იმიტომაცა, უეცრად ბევრი რამ დარევედა ხელსა:

IV.

ჰო:

და დავითს გული ამოუჯდებოდაო; ვილაცა გაიყვანდა აივანზე ეზოს მხარესა;

იქ მუდროება იქნებოდა, ნიშნად თანაგრძნობისა, რალა თქმა უნდა.

ოთხივე კუთხივე მოედგმოდა საართლები პატარა ეზოსა, შუაში თუთა აიზიდებოდა, ვეება თუთაი, ველარავინ რო ველარ ვავიდოდა, ველარავინ რო ველარას მისწვდებოდა. სხვა ეზოებში გადიხლიჩებოდა ეს ძველი თუთები, ჩალეწავდა სახურავებსა, შუშამანდებსა, აივნებს მოფხრეწდა, ატებდა ერთ წიოკო-

ბასა, და კიდევ სხვაგან ფრთხილნი ბრძანებდნენ. გადაეჩუბოთო თუ მი-
რიანად ამოვადგოთო: არა თუ ფრთხი-
ლნი, ანთუ მოყვარულნი წინააღმდეგო-
ბისა წინ აღუდგებოდნენ, გამართებო-
და დავა და კამათი, შეხლა-შემოსლა,
საჩივრები, კომისიები, თათბირები, სა-
სამართლონი, ანთუ რაკთუ გამართე-
ბოდა, მანამდე თუთა ან ვახშებოდა ან
დაადგენდნენ ამოვადგოთო: აქ ეს ამბა-
ვი არავის თუ არ დაეწია და აღიმართე-
ბოდა, გადაიფინებოდა მთელს ეზოზე-
და, ვიწრო ეზოზედა, ნათურებსაც ჩა-
მოჰკიდებდნენ, ჩადგამდნენ შავიდასა,
ანთუ შავიდებსა, ნარდასაც გაშლიდნენ,
ჭადრასაცა, ბანქოსაცა, ხანთუ ლოტო-
საცა, გატაცებასა იმ საუკუნისა, რევი-
ლუციამდე გტაცებასა. თუთა მოიკ-
რებდა, სიტტბო მოიკრებდა, ჩრდილი
მოიკრებდა, ჩამოებევოდნენ ხვეულ კი-
ბეებზე, ჩამოებევოდნენ და აუხუოდ-
ნენ, ვის თუ რა ჰქონდა რა ჩამოეტანა,
რა ევაბშმათ თუ ჩაი დაელიათ, იქავე
იქვე, ნარდი ვაეწიათ, ჭადრავი ვაეწი-
ათ, ბანქო მიეყარათ თუ ლოტოსა, მო-
გონებაი წარსული დროისა, და მისცე-
მოდნენ ტბილ მესაიყსა, ეთომდა ერ-
თი იჯახი არისო, იღობდ აქაც აღარ
ეწერა, კიდევ ასე რა ვაგრძელებული-
ყო: ზოგს აიენები ოთახებად გადაეჭია,
ზოგსაც თანხმდებოდნენ, მოეშალათ
ხვეული კიბეები, ფართობი რა მომა-
ტებოდათ, თუთაც, ე თუთაც დაშაშრე-
ლიყო, დამზარულიყო, დაფშალული-
ყო. შიშიც უკვე გაჩენილიყო, აყალმა-
ყალის წინაშე იდგნენ, დედოფლებზე ვი-
ლაც დაიჭუხებდა და აყუდებოდნენ რალა
თქმა უნდა, მოიშლებოდა ჩაი თუთის
ქვეა. მოიშლებოდა ერთობა ეზოსი,
ეზო რახან მოიშლებოდა. დავითი ამ-
დენს არ იხალვლებდა რალა თქმა უნდა,
გაგების თაეც არ ექნებოდა, ვუღუდე-
ბოდა იქა ბოძა რომელიმესა, მიაყუდე-
ბდნენ და ვუღუდებოდა: უშანგი თუ ში-
აუღუდებოდა, მერე ველარ ულაღავებდა,
არ შიაკლიდნენ და იმიტომა, უხმობ-
დნენ აქეთა, უხმობდნენ იქითა, დავი-
რებოდნენ თუ მოსახოვდნენ, დავა-

ლებდნენ თუ ვევიდებოდნენ, სულე-
თია თუ რაც იქნებოდა, უმისოდ თუ
არც იქნებოდა და აყუდებოდა ისიც ვე-
ლასა, დაუზარლად, უყოვმანოდა, და-
ვითოც ირჩევდა გამართებასა. ბოძს
რო ვუღუდა, იმას ირჩევდა, თუ შესტო-
პავდა უარეს წუხილში, იმსაც ირჩე-
და, დედოც, დარდოც მოეძალებოდა, მო-
უნდებოდა იმის გაგებაცა. დედას იქ ჰი
არ დამიტოვებენო, მოეძალებოდა და
ვერც იკითხავდა. — გოგონები რა და-
სრიალებდნენ. შეანათებდნენ ბრალა
თვალებსა, გაჰქრებოდნენ და გაშოჩნ-
დებოდნენ. წაიყრად თუ შეანათებდ-
ნენ, მერე თვადახრით გაუქროლებდ-
ნენ, ლამის თუფშები დაუცვიოდათ.
ლამის ლანგრები ჩამოეწუწუებოდათ.
ყმაწვილებიც რა გადაურბენდნენ,
თვალს შეაულებდნენ ექვიანადა, ხელ-
იდებს რა შეათამაშებდნენ, მოხდენილა-
და, ეშხიანადა, თითქოს ზომავდნენ თუ
თითქოს იწვევდნენო. — ვერ იკითხა-
და რალა თქმა უნდა: მერე ფიქრი აეწე-
წებოდა, მერე მს ხალხიც აეწეწებოდა.
ახალვაზრდებიცა, მოხუცებიცა, დიშ-
ლებოდა სხეულები თუ სხვადასხვაგა-
რად გადაიბოდა, მოხუცს თაეც ახალ-
ვაზრდას მოუბძებოდა, დაკალდებოდა
გოგონას ფეხები, ერთ- თუ ერთ ბიჭს
მოერგებოდა, მერე სადოაც გადაეპო-
დებოდა, ენებდა ვისაც დაფეხვოლ დე-
დაბერსა, ეგებ რაგორმე შეეპაგროო,
სხვა ვინმე წელში გადაიხსნებოდა,
სხვა კიდევ შუა გადიბლიჩებოდა, ხე-
ლები ცალკე აირეოდა, აეწყობოდა
სულ სხვა გვარადა, აეწყობოდა და და-
იშლებოდა — აეწეწებოდა ერთი სიტ-
ყეთა. ქელენი მიატანდა უკვე დასას-
რულსა, ზოგი მანც ვერ მოითმენდა, —
უფრო მოხუცნი რალა იქმა უნ-
და, — ცოტა აღრე გაცილებოდა.
და ეს ისინი არეოდნენ, გაიხლართე-
ბოდნენ, წავიდოდნენ და ვერც წავი-
დოდნენ, იჩქარებდნენ და არც ეთმო-
ბოდათ, მოიგონებდნენ და მოიკითხა-
დნენ ერთიმეორესა, ვინც თუ ვარ მო-
სტლიყო, ვერ გამოჩენილიყო ქარგახა-
ნია, მოიკითხავდნენ იმსაც ცხადა

მოიკითხავდნენ, გამოიკითხავდნენ ქე-
ლებებსა თუ ქორწილებზედა, გიორგო-
ბასა თუ ლომისობასა, შეხედებოდნენ
და გამოიკითხავდნენ, — რა გვეშვე-
ლებოდა უამისოდან: დაეღვადებოდით
და დაეფიანტებოდით, ნათესაობა დაგ-
ვეშლებოდანო, ავირეოდით და ათქვი-
ფებოდით, ჩვენებური, ჩვენგვარი არ
იქნებოდანო; ძლევამოსილებაჲ ამას ინე-
ბებდა, კიროსის დროსაც ამას ინებებ-
და, ბუნება არაო, — ბუნება ინებებდა
დავისებებრებასა, მრავალფერობასა,
ძლევამოსილება — ერთფეროვნებასა,
ძლევამოსილება ბუნებას შეეებოდა, ბუ-
ნებასა მარადიულსა, შეებებოდა და
სძალავდა თითქოსა, ლამისა სძალავდა,
ბუნება მანც იძიებდა შურსა, როცა
იქნებოდა მანც იძიებდა: მრავალფე-
რობა იქნებოდა არსი ბუნებისა, მრავ-
ალფერობა იქნებოდა მშვენიერება და
სიცოცხლეც ეს იქნებოდა, ეს იქნებო-
და მარადიული, დამთურგველი სიკე-
დილისა, ერთფეროვნების დამთურგვე-
ნელი: მრავალფერობა იქნებოდა გონე-
ნაი ბუნებისა, სიბრძნეი ბუნებისა, უხი-
ლავი და მოუხელთებელი, განმგებელი
ყოველთა და ყოველივესი, ერთფერობა
იქნებოდა გონებაი კაცთა, ვნებაი კაც-
თა, ენი ენისეული, ენი სიდიადისა,

თეთონ სამარეც მევწროოს თუ
ტოლი მყვანდესო, ვითარც იტყოდა ნა-
პოლეონი ბარათაშვილისა, — ენი გან-
წირული თუ განელებული სიბრძნითა
ბუნებისა, გონებითა ბუნებისა, დიადი
გონებითა, მარადის გონებითა, ურყევი
გონებითა, მშვენიერებითა მარადისითა.
და მოიკითხავდნენ ძირისძირამდისა,
რო გამოიშლებოდნენ აივანზედა, სადა-
რბაზოებშიც გაიშლებოდნენ, სადარბა-
ზოსთანაცა, ეზოშიცა, არ დაეთმობო-
დათ ერთმანეთი, არ დაეთმობოდათ კი-
დევე კარგახანსა, ქელეხი რო მოთავდე-
ბოდა, და მოთავდებოდა, დიდხანს არ
გასტანდა, ოღონდ დეიდა მერი ფრჩხი-
ლებს დაიკენეტდა, აქეთ ეცემოდა და
იქით ეცემოდა, გავარჯარდებოდა და
გადაფითრდებოდა, ამოიძახებდა და
მოიღვრეტდა ენასა, რამეთუ კერავის

ვერავდნენ დასწამებდა, თქმობანი შექმნა
ხა ნაკურთხი სანთლები, — აი კერესი
უნდა მიეტანათ, — შეენახა და ველარ
მიეგნო. ისეც უშანგი თუ უშველიდა.
გამოუტყდებოდა ისიც უშანგისა. უშა-
ნგი იმასაც დაამშვიდებდა, გაეშურე-
ბოდა, — მოვირბენ სიონსა, ქაშეთ-
საც მოვირბენ, მოვირბენ თუნდაც სვე-
ტიცხოველსა, მალე აქვე დაიბადებო,
შენ კერესი დააყოვნეო; და დააყოვნებ-
და მერი კერესა, შფოთავდა და დაა-
ყოვნებდა, შილაფლავსაც დააყოვნებ-
და: შემოიტანდნენ მერე შანცა.
ორთქლს შემოიტანდნენ, სურნელს შე-
მოიტანდნენ, სულს შემოიტანდნენ თი-
თქოსაო, ორთქლად რო ეიდოდა, ეიდო-
და სურნელადა, ტრიალებდა და ტრია-
ლებდა, ავიდოდა და ავიდოდა, მიილე-
ოდა, მიჰქრებოდა, კვლავ მიჰყვებოდა.
მიაღვენებდნენ თვალსაცა ისევე, აღარც
ისეთი სასოებითა, დაღლილიყვნენ თუ
განწმენდილიყვნენ, ანთუ განწმენდა რი-
ვერც მოესწროთ, ისეც ცხოვრებას მიუ-
ბრუნდებოდნენ, ან ცხოვრება რო არ
დააციდოდა, მიეჭრებოდა. შეეჭრებოდა.
შეეჭრებოდა შიშში, წუხილში. არ დაა-
ციდოდა განწმენდასა, ამაღლებას არ და-
აციდოდა. არ დაეხსნებოდა არცა სული
განსევენებულსა, ჯერ იქ ბინა რო კერ
დაეგდო, ჯერ რო აქვე იყო, მიაცილებ-
დნენ და მიეცილებინათ უნდა ბოლომ-
დისა, უკუნეთი უნდა გაეშუქებინათ.
ნაკურთხი სანთლები ჩადგათ ნიშებში,
ჩაერიგებინათ უსასრულობამდე, წუთი-
სოფლიდან მარადისოფლამდე, და პოუ-
შებდა მანქანასა უშანგი, მიუშვებდა,
მიავლეებდა, არ მოყრიდებოდა აკრია-
ლის ნიშნებსა, არცთუ ქუნის სიერწ-
როვესა, რაც ეჩქარებოდა, იმას ესწრა-
ფოდა, არ ეკითხებოდა სხვა არაფერი,
არცთუ კურთხევისა არ გაეგებოდა, არც
მოინდომებდა, რო გაევიგოთ, ანთუ ეგე-
ბის ვერც გაეგებდა, ანთუ გულისყურს
ვერ დაუდებდა თუ როგორ შობილი-
ყო, სადთუ შობილიყო რწმენაი ცეცხ-
ლისა, სადთუ როგორ გარდაქმნილიყო,
სად როგორ ედევნათ, ანთუ როგორ შე-
ნიეთებოდნენ, — ედევნათ და თავისად

ექციათ, ძალადაც ექციათ დაპყრობისა, დამონებისა, სიკვედ ექციათ სიკეთედ მოსული, — სადთუ როგორაო, ვისთუ როგორაო, იღონდ აქ სუფრას შემორჩებოდა, ქვლებს სუფრასა, ზილთან ერთად რა შემოიტანდნენ, ტკბილეულთან ერთადა, — ცეცხლსა სანთლებადა, თაფლის სანთლებადა, — შემოიტანდნენ და შემოიარჩებდნენ, იქ ბნელი გზა რა გაუნათოს, ნათელი ადგეს აქაობასა, ცა, ზმირად რა ასე მოიბუღებდნენ, რა დასწყევლიდნენ თავიანთ ბედსა, სიციცხლეს რა დაიწყევლიდნენ, სიკვდილს ინატრებდნენ რა:

— ეინ უწყის მართლა იქაცა სჯობდეს... — ვილაცა იტყოდა როდის აღარა, ქვლებს სუფრაზე მაინც იტყოდა.

— ეინ უწყის?... მოამბე არ გამოჩენილა.

— ის პო ეუწყით, რა, აქ რა არა სჯობს!..

ეუწყით, რა?!
— არა?!
— ნეტა რა ეუწყით!..
— სიკვდილი ზოგჯერ ხსნად რა მიკვეცილებს.

— თუ სიციცხლეს ვამბობებ...
— მე არ ვამბობებ.
— არც მე.
— არც ისა, ყველანი ერთადა.

— და თუ სიკვედ ხსნად მიგვილია, გაშინ სიციცხლის ღირსნიც არა ვართ.
— და სიკვედს ველარც გაეარჩევთ?..
— სიკვდილი სიკვედა.
— სიკვდილი ზნეობისა?
— სიკვედა, რაღა თქმა უნდა.
— შებლაღვი წმინდისა, წმინდათა წმინდისა?

— სიკვედა, რაღა თქმა უნდა.
— და რა შევბლაღვით?!
— მე არა...
— არც მე...
— არც ისა... ჩვენა, ყველანი.
— რას ამბობ, რითა?
— რილათი არა?!
— მაშ დავლუპულვართ...
— ძირს ნიპილიზმი!..
— თუ ექვლავთ, რითაც ავმაღლებუ-

ლვართ?...
— მე არა ექვლავ...
— არც შენა? არც ისა?... ყველანი ექვლავთ.

— შიშს დიდი თვალეზი აქესო.
— შურსა?
— კაცი კაცს რა არა მტრობდეს, არც არავის იბატონებსო.
— რუსთაველია?
— გურამიშვილი?
— ვაჟა პო არა?

— არა... არა, არა. ვინც უნდა იყოს, შური მძლავრობდა, შური განაგებდა ბატონობდა შური.
— და სახელმწიფოს შური ჰქმნიდა, სახელმწიფო შურის გვირგვინია.

— პლატონია?
— არისტოტელე?
— მაკიაველი?
— არა... არა, არა. ვინც უნდა იყოს.
— რად უნდა იყოს, როცა უფრო ნათელი ფორმულები ეციოთ?
— ფორმულები...
— ფორ... ფორ... ფორმულები ეციოთ.

— შრიშა.
— დიახაც!..
— დაუძალეზელი და ნაყოფიერი.
— სწავლა.
— დაუძალეზელი.
— საყოველთაო და სავალდებულო...
— და თუ არ ძალუძს?! და თუ ვაბტკიცებთ, ყველას ძალუძსო?!
— ნუ ვაბტკიცებთ.
— პა, პა, პა... ნუ აბტკიცებ, პა!.. ძალის თაყვ მანდა მარხია.
— ამოვილოთ და გადავაგდოთ.
— ზუმრობთ?!
— რა გვეზუმრება.
— სკოლა დუქანია!..
— სსსსს...

— ყველგან დუქანია, საქონელი სადაც გაჩნდება.
— როგორ გადაიქცა ყველაფერი მერე საქონლადა?!
— როგორღა არა!..
— დახურეთ დუქანი!..
— პა, პა, პა...

- ნუ დაძალებთ...
- დაძალებულს მადლი არა აქვს.
- რასა აქვს მადლი?
- სსსს... ავხმაურდით. სული ცო-
დია. ძლიერ მოისვენა და მოვასვენოთ.
- ცოდია სული.

თამადა იტყოდა თუ ვინც იტყოდა ამ ბოლო სიტყვასა, სულერთი ვახლდა, დახანება აღარ ეგებოდა და მართლაც აღარც დახანდებოდა. რაღაც მოხდებოდა უცნაოდ ისეთი, აცეკვდებოდა თითები დეიდა მერისა, შორიდანვე აცეკვდებოდა. გამხნეებულყოფილი რომ თამადაი, წამოცურდებოდა სავსე ლანგრებიცა, — რო უფრო უკეთ გამხნეებულყოფილი, — დიდ ლანგრებიცა, პატარა ხახლებიცა, ხილითა, ტბილუულითა, გარემოვლებული სანთლებითა, თაფლის სანთლებითა, ანთებულ სანთლებითა. უშანგე არცთუ გამოჩნდებოდა. დეიდა მერი მოსაებნიდა თავის ვადანახულსა, მოსაებნიდა თუ წააწყდებოდა, ეშმაკი თუ გადაეფარებოდა, თუ გაეცლებოდა ის იყო ეშმაკი, და წააწყდებოდა დეიდა მერიცა. ეშმაკიც ჰო იქ იქნებოდა, არ მოსცილდებოდა სულსა კაცისა, რომ სელმა ჩაეგდო, რომ დაეთრია გოგოხეთისადა, სახთელსაც იმად დაეფარებოდა, გზა რომ ვერ გაეგნო, ამას დარჩენოდა, ეშმაკს დარჩენოდა. ამიტომ ძალადენენ ყოველთვის სახთელსა, მალადენენ და გადამალადენენ, ზოგჯერ ასე, რომ ვეღარც იპოვნიდნენ. და რომ ვერც ეპოვა დეიდა მერისა. ეშმაკი წამითაც რომ ვერ გაეტყუებინათ, რომ ვერ შეეცდინათ ანგელოზებსა, გამოჩნდებოდა უშანგეც მალე: თუძკა ფათერაკი შეემთხვეოდა, იქ გვერდს გაქრავდა, იქ გადაუსწრებდა, იქ სასტევენს ამ მიუხედავდა, იქ გაუსხლტებოდა ინსპექტორებსა, ეჩქარებოდა და გაუსხლტებოდა, ვიღაცას გაფხაჭნიდა თუ შეუქულებდა ფრთასა, — შეემთხვეოდა ასე ერთბაშად, რადგან ეშმაკი აღდევნებოდა, აქ ლანდს დასტოვებდა, იქ თვით გაჰყვებოდა. ლანდს შეადენდნენ სწორედაც ანგელოზნი, ეშმაკს უშანგე გაუსხლტებოდა. მერე მიჰხედავდა, ვინთუ გა-

აწრა, თავის მანქანასაც ეშმაკი მიჰხედავდა. მოინახულებდა ინსპექტორთაცა, ყველას მიჰხედავდა, მოურიგდებოდა ადვილად და ჰაიპარადა, ჯერ რომ ეშმაკს გაუსხლტებოდა, რაღა თქმა უნდა: ოღონდ თუ ვერ გაუსხლტებოდა?.. — უნდა გასხლტომოდა: სული ელოდა, სული შფოთავდა, სული უნდა გაესტუმრებინათ, ანთუ უკეთ არ უნდა შერცხვენილიყვენენ სტუმრებთანა, თორემ ბიბლია თუ „ფაუსტი“, „აფრიკა“ თუ „მიმქრალი შარავანდელი“ არცა თუ ისე დაამძიმებდა უშანგისა, — არ უნდა შერცხვენილიყვენენ სტუმრებთანა, ხინჯი არ უნდა ეპოვათ მკორედიცა, რომ გავიდოდნენ, ხმა უნდა დაეყარათ მოწონებისა, — დიდებულად გააპატროსნეს მიცვალებულით, ხმაც უნდა დაეყარათ და დიდხანსაც უნდა გაემორებინათ: სუფრაზედვე შეეცყობოდათ: მოთავდებოდა წესი წესისადა: და ადგებოდნენ ყველანი ბოლოსა, ყველანი ერთადა, ქალიან-კაციანდა, გაემართო ჭირი, ლხინი მოგვეთ ამიერიდანო, ადგებოდნენ და აღარც დასხდებოდნენ, ბარაქალაო, ასე იტყოდნენ, ასეც უნდაო, ასეც დასძენდნენ, — შეეცყობოდათ რაღა თქმა უნდა. ჰოდა ასეო, არც დასხდებოდნენო: ჰოდა რომ აღარც დასხდებოდნენო, ეახლებოდნენ ციციოსა სათითაოდა, გამოსათხოვებლად ეახლებოდნენ, მისასამიშირებლადაცა, რომ დაფიციანდა, მერე ერთბაშად შემოეხვეოდნენ, ხელს მიინც გაუწვიდნენ სათითაოდა, ეამბორებოდნენ კიდევაცა ხელზე თუ ლოყაზე, მიიხუტებდნენ კიდევაცა, ისე თუ იმ გვარადა, ვინთუ როგორად მიახლოვებოდა ნათესაობის მუხლებითა ცხადია: ყველა ვეღარცთუ დაახსომდებოდა ციციოსა, უფროსები დაახსომდებოდა, დაბერებულანო, გაიფიქრებდა და მიუშვერდა ლოყასა, გამოიცინობდა ტოლ-სწორებსაცა რაღა თქმა უნდა, გატეხილანო, გაიფიქრებდა, და თუ მიეცეპოდნენ, ცრემლს თუ დააყრიდნენ მზარსა თუ გულზე, დააცდოდა, დაელოდებოდა, დააცქერდებოდა სხვა გაწვილი ხელთა და ვერ გამოიცინობდა

უმცროსებსა, რო დაზრდილიყვენ, გარდაქმნილიყვენ, ზოგი მერეც რო დაბადებულყო, ვერ გამოიცინობდა, ვერ მიატანდა, ვისი თუ ვინ იყო; აუხსნიდა დეიდა სალომეი, მანამდე ის რო იქნებოდა უპირველესი ჰირსიუფალი, ის რო იჯდომებოდა თავითა მიცვალბულსა, იმას რო მიუხამბიმრებდნენ ჰირველყოვისა, ის რო მიუტირებდა, ის რო დაატირებდა, უფრო მწარედაც დაატირებდა, შვილი და ძირი რო აღარ გიჩანსო. — არ დაინდობდა დაგვიანებულსა, მხარშიც ჰირველი ამოუდგებოდა, ამოუდგებოდა და ამოსდგომოდა, იჭერდა, იკაევბდა, გაამხნეებდა, თორემ აი და წაიქცეოდა, — ეს ციცირო წაიქცეოდა, დალილიყო ისე, გაწამებულიყო ისე, გასაუაფებელიყო; იქვე იგრძნობდა დეიდა ზეინაბსაცა, ეს ციცირო იგრძნობდა. თუ წავბარძიკდი, შემაკავებენ ორივენიო; დეიდა ირინე შორიდან რო მიაკერდებოდა, შეიკოდებდა დეიდა ირინესა, ისე სუსტი გახლდა. ისე გარიყული თუ განრიდებული, ისე უსასო, შეიცნობდა და გაამხნეებდა მიღული თუ მიძქალი თვალთა. — და გაუწვიდა ხელსა, ხელს რო უწვიდნენ, და მიუშვერდა ლოყასა, ტუნებს რო მიუშვერდნენ, და მიუპრობდა ყურსა, რო ეუბნებოდნენ, მიუპრობდა და ვერას გაარჩევდა, დაცვიოდა სიტყვები, და მისკურავდა სახეები, შუბლები, თვალები, ცხვირები, ლოყები, ნიკაპები, მისკურავდა, მისკურავდა განსხვავებული, მიუმგვანებული, მისკურავდა და არეულიყო ნილებები თუ ასე ნაწილები, ნაფლეთები ნილბთა; მერე ნაწილებიც წაიშლებოდა, ხორცილა ვიდოდა დაქუწული, აკეპილი, ზედიზედ მიყრილი, ვიდოდა და მიშინებდა, აფუედებოდა და ჩაკომდებოდა, აიწვედა და დაეშვებოდა, დასასრული თუ აღარ უჩანდა, თუ მორჩა ყველაფერი... ჩხაქუნი მაინც შემოესმოდა, მკირედი, მკრთალი, მორიდებული. აჩქარებულსა. ფრთხილი და მაინც აჩქარებული. — დეიდა ზერი შეესეოდა სუფრასა, ამალიანად

შეესეოდა, გაიხვეტებოდა ხალხსა, არა მთელი სუფრაც გაიხვეტებოდა, ალაგდებოდა, მილაგდებოდა, წავიდოდა სული დამშვიდებული, გაპატიოსნებული, წავიდოდა, გადაბარგდებოდა, მიღუმდებოდა აქა ყველაფერი დაღუმებული გლოვისათვისა, —

მანამდე შესძლებოდა თუ შეძლება ეთქმოდა, მერე მუხლი მოეჭრებოდა, დეარდებოდა ეგრევე მუხლებზე, და ეგრევეც აიტაცებდნენ დეიდა სალომეი და დეიდა ზეინაბი, დეიდა მერი მიუმარჯვებდა სავარძელსა ჰიკა გაუვარდებოდა დეიდა ირინესა, გაიხნეოდა ნაფშხენები, ყველას მოხვდებოდა ნაფშხენი ჰიქისა, —

შეპლრენდა დეიდა სალომეი, აკანკალდებოდა დეიდა ზეინაბი, დაიფშხალდებოდა დეიდა მერი, ღამის ჩაქრებოდა დეიდა ირინე, ციცირო კანკაზე ჩაისვამდა ხელსა, ჩაისვამდა თუ დაუვარდებოდა, დაუვარდებოდა და ველარ ასწევდა.

V

მოიკრებდა ციციროი ღონესა, დეიდა სალომეც შეაგონებდა მაშინვე, ღონეს მოიკრებდა თუ არა: სიკვდილი არა ჰლირს იმადაცა, სასოწარკვეთას რო მივეცეთო, ამტომაცა, გამოიტირებენ და მრუბრუნდებიან მაშინვე სიკოცხლესო, მაშინვე, მყისვე, ხოლო თუ ტირიან, ტირიან სიკოცხლეს დაკარგულსა, სიკვდილს არაო, სიკვდილს არაიან არა ტირისო, ტირიან სიკოცხლეს დაკარგულსა და ისევ სიკოცხლით ებრძვიან სიკვდილსაო; ის ძეგლებიც სიკოცხლისაა, ისე რო ვაგებთ, თავგანწირვითაო, ის ყვეილებიც სიკოცხლისაა, იქვე რო ვახარებთ, რო მიმოფენთ სულთფენობასა, ჰიქას რო წაუძქევეთ, სიკოცხლისაა, ყველაფერი სიკოცხლისაა მხოლოდდამხოლოდო; სასოწარკვეთა სიკვდილისაა და არც უნდა მიეცე სასოწარკვეთასა, სიკვდილს არა, არ უნდა მინებდე ცოცხალი თავითაო: უნდა გამოიტრო და უნდა იკოცხოო.

კვლავ თუ შეგეყრება, რა ვუყოთ მწერა წუთისოფელი, ვერ ასცდები და შემოგვეყრებაო. უნდა ისევ გამოიტირო სიციოცხლისათვისა, უნდა იციოცხოლო, უნდა იციოცხოლო: შენ აბა რაღაო, აბა სატირალი რაღა დაგჩენია, — ძმა გამოიტირე თუ ვერც გამოიტირე, დაილუბა თუ არც დაილუბა, სად დაილუბა და რისთვისა, რაღაო: ანთუ დალუბული არც გინდა გეგონოს, როგორც თუ რაც იყო, ჰა დაიტირე, გამოიტირე; დედაც აგრეთვე გამოიტირე, მამაც აგერა გამოიტირე, გეყოფა, მორჩა, ისევ სიციოცხლეს უნდა მიუბრუნდე, ახლა სიციოცხოლე უნდა ახარო, სიციოცხლეს უნდა შესწირო თავიო, სიკვდილისათვის თავს ვინ გასწირავს, — სულელიც არ გასწირავს თავსაო; არც უნდა გინდოდეს თქმეი ამისა და არც გინდაო, ეს ისეა, თავისთავადა, ბუნებრივია, ბუნების მიერი, შენა ხარ სხვაგვარი, ლამის სიყვარულს შესწირე თავი, სიკვდილსაც შესწირავ თუ არ გამხილეთ. თუ არ მოგაგონეთ: სიკვდილამდე ვის მოუკლავს თავი კაცსა გონიერსაო, — არავისაო, მხოლოდ უციოცხლით და ბორბლად სიციოცხლისა თუ ღერბად სიციოცხლისა სიყვარულიც მოუგონიათო; ოღონდ შენ რაო, — ლამის სიყვარულს შესწირე თავი, ლამის სიკვდილსაც შესწირო თავიო, სხვა წყობისა ხარ, სხვა ბუნებისა, ჩემთვის კოტა გაუგებარისა, გამოგიტყუდებიო, თავს დაგდგომივარ ამიტომაცა, ამიტომაც არ მოგეშვები, თუ არ აქციე ზურგი სიკვდილსა, თუ სიციოცხლეს არ მოუბრუნდი, თუ არ აციოცხლე სიციოცხლეი შენი, შენი, საკუთარი, არა თუ ვისი, არავისი, მხოლოდლა შენიო; თუ მიძიხედები თუ რას გეუბნები: მარტოლა რჩები, შენი მარტოობა არც შეიძლება, არც შეიძლება და დანაშაულიცაა, ისეთი კარგი ხარ, ისეთი ლამაზი ხარ, არ შეიძლება არაეინ გაახაროო; მე შენთან ვიქნები, ვიდრე ვიქნები, ჩვენ შენთან ვიქნებით, მაინც არაფერს ეს არ გარგია, შენს სიმარტოვეს ვერას უშველის თუ არ ააგე ოჯახი შენი. ამ ნაწარვეებზეო

არ ააგე; მოირღვა, ჰხედვეს მამაშენისა, პაპაშენისა, ეს ციხებურჯი მამაშენისა, პაპაშენისა, ჩამოიშალა და კანკალებს საძირკველი, უნდა შეამაგრო, უნდა ალაშენო, უნდა, უთუოდა; უციხებურჯოდ ქართველი ვერ გასძლებს, ვერ გასძლებს ქართველი უოჯახოდა, ვინც რა უნდა თქვას, ვინც რა უნდა შეაშველოს, უციხებურჯოდ მაინც ვერ გასძლებს, — უნდა აღვაგო, უნდა ალაშენო, არ მოგვეკარება სასოწარკვეთა, დარდს სიკვდილისას არ შეგეშვენიები, ცხოვრება იმდენ ჭათას მოთხოვს, ველარ მოიცილი შიშისათვისა, გლოვისათვის ველარ მოიცილი, აგიყოლებს სხივი იმედისა, თუნდაც რო მართალი, არაფერია, აგიყოლებს, შეგიყოლებს, სიციოცხლეც ესაა და მეტი არაფერი, არა, არაფერი, ჩემო კეთილო, დამიჯერე და ნუ მედავები, ნუ, ნუ, ნუ, გეთაყვა, ნურცა გულში ნუ მედავები: უცნაურობად ნურას ჩამითვლი, ეს ყველამ იცის, შენ არ იცი, მხოლოდ შენ არ იცი, ჩემო ძვირფასო, არც გინდა გაიგო, და ეს მაძრწუნებს, მაშინებს, მაშინებს მარტოობა შენი, მაშინებს და არც მოგეშვები, ვიდრე არ შეიგნებო; შენი დარდიც რო არა მქონდეს, თავი ჩემი მე ისე მიყვარს, შიშს ვერ მიეუგდებ, ვერ მოვეკლევინები, ვერა გეთაყვა, ვერა გენაცვალე, დამიჯერე და ნუ მეუჩჩებიო.

— ერთი დღე მაინც რო დაგეცდია დეიდაჩემო?

— არც ერთი წუთი!

შეაწყვეტირებდა დეიდა სალომეი, ხოლო ის უშანგი იქნებოდა, შეევედრებოდა რო, თვითონაც დაღლილი, რო იცოდა თუ დალლა თუ რა იყო. არ დაუთმობდა დეიდა სალომეი, არც გადასდებდა არცროს არაფერსა, არ მოისვენებდა, არ მოასვენებდა, გადადებული ჩაშლილად მიაჩნდა, ზიანად ცხოვრებისა, სიციოცხლის ზიანადა. უშანგი ადვილად არ დაუჭერებდა, არც აუხირდებოდა მომეტებულადა, თავისთვის იცოდა თუ არც თუ იცოდა, არც რა ზიანდებოდა მისთვის ცხოვრებაში, არც არაფერი იკარგებოდა, არ ჩაუფიქრდ-

ბოდა არცთუ სიკვდილსა, არც სიკოცხლეს ჩაუფიქრებოდა. ეგონა ცხოვრობდა მარადიულადა, ეგონა ადამის დროსა იყო, ანთუ არც ეგონა, იყო და ეგ იყო, ეგვე იქნებოდა; არ დაენანებოდა არც არაფერი, არ გამოუღვებოდა არც არაფერსა, ჩაეიდებოდა ჩასაკიდებელსა, მოებლაუქებოდა მოსაბლაუქებელსა, თუ ჩაიგვებოდა, გაუსხლტებოდა და გასხლტომოდა, — მაშინ იყო, რომ არ დაინანებდა, არც გაუღვებოდა თავპირისმტერევითა; ეთქვათ, ცხოვრება ამო არისო, უარს არ იტყოდა ცხოვრებით ტუბობაზე, არცთუ სიკვდილსა გაიკვირებოდა, სიკვდილსა ცხოვრებისა, სიკვდილსა სიკვდილისა, არ გაიკვირებოდა და ჩაპყვებოდა სიკვდილსა და სიკვდილსა, ჩაპყვებოდა და შუაგულში მკვდარი იყო, აპყვებოდა და ჩაპყვებოდა უფრო სიკვდილსა თუ სიკვდილსა ნაკლებსა გახლდა, მეტი ყოფილიყო, შეიფერებოდა სიკვდილსა, უფრო უკეთესად შეიფერებოდა, თუმცა იტყოდნენ, არც სიკვდილსა მთლად თავანჯარი, სიკვდილსა თესლი შიგვე თესილი, — ღმერთმა ერთი ვით აცხოვნოს თუ მეორე არ წაწყვიტოსო, — ესეც რომ არ იყოს, უამისოდაცა: ესაა ჩიჩინს ვერ შეიფერებოდა, მოხსენებებსა, ლექციებსა, ვერ შეიფერებოდა, მაინც ამთავრებოდა მეორე ფაქტორებსა, ერთი რომ უკვე დაემთავრებინა, რაღა თქმა უნდა, ლექციებს რომ არც დაესწრებოდა, დაამთავრებოდა ისე, იმგვარადა, — ამას თქმა უნდა რაღა თქმა უნდა, არცთუ წიგნებით მოიკლავდა თავსა, არც კონსპექტებითა, არც გაიკვირებოდა ოდნავადაცა, თვითონვე დასძინდა: მე იმდენიც არაფერი, ისეთიკ ვიცი, რომ ამთავრებს მესამე ფაქტორებსა, წიგნი ხელში არა სჭერიაო; ვინ უწყის თუ გააზვიადებდა, ეს მასზე იყოს, მის კისერზე იყოს; ლექციები მაინც აბეზრებოდა, ეს ლექციები ყველგან და ყოველთვისა, — გარეთ კი და კი, მერე შინაცა, — ლექციები ტელევიზორისა, ლექციები დეიდა სალომესი, მერე ისე რომ დაღლი-

ლიყო, მთელ დღეს პირში ნაპირში ჩასვლიდა, ყველაზე ეზრუნა და თავზე არა, დავიწყებოდა და გახსენებოდა, თავის თავი გახსენებოდა, — არ დაინებებოდა სალომეი მაინცა, თითებს ვაფარჩხავდა და მოიქნევდა, შესძრავდა პერსონა ვაფარჩხავდა; დაიგრიანებოდა სალომეი რაღაცა, ნახსენებოდა სალომეს თითებისაო, ანაპირწყლებოდა ისე, იმგვარადა, შედავება არ იქნებოდა უშანგი ისე დეიდა მერის თუ გამოუტყდებოდა, რა თუ არ გებოდა დამშეულსა მთელი დღისა, თვითონ ვერაფერს გამოარჩევდა და ხორავებულსა თუ არეულ საშარეულში, დეიდა მერი გამოარჩევდა, გადნახლოც ექნებოდა, რაღა თქმა უნდა, პატარა მავიდას გაუმართავდა აიენის ეუნქულში, გადავლებოდა ქათქათა სუფრასა, ქორთა მწვანილსაც გამოურჩევდა, გამოურჩევდა და დაუცვარავდა, დაუცვარავდა კერსაცა და პომიდორსაცა, სალომესაცა რაღა თქმა უნდა, ლობიოს მიართმევდა ახალი ქინძითა; მეტი არცთუ რა ენდომებოდა უშანგისა, თუმცა არაო, მენიხი ენდომებოდა და იმასაც კი იქვე შეაწყობდა თვალსა, ბოძს რომ ეყუდებოდა, როგორც მიყუდა, ისევე რომ ეყუდებოდა: ხოლო იქ, შიგნით, განეგრძო თავისი დეიდა სალომესა, არ დაეცოდა დამშევიდება ციკონოსთვისა, დაემოძღვრა და, რომ უხსდებოდნენ დებიცა იქვე, ზინიხი და ირინეი, აქედლებინა, თავი მიქნიეთო, მხოლოდ მიქნიეთო, ლაპარაკში კი არ ჩაირედა, მერი მისწრებოდა იქაცა და თავს დაუქნევდა, არ მოაკლებდა ურადლებას უშანგისაცა, კიდევ რას ინებებ, შენ მხოლოდ ბრძანეთ: სიკოცხლეს შენსაო, ყველას სიკოცხლესო, მიადევნებდა უშანგი მყისვე და განაგრძობდა სადღეგრძელოსა, — დავითს უკვირდა, ჩემს მეტი ვინ უსმენს, რა გულმოდგინედ იღოცებო.

გიორგი გიგაური

მამა-პაპანი

მათ არ სჩევოდათ მოძმის გაწირვა,
მათ არ სჩევოდათ მოძმის გაცემა,
მოუშვითა გზაზე ბევრჯერ გაწვიმდა,
მაინც რჩებოდნენ კაცურკაცებად.

ასპინძის ომში იქნევდნენ ხანჯალს,
კრწანისში ცხელი ძელები ჩაყარეს,
დაეცა გმირი,
სახელი დარჩა,
გმირთა სახელო, გაიმყარე!

აქწიოთ თასი, დავლოცოთ ყველა,
ონც ვერ ითვლიდა მკერდზე
კრილობებს,
მოკედნენ და ხალხში კოცლობენ
ჯერაც,
ველავ მამულისთვის ბრძოლას
ცდილობენ.

მათი წრიაპის ნაკვალევს ვითვლი,
მთის ორწოხებში შექად დარჩენილს,
მათზე მიყვება არაგვის ზვირთი
პიტალოებზე ცეცხლის გამჩენი

და დამწუხრებით დაეძებს სამასს,
სამას ზმალაწვდილს,
განა შეილს ერთას,
არ შერგებიათ დედის რძე შხამად,
ასცილდნენ მიწას და იქცნენ ღმერთად...

აჰა, სასმისი, სიკეთე ქენი,
დალოცე ბრძოლა დარი ზღაპარის,
სადაც ბრძღვინავდნენ შენნი, და ჩემნი,
ჩემნი და შენნი მამა-პაპანი.

ჯაჭვის რგოლები

1

დილის შუეს ეგებებიან
ფიქრი,
გრძნობა
და წყურვილი, —
სავაზაფხულო ხმებია
და სულის ოქროწურვილი.

სიამეც ახლავთ, ტკივილიც
არ მორჩილებენ გონებას,
მატივტივებენ ტივივით
აყინძულები რგოლებად.

სასიყვარულო ჰანგებად
ჩამესმის ჯაჭვის ელარუნი,
შენ დაიფარე, განგებავ,
ცეცხლი გულს შემოპარული.

2

სევდა რამ მანწევს ნისლისფრად,
ფიქრიც ნისლივით იშლება,
ღამე გაქვეითეს ვიშრისა
შენი თვალების ისრებმა.

ფიქრს ხანჯალივით გავიღებ, —
პლოცველი შენი მშვენიების, —
როგორ ეუმღერო ყვაივლებს
თუკი არ შეშეშეველები.

გულს შუქი უნდა, მზეგრძელო,
მაისის დილის სადარო
არ გნახო,
არ მოგეფერო,
ამის მოთმენა სად არი!

3

მზე მალრიბს დაელირება,
გულს დაახნდება იარად.

თუ რამე ბედმა ინება
შენ დამიტირე, მე არა.

ნუ დავიმოყვრებთ შორიელს,
ნუ გავხდით სულის ზიარად,
ქალავ, ეიცოცხლოთ ორივემ,
სიკედლიში არაყრიარა.

4

ეტყობა ველარ შევიცან
ჩემი გზის გაგზაწერილება,
მიზეზი ღამის თევისა
თვალთავან ცრემლთა დინება.

გულს დამაჩნიე იარა,
ხალისს რომ ხელი დარია,
ეს შენი ბრალი კი არა
ჩემი ამინდის ბრალია.

მ ი ხ ა კ ე ბ ი

არც სანუქარი არ იყო მარტო
და არც უბრალო მიხაკებს ჰგედნენ,
შენ, ბოზოქარი გრძნობების პატრონს
ჩემი და მათი სიკოცხლე განდე.

შენ მოამებდი დარდსა და ტკივილს,
ალერსის ზღვაში არ გრძნობდი
დაღლას,

ყვაილში ენთო ტრფიალის სხივი
და მიიწვედა მალლა და მალლა.

ნახად იკრავდი მკერდში ღამაზებს,
გაზაფხულოვით მომხიბლავ ფერებს,

მაგრამ რას იტყვი, ქალავ, ამაზე,
ქარს რომ მიეცი დაქვნიობის შერე!..

მიხაკებს მაინც მივაგენ ბოლოს,
წიგნის ფურცლებში ეინახავ დღესაც,
რა ეუყოთ, თუკი ფერები ბოლავს,
თუკი გაისმის გაბმული კენესა.

განა უბრალო ყვაივლებია,
მათ ჩემი ხმა და გულისთქმა ახლავს,
შენს სიყვარულზე თბილად ჰყვებიან
და ზეცისაკენ მიჰქრიან ახლაც.

დილა ჩარბალში

მზე გორის ფხას ამოყვება,
გვეკრება ზეცას,
გოლიათურ ნაბიჯებით
ლურჯ ბილიკებს ეცაეს.

მთებს ელაპტრად ელვენთება,
ეფერება ხეებს
და სხივები შუბებზე
ნისლის მანდილს ხევენ.

აღმასივით იმსხვერვებიან
ჩანჩქერების თმები,
ჩარგლის მიწა საუფლოა
ჩადოსნური ხმების.

ჩარგლის მიწა დედა არის,
დიდი ლექსის დედა,
რომ გუგუნებს დედაზარად
და ბრდღვიალებს მზედა!...

ჩარგლის ქალას ამოჰყვება
გოლიათის ლანდი,
უკვდავების შექნათელი
მის ნაბადზე ბარდნის.

ხელაწვდილი ესალმება
პირობებს თუ დეკას,
მთებისაკენ გაუხვია,
მთებმა იწყეს დრეკა.

მზეს მწვერვალზე შეეგება
არწიესავით კაცი,
უკვდავების ათინათი
ათოვსა და აწვიმს.

პოეტის ფიქრს ველარ იტევს
ფშავის ლურჯი ზეცა,
მისანივით შიირწევა,
პორიზონტებს კეცავს.

დედამიწა მოიარა,
დაკვიბრუნდა კვალად,
ნაკვალევი მოგზაურის
კმარა და არც კმარა...

გააბოტე, გოლიათო,
მთებმა იწყონ დრეკა,
პოეზიის დედაზრი
შენს ჩარგალში რეკავს!

ვ შ ი შ ო ბ

ვშიშობ,
არ გამექცეს მზერა,
არ განელდეს შენდამი გრძნობა,
არ მიეუშუა სადავე მერანს,
არ გადავყვე ვნებიან ტრფობას.

ვშიშობ,
არ გამიწყურეს ღმერთი,
თაეზე არ ავიღო ხელი,
არ დაედგე სატანას გვერდით,
ერთგული მომღერალი შენი.

ვშიშობ,
არ დამენგრეს ქოხი,
ჯაქვი არ გაუწყდეს ბორანს,
არ დადნეს წარსულზე ოხვრით
გული გაყოფილი ორად.

ვშიშობ,
არ ამემღერეს წყალი,
შიგ სხვამ არ გაშალოს ბადე,

დასამიწებელი თვალი
დაეძებს ალერსიან ლანდებს...

ვშიშობ,
არ განელდეს ტრფობა,
ასე რომ ვალაღებ შენთვის,
არ ავეყვე უნაზეს გრძნობას,
არ მნახონ უკეთესის გვერდით.

ვშიშობ,
არ დაგკარგო სულაც
და სხვის ელფარება ვკოცნო;
მოეშვი უსაშველო ურვას,
ფიჩხი დაუმატე კოცონს...

ვშიშობ,
არ მომტაცონ სიხარული,
მკერდს არ დამაბჭინონ ხმლებად —
დაუპურებელი სიყვარული,
დაუოკებელი ვნება.

მეც დამიგროვდა მოგონებები...

მეც დამიგროვდა მოგონებები,
მეც დამიგროვდა გავლილი წლები
და მეჩვენება, რომ ღამ-ღამობით
სიზმრის გულისთვის
ვიხდი და ვწევები.
წლები, რა წლები,
ბოდვია მათთან
განძი ლევრის
და განძი პრადოსი,
ჩემი სიციცხლე, ბალდამნარევი,
გრძელდება მათში, ეთ პარადოქსი.
და უკვე აღარ მეუცხოება
ჯამში ცრემლი და ხმაში მუდარა.
მე ხომ მგზავრი ვარ,
ვინც თქეშში მოპყვა
და ვისაც წამით გამოედარა.
იქნება თავსხმა, კიდევ იქნება
და თუ შეღირსა მზე და ტაროსი,
ამ ცვილის ფრთებით,
ო, ღმერთო ჩემო,
საით გავფრინდე მე — იქაროსი!
უკან მოხედვაც ვერ მოვასწარი
და უკვე მეც მაქვს ჩემი წარსული
და ჩემთან ერთად თვალს და ხელს შუა

შედის ასაკში სათნო ასული.
ახლა კი ვიცი,
ახლა კი მესმის,
ფასი სევდიან მამის თვალების,
ახლა კი ვხედები, რასაც ფიქრობენ
გადათიბული სოფლის ქალები.
ახლა მეცა ეგრძნობ,
რას ზ-შნავს ტვირთი,
თანაძყოფთათვის დაუნახველი,
საით მეძახის,
რისთვის მეძახის
დაგუბებული ხმაში ნალველი.
ახლა კი მჯერა, ჭირშიც, ლხინშიაც
ძმად და მეგობრად რომ გამოვდგები,
მოყვასო ჩემო, შენი გულისთვის
პერანგს გავუიდი. მივდგებ მოვდგები.
მე ეს-ესაა, გავიგე ნაღდად
ყადრი მაცდურად გაფრენილ წელთა
და ვაჩვევ სხეულს საწუთროს ტრიასს,
დანაქლისს, ტყვიელს, უეცარ ელდას.
და როცა ჩემი ციკქნა წარსული
ქვეყნის წარსულში წვეთად გადავა,
დამშვიდებული გავალეგ კარებს
და პირქვე სტუმარს ვეტყვი:
„მზადა ვარ!“

***

ისე ცოტაა სითბო ქალაქში,
არ ძალუქს თუნდაც ტონა ქვანახშირს,
გათბობა შენი დამზარალი სულის.

თუ რამ გიშველის, ისევ სოფელი,
სად შენს საწუხარს წუხს მეზობელი,
შენი ბუხრისთვის კაყუნებს ცული.

თუ არის რამე უფრო მდაგველი,
გაუმხელელი ბოლმით, ნალველით
ვიდრე საკუთარ ნაჭუჭში ჭდომა?
შენ გენატრება მთები, ტინები
და ძვირფას კედლებს ეპოტინები,
როგორც საწყალი ბიძია თომა.

ვინ იცის, იქნებ კიდევაც სჯობდეს
ყანას თესავდე, ამინდზე ბჭობდე,
ვიდრე ტყვედ ჰყავდე მინას და ბეტონს:

მიწამ თუ გიხმო, თუ დაგიტყულებს
დაპყვე მის ნებას, შენც ზამთარში
შენც ოდით მისი ბეგარა გედო.

წადი, იყიდე ხვალევე ბილეთი,
(ო, მიუტყვეთ, ცოდვილს, მილეთი,
სიბრძნენარევი ვიამიტობა!)
იმ შენი ოდის პაწია ზალას
აქვს ლეთებრივი სითბო და ძალა,
როგორც წარლენაში ნოეს კიდობანს.

სენტიმენტი

ჩაკეტე ვაქცინა, დაადე აბს ურდული,
ინატრე, ინატრე სიკვდილი აბსურდული.

ეგ ლმერთმა გაშორს, შენს სიკვდილს აზრი ჰქონდეს,
(აზრი თუ აზრია, წიგნებში დასტრიქონდეს!)

დახვდი იმ პირსისხლიანს უძლური, სნეული,
ნუ ჩახვალ სამარეში ჭანსალი სხეულით.

დაღვარე მიქსტურა, დაადე აბს ურდული,
ინატრე, ინატრე სიკვდილი აბსურდული!

***

ო, იქნებ არც ღირს და ჭრილობას ხელახლა გიხსნი,
მე კი რატომღაც მეჩვენება — გიწამლებ, გიხსნი.
ლაშქებს გითევ უსპეტაკეს თავსასთუმალთან,
თანამოაზრე შენთა ფიქრთა, შენთა გუმანთა
და გადარჩენის საიდუმლოს დამარცვლით გიხსნი.

ხმაურობს წვიმა სახურავზე გარინდული ოდის.
„ის მაინც მოდის,
მაინც მოდის,
ის მაინც მოდის!“

ამბობ ჩურჩულით და ნალველი გიკრთის ბაგეზე.
და ვებდავ მართლაც: იგი ბნელში თვალებს აკვესებს
და მოაქვს შენთვის ლაბრადორის უხეში ლოდი.

• • •

ბაბუაჩემმა სიკვდილის წინ
მეზობელს ჰკითხა:
„სიმინდს როგორი პირი უჩანს,
ნეტავი, წლელუს?“
რალაც ამის შესავსს

სადღაც წიგნში მოეკარი თვალი,
ეშაფოტისკენ მიმავალი იმპერატორი
მიმართავს ჭალათს:
„რას შერება, ნეტავ,
ლაპერუზას ექსპედიცია?!“

მარკლი ღამნაშკვე

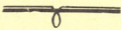
კლავენ კობის ჩხირებს,
ნასკვავენ ნეირონს,
მაგრამ ვერაფერი ვერ უქნეს ნეირონს.
როგორც მიკრობი, ის ცოცხლობს
სულელებში,
კალიგულელებში და სულელებში.

ეცემა რომი,
ეცემა ბიზანტია.
ის არ ეცემა,
ის ფეთქავს,
ის ანთია.

დანა არ დაიცა, შხამი არ დალია,
სადაც სისხლისღვრაა,
იგი სარდალია.

აი, პარადოქსი!
გნებაეთ? — ირონია!
ყველგან დამნაშავე ნეირონია.

როგორც მიკრობი, ის ცოცხლობს
სულელებში,
კალიგულელებში და სულელებში.

ნიმუშ მდივანი

მოდო, შეხედე...

მოდო, შეხედე, ქარმა ზეცა საით გარეკა,
წვიმამ ზარები მოიპარა, შევიდჯერ დარეკა,
დღეს ჭადონსური საღამოა, რამე ინატრე...
ვინდ გაზაფხული, სიყვარული, რწმენა, სინათლე!
დღეს ყველაფერი ასრულდება, ჩქარა ინატრე!

გაჯავხული

კენწეროები ღრუბლებისკენ თითქოს ადისო,
ზემ ზეს შტოები გადააქდო სამარადისოდ...
მზემ მთვარე ნახა, ვარსკვლავებიც დაწყვილდნენ ცაზე,
რად მოიწყინე, მარტო რომ ხარ ამ ქვეყანაზე?
ნუ გეშინია, გაზაფხულის ბრაღია, ალბათ...

***

მე არ შემეძლო არ მენახა საფლავის ქვაზე
ამოქარგული ასოები, რომელსაც ასე
უფროთხილდებოდა შორ წარსულში პატარა გოგო.
იგივე მიწა, იგივე ცა, იგივე ქვები,
მტირალი ძეწნა, ჩახლართული ფოთლებში თმებით,
დედის საფლავთან პაწაწინა საფლავი ბავშვის...

გ უ შ ი ნ

გაიგე? გუშინ ყიდდნენ სიყვარულს,
ვერ მიუსწარი? დასანანი...
უსაქმოდ მაინც არ იქნებოდი,
არ გყვარებია დიდი ხანია.

ნატერის ქარი

იტირებს გულში ნატერის ქარი და დაიძინებს...
რატომ გიხუჭავს ძველი სევდა ფიქრიან თვალებს?
არავინ იცის, ცრემლებს რისთვის ჩამოიძინებს.
კვნესა გაჰკვეთავს, კვნესა კვნესით ააღვარებს
ლითონის ჰაერს, დამშვიდდება და გაიკინებს,
იტირებს გულში ნატერის ქარი და დაიძინებს.

ვინ ხართ?

სინანულივით არ მასვენებს თქვენი თვალები
და სინდისივით თან დამუყება თქვენი ხსენება.
ნურასდროს მეტყვიით, გვედრებით, ნურასდროს,
ვინა ხართ — კაცი ხორციელი, თუ მოჩვენება?
ნურასდროს მეტყვიით, ნურასოდეს შეგებრალეებით,
იარსებებდით ალბათ ქვეყნად, ღმერთს რომ ენება.

მ ზ ე

თუ გჩვენებია მზე მომაცდავი, მზე დამხობილი ზურგზე
აქლემის,
თუ გეშინია ცოდვის, ტყვილის და დიდზე დიდი
გრძნობის გამხელის,
გადმოაბრუნე სილის საათი!
დე, თაედაყირა იდინოს ქვიშამ:
დე, გადმოუშვას ციურმა ნიშამ
მზე
თაედაყირა მქდომი აქლემზე.

• • •

ცას ჩამობანა სევდები წვიმამ,
გაგვინაწილა ყველას საკმაოდ...
გაინტერესებს, მე რა მარგუნა?
ოცნება, ნატერა და... სულ ამაოდ.

გელოდებოდი

გელოდებოდი, წვიმას ზეცისთვის ჩამოეხია ურცხვად
 საკინძე,
 გელოდებოდი, რომ ჩემს ქუჩაზე ჩამოგეჭროლა
 ლურჯი ქარივით;
 გელოდებოდი, რომ თბილი მზერით გადაგეყვანე იქით
 ნაპირზე
 და წაგელეკე საოცნებო ნიაღვარივით...
 შენ კი მოხვედი დაგვიანებულ გაზაფხულივით.

***

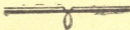
რა ხშირად ვხედვით მიტოვებულ ადამიანებს
 და ვერც კი ვატყობთ, როცა ცივად ვარიდებთ მზერას,
 როგორ დაგვიცინის ღმერთი, როცა გზაზე გვახვედრებს
 ჩვენივე აჩრდილებს, გარდაუვალს ჩვენს ბედისწერას.
 დღეს არა, ხვალე ჩვენც პატარა თევზების მსგავსად
 პირდაღებულებს, განაწამებს და სევდიანებს
 გვერდზე ჩაგივლის ვინმე ჭერაც ბედნიერი და...
 და შეიბრალებს მიტოვებულ ადამიანებს.

დ ე დ კ

პეშვით რომ გვაწვდი მზეს მაცოცხლებელს,
 ნეტა არ გტყვი თითები, დედა?
 დედა, გვაშყოფე თვალის უბეში,
 წყვილი ცრემლივით გვაშყოფე, დედა!
 დედა, შენგნით არს ყოვლი ძლიერი
 და მშვენიერი ქვეყანას ზედა.
 დედა, დაგვიცე, მოგვეც ნუგეში —
 ზეცა, საშობლო, სიკეთე, დედა!

***

თუკი შევხვდით და შევეჭახეთ.
 როგორც გამშრალი ნაპირი ტალღას.
 ტალღა კი ნაპირს,
 სადღა წამიხვალ ასე მართალს, ასე მარტივს,
 ასე პირდაპირს?
 ვეღარსად, ალბათ.

მირბოროდის ღამეები

კარამენაუზი

დავითი თვალგახელილი იწვა და
კერს მისჩერებოდა.

მთელი სხეული დათეთქვოდა, ყოვე-
ლი ნაკეთის, ყოველი სახსრის საოცარ
ტივილს გრძნობდა.

„ვაითუ აქ მომისწრო სიკვდილმა, —
ფიქრობდა მოხუცი, — ნეტად ფედოტ-
კაც ჩემს ოთახში დამეწვინა. ვაითუ...“

სიკვდილის პირისპირ მრავალჯერ
მდგარა, მაგრამ წამითაც არასოდეს შე-
კრთომია გული, ახლა კი ოდნავი უძლუ-
რება იგრძნო და შწარედ აუცვენესდა.

არა, სიკვდილის კი არ ეშინია, ვაითუ
ისე მოეკვდე, ბატონიშვილის ნახვა ვერ
მოვასწრო და ის ვერა ესთხოვო, რისი
გულისთვისაც ამოდენა გზა გამოვიარ-
ეო. შეათასედ ფიქრობდა შეძრწუნებუ-
ლი.

„მთავარია დავიძინო. დაღლილი ვარ
და უნდა დავისვენო...“

თვალეზი დახუჭა და დაძინება სცადა.

სახლი, სადაც დავითი და ფედოტკა
მოასვენეს, დნებრის ნაპირას შემადლე-
ბულ ადგილზე იდგა. პოეტს შორეულ
ექოსავით ესმოდა უზარმაზარი მდინა-
რის ყრუ, მოგუდული გუგუნე.

სადაც თოფი გავარდა, მერე ადამი-
ანების ერთმანეთში არეული გაურკვე-
ველი ხმები გაისმა.

მოგვიანებით შარაზე ცხენმა ჩაიქრო-

ლა. კარგა ხანს ისმოდა რიყის ქვაზე ნა-
ლის ქახაკუხი.

დავითი კარგად მიიღეს, დიდებული
ოთახი დაუთმეს. ფედოტკა მსახურებ-
თან დააწვინეს.

იცოთა, ეს იმერთა მეფის დესპანის
— ბესარიონ გაბაშვილის წყალობა იყო.
დღეს, როგორც კი ამ არეშარეზე გა-
მოჩნდნენ, დავითსა და ფედოტკას ბესა-
რიონის კაცი შემოეგებათ და ამ სახლ-
ში მოათავსა.

ჰოდა, აი, წევს დავითი, მაგრამ რუ-
ლი არ ეკარება.

ბესარიონმა წინასწარ გააფრთხილა,
მირიანთან და მის კაცებთან დავითს
არც ეხსენებინა იმერთა ელჩის სახელი.

„თქვენთვის ასე აჯობებს, ბატონო
დავით“, — უთხრა ბესარიონმა.

დავითი არ ჩასძიებია, დაუჭერა ახა-
ლგაზრდა ელჩს.

ააშენოს ღმერთმა, ხელი მოუშარტოს
ყოველგვარ საქმეში. მასთან შეხვედრამ
დავითს გზის სიძნელე გაუადვილა. ენა-
წყლიანი გაბაშვილი საქართველოს ამ-
ბებს მოუყვა. ბესარიონს რომ უსმენდა,
გულამომჯდარ მოხუცს მარცხენა სალი
თვალიდან წამდაღუწუმ სდიოდა ცრემლი.

ათსუს, რომ დავითი ისე დაჩაჩანაყ-
და, სამშობლოს ნახვას ველარ ელირსე-
ბა. სულ რამდენიმე დღის წინ მისი გუ-
ლის სიღრმეში ჯერ კიდევ ბეუტავდა

საქართველოში დაბრუნების იმედი, ახლა კი ამაზე ფიქრსაც ვეღარ ბედავდა. მირგოროდიდან კრემენჩუგს ჩასვლას მარჯვე მხედარი ერთ დღე-ღამესაც არ მოანდომებს, მან კი შესამე დღეს ძლივს ჩამოაღწია, თან ისე დაიღალა და მოიშალა, ასე ჰგონია, ხვალ ძვალ-რბილს თავს ვეღარ მოვეუყრით.

ასეთ კაცს რალა შორეულ მგზავრობაზე ფიქრი შეუძლია!

„მაცდური გული არ ბერდება — სულ მისი ბრალია ის ცრუ იმედები, უილაჯო ადამიანი რომ ეპოტინება!“

ბოლოს დაღლილობამ თავისი გაიტანა — როგორც იქნა ჩაეძინა.

და ეშმანა — იქ იყო, თავის სამშობლოში, ორმოცდათექვსმეტი წლის წინ რომ დაეტოვებინა, მაგრამ მთელი ამ ხნის განმავლობაში ერთი წამითაც არ გადავიწყებინა.

ახსოვდა და ენატრებოდა ლეკთა ტყვეობაში მყოფს:

ახსოვდა და ენატრებოდა, მოსკოვს ეხატანგ მეექვსის ამაღას რომ შეუერთდა და მცირე ხანს შედარებით ნებიერი ცხოვრება ეღირსა;

ახსოვდა და ენატრებოდა, მტერთან ბრძოლაში ხმალომწვდილი რომ დააგლეხებდა ცხენს;

ბოლოს კი, როცა სამხედრო სამსახურს მოეშვა და ხელი სოფლის მეურნეობას მიჰყო, ხომ სულის მწარე თრთოლვით იგონებდა მშობლიურ სანახებს!

ხანდახან სევდა რომ მოეძალებოდა, ისე შესთლდებოდა ყველაფერი, რაც კი აქ, მირგოროდში მოეპოვებინა, მზად იყო ცეცხლისთვის მიეცა და აქაურობას ისე გასცლოდა, როგორც კეთროვანთა საბუღარს.

ჰოდა, ახლაც თავის მამულში იყო — ჯერ კიდევ ჰაბუკი და ჭან-ლონით საესე.

საომრად ეშინებოდა — ხმაღს ლესავდა და აპრიალებდა.

დედა სასოებით შესცქეროდა უმცროს ვაჟს და ცრემლებს აფრქვევდა.

მამა ტახტზე იჯდა, გრძელ, ჭაგარა

ულვაშებზე ამყავდა ისევამდგენს მებოდა — თავი მოსწონდა გულზედალ თავადს, რომ მისი ნაბოლარა მტერთან შესამებლად იკაზმებოდა.

„ვთი ჩემს მოსწრებას! — გულამოგდარი ქვითინებდა დედა. — ამას რომ რაიმე მოუვიდეს, თვალები უნდა დავითხარო...“

მზევინარს ჯერ კიდევ ახალგაზრდულ, ლამაზ ლაწვეებზე ცრემლი ღვარად ჩამოსდიოდა. ცდილობდა, შეიღისთვის ცრემლი დაეშალა — ჩითმერდინის ყურს წარამარა ისევამდა სახეზე.

„დაწყნარდი, ქალო, — ბოხი, ჩაგუდული ხმით ეუბნებოდა გიორგი, — არაფერიც არ მოუვა...“

„ღმერთმა გისმინოს...“ — მზევინარი ხელოქარად იწერს პირჯვარს, თითქოს ეს დაიხსნა და გადაარჩენდა ომში მიმავალ მის შვილს.

„თუ მოუვა და...“ — მამამ სიტყვა გაწყვიტა, ეტუბა, მისთვისაც ჯოჯოხეთურად ძნელი იყო იმის წარმოდგენა, რომ მის ნაბოლარას მართლა შეიძლებოდა რაიმე საფრთხე დამუქრებოდა.

„გაგიხმეს ენა! — მიაწყველა მზევინარმა, კრუხივით რომ აიფოფრა და ქმარს ისე შეუტია, თითქოს მზად იყო თვალები ამოეკორტა.“

გიორგიმ გაიცინა. ნაძალადევად, უწადილოდ გაიცინა, მერმე შვილს მიუტრიალდა:

„ხომ არ გეშინია, დათუნი?“

გიორგი მძიმე ხასიათის კაცი იყო — წარბს იშვითად გახსნიდა, მეტადრე შვილებთან საუბრისას. საალერსო სიტყვებსაც ჰაიპარა როდი ხარჯავდა.

მაგრამ ახლა სხვა იყო — უმარწმესი შვილი დღეს პირველად ისხამდა საომარ იარაღს, რომ მამასა და უფროს ძმებს გვერდში ამოსდგომოდა და ზედაველაზე ოსმალთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ესინჯა თავისი მკლავის ძალა და ხმლის სიყისკასე.

დავითმა მამას მოხედა — უსიტყვოე გაიღიმა: შიში ვერ იხსნის სიკვდილსო.

და უცებ მძინარე მიხედა, რომ სიზმარი იყო ყოველივე ეს.

და სწორედ ამ ადგილას დაამუხრუქა, გააჩერა აზრთა მსვლელობა: უნდოდა, რაც შეიძლება დიდხანს ეტკირა ნეტარხსენებული მშობლებისათვის.

მაგრამ როცა გონება ფხიზლდება, ზმანებას ბოლო ეღება.

და გულდაწყვეტილმა დავითმა თავი ზანტად გაახლა.

უნებლიე ოხვრა აღმოხდა.

მისი დედ-მამა ისე მიაბარეს ქართულ მიწას, დავითის კურცხალი არ დასცემიათ.

ვთქვამთ რომ მათი ნაბოლარა, აგერ უკვე ოთხმოცდაორი წლის, ნათრევი, დაგლეჯილ-დაბეჭილი შვილი საიქიოშიაც ვერ შეხედება სათაყვანებელ მშობლებს — უცხო მიწაში დამარხულს მშობლიური ცის ნამივ არ დაეკურება, თვისტომთა ცრემლებზე რომ არაფერი ითქვას.

დაცდილი ჰქონდა — მშობლებთან სისხმარში შეხვედრა სიკეთის მაუწყებელი იყო.

„აღმათ, უფლისწული კარგად მიმიღებს!“ — უეცარი სიხარული იგრძნო.

მძიმედ წამოდგა, ფანჯრის ფარდა გადასწია.

მზე ამოწვერილიყო. დნებრგალმა მინდორს თრთვილი დასდებოდა და მიღამო თვალისმომკრელად ლაპლაპებდა.

სხეულში საოცარ სიმსუბუქეს გრძნობდა.

ჩაიკცა, ხელჯობი დაიბიჯა და ეზოში ჩავიდა.

ეზოს ერთ კუთხეში ნამჯით საცხე ოთხთვალა იდგა. ოთხთვალას ცხენები შესეოდნენ და ნამქას ახრამუნებდნენ.

ფიცრის მალალ, რიკულებიან ჰიშკართან თოფიანი, ხმალგადაკიდებული დრაგუნი ჩანდა.

დავითი მისკენ გაემართა. მომავალი ოფიცერი რომ შენიშნა, დრაგუნი წამოდგა და გაიქიმა.

დავითი მიესალმა.

— ქართველთა ელჩიონის სადგომი რომელ მხარესაა? — კითხვა და დრაგუნი დაეკირეებით შეათვალა იერა საშუალო სიმაღლის პირტიტველა ჰაბუვი

გაქვავებული სახით მისჩერებოდა — უცხო კაცს.

— ეს არის! — თავით ანიშნა დრაგუნმა.

დრაგუნი მართალს ამბობდა — იმერთა ელჩები სწორედ ამ ერთსართულიან, ბოკონებზე შემდგარ სახლში დაბანაკებულიყვნენ, ქართლ-კახეთის წარმომადგენლები კი სადღაც სხვაგან ცხოვრობდნენ, ცალკე შენობაში.

დრაგუნს მეტი აღარაფერი უთხრა, რადგან დარწმუნებული იყო, ვერ გააგებინებდა, ვის ეძებდა.

გზაზე გამოვიდა და დნებრისკენ გაემართა.

თითქმის ოცდაათი წელიწადი გასულიყო, რაც ეს დიდებული მდინარე არ ენახა. მანამდე კი არაერთხელ ებანავა დნებრში.

ბილიკს ჩაუყვა და მდინარის სანაპიროზე ჩავიდა.

მღვრიე წყალი მდორედ მიედინებოდა. აქა-იქ ნიჩბებიანი ნაევბით ნაღრევეად გამოსული მეთევზეები ჩანდნენ. ცა მოსარკულიყო.

„კარგი დარი იქნება“, — გაიფიქრა დავითმა და იქვე, კბოდის ძირას, მერხზე ჩამოქდა.

...დიახ, პირველი საბრძოლო ნათლობა დავითმა ზედაზენში მიიღო.

რომელ წელს მოხდა ეს ამბავი?

თუ მესხიერება არ ღალატობს, ათას შეიდას ოცდაათხ წელს იყო. სწორედ ოცდაათხში. მაშინ დავითი ცხრაშეტი წლისა გახლდათ. გულიც ერჩოდა და მკლავიც.

კახთაბატონი კონსტანტინე და გივი ამილახვარი სარდლობდნენ ქართველთ.

დიდი ომი გადაიხადეს, მტერს კუდიტ ქვა ასროლინეს და მაშინ, როცა ქართველები გამარჯვებას ზეიმობდნენ, კვლავ ჩვეულმა ჰირმა იჩინა თავი — ტახტის მაძიებელმა იესემ ოტებულ თურქებს გზა გადაუღობა, შეაგულიანა, წინ წაუძღვა და გადამთიელი უკან გაიყოლა. გაიმართა ძმათა სისხლისმღვრელი ომი.

იმ ომში მძიმედ დაიჭრა დავითის მამა.

მა — გიორგი, რომელიც შეილებმა ძლივს გადაარჩინეს — ბრძოლის ველიდან გამოიყენეს და საიმედო ადგილას დამალეს. დაჭრილის მოვლა ექიმბაშობაში ხელგაწაფულ უფროს ძმას — ქაიხოსროს დაავალეს, ხოლო შუათანამ და უმცროსმა ისევ ხმალი იშოშვლეს, მაგრამ გვიანდა იყო — მრავალრიცხოვან მტერს ქართველთა სიმტკიცე გაეტეხა და ეძლია.

იმ საბედისწერო დღიდან დაიწყო გურამიშვილთა მრავალსულიანი ოჯახის უბედურება. მხოლოდ გურამიშვილთა კი არა, მთელი ქართლის მოსახლეობისა. განსაკუთრებით კი ვახტანგ მეექვსის თანამდგომნი დაზარალდნენ. გამარჯვებული დუშმანი დაუნდობლად იკლებდა იმათ ოჯახებს, ვინც ზედაველაზე ვახტანგის მხარეს იბრძოდა.

ამიტომ იყო, გურამიშვილნი იძულებული გახდნენ ადგილსამყოფელი გამოეცვალათ — ლამისყანას გადასულიყვნენ... მერე ავადმოსაგონარი ტყვეობა...

აჰა, რა დრომ განვლო მას შემდეგ, რამდენმა წყალმა ჩაიარა. ამ ხნის მანძილზე ცხოვრებამ სამსალაც ბევრჯერ ასვა და შარბათიც... თუმცა არა, სიმწარე მეტი გამოისცადა. ცხადია, გაცილებით მეტი.

ერთ აღმიანს მთელი ცხოვრების მანძილზე ეყოფოდა ის ტანჯვა, რაც კიუსტრინთან პრუსიელების წინააღმდეგ ბრძოლის დროს ტყვედ ჩავარდნილმა დავითმა განიცადა. თითქმის წელიწადნახევარი გაატარა მაგდებურგის ციხეში...

მაშინ ვერც კი წარმოიდგენდა, თუ, ოცდარვა ვრძელი წელიწადი რომ გაივლიდა, ცოცხალი იქნებოდა. კიდევ მეტი, იმის ბედნიერი შემთხვევა მიეცემოდა, ხელახლა გადაწერილი თავისი ლექსებით ბატონიშვილს ხლებოდა და ისიც აქვე, კრემენჩუგს, მირგოროდიდან ერთი დღის სავალზე...

თეთრი სილით დაფარულ ნაპირზე დასიციხულ კამეჩებებით ყყარა გრანიტის უზარმაზარი ლოდები. ისინი მდი-

ნარის სიღრმეშიაც ჩანდა და იქ დნებოდა ბორგვით მიედინებოდა — იქორებოდა, პატარ-პატარა ტალღებს ერთმანეთს ახლიდა, შიგადაშიგ ჰავლსაც ნაალრევ ქალარასავით გაირევდა.

ნაპირიდან მდინარის სიღრმეში შეჭრილი ნავმისადგომის პირდაპირ პატარა მწკნანე კუნძული ჩანდა. ტანაშოლტილი იფნების, ალვისხეების, მუხების სიხშირიდან ნელა ისევტებოდა ყომრალი კვამლი და ზეცისკენ მიიზღაზნებოდა. უფრო იქით, დნებარის გაღმა ნაპირზე, აკაციების ხშირი ტყე მუქი ზოლივით გასდევდა მდინარეს, რომელიც კრემენჩუგთან მკვეთრად უხვევდა, ადამიანის მოხრილ მუხლს დამსგავსებული, და ქალაქის ამ მხარეს რკალივით შემოვლებული თავვევ განაგრძობდა დინებას.

მდინარეზე თოლიები დაფარფატებდნენ — საკბილოს ეძებდნენ.

იქვე, ხელმარცხნივ, კბოდზე ლოდი შენიშნა. წამოდგა და ლოდთან მივიდა. ზედ ამონაკაწრი ციფრები შენიშნა. ფეხისწვერებზე აიშართა, მზერა დაძაბა. ლოდის პრილა ზედაპირზე ხაზები გაევილოთ, ამ ხაზების გასწვრივ წლები მიეწერათ — ...1783, 1784, 1785, 1786.

ვერ გაიგო, რას ნიშნავდა ყოველივე ეს. ლოდის ხორკლიან ზედაპირს ისევ გადაუსვა ხელი.

იქვე, სიმაგრის შესასვლელთან აღმართული ეკლესიიდან, ზარების რეკვა გაისმა.

დავითმა პირი აღმოსავლეთისკენ იბრუნა, ლოცვა წაიჩიფჩიფა და პირჩვეარი გადაიწერა.

სანაპიროზე ქალიშვილი გამოჩნდა, თოქამბული ძროხა მოჰყავდა. თავზე ქათქათა თავსაფარი ეხურა, შინნაქსოვი კაბა ეცვა, თუმცა ეს მაინც ვერ ჩრდილავდა მისი ტანის მოხდენილობას. ლოყებდაბრაწული, ცნობისმოყვარედ იცქირებოდა ლოდთან მდგომი უცხო კაცისკენ.

— აქ მო, შვილო... — ხელი დაუქნია დავითმა.

ქალიშვილი უყოყმანოდ გაეშუ-

რა მისკენ, დიდრონრქებიანი შუბლნათელი ძროხაც თან გაიყოლა.

— რას ნიშნავს ეს წარწერები?

ძროხამ დრუნჩი წინ გაიშვირა, თითქოს მას უნდა გაეცა პასუხი უცნობის შეკითხვაზე.

ქალიშვილმა მარცხენა ხელი ძროხას კისერზე მოხვია, მარჯვენის საჩვენებელი თითი კი ლოდზე ამოკვეთილ ხაზს გააყოლა:

— ეს სანიშნო ლოდია.

— როგორ თუ სანიშნო? — ვერ გაიგო დავითმა.

— ყოველ გაზაფხულზე აქ აღნიშნავენ, თუ რამდენზე დიდდება დნებრი.

დავითმა ისევ ლოდს დახედა.

— ვერ გაიგეთ? — ჰკითხა ქალიშვილმა.

— გავიგე... — ესე იგი, ის წარწერა

— „1786“, ყველაზე მაღლა რომ გაუკეთებიათ, იმას უჩვენებს, თუ რამდენზე აღიდებულია შარშან დნებრი. გურამიშვილს ადრეც არაერთხელ გაეგონა, დნებრი აღიდდა, კრემენჩუგთან ნაპირი გადმოლახა და ქალაქს მოედო, მაგრამ ის, რაც აქ შარშან მომხდარიყო, თურმე მეორედ მოსვლას ჰგავდა...

— სწორედ ამ ადგილებში წყალი ხშირად გადმოლახავს ხოლმე კალაპოტს და მთელ ქალაქს ტბორავს, — თქვა ქალიშვილმა მცირე დუმილის შემდეგ. — ქუჩებში გავლა შეუძლებელია, ხალხი ნაევებით დაცურავს... შარშან დნებრი ისე აღიდდა, აი, იმ მაღალი სახლების მხოლოდ მეორე სართული ჩანდა...

დავითმა ქალაქის გაღავანს იქით აღმართულ ორსართულიან სახლებს გახედა. სახლების ქვედა სართული ქვისა გახლდათ, ზედა — ხისა. მაღალი, გუმბათებიანი სახურავებით ყველა მათგანი ტუპისცალბივით ჰგავდა ერთმანეთს.

— იმ პატარა ექნძელს რას ეძახით?

— მწვანე ექნძელის ზემოთ გაიშვირა ხელი დავითმა, სადაც სიყვითლეშეპარული მცენარეების სიღრმეში პატარა, კოპწია შენობა ჩანდა.

ფანტაზიას, — ღიმილით უთხრა ქალიშვილმა. — ის შენობა დედოფლის

განსასვენებლად ააგეს... ხომ არ გეჩვენებია რომ ჩვენთან წლეულს დედოფალი ბრძანდებოდა?

დავითი ატყობდა, რომ ქალიშვილს სიამოვნებდა იმ ღირსშესანიშნავი ამბის მოყოლა, რაც ისეთი პატარა ქალაქისთვის, როგორც კრემენჩუგი გახლდათ, დიდ იშვიათობას წარმოადგენდა.

— ეცი.

— ჰოდა, ეს ნაემსადგომიც მაშინ გაკეთდა... ქალაქგარეთ დედოფალს ისეთი ბალი გაუშენეს და ხის კოპწია სასახლე აუგეს, სამოთხე გეგონებათ. არ გინახავთ?

— არა, — თავი გაიქნია დავითმა.

— აუცილებლად ნახეთ. იქაურობა აყროლებული ქაობით იყო დაფარული, ახლა კი ნამდვილი ედემის ბაღია.

დავითმა ამოიოხრა.

ქალიშვილი ელურტულს განაგრძობდა, მაგრამ მოხუცი ურს აღარ უგდებდა.

ჯერ კიდევ იანვარში გავრცელდა ცნობა, რომ დედოფალი ეკატერინე თავისი ამალითურთ კიევში ჩამობრძანდა. დნებრი რომ გადაიხსნა, გაზაფხულზე, 22 აპრილს, კრემენჩუგისკენ გამოსწია.

მთელი უკრაინა სულმოუთქმელი ელოდა დედოფლის ჩამოსვლას. მაშინ ქვეყნის ყველა კუთხიდან მოემუშრებოდა აქეთ ხალხი. ზოგს იმის იმედი ჰქონდა, დედოფალს ენახებოდა და ჩემს ჰირ-ვარამს შეესჩივლებო, ზოგი კი მხოლოდ სასეირნოდ მოემგზავრებოდა.

მირგოროდიდანაც ბევრი წამოვიდა, მაგრამ დავითი სხვებს არ აყოლია. წინასწარვე გაიგო, იმ დროს ქართველთაგან ზეიმს მხოლოდ ნინოწმინდელი მიტროპოლიტი და ბატონიშვილი ანტონი დაესწრებოდნენ, მირიანი კი უფრო გვიან უნდა ჩამოსულიყო კრემენჩუგში.

გურამიშვილი დარწმუნებული იყო, ის ზარზეიმი, დედოფლის მობრძანება რომ გამოიწვევდა, ღარიბ-ღატაკი ადამიანების ცრემლით იქნებოდა გაყვნილი. და არ წამოვიდა...

მთელი ის დავიდანაბა და ხარჯები, რაც ამ სანახაობის მოწყობასა და უმა-

ლეს დონეზე ჩატარებას დასჭირდებოდა, სულ ჩაგრული ხალხის ზურგსა და კისერზე უნდა გადასულიყო.

— ...დღეოფალს ოცდაათამდე კაცი ახლდა ფრეგატებით. ნაპირიდან ზარბაზნების ქუხილი გაისმა, „დნეპრმაც“ რამდენჯერმე დააქუხა ზარბაზანი... — განაგრძობდა აღტაცებული ქალიშვილი.

შარშან კი მთელი ქალაქი წყალმა დატბორა. ვინ იცის, რამდენი სახლი დაინგრა, რამდენი ოჯახი ვაუხედურდა... ნაცვლად იმისა, რომ მდინარის ალაგმვაზე იფიქროს — დამბის აგებას რა დიდი ამბავი სჭირდება — მთავრობა გართობა-დროსტარებაში ფლანგავს მილიონებს...

ამის შეგნება დავითს გულს უბოლმავდა.

— კაცმა რომ აპატიოს, ღმერთი არ შეუნდობს... — თქვა ოცნებაში წასულმა მოხუცმა.

— რა ბრძანეთ? — ქალიშვილმა ლაპარაკი შეწყვიტა და გაკვირვებით მიაჩერდა.

— არაფერი... — შეცბა დავითი.

ქალიშვილმა მხოლოდ ახლა შენიშნა, უცხო კაცი, ოფიცრის მუნდირი რომ ეცვა და თავზე ბოხობი ეხურა, მოლუშული გასკქეროდა დნეპრს და მის საუბარს უგულოდ ისმენდა. უცებ მოიწყინა, გული დასწყდა, რომ მოხუცი ვერ დააინტერესა თავისი ნაამბობით.

— ნახვამდის... — უთხრა, ძროხას თოკი ვადაუჭირა და წინ გაივლო.

— კარგად იყავი... — დავითმა თვალთ გააცილა ქალიშვილი, მერე მიტრიალდა და ბილიეს აღმა აჰყვა.

* * *

დავითს არ გასჭირვებია მირიანის სადგომის პოვნა.

გალაქანშემოვლებულ სიმაგრეში თალიანი ჭიშკრით შევიდა — ეტყობა, ეს ჭიშკარი ეკატერინე მეორის მობრძანებასთან დაკავშირებით გაეკეთებინათ. — და გრავ პოტიომკინის ორსართულიანი სახლის გვერდით მდგომი ქვის

შენობისკენ გაემართა. შენობის მთავარი განიერი იყო, თეთრად შეფეთილი კედლები და თუნუქის სახურავი ჰქონდა. მასაც, როგორც ახლო-მახლო მდგომ ყოველ ნაგებობას, ფიცრით შემორაგული ეზო ჰქონდა.

დავითი შესასვლელთან მივიდა და ზარის თოკს მისწვდა.

თოკი ორჯერ დაჭაჩა და ხელი უშვა. სანამ გამოხედავდნენ, იქვე გამართულ მერხზე ხენეშით ჩამოგდა.

ბესიუისგან ვაიგო, რომ ბატონიშვილს ახლდნენ მისი ძმა ანტონი, არქიმანდრიტი გაიოზ ბარათაშვილი, დიპლომატები გარსევან ჭავჭავაძე და სულხან თუმანიშვილი, კაპიტანი ვაბრიელ არეშიძე და თარჯიმანი სიმონ ეგნატაშვილი.

ყველა ამთავან დავითი პირადად მხოლოდ სიმონ ეგნატაშვილსა და გაიოზ ბარათაშვილს იცნობდა.

გაიოზის მამა — ფარნაოზი ვახტანგ მეექვსეს ახლდა, როცა დავითი მოსკოვს ჩავიდა. მეფემ ახალგაზრდა ჯაბადარბაზში იმ შენობაში შეასახლა, საცა ბარათაშვილები ცხოვრობდნენ. მაშინ გაიოზი ხუთიოდე წლის ბუთხუზა ბიჭი იყო. დავითს უყვარდა იგი, მუდამ ეალერსებოდა, ეთამაშებოდა. მერმე, როცა ვახტანგ მეფე გარდაიცვალა, ფარნაოზი ოჯახითურთ პეტერბურგს გაემგზავრა, დავითი კი უკრაინაში დასახლდა. მაშინ გაიოზი დაახლოებით თექვსმეტჩვიდმეტი წლის ჭაბუკი იყო. უფრო გვიან დავითს აწ განსვენებული უფროსი ძმა ქაიხოსრო-ქრისტაფორე პეტერბურგიდან სწერდა: აქ დიდის ვაივავლახით ჩამოვასხით ქართული ასოები და „ქართულ-რუსული ანბანის“ გამოცემას ვაპირებთ. ამ საშვილიშვილო საქმეს არქიეპისკოპოსი იოსებ სამეხელი ხელმძღვანელობს, დიდად გვცხმარებთან აგრეთვე გაიოზ ბარათაშვილი და სიმონ ეგნატაშვილი.

მართალია, დავითი სიმონ ეგნატაშვილის ოჯახსაც იცნობდა, მაგრამ ახლო ურთიერთობა არა ჰქონია. და ამაში, პირველ ყოვლისა, შიომ ჭავჭავიშვილს

მიუძღოდა ბრალი. შიოში სიმონის ბიძა გახლდათ დედის მხრივ და ეგნატაშვილებთან ცხოვრობდა. მიიმე ხასიათის უცნაური კაცი იყო. გულჩახვეული, როგორცაა შერიანი, ყველასა და ყველავერზე მუდამეჲმ აღრენილი. მაღალი, წოწოლა, გრძელთავა და შუბლნიწრო შიოში მხრებაწეული და ხელებდამუშტული დაიარებოდა.

მოსკოვეში მცხოვრებმა ქართველებმა იცოდნენ, რომ შიოში ლექსებს წერდა. გურამიშვილის გამოჩენამდე იგი უბადლო პოეტად მიიჩნდათ. მაგრამ ნეტარხსენებულმა ვახტანგ მეფემ პირველსავე სამეფლისო საღამოს გააჩიბრა ისინი ერთმანეთს და უპირატესობა დავითს მიანიჭა. ამით განაწყენებულ შიოში კიდევ უფრო აიძრინა და განაპირდა. დავითს სასაცილოდაც არ ჰყოფნიდა მისი ქედმაღლობა და საცა კი დროს მოიხეტებდა, უცილოდ დაგესლავდა. აქი „ქართლის ქირში“ პირდაპირ წერს:

...კარგი იყვის აღდგომასა
 მეფეთაგან მეჭლოშობა,
 ხმა, შაირი, გალობანი,
 ჩანვთ ყვა, მღერა, თამაშობა.
 ქაჯახიშვილს გამაღვქეს,
 მოშაირეს ჩემებრ ცუდსა,
 პირად მქლესა, ტანად ზქლესა,
 ვით ნუქრიანს ზესა მრუდსა:
 რაჲ მე ეუთბრი. მას მიანდის
 ვით ნარცეხლა უან ელსა.
 ბევრჯერ ასე იშწიტიინის,
 კოტვით ძირს დასკეზდა ქუდსა.

დავითმა ჩურჩულით გაიმეორა თავისი ლექსის ნაწყვეტი და მუხლებზე დადებულ აბგას სასიხებით დახედა — შიგ ედო თავისი „დავითიანი“.

კაბუჯივით ლელავდა. არ იცოდა, რას უშნადებდა დღევანდელი დღე. როგორ მიიღებდა მირიანი. იქნებ არც ისურვოს დავითის ნახვა. მაშინ? რა უნდა ჰქნას მაშინ გურამიშვილმა?

თავდაპირველად გული იმაზე, უკენესოდა, ვითუ უფლისწულმა ლექსები გამოშართვას, მაგრამ იქვე ცეცხლს მისცეს. მათი წაკითხვაც აღარ ინებოსო.

თუცა ეჭვის უსაფუძვლოდ მარტო დარწმუნდა. რადგან გაიგო, მირიანი თვითონაც გვირავიანი მეღვინეა და პოეტთა მფარველი და მოყვარულიო, ხოლო, რაკი უფლისწული თვითონაც წერს, სხვის ნაწერს ასე ადვილად ვერ გაიმეტებს გადასაგდებად. მით უმეტეს, დავითის ლექსებს... დავითმა ხომ ყველა თავის ლექსს მოუყარა თავი, რაც შორეული ყრმობიდან დღემდე დაუწერია... და მერე როგორ დაუწერია..

მართალია, ხშირად სწევია სევდა და უიმედობა და მაშინ თავისი შრომა წყლის ნაყვად მიუჩნევია, მაგრამ, საბედნიეროდ, ეს მხოლოდ წუთიერი, უაზრო ეჭვი ყოფილა და უმალ გადაიწყვებია.

ახლა სხვა რამ აშფოთებს — ვითუ ამ არეულობის ეამს მირიანმა ჩემთვის ვერ მოიკალოსო. არეულობა კი ნამდვილად იყო: სულ რაღაც თვენახევრის წინ თურქეთმა რუსეთს ომი გამოუცხადა: ყირიმის დაკარგვა და საქართველოში თავისი გავლენის შესუსტება ვერ მოენელებია თურქეთის სულთანს. თუცა ახლა ზედგამოჭრილი დროც გახლდათ საიმისოდ, რომ თურქების წინააღმდეგ ქართველებსაც მოეწყოთ ლაშქრობა. რუსებთან ომით გართულ მოსიხარს ქართველები თავის მხრივ ჩასცემდნენ მახვილს და წირეას გამოუყვანდნენ.

ფაქტიურად ახლა წყდებოდა საქართველოსა და ქართველი ხალხის ბედი.

თუ თურქეთს ჩამოაშორებდნენ, მერმე სპარსეთს ადვილად გაუძვლავდებოდა.

სწორედ ამ საკითხის გადასაწყვეტად იმყოფებოდა ახლა აქ, გრაფ პოტიომკინის კარზე, ქართლ-კახეთის გავრთიანებული სამეფოსა და იმერეთის ელჩები. ქართლ-კახეთის ელჩიონს უფლისწული მირიანი ხელმძღვანელობს, იმერეთისას — ბესიკი.

როგორც ბესიკმა ბრძანა, დესპანები დღე-დღეზე ელიან გრაფ პოტიომკინთან გადასაწყვეტ შეხვედრას. დიდ იმედს აწყარებენ ისინი ამ შეხვედრაზე.

და ამიტომ ეექვება დავითს, რომ მირიან ბატონიშვილი შესძლებს იმის დრო გამოიხახოს, უცხოეთში დაბერებული პოეტი მიიღოს და მოუსმინოს...

ფიცრისგან შექედილი მაღალი ჰიმნკარი გაიღო და ოციოდე წლის შავგვრემანი ახალგაზრდა კაცი გამოჩნდა.

დავითი ნულა წამოვდა.

— რა გნებავთ? — რუსულად ჰკითხა უმაწვილმა.

დავითმა იცნო — უმაწვილი ქართველი იყო.

— მე მივგოროდიდან ჩამოვედი... — უთხრა მცირე ყოყმანის შემდეგ, — თავადი გურამიშვილი გახლავარ...

ჰაბუკი ერთხანს ცნობისმოყვარედ ათვალეოვებდა დავითს, მერმე ჰკითხა:

— ვისი ნახვა გინდათ? — სახე კმაყოფილად, ხაზგასმული თავაზიანობით უღიმოდა.

— მირიან ბატონიშვილის, — მიუგო დავითმა და უმაწვილისკენ ნაბიჯი წარსდგა. — გადაუდებელი საქმე მაქვს... უმაწვილი წუთით ჩაფიქრდა, მერმე დავითს ისეე გაუღიმა:

— მობრძანდით... — გზა უტია მოხუცს.

დავითი ეზოში შევიდა.

— აქ დაბრძანდით და დამელოდეთ. გატრიალდა და წავიდა.

ჰაბუკს წელში გამოკვართული ნაცრისფერი ჩოხა ეცვა და ისე მსუბუქად მიაბიჯებდა, თითქოს მიწას ფეხს არც კი აკარებდა.

დავითი ტოტებგაბარჯლული მუხის ძირას მერხზე ჩამოჯდა...

იქნებ უნდა შევედრებოდა ჰაბუკს, მიშველე, შემახვედრე უფლისწულს, შემავედრე, რომ ორიოდე წუთი მოიცალოს და მომისმინოს?

უნდოდა კიდევ ეთხოვა, მაგრამ ვერ შესძლო, თავის დამცირებად მიიჩნია.

თუ ბატონიშვილმა ინება დავითის მიღება, მის წინაშე, ცხადია, ჰქედს მოიდრეკს — თავიანთსა სცემს და მუხლმოყრილი შევედრება ეს ერთადერთი და უკანასკნელი სურვილი შეუსრულოს: „დავითიანი“ საქართველოში ჩაიტანოს.

და დაეხმაროს, რომ თავის დიდებას ოცნებას ფრთები შეასხას. სარწყავი მანქანები გამართოს და წისქვილები დადგას. მართალია, ქვეყანას ახლა უფრო დიდი საზრუნავიც ბევრი გააჩნია, მაგრამ ესეც არ არის უმნიშვნელო საქმე...

იმ სახლიდან, საცა ამ რამდენიმე წუთის წინ ნაცრისფერჩოხიანი უმაწვილი შევიდა, საშუალოზე მაღალმა, წვეროსანმა კაცმა გამოიხედა. წამით შეუყვანებულმა დავითს შორიდანვე დაკვირვებით გამოიხედა და მისკენ ფეხგაჩქარებით გამოემართა.

დავითი წამოვდა. თუმცა ნაბიჯის გადადგმა ვერ მოახერხა — არ იცოდა, ვინ იყო ეს უცხო კაცი. იქნებ მის სახახავად არც კი მოდიოდა, თავის საქმეზე მიეშურებოდა.

დაბნეული, მოკრძალებით მომლიძარე, ორჭოფულ მდგომარეობაში ჩავარდნილი დავითი მოხრეშულ ბილიკზე მომავალი კაცისკენ გაუბედავად იცქირებოდა.

კაცი რომ მოახლოვდა და დავითმა მისი მაღალი, ნაოკებით დაღარული შუბლი, წაბლისფერი წვერი და ნაკვერჩხლებივით მოელუარე თვალები დაინახა, ადგილზე ველარ დამაგრდა — ფეხებმა თავისთავად წაიყვანეს მის შესახვედრად.

დავითმა იცნო იგი.

იქნებ უფრო ალღომ უკარნახა, ვინც იყო.

იქნებ იმიტომ იცნო, იცოდა, რომ ბატონიშვილს ახლდა.

თუმცა ახლა ამას არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონდა — დავითისთვის მთავარი ის გახლდათ, რომ აღარ ეექვებოდა: ეს წვეროსანი, ბრვე ვაეკაცი გაიოზ ბარათაშვილი იყო: ის გაიოზი, დავითმა უკანასკნელად ზუსტად ოცდაწვიდი წლის წინ რომ ნახა პეტერბურგში; განუმეორებელი ნიჭისა და უნარის პატრონი კაცი, რომელზედაც მთელი პეტერბურგის ქართველობა დიდ იმედებს ამყარებდა: ის გაიოზი, დავითის სათაყვანებელ მძას, ქრისტაფორეს. შეილი-

ვით რომ უყვარდა და დიდ მომავალსაც უწინასწარმეტყველებდა.

დავითს გული გამალეზებით უძგერდა, მუხლები უცახცახებდა, მაგრამ მაინც მიაბიჯებდა.

საელჩოსკენ რომ მოდიოდა, სწორედ გაიოზის იმედი ჰქონდა. გაიოზი არქიმანდრიტი და უფლისწულის პირველი მრჩეველი იყო, რომელსაც დავითის სასარგებლოდ გადამწვევტი სიტყვის თქმა შეეძლო.

ჰოდა, აი, მოაბიჯებს მისკენ გაიოზი (დიახ, ბატუე დაიფიცებს, რომ ნამდვილად გაიოზია!) და დავითი გრძნობს, აქ მხოლოდ შეფის ელჩიონი კი არ არის, აქ ხედებიან ქართველები, ვინც არ შეიძლება მისმა ლექსმა არ მოაჯადოვოს, ალტაცება არ მოჰგვაროს და სინანულის კრემლი არ აღერევის. დიახ, არ შეიძლება...

ერთმანეთს რომ მიეახლნენ, დავითი შედგა, აბგა და ჯოხი მიწაზე დადო და ხელები გაშალა.

გაიოზი მკერდში ჩაეკრა.

მოხუცს გული აუჩუყდა. ჯერ ცხვირსახოკით აწულიანებულ თვალები ამოიწმინდა, მერმე აბგასა და ჯოხს დასწვდა, აიღო და ჩაახველა.

— როგორ ბრძანდებით, ბატონო დავითო?... ხმაზე ეტყობოდა, რომ ამ მოულოდნელ შეხვედრას გაიოზიც აედგლებინა.

— ვცოცხლობ... — დავითი შეეცადა ჩვეულებრივი რიზით ეპასუხა, მაგრამ არ გამოუვიდა და ისევ ჩაახველა. — როგორ ვიქნები ჩემს მიწასა და ხალხს მოწყვეტილი...

— წამობრძანდით, შინ შევიდეთ!

გაიოზმა დავითი წინ გაატარა, თვითონ უკან მიჰყვა.

როგორ მიდის საქმეები? — ჰკითხა დავითმა, გაიოზის ოთახში ერთმანეთის პირისპირ რომ დასხდნენ.

გრაფთან შეხვედრას ველოდებით...

ჯერ არ შეხვედრიხართ?

როგორ არა, თითქმის ყოველი ორი კვირის თავზე მოვიწვევს, მცირე

ვახშამს გაგვიმართავს და კიდევ დაგვინიშნავს მიღების დღეს, ისევ ორი კვირის შემდეგ... ასე გრძელდება დაუსრულებლივ!.. მთელი ზაფხული აქაეართ და არა ვიცი, კიდევ რამდენ ხანს მოგვიხდება დარჩენა. ბატონიშვილი კი სასტიკად ღელავს — მეფე ჩვენს საბოლოო პასუხს ელოდება. თორემ რა გამოდის — ტრაქტატს ხელი მოვაწერეთ, დახმარებით კი არ გვეხმარებიან, ხოლო ირან-თურქეთი სადაცაა ჩასაყლაპავად მოგვაშურებენ...

დიახ, საქართველოს მძიმე დრო უდგას, დავითს კი თავისი ლექსებისა და გამოგონებების ბედი აწუხებს.

ვინ რა თავში იხლის მის ლექსებს, როცა ქვეყნის ყოფნა-არყოფნის საკითხი დგას?

და დავითმა მძიმედ ამოიოხრა, თავი ჩაკიდა.

— თქვენ რალამ შეგაწუხათ, ბატონო დავითო? — ჰკითხა გაიოზმა და მოხუცს შეაკერდა. მას შემდეგ, რაც უკანასკნელად შეხვდა, გურამიშვილი დიდად გამოცვლილიყო. მართალია, ჩვეულებრივად მხნე და ჭანსალი არც მაშინ ყოფილა. მაგრამ ასე მოტეხილი და დაჩაჩანაკებულიც არ გახლდათ. ჯერ კიდევ მარიენბურგში ყოფნისას გურამიშვილმა გენერალ სალტიკოვს ოფიციალური პატაკი მიართვა — ჭანი შემერყა და სამსახური აღარ შემიძლიაო. არმიის მთავარსარდალმა სამხედრო კომისიის წინაშე შეუამდგომლობა აღძრა და დავითი პეტერბურგს გაგზავნა. როგორც იქნა, ორი თვის დავიღარაბის შემდეგ პეტერბურგს ჩაალწია და სანამ სამხედრო სამსახურიდან განთავისუფლების დასცენას მიიღებდა, დედაქალაქში დარჩა. მაშინ არმიის ხელმძღვანელობამ დავითს პორუჩიკობა მიანიჭა.

ერთადერთი სიამოვნება, რაც დავითს იმ დროს განეცადა, ეს პეტერბურგში მცხოვრებ ქართველებთან ხშირი ურთიერთობა იყო, მართაედნენ საღამოებს, სადაც კითხულობდნენ ლექსებს, მსჯელობდნენ საჭირობოროტო საკითხებზე.

მას შემდეგ საუკუნის მეოთხედზე მეტმა დრომ განვლო და, გარდა პოლტავაში მცხოვრებლებისა, ქართველთაგან არავინ შეხვედრია. მხოლოდ ეს იყო, ამ ორი დღის წინ იმერთა ელჩს — ბესარიონ გაბაშვილს ვადაუყარა შემთხვევით და ახლა აგერ ესაუბრება გაიოზ ბარათაშვილს... მაგრამ მოხუცს გული მწარედ უკენის, რომ არქიმანდრიტი ხალისწართმეული, უსასოო ადამიანის შთაბეჭდილებას სტოვებს.

— ალბათ, საშური საქმე გაქვთ, რომ ამოდენა გზა გამოგივლიათ... — უთხრა გაიოზმა, რაკი დავითმა პასუხი დაუგვიანა.

— დიახ, — თქვა ფიქრებში ჩაძირულმა მოხუცმა. — დიდი საქმე მაქვს...

დავითმა არ იცის, როგორ შეხვდება ბატონიშვილი მის თხოვნას, რას იტყვიან ქართლ-კახეთის მეფის ელჩიონის წევრები, — მისთვის კი ნამდვილად დიდი საქმეა. დიახაც დიღია, რატომაც არა. ცდება დავითი, როცა ფიქრობს, რომ ამ საერთო სიმძიმის დროს მისი ლექსები არავის სჭირდება. პირიქით, იქნებ სწორედ ახლა იყოს ისინი საჭირო. მათში ხომ დიდ სულიერ საზრდოს იპოვის ქართველი კაცი!.. დიახაც იპოვის და დავითს უკან დასახევი არაფერი სჭირს, პირიქით, გაბედული ნაბიჯი უნდა გადადგას წინ — მისი „დავითიანი“ წარმოჩენის ღირსია, ღირსია იმისა, რომ ქართველმა ხალხმა გაიცნოს ამ ლექსებში მოთხრობილი მისი შვილის ტყივილი და სიხარული, გაიგოს, როგორ უყვარდა დავითს თავისი სამშობლო და მშობლიური ერი...

— ბატონიშვილი უნდა ენახო და პირადად ვესაუბრო! — თავი ასწია დავითმა. მის ხმაში, მთელს მის გამომეტყველებაში საოცარი სიმტკიცე იგრძნობოდა.

— დღეს არ მოხერხდება, — უთხრა გაიოზმა, — დღეს ფელდმარშალმა ინება ჩვენთან შეხვედრა...

არაფერია, თუ ბატონიშვილს დღეს არ სცალია — დავითი დაიცდის, ხვალ,

ხვალ, მაზრეგ შეხედეს, თანახმაა, მთავარი რია ნახოს და სათქმელი უთხრას.

— უნდა ჯარის წერთნასა და მანევრებს დაგვასწროს, — განაგრძო გაიოზმა წამით შეწყვეტილი საუბარი.

— დიდხანს გაგრძელდება ეს ამბავი?

— არა მგონია, — თავი გაიქნია გაიოზმა, — დღეს უნდა მორჩნენ.

— დავიციდი, — თითქმის თავისთვის თქვა დავითმა. — ვერც ეგნატაშვილს ვენახავ?

გაიოზმა არ უპასუხა. დავითმა შენიშნა, რომ არქიმანდრიტს მაღალი შუბლი ანაზღად შეეკუმუნა.

— სიმონი პოსპიტალში წევს.

— რა სჭირს? — ჰკითხა დავითმა.

— გულმა შეაწუხა.

— პოსპიტალში რომ ვინახულო, არ შეიძლება?

— ახლა კარანტინი აქვთ, არ განახებენ. — გაიოზმა კარი გააღო და დაიძახა: — ნოსრევან!

მალე ოთახში დავითის ნაცნობი ნაცრისფერჩოხიანი ყმაწვილი შემოვიდა, სტუმარს უსიტყვოდ გაუღიმა და გაიოზს მიმართა:

— გისმენთ, ბატონო.

— ნოსრევანი ჩვენი საელჩოს მუდმივი წევრია, ბატონო დავით, — უთხრა გაიოზმა და ჰაბუჯზე მიუთითა. — მირიან ბატონიშვილი წუთითაც არ იშორებს.

დავითმა ჰაბუჯი ისევ შეათვალა: შავი თვალ-წარბი, საულევაშეზე ახალწამოშლილი შავი ჩეჩილი, პატარა ცხვირი, კოხტა ტუჩები, ლამაზი, ღრმულიანი ნიკაბი და შავი, ბურჩხა თმა... ვერავითარი ქალიშვილი ვერ შეედრებოდა სილამაზეში.

— ბატონი დავითი ჩვენი საპატიო სტუმარია, — უთხრა ნოსრევანს გაიოზმა, — დღეს შენზე იყოს მისი მასპინძლობა. ახლა კი მსახურს უთხარი საუხვე მოგვართვას.

ნოსრევანი რომ გავიდა, გაიოზმა სკამი დავითთან ახლოს მისწია.

— მინდა აქ ქართული ენის გრამატი-

კა დაებეჭდო, ბატონო დავით, — უთხრა და მაგიდიდან ყალიონი აიღო.

— აქ? — გაუკვირდა დავითს.

— დიახ.

— მერე სტამბა, ასოები? — დანიტერესდა გურამიშვილი.

— კარგად გამართული სტამბა აქვთ. ასოები კი ნაწილი პეტერბურგიდან ჩამოვიტანე... აქ ერთი უცხოელი მესტამბე მუშაობს და დანარჩენს იმას ჩამოვახმევივინებ...

— დიდებული საქმეა, — თქვა დავითმა და თავისი ძმა გაახსენდა. ქრისტეფორემ დიდი ჭაფა მოანდომა ჭერ მოსკოვსა და მერმე პეტერბურგში სტამბის დაარსებასა და ქართული წიგნების გამოცემის საქმეს. აფსუს, რომ ადრე დაიღუპა, თორემ კიდევ რამდენი სასიყვეთო საქმის გაკეთება შეეძლო!

— თქვენმა ნეტარსენებულმა ძმამ დიდი ამაგი დასდო ქართულ წიგნს... ქართული ბეჭდური ასოები რომ გვაქვს, ამაში ხომ განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის... — სინანულით თქვა გაიოზმა.

ოცდაათ წელიწადზე მეტი დრო გავიდა მას შემდეგ, რაც ოსეთს მისიონერად გაგზავნილი ქრისტეფორე გარდაიცვალა, მაგრამ დავითს მუდამ ცოცხალივით ედგა თვალწინ. მოუსვენარი კაცი იყო, ყოველთვის რალაცას ეძიებდა, სულ იმას ცდილობდა, შთამომავლობისათვის რაიმე სასიყვეთო დაეტოვებინა. აქი დაუტოვა კიდევ — დავითს არ ექვევება, რომ სანამ წიგნი არ მოიშლება, ქრისტეფორეს სახელს ქართველი კაცი მუდამ მოწიწებით მოიხსენიებს.

— ძალიან ძვირი ჯდება წიგნის ბეჭდვა... — თქვა მკირუხნის დუმოლის შემდეგ გაიოზმა.

— ცხადია, ძვირი დაჯდება. სადღაც დასაკარგავში კი არა, შენს ქვეყანაშიაც ძვირი დაჯდება. ჭერ ხომ ეს ახალი საქმეა, თითქმის აუთვისებელი, მერე და მერე გაადვილდება, ალბათ.

იაფი რომ ჯდებოდეს, დავითი თავის ლექსებს დაბეჭდავდა და დარწმუნებულია, უცეცხვებს გაიწაღებდა. მაგრამ

სადა აქვს იმდენი ფული, ამ დიდ საქმეს მოჰკიდოს ხელი. ფული რომ მისცა...

— ჩემი ფული რომ აღარ მეყო, ბატონიშვილმა სალაროდან მომცა.

— მართლა? — გაეხარდა დავითს.

— დიახ. დიდად განათლებული და მოჭირნახულე კაცი ბრძანდება.

— გავიგე, ლექსებსაც წერსო.

— წერს და პოეტებს განსაკუთრებულად მფარველობს.

დავითს გული ისევ იმედიანად აუძგვარდა. მან უკვე მოჰპაა თავისი წილი წუთისოფელი და არაერთი მფარველობა არ სჭირდება. მთავარია, ბატონიშვილმა წიგნს მიუხედოს, იცის დავითმა, თუ უფლისწულმა მისი თუნდაც ერთი ლექსი მაინც წაიკითხა (რაკი შელექსეა, წაიკითხავს კიდევ, ეს უეჭველია!), მის ნაწერს თვალისჩინივით გაუფრთხილდება. დავითს კი მეტი არაფერი უნდა, თავის ოცნებას ხორცშესხმულად ჩასთვლის და სიკვდილსაც დამშვიდებული შეხვდება.

მოუნდა, გაიოზისთვის გაემხილა კრემენჩუგს ჩამოსვლის მიზანი, მაგრამ რატომღაც ვერ მოახერხა, მოერიდა.

— მახსოვს, თქვენც მშვენიერ ლექსებს თხზავდით, ბატონო დავით... — მორიდებულად უთხრა გაიოზმა, თითქოს იღუმალ ფიქრს მიუხედაო. — არასოდეს დამავიწყდება პეტერბურგის სალამოები, როცა ყველანი პირდაღებულნი ვისმენდით თქვენს ლექსებს...

დავითმა უხერხულად გაიღიმა და უცებ გადაწყვიტა, ეთქვა გაიოზისთვის, რა საქმეზედაც ჩამოსულიყო კრემენჩუგს.

— ჩემი ლექსები შეეკრიბე, გადაწერე და აქ ჩამოვიტანე... — ხელების ფშვინით უთხრა დავითმა. — მინდა ბატონიშვილს მივართვა... — და გაჩუმდა. — გაიოზს დამაბული მიაჩერდა, აბა, რას იტყვის, როგორ შეხვდება ჩემს ნათქვამსო.

გაიოზს კი კმაყოფილების ნიშნად თვალები აუცოკოდა. წვერზე ხელი ჩამოიხევა და უთხრა:

— ძალიან გაახარებთ მორიანს, თუ

წინააღმდეგი არ იქნებით, დღესვე მოვახსენებ უფლისწულს თქვენი მობრძანების მიზანს.

— მოახსენეთ. დიდი სურვილი მაქვს პირადად შევხვედე. ნუთუ ვერ მოიცილის? — თათოლვით ჰკითხა დავითმა.

— როგორ გეკადრებათ, — მიუგო გაიოზმა. — სიამოვნებით მიგიღებთ. მით უმეტეს, იცის, ვინცა ხართ.

დავითი წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა და დნებარს გახედა. ქორიძეთან, საცა გრანტიის ლოდები ეყარა, წყალი სარცარი სისწრაფით მიედინებოდა, იქორჩებოდა, ცინცხალ ნაპერწყლებს ისროდა და მზის სხივებით განათებული ეს წინწყლები ნაპერწყლებივით ხტოდნენ.

შორს, დნებარის სიღრმეში, ნავი გამოჩნდა. ნავი თივით იყო დატვირთული და წყლის დინებას მოჰყვებოდა.

მაშ ასე, რაკი იცის დავითის ვინაობა, დიდი მიხედვრა არ სჭირდება იმას, რომ პირიანი გულისხმიერად მოეციდება. დიდება შენდა, ღმერთო, რომ ცხოვრების დასასრულს მაინც შეახვედრე ისეთ კაცს, ვინც დავითს ყურადღების ღირსად ცნობს, ვინც გულისკარს გაულებს და ცოტაოდენ მშობლიურ სითბოს მაინც აგრძნობინებს! ცხოვრება მუდამ დედინაცვალვით ეპყრობოდა გურამიშვილს, იმ რუა ათუელზე მეტი წლიდან, რაც ამქვეყნად იცხოვრა, ხუთიოდე წელიწადიც არ გაუტარებია მოსვენებით, თუ, რასაკვირველია, ბავშვობასა და ოჯახურ წრეში გატარებულ წლებს არ ჩაეგდებთ ანგარიშში. მუდამ რაღაც აწუხებდა, მუდამ რაღაც აკლდა, ტკიოდა, იწვოდა. უმეტესწილად დამაბული იყო. და, აჰა, ახლა უწია ამდენმა დავიდარაბამ — ცალ ზელს ზეირიანად ველარ ზმარობს, ცალი თვალით სულ ველარ ზედავს, მეორეშია დააკლდა სინათლე, მზრის ყრუ ტკივილს გრძნობს, როგორღაც თავბრუს ეხვევა... თითქმის აღარ არსებობს დავით გურამიშვილი. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ კრემენჩუგს მისი ლანდი ჩამოხრიალდა. ვინმე ისეთთაგანი რომ ჰყოლოდა, ამ საქმის მიხედვრა შესძლებოდა, დავითი აზ-

რადაც არ გაივლებდა ამოდენა გზის შეკიდებას, მაგრამ...

— უნდა დაგტოვოთ, ბატონო დავით. — მოუბოდიშა გაიოზმა. — ახლავე ნომრევენს გამოგიგზავნით. არ მოიწყინოთ. — კარი გააღო და გასვლა დააპირა, მაგრამ რაღაც გაახსენდა და მაშინვე უკან მოტრიალდა. — ის მობრძანეთ, ბინად სად გაჩერდით?

— აქვე, დნებარის ნაპირას, ეკვარ სოკოლოვის სასტუმროში, — მიუგო დავითმა.

— იქნებ ჩვენთან გადმობრძანდეთ...

— არა, — თავი გაიქნია დავითმა. — არ ღირს...

გაიოზმა კარი ფრთხილად მოხურა.

* * *

ეკატერინეს ქუჩას მიჰყვებოდნენ.

ქუჩაზე ძელები იყო დაფენილი, ორსაკვე მხარეს თხრილი ჩასდევდა. ფიცრით შემორაგულ ეზოთა სიღრმეში ქვის ორსართულიანი კაპწია სახლები ჩანდა. სახლებს თუნუქის სახურავი ჰქონდა.

დავითმა იცოდა, უკრაინაში საერთოდ ნამჭით ხურაედნენ სახლებს, უკეთეს შემთხვევაში — ყავრით, აქ კი თუნუქით გადახურული გუმბათიანი სახლები ჩავმწყრივებინათ. სახურავები მწვანედ შეეღებათ, კედლები — თეთრად.

— ამ ქუჩას აქამდე მდიდართა უბანს ეძახდნენ, — აუხსნა ნომრევენმა, ძალზე ცნობისმოყვარე და ალლოიანი ყმაწვილი რომ აღმოჩნდა. — აქ თურმე მხოლოდ ვაჭრები და ქალაქის ცნობილი პირნი ცხოვრობდნენ. სულ რამდენიმე ღარიბი ოჯახი, აქ შემთხვევით რომ გამოჩნდებოდა, დედოფალ ეკატერინეს ჩამობრძანების წინ აუყრიათ და სხვაგან გადაუსახლებიათ, მათი ქონებიც მაშინვე აუღიათ...

ყოველი სახლის წინ ოთხი არშინი სიმაღლის საფარნე ბოძები იდგა. ისინიც ალუბლისფრად ან თეთრად შეეღებათ.

— აი, ამ ქუჩის ბოლოს პოტიომკინს

დედოფლისთვის ისეთი სასახლე დაუდგამს და ბალი გაუშენებია, ნახვად ღირს.

დავითს ის უკრაინელი გოგონა გაახსენდა, ადრე დილას დნებრის ნაპირას რომ ნახა, და კეთილად გაეღიმა.

— შორსაა? — ჰკითხა ნოშრევანს.

— აქედან ორიოდე ვერსი იქნება.

დავითს გული არ მიუწევდა ხალხის ნაოფლარით აგებული იმ სასახლის სახახვად, თორემ ახლა ისეთ ხასიათზე იდგა, მგონი ათი ამდენი გზის გავლასაც კი შეიძლება.

დავილაღე, ნოშრევან, — უთხრა მცირე ხნის შემდეგ. — ასე შორს ვერ წაველ. ის შირჩენია, დნებრის სანაპიროზე ჩაიღრმად და სადმე ჩამოესხდეთ...

შემოდგომის შუე საშუალოდღოს უახლოვდებოდა. საამოდ თბილოდა.

დავითი გრანიტის ვახურებულ ლოდზე ჩამოჯდა. ნოშრევანი გვერდით მოისუჯა. ერთხანს მდუმარედ გასცქეროდა დნებრს, მერმე კი, ღრმა ფიქრებში ჩაძირულმა, უნებურად დაიწყო საკუთარი ლექსის კითხვა:

გული ღონდება, ვიწყო ვოდება:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
ბორგა-გოდება, რაც მავინდება:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
სული შშორდება, ზორცი შშორდება:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
რად მშეა დედამან, მშეამან ბედამან,
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!

ნოშრევანი მოჩადოებული უსმენდა მოხუცს, რომელსაც ყველა და ყველაფერი გადავიწყებოდა ამქვეყნად და მთელი სულითა და გულით საკუთარ ოცნებას მისცემოდა:

ზარ საძაგელი, არად საძაგელი:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
დასაჯარგველი, გარდასაგველი,
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
ვარგს არას გელი, ცხვარასა მშამ მგელი:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!
მიმამბ თუ მიდობ, მინკ არ მიდობს:
ვაი საწუთრო, ცრუი სოფელი!

— თქვენი ლექსებია? — ჰკითხა მცირე ხნის შემდეგ, როცა დავითი დადუმდა. — ვინაა, რომ მოხუცს თვალეზი ცრემლით აესებოდა, და გული მოეწურა.

დავითმა დასტურის ნიშნად თავი დაუქნია და მარცხენა ხელი მხარზე მოახვიო.

— რამდენი ხანია საქართველოდან წამოხვედი?

— მეოთხე წელია.

დავითმა მწარედ გაიღიმა.

— არ მოგწყინდა? — კითხვა მოუნაცვლა მცირე ხნის შემდეგ.

— რას ბრძანებთ, — უმაღ მიუგო ჰაბუცმა, — მეტი აღარ შემიძლია... თუ კიდევ დიდხანს მოგვიხდა აქ დარჩენა, ბატონიშვილს უნდა დავეთხოვო და შინ გავესწიო, თორემ ლამისაა გავვიცდე.

დავითი დუმდა.

იგი ისევე დნებრს გასცქეროდა, თუმცა ვერაფერს ხედავდა. მის ჩინდაჯარგულ თვალებს ახლა მშობლიური სანახები ელანდებოდა.

— მე კი თითქმის სამოცი წელიწადია სამშობლოს მომწყვეტეს. — ამოიხორა მოხუცმა. — სამოცი წელიწადი... — თავი ჩაქიდა, ჭიბიდან ცხვირსახოცი ამოიღო, უნებური ცრემლი მოიწმინდა.

— სანამ ახალგაზრდა ვიყავი, კიდევ მქონდა იმედი, რომ მის ნახვას ველირსებოდი, აწი კი...

— განა არ შეიძლება, ადრევე დაბრუნებულიყავით უკან? — გაოცებას ვერ მალავდა ჰაბუცი. — ან ახლა რა გიშლით ხელს, რომ...

დავითმა თავი სინანულით გადააქნია.

— საქმე ის არის, — ოხერას ამოაყოლა მან, — რომ ემიგრანტებს თავიდანვე დაგვადებინეს ფიცი, რომლის თანახმადაც გვევალებოდა ოჯახებითურთ სამუდამოდ დეარჩენილიყავით რუსეთში და უპასპორტოდ საზღვარგარეთ არ წავსულიყავით...

— განა საქართველო საზღვარგარეთია? — აღმოხდა ნოშრევანს.

— იმ პირობებში საზღვარგარეთად სწორედ საქართველო იგულისხმებოდა, ჩემო ნოშრევან!

ნოშრევანს უფროსებისგან გაეგონა, რა ბედიც სწეოდა სამშობლოდან გადმობეწილ ვახტანგსა და მის ამაღას, ისიც იცოდა, რომ გურამიშვილი ერთი იმათგანი იყო, ვინც საქართველოს ძნელბედობას ემსხვერპლა, და უნდოდა სანუგეშო რამ ეთქვა გულაჩუყებული მოხუცისათვის, მაგრამ ენის დაძვრა ვერ მოეხერხებინა.

— ვახტანგსა და ბაქარს მეტი ფხა რომ გამოეჩინათ, შეიძლება ჩვენი საქმე სხვანაირად წასულიყო, მაგრამ... — თითქოს თავისთვის თქვა დავითმა, ოდნავ რომ დამშვიდდა.

ნოშრევანი გაოცებული მისჩერებოდა გურამიშვილს — მას ვერ წარმოედგინა, რომ ხელმწიფეთა სააუგო ასე ხამამალა შეიძლებოდა თქმულიყო.

— მოსკოვსა და პეტერბურგს იმდენი ხანი დაუყავით და ისიც ვერ მოახერხეს, რუსთხელმწიფისათვის ჩვენი სურვილი ეცნობებინათ... ვერა ნახეს რუსთ ხელმწიფე, ვერ აჩვენეს სამსახური...

ღიახ, ეს ასე იყო. მართალია, ვახტანგი სწორ გზას ადგა, რუსეთთან მჭიდრო კავშირის დამყარება სწორედ რომ ერთადერთი და ქვეშაირიტი გზა გახლდათ, მაგრამ მეფემ და უფლისწულმა საქმეს თავი ვერ მოაბეს. უამრავმა ცდამ ფუჭად რომ ჩაიარა, მამა-შვილს შორის განხეთქილება ჩამოვარდა. ამან კი ვითარება კიდევ უფრო გაართულა. მერე იმ დიდი „ბოძის წაქცევა“, ქართველთ თავიანთ ბურჯად და იმედად რომ მიიჩნდათ...

შემდეგ ის სასტიკი სიღუბეობა, რაც რუსთა მთავრობის მხრივ ჯამაგირის შეწყვეტას მოჰყვა. ქართველთ მთელი წელიწადი გროშიც არ მიუღიათ... დედოფალმა რუსუდანმა, ვახტანგის მეუღლემ, მთელი თავისი ამაღა დაითხოვა, რადგან უსახსროს, ვალეზში ჩავარდნილს ამაღის შენახვის საშუალება არ ჰქონდა.

ემიგრანტთა უმრავლესობამაც რუსეთში დარჩენა გადასწყვიტა, ასე რომ, როგორც მერმე შეიტყო დავითმა, როცა ბაქარმა პირი საქართველოსკენ ჰქნა.

სულ ასიოდე სული ჰხლებიკა ექვს-მეცხრე ვიანად.

ცხადია, დავითმა რუსთა ქვეშევრდომობა არჩია. სამშობლოში დაბრუნებაზე უარი იმიტომ განაცხადა, რომ ბაქარის გადაწყვეტილების წინააღმდეგი იყო — მემკვიდრეობით კუთვნილი ტახტის ხელში ჩასაგდებად ყაბარდოს, ჩერქეზეთსა და დაღესტანს მოვიშველიებო. ქართლის ტახტის მემკვიდრის განზრახვა თეიმურაზისა და ერეკლეს წინააღმდეგ ებრძოლა, დავითს გულს უკლავდა. არ ძალუძდა ხელახალი „ცეცხლის კვერის დატრიალების“ — ძმათა სისხლისღვრის მოწმე გამხდარიყო და „საქმე ქმნა თავის ნებისა“ — რუსთა ქვეშევრდომობა მიიღო. მაშინ დავითი არც კი დაქვებულა, რომ შეიძლებოდა სამუდამოდ დარჩენილიყო უცხო მხარეს: გარემოება შეიცვლება და ჩემს მამულს დაუბრუნდებიო. მაგრამ...

— ავად მომიხდა უმხროდა გაფრენა, ქმნა ნაეარდისა... — წარმოთქვა გულდათუთქულმა მოხუცმა.

— ხუთი თვე გათავდა, ჩვენი ელჩიონი აქ იმყოფება და პოტიომკინისგან ჭერ გარკვეული პასუხი არ მიუღია, — თქვა კარგა ხნის დუმილის შემდეგ ნოშრევანმა. — ჩვენი ხელმწიფე ირაკლი და იმერთა მეფე დავითი უსტარს უსტარზე ჰგზავნიან — სთხოვეთ გრაფს. ხელები გაგვიხსნას, ჭარი მოგვაშველოს, რომ ურუმს ზურგში დაეკრათ და ყვენსაც საყადრისი პასუხი გავსცეთო, მაგრამ არაფერი გამოდის.

დავითი ნოშრევანს უსიტყვოდ მისჩერებოდა.

„შენ ამდენი საიდან იცი, კაბუჯო?“ ამოიკითხა მის გამოხედვაში ნოშრევანმა.

— მე მირიან ბატონიშვილის პირადი მდივანი ვარ... — უთხრა, რომ მოხუცის ეჭვი გაეფანტა.

ღიახ, მირიანი ნოშრევანს ყოველგვარ სახელმწიფო საიდუმლოს ანდობდა.

უფლისწულმა იცოდა, საელჩოს თარჯიმანი სიმონ ეგნატაშვილი, ვის ხელ-

შიც ყველა საბუთს უნდა გაველო, მაშინ-სადმი ვაგზავნილ მირიანის ყოველ წე-რილს ხსნიდა და მათ შინაარსს პოტიო-მიკინს აგებინებდა. ამიტომ ბატონიშვი-ლი საქართველოში გასაგზავნ საიდუმ-ლო უსტარს მუდამ ნოშრევანს აწერი-ნებდა და საიმედო ხალხის ხელით ჰგზავ-ნიდა. ეს კი ახალგაზრდა მდივანს იმის საშუალებას აძლევდა, რომ საელჩოს საქმიანობა დაწერილებით სცოდნოდა.

ცხადია, ყოველივე ეს გურამიშვილმა არ იცოდა, მაგრამ რაკი ნოშრევანმა უთხრა, მირიანის პირადი მდივანი ვა-რო, მიხვდა, რომ ამ ახალგაზრდა კაცის-თვის საელჩოს ნებისმიერი საიდუმლო ხელმისაწვდომი იყო.

— ჩემი შეტუბობით, პოტიომკინი კვლავაც ასე გააჩანჯლებს საქმეს, — თქვა დავითმა ჩაფიქრებით.

ღიასაც გააჩანჯლებს. მუდამ ასეთი იყო რუსთხელმწიფის პოლიტიკა ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფო-თა მიმართ — ხელჩასაკიდი არაფერი ჰქონდათ, მაგრამ არც იმედი გადაეწუ-რათ სრულიად. ასე ორკოფულ მდგო-მარეობაში გავიდოდა გარკვეული დრო და მერე ისე გადაწყვეტდნენ საკითხს, როგორც იმპერიისთვის იქნებოდა ხელ-საყრელი.

უცებ საყვირის ხმა გაისმა.

— სადილობის დრო მოსულა, — უთ-ხრა დავითს ნოშრევანმა და წამოდგა.

— ეს რა საყვირი იყო? — დავითმა იმ მხარეს მიიხედა, საიდანაც საყვირის დერი ისმოდა.

— ნავსაშენის მუშათა შესვენება იწ-ყება... წაივით, ბატონო დავით, დროა ჩვენც ვისადილოთ.

* * *

კარგა ხანი იყო, ნოშრევანს ბატონი-შვილი ასეთ ხასიათზე არ ენახა. ვანსა-კუთრებით ბოლო დროს, რაკი დარწმუ-ნდა, გრაფი პოტიომკინი ქართლ-კახე-თის სამეფოს წარგზავნილებთან საქ-მიან საუბარს თავს განზრახ არიდებდა და მეფისა და საელჩოს მიწერ-მოწერას საიდუმლოდ ეცნობოდა, მირიანს საო-

ცარი ნერვიულობა დასჩემდა. უბრა-რამე აღიზიანებდა და საელჩოს წე-რებს, თვითონ ნოშრევანსაც კი, რომე-ლიც უფლისწულის კილა და მასთან მმასავით თანშეზრდილი იყო, ისეთს აკადრებდა, ადრე მისგან არავის რომ არ გავგონა.

მირიანი ისე გამოიცივალა, ნოშრევანი ველარ სცნობდა.

და დღეს გუნებაგამოკეთებული რომ ნახა, სიხარულით ცას ეწია.

— ნიჭიერი კაცია პოტიომკინი, — ეუბნებოდა უფლისწული ნოშრევანს, გულხელდაკრფილი რომ იჯდა და მი-რიანს გალიმებული უცქეროდა, — სამ-ხედრო ხელოვნებაში დიდად გარკვეუ-ლი... ასეთ არმიას სასწაულების დატრი-ალვება შეუძლია...

მირიანი ელჩიონის წვერთა შორის ყველაზე უმცროსი იყო, თანაც თავისი მდგომარეობა აიბულებდა ზედმეტად თავშეკავებული ყოფილიყო, წინასწარ განუსჯელად ნაბიჯიც არ გადაედგა.

რუსეთში პირველად რომ ჩამოვიდა, თექვსმეტი წლისა იყო. მიუხედავად მცირეწლოვანებისა, იმპერატორიკამ დი-დის პატივით მიიღო და პოლკოუნიკობა უბოძა. ჯერ ჩუგუევის კაზაკთა პოლკში მსახურობდა, შემდგომ კი ოზიუმის ცხე-ნოსანთა პოლკში გადაიყვანეს. მართა-ლია, ამ ორ წელიწადში დიდი სამხედ-რო გამოცდილება არ დაუტოვებია, მა-გრამ შეეჩვია და შევისხილხობოდა მხე-დრულ ცხოვრებას. ისედაც დაუდგრო-მელი, მოუსვენარი და მუდმივი მოქმე-დების წყურვილით შეპყრობილი უფ-ლისწული სწორედ სამხედრო სამსახუ-რისთვის გახლდათ დაბადებული. ამი-ტომ იყო, როცა მამამ კრემენჩუგს მი-მავალი ელჩიონის მეთაურობა დააველა, ეს დიდ პატივად ჩასთვალა, გასამგზავ-რებლად საჭირო სამზადისს უმალ შეუ-დგა და ნოშრევანსაც უბრძანა მომზადე-ბულიყო.

ირაკლი მეორის ელჩი რუსეთის მე-ფის კარზე — ეშიკალასბაში თავადი გა-რსევან ჰავკავამე სასტიკი წინააღმდეგი იყო „გარეშე პირთა“, ამ შემთხვევაში

ნოშრევანის კრემენჩუგს ხლებისა, მაგრამ უფლისწულმა თავისი გაიტანა — მირიანმა ნოშრევანი წამოიყვანა და მუდამ თან ახლდა.

ნოშრევანს ეგონა, რაკი უფლისწული ელჩის სურვილის საწინააღმდეგოდ მოიქცა და თან იახლა, გარსევან ჰავჯავაძე ამითვალისწინებდა, და გულში შეპარული უნებური შიში არ ასვენებდა. მაგრამ მირიანის პირად მდივანს ბრწყინვალე თავადის ერთი უხეირო სიტყვაც არ გაუგონია, პირიქით, იგი მუდამ ღმობიერებითა და ყურადღებით ხვდებოდა ყმაწვილ კაცს.

გარსევან ჰავჯავაძე ერთადერთი გახლდათ მთელ საელჩოში, ვისდამიც მირიან ბატონიშვილი განსაკუთრებული პატივისცემით იყო განწყობილი.

თუმცა უთანხმოება მასთანაც ხშირად მოსდიოდა.

დიპლომატიურ სარბიელზე დიდი გამოცდილების მქონე გარსევანი კარგად ერკვეოდა რუსეთის მესვეურთა პოლიტიკაში გარეშე სახელმწიფოთა მიმართ. ამიტომ ფიცხ ბატონიშვილს, ხშირად შეუფერებელ დროს ვადაშკრელ მოქმედებას რომ მოითხოვდა, სულგრძელობასა და მოთმინებას ურჩევდა. მირიანი კი ამდენი ხნის უმოქმედობას, ორჭოფულ მდგომარეობაში ყოფნას ვერ შერიგებოდა...

დღეს კი...

მირიანი სავარძელში ჩაეშვა, ყალიონი ნებიერად გააბოლა.

— ხომ საყმაოდ ხანდაზმული კაცია, წუთითაც არ დაგვასვენა, მთელი დღე სულ მოძრაობაში გავატარეთ... ან რა რკინისებური წესრიგი სუფევს არმიასი... ასეთი არმიით ნებისმიერ ბტრის ძლევა შეიძლება...

— ღმერთმა ჰქნას, რუსის ჯარი ურუმს ადვილად გამკლავებოდეს... — თქვა ნოშრევანმა. — იქნებ მერმე ჩვენთვისაც მოიკალონ.

მირიანი მოიღუშა.

როგორ არ მიუღდა პოტიომკინს, მაგრამ სიტყვაც ვერ დააცდენინა, რას ფიქრობდა რუსეთის მთავრობა, ბოლოს

და ბოლოს აპირებდა თუ არა ^{ნოშრევანის} ტრაქტატის თანახმად გათვალისწინებულ ღონისძიებათა განხორციელებას. ფელდმარშლის ორაზროვანი პასუხიდან უფლისწულმა მხოლოდ ერთი რამ გაიგო გარკვევით: იმპერატრიცასა და სენატს საქართველო იმიტომ აინტერესებდათ, რომ თურქთა და სპარსთა წინააღმდეგ საბრძოლო საიმედო ბასტიონად მიაჩნდათ. აქედან გამომდინარე კირუსეთი საქართველოს დასაცავად მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოიცილიდა, თუ იქ, აღმოსავლეთში, მის პრესტიჟსა და ინტერესებს შელახავდნენ.

— ვნახოთ, რაც მოხდება... — თქვა ცოტადენი ჩაფიქრების შემდეგ უფლისწულმა. — გაიოხმა მითხრა, მირგოროდში გურამიშვილი გაეხლა და შენი ნახვა სურსო...

— დიხ, გელოდება.

— ნეტავ რომელი გურამიშვილია?

— ჰკითხა მირიანმა.

— დავითი ჰქვია. ვანა გეცნობა? — გაუკვირდა ნოშრევანს.

— არა, ცნობით არ ვიცნობ, მაგრამ გამიგონია, ერთი გურამიშვილი კარგი მელექსე იყო.

— დღეს სულ ლექსად მელაპარავებოდა, — გაიღიმა ნოშრევანმა.

— აბა, ერთი მიხზე!...

მირიანმა იცოდა, რომ ერთ დროს მოსკოვში ცხოვრობდნენ ძმები გურამიშვილები, რომელნიც ვახტანგ მეექვსის ამაღლაში ირიცხებოდნენ. ისიც გავგონა, რომ ერთი მათგანი პოეტი იყო, მეორე — მწიგნობარი და მისიონერი, მაგრამ სახელდობრ რომელი მოსულიყო მის სახანავად, არ იცოდა.

კარი გაიღო და ნოშრევანმა უცხო კაცი შემოიყვანა — მოხუცებული, სახედანაოკებული, ჰალარა, წელში მოხრილი, ცალმხარჩამოვარდნილი.

ბატონიშვილი რომ იხილა, მოხუცმა ჯონი და აბგა იატაკზე დადო, ორთავ მუხლებზე დაეცა და ზეცისკენ ხელაყრობილმა შეჰალადა:

— მადლობა, უფალო, შენდა, რომ დიდებული მეფის ირაკლის ძეს შემახ-

ვედრე! — მირიანს ჩოქვით მიუხალოვდა და მუხლებზე მოხვევდა დაუპირა, მაგრამ უფლისწული უმალ წამოდგა, მოხუცს მხრებში ხელი ჩაავლო და წამოაყენა:

— გამარჯობა, თავადო! — ისე მოეხვია, როგორც დიდი ხნის უნახავ მშობელს, სავარძელზე დასვა და თვითონ გვერდით მიუჯდა.

დავითი ღელავდა, ხელები უკანაღლებდა. უაზროდ გაღიმებული ხან უფლისწულს უცქერდა, ხანაც შორიახლო მდგომ ნოშრევანს.

— მე საგურამოელი გურამიშვილი ვარ, თქვენი ყმაყოფილი, — უთხრა ბოლოს მირიანს, დავითს ცნობისმოყვარედ რომ უცქეროდა. — ნატყვევარი და წუთისოფლისგან განაწამები... ახლა მირგოროდში ვცხოვრობ...

— გამიგონია, ორმოცდაათი წლის წინ ბევრნი დასახლებულხართ ამ მიდამოებში.

— დიახ. უმთავრესად მირგოროდში, ლუბნიში, პირიატინსა და პოლტავაში ცხოვრობენ ქართველნი.

— როგორ ცხოვრობენ? — დაინტერესდა უფლისწული.

დავითმა ჰაბუცს შეხედა, გაუღიმა.

— ზოგი კარგად, ზოგი ცუდად.

— გასაგებია, — თავი დაიქნია მირიანმა. — გამიგონია, ვახტანგ მეექვსეს ძმები გურამიშვილები ახლდნენო, თქვენ ზომ არა ხართ ერთ-ერთი მათგანი;

დავითს არ ესაიამოვნა უფლისწულის შეკითხვა. ვახტანგი თეიმურაზისა და ერეკლეს დაუძინებელი მტერი იყო და, ცხადია, ერეკლეს ძე ვახტანგის ერთგულ ყმას წყალობის თვალთ ვერ შეხედავდა. ამიტომ უცებ ვერაფერი უპასუხა. თუმცა ბოლოს მაინც სიმართლის აღიარება არჩია.

— დიახ, ლექთა ტყვეობას თავი რომ დავაღწიე, ამთარხანს ჩავედი, იქიდან მოსკოვს მივაშურე, საცა მეფე და მისი ამაღა მეგულებოდა... მალე ჩემი უფროსი ძმა ქრისტეფორეც ჩამოვიდა მოსკოვს...

— ისიც თქვენთან ცხოვრობს? — ჰკითხა ბატონიშვილმა.

— არა, — მიუგო დავითმა, — ორმოცდაცამეტ წელს გარდაიცვალა დედალეთში...

— შვილები თუ გყავთ, თავადო? მოხუცი მიხვდა, რომ შეცდა, როცა დაეჭვდა, ვაითუ უფლისწულმა ვახტანგის ნაყმევს ავი თვალთ შემომხედოსო. ეტყობა, მირიანს ამისთვის არც კი მიუქცევია ყურადღება.

— არა, არა მყავს, — ამოიოხრა დავითმა, — მაგრამ, აი, ეს ვიშვილე... — აცახცახებული ხელით აბგას მისწვდა, აუჩქარებლად გახსნა, „დავითიანი“ ამოიღო და სასოებით დახედა.

მირიანი და ნოშრევანი გაოცებული მისჩერებოდნენ მოხუცს.

დავითმა წიგნი ბატონიშვილს გაუწოდა.

— ეს ჩემი... ლექსებია...

მირიანმა წიგნი მაშინვე ჩამოართვა და თავფურცელს ცნობისმოყვარედ დახედა:

— ქ. წიგნი ესე, რომელსა ეწოდების სახელად დავითიანი, თქმული გურამიშვილის დავითისაგან, — წაიკითხა ტუჩების ცმაცუნით.

თავი ასწია და ისევ სტუმარს შეაქკერდა.

დავითი უძრავად იჯდა, თავის წიგნს მონუსხულივით მისჩერებოდა. კარგი, რომ ამ ერთხელ მაინც არ უმუხლთა ბედმა — ხელნაწერი ბატონიშვილს ჩააბარა, ვისზედაც ამდენ იმედს ამყარებდა. მაღლობა ღმერთს, არ მოსტყუვდა. გულქვა და უგრძნობელი ადამიანი კი არ დახედა, როგორც ხედებოდა ყველგან, საცა კი მისცემია საქმე, არამედ მოწყალე და მოჭირანხულე მამულიშვილი. დავითს სჭერა, წაიკითხავს მის ლექსებს, ჭეროვნად შეაფასებს და იქ ჩაიტანს, სამშობლოში. მაღლობა ღმერთს...

აი, უკვე კითხულობს... კითხულობს და დავითიც ასე ვასუსული იჯდომება, რომ მყუდროება არ დაურღვიოს, საშუალება მიეცეს კარგად გაერკვეს ლექსის დედააზრში.

მირიანი თავაულებლად განაგრძობდა კითხვას. წაიკითხა ერთი ლექსი, მეორე, მესამე...

დავითი ამჩნევდა, რომ უფლისწულს თვალელები ხან გაუბრწყინდებოდა, ხანაც სახეზე ბინდი გადაურბენდა.

პოეტი მისი სახის გამომეტყველებით ხედებოდა, რომელი ლექსის რა ადგილს კითხულობდა ბატონიშვილი.

უცებ მირიანმა კითხვა შეწყვიტა და წიგნის ბოლო გვერდები ჩაათვალიერა.

— ეგ რაღა არის? — გაუკვირდა, ნახაზებს რომ ჰკიდა თვალი.

დავითმა ჩაახველა — ხმა ჩაიწმინდა და თრთოლვით მოახსენა:

— შეგონა, თქვენს ნახვას ვერ მოვახერხებდი და არზა მოგართვით... აი, მანდვეა...

მირიანმა ახლა არზა წაიკითხა.

მერმე წიგნი მაგიდაზე დადო და შორიდან შეათვალიერა.

— თქვენს ყველა ლექსს მოუყარეთ თავი? — ისე ჰკითხა მცირე ფიჭრის შემდეგ მირიანმა, წიგნისთვის თვალი არ მოუშორებია.

— ახალგაზრდობაში შეთხზული უამრავი ლექსი ვერ აღვადგინე... მუდმივ ომსა და ლაშქრობაშიც ბევრი დამეკარგა... აქ ის ლექსები შევითანე, რაც მეხსიერებამ შემოინახა და რის დაწერაც ამ ბოლო დროს შეეძელი...

ბატონიშვილი შეწუხებული უცქერდა მოხუცს. მან სამიოდე ლექსის წაკითხვისთანავე იგრძნო, რომ საქმე დიდებულ პოეტთან ჰქონდა.

თავად მირიანი ლექსებს წერდა, ბესიკსაც ახლოს იცნობდა და მისი ნაწარმოებები ზეპირად იცოდა. ძალიან მოსწონდა ბესიკის პოეზია, მაგრამ ამ მოხუცის ლექსებს კი სულ სხვა ელფერი დაჰკრავს, მის ყოველ სიტყვას რაღაც სასწაულებრივი ზემოქმედების ძალა შესწევს. სული აუფორიაქდა კაბუჯ ბატონიშვილს, როცა დავითის ხელით დაბატული პორტრეტის ქვეშ მისივე მინაწერი წაიკითხა: ეს კაცი ასე ილოცავს:

ღმერთო, მაჩვენე უანები,
ამ სარწყავთ მონაყვანები;
ღმერთო, დამასწარ ზაფხულსა,
ფეიქლს, ამ წისქვილზე დაფქულსა.
ყოვლად წმინდაო, დამადევ
წყურებულ წამალი სამთელი.
შემაძლებინე აღვანთო
მე შენს წინაშე სამთელი.

და საოცარი რამ მოხდა: პირველი წაკითხვისთანავე მთელი ლექსი დაახსოვდა.

მირიანმა სახე დავითისკენ იბრუნა, თვალელები დახუჭა და ლოცვისასვით გაიმეორა:

ყოვლად წმინდაო, დამადევ
წყურულზედ წამალი სამთელი...

დავითს გული ამოუჭდა.

აწი აღარა უჭირს რა, რაკი მისხალ-მისხალ ნაგროვები ნაყოფიერი თესლი ნოყიერ ნიადაგში ჩათესა და ისე უბრალოდ არ მოუბნევიან, ქარისთვის არ გაუყოლებია. დიდება უფალს...

ახლა დავითი ჰუმარიალად უბედნიერესი ადამიანი იყო მთელს დღეშიაზე. არასოდეს ასეთი ბედნიერება არ ეგრძნო და გულიდან თავისთავად აღმოჩნდა:

მშვილდს მომიწვია მუხთალმა, ისარი გულში
მამასო,

არ მომეცა ძე, არც ასული, არენი მიძახის
მამასო;

მან დამიჩაგრა გონება და მტერი თავსა
მამასო,

დავამე და ლეშვია დავიწყე, ესოქვი თუ
ვიშვილებ მამასო!

აღელვებული მირიანი წამოდგა, მკერდზე ხელუბდაკრეფილი ფანჯარასთან მივიდა და ეზოში გადაიხედა.

ჩამავალი მზე სხივებით დნებრს ისე დასცხრომოდა, თითქოს დასიცხული წყურვილს იცლავსო.

იქვე, ფანჯარასთან აღმართული სიყვითლეშუპარული აკაციის ტოტებს მდინარიდან მობერილი ნიაყი არხვედა და ფოთლები ისე ეახტახებდნენ, თითქოს დასაფრენად ვამზადებული ბარტყები

არიან, ცდილობენ და გადამწყვეტი კამარის შეკვრა ვერ გაუბედაეთო.

სიმაგრის თავმორღვეულ გალავანზე კეპების გუნდი დაეშვა. ერთხანს იყაშაშეს, იჩხაელეს, მერმე წამოიშალნენ და ჰაერში შავ წერტილებივით გაიბნენ.

— ბატონიშვილო... — მოწიწებით დაიწყო გურამიშვილმა. — მუხლმოდრეკით გვევდრები, ჩემი წიგნი საქართველოში ჩაიტანო... იქნებ... — ენა დაეხრა, ველარ თქვა სათქმელი, გულათრთოლებული, ცრემლჩამდგარი საღი თვალით მირიანს მიაჩერდა, რომელიც მისკენ მობრუნებულიყო და მოხტეს სიბრალულით უცქეროდა.

რამდენჯერ უფიქრია, უოცნებია ამ შეხვედრაზე, რა გეგმები არ დაუწყებია — რას ეტყოდა, როგორ შეევედრებოდა, ახლა კი სიტყვა გაუწყდა, გული ყელში მოებჯინა.

თუმცა, მადლობა უფალს, ეს უმაწვილი ძალზე გულმოწყალე ჩანს — სახის გამომეტყველებაზე ეტყობა, რომ კარგად ესმის დავითის გულისთქმა.

მერე ბატონიშვილი კარგა ხანს უსიტყვოდ დასცქეროდა ნაბაზებს, ბოლოს მინაწერი წაიკითხა:

„ეს წყლის ასამაღლებელი და წისქვილი თუმცა მოვიგონე და დავხაზე, ჯერ არსად არის გამოცხადებული ჩემის უძღურებითა და ხელ-მოკლეობით,

და ამ ჩემს ნათქვამს ლექსის წიგნი მიტანებია. და ეს წიგნი ქართლ-კახეთის მეპატრონის მეფის ირაკლის ძის მირიანისთვის მიმირთმევია და იმას შევხვეწი-ნივარ, რომ საცა ალაგი იყოს, იმან გამოაცხადოს.

ენიან დავიდ გურამოვი ხელს ეაწერა“.

— დამწვიდებული ბრძანდებოდეთ, თავადო, — ხავერდივით რბილი, საამოხმით უთხრა მირიანმა. — თქვენი ლექსები საიშედო ხელშია, წიგნს სამშობლოში ჩაეიტან და შეუეს მივართმევ... მამა ბატონი პოეტთა დიდი მოყვარული და ქომაგია. — მირიანი მავიდასთან მივიდა, გულმოდგინედ შეკინძული წიგნი ისევ გადაფურცლა. — პოტიომკინსაც უცილოდ მოვახსენებ თქვენს თხოვნას. — წამით დადუმდა და გაიმეორა, — პირველივე შესაძლებლობისთანავე მოვახსენებ...

დავითს უნდოდა მადლობა გადაეხადა უფლისწულისთვის, მაგრამ ენა ვერც ამჯერად მოიბრუნა და სხვა რომ ვერაფერი მოახერხა, ჯიბიდან ცხვირსახოცი ისევ ამოიღო, თუმცა ვერ მოასწრო — საღი თვალიდან მოწვევითი ცრემლი სახის ნაოქს ჩაჰყვა და შეჭალარაგებულ უღვაშში ჩაიკარგა.

ქრემენჯი-მირზორაფი-კიევი.

1980 წ.

საკაპი მანძილი

ძველთბილისის გამწყვდარებულ უბნებით

ხარობს გული, ოდეს თბილისს აივლი
გამწყვდარებულ ძველისძველი უბნებით,
ძრავალ ცისფერ მოჩუქურთმულ აივნით,
ფხო-პარმალ-კიბით ნაირნაირით,
გორაკ-გორაკ, მიჯრით და სართულებით,
აივლი და გალალდები მშვენიებით,
თქვას შეაწმამა სხვა, რაც მის გულს ენებოს,
მე კი ვიტყვი:

— დრო დამდგარა შენების,
განახლების, ახსნის და აღზევების
და...

ველაე უფრო,
უფრო მხნედ, ქართველებო!

გაიხსენეთ, კლდედ რად ჩადგა მეტეხი,
ან სანთელად ვით იწვოდა ნიკალა,
ქართლის სული მტერმა რად ვერ გასტეხა,
ვით უძლებდა ეამთა შლეგთა ქართველის
ანჩისხატი,

სიონი,
ნარიყალა,
ან რად გაჰქრა მტკვარის სანაპიროთგან
ტატოს ლაგამ-აწყვეტილი შერნები,
იეთიმ გურჯი თარს რა ხმით დაჰკიოდა,
ან ილიას გული რაზედ სტკიოდა,
ან რად დასკდა სირაჩხანას შარნები?!

სილამაზე განა მარტო სალხენად,
განა ხოლო გულთა ჩვენთა ამებად,
აღმართულა იგი უფრო — სახელად,
სისხლთა ჩვენთა მართლისთვის დასანთხეველად.

ხსოვნად,

ლოცვად,

სიწმინდედ და

წამებად

და, თუ ეგე არა უწყის აღმდგენმა,

და, თუ უწყის —

მე ვიტყვოდი, ათასგზის

და ასეცად დაელოცოს მარჯვენა,

რომ სხვა გზნებით გაიხარა ქართველმა

ეკლავ მზილველმა ამ ცისფერ სილამაზის;

და თქვენ, ოდეს მომლიძარნი აივლით
ძველთბილისის გამწყაზრებულ ქუჩებით,
მრავალ ცისფერ მოჩუქურთმულ აივნით,
უზო-პარმაღ-კიბით ნაირნაირით,
გორაკ-გორაკ, მიჯრით და სართულებით, —
თქვენც ხომ ხედავთ, ანთებულნო მშვენებით,
სიყვარულში ჭერაც მოუღლულეზო,
დრო დამდგარა აღდგენის და შენების,
განახლების, ახსნის და აღზევების
და...

ცით ისმის:

— იმარჯვეთ, ქართველებო!

კაცუნა-შენიქნი

ფიქრი ვერ იცილებს საზრუნავს —
საშურო საქმე და, ქალები...
ზიდიდან ვარდება კაცუნა
და, ცრემლით ევსება თვალეზი.
რამდენჯერ თავს იკლავს საბრალო,
ამაო არის ეს მკვლელობა, —
დილით ხომ საქმენი სადაო
კურნავენ ჭადოსნურ ხელობით:
დალეწილ ძელებს შეუხორცებენ,
მორთავენ,
გალამაზებენ,
გადააიწყებენ ოცნებებს,
ვარდა სამსახურის, ბაზრების...
და, აი, ქალთანაც დენდივით
გაივლის, სეამს დარდიმანდულად,
და ნატრობს: — დღევ ნუ დაღამდები!
მაგრამ, ვაი რომ გასულა.
და შინ მობრუნდება, ცოლ-შვილი
შემოაშტერდება ყვედრებით
და დენდიც, უნდილად მორჩილი.

თავის თავს სიჩუმეს ავედრებს,
თან ფიქრობს: ცხოვრება რად მიჰქრის
როგორღაც თითქოს დაძალებით,
რად უნდა მაცდური ეს ტვირთი —
საშური, ბაზრები, ქალები...
და უცებ, გულგახეთქილივით, —
ეგებ რამ მონახოს ნუგეში?! —
ყელში გაგუდული კივილით
გამოობის ცარიელ ქუჩებში
და, როცა უსიტყვოდ დასტრგუნავს
ეს ღამეც საზარის ხილვებით —
ზიდიდან ვარდება კაცუნა
და, წამით, თვით მოიხიბლება...
მაგრამ თვითმკვლევლობა — ტყუილი,
ტყუილი — ღამის თავგანწირვა,
(ტყუილი, სუყველგან ტყუილი
ალალი ფიქრების მაგიერად?!), —
დილით ხომ საქმენი სადაო
კურნავენ ჭადოსნურ ხელობით...
და მაინც თავს იკლავს, საბრალო,
ყოველღამ ოცნების მკვლელობით.

იპ, სად ოცნების კრთიან ფიქრები

აბსოლუტური არის — სიმშვიდე,
აბსოლუტური არის — ნათელი...
მე სიცოცხლეში ხელს არ მიშლიან,
ოღონდ — ინებეთ,
ოღონდ — გასძელით.

მოუსვენრობა არის — ცალმხრივი,
ნაწილობრივი არის — ხმაურიც...

რა ვქნა, ვერ ვცხოვრობ მე ამ
ხალხივით,
ცოტა-ცოტა და, შაურ-შაურიო,

და ზოგჯერ, ისე. შევეკითხები
ჩემს ლამაზ გოგოს თვალბეჭვირთან:
— იპ, სად ოცნების კრთიან ფიქრები,
სიკვდილში, ნეტავ, ხელს რად მიშლიან?

შენ რაქად...

ეს რა სინაზე მაწვება გულზე,
რა უცნაური მიტაცებს წამი, —
ფიქრს სიბერეზე ვეჩვევი, ვუძლებ
და, უცებ, შევთრთი როგორც ლერწამი.

ეს რა სინაზე მაერყოლებს, სულო,
ან ეს ოცნება ისევ რად მმტერობს, —

რა დროს ქარია სასიყვარულო,
ძვირფასო, რა ვარ? — ფიტულა ღერო.

განა არ იქცა ყველა წარსულად?
შენ რაღად თეთრო, ლამაზო წეროვ?
თვლემას არ მაცილი? გსურს სალამურად
სიკვდილს ამართვა და ამამღერო?

და მაინც, მაინც არ ვკარგავ იმედს

მე ახლა შენკენ ბილიყებს ვეძებ,
ტყეში დაეძრწვიარ გზააბნეული, —
ვაი თუ ამიკდა საშური გეზი,
ვიჩქარი და თან მელევა სული.
მაინც რამდენი გაუბამს ხლართი
ძველი ზრუნვების სუროს და ეკალს,
რამდენი ხრამი, აღმართ-დაღმართი
და დაბურულში ცასაც ვერ ვხედავ,
და მხოლოდ ნებზე მთრთოლავ გეშვივით
ფრთხილად გატარებ — სასურველ ხსოვნას,
შეჩერდები და...

— ხომ არ მეშლება? —

მოგაყურადებ, გულს ჩაგიკონავ;
მაგრამ შენ ჩემი არ გეგმის კითხვა,
მხოლოდ შეუქივით მითრთიხარ ნებზე
და ჩამჩურჩულებ:
„სული ხსნას ითხოვს...
შენ ხომ გახსოვარ... ხომ ისევ მეძებ...“
და მეც მოვდივარ, — რა ალაღბედად
შენს სხივს.

შენს სუნთქვას,

შენს ხსოვნას მიესდევ.

ამ უღრან ტყეში ველარას ვხედავ
და მაინც, მაინც არ ვკარგავ იმედს.

მ ი რ კ ა ნ ი

წიგნიდან „წუთისოფელი“

მირკანი მიზეზიანი
მიდის და ღრუბლებს მიდენის,
ყად უკვე ამომზიანდა
მზე — ლამაზი და წითელი.

მწუანე მინდორი მარტეილის,
ღმერთო, ცასავით ხასხასებს,
სიხარულისგან ატირდა
გული და გული ათასი.

მიდის და მიდის მირკანი,
ცა ყვაეილივით იშლება,
მწუანეზე თეთრი თიკანი
თავის ლანდს ეთამაშება.

მირკანი მიზეზიანი
მიდის და ღრუბლებს მიდენის,
მზე უკვე ამომზიანდა,
სიყვარულის მზე წითელი.

გულამკაყარუი

„ბიჭებო, თითო ყანწი დავლიოთ“, —
თქვა ვანომ, ვანო წიკლაურმა
ალალად, ნალდი სიყვარულით.
„არაო“, — ეთქვით ჩვენ — რეზომ,
ალუდამ.

გზაზე ორთავემ

ვინანეთ,
თავი

ნეტა რად აღარ დავალოცვინეთ,
სხვაგნით ნეტა სად მიგვეჩქაროდა.

„ბიჭებო, თითო ყანწი დავლიოთ“...
ეპ, ვანო, ვანო წიკლაური
რა თბილად, თბილად საუბრობდა,
რა თბილად, თბილად უყურებდა
მთებსა და პირიმზეს — სალოცავს.

სხვაგნით ნეტა სად მიგვეჩქაროდა:
უთამაშებდა სინათლეს ტანი,
როგორც არაგვს.

ღიმილი — შუბლის გაზაფხული
თაფლისფერ ნიავს ტალღებივით
ყვაეილებზე (ნისლის ყვაეილებზე)
მიმოაფენდა.

ცას ეკვროდა ელვასავით ცხენის
კიბვინი,

(ცხენი იყო აჭაგვისფერი)
და ცა და ცხენი,
ღმერთო, ორივე
ერთმანეთის თვალებში ისხდნენ.

სხვაგნით ნეტა სად მიგვეჩქაროდა, —
ქვა რომ ქვაა — შავი და თეთრი.

თითქოს ელოდა
 ყვაილები ნეტარ მარულას,
 სხივად იყო, იყო ჭკეული.

უთამაშებდა სინათლეს ტანი
 არაგვიით.

სხვაგნით ნეტა სად მიგვეჩქაროდა...
 სიზმარი არ იყო, ეხედავდით:

ნისლი მთებს,
 მთები, მთები — ნისლს
 ეხვეოდნენ და კოცნიდნენ,
 ისე ლამაზად კოცნიდნენ.
 როგორც მაისის ყვაილებს ცვარი.

„ბიჭებო, თითო ყანწი დაელიოთ“ —
 თქვა ვანომ, ვანო წიკლაურმა
 ალაღად, ნაღდი სიყვარულით.

იისფერი დები

ზღაპარს იისფერი დები,
 როგორც იებს, ისე კრეფენ,
 ცა თეთრია, როგორც გელი,
 ცა თეთრია, როგორც კრავი.

ზღაპარს ჰგევანან დები იით,
 დები იით ზღაპარს ჰგევანან...

(ქარი ლურჯი, ის უმგევანო,
 დაბრძანდება იმედით).

დღე ნათელით ინამცვრება,
 (დები იით ზღაპარს ჰგევანან),
 ცაჲ ქათქათებს, როგორც ცხვრების,
 თეთრზე თეთრი ქარავანი.

ზღაპარს ჰგევანან დები იით.

ხსოვნის წყარო

მზე ჩაიფერფლა. გლოვის ტყე ჩემი, როგორც ცვარნამი
 ამღერდა ისე. მზე ჩაიფერფლა... ხსოვნის წყაროზე
 მზე ჩაეყინა თვალეში ირემს. მზე ჩაიფერფლა...
 საფლავი შენი მწვანე სინათლით გადაიბარდნა. მზე
 ჩაიფერფლა. საფლავი შენი ზეცაა უკვე, ზეცა უბადლო.
 უხარის მიწას შენი გაფრენა. შენ ხომ სხივი
 ხარ უკვე ლამაზი!.. მზე ჩაიფერფლა. თოვლი ამღერ-
 და — ერთ-ერთი სხივი იავნანასი... ო, მეც შენს
 საფლავს ზეცა მიქვია, ვარ მღუმარი და ძალზე მწუ-
 ხარე... ღმერთო მალალო, ისევ გვაფრქვევ სხივი ლა-
 მაზი და უტყუარი!..

მზე აყვავილდა, მზე აყვავილდა, მზე აყვავილდა, რო-
 გორც იმედი და... ამოფრინდნენ ხსოვნის წყაროზე,
 ხსოვნის წყაროზე მზე და ირემი!..

თეთრი სიცილი

მოვეფერები მე შენს თეთრ სიცილს —
 თავდავიწყებულს, თბილს და ნერვიულს,
 მერმე ხელს, როგორც თანაშეზრდილს,

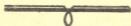

ეს დღეც დაღამდა.
 დაღამდება კიდევ მრავალჯერ.
 წვიმა ცას ჩამოსწურავს.
 თოვლი ცას ჩამობარდნის.
 გათენდება მერმე ისევ.
 მზე ამოვა.
 ამღერდება ყაყაჩოს ტანი.
 ყველაფერი კარგია, ღმერთო.
 მაგრამ მუხის ღამაში სახლი,
 სახლი უკარო, სახლი უფანჯრო,
 რომ დაინგრევა.

ეს მკლავს ძალიან.
 მე იმ დღეს გულის ერთი ძარღვი თუ არ გამიწყდა,
 მაშინ

მე რაღა კაცი ვიქნები!

ეს დღეც დაღამდა.
 ჩემი საუვარელი თვის ივნისის 15.
 აკიაფდა ცაზე ვარსკვლავი.

აზამათი

მოთხრობა

ციკლიდან „შე და მიგბა“

სრულიად შემთხვევით გაიცნო აზამათმა ქეთო, ჭრებაში, ბაზარზე. მან და დედამისმა ხუვანიამ რამდენიმე გოჭი და თხა ჩამოიყვანეს გასაყიდად. გოჭებზე რა ითქმის, გოჭი გოჭია, ჭყვილით აიკლეს მიდამო, სანამ ვილაცებმა არ იყიდეს... მაგრამ თხა! დასწყევლოს ღმერთმა... იმისთანა შარისთავი, იმისთანა რქენია თხა მეორე არ იქნება ქვეყანაზე. წარმოიდგინეთ, ყოველგვარი „შეე-ე-ე-ს“ გარეშე ყოჩებზეც კი მიჰქონდა იერიში. მე შენ ვითხრა, უკან დაიხვედა, ან შეეშინდებოდა! რასა ბრძანებთ? ბრძოლას თვითონვე ამწვავებდა. ეშხში შესული მეომრების რქების ჭახა-ჭუხზე საბალახოდ გაშვებული პირუტყვი შოშით ირინდებოდა.

ყველაზე საოცარი მანც იცით რა იყო?! დალოსტიანთ ქოფაკი, სახელად ბურის რომ ეძახიან, სიავით არის განთქმული ხეობაში. ცხენიდან მხედარს ჩამოიღებს... ჰოდა, წარმოიდგინეთ, იმასაც კი სულთამხუთავივით აშინებდა ხილოი.² როდის და რანაირად შესძლო იმ უკულმართმა ეს, ეშმაკის მეტმა არა-

ვინ იცის. სოფელში ყველა იცინოდა — დაინახავდა თუ არა ბური ხილოს — მაშინვე შინისაკენ მოკურცხლავდა, კიბის ქვეშ ღრმად შეიკუნჭებოდა და იქიდან ყმუოდა.

მეზობლები დალოსტის დასცინოდნენ:

— ო, დალოსტი! — აუცილებლად შეეხშიანებოდა ვინმე ბურის პატრონს, — დალოსტი! სადა ხარ, კაცო!

ის კი გაისუსებოდა, იცოდა რისთვისაც ეძახდნენ. პირველი შემთხვევა იყო თუ?

— ო, დალოსტი! — არ ეშვებოდა ის ვილაც, — გამოიხედე, გარეთ, კაცო!

— რა დაგეცა, შე ოჯახდაქეულო, შენა! — ველარ მოითმენდა დალოსტი, მეტისმეტი სიბრაზით აკანკალებული, მწითურ ულვაშებგაფარჩხული ფანჯარაში გამოყოფდა თავს.

— ყრუ კი არა ვარ, რა გაღრიალებს, შე ოხერ-ტიალო, შენა!..

— რა და ისა, რომ შენი ძალღი გააჩუშე! არ გესმის ისე საცოდავად ყმუის, კაცს ეგონება, ქვეყანა იქცევაო, სოფელი მაგის ცოდვით იწვეის.

— გეუბნები, მშვიდობიანად გამეცალე აქედან, თორემ... — სიმწრით გაიბერებოდა დალოსტი, ულვაშები აეჭაგრებოდა, — დაიკარგე-მეთქი აქედან.

1 ჭრება — ასე ეძახიან ოსები ჭ. ცხინვალს.

2 ხილოი — მანჭებარა თხის სახელია.

ოხერი ხარ, ვილაცა... ყმუილს გასწავლი შენა... ისეთ დღეს დაგაყრი, ისეთ დღეს რომა... ქვეყნის დაქვეყნამდე შენ გაგაქრობ! უყურე ამით! თქვენ, თქვენ ძალებს მოუარეთ, ჩემ ძალთან არაფერი გესაქმებათ! როდის იყევებს და როდის იყმუელებს, ეგ მისი საქმეა, — კარგა ხანს იბობოქრებდა, მერე კიბეს ჩამოიბრებდა, ხელში აუცილებლად რალაც უნდა სჭეროდა, ჩექმა, ჯოხი ან ძველი კლიტე მაინც, ბრაზით აკანკალებული კიბის ქვეშ შემალულ ძაღლს დაუცაცხანებდა:

— რა გაყმუელებს, შე სამგლევე! სატირალი და თავში საცემი მე მაქვს, შემარცხვინე, თავი მომპყერი ქვეყანაზე! ვის უნახავს, შე უპატრონოვ, რომ ძაღლს თხისა ეშინოდეს?! ისიც მეწველი თხისა?!..

ძაღლს პატრონის საყვედურზე კიდეც უფრო აეშლებოდა ბალანი და ყმუილს უმატებდა.

— ნუ ყმუი, გეუბნები, შე უპატრონოვ, თითით საჩვენებელი ნუ გამზადე! ხალხში ველარ გამოიყვია თავი...

მაგრამ ბური ყურს არ უგდებდა. ყმუოდა და ყმუოდა, სანამ კიბის ქვეშ შემალულს პატრონის ნასროლი ჩექმა, ჯოხი ან კლიტის ძველა არ მოხვდებოდა. მხოლოდ მაშინ ეკარგებოდა შიში ბურის და ყმუილს შეწყვეტდა.

ხუგიანასაც როგორ არ სწყინდა თავისი უკელმართი თხის ოინები, მაგრამ წველის დროს სიტყვას ველარ უბედავდა. წინათ ერთი-ორჯერ სცადა საყვედურის თქმა, მაგრამ ხილი მოხეზრდებოდა თუ არა დარიგებები, უკრავდა წიხლს და ცხვირწინ ამოუტრიალებდა ჭურჭელს.

— მგელმა შეგკამოს, მგელმა. ეშმაკეული ხომ არა ხარ, შე გასაგლეჯო, შენა, — მხოლოდ მაშინ მოჰყვებოდა ვიშვიშს ხუგიანი, როცა რძეს საიმედო ადგილზე დაბინავებდა. — ნამდვილად ეშმაკის ფარიდან ხარ, შე უპატრონოვ, შენა! ჰოდა გეუბნები, მოჰკვიანდი-მეთქი, თორემ ყელს გამოვაჭრევიებ შენთვის, ტყავს ვაგაძრობ და ასო-ასო ავ-

ქნი, თუ გინდა იცოდე, ბურისა და ველარ ვტოვებ უწილოდ! არა, შე თავმჯდარო, რა გესაქმება ვილაცის ძაღლთან! საკვირველი არაა! — ტაშს შემოჰკრავდა ხუგიანა, — რაც ქვეყანაზე არ მომხდარა, ის ჩემს სახლში რად უნდა ხდებოდეს?! თხა ხარ, შე სამგლევე, ისიც მეწველი, რატომ უნდა მსაყვედურობდნენ ვილაცეები! ზასიონას ძროხა რომ გაბერწდა, შენ დაგაბრალებს, გვერდში ურჭინაო... თედოაანიც მე დამემდურნენ, დედალოერი შენმა თხამ გაგვიბერწაო. რა არის, შე სატიალევე, თხა ხარ თუ ყაჩაღი! აზა მათის მზე იფიცე, თორემ აქამდის შენი ძელებიც აღარ იქნებოდა — ცოდვააო, იძახის. მაგრამ იცოდე, აღარ მოგიტმენ, აივსო მოთმინების ფიალა! ეს ეშმაკის არჩვი, შეხედოს კაცმა, თხა არის, თანაც როგორი მეწველი! რანაირად გავიმეტო დასაკლავად?.. არადა, რა ვუყო? სხვებზე რომ აღარაფერი ვთქვა, მისი შიშით ჩემი ძროხა წახოი, იმის ნახევარსაც არ იწველის, რასაც წინათ იწველებოდა! — შესჩიოდა ხუგიანა მეზობლებს.

შესაძლებელია ეს მართალიც იყოს, რადგან ხუგიანას ძროხა წახოი და თხა — ხილი ერთ ბოსელში ათენებდნენ.

...ხუგიანა ყოველდღე ასე უჩიჩინებდა, მაგრამ ხილი ყურსაც არ იბერტყავდა. ისევ ისე ყოყორობდა, ჰოდა, იმდენი ქნა, იმდენი, სანამ ერთ დღესაც ბურის პატრონი დალოსტი ხუგიანასთან არ მივიდა. ორიოდე ყანწი არაყი რომ გადაჰკრა. დარცხვენით, გაუბედავად წამოიწყო:

— ერთი სიტყვით, ხუგიან, ხომ იცი, მე და შენი მეუღლე, ნათელში ამყოფოს გამჩენმა, მძებვიით ტყბილად ვცხოვრობდით.

— ვიცი, დალოსტი, ვიცი. იმის მოსვლამდის ნურა გტყენია შენი ცოლ-შვილით.

— ჰო, ერთი სიტყვით, ხუგიან... თხა უნდა მომყიდო... ან გამიცვალო. მაგიერში ორსაც მოგცემ, — ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ლაპარაკობდა დალოსტი, — ერთი სიტყვით, ხუგიან, ბურის ნუ მომავლევიებ, კარგი ძაღლია, დამიჭერე... მაგ-

რამ რა ლეთის რისხვა დაეცა, ვერაფერი გამოვიდა! შემარცხენია... ერთი სიტყვით, ხუგან, ოსი ქალი ხარ და იცი, რომ სულ ერთია, გინდ ძალღისათვის დაგიცინია და გინდ მისი პატრონისათვის.

ხილოს პატრონი გულსყურით უსმენდა დალოსტის და თანხმობის ნიშნად თავს უქნევდა, ვითომც ეგ როგორ არ მესმისო.

— ერთი სიტყვით, რაც გინდა მთხოვე, — ბურის პატრონი ოფლში იწურებოდა, — გამომიყვანე მდგომარეობიდან და სიკვდილამდის ამ პატივისცემას არ დაგივიწყებ. — ევედრებოდა დალოსტი.

— მაგრამ რომ გაგიცვლო, მერე რას უპირებ ხილოს?

— როგორ რას?! — გაიკვირვა დალოსტი. — დაეკლავ... სოფელს მოვიპატიებ... — და თვალები უცნაურად გაუბრწყინდა ბურის პატრონს. — თხის ხორცს რა სჯობია? — შეეკითხა ხუგანს და თვითონვე უპასუხა — არაფერი!

— მაპატიე, დალოსტი. მაგრამ მეწველ თხას დასაკლავად ვერავის მიეყიდი. მართალია, ძალიან უხიაგია, რქენიაა, ბევრ უსიამოვნებასაც მყენებს, მაგრამ სადანედ მიიწე არ შემეტება... რას ამბობ, დალოსტი! მე მაგ ცოდვას როგორ ვიტვირთებ!

ამ სიტყვებზე ბურის პატრონი შეკრთა. ხუგანს თვალი ააჩიდა და ერთხანს ასე გაშტერებული იდგა. მისთვის თვალბში რომ ჩაგხედა, მოგესმოდა: „ვაი, შენ ჩემო თავო, დაეიღუპე და ეგ არის“. წასვლა დააპირა... წავალ და ისე, რომ სანამ ცოცხალი ვიქნები, ამ სახლის კიშკარს არ შევალ... თავის სისხლსა და ხორცს, თავის მისხის-მისხსაც ანდერძად დაუტოვებ, რომ ამ ოქახის პურ-მარილი არასოდეს მიიღონ.

წავიდოდა კიდევ. წავიდოდა ხმის ამოუღებლად. გააფრთხილებდა თავის სისხლსა და ხორცს, მაგრამ სწორედ ამ დროს მოესმა:

— კვირას ჭრებაში წაიყვანე და წავიდე... დასაკლავად არა, დალოსტი, მეწველია არ შემეტება...

დალოსტი გამხიარულდა. ცხოვრებამ თავისი უამრავი სიყვითიდან უნაწილოდ არ დატოვა. სასიხარულოა ეს, აბა რა?..

— ხუგან, — ცარიელი ყანწი გაუწოდა დალოსტიმ, — კიდევ ერთიც დამისხი, — ამ ხეობაში შენზე ცხარე არაყს ვერავინ ხდის, ეს ყველამ იცის!..

...გოჭები ადრე გაყიდა, მაგრამ ხილოს, თითქოს მისმა ოინებმა ჭრებამდეც მოაღწია, — ყურადღება არავინ მიაქცია; ის კი არა, ისე ყასიდადაც არავინ შეხედა, მყიდველი არ ჩანდა... ხილოი ხანდახან თავის ყვითელ თვალბს ხუგანს შეანათებს და თითქოს დასცინისო, წვერს აცანცარებს. მერე ამოიკოხნის და როცა დიდხანს და გულმოდგინედ ნაცონ ლუქმას ჩაყლავს, რქებზე მობმულ თოქს, რომლითაც მარგილზეა მიბმული, გაკიშავს, ხანდახან მარგილსაც გაქექება. პატრონს ედიღვლება.

— უყურეთ ერთი, მაშინებ არა?! — ჭავრობს ხუგანი, — შე უსინდისო, შენა, ნუ გგონია, რაკი მყიდველი არა გყავს. ისევე შინ წაგიყვან, მაშა, მეტი დარდი არა მაქვს! მაგაზე არც იფიქრო, იცი, რას გიზამ?

თხას თითქოს უნდა ეკითხა, თქვი, ნეტავი რას მიპირებო, — ცოხნას თავი ანება და ყვითელი თვალბი კითხვით მიაშტერა პატრონს.

— დიახ, დიახ, შენს ჭინაზე ფასს აღარ დავებებ, წახოის ცოდვისათვის, ორ შაურად გაგიყიდი. არ მინდა კარგი ფასი, ძალაა? ბოლოს და ბოლოს, გაგასაჩუქრებ მაინც! — ხილოიმ ისევე დინჯად გააგრძელა ცოხნა, ვითომ პატრონს გაეპასუხა: „ნეტავი შენ, მოგცლიაო“. მერე პირი იბრუნა, თავისი მოკლე კლდი შალლა აპრიხა, თითქოს ხუგანს დაუმიზნა.

ახამათი ხან დედას უყურებდა, ხან ხილოს და იცინოდა.

ხუგანს კიდევ რალაციის თქმა უნდო-

და, მაგრამ ბრაზი მოერია, ფეხი ასწია, რომ ხილოსათვის გვარიანად ამოეკრა, მაგრამ სანამ ამას მოიშოქმედებდა, ვილაკები წაადგნენ თავს და ქართულად ჰკითხეს:

— ყიღით თხას?

ხუციანმა გაკვირვებით შეხედა ქალს, რომელსაც გვერდით შეღერებული ქალიშვილი ედგა.

— ჰო, ვყიდი, — უპასუხა და თან თავისთვის ჩაიბუტბუტა, — მაშ რა, აქ რისთვის ჩამოვიყვანე? ჰკრებას ნახვა ხომ არ გვიწოდოდა?

— რას აფასებ?

— ძვირს არ ვაფასებ... შენ თვითონ ხედავ, ისე გაძვალტყავებულიც არაა. ახლა რა შეწველია?..

ქალებმა ვაჭრობა გააჩაღეს, მაგრამ აზამათს აღარაფერი ესმოდა... დაყრუვდა... მათ გვერდით იდგა, მათი ხმა კი არ ესმოდა. ის მხოლოდ გოგოს უყურებდა. უცნაური თვალები ჰქონდა ამ გოგოს... დიდი, ოდნავ მოგრობო... და ისეთი უძირო, ღრმა, ღრმა, რომ... აზამათმა როგორც კი დაინახა, თითქოს ძარღვებში სისხლის მაგიერ მდულარემ დაუარაო. გაქვავდა და გაშტერებული შესცქეროდა. რამდენ ხანს იყო ასე, აღარ ახსოვდა. გოგოც უყურებდა... თუმცა, პირველად მათი მხერა ერთმანეთს რომ შეხვდა, გოგომ თვალი აარიდა, თითქოს რაღაც დაევიწყდა, და ახლა აუცილებლად უნდა მოიგონოსო, მალალ შუბლზე გაწოლილი შავი წარბები შეიკუმუნხა, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი წამით... — მერე თითქოს მოიგონა, რის ვახსენებასაც ასე ცდილობდა, შეტრიალდა და აზამათს თვალებში ჩახედა... ჩახედა მხოლოდ ერთი წამით... მხოლოდ ერთი წამით, მაგრამ თვალებმა თავიანთი სათქმელი თქვეს. აზამათი მათ სიკვდილამდის აღარ დაივიწყებს.

ერთი წამი... მერე ქალიშვილს სახეზე ცეცხლი წაეკიდა... თვალები კი, თითქოს საცაა ატირდებოდა და ცრემლი ითქრიალებსო, რალაცნაირად დაეწურა... და ესეც ერთ წამს. მერე ქალიშვილი თითქოს ღრმა ძილიდან გამოერეკვაო,

შემკრთალმა დედას შეხედდა, შეტრიალდა და მის ზურგს ამოეფარა.

წახდა კაცი, გაქვავდა, თავჩალუნული მიწას დააჩერდა.

ვილაკამ მხარზე ხელი დაჰკრა.

— ბიჭო, რა მოგივიდა, ხომ არ დაყრუვდი? — აზამათმა აიხედა, დედა ელაპარაკებოდა, — არიქა, შეილო, მიეხმარე... არ მისდევს, ეს სამგლე. ახლოს არიან, გუჯაბაურში, აქვე, ქალაქის განაპირას. წააყვანიხე, დედა გენაცვალოს, თორემ გააწვალებს ეს საოხრო... ცოდონი არიან... მე ბეჭუანთას დაგელოდები.

...ხილოი მართალია გაყიდეს, მაგრამ ის ისევე ის ხილოია. თავისას არ იშლის. სულაც არ აწუხებს, რომ დღეიდან ახალი პატრონი ეყოლება და ვალდებულია მას დაემორჩილოს. წინა ფეხები მიაბჯინა მიწას და აბა, კაცი ხარ და ადგილიდან დასძარი. ახალი პატრონი რაც ძალა და ღონე აქვს თოქს ეჭაჩება, მაგრამ ხილოი დაძრას?! აბა-ბა-ბა!

— ქეთო, რას ვაჩერებულხარ, გოგო, მომეხმარე, — ეუბნება ერთიანად სახე-ალეწილი დედა თავის საოცარ ქალიშვილს. ქეთო შეკრთა. დედისკენ წაღვა ნაბიჯი, მერე აზამათს შეხედა... ისევე აელანდა ფიქალი... თვალები დახარა... ისევე გადადგა ნაბიჯი და იმანაც თოქი მოქაჩა... ეწვეიან, ეწვეიან ორნი, მაგრამ ხილოის ძერაც ვერ უყვეს. ახალ პატრონებთან წასვლას არც ფიქრობს.

— არ უნდა და რა ვქნა! — თქვა შეწუხებულმა ქეთომ და თოქს ხელი გაუშვა.

— რას ვაშტერებულხარ, ბიჭო, — მოესმა აზამათს დედის ხმა, — მიეხმარე, შე უხეიროვ!

აზამათი ახალა მიხვდა, რას მოითხოვდნენ მისგან. მაშინვე ქეთოს დედასთან მივიდა და ბაწარი გამოართვა.

— აბა, ხილოი, წავიდეთ, — ხილოი თითქოს ამას ელოდა, მორჩილად მიჰყვა პატრონს.

— ლმერთმა გიშველოს, შეილო! — ლაპარაკით მიჰყვა აზამათს ქეთოს დე-

და, — კი მაგრამ, ასე ჭიუტი რატომაა შენი თხა?

ახამათმა არ უპასუხა, ისეთი რიდი დაეუფლა, ისეთი, რომ დალაპარაკებას კი არა, შეხედვასაც ვერ გაუბედავს ქეთოს ღედას.

— ახამათ, ბეჟუანთას დაგელოდები, — გასძახა ხუგიანმა შვილს. არც იმას უპასუხა ახამათმა, მიდის, თხა უკან მისდევს... გვერდით კი ღედა და მისი საოცარი ქალიშვილი მიჰყვებიან... ქალაქს რომ გასცდნენ და გუჯაბურელთა სახლის სახურავები გამოჩნდა, ქეთოს ღედამ ბიჭს თოკი გამოართვა:

— ღმერთმა დიდი დღე მოგცეს. დიდად დაგვავალე, შვილო, ახლა ჩვენ თვითონ წაიყვანთ... შენი სახელი, კეთილო ბიჭო?

— ახამათი...

— მე მარო მქვია... ჩემ გოგოს ქეთო, ქეთევანი!

ახამათმა ქეთოს შეხედა და დაინახა, რომ ისიც ცერად უყურებდა და იღიმებოდა. ბიჭის ძარღვებში კვლავ იფეთქა სისხლმა, თავი ჩაღუნა, რადგან იგრძნო როგორ წაეკიდა ცეცხლი, ხმის ამოუღებლად გამობრუნდა უკან. ათი ნაბიჯი არ ექნებოდა გამოვლილი, რომ ქეთოს ღედის ხმა დაეწია:

— ახამათ, შვილო, არ მოგვდევეს, ეს...

ახალ პატრონთან ხილოი ისევ გაჩქარდა. ადგილიდან ვერ დაძრეს.

ახამათი მობრუნდა. ქეთოს ღედას თოკი გამოართვა.

— გვეცი პატივი, აგრემც გაახარებ ღედას, შინამდის მიგვაყვანინე. სიკეთე სიკეთეა და... არა, მაინც რატომაა შენი თხა ასე ჭიუტი და თავნება? — ეკითხება ქეთოს ღედა ახამათს.

— არ ვიცი, — ძლივს ამოღერდა ბიჭმა.

რა იყო ახლა აქ სასაცილო?! მართლაცდა საიდან უნდა იცოდეს, რატომაა ხილოი ასე ჭიუტი? როგორიც დაიბადა, ისეთია! რა თქვა სასაცილო! არაფერი! არაფერი, მაგრამ მისი „არ ვიცი“ შემდეგ ქეთომ გადაიხარხარა, მი-

დენი იცინა. მერე რა ლამაზად იცინებდა? ახამათის სულში ამ ზაფხულის დღის სინათლე უფრო მეკვეთრად შეიჭრა, თითქოს ცხრათვალა მზე იღიმებოდა. ლამაზაი ისე ეადვილა, ისე, რომ წვიმის წყალოვით თავისთავად წამოვიდა სიტყვები.

— ამაზე რქენია და რჩოლია თხა ჩვენს სოფელში არ იყო. ყოჩებსაც კი ეომებოდა. ის კი არა, ერთი დიდი ძალის ამის შიშით გარეთ ვერ გამოდიოდა!

ისევ გადაიხარხარა ქეთომ, ახლა ახამათი ცხრა შთას იჭითაც იცნობს მის სიცილს.

...იცინის ქეთო; ღედამისი კი შეაჩერდა და შემკრთალი შეეკითხა ბიჭს:

— ვაიმე, მართლა?!

— ჰო, მართლა, აბა, კი არ ეხუმრობ?.. ჩვენ სოფელში დალოსტის ბურჩიხე დიდი ძალის არ არის, მაგრამ ხილოის რომ დაინახავდა, კუდამოძებულს გარბოდა.

— მოიცა, მოიცა! შვილო, ხუმრობ, თუ მართალს ამბობ? — ახლა კი მართლა შეფიქრიანდა მარო.

— არა ეხუმრობ. კობეთში, ვისაც გინდათ, ჰკითხეთ, — იღიმება ახამათი, — თუმცა რატომ მარტო კობეთში?! — ახსარჩინშიც იცნობენ ჩვენ თხას, ხუდისანშიც...

ქეთოს ღედა გაფითრდა.

— ვაიმე, გოგო ეს რა ვიყიდეთ? — შეხედა ქეთოს საწყალობელი თვალით.

— როგორ რა ვიყიდეთ?! — იცინის ქეთო, — კარგი თხა ვიყიდეთ, ძალიან კარგი თხა! ისეთი კარგი, რომ მთელ გუჯაბურში ამისთანა არაეის ეყოლება! შენ მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, ღედა. აი ნახავ თუ ყველაზე კარგი არ იყოს! — ამშვიდებს ღედას ქალიშვილი, მაგრამ ის მაინც შეშფოთებულია.

— მოიცა, მოიცა, ბიჭო! შეშფოთებულმა თვალი თვალში გაუყარა ახამათს. — ხალხს როგორღა ეტყევა? იმათაც ერჩის, — შეეკითხა ახამათს და ეჭვით შეხედა ხილოის.

— არ-ა-ა, რას ბრძანებთ?! მხოლოდ თხებს, ყოჩებს... სიმართლე რომ არ და-

ვმლო, საერთოდ პირუტყვმა, თუ აწყენინა, არ დაგიდევს, ძალი იქნება თუ მოხვერი, მაშინვე იერიშზე გადადის. ასეთია, წყენას არავის შეარჩენს.

— არ ვიცი, არ ვიცი, — შფოთავს ხილოს ახალი პატრონი, — ეს რომ მკოდნოდა, ახლოსაც არ ვაგვეკარებოდი... ახლა რაღა?! ფული დედაშენს მივუთვალე... თორემ თოქს მოგვემდი ხელში და მშვიდობით.

— მე არ ვაუშვებდი! არ ვაუშვებდი! — იცინის და იცინის ქეთო, — იმიტომ, რომ ამ თხაზე უკეთესი მთელ ქვეყანაზე არ იქნება!

სახლამდის მიუყვანა აზამათმა ხილო, მარგილზე გამოაბა და მაშინვე წამოვიდა. გიორგიმ, ოჯახის უფროსმა, ქეთოს მამამ შეიპატიჟა შინ, თითო ტიქით დავილოცოთ, მაგრამ აზამათი არ გაჩერდა.

— კარგად იყავით! — დაემშვიდობა ის.

— გზა მშვიდობისა, — მოესმა ქეთოს ხმა... და მერე მოჩვენა თუ მართლა ხილოს მე-ე-ე-ე-ე მიჰყვა უკან.

* * *

ამ დღეებში მზე ისევ ვაფიცხდა, რომ სოფელ გოროთის თავზე წამომზობილმა უძირო ლურჯმა ცამ, თითქოს, დადალესო, ფერი იცვალა, ვაფითრდა. ხოლო ღამით ცის სიღრმე ამოავსეს მნათობებმა, მთვარე უდარდელად გაგორდა მთების თავზე, და ვარსკვლავები ერთბაშად აბრიალდნენ. ისინი თითქოს კუდაროს ბეობას მიუახლოვდნენო, ძალზე მსხვილები ჩანან. გათენებამდე მზიარულად უპუტავენ თვალს დედამიწას... იცინიან და იცინიან... არა, როგორ არ იცინონ, როცა ხედავენ როგორ ერიდებიან ერთმანეთს დაისი და ღამე... ვერ ახერხებენ ერთმანეთთან შეხვედრას... ცდილობენ, ისწრაფვიან, მაგრამ ვერა და ვერ შესძლეს ურთიერთის ვაცნობა. როგორღაც შეუძინველად აუვლიან გვერდს ერთმანეთს... ჰოდა, როგორ ვაიცნო? როგორ შეხვდნენ ერთმანეთს, როცა ასე საოცარ ღამეს ისინი ორი

ტუპი ცალი ძმასავით ერთმანეთს სვავსენ.

მიდამო დღითაც და ღამითაც საოცრად ნათელია. შუალამისას რომ ვაიხედო გოროთის სოფლიდან, მდინარის გაღმა, ხუდისანის გვერდით, მთისკენ მიმავალ მიხვეულ-მოხვეულ ბილიკს ვააჩრჩევ, თეთრად რომ ქათქათებს, თითქოს მთიდან რძის ჩანჩქერები იღვრებო.

— ბიჭო, ხომ არ დაგაიწყდა, ხეალ კრებაში რომ ხარ წასასვლელი? — შინიდან გამოსძახა ხუგინამა შვილს. — გვიან არის შვილო, შუალამე გადავიდა. არ გეძინება?!

აზამათი კი ზის ეზოში, კუნძზე და სევდა მოსძალებია. ხილი რომ ვაყიდეს, მას შემდეგ რაღაც დაემართა. ქეთოს თვალებმა მოსვენება დაუკარგეს — ერთავად თვალწინ უდგანან. ღამე, ვინ იცის, რამდენჯერ აღვიძებს იმ ქართველი გოგოს სიცილი; და რაც უფრო ხშირად იცინის ქეთო, ბიჭს მით უფრო და უფრო ერევა ნალველი. ცხადია, შეუყვარდა, ან რა არის საეჭვო!.. მისი კობეთელი მეზობელი, დაგვალული ჩიფა, ერთთავად ეშმაკობაზე რომ უტირავს თვალი, ლაზღანდარა და მასხარაა, თუნდ მოკალი, ოლონდ ვინმე აიგდოს მასხარად... ჰოდა, ისიც კი... დონიფარსელი ქუბის ქალიშვილი ზარე რომ შეუყვარდა, თითქოს დამუხჯდა, ხმას აღარ იღებდა. აზამათი და მისი ახსარჩინელი მეგობარი ძიბილი ჰკვირობდნენ, როგორ?! სად ჩიფა და სად ენის დადუმებო? როგორ არ ჩააცივდნენ, რა დაგემართაო, მაგრამ პირი ვაიყრა. მხოლოდ ხანდახან ისე ამოიხრებდა, რომ ორივეს ღამის ეტირათ. მერე, როცა ვაამხილა გოგო შემოიყვარდაო, მაშინ ძიბილმა ვაკვირვებით შესძახა:

— აი საევირველება! მერე მაგისთვის იკლავ თავს?! მეც არ მეგონა, მართლა რაღაც დაემართა-მეთქი!

ჩიფამ საყვედურით შეხედა მეგობარს, არაფერი თქვა, მაგრამ უფრო ძლიერ ამოიხრა. მაშინ კი ვეღარ მოითმინა ძიბილმა:

— რა ვქნა, შეყვარებული ხარ, თუ მოგიკვდა ვინმე?! — უყვირა, — შეგიყვარდა და ითხოვე! ეს კი დამჭდარა და დაპირილი დათვივით გმინავს!

ჩივამ წესითა და რიგით მოიყვანა ზარე, შარშან ჰქონდათ ქორწილი, წელს კი გოგო და ბიჭია ჰყავთ. ტყუულები...

...ორი თვის შემდეგ ახლა ძიბილი გამოიჩნურდა. ხუდისანელმა ოლღამ დაუყარა მოსვენება. წარმოიდგინეთ, ისიც დაღონდა?! მეტისმეტი დარდით ცხვირი დაუგრძელდა. მხრებში მოიხარა, ზომაზე მეტად აწოწილ ძიბილს ძალიან შეეტყო სიყვარულის სიმძიმელი.

— ნუ დარდობ, ძიბილ! — უთხრა ერთხელ ჩივამ, — დამიჭერე დარდს ჭერ ერთი საქმეც არ გამოუსწორებია. გოგოების მეტი რა არის ქვეყანაზე, სხვას გიშოვით!

ძიბილი გვიან მიხვდა, რაც მისმა დავალულმა, ყალთაბანდმა და ლაზღანდარა მეგობარმა უთხრა. თავის მძიმე ფიქრებში ისე იყო ჩაძირული, რომ ჩივას მხოლოდ უაზროდ უყურებდა: როცა მიხვდა, რასაც ჩივა ურჩევდა, წამოხტა და სიმწრით გაფითრებულმა იყვირა:

— ვითომ?! რატომ სხვა?! მე ოღლას მეტი არაეინ მინდა!

— მეც ბევრი რამ მინდა, მაგრამ სად არის?! — მოუჭრა ჩივამ.

— შენ რალაც იცი, — გული გადაუქანდა ძიბილს. — იმიტომ მელაბარა ები გადაკრულად?! მე მოგიკვდე, ჩემი კუბო ასწიე, თუ დამიძალო რამე! — შეეხვეწა ძიბილი.

— მაგას რა ცოდნა უნდა, ბიჭო? არ გამოგყვება ოღლა, ვიცი, გირჩევენია დაწყნარდე... ამ ქვეყნად ქალი იმად არა ღირს, რომ თავი დაიტანჯო.

ძიბილი გაშრა, კიაზის ბიჭი ჩივა არა ხუმრობდა. ძიბილი ენაჩაყლაპულივით ხან ჩივას უყურებდა, ხან აზამათს გვიან, როცა ცოტათი დაწყნარდა, თვალები დაუბრიალა ჩივას:

— ვითომ, რატომ არ გამოიყვება?! — იმიტომ, შე ოჯახდაქცეულს, რომ შენ საკონცელად განსაკუთრებული კო-

ბე უნდა გააყვებინოს, — უნდა უთხრობდა ჩივა. ძიბილს ზედაც არ უყურებდა, ან კი რა საჭირო იყო შეხედვა, ერთხელ და ორჯერ უნახავს, რა სასაცილოა ხალმე ჰიაყელასავით წაგრძელებული ხეცას ვაეი!

— ქალის თვალის ახვევა ადვილი როდია, მეგობარო, — სარეკელსავით არაკუნებს და არაკუნებს ჩივა, ელოდება, მისი ანგარიშით, როდის მომწიფდება ძიბილი, — არიან ისეთები, ვისაც ყველაფერი ეხერხებათ... მაგრამ შენი მდგომარეობა... რა ვიცი, რა ვიცი! ოღლა ბრმა რომ არ არის, იცი ეს შენ... ხედავს, ბიჭო, ასე უსარგებლოდ რომ აიუღარწე... ვაი, ვაი, ჩამოიქცეს ის ღმერთი, ჩამოიქცეს, რომელმაც შენ ამ დღეში ჩავაგდო!

...„ახლა კი ეყოფა“, — გაიფიქრა ჩივამ და თავის წეროსავით აწოწილ მეგობარს ქვევიდან შეხედა. შეხედა და ელდა ეცა. ბრაზით ანთებული თვალეზის ნაცვლად, საყვედურით სავსე, ნაღელიანი თვალეზი საწყალობლად დაჰყურებდა. ჩივას არ გაუჭირდა მათში ამოეკითხა: „ჩივა, ძმაო, რა დროს ხუმრობაა, ცეცხლი მიკიღია, ბიჭო და თქვენს თვალწინ ვიფერფლები. მეგობარი არა ხარ, რა დროს მიყვლე?! ხომ ხედავ, დალუპვის გზაზე ვდგავარ? შენ კი?“

— იცი, როგორ მტკივა გული?

— ვიცი, ძიბილ, მაგრამ ეგ ტყვილი არ არის... ტყვილი ბევრად უფრო ადვილია.

— მაშ რა ემართება ჩემს გულს?

— რა და, ის რომ ახლა უფრო ძალიან უნდა სიცოცხლე და იცი რატომ? იმიტომ, რომ მისმა პატრონმა ოღლა ამოირჩია.

— კი მაგრამ, მე ხომ ამ ჭიუტი გულის სურვილს დაეყე და მაშ რატომ ვიტანჯები ასე? მოსვენება დაკვარვე, გულის ალაგი აღარა მაქვს, ღამეებს თერთად ვათენებ.

— გაჩქარებს, ძიბილო, გაჩქარებს! გემღურის. — იმის მაგიერ რომ ქალს შეამავალი გაუგზავნო, შენ ცხვირი დაგიშვია მხოლოდ.

ჩივამ და ძიბილმა ერთხანს ხმის ამოუღებლად უყურეს ერთმანეთს. მერე ძიბილი გაბრუნდა. ცოტა მოშორებით რიყის ლოდი ევლო, მივიდა და იმ ლოდზე დაჯდა.

— ძიბილ! — დაუძახა ჩივამ, მაგრამ ხუცას ბიჭს ვითომც არ ესმის, თავის წინ რიყეს დასცქერის.

— ძიბილო! — კვლავ ეძახის ჩივა.

ძიბილმა თავი ასწია, შეხედა, მაგრამ ჩივას კი არა, აზამათს და უთხრა:

— მე კიაზის ბიჭთან დაუბრებელი ვარ, აზამათ, შენ შეეკითხე, რა უნდა ჩემგან?!

— შენსა მზესა, აზამათ, უთხარი ხუცას ბიჭს, — ჩივამაც აზამათი ამოირჩია შუაკაცად, — კიაზის ბიჭმა შემოგითვალა, სანამ ოლღას არ მოიყვან, კლიტეს დავიდებ პირზე-თქო...

— წადი ახლა და ნუ დაელაპარაკები ასეთ ძალს! — გაიცინა ძიბილმა.

...მოიყვანა ძიბილმა ოლღა. იმის ქორწილიც შარშან იყო. ქალიშვილი ეყოლა.

სიმართლე თუ გინდათ, სანამ ხილოის გაყიდდნენ, აზამათმა ვერაფერი გაიგო, რატომ იფერფლებოდნენ მისი მეგობრები სიყვარულის ცეცხლში? ახლა კი მისი ჭერი დადგა და არ იცის, რა ქნას? ჩივას და ძიბილს რა უქირთ?! იმათი საქმე ბევრად იოლი იყო. თავიანთივე ხეობიდან აირჩიეს გულის სწორები. მან კი?! ახლა რომ თავი გამოიდოს და შუამავლები გაუგზავნოს იმ შორეულ ბარის სოფელ გუჯაბურში, ნეტავ რა ხასიათზე დადგება ქალის მამა გიორგი?! იტყვის: „საიდან სადაო, სად ჩემი ქალი, სად გორეთელი ბიჭი?! ქეთოს აქაც საკმაოდ კარგი მთხოვნელები ჰყავს. ან არადა, რისთვის გაისარჩეთ ამ სიშორეზე, როცა ჩემი ქეთო დიდი ხანია დანიშნულია. ბიჭი ისეთია, როგორიც უნდა იყოს. შემოდგომაზე ქორწილი მექნება...“

ამის გაფიქრებაზე აზამათს ისე მოეწურა გული, რომ ფეხზე წამოვიარდა. ეზოში ბოლოს ცემას შეუდგა.

დღეს კრება იყო. თიბემ მოატანა და

სათიბები განაწილდა ბრიგადებში. მათმა რომ დამთავრდა, კოლმეტირნიან კანტორის წინ ჩაფიქრებული იდგა აზამათი. უცბად მეგობრები აქეთ-იქიდან ამოუდგნენ და ხალხს მოაცილეს, მოშორებით გაიყვანეს.

— ბიჭო, შენ თავს რაღაც ამბავია და უცხოები ხომ არა ვართ, რატომ არაფერს გვეტყვი, თქვი რაშია საქმე? — ჩააცივდა ჩივა.

— ჰო, ფერი რატომ დაგიკარგავს?... რა დაგემართა, აღარ იტყვი?! ბრმები ხომ არა გგონივართ? — ფიცხობს აქეთ ძიბილი.

— დაჯექი, დაჯექი, უნდა მოვილაპარაკოთ! — და ჩივამ ქვაზე მიუთითა აზამათს.

დასხდნენ.

— არაფერი, რა უნდა დამმართოდა! — იცინის აზამათი, — მოგეჩვენათ...

— იცი რა, ზღაპრები სხვებს მოუყევი! — ახლოს მიუჩოჩდა ჩივა, — თუ შენთანებდა ვეთელი, მიკითხულ-მოკითხულს მოეშვი... გვითხარი...“

— ღმერთი, რჯული! — იცინის აზამათი, — გულებშით არაფერი-მეთქი. არა-ფერი... თავი დამანებეთ!!! — გაუდიდგულდა მეგობრებს აზამათი, — მაგრამ ისევ ჩქარა მოლბა, — ცოცხალი ადამიანი ვარ... ცოცხალი... მკედარი აღარაფერს გრძნობს, თორემ ცოცხალს რომ რამე ეტყინოს, ეგ რა გასაკვირია?... არ ვიცი, ბიჭებო, ვერა ვარ კარვად...

— ო, ო, ო, — გაწეღა „ო“ ჩივამ, — ეგ შეიძლება... ბოლოსდაბოლოს, ადამიანს სიკვდილიც სჩვევია. მაგრამ საინტერესოა, შენ რა გტკივა?

— რა და... — აზამათი ჩაფიქრდა, მერე გაბრაზდა. — რა გინდათ ჩემგან, რას ჩამაცივდით? — თუ ხათრი გაქვთ, თავი დამანებეთ... — ვითომ შემოუტია, მერე ხვეწნაზეც გადავიდა, მაგრამ ვინ მოეშვებოდა, განსაკუთრებით ჩივა...

— ვინ არის? — ადგა და თვალბში ჩახედა მეგობარს, — აქ არა ვართ? თუ ნებით არ გამოგყევა, მოვიტაკებთ... შენ მხოლოდ გვითხარი ვინ არის, სად ცხოვრობს? აი ჩემი ხელი. თუ მე და

ძიბილმა აქ არ მოგვევართ... შენი საცო-
დაობის ცქერა აღარ შეგვიძლია...

— დამეხსენით! გეუბნებით, თავი
დამანებეთ! — ბარემ ბევრი იკინწყულა,
არ უნდოდა მისი საიდუმლო გამქლავენ-
ბულოყო, მაგრამ ვინ მოეშვა. მაინც ათ-
ქმევიწინს...

— ქართველია, თქვენ არ იცნობთ...
— სად გაიცანი? — შეეკითხა ძიბი-
ლი.

— იმ დღეს... კვირას... ბაზარში...
იმან და დედამისმა ჩვენი ხილოი იყი-
დეს.

— მერე?... ელაპარაკე?...
— არა...

ძიბილმა და ჩიფამ ერთმანეთს შეხე-
დეს.

— ალბათ ძალიან ლამაზია?
— ო, ო, ძალიან...

— როგორ ფიქრობ, გამოგვეება?
— არ ვიცი... — ხმადაბლა, თითქმის

ჩურჩულთ თქვა აზამათმა და გულის
სიღრმიდან ამოიგმინა. — არ ვიცი...
მაგრამ ისე საოცრად იცინის, ისე, რომ

როგორ ვითხრათ... — ჩიფამ და ძიბი-
ლმა ისე გაკვირვებით შეხედს ერთმა-
ნეთს, — მე რალაცა ვთქვი... აღარც მან-

სოვს რა... — ისევე ღრმად ამოიხრბა
და ხელი ჩაიქნია, — მიუტრებდა ის და
ისე ლამაზად იცინოდა, ისე...

ჩიფამ და ძიბილმაც ამოიხრბეს, თა-
ვები გააქნიეს... დადუმდნენ.

— აქ საქმე მთლად გარკვეული რომ
არ არის, ცხადზე უცხადესია. — მოგვი-
ანებთ წამოიწყო ჩიფამ. — გასაგებია,

შენ რომ გიყვარს... მაგრამ გოგო? —
თავი ექვით გადაიქნია, — ეგ კარგია,
ლამაზად რომ იცინის, — ჩიფა ადგა,

გაიარ-გამოიარა, მერე აზამათის წინ შე-
ჩერდა, — მეშინია, მართლა მოტაცება
არ დაგვიკირდეს!

— შოიცა, ჩიფა! — შეაჩერა ჩიფა ძი-
ბილმა, — აქ საქმეზეა ლაპარაკი, დიდ
საქმეზე. შენ კი შენებურად გააჰენე! აქ

თავით უნდა იფიქრო, შენ კი, კიაზის
ბიჭო, შენებურად გააფრინე.

— ძიბილ, შენ იცი ვინა ხარ? — მი-
უბრუნდა ჩიფა შეგობარს.

— ვინა ვარ და, შეილი ჩემი ცნობა
მისა!

— ვიცი, ძიბილ, ვიცი... მაგრამ შენ
შენის საწყალი დედამისის უთავო შეი-
ლი ხარ... ჰოდა, ბოლოსდაბოლოს, ერ-
თხელ და სამუდამოდ დაიშახსოვრე,
როცა ჩიფა ლაპარაკობს, გულისყურით
უსმინე და შენც გამოგებმევა თავი!

— ო, ო, ო! კიდევ არ გააფრინა ამ
გიემამ! — ხელი ჩაიქნია ძიბილმა და ად-
გა, — რამდენიც გინდა იმდენი ირატ-
რატე! სიმაართლე თუ გინდა იცოდე,
ძალადაც არ ვაგდებ! არც გისმენ!

ჩიფა და ძიბილი ერთმანეთს არაფერს
უთმობდნენ. ყველაფერი ბოლოს ჩხუ-
ბით მთავრდებოდა... მაგრამ საკვირვე-
ლი იყო, უერთმანეთოდ ერთ დღესაც
ვერ სძლებდნენ, ალბათ იმიტომ, რომ
იმ დღესაც ისევე წაჩხუბებულოყენენ...
აზამათი იმათ შერიგებას უნდებოდა და
ძალიან წუხდებოდა... სიმაართლე რომ
ითქვას, ჩიფასთვის ლაპარაკში ძიბილის
დამარცხება სულ უზრალო რამ იყო.

— გეყოფათ, რა ბიჭებო, სულ უნდა
იჩხუბოთ?

— მე რას მეუბნები, აზამათ?! მე რა
შუაში ვარ, აგერ ხუცას ბიჭმა დაიწყო...
ჩერ ხეირიანად არ იცის რაშია საქმე,
ისე მეცემა ხოლმე ყელში, გამოვიდა
ჰკუის დამრიგებელი!

— შენმა მზემ?! — ისევე წამოდულდა
ძიბილი, — სისულელეების მეტი რა
იცი. ეგ არის შენი საქმე! ერთთავად ლა-
ზლანდარობ, სხვა რა... რა იცი?...
— კარგი, ძიბილ, კარგი, — მოლბა

ჩიფა, — აღარაფერს გეტყვი. არ გინდა
და ნუ მომისმენ... შენი ნებაა! ვინ გაძა-
ლებს, ხუცას ბიჭო, ვინ? მითხარი, რო-
დის დაგაძალე, გინდა თუ არა მომის-
მინე მეთქი?! ჰა, თქვი, რას გაჩუმდი?!
— თავი დამანებე, კიაზის ბიჭო! არ

მინდა და არ გელაპარაკები! ეს რა
ლეთისწყრომაა ამის თავს?! ძალად არ
ვაგდებ და მაინც არ მეშეება!

— გეყოფა ძიბილო, კარგი რა, აღარც
მე გელაპარაკები... აი მოწამე, — მიუ-
თითა აზამათზე.

— ჰო, მართლა, აზამათ შენი თბა დასაკლავად იყიდეს, თუ შესანახად!

— შესანახად... დედაჩემი პირველად მაგას შეეცითხა. დასაკლავად არას გზით არ გაყიდოდა... მაშინ ხომ ჭრებაშიც აღარ წყვიყვანდით? დალოსტიც ყიდულობდა, მაგრამ დედაჩემმა ხმაც არ ამოაღებინა.

— შენ ამბობ, რომ სახლამდის მიუყვანე ხილოი...

— ჰო, ეზოში შევიყვანე და ბოძზე მე თვითონ მივაბი...

— ეგ კარგია... — ჩაფიქრდა ჩიფა, მერე ასეთი კითხვა დაუსვა აზამათს: — როგორ ფიქრობ, ხილოს ახალ პატრონებს სხვა საქონელიც ჰყავთ, თუ?..

— მე რა ვიცი, რა...

— ან ბოსელი არ დაინახე, ან სალორე...

— რა ვიცი, იქნებ სახლს უკან იყო რამე, მაგრამ ეზოში ეგეთი ვერაფერი შევნიშნე.

ძიბილმა ველარ მოითმინა და ჩიფას გასაკონად ეუბნება აზამათს:

— მე ამას აღარ ველაპარაკები, მაგრამ შენ უთხარი, ეყოფა ამდენი მაიმუნობა! დამიწყო, ბოსელიო, სალორეო... აბა აქ რა შუაშია ბოსელი და სალორე?

ჩიფას არც გაუხედავს ძიბილისაკენ. იმანაც აზამათს მიმართა:

— მე არ ველაპარაკები, მაგრამ შენ უთხარი, ვაგებინე, რომ ყველა გიქმა თავისი ადგილი რომ იცოდეს, ცხვირს რომ არსად სჩრიდეს, მაშინ ჰკვიანები-სათვის უფრო ადვილი იქნებოდა მართო თავიანთი კი არა, უხვიროების ცხოვრების მოწყობაც... ჰო, აუხსენი კიდევ, რომ მე რომ ხილოს ვიყნობ: თუ ის ახალ პატრონებთან, გუჯაბაურ-შიც ისე იქცევა, როგორც აქ იქცეოდა, მაშინ ალბათ მისი პატრონები, მილიციასთან ერთად, სანთლით დაეძებენ აზამათს... ასე, ჰე... თუ იმათ სხვა პირუტყვიც ჰყავთ, აქამდის ხილოი რამდენს მიაქვლურდა კედელზე... მიუნგრ-მოუნგრედა იქაურობას. ჰოდა, ასეთ სასიძოს ჭალს კი არა, თავის წამალს მისცემენ.

აზამათი გაშრა. ამაზე არც უფიქრობდა... ძიბილსაც კრიკა შეეკრა... ისიც კარგად იცნობდა ხილოს... ასე შორსმკვრიტელი რომ არის მისი დალეული მეგობარი, ესეც ვინ იცის, უკვე მერამდენედ დაიჭერა... აზამათის ცოდვით დაიწვა, დაიდაგა ვაჟაკი...

— მაშ როგორ მოვიტყეო? — შემფოთდა აზამათი, — აღარ ვიცი რა ექნა?... მაშ როგორ, ახლა?..

ჩიფამ ულვაშებში ჩაილიპლა და ძიბილს მიუბრუნდა:

— შენ რას იტყვი? მდგომარეობიდან გამოსავალს ხედავ?

— რა გითხრა... არ ვიცი... ის სამგლე ხილოი რომ არ გამომტყვარალიყო, მაშინ წესითა და რიგით ვიმოქმედებდით... შუამავლებს მივეუბნავდით...

— რის შუამავლები, ბიჭო?! — სიტყვა გააწყვეტინა ჩიფამ. — რაც სიგრძე გაქვს, იმდენი ჰკუთხე რომ გქონდეს, რა ბიჭი იქნებოდი?!... — ხელი ჩაიქნია, — მაგრამ ღმერთი ორ საჩუქარს ერთად იშვიათად იმეტებს... მე, მაგალითად, ჰკუთხა მაჩუქა...

— მოჰყვა, მოჰყვა თავისებურს, — საყვედურით გადააქნია თავი ძიბილმა.

— შენ, ბიჭო, დაჩვეული ხარ ტყუილ-უბრალო რატრატს და ველარც გადაეჩვევი.

ჩიფამ მისი ლაპარაკი ყურადღების ღირსადაც არ ჩათვალა, სიტყვა გააგრძელა:

— შუამავლებამდე გოგო უნდა ნახო, ელაპარაკო... ვაიგო, რას ფიქრობს, როგორ?.. რა არ ხდება...

— ეგ ბარემ კარგი აზრია, მაგრამ როგორ? სად?.. — დაიბნა აზამათი.

— როგორ სად?! — თვალეზი დაჭყიტა ჩიფამ — სადა, ბიჭო და სადაც ცხოვრობს, იქ!.. თავის სოფელში... გუჯაბაურში...

— როგორ, როგორ?! — თანდათან უფრო იბნევა აზამათი, — რანაირად შეეხედე?

— დიდება შენთვის ღმერთო! — ხელი ხელს შემოჰკრა ჩიფამ. — მეც ვიკავი შეუყარებულო, მაგრამ კი არ ვა-

საქართველო
საქართველო

გივებულვარ! რანიარად, და, ხვალ ან ზეგ, სამივე წავალთ ჭრებაში... ჰო, საქმეც გვაქვს, ახალი ცვლებია შესაძენი... ხსარჭინელ ლადის ეყიდნა იმ დღეს... კარგი პირი აქვს... მაშ ასე. მივიღივართ გუჯაბაურში, იქ მოვიფიქრებთ რამეს... — აზამათს გვერდით მიუჭდა, ჩაფიქრდა. ისევ ალაპარაკდა. — ჰო, ხუმრობა გაშვებით, თუ მართლა ასეთი კარგი გოგოა, არ შეიძლება მთხოვნელები არ ჰყავდეს... იქნებ შენ გგონია, მეგობარო, რომ შენს მეტს თვალები არავეისა აქვს?! ისეთი კამეჩისთვალეა ქართველ ბიჭებს ვიცნობ, რომ... ალბათ კეფიდანაც კი ხედავენ... შეიძლება გუჯაბაურელმა ბიჭებმა კარგებიც წაგვითაქონ... ასეა თუ ისე, შეუთანხმდით... მივიღით... ვასთირჭიმ! გადაგვაფაროს წყალობის კალთა, ავი საქმისაგან დაგვიხსნას... — მოკლედ მოსჭრა ჩიფამ და თავის მეგობრებს ამაყად შეხედა. მერე ემაყოფილმა სიმღერა წამოიწყო:

თხილს ფოთოლი არა ჩჩება,
ეს სიცივის ბრალია,
ღამე ძილი რომ გამოკრთა,
სიუვაბულის ბრალია...

... — რაღას უზიხარ, შეილო?! რატომ არ დაწეები?! — დედის ხმა მოესმა აზამათს. — მიდიხარ ხვალ ჭრებაში?!

— მივიღივართ, დილაზე ადრე ჩიფა და ძიბილი გამომივიღიან... ერთად წავალთ... — შეშის საჭრელი კუნძიდან ადგა, ისევ ფიქრში გაერთო, მერე მოულოდნელად დედას ჰკითხა:

— ნეტავ, ჩვენი ხილოი რასა იქს, როგორ შეეწყობოდა ახალ პატრონებს?

როგორ იქნება?! იქაც რას დაიშლიდა თავის ოინებს. ალბათ ქართველები ჭოქში გვიღებენ... ო, ის სამგლე, ისა?! ნამდვილად ეშმაკეული იყო, წარმოიდგინე, რაც ის გავყიდეთ, ჩვენი წაბოი გამოკოცხლდა, ორი-სამი ჯამით მეტს იწველის.

აზამათმა არაფერი თქვა. გაღიმილი შევიდა შინ.

***

ექ, დეუპატიეებელი სხვის მიწაზე, სოფლის განაპირასაც კი, ძნელია იდგე. მაგრამ მეტი რა გზა აქვთ. სამი კულაროელი — აზამათი, ჩიფა და ძიბილი მზეერავებივით ამოეფარნენ გიორგის ეზოს ღობეს და თვალს არ აცილებდნენ იმ სახლს, სადაც აზამათის გულისსწორი ეგულბათ. საფარი კარგად შეარჩიეს. თუ ქალი შინ არის, აუცილებლად დაინახავენ, ეზო, შესავალი, კიბე ხელისგულივით მოჩანს.

როდის აქეთია აქა დგანან. მზე დასავლეთისაკენ გადაიხარა, მაგრამ ეზოში სულიერის ჰაქანება არ არის. ლოდინი მობეზრდათ. შიშვილომაც შეაწუხათ. განსაკუთრებით ძიბილი. წეროსავით გრძელი კანკები დაეღალა და იქვე ლობის ძირში კუნძზე ჩამოქდა.

— სანაძლეოს ვეღებ, რომ შინ არ არიან! ვითთუ ბაღში ან ვენახში არიან, ჩვენ კი...

აზამათი ხმას არ იღებს. ლობის შიგნით იყურება დაეინებით. იქ არის მისი გული, ჩიფამ თავისებურად ჩაიღიმილა და თავის აწოწილი მეგობარი ვითომ დაამშვიდა:

— ნუ ლელავ, ძიბილ...

— კი მაგრამ, მე რად უნდა ველავდე? აზამათმა ილელვოს... ის არის შეყვარებული?!

ჩიფამ ვითომც ვერ გაიგონა მისი ნათქვამი, ისე გააგრძელა:

— ნუ გეშინია, ძიბილ, ჩიფა ცოცხალია! — გულში მჭილი ჩაიბარტყუნა ჩიფამ.

— კაცო, თქვენზე მეტად მე რისა უნდა მეშინოდეს?!

— რისა კი არა, რატომ?

— ჰო, მითხარი, რატომ უნდა მეშინოდეს?

— რატომ და მაგ გრძელ ცხვირში რომ მოგხედეს, იმიტომ!

— ვითომ?..

— „ვითომ“, „ვითომ“ — გააჭაერა ჩიფამ. — ვითომ კი არა, ამ გოგოსათ-

1 წმინდა გიორგი.

ვის, — ქეთოს სახლზე მიუთითა, — აქაური ბიჭები რომ დაგვერიონ, მაშინ იმ ჩხუბში ხუცას ბიჭის ცხვირს არაფერი დაუშავდება.

ძიბილი გაჩუმებულია და ტუჩაკვრიით უყურებს ჩიფას, თავისებურ რატრატს მოჰყვავს ისევ. ეე, თუ როდისმე კუზიანი გასწორდება, მაშინ ჩიფაც მოიშლის ლაზღანდარობას. მაგრამ მაინც ველარ მოითმინა.

— მაინც ვერ გამიგია, თქვენზე მეტად მე რატომ უნდა დამინდონ?

— მაგხელა აქლემს ვინ შემოგწვდება! ძიბილმა აღარაფერი თქვა, ხელი ჩაიქნია, ერთი შენც მოგცილიაო და ღობეს მიეყრდნო...

ჩიფას რა გააჩერებს!

— ყური მიგდებ ხუცას ბიჭო... ჰო, იმას გუუბნებოდი, სანამ ფეხზე იდგები, მანამ ვერაფერს დაგაკლებენ, თუ გუჯაბაურელი სასიძოვები დაგესივნენ, რაც ძალა და ღონე გაქვს, გაიჭიმე...

ძიბილს ვითომც არ ესმის ჩიფას ლაყბობა.. ის კი მაინც არ ისვენებს.

— ხომ გამიგე? — ჩაეკითხა ძიბილს, — შენ იცი, ნამდვილი ვაეკაცივით გამაგრდი, მანამ იქნება გამშველებლებმაც მოგისწრონ... ჰო, მართლა, კინალამ არ დამავიწყდა?!.. თუ დარწმუნდი, რომ ჩხუბი არ აგცდება, ქამარი შემოიხსენ და რაც შეგიძლია, შორს გასტყორცნე. ო, ო, ქართველმა თუ ქამარში ჩაგავლო ხელი, იცოდე, ფეხები ჰაერში გაივლეებს და ძირს მოადენ ბრაგვას.

ძიბილი როგორც იჭდა, ისევ ისე ზის ღობის ძირში და უხალისოდ ისმენს მეგობრის უბედობას... ფიჭრობს. მერამდენედ დარწმუნდა, რომ ჩიფა ღმერთმა მის საუბედუროდ გააჩინა, ნეტავ რისთვის დასაჯა ასე?! ღმერთი, რჯული, ცოდვა არ ჩაუდენია და მაშ რას ემართლება ის დალოცვილი?!

...დრო გაიწელა... მზე უფროდაუფრო სწრაფად ეშვება გუჯაბაურის თავზე წამოპირქვევებულ ცარგვალზე. აზამათი, ჩიფა და ძიბილი მაინც ელოდებიან. გოგო არა ჩანს... ეზოში სულიერის ჰაჰანება არ არის... ძალიან დაილა-

ლენე.. მაინც ღმერთს მადლობას ვუთხრობენ, რომ ქეთოს სახლი სოფლის განაპირას არის, თორემ ხალხს აქამდისაც მოხვდებოდნენ თვალში... ჰკითხავენ, დილას აქეთ რას ატუზულხართო?!..

.. მაინც ელიან... ჩიფა და ძიბილი აქედან ფეხს არ მოიცილიან, სანამ აზამათი გოგოს არ შეხვდება, არ მოელაპარაკება.

„ო, ოსო ვასტირჯო! — გულში ლოცულობს ჩიფა, — ო, თეთრწვერა მეგობარო, ოქროს ვასტირჯო, გულთამხილავი ხარ და იცი ყველაფერი, დილას ვახსენეთ შენი სახელი, ვთხოვეთ, წყალობის თვალთ გადმოგეხედა. რატომ არ მოილე მოწყალება, რატომ არ გვატარე კეთილ გზაზე?!“

ცდებოდა ჩიფა. აჩქარდა, როცა ოს ანგელოზთა შორის ყველაზე ცხოველს — ვასთირჯის საყვედური აღუვლინა... რა იცოდა, მოგზაურთა შემწე ანგელოზი თავის კეთილ მარჯვენას ამ ბიჭებსაც გაუწვდიდა. არ იცოდა ასეთები... საყვედურს გააგრძელებდა, მაგრამ უეცრად ვილაყის ხმა შემოესმათ:

— გამარჯობათ, კეთილო ხალხო!

მიბრუნდნენ სამივენი და დაინახეს: მათ წინაშე შუახნის კაცი დგას, ქართველი. ჩვეულებრივად, ულვაშებიანი. სასიამოვნოდ იღიმება და ბიჭებს ეუბნება:

— ცხინვალიდან გადევნებთ თვალს.. მოვლივარ და ეხედავ, დგას სამი ვაეკაცი. არც იქით მიდიან, არც აქეთ! ეძებთ ვინმეს?

...აზამათმა როგორც კი დაინახა, გული შეუტრთა. ის იყო, ქეთოს მამა... გიორგი!

— მოიცა, მოიცა! შენ, ბიჭო, თითქოს სადღაც მინახიხარ, — აკვირდება გიორგი აზამათს, — კი, განხე, სადღაც... მაგრამ სად?..

— თქვენთან ვარ ნამყოფი, — ძლივს ამოღერა აზამათმა

— მომაგონდა, მომაგონდა! — იცინის გიორგი, — თხა ვიყიდეთ შენგან. დიდი პატივი გვეცი, აქამდის მოჰყე...

— ო, მე ვიყავი.

ჩიფა და ძიბილი ერთმანეთს უყუბრებენ. ორივე გაფითრდა. სიმართლე რომ ითქვას, ძიბილი უფრო მეტად. აზამათს ჰირის ოფლმა დაასხა... ეს დაგვალული კი, თითქოს ელოდა ამ მოულოდნელ შეხვედრას, სულაც არ დაიბნა. ჯერ თავისებურად გაიღრჩია, მერე ძიბილს თვალიც ჩაუკრა, ვითომ ნუ გეშინია, კი-ანის ძე ჯერ ცოცხალიაო!

— ბიჭო, — მიმართა გოგოს მამამ აზამათს, — რად მოგვეყიდე ისეთი რქენია თხა?!

აზამათი უხერხულობის გამო მიწას დააჩერდა. ძიბილი კიდევ უფრო გაფითრდა, ჩიფამ კი იმარჯვა

— ჩვენთან, კულაროს ხეობაში რქენია თხებს არ იწუნებენ... რძე უკეთესი აქეთო... — ჩამოარაკრაკა ჩიფამ და გაიფიქრა, ბარელ ქართველს თხისა რა გაეგებოა?!

— შენა, ბიჭო, ეგეთებს თავი დაანებე, — თითოთ დაემუქრა გიორგი ჩიფას, — მე ისეთი ოსი არ ვიცი, რომელიც თავის კარგ თხას გაიმეტებდეს...

— ჩიფას ხასიათი წაუხდა. დაღონდა. ისევ გიორგიმ იხსნა..

— ეგ არაფერი... გეხუმრებით. არა, ისეთი არაფერი ჩაუღენია... მხოლოდ პირველ საღამოს დედაკაცს საწველელი წაუქცია. თოკი გაწყვიტა და ეზოში გავარდა, თანდათან მოშინაურდა... — იცინოდა გიორგი, — არა, კი არ გემდურებით... ჰო, ელოდებით ვისმე? შეეკითხა აზამათს, — რატომ დგახართ აქ?

რა უპასუხოს აზამათმა? როგორ გააგებინოს?! მაგრამ პასუხი აუცილებელია... აუცილებელია... ჰოდა, იმანაც რალაც მიჩნაბ-მოჩნაბა:

— ვიფიქრე ჩვენი ხილოი... ჰო, ხილოი რქენიაა... — აღარ იცოდა თვლები სად დაემალა, — ვიფიქრე, როგორ იქნება-მეთქი... ვთქვი... ვაითუ შეაწუხოს ის პატიოსანი ხალხი... თანაც ძალიან მომენატრა...

გიორგიმ არაფერი თქვა... ბიჭს დააკვირდა... დაინახა, როგორ გაწითლდა და თვალბიცი დახარა.. ჩაფიქრდა გიორ-

გი. თავი მძიმე-მძიმედ გადასჭნის მკვრივ კვირის წინანდელი ამბავი გაიხსენა...

მაშინ, ეს მორცხვი ბიჭი, ახლა რომ მის წინ თავდაბრილი დგას... არა, ეტყობა, ზრდილი, წესიერი ბიჭია. ეზოში შემოპყვავა თხას, ბოძზე მიაბა და წავიდა, მასპინძელი არ უშვებდა, პური გავტეხოთ ერთადო... ეს არ გაჩერდა.. წავიდა, დედაკაცი შინა ტრიალებდა... ეზოში თვითონ და ქეთო იყენენ მხოლოდ...

— მაშეო, ხომ ძალიან სასაცილოა ის ოსი ბიჭი? — ჰკითხა ქეთინომ მამას, როცა ბიჭი წავიდა..

— რა ვიცი, შეილო, მე იმას სასაცილო ვერაფერი შეეამჩნიე, შენ რატომ მოგეჩვენა ასე?

— არა, არა მაშელო, ძალიან სასაცილოა! თავის თხაზე გვიყვებოდა რალაცას და იმდენი ვიცი, იმდენი...

— მაგ ლაპარაკს არა სჯობია, დედას სადილის მომზადებაში მიეხმარო? შიმშილით სული მიკაწკაწებს, — სხვა აღარაფერი ახსოვდა გიორგის. ჰო, მართლა, ქეთო მაშინვე როდი გაიქცა დედის მისამარებლად... ჯერ თხასთან მივიდა... დაიხარა და თვალბში ჩახედა. შეეკითხა:

— ვითომ შენი პატრონი რატომაა ასეთი?! — საკვირველია, რომ იმ რქენია თხამ არ ურქინა?! — იქნებ გოგომ ისეთი რამ უთხრა, რომელიც მამამ ვერ გაიგონა, მაგრამ თხა ნამდვილად დამშვიდდა.. ვინ იცის?... ან არადა, როცა ქეთინო წველის. რატომ არის წყნარად?!

...გიორგიმ აზამათს შეხედა. ბიჭს თავი გვერდით მოებრუნებინა და საღლაც შორს იყურებოდა, ისე ლელავდა, რომ ხელები სად წაეუღო, აღარ იცოდა. ხან გულხელს დაიკრეფდა, ხან კი ჩამოუშვებდა.

გიორგი კი სამივეს აკვირდებოდა. მერე შავ ულვაშებზე ხელი გადაისვა და ბიჭებს კითხვა დაუსვა:

— დიდხანს იდგებით ასე? — აზამათს მხარზე ხელი მოუთათუნა. აბა, ბიჭებო, რაკი აქამდის მოხვედით, პურ-მარილს ნუ დამიწიხლავთ... შინ მობრ-

დანდით. — აზამათი უფრო დაიბნა, ხმა ვერ ამოიღო. ხელ-ფეხი აღარ ემორჩილებოდა. ნაბიჯის გადაგმა ვერ შესძლო.

— გადმოდგი ფეხი, ბიჭო, — მკლავში ხელი მოკიდა გიორგიმ აზამათს, — სადაც შენ, ესენიც იქ. — თვალთ აჩვენა ჩიფა და ძიბილზე — ასე არ არის, ბიჭო?

— ო, ასეა... ჩემი მეგობრები არიან ჩიფა და ძიბილი.

...გიორგიმ ჰიშვარი შეაღო და შორიდანვე დაიძახა:

— რა იქნენ, ქალო? გარეთ აღარ იხედები?

შინიდან ქეთოს დედა მარო გამოვიდა.

— რა გაყვირებს, კაცო?... აგერა ვარ ..

— გაუპასუხა ქმარს და დაკვირვებით შეათვალეირა სტუმრები... ვინ არიან?... — გაბრაზდა...

— ჩამოიქცეს ის ღმერთი... ჩამოიქცეს, რომელმაც ქართველ მამაკაცს ასეთი უხიავი ხასიათი დაიანთლა... არც გააფრთხილებს, არც არაფერი, მოვა და მოგაყენებს სტუმრებს... ეს კიდევ რა!... ქალი ხარ და სცადე თვალისდახმამებამში წესითა და რიგით გაშალე სუფრა?! სცადე!... ვირომ ქალი ჭადოქარი იყოს! — დამცაადე, გიორგი, დამცაადე! დამცაადე თუ ერთხელაც სტუმრებთან არ შეგარცხენო! იქნებ მაშინ მაინც ისწავლო ჰკუა, წინდაწინ გამაფრთხილო, რომ სტუმრები გვეყოლება!

ბრაზობს მარო. მაგრამ სტუმრებს ღიმილით ხედება. გიორგიც უღვაშებში იცინის... ცოლს ეკითხება:

— თხა რასა იქს, ქალო?

— რა უჭირს იმ სასიკვდილეს! — უპასუხა და შემკრთალმა გაიფიქრა, — ვაიმე, მთერალი ხომ არ არის... სტუმრებთან რეებს მეკითხება?! —

— სანახაუად ჩამოვიდნენ მისი ძველი პატრონები.

მარო დააკვირდა მომსვლელებს და იცნო თხის პატრონი... რაღა თქმა უნდა, ბრაზი მოერია... დონინჯი შემოიყარა და:

— კი მინდოდა მაგის ნახე... მინდოდა ვეიდე, ბიჭო?... ის არის... არა ეშმაკის კერძია, რაღაც...

— გეყოფა, ქალო. — იცინის გიორგი. — შენ არ იცი, თორემ მაგანიარ მოჩხუბარ თხას არავინ იწუნებს... რამდენად უფრო რჩოლია და რქენიაა, იმდენად ძვირად ფასობს... მართალს არ ვამბობ, ბიჭო? — მიუბრუნდა ჩიფას და თვალი ჩაუკრა. ჩიფაც რა, მე შენ გითხრა, დოკლაპიაა და პასუხს დააგვიანებს:

— მე თვითონაც ბევრი მყავს თხები... ვაკვირდები და ყველაზე ჰკვიანი რომელიც არის, იმას დავეკვავ ხოლმე... აბა რა... მწვადებს ავაშიშინებ, ხაშლამას მოვხარშავ... ჰკვიანი თხა სხვა არაფრად ვარგა...

უსმენს გიორგი ჩიფას და გულიანად იცინის. და ფიქრობს, ერთი უყურეთ ამ კურკა ოსს! როგორ უჭრის ენა?... ყოჩაღ, ბიჭო! ილაპარაკე, ილაპარაკე... მე რაქველი ვარ, ვერ მომატყუებ... მაგრამ კახელ ქართველს რა გაეგება თხისა?!

მარომ ექვის თვალთ შეხედა ჩიფას. მერე აბუზღუნდა:

— შენი არა ვიცირა... მაგრამ იმ თხის ამბავი რომ მოვინდოდა, ახლოსაც არ გავეკარებოდი.

— დედაკაცო! — წარბი შეიკრა ოჯახის უფროსმა. — რა დაგემართა?... თუ ვერა ხედავ, სტუმრები რომ გყავს?... სტუმრე-ბი! ცუდ-უბრალო ლაპარაკს არ აჯობებდა, სუფრის თადარიგს შესდგომოდი?...

— ნუ იცი ხოლმე. — კაცო?... ორი-სამი კაცის დახვედრას რა დიდი თადარიგი უნდა? — დაუტება ქმარს მარო, — სტუმრის მისაღებად რომ ყოველთვის მზად ვარ, იცი შენ ეს...

— კარგი, კარგი... დაჩქარე ცოტა!... ქეთო სადღაა. რატომ ვერა ეხედავ?

— შინ არის. კაცო, სად იქნება? რაღაც წიგნსა კითხულობს... — უპასუხა ქალმა და მერე სტუმრებს მიმართა, — დაბრძანდით! გენაცვალეთ!... დაბრძანდით... როგორც თქვენი ოჯახი...

ეზოში დიდი კაკლის ქვეშ საგანგე-

ბოდ გამართულ მაგიდას შემოუსხდნენ. მასპინძელიც გვერდით მიუჯდა...

— რას დალევთ, ლეინოს თუ ჭაჭი-სას? — ეკითხება ცოლი ქმარს.

— ეგ რა საკითხავია, ქალო?... შენ ორივე მოგვიტანე და არჩევანი ჩვენზე იყოს... მოვიფიქრებთ...

— კარგი, კარგი.. სასმელს შენ მოუარე. მე კი სუფრის თაღარიგს დავიჭერ...

— დედაკაცმა სასმელისა არც არაფერი იცის და ვერც ვერაფერს გაუგებს! — ამ ლაპარაკით წამოდგა გიორგი... — ორნარი ლეინო მაქვს... ორივე კარგია... მაგრამ ერთი სულ ცოტათი სჯობია მეორეს.. მე თვითონ თუ არ მივხედუ, დედაკაცმა შეიძლება მეორე ქვევრისა ამოიღოს... — და გიორგი მარანში შევიდა.

...ახამათი და მისი მეგობრები კაკლის ქვეშ სხედან. ხმას არ იღებენ, ყოველივე ეს სიზმარი ჰგონია ახამათს. გულიდან ჯანდი გადაეყარა და ისეთი შვება იგრძნო. ისეთი, რომ რა გითხრათ! ქეთოს რომ აუცილებლად შეხედება, ამაზე სულაც აღარ ექვობს. ან კი რატომ არ შეხედება! ეტყობა, გიორგი ასე იოლად არ გაუშვებს... პურობა გაუგრძელდებათ.. როგორ შეიძლება, რომ ქეთომ ერთხელ მაინც არ გამოიხედოს გარეთ.

— შენი სასიამაო, ეტყობა ძალიან კარგი ადამიანია, — იდაყვი გაჯკრა ჩიფამ ახამათს, — მართალია, სასიდედრო მთლად ანგელოზი არ უნდა იყოს... თუმცა მაგის ფიქრი ნუ გაქვს... აქედან კობეთამდის ოთხმოცი კილომეტრი მაინც იქნება... ჰოდა, სად მოგწევდება... ბრალი ჩემი.. ერთი საათის სავალზე არიან ჩემი მოყვრები... როცა მოეპრიანება, მაშინ ამობრძანდება სიდდერი... გოგოს დაეარიგო...

თუ ღმერთი გწამს, ჩიფა... გეხეწები, დღეს მაინც დაიმოკლე ენა. არ გეწყინოს, ამას რომ გეუბნები... ხომ ხედავ, საქმე ისე კარგად წაიდა, თითქოს ვასტრეჯი მოგვეყოლოდეს თან...

ოლონდ საქმე არ ჩავეიშალო ჰმსმელნი გაგებდები.

— კარგი ერთი, ახამათ! — იწყინა ჩიფამ, — როდის იყო, რომ მე საქმე ჩავშალე?!

— არც როდის, ჩიფა, არც როდის! მაგრამ, მე მოგიკდე, თუ დღეს შენ ისე არ მოიქცე, ვითომ ჩიფა არა ხარ!

— რა მოხდა, რა არის?! — წყენა დაეტყო ჩიფას, — მაგდენი ხეყწნა რა საჭიროა?... აუ, ოსი არა ვარ! ნუთუ მასპინძელთან თავის დაქერას ვერ მოვახერხებ?

— მართალს გეუბნება ახამათი და რას იმცხეთე ჩიფა? — სიტყვა ჩაურთო ძიბილმა, — რა დასამალია, გიყვარს სხვების გაჭილიკება.. ლეინოს რომ მიერთმევე, შეიძლება დაგავიწყდეს ჩვენი აქ ჩამოსვლის მიზეზი...

ჩიფა გაფითრდა. როგორაო?! ძიბილის დასარიგებელიც გახდა?! აუ, ასე დაეცა კიანის ბიჭი ჩიფა?! მიწასთან გაასწორეს?! უყურეთ ერთი ყანჩას?!.. ამან როგორღა გაუბედა? გაფითრდა, გაფითრდა, თითქოს სისხლი გაუშრა... და გადაწყვიტა ხუცას ბიჭისათვის ისეთი მწარე სიტყვა ეთქვა, ისეთი, რომ ახტეს და კი არ დაეცეს, რომელი კაკლის ქვეშაც სხედან, იმის ტოტს ჩამოეკონწილოს... ამას იზამდა კიდევ. გაუჭირდება თუ?... ვინა, ვინა და ამ ჭიყყელას არ უყურებთ? რეები უთხრა, კაკო... საცაა გულზე გასკდება ჩიფა?!

მაგრამ წადი და ახამათს აწყენინე! ჩიფამ ენას კბილი დააჭირა...

მანამდე ყლაპა ნალეველგარეული წყენა, სანამ გული არ დაიშოშმინა.

.. მიუხდნენ ბებერი კაკლის ქვეშ სტუმრები. სახლში კი მასპინძლები ხორავს ამზადებდნენ.

— რომელ ლეინოს ასმევ, კაკო?

— უკეთესი რომელიც დადგა.

— ვითომ მეორე რითია ცუდი?

— იმით, რომ კარგი ლეინო მაინც კარგია! — ამ წმინდა ქალურმა შეკითხვამ უღვაში აუთამაშა გიორგის.

— არ ვიცი, რაც გინდა ისა ქენი! — უთხრა მარომ და მღულარე ჭეპიდან

მრგვლად მოხარული დედალი ამოი-
ლო, — ოჯახის უფროსი შენა ხარ და
შენ იცი... ჩემთვის რომ ვისმეს ეკით-
ხა...

— რას იზამდი?

— რასა და, უკეთესს შევიხანავდი...
ოჯახში ვართ... ვინ იცის, როგორ დაგ-
ვეკირდეს!

— თუ ქალი ხარ, მაგეთი სიტყვა აღარ
გამგონო! — და ახლა მარტო უღვაშე-
ბი კი არა, წარბებიც შეიკმუხნა... თვა-
ლები დააბრიალა, — და საიდან იცი,
რომ დღევანდელი დღე ჩვენს ცხოვრე-
ბაში ყველაზე უკეთესი არ იქნება?!
...ესა თქვა და როგორღაც დალონდა. —
ყური მიგდე, ქალო, — ალურსით მი-
მართა მეუღლეს და ნაღველშერეული
ღიმილი მოეფინა სახეზე... უღვაშის
ბოლოები როგორღაც აეპრიხა და ყუ-
რებამდის გაექცა. ჭარბად მზემოკიდე-
ბული სახე თითქოს ორად გაეყო, უც-
ნაური სიყვარული და სურვილი აღიბე-
ჭდა მის ღიძრონ თვალებში.

— რა იყო, კაცო, რა დაგემართა?! —
დაირცხვინა ქალმა ქმრის უცნაურ შე-
მოხედვაზე.

— არაფერი, მარო, არაფერი... — გა-
ისმა გიორგის დათაფლული ხმა. და მა-
რომ იგრძნო მისი მძლავრი მკლავების
სითბო. გიორგი უჩვეულო სინაზით
ეფერებოდა თანამეცხედრეს. ის კი გაო-
ცებული შეპყურებდა ქმარს და თვალე-
ბით ეკითხებოდა: „რა იყო, კაცო, რა
დაგემართა?!“ გიორგი კი მკერდზე იყ-
რავს ცოლს და ყურში ეჩურჩულედა: —
არაფერი მარო, არაფერი! რაღაც უცნა-
ურმა ნაღველმა დამრია ზელი და ახლა
რომ არ გაკოცო, მოვეცდები ნამდვი-
ლად.

— უი, ქა, გავიედა ეს კაცი! — თავის
განთავისუფლება სცადა, — რა დროს
ეგ არის, მართლა ჰქუა ხომ არ გამოგე-
ცალა, კაცო! გამიშვი! გამიშვი-მეთქი,
გეუბნები! — ხმას აუწია მარომ, კოც-
ნას თავს არიდებს. ჩხვლეტია უღვაშებს
იცილებს, მაგრამ რას ვახდება?! გიორ-
გის მოლაურ მკლავებს აგრე იოლად ვერ
დაუძვრება! უფრო მაგრად მოიკრა ჰე-

რდზე და ხანგრძლივი კოცნის შემდეგ
ცოლის ტუჩებზე. მარომ გაიბოროლა
და ხელიდან დაუსხტა.

— უსირცხვილო! — მიადახა გააღმა-
სებულმა, — დღისით, მზისით!.. სტუმ-
რები იქ გელოდებიან, შენ კი?! — არა
გრცხვენია?

— რისა, ჩემო მარია, რისა?... —
და ისევ ამოიოხრა, — რას ვაკეთებ სა-
სირცხვილოს?.. — გაეპასუხა ცოლს და
იქვე ცარიელ გოდორზე ჩამოქდა. მუხ-
ლებზე იდაყვდაყრდნობილმა სახე ხე-
ლისგულეებში ჩამალა, — ძალიან და-
ნაღვლიანებული ვარ, მარია, ძალიან?!
ჩერ კიდევ დილით რა მხიარულად ვი-
ყავი... ხალისიანი წავედი ცხინვალში...
ჩემი საქმეც გავაყეთე... მაგრამ ისეთ
გულზე დავბრუნდი, თითქოს გუჯაბაუ-
რში ერთი სახლიც აღარ დამხვდა, ერ-
თი სულიერიც არსად ჰაჭუნებს... თით-
ქოს აღარც ბაღები, აღარც ვენახები...
არაფერი, სულ არაფერი აღარ არის.
ტრიალ მინდორზე მხოლოდ ჩვენი სახ-
ლილა ეფლი. სახლში მარტო მე და შე-
ნა ვართ... სხვა არავინ... არც ბავშვე-
ბი... იმიტომ ვარ დანაღვლიანებული...
ძალიან, ძალიან რაღაცას ვანვიციდი, მა-
რო... რომ იცოდე როგორ მიძიხმს!..

— კაცო, აღარ იტყვი, რა დაგეცა? კი
მაგრამ, რა დაღე, რა შექამე იმ ცხინ-
ვალში?..

გიორგი ისევ ისე დარჩა, როგორც
იყო. თავი გააქნია, არც არაფერი და-
მილევია და არც არაფერი შემიქამიარ.

— აჰა, ახლა კი მივხვდი!.. კიდევ არა
ვთქვი, რაზე გავარუღდა-მეთქი... გე-
თქვა, შე კაი კაცო, თუ ასე გეწყინა
ვახტანგის კახეთში წასვლა, რა შორი-
დან მივლი? რა არაკებობთ მელაპარაკე-
ბი?! პირდაპირ სიტყვას რა სჯობია?..
რაზე იტანჯავ თავს? — საყვედურობს
მარო ქმარს, — ის ერთი და მუავს ცასა
და დედამიწას შუა, იმას ვენაცვალე-
მერე როგორ ვუყვარვართ, ნამეტნავად
ჩემი ვახტანგო... ცოტა ხნით წაიყვანა...
სწავლის დაწყებამდე მეყოლება, გაერ-
თობა ბავშვიო... რა მეთქვა? ბიჭი თა-
ვისიანებს არ უნდა იცნობდეს?! რა არის

აქ დასალონებელი? — ლამის ატირდეს მარო, ჩქარა-ჩქარა ლაპარაკობს და თან ტაბაქზე ხორავს აწყობს.

— ქალო, უი შენს თავს! — ნაღვლიანი თვალები შეანათა გიორგიმ მეუღლეს, — და ვი ჩემს უიღბლო თავსაც... ერთად ვებრძობით და გაგებით კი ვერასოდეს გამოგე, ქალო?!.. — წამოდგა და ისევ მოეფერა ცოლს.

— დამეხსენ, კაცო! დღეს რა ეშმაკები შეგიჩნდა... ხატის ღვინო ხომ არ დაგიღვია?! დამაცალე, ადამიანო, სუფრა გავშალო, სირცხვილია სტუმრებისა! როდის აქეთია ცარიელ მაგიდას უსხედან!... შენ კი აქ ხელს მიშლი... გამოშვი-მეთქი, გუბნები!... ძაან სიყვარული დაგიმეავდა, აი!

— დამიშეავდა კი არა, ქალო, დამიშაქრდა. — ეჩურჩულება გიორგი. თან ნიკაპით თავსაფრის ნაპირს აუწევს, მერე თითქოს ტუჩების დაწვისა ეშინიაო, ნაზად ეამბორა კისერში.

— გიეი! ნამდვილი გიეი! — აღარ უჯერდება მარო, — დამეხსენ, გეყოფა ღლაბუცი, კაცო... სტუმრებს გახედე. პირველ რიგში, შენი სირცხვილია, შენ მოიყვანე!

— სტუმრები მე მომანდე... ის მინდოდა მეთქვა, რომ ისინი ახლა დროს ვერცა გრძნობენ... სალაპარაკო ბევრი აქეთ და საფიქრებელიც, — და ისე ამოიობრა, თითქოს გულიც თან ამოაყოლო, მერე მაროს ჩემად თავი რადაცნაირი სინანულით გადააქნია და ისევ ფიქრს გაჰყვა...

მარომ სუფრაზე პური, ყველი, მწვანილი, ქორფა კიტრი და პამიდორი დაახვავა და ისევ მარანში შებრუნდა, გიორგი ისევ გოდორზე იჯდა.

— რა ვქნა, რა ღვთისწყობმა ჩემს თავს, რა დაგემართა, გიორგი? ვაიმე, დაღუპულს, ხომ არაფერი გტყვია, კაცო? — მარომ შუბლზე ცივი ხელი დაადო, — შენ ეგეთები რომ არ იცოდი?

— მტყვია კი არა... — დაამშვიდა გიორგიმ ცოლი, — მარომ, ჩემო მარომ, ახლა ვახი აქ რომ იყოს, იცი რას ვიზამდი?

— რასა? — ბრაზობს ქალო. ქართული
საზოგადოებრივი
საბჭოთაო
თქვი, მაინც რას იზამდი?

— რასა და კალთაში ჩავისვამდი... აი ასე... ისე რომ ერთიმეორისთვის თვალებში გვეცქირა... დიდხანს, დიდხანს ვიქნებოდით ასე, მერე ვკითხავდი:

— ბიჭო შენი სახელი მაჩუქე!

— ვახო, ვახტანგი! — მეტყოდა ის, მარომ ტუჩები აიბზუა, მეც არა ვთქვი რას იტყვისო! და კიდევ რალაცები გაიტანა სუფრაზე.

გიორგიმ ლაპარაკი განაგრძო.

— მაშ, ვახო არა?

— ჰო, ვახო, ვახტანგი!

— ასეთი სახელი იმიტომ გქვია, რომ ვეჯეცი ხარ! ჰო, ეს კარგია, მაგრამ რა გვარი ხარ?

— ჩამბურიძე.

— ვაა! ჩამბურიძე?!

— ჰო, რა იყო, ჩამბურიძე ვახო!

— დიდება შენდა ღმერთო! ახლო მოდი, მოგვეფრო? მეც ხომ ჩამბურიძე ვარ!

— მამილო, განა ეგ გასაკვირია? შენ ჩამბურიძე ხარ, მე შენი შვილი ვარ და რალა თქმა უნდა, მეც ჩამბურიძე ვიქნები, აბა, რა?

— მართალს ამბობ, შვილო, მაგრამ ცხოვრებაში ყველაფერი საოცარია. ყველაზე საოცარი კი ის არის, რომ ერთ ჩამბურიძეს მეორე ჩამბურიძე კალთაში უზის და ერთმანეთს თვალებში უყურებენ.

— რატომაა ეს საკვირველი, მამა?

— რატომ?! იმიტომ, რომ ეს თუ ყოველთვის ასე იქნება, როცა მე და დედაშენი ოჯახს მოეცილებდით, მაშინ შენ დარჩები აქ... ვინმე რომ გამოივლის, იკითხვენ, აი იმ კაცლის ქვეშ რომ სახლია, ვისიაო?! იტყვიან, — ის სახლი გიორგის ბიჭისა ვახტანგ ჩამბურიძისააო!

— არა, ასე არ იტყვიან!

— მაშ როგორ?

— ისინი იტყვიან, ის სახლი გიორგი ჩამბურიძისააო.

— მაგრამ მე ხომ ვითხარი, როცა ვი-

ლაცა ვილაცის ჰეობხავს, მაშინ მე და დედა აქ აღარ ვიქნებით... წავალთ...

— სადა?

— ვახო, როგორც ვხედავ, შენ ვაქცა-ცი არა ხარ?

— რატომ არა ვარ ვაქცაცი?

— ცხვირი ნუ ჩამოუშვი და მისმინე. ვაქცას ერთხელ რომ ეტყვიან. ვაი-გებს... შენ კი... გუუნებნი მაშინ მე და დედა აქ აღარ ვიქნებით... შორს წავალთ... ჩვენი წასვლის მერე შენ კი აქ დარჩები, შინ...

— მერე, დიდხანს დარჩებით იქ?

— დიდხანს, ვახო, ძალიან დიდხანს...

— როგორ დიდხანს? ლამემდეგ?...

— ჰო, ვახო ლამემდეგ... შენ იქნები სახლში... სტუმრები რომ გეწვევიან, ქვევრს მოუხდი...

— მე ვიცი, რასაც ვიზამ... მამილო!..

— მითხარი, მაინც რას იზამ?

— სტუმრებს კაცლის ხის ქვეშ გავუშლი სუფრას... ღვინოს დალევენ და მერე სუფრულს იმღერებენ... და იცი, მამიკო, ყველაზე კარგად ძია გერონტი იმღერებს „მრავალყამიერს“.

— არა, შეილო, მაშინ ძია გერონტიც არ იქნება გუჯაბაურში... ისიც ჩვენ გამოგყვება... სხვაგან ვიქნებით ერთად, ძია გერონტი იქაც იმღერებს... ვაი-გონებ მის სიმღერას და მეც აღინება, რომ ჩვენ კაცლის ხის ქვეშ, ვახტანგ ჯამბურაძის ოჯახში სამხიარულო სუფრაზე ბევრი, ძალიან ბევრი სტუმარი პურობს და ღვინობს... იმიტომ, რომ გიორგის შვილი ვახტანგი თავის წინაპრებით პურადია, კაცური კაცია... ვახო, შეილო, რატომ დაღონდი?...

— ისე... ძია გერონტი რომ არ იქნება, „მრავალყამიერს“ ვინ იმღერებს მასავეთ?

— შენ მაგის დარდი ნუ გაქვს, ვახო... სანამ ჩვენი სოფელი იარსებებს, ვინ იცის რამდენი მომღერალი გამოიზრდება... მერე კიდევ, მაგას რად ამბობ? ძია გერონტიმ მითხრა, მის გიგლასაც ძალიან რაკრავა ხმა აქვს თურმე... შენ და გიგლა იმღერებთ. ხომ ხართ მეგობრები?..

— ვიყავით, მაგრამ ახლა...

— რატომ, რა ბზიკმა გიკბინათ?

— არაფერი, ისე... ყოყოჩაა, ჰოდა, მივყალღე კარგები...

— ერთად აღარა სხედხართ კლასში?

— ვსხედვართ, მაგრამ... არ ვლაპარაკობთ.

— ჩხუბი არ ვარგა, შეილო... თემცა ეგ არაფერი, ისევე შერიგდებით. პატარაობისას მე და გერონტიც ვჩხუბობდით, მაგრამ ხომ ხედავ, ახლა რა ხშირად მღერის ჩვენი კაცლის ქვეშ...

— გიგლაც არ არის ცუდი... მაგრამ ტრებახაა. მე შენზე ღონიერი ვარო, აიხირა... ჰოდა, მეც მეტი რა გზა მქონდა, კარგები წავუთაქე და ცხვირიდან სისხლი ვადინე...

— მერე, გიგლამ თავზე ხელი გადაგისვა?... იმანაც ხომ გითაეზა საკადრისებში... ახლა ხომ დარწმუნდით, რომ ორივე ძლიერები ხართ... ჰოდა, ორი ძლიერი, აუცილებლად მეგობრები არიან ხოლმე, თუ არა, კაცლის ხის ქვეშ არავინ იმღერებს და ვახმეზა. იმიტომ, რომ ეს ხე ადამიანებით ჰკვიანია... გულის ტყვილიც იცის...

— არ ვიცი, თუ ხეს გული ექნებოდა!

— ეგ იმიტომ, რომ ჯერ პატარა ხარ... როცა გაიზრდები, გაიგებ, ქვეყნად უგულოდ არაფერი იზრდება... ვინახავს, თქვენი სკოლის ქვემოთ კაცლის ხე რომ ხმება?

— როგორ არა... ჩვენ კაკალზე პატარა არ იქნებოდა!

— პატარა კი არა, უფრო დიდიც იყო... ახლაც ყიდშანიძეების კაკალს ეძახიან... ლამაზი ვარჯი ჰქონდა. ის რომ მწვეანედ გაიფოთლებოდა... სხმა იცოდა... სხმა, რომა... ფოთოლზე მეტი კაკალი ესხა... ერთი ამბავი იყო ხოლმე, როცა ბერტყავდნენ. წვიმასავეთ წამოვიდოდა დაკროლილი კაკალი. კაცლის ქვეშ უხარმახარი მაგიდა იდგა, იქიდან მთელ გუჯაბაურს ეფინებოდა ყიდშანიძეების სტუმრების სიმღერა... დიდხანს ისმოდა ის სიმღერა, სანამ უფროსი ყიდშანიძე, ზურაბი ერქვა, სადღაც არ წა-

ვიდა... როცა გაიზრდები, მაშინ მიხვდები, ვაბო, რომ როცა უფროსები დიდხანს ცხოვრობენ, სხვა ადამიანებს სისხლით უნათესავდებიან, უახლოვდებიან და უმეგობრდებიან... და ასე სიყვარულითა და სიხარულით ცხოვრობენ, მანამ, სანამ ყველაზე უფროსს კაკლის ხის ქვეშ, სუფრაზე, ღვინით საესე აზარფეშით ხელში, ძალზე არ მოეწონება თავისი სისხლი სისხლთაგანში, რომელნიც დიდი ხნის წინ წასულან... ისე მოუწდება მათთან შეხვედრა, ისე, რომ ველარაფერი შეაყვლივინებს გადაწყვეტილებას — წავიდეს, ნახოს ადრე წასული თავისიანები... ასე დაემართა ზურაბ ყიფშანიძესაც... წავიდა... შორეულ გზაზე დიდი პატივით გააცილა სოფელმა ვალმოხდილი კაცი, ლევანი, ზურაბის ძე ქალაქს იყო სასწავლებლად წასული... იქ დარჩა საცხოვრებლად... ერთხელ ჩამოვიდა, ვილაცას მასალად მიჰყიდა მოუველელობით დაქცევის პირად მისული სახლი, ზურაბის საყვარელი მაგიდაც თან მიაცილა და ისევე ქალაქს გაბრუნდა... აღარავინ ჰქანებდა კაკლის ქვეშ, აღარც სიმღერა მოჰქონდა იქიდან ნიავს. აღარც თონიდან ამოყრილი შოთების სურნელი ეფრქვეოდა არემარეს...

ერთხელ, შემოდგომით, გამოჩნდნენ უცხო ადამიანები, კაკლის დასაბერტყავად ჩამოვიდნენო. მაგრამ სადღა იყო ყიფშანიძეების მსხმოიარე, ვარჯგაშლილი კაკალი... აჰა-იქ ეკონწილა უდროოდ წენგოშემხმარი, ნიგოზჩამქნარი ნაყოფი.

ვენახიკ კარგი ჰქონდათ ყიფშანიძეებს... ახალი პატრონის ხელში აღარც ვენახმა იხეირა... ხელახლა მოუხდათ ვაზის ჩაყრა... ამ ქვეყნად ყველაფერი ადამიანს ეჩვევა, ის ენატრება, იმისი ტყიერი სტოკვა, სანამ გული მოკვდება... ჰოდა, ვაბო, გახსოვდეს ჩვენი კაკლის ხე გამბურძიანთია, ვენახიკ...

მამილო. დოესვე შეუპოვდები გიგლას.

სწორედამ მოიქცევი!

როცა ის ძია გერონტივით ღამაზ

სიმღერას ისწავლის, მოვიყვანე მისთვის თო სუფრას გაგვიშლის კაკლის ქვეშ...

— შეილო, ვაბო, როცა შენ გიგლას მოიპატიე, კეთო აქ აღარ იქნება... ვილაცა წაიყვანს თავის სახლში...

— რაღა, მამილო?

— იმიტომ, რომ შეუყვარდება ვილაც ბიჭს და წაიყვანს... წაიყვანს ამ სახლიდან...

— ნუ გავუშვებთ, მამილო!

— რატომ? ქალის წესია, სხვაგან ეძებს ბუდეს?!.. ჰოდა, შენი დაც გაგვიფრინდება.

— არ მინდა, მეც მიყვარს კეთო!

— შენი დაა და უნდა გიყვარდეს... მაგრამ იმ ბიჭსაც ხომ უყვარს... კეთოსაც...

— მერე, მე აღარ ვუყვარვარ?!

— ვაბო, ხარ თუ არა ვაჟაკი?

— ვარ!

— აბა, რეებს ამბობ?! — შეიძლება დას ძმა არ უყვარდეს!

— მაშ რატომ მიღის ჩვენი სახლიდან?!

— წესია ასეთი. ქალი მამის სახლიდან მიღის... ასეა ცხოვრებაში, ვაბო, ასე... ეშმაკურ შეკითხვებს შეეშვი... ვაჟაკს ბევრი ლაპარაკი არ შეშვენის... ხედავ შენი დაუფიქრებელი ლაპარაკით რა ჰქენი, გაგვიფრინდება და, როცა შენ ასე ბევრს ლაპარაკობ, კეთო ჭავრობს, იმ ბიჭისა კი არაფერი სწყინს... უციინის... ძალიან სასაცილო ბიჭიაო... ამბობს, რა ვიცი, მე სულაც არ მენჯენება სასაცილოდ. დღეს დაუფიქრდი, მაგრამ ისეთი ვერაფერი შევაძინე, ძალიან ჰყვინი ჩანს, თითქოს ლაპარაკისაც სცხვენია...

— მაშინ, აქ, გუჯაბაურში აიშენონ სახლი, ახლოს იქნება ჩვენთან.

— ბარემდაც, ვის არ უნდა თავისი სისხლი და ხორცი გვერდით ჰყავდეს, მაგრამ არც ეგ შეიძლება...

— რატომ?..

— იმიტომ, შეილო, რომ ბიჭი მთაში ცხოვრობს. თავისთვის სახლი აქვს, ეზოში მუხაც უდგას... ჰოდა, იქიდან რომ წამოვიდეს, მაგის მამა-პაპის ნაშენ

სახლ-კარს ვინმე მასალად იუიდის... მუხაც გახმება, ისე როგორც ყიფშანიძიანთ ზურაბის კაკალი გახმა...

— თუ ასეა, მამილო, მაშინ აღარაფერს ვიტყვი, წავიდეს ქეთინო... რომ არ დაემალო, ძალიან გამიძნელებდა უიმისოდ ცხოვრება, მაგრამ...

— მეც ვაზო... მეც ძალიან მიმიძიმს... ასე მიმიძიმს, რომ... შვილო, დღეს უფრო შემოიყვარდი... ისე ძალიან შემოიყვარდი, ისე, თითქოს დღეს პირველად ვიგრძენი, რომ ჩემი ხარ, ჩემი ფესვი. ახლო მოიწიე, ვაზო, გულში ჩავიკრა, ჩავკოცნო...

— წვერები მჩხვლეტავს, მამილო!

— მამიკედეს სიყმე, ვაზო! ცხინვალში ჯერ საქმეებს გავყე, მერე სადალაქოში შევედი, საესე იყო ხალხით... აღარ გავჩერდი, ვიფიქრე, შინ გავიპარსავ-მეთქი... ვაზო, შვილო, სტუმრებს თუ მიესალმე? ყველაზე მეტად რომელი მოგეწონა?

— ვინა და ნიკოლოზი. ჩურჩხელები მომიტანა...

— მე იმათზე კი არ გეუბნები... მოიცა, მოიცა! შენ ალბათ ეზოდან არ შემოხვედი, ისევე ფანჯრიდან გადმოძვეარი? რამდენჯერ ვაგაფრთხილე, როგორც ხალხი დადის, შენც ისე შემოდი სახლში-მეთქი?! დედასთან დაგაბეზლო?

— დამაბეზლე, თუ ასეთი ხარ!

— კარგი, ამჯერადაც ასე იყოს! მაგრამ პატარა აღარა ხარ! კაცო, კაცლის ხის ქვეშ სტუმრები სხედან, შენ კი ფანჯრებში დაძვრები... გვეყოფა, არა, ვაზო? სიტყვა ვაგვიგრძელებდა, სტუმრები გველოდებიან. ღვინო არ მიმიტანია სუფრაზე. ვაზო, ხომ გახსოვს, ორ ქვევარში რომ დავაყენე ღვინო. შემთხვევით ერთში უკეთესი დამდგარა. რას იტყვი, სტუმრებს რომელი მივართვა.

— რა თქმა უნდა, უკეთესი!

— შენ გენაცვალოს, მამა შვილო, ეგ სიტყვა ნამდვილად ჩემეულია! მოდი ერთიც გაკოცო, მამა გენაცვალოს. ხედავ? დეიდაშენი კი ამბობდა, დედეულთა ჰგავსო... დედის ხასიათი გამოჰყვაო... როგორ არა! არაფერი შეგეშა-

ლოს ქალბატონო რუსიკო! ნამდვილი! ასე არ არის, შვილო?

— ასეა, მამილო, ასე!

— კმარა, თორემ... დედაკაცმა თუ ისევე ამ ოხერა გოდორზე მჭდომარეს მომისწრო, კაი დღე არ დამადგება... წამოდი, შვილო, სტუმრებს სალაში უთხარი... არ გინდა გაიცილო?

— ჯერ არა მცალთა, მამი, გიგლას შევურიგდები და მერე მოვალ... გავიცინობ კიდეც.

— მაშინ აი კარის ღრიჭოდან გაიხედე... ხედავ? მალაღს მარცხნივ რომ უზის?

— ვხედავ.

— ის არის, ქეთინო რომ ხუმარას ეძახის... იცანი? თხა რომ მოგეყიდა, ის ბიჭია! ჰო, მართლა! შენ მაშინ კახეთში იყავი! არ იცნობ ჩვენს ხილოს, იცი რა რქენია! კარებამდის მოგეყივანა და თავისივე ხელთ მიიბა ბოძზე... ახლა კი ქეთინოს წართმევას მიპირებს... ასე, ჰე, ვაზო... ასე... იმას ჰგონია მე მისი ჩანაფიქრისა არაფერი გამეგება... ასე, ე ჩემო ვაჟკაცო... მოიცა! მოიცა ბიჭო, მე შენ გელაპარაკები, შენ კი როგორ?! ისევე ფანჯარაში მიძვრები?

— ფანჯრიდან გიგლას სახლი ახლოსაა, მამილო?

— დამაცადე, თუ დედას არ ვუთხრა, ის მოგივლის!

— უთხარი, თუ ეგეთი ხარ!

...ფიქრებში გართული გიორგი ფანჯარასთან მივიდა. გაიხედა და რაც დაინახა, თითქოს იმისი შეეშინდაო, უკან დაიწია.

კოტა ხანს გაოგნებული იდგა, მერე ისევე მიუახლოვდა საარქმელს, მძიმე-მძიმედ გადააქნია თავი და ამოიგმინა:

— მიყურე, მიყურე თითქოს ჩემი სიხარული და სევდა შენგან არ მჭირდეს...

ხილოი, რომელიც სახლის უკან, ჰან-ჰურზე იყო მიბმული, აშვებულყო. თოკის ბოლო იქ, სადაც დარჩა, თვითონ კი ფანჯრის წინ ჩრდილში იწვა და უღარდელად იცოხნიდა. პირდაპირ გიო-

რგის უყურებდა თვალბში... თითქოს
პასუხობსო:

— რა სევდაზე ლაპარაკობ?! გასათ-
ხოვარი ქალის მამამ ნუთუ არ იცოდი,
რომ დღეს თუ ხვალ ის ბუდეს სხვაგან
მოძებნიდა?... მტრედი ცაში რომ აფრი-
ნდება, განა პატრონმა იცის, ვის სახუ-
რაზე დაფრინდება!

— ვიცოდი და არც ვიცოდი...
ვგრძნობდი, რომ ერთ დღესაც მტრედი
ცაში აიჭრებოდა, ვიცოდი, როგორ არ
ვიცოდი, მაგრამ ის კი არ წარმომედგინ-
ა, ასე თუ გამიჭირდებოდა მამას ქალი-
შვილის გვერდიდან მოცილება!..

...გიორგიმ შეშხუნა ღვინით საცხე
თუნგი მიწაზე დადგა, კვარტიანი ბოთ-
ლით ჭაჭა კი — სუფრაზე. თუნგიდან
ხელადაში ჩამოსახა ღვინო, სუფრაზე
თავის წინ ხორაგი მისწი-მოსწია და სვე-
ლი ხელადა ჩადგა. ქარვისფერი ღვინით
შეავსო სასმისები და დაილოცა:

— პირველად ხართ ჩემს ოჯახში და
ღმერთმა ბრძანოს, რომ კვლავაც არ
დაგზარებოდეთ აქ მოსვლა... — გიორ-
გიმ სასმისი ბოლომდის გამოკალა.

დაიწყო პურობა.

— ქეთო! — გასძახა გიორგიმ მალლა
სართულში, როცა სამიოდე ჩამი დაამ-
რო, — ქეთო, შეილო, აქ მო!... ქეთო!...
ქეთინო!..

— რა გინდა, კაცო, რად ეძახი? გოგო
შეუძლოდა, დაეხსენი, წამოწოლილია
და წიგნსა კითხულობს... — ხელები გა-
ატატანა მარომ.

— ქეთო!.. რა იქენ, გოგო?..

— შეუძლოდ არის-მეთქი, გითხარი...
რად იცი ატეხვა, კაცო!

— ქეთო! ქეთინო, შეილო! — უფრო
ხმაშალდა გასძახა გიორგიმ შეილს.

— რა ამბავი ყვირილია, გიორგი,
სტუმრებისა მაინც მოგერიდოს, დაგა-
ყრუოს დედა ღვთისმშობელმა.

— აქა ვარ, მამი, — მოისმა მალლი-
დან ქეთოს ხმა. — აქა ვარ, რა არის?

— ჩამოდი, შეილო... თუ გცალია...

ახამათს გული გადაუქანდა.

— მაინც თავისი გაიყვანა! — ბორო-

ტი მზერა ესროლა მარომ მე-
შეუძლოდ ყოფი ბავშვი წამოატუნა!..
ნეტა რისთვის. თუ რაზე ვინდა, აქ არა
ვარ?... — საყვედურობს მარო ქმარს.

ვიორგიმ ნაღველჩაბუდებული თვა-
ლები შეანათა თანამეცხედრეს და იდა-
ყვით ვაზზე უბიძგა:

— ახლა, მარო, შენ ყველაფრის მყო-
დნედ რომ მოგაქვს თავი, გამგებიანი
ვარო, რომ ტრახახო ბოლმე, მართალი
გგონია ეგ? ორი ჩამი ღვინო დავლიე
და შენ გინდა სთქვა, რომ მე ჭეუაზე
აღარა ვარ, ასე არ არის? მაგრამ გიყუ-
რებ და ვრწმუნდები, რომ დედაკაცი
ვერც რაიმეს ხედავს და არც არაფერი
იცის... მართალს არ ვამბობ, მარო?

— სრულ ჰეშმარიტებას ამბობ, გიო-
რგი! ხომ იცი, შენი ნათქვამი ეჭვის
ქვეშ არასოდეს დამიყენებია... რას ამ-
ბობ, გიორგი?... მე ვარაფერს ეხედავ,
არაფერი ვიცი... არც მჭირდება... მხო-
ლოდ შენ ხედავდე, შენ იცოდე, ჩვენს
ოჯახს ეგეც თავსა სდის, — კვერს უკ-
რავს ნათქვამზე მარო, — მაგრამ სტუ-
მრებს თვალთ ანიშნებს, ასეთი რამ
არასოდეს დამართვია და არ ვიცი, რას
მივაწერო ამის ასე ამჩატებო...

ამასობაში ქეთომ კიბე ჩამოირბინა
და მამასთან მივიდა.

— რა გინდა, მამილო? — ჰკითხა მამ-
ას და ბიჭებს თვალი მოაელო... ახამათს
თვალბს წააწყდა. ახამათსა ველა-
რაფერი მოახერხა და თვალი აარიდა.
შერცხვა, ჩაიფერფლა ბიჭი.

ჩიფამ ძიბილს გაკურა იდაყვი, მართ-
ლაც ანგელოზი ყოფილაო. ორივე ქე-
თოს უყურებდა და კმაყოფილებით იღი-
მებოდნენ. გიორგი ისევ საფიქრებელმა
წაილო. პატარა წვერს თითებით აწვა-
ლებს და სადღაც შორს გაუშტერდა
თვალი...

— რად მეძახდი, მამა? — ჰკითხა ქე-
თომ გიორგის, მაგრამ წელანდელივით
კი არა, ახლა 'ძალზე დაბალ ხმაზე.

— ქეთო, შეილო, — გვიან-გვიან მო-
ახერხა ხმის ამოღება გიორგიმ, მერე
თითქოს რაღაც დაეიწყებოდა, წუთით
ჩაფიქრდა და შეილოსკენ არ გაუხედავს.

ისე ჰკითხა: — ჩვენი თხა სად არის?

ქეთომ თავი ჩაღუნა, კითხვაზე არ უპასუხა, ისევ მარო აუყაყანდა.

— გადაგრიოს ღმერთმა, მაგისტვის ექახელი ბავშვს? არ იცი სადაც არის?! სახლს უკან ზეზეა მიბმული, ის მგლის არჩეი!.. ველარ გავიგე, დღეს რა დაგეცა, რა ლეთისრისხვია შენს თავს? — წიწმბატობს მარო, მერე ქეთოს მიმართა, — წადი, შვილო, წადი, გენაცვალოს დედა, შენ საქმეს მიხედე, ნუ უსმენ ამას, დღეს რალაც დაემართა, აღრე ადგა და უქმური თუ აპყვა... წადი, ქეთინო, წადი!..

მაგრამ ქეთო ადგილიდან არ დაიძრა...

— დაანებე თავი, ქალო, თვითონ იცის! — აბილპილდა გიორგი, — დაეხსენი ღმერთმა იცის, კიდევ რამდენ ხანს მყოლებია შინ... შენ, მარო, ნუ ხარ ჯიუტი! ქეთო როგორც შენია, ისე ჩემია! ჰოდა, აცალე... მინდა ვუყურო ჩემს თვალმახარა გოგოს, ლამაზსა და წმინდას... ხომ გამიგე, დედაკაცო! დეე, იდგეს, არაფერი უშავს. მამა ვარ და ასეთია ჩემი სურვილი, მინდა დიდხანს ვუყურო!... — ამოიხზრა გიორგიმ. ისევ ჩაფიქრდა, მერე ძიბილს უთხრა:

— დაასხი, ბიჭო, დავლით თითო. შენ კი, შვილო, წადი, თხას გადაუნაცვლე. აქეთ ვადმოაბი. მინდა, რომ კაკლის ქვეშიდან ჩანდეს... წადი, ახლა! მხოლოდ აი იმ მარგილზე გამოაბი... გაიგე, მხოლოდ იმ მარგილზე.

— გავიგე. მამილო, — თითქმის ჩურჩულით თქვა ქეთომ და თავჩაღუნული, ნელი ნაბიჯით წავიდა, — ახამათმა თვალი გააყოლა... სანამ არ მიიმალა... გიორგის შეხედა, ისიც ქეთოს უყურებდა. ნაღვლიან თვალეებში სითბო და სინაზე ჩასდგომოდა.

დიდხანს გაგრძელდა პურობა, კარგა ხშირი ვახშობა გადავიდა, როცა აიშაღნენ... აღარ გაუშვა გიორგიმ, ცალკე ოთახში მოასვენეს სტუმრები... ახამათს რული არ მიჰკარებია. ბურანში მყოფს, ყოველივე ეს თავის სიცოცხლეში ყვე-

ლაზე გრძელი და ლამაზი სიზმარი გეგონა.

არც გიორგის ეძინა. ეზოში მიდი-მოდიოდა.

— რატომ არ დაწვები, კაცო?! რა სიკვდილი დაგეცა?... თქვი მაინც, რა გაწუხებს? რამ გადაგრია? დღეს მთელი დღე ნერვები რომ აღარ შემარჩინე! თუ გაგიყდი?!.. თუ არა, აღარ ვიცი, რა ვიფიქრო... — ისევ აბუზღუნდა მარო.

გიორგიმ თვალეები მიამტერა ცოლს.

— რასა ქაჩავ თვალეხს, კაცო, წადი, დაწეტი, დაიძინე, — წინ დაუდგა დონჯშემოყრილი მარო ქმარს. ხმა არ ამოიღო გიორგიმ, მხოლოდ ხელით ანიშნა ცოლს, მომიახლოვდით.

— რა გნებავს, — ტუჩი აუბზუა მარომ. — თუ რამე გინდა, შენ თვითონ მოდი!

— შენ გეუბნები, დედაკაცო! — წარბი შეიკრა გიორგიმ. — მე მგონია, ამ სახლში ჯერჯერობით უფროსი ვარ... რასაც გეუბნები, გააკეთე, წადი, შენი ქალიშვილიც თან წამოიყვანე და მოდი თ ჩემთან.

— ის რალად გინდა?... ხომ ხედავ, არა გეცალია, სუფრა ასალაგებელია, ჭურჭელი გასარეცხი.

ქეთოს მართლა არ ეცალა — თხასა წველიდა... ხილიო ჰქვიანად იყო. მიძიმე-მიძიმედ იცოხნიდა და თითქოს რალაცაზე ფიქრობდა. ალბათ იმაზე, რომ ასე გვიან რა დროს მოწველააო.

— მე გეუბნები, წამოიყვანე გოგო და მოდი აქ!

— გავიგედა კაცი! ჯადო ხომ არავინ გავიკეთა, გიორგი?! — ახლა კი ნამდვილად შეშფოთდა ქალი, — ქეთო! — ეძახის შეილს, — მოდი, შვილო, მამაშენი აღარ გვასვენებს დღეს. მოდი, გეძახის! გიორგი კაკლის ხის ქვეშ, სკამზე იჯდა.

— ჰა, რა გინდა, კაცო, აი ეს მე და ეს შენი ქალიშვილი! — თქვა დაბლვერილმა მარომ, — თქვი, თუ რამე გაქვს სათქმელი!

— დასხედით... შენ აქეთ გვერდზე დამიჯექი, შვილო, შენ კი აქეთ, ქალო.

ამ კაცის ქვეშ ჩერ არავის უჩხუბია. შენ კი, კახელო, სულ ჩხუბის ხასიათზე ხარ...

ალარაფერი თქვა მარომ, გვერდით მიუჭდა ქმარს. იმანაც ხელი გადახვია და ქეთოს უთხრა:

— შენ მართალი იყავი, ქეთო!..

— რაზე ამბობ, მაგას, მამა?! —

— რაზედა, აი ის ბიჭი მართლა სასაცილოა.

— რომელი?..

— რომელი! რომელი და ის, თხა რომ მოგვეცია.

ძალუმად შემოჰკრა ქეთოს გულმა... წამოწითლდა გოგო... მაგრამ არავის დაუნახავს... გუჯაბაურის თავზე ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი ზარფუშვით წამოპირქვეყებულყო ღამე.

— მე რატომ ვერაფერი შევამჩნიე, პირიქით, ის სხვები უფრო... მაგრამ ის... რა ვიცი, რა ვიცი... — თავი გადააქნია მარომ.

ეგ, ჩემო მარიამ, პირველად მეც ასე მომეჩვენა... მერე კიდევ თხასაც შევეკითხე, შენი პირველი პატრონი ასეთი რატომ არის-მეთქი? — ლაპარაკობს გიორგი და თავის ქალს თვალს არ აცილებს.

შერთა ქეთო. მიხვდა, რომ მამამ მის გულში ჩაიხედა და ყველაფერი დაინახა... ცეცხლი წაეკიდა... ადგა... სახე ხელებში ჩამალა:

— ნუ ამბობ, მამილო, ნუ! — და გაიქცა.

— ო, ღმერთო, დიდებულო, ჩემს სახლში რაღაც ხდება და მე არ მესმის! — და გაოგნებული მარო გაოცებული უყურებს ქმარს.

— ისეთი არაფერი, მარო... — ვითომ ამშვიდებს გიორგი ცოლს. — მხოლოდ ჩვენს ქეთოს შეუყვარდა...

— რაო?

— შეუყვარდა-მეთქი!

— ვინ?

— ბიჭსაც უყვარს...

— ვინ არის?

— ვინ და აი ჩვენი თხის ძველი პატრონი!

— რაო! — შეხტა მარო.

— აი იმ თხის ძველი პატრონი-მეთქი... დაურუედი, თუ რაშია საქმე?! — მარო გაშტერებული დარჩა. ბოროტი მზერა ესროლა თხას... მერე, როცა ყველაფერს მიხვდა, მიეკრა და ლანძღვა დაუწყო:

— ოი, შენ კი დაიხრჩე, შენა, ძალღებმა შეგკამონ, შე უსულადო, შენა... რა ეშმაკის ფეხით შემოხვედი ჩემს ოჯახში, შე მგლის ლუკავ, შენა?! დამლუპე და დამაქციე! ამიწეწ-დამიწეწე ოჯახი, შე დასაწევაო, შენა!

პირველად თხას თითქოს შეეშინდა ყვირილისა. უკან დაიწია... მერე როცა მიხვდა, რაშიც იყო საქმე, მოაგონდა, რომ ის ისევ ის ხილი იყო! თავი დახარა, ისე, რომ წვეტიანი რქები მთელი მშვენიერებით გამოუჩნდა და ახალი პატრონისაკენ გაიწია...

მარო გაშრა. შეშინებული გაიქცა:

— მიშველე, გიორგი, არ აიწყეტოს ამ სამგლემ.

— ნუ გეშინია, მარო, — იცინის გიორგი. — მაგრად არის დაბმული. აბა რად გააბრაზე?... ახია შენზე! ხომ ხედავ, უსამართლოდ დაჩაგვრას არავის აპატიებს! — იცინის და იცინის გიორგი.

ხილი მართლაც მკვიდრად იყო დაბმული, ვერ აიწყვეტდა. მაროს გული მოეცა. შორიახლოს დაუჭდა და ისევ გამოელაპარაკა თხას:

— რაზე მემდური? როგორ ფიქრობ, მე კი არა ვარ შესაბრალისი? დედა ვარ. დედა?! გესმის დე-და? რქენას თავი დაანებე და მითხარი, არის ისეთი დედა, რომელსაც არ უნდა, რომ ქალიშვილი თავისთან ახლოს ჰყავდეს გათხოვილი?! დაფიქრდი, იქნება ასეთი დედა? — ხილი მართლა ჩაფიქრდა, დაწყნარდა. — ვფიქრობდი, აქ გუჯაბაურში გავათხოვებდი... მიხაროდა, გვერდით მეყოლე-ბა-მეთქი შევლი... მთხოვნელებიც ჰყავდა, ნიკოლოზის დურმიშანი, ჰუკუს კარგავდა ჩემი ქეთოსათვის... სოგრატის ბიჭი კარლოც... მთელი სოფელი ლაპარაკობდა... მე თვითონაც ვიცოდი... — ხილი სრულიად დამშვიდდა. ბოძთან

მიწვა, იცოხნის და უსმენს ქალის აღსარებას. — შენ გგონია, ძველ პატრონს გიწუნებ?... აბა რას ამბობ? ეგ რამ გაფიქრებინა?! თვალტანადობით კარგია, ღურმიშხანსაც და კარლოსაც ბევრად სჯობია... მაგრამ წადი და ერთადერთი ქალიშვილი გულიდან მოიწყვიტე და ცხრა მთის იქით გაათხოვე.

— ო, ო, ო, ცხრა მთის იქითო! — სიტყვა ჩამოართვა გიორგიმ. ქალო, შენ კახეთიდან აქამდის სირბილით მომდევდი, ერთხელაც არ მიგიხედავს უკან და ახლა კუდაროს ხეობა გეშორება?

— გიეი ვიყავი და გამოგეკიდე, — მიახალა გაჭაერებულმა მარომ ქმარს — მერე კიდევ, შენ არ გელაპარაკები და თავი დამანებე, სანამ მთელი ბოლმა შენზე არ გადმოვანთხიე.

— მაშა გიეი?! — კარგი გიეი იყავი!

— ანგელოზივით ქმარი გამორჩება დღეს გიეიო, — იცინის გიორგი.

...იმ ღამეს ნახევრად მოსაწველი დარჩა ხილოი. დედამ რამდენჯერმე შესძახა ქეთოს, მაგრამ რცხვენოდა დედამისა და ვერ ვაბედა გამოჩენა... რცხვენოდა, თითქოს სიყვარული სათაკილო ყოფილიყოს.

***

აზამათმა სამი თვის შემდეგ შინ წაიყვანა ქეთო. დიდი ქორწილი გადაიხადეს გორთანთმა... კუდაროს ხეობაში ისეთი სოფელი არ დარჩა, საიდანაც აზამათისა და ქეთოს ქორწილში არ მოსულიყვნენ.

ქორწილის აევან-ჩაევანი კი ჩიფა და ძიბილი იყვნენ.

ოსურიდან თარგმნა ელენე ზაზარულმა

სოსო მავარაშვილი

ხსოვნის ნათება

მოაგორებდნენ ქარიშხლები
დაჭრილ ეპოქას
და სასახლეში
შეშლილივით ბორგავდა ქამი...
იყო დიადი მოვლენების
ქვეყნად მოდება,
მაგრამ მსოფლიოს შეექვსედზე
დახეადა მძაფრი

ლეღა, ქაოსი.
უძლეველმა იქუხა ვაშამ
და ისტორიის
სამართალი ჩამოხსნეს ჯვარზე.
აგვირგვინდება
საუკუნის ბედნიერ ნატერას
გონი, რომელსაც
უწოდებენ ლენინის სახელს.

ნიღაბისათვის

ო, გთხოვთ მაშორით
მე შებრალება,
ქვეყნად ამიტომ არ ვარ წვეული...
არც სიძულელით
მინდა ავსება,
არც დიდებისთვის
ვარ კურთხეული.
და მენატრება

სივრცე იგივე,
ბავშვობასავით
მზით მონაქსოვი,
ყველა ნიღაბში
ატანს სიცივე,
როცა მწვერვალებს
ვხედავ დათოვლილს...

სანამ გადარჩენა ღირს

სულს ღარავს მსუბუქი
სიმღერის მოტივი,
და სიო აღურსით მღლის.
ყველა მოგონება იოლი როდია,
სიამეს სიავე ცვლის.

მიწა მადიდებულებს,
და მიწა მაკნინებს,
ხანდახან ოცნებაც ჭირს...
მინც ვეჭიდები
ხავსიან ბილიყებს
სანამ გადარჩენა ღირს...

თეთრი სურათი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ხსოვნიდან გრძნობით
 მოდენილ ფიქრებს
 ჰგავს ღამეების
 ველური ჯოგი...
 ზოგი ხმაურით
 ატარებს კირთებს,
 კუდსაც იშვენებს
 ბორკილით ზოგი.
 ცივი გონების
 ვარსკვლავი ბრწყინავს
 და სიჭიუტე
 მაქეზებს ცოდნის,
 დილას ეუწოდებ
 უსიზმრო დილას,
 ლოდინს ვერ ვარქმევ
 უიღბლო ლოდინს.

და ერთნაირად
 ნაცნობ სახელებს
 დიდებულების
 ჩრდილი ამშვენებს,
 ეუახლოვდები
 უცხო ნაპირებს
 სად ფერადებში
 ჩანს სინამდვილე.
 მაგრამ იმედის
 სხივებდაფენილს
 ღიმილს ღიმილი
 უხდება მხოლოდ,
 ვგავარ მწვერვალზე
 მარტო დარჩენილს
 და საოცრებებს
 არ უჩანს ბოლო.

* * *

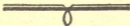
როცა პოეზია
 ისე იღვიძებს
 სულის წიაღში,
 როგორც ჩვილი
 აკვანში,
 ქვეყნად ყველაფერი
 მგონია ზღაპარში.

* * *

ვიდრე ბუნება
 მეტ-ნაკლებად მწყალობელია,
 ბედნიერება მესახება
 იმგვარ წყალობად,
 რომელიც ყველას
 შეიძლება არ გვიწყალობონ.

ქამის ბილიკი

ვით მოსყიდული
 ლამის სიზმარი
 დილის სისაესემ
 გაააშკარა,
 ყველა კეთილში
 ღმერთი იმარჯვებს,
 ყველა ბოროტზე
 მეფობს სატანა.
 რა ბედნაა
 ბედის ძაგება,
 ან მონანიე
 სახის ნიღბები,
 სანამ ქარონი
 ჩამოგვიქროლებს,
 სანამ ბოლომდე
 გამოვიცლებით...
 შეუსვენებლივ
 აღმა მიეყვებით
 ზავსმოდებული
 ქამის ბილიკებს,
 ვიდრე ახალი
 ათასწლეული
 შეუბრალებლად
 გაგვაქილიყვებს.

ალიკო გიგითაშვილი

ქ ლ რ ი

ნიკო სამადაშვილის ხატვანა

ქორმა არ იცის რა არი პოზა,
ისე ყიალებს მშობლიურ ცაზე,
უცოდველობით ის შეიმოსა,
რომ გაიაროს ცოდვილ მიწაზე.

მე კი დღეს მგესლავს საამოდ შორი
ტრფობა და ვამსხვრევ ცარიელ თასებს,
გვრიტთა ჭალიდან ვეება ქორი,
მეც ცად ამაფრენს და ამიტაცებს.

გადამატარებს მიზანთ ახოს,
იქ გამოჩნდება ჩემი ბიჭობა,
ვშიშობ დღეს ვინმემ არ დაინახოს,
ოცნება, როგორც უსინდისობა.

წამილოს, რაღას მემათხოვრება,
ცრემლი, ვით ღვინო, შესევას უპებით,

იქ, იმ ტატნობზე მინდა ცხოვრება,
სხვაგვარად ვკვდები და ვიღუპები.

მაგრამ ვაითუ უკვე შემქამა,
არ მიმანარცხებს საყვარლის კარებს,
ბუსუსიც ჩემი თუყვი ეამა,
მშობლიურ ზეცას არ მაზიარებს.

თუ უცაბედად გაუჩნდა რწმენა,
იგრძნო სინდისის ტოტის შეხება,
დაავიწყდება მაშინ მას ფრენა,
და ჩემთან ერთად გადიჩეხება.

რადგან არ იცის რა არი პოზა,
ისე ყიალებს მშობლიურ ცაზე,
უცოდველობით ის შეიმოსა,
რომ გაიაროს ცოდვილ მიწაზე.

ზ ი ზ მ კ რ ი

ძილში, ვით არსაიდან, მესმა საგალობელი,
სულში მეტი სითბოთი, მზე-ნათელი მოვიდა,
საღამოს შეებინდა ღიმი დამამზობელი
იისფერ მანანათა უკანასკნელ თოვიდან.

იქ თურმე საღვინებელს ბოროტებზე დაობენ,
მე ველად მეძახიან, ტრფობის ურცხვი მონები,

სად ცბიერი ხარობენ, ანები ტატანობენ
და ჭალებში დაჰქრიან ფერმკრთალი მადონები.

კვლავ უშენოდ... და ყოფა ისევ ისე ძნელია,
მიდის წუთისოფელი, ქრება წამიერება,
ჩაივლიან რიგები, ვისთვის სანატრელია
სისპეტაკე, საყუთარ სულის თვალღიერება.

მინახლდები, თვალებში ამღვრეულა ქუჩები,
ინთებიან შუქები, ანა უკვე ქალია,
ყველგან, სადაც ქარია, ხარხარებენ ურჩები,
ანა ჩემი თვალების წყეული უფალია.

ვის შერჩება დროებით სუნთქვა ნაზი წამების,
ყოფნა ყოველ ნათელში ახალ სიბრძნით ბრწყინდება,
და მოილტვის შორეთი ვარდების წამწამების,
და სულშიც სიყვარული ეღვით აგიზგიზდება.

შეირხევა გრაციით შენალამი მინები,
გრძნებით აღმსარებლურით, გრძნებით სულზე ძლიერით,
შელამებას ელიან ქერა მაგდალინები,
ვიცი მომევილინები, ღვთაებრივი იერით.

როცა ოქრომჭედელი გასთლის ფირუზ ზარნიშებს,
ზედაშე მომანიჭეთ, სულთა ცოდო-მადლია,
უჩინ მანდილს ვინც ჰპოვებს, ვნებით დააჰაშნიკებს,
ყინწვისს ცისფერ ანგელოზს ბავშვი მოუნათლია.

სად ქვეერისკენ მუსიკობს წინამძღვრიანთ ბადაგი,
ფუძის ანგელოზების ვეწვიეთ სამალავთა,
თავდებოდა ჩვენება, როგორც სისხლის ქადაგი,
როგორც უხმო ლაღადი, წინაპრების საფლავთა.

ეს სიზმარი მართალი არვის მონაგონია,
ფიქრთა ფიქრში წავედი, თავი რით მოვაწონო,
— აიტანე ძამიკო, ბედი კარგი გქონია,
ო, მიმყევით ანასას, გალაკტიონ ბატონო.

მელვიძება ცრემლებით, ქრება ყველა ჩვენება,
ქრება ყველა ჩვენება და ხილვები მთავრდება,
ისევ იქ ვარ, ჩამესმის თუ ცხადში მეჩვენება,
შენ თუ იცი კეთილი ჩვენთან წამობრძანდება.

ძილში, ვით არსაიდან, მესმა საგალობელი,
სულში მტეი სითბოთი მზე ნათელი მოვიდა,
სალამოს შეებინდა ღიმი დამამზობელი,
იისფერ მანანათა უკანასკნელ თოვიდან.

ჯიშალ რაბიანი

• • •

უნდა აკეთო ქვეყანაზე
სიკეთე ბევრი...
ყანაში ქარი მიმოფანტავს
ოქროს თავთუხებს.

• • •

მასწავლებელი
ყოველდღე ახალ გაკვეთილს გვიხსნის,
ჩვენ კი...
ვხმაურობთ კვლავ ძველებურად.

• • •

თოვლის საბანი
აფარია დღეს საქართველოს,
გადავშლი წიგნს და...
...ია ამოდის.

• • •

პატარა ტირის გაუთავებლად....
...მღერის აკვანი,
ზარობს ყვავილი.

• • •

ვერ შევაჩვიე ნელ სიარულს
მე ჩემი ბავშვი...
ნეტავ ვიციოდე
სად ეჩქარება?

• • •

ო, როგორ მაკრთობს სიმაღლეები,
ჩემო ლექსებო!
შემასხით ფრთები,
— დაეიკარგები...

• • •

უნდა დაეხუნძლო ჩემი ნატერის ხე
ტკბილი ნაყოფით,
მე, რომც შეშწაროს.

• • •

როგორ გგონიათ
თვითმფრინავი ზეცას რომ კვალავს,
ჰაერს არ სტკივა?...

• • •

იყო ზღაპარი,
ახლა ცხადია...
რა შეედრება სიზმართა წყებას!

• • •

ვაშენებთ ტყეებს, შევხარით ხეებს,
და არც ისინი გვალაატობენ
სიცოცხლის ბოლოს.

* * *

ჩემი ბავშვები მეკითხებიან:
 რატომ არ ვაღობს ზამთრობით შაში?
 რა ვუპასუხო?
 და ვგრძნობ გაზაფხულს, ყვავილთა
 მეჭლისს,
 ახალ სიცოცხლეს უგალობს შაში.

* * *

სიკვდილო!
 მარტო შენ იტყვი მართალს,
 მჭერა შენს შემდეგ
 საიდუმლო არ იკარგება.

* * *

საკვირველია კაცის ბუნება,
 ბედნიერებას და მწუხარებას
 ცრემლებით ხატავს.

* * *

დღეს
 გავურბივარ დაბადების დღეს,
 ბავშვობაში კი
 ცაში ვფრინავდი.

* * *

დილის ლაყვარდმა
 ზეცა გაავსო ლურჯი იეზით,
 მინდორში ბავშვი
 გვირილებს კრეფდა.

* * *

ცა ვარსკვლავებით მოშედილიყო,
 წყაროს ბუტბუტი
 აკრთობდა მთვარეს,
 გზას მინათებდა ციცინათელა.

იყო ერთი კაცი

ნამდვილი ახგავნი

პროფესორი ვალენტინა კოვალენკო ოპერაციის შემდეგ უზომოდ დაღლილი დაბრუნდა თავის კაბინეტში. ასეთ დროს მასთან არავის უშვებდა მორიგე ექთანი, ქალს სიმშვიდე და დასვენება უნდოდა.

პროფესორს პატარა, მაგრამ მყუდრო კაბინეტი ჰქონდა. განმარტოებული იჭარებდა ოპერაციით განცდილ მღელვარებასა და დაძაბულობას, ნელ-ნელა მშვიდდებოდა და თუკი საჭირო იყო, ახალი ოპერაციისათვის ემზადებოდა.

მისაღებშიც სიწყნარე იყო. გოგონას წიგნი გადაეშალა და დროს არ კარგავდა. მის მაგიდაზე ტელეფონის პარალელურმა აპარატმა რამდენჯერმე დაიწერიალა. ეტყობა, პროფესორმა სადღაც დარეკა. რამდენიმე ხნის მერე ტელეფონი გაბმული ზარით აწერიალდა. ზარის ხმა რომ შეწყდა, პროფესორის ხმა ჯერ გაურკვეველად გამოდიოდა, მერე კი გაისმა მისი სასოწარკვეთილი შეძახილი:

— რას შეუზნებთ?!

ქალმა შეჰკივლა და რალაცამ-გაიბრაზუნა.

გოგონა უმალ წამოვიარდა და კაბინეტის კარს ეცა.

გულშელონებულ ვალენტინას დიუნის საზურგეზე გადაეგდო თავი. ზონარდაკიმული ყურმილი იატაკზე ეგდო.

— ვალენტინა ვასილევნა! რა მოგივიდათ?! — ექთანი გონდაკარგულ ქალს მივიარდა, წყალი აკურთა, ყურები მოუსრისა. პროფესორმა საოცრად უაზროდ შეხედა შეშინებულ გოგონას.

— ვალენტინა ვასილევნა!..

მაღე პროფესორის კაბინეტში ექიმებმა მოიყარეს თავი. ვალენტინა სასომიხდილი და ფერმკრთალი იწვა ტახტზე.

ვილაცამ იატაკზე დაგდებული ყურმილი აიღო და აპარატზე დადო. ისევ გაბმული ზარი.

— გისმენთ!.. — უპასუხა ახალგაზრდა ექიმმა.

— ელაპარაკეთ? — იკითხა ტელეფონისტმა გოგონამ, სადღაც სატელეფონო სადგურში რომ იჯდა.

— ალბათ... არ ვიცი... — დაბნეულად უპასუხა ექიმმა და მორიგე ექთანს ჰკითხა, — რა მოხდა? ვის ელაპარაკა?

— არაფერი ვიცი... არაფერი! — თვალკრემლიანმა ექთანმა ხელეხი გაასაესაეა.

ვალენტინა შინ გადაიყვანეს.

— ვალია, ვალიუშა, რა დაემართა,

რა? — ფერი დაკარგა იური ალექსანდროვიჩმა, როცა სულიერად განადგურებული მისი მეუღლე საწოლზე დააწვინეს. უაზროდ წრიალებდა, ხელებს იფშენებდა, ცოლს ეფერებოდა, მერე ერთს ნაღვლიანად შეხედავდა ექიმებს და ისევ ხელით თავისსავე ხელს ჩააფრინებოდა. დიდი ხანია ასეთი სიმწარე არ განუცდია. საქმე ის იყო, რომ ეს ყველაფერი ვალენტინას ვილაცასთან ტელეფონით საუბრისას მოუვიდა, ხოლო სასოწარკვეთილების მიზეზი არავინ იცოდა. ქალს კი ლაპარაკის თავი არ ჰქონდა და ახლა იგი მწუხარებით ისე იყო შეპყრობილი, ალბათ, დიდხანს ვერ გამოუნელდებოდა ეს წუხილი.

ექიმებმა ნემსი გაუკეთეს, გულის გასამაგრებელი საშუალებები მისცეს და გვიან ღამით დაიშალნენ. ვალენტინა თავისთვის ჩუმად, ძალიან ჩუმად კვნისოდა და ალბათ არავის შეხედვია არ უნდოდა, თვალს არ ახელდა.

მთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავს იურის, ცოლის სასთუმალთან სკამზე მჯდომარემ გაათია. დილით ვალენტინამ ქმარს ცრემლიანი თვალებით შეხედა. მთელი ღამის უძილობით გაბრუებულ და ცოლის ავადმყოფობით შეწუხებულ კაცს რაღაც უნდოდა ეკითხა, მაგრამ ენა ვერ დასძრა.

ვალენტინამ თვალები მოხუჭა და ცრემლი ჩამოუცივებდა. იურის ამან უფრო მეტად დაუწვა გული.

— ვალია, ჩემო კარგო... ვალიუშა!

კაცმა ხელი გაუწვდინა და ვალიას შუბლზე შეახო. ქალს გაბურებული შუბლი ჰქონდა და ეამა ქმრის გრილი ხელი.

დილით რამდენიმე ექიმმა შემოიარა. კიდევ გაუკეთეს ნემსი. პროფესორმა ამჯერად მადლობა გადაუხადა თანამშრომლებს და სთხოვა, დიდხანს არ დარჩენილიყვნენ მასთან, საავადმყოფოში წასულიყვნენ. ეს იყო და ეს. ესეც ძალზე სევდიანი ხმით, ავადმყოფი ადამიანის მინავლული ხმით უთხრა და თვალები ისევ დახუჭა.

ექიმები იურიმ ვააცილა.

— არაფერი უთქვამს? იურის.

— არაფერი. მთელი ღამე ჩუმად კვნისოდა... ტირის... ნეტავი სად დარეკა!.. გაგება რომ შეიძლებოდეს... ან რა შეიტყო ისეთი?! ცხადია სამწუხარო... მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში ემართებათ ის, რაც... — იურიმ ოთახისკენ გაიხედა და ხელები ისევ ნერვიულად გადაიფშენიდა.

— ნახვამდის. მოგეხსენებათ, დრო მწუხარების ყველაზე კარგი მკურნალია! იურიმ კარი მიხურა და შინ ფეხაკრეფით შევიდა. მაგრამ, როგორც კი საწოლი ოთახის კარი შეაღო, ვალენტინამ იხმო.

ქალი ამჯერად ცოტა ყოჩაღად გამოიყურებოდა. არა, იურის არ ეგონა თუ მისი მუდამ მამაცი და ვაჟკაციური ვალენტინა ასე დაეარდებოდა, ასე დაეცემოდა, ცრემლად დაიღვრებოდა... ეს მოულოდნელი დარტყმა იყო და სწორედ ეს აწინებდა და აფიჭრებდა კაცს...

მაგრამ, მადლობა ღმერთს, ვალენტინამ მოიხედა. იურის სიხარულისაგან ქვედა ყბა აუთრთოლდა და იგრძნო თვალებში როგორ მოაწვა ცრემლი.

— გისმენ, გეთაყვა... მითხარი, რა გინდა...

— შეკვეთა მიეცი... მე ხვალვე უნდა გაეფრინდე თბილისში.

— ვალია!.. ვალიუშა!.. შენ ასეთ დღეში ხარ... შეუძლებელია შენი სადმე წასვლა... იქნებ გავიდეს დრო და მერე...

— იური, შეუკვეთე ბილეთი!.. — გაიმეორა ქალმა და მის ხმაში მუდარასთან ერთად იყო რაღაც ჭიუტი, მკაცრი ადამიანის ცივი კილოც.

დაბნეულმა კაცმა აზრი მოიკრიბა.

— რატომ თბილისში? ასე სასწრაფოდ რა საქმე გამოჩნდა ისეთი?.. რა დაგემართა, მითხარი... იცი, მე ქალიან ვწუხვარ, ვალიუშა...

ქალს არაფერი უთქვამს. ერთხანს დუმილი ჩამოვარდა. ვალიამ გამშრალი ტუჩები გააცმაცუნა და თითქოს ქალის ამ მოქმედებამ გაახსენა იურის, ეგებ

გადარჩენას ისედაც არავინ ელოდა. ქირურგი სიყვილილს ებრძოდა, მაგრამ ბოლოს დარწმუნდა, რომ ყველაფერი ამო იყო. „წყალი!“ — დაიძაბა ვილაცამ, რომ ქირურგი მოებრუნებინათ. ოპერაციას ერთი გოგონა ესწრებოდა... მგონი ტანია ერჭვა... ზო, ტანია... გვარი აღარ მახსოვს... ტანიას ვერავინ მიასწრებდა ექიმისათვის ამ სასოწარკვეთილების ვამს წყალი მიეწოდებინა... კი არ მიეწოდებინა, თავისი ხელით დეველივინებინა, ისე, როგორც ასმევენ პატარა ბავშვს, ანდა სასთუმალზე მიჭაქვეულ ავადმყოფს. ქირურგმა წყალი ნელ-ნელა მოსვა, თითქოს ძალას იკრებდა, თითქოს შარბათს იწოვდა და ახალი შეტყვისათვის ემზადებოდა. ტანია ჭიქას ნელ-ნელა სწევდა, ჭიქა იცლებოდა და მის მკერდში გული გამალებით ძვრდა. გოგონა მოჯადოებული იყო ამ ექიმით და ეს წუთები საკმარისი აღმოჩნდა, რომ...

ვალენტინა გაჩუმდა, კვლავ ფიქრებში წავიდა. ხოლო დუმილი იურიმ დააჩრდივა.

— და მათ შეუყვარდათ ერთმანეთი...

— ეს უბრალო სიტყვებია... ასე ზერელედ ვერ გამოხატავ იმ გრძნობას, რამაც ეს ორი ახალგაზრდა დაახლოვა ერთმანეთთან... ეს იყო ძლიერი, უნაზესი და უსპეტაკესი სიყვარული... კიდევ დამისხი ერთი ჭიქა ჩაი...

იური ისევ ჩაეარდა საგონებელში. რატომ ყვებოდა ცოლი ვილაც ტანიაზე, როცა კაცი უმალ მიუხვდა, ვინც იყო ეს ტანია! ტანია — იგივე ვალენტინა კოვალენკოა. ეჭვი არ არის. ვალია მაშინ კიევის სამედიცინო ინსტიტუტის მეოთხე კურსზე იყო, როცა გერმანელებმა უკრაინის დედაქალაქს შეუტეეს. მობილიზებული სტუდენტები ჰოსპიტლებში განაწილეს. იურიმ ისიც იცის, რომ ჰოსპიტალი, სადაც ვალენტინა მუშაობდა, ერთ დღეს გერმანელებმა ძლიერ დაბომბეს. ახალგაზრდა ფერწალი მძიმედ დაიჭრა და კარგა ხანს შუა აზიის ერთ-ერთ ჰოსპიტალში მკურნალობდა. ნაჭრილობები ახლაც ატყვია.

კაცს ნაღვლიანად ჩაეციხუნა და აღმოჩენამ, ქალის მიკიბულ-მოკიბულმა, მაგრამ გულწრფელმა აღსარებამ, ღრმად ჩააფიქრა. ამბავის დასასრული აინტერესებდა და ამ თავსატეხ ფიქრში ისე გაერთო, დაავიწყდა რამდენი კოვზი შაქრის ფხვნილი ჩაყარა ჭიქაში.

ვალენტინას არ გამოერჩა კიდევ ერთხელ მოეთხრო იურისათვის ჰოსპიტლის დაბომბვის ამბავი, მაგრამ იქ ამჯერად მთავარ როლს ტანია თამაშობდა თავის შეყვარებულ ვაჟთან, ქირურგ გიორგი ხარაძესთან ერთად. მათ თავდაუზოგავად გამოჰყავდათ დუქრილები ცეცხლწაკიდებულ შენობიდან. ეს იყო ჯოჯოხეთური წუთები. სწორედ ამ დროს დაიჭრა ტანია. როცა გონს მოვიდა, იგი სამშვიდობოს იყო, ჰოსპიტალში იწვა. ჭრილობამ კარგა ხანს აწამა. მერე მიუყრდა, მაგრამ მის მოშუშებას, ტანიას ფეხზე დადგომას საკმაო დრო დასჭირდა, სადღაც შუა აზიის ერთ პატარა ქალაქში...

„ვალენტინაა, — ფიქრობდა თავისთვის იური, — ადრე ამ თავგადასავალში არ ჩანდა სიყვარული...“

ვალენტინამ ეს ეპიზოდი რომ მოათავა, მერე, ერთხანს ჩაის სვამდა. ალბათ გონებაში კიდევ და კიდევ უბრუნდებოდა მონაყოლს, ვილაც ტანიას ბედით შეწუხებული.

— და მას შემდეგ გავიდა ოცდაცამეტი წელიწადი, მთელი ცხოვრება... ტანია სხვას გაჰყვა... ნუ გაგიკვირდება, იური, რასაც ახლა გეტყვი... ადამიანთა ბედი ზოგჯერ წყლის წვეთებივით გავს ერთმანეთს... ტანია მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი გახდა, ისევე, როგორც მე... გესმის, რეები ხდება ქვეყანაზე?

— გესმის, ვალიუშა... თუმცა ამაში არაფერია მაინცდამაინც საკვირველი, რადგან შენ ბევრი კოლეგა ქალი გყავს მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი... ლიდია ალექსანდროვნა, პაშა მიხაილოვნა... სხვებიც, ბევრს ვიცნობ პირადად, — თავი გადააქნია იუ-

რომ, — შემდეგ, შემდეგ რა ხდება? საინტერესო დასასრული უნდა ჰქონდეს ამ შენს ამბავს.

— თუკი საინტერესოა, — ნაღლიანად ჩაიკინა ქალმა და თვალები კვლავ ცრემლით აევსო, — განვაგრძო?

— გისმენ. მთელი გულისყურით გისმენ და ძალიან მაინტერესებს...

— იმას ვამბობდი... დოქტორი, პროფესორი... ჰო, ეს დოქტორი ერთ დღეს თბილისში მიიწვიეს ქირურგთა სიმპოზიუმზე. ამ ქალაქში პირველად იყო და მოძებნა ნაცნობი ქართველი ქალი, რომელთანაც სამი დღე დასაუბრა. სიმპოზიუმის პირველ სხდომაზე, სადაც უამრავმა სწავლულმა მოიყარა თავი, ტანიას ყურადღება უნებლიედ ერთმა მამაკაცმა მიიპყრო, რომელიც შორიახლო იქნა და სახის ნაკეთები რატომღაც გიორგის აგონებდა. ეს იყო მოუსვენარი და გულის ამაფორიაქებელი წუთები. აღელვებულ ტანიას არ ეყურებოდა, რა ხდებოდა სხდომაზე, რას ლაპარაკობდა მომხსენებელი, მისი გონება შორეულ სივრცეს, შორეულ დროს, იმ ტიბელ-მწარედ გაფრენილ წუთებს დასტრიალებდა, ახალგაზრდობის შორეული მოძახილი აღელვებდა და გული ყელში ამოსდიოდა. როდემდე გინდა ითმინო, როდემდე!.. აი, სადაცაა გასკდება გული!..

„ბოდიში, — მიმართავს ტანია გვერდში მჯდომ კოლეგას, — იქნებ იცნობთ აგერ იმ მამაკაცს, ცისფერზოლებიანი პერანგი რომ აცვია?“ „დიახ, როგორ არ ვიცნობ. პროფესორი გიორგი ხარაძე ვახლავთ.“ „გიორგი!“ სასოწარკვეთით, ჩუმად, თავისთვის ამოიკვნესა ტანიამ და ლამის გული შეუღონდა... მოამწოდე ჭიქა, იური!..

ვალენტინამ ჭიქაში დარჩენილი ჩაი მოსვა, ჭიქა ქმარს დაუბრუნა და თავი ბალიშზე მიღო...

ისინი ერთმანეთს შეხედნენ, — ველარ მოითმინა ვალენტინას წუთიერი გაჩინდება იური.

— შენ ყველაფერს ხედე... მაგრამ იმას მაინც ვერ წარმოიდგენ, როგორ შეხედნენ ერთმანეთს. ჩვენ ეტროდით,

სიხარულით, ცხარე ცრემლით დით...

— ეინ თქვენ?! აი, ტანია, ვალიუშა? — აწრიალდა იური.

ქალმა თვალები დახუჭა და გაიჩინდა.

— მამაკაცი, რომ შეგაწყვეტინე! — მოიბოდიშა კაცმა. მაგრამ ქალი ერთხანს ხმას არ იღებდა. თვალმინაბული იწვა.

— შემდეგ, ათასში ერთხელ, ტელეფონით მოვიკითხავდი ერთმანეთს. ზოგჯერ ის პატარა საჩუქარს გამომიგზავნიდა, მეც, რასაც მოვახერხებდი... ორი თვე არაფერი ვიცოდი მისი... მერე, ესე იგი გუშინ, დავერეკე... — ვალენტინას უცებ ტირილი აუფარდა, ხელები სახეზე მიიფარა და აქვითინდა.

იური შეწუხებული დაძყურებდა და სასუგეშებელს ვერაფერს ეუბნებოდა. ქალმა უცებ მოიკილა ორივე ხელი და ცრემლიანი თვალებით ქმარს შეხედა.

— მამაკაცი, იური... მე თბილისში უნდა წაყიდე და აუცილებლად ვნახო მისი საფლავი...

— იცი, ვალია... — უხერხულად შეიშუშნა იური და ხელები რამდენჯერმე გადაიფშენიდა, — თუ წინააღმდეგი არ იქნები, წაეალ, ორ ბილეთს შევეყვებით.

* * *

გაფრენის წინა დღეს ვალენტინა ტელეფონით დაუკავშირდა ნინოს, შეატყობინა, ორი დღით თბილისში მოედივართო.

ნინო და მისი ვაჟი თემური, მანქანით აეროპორტში დახედნენ სტუმრებს.

პირველი, რაც თვალში მოხვდა ნინოს: ვალენტინას კაეშანი ეტყობოდა. ამ ქალს ნინო მოსკოვში ხედებოდა ხოლმე ცნობილ მხატვარ ეპრობოვიცის ოჯახში. სლავა ეპრობოვიცს ვალენტინას და, ნატალია, ჰყავდა ცოლად. ნინო და ნატალია ძველი მეგობრები იყვნენ. დები ერთმანეთს არ გაედნენ. რამდენადაც ვალენტინა ვაკეაქური ქალი იყო, იმდენად ნატალია დუნე და უგერგილო. ხშირად დის წყრომას იმსახურებდა, ვა-

ლენტინა არავისთან ზოგავდა დას. მუდამ შემართული და სიცოცხლით სავსე ახსოვდა ნინო ვალენტინას. ახლა კი დავგაღული ყვავილივით მოუწყენია. არც იური გამოიყურება ხალისიანად. ეტყობა რაღაც ძალზე დამაფიქრებელმა საქმემ ჩამოიყვანა ისინი თბილისში. და ეს სულ მალე შეიტყო ნინომ, როცა ვახშმის შემდეგ იური და თემური ლოჯიაში ტელევიზორთან განმარტოვდნენ, ხოლო ქალები ოთახში დარჩნენ.

ვალენტინამ ყველაფერი გულახდილად უამბო მეგობარ ქალს. ნინო თვალცრემლიანი და აღელვებული შეპყურებდა და ალბათ, პირველად თავის სიცოცხლეში, თავიდან ბოლომდე ისე მოისმინა ამბავი, ერთი სიტყვა არ დაუძრავს.

ვალენტინამ თბრობა დაამთავრა და თვალში მომდგარი ცრემლი მოიწმინდა.

— გიორგი, გიორგი, — ამოიოხრა ნინომ, — მთელი ქალაქი იცნობდა... ხვალ ერთად წავიდეთ სასაფლაოზე. ვიცი, სადაც არის დაკრძალული, აი, საიდან სად, რას არ უნდა მოელოდე ადამიანი! მან ყველაფერი იცის? — და ნინომ ლოჯიისკენ მიანიშნა, სადაც იური თემურს ელაპარაკებოდა.

— იცის. იური ადამიანი კი არა, ჩემი სულია, — თქვა ვალენტინამ, — ახლა ამაში კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი.

გვიანობამდე ისხდნენ. დილით, სტუმარიცა და მასპინძელიც განსაყურებულ მღელვარებას შეეპყრო სასაფლაოზე გასვლის წინ. ნინო დარწმუნებული იყო, რომ იური მეუღლეს სასაფლაოზე არ წაპყებოდა, ვინაიდან მისი მეგობარი ამჭერად ნინო იყო და, სხვა რომ არაფერი, იური თავისი იქ ყოფნით ქალის გრძნობებს ერთგვარად მაინც შებოროტავდა. მაგრამ ნაშუადღევს, როცა წასასვლელად გაემზადნენ, იური ყველაზე უწინ გამოეწყო და სარკეში თავი ისე შეამოწმა, თითქოს სასაფლაოზე კი არა, სადმე წვეულებაზე მიეშურებო. ისედაც ფაქიზი და ელეგანტურად ჩაცმული მამაკაცი, რატომღაც მონდომე-

ბული იყო ვილაცას უფრო წაქნეული და სიმპათიური სჩვენებოდა.

ვალენტინა ღელავდა. თავს იკავებდა, თორემ ცრემლი ყელში ებჭინებოდა და ლამის დაეხრჩო. იმ დღეს ცოტას ლაპარაკობდა.

ყვავილებს ცეცხლის ფასი ედო ბაზარში. მაგრამ ვალენტინა არავის შეეპყრებოდა, ისე აარჩია წითელი ტულიპების დიდი თაიგული. იურიმ სთხოვა, ყვავილებს მე დავიკავებო, მაგრამ ქალმა არ დაანება.

— იყოს, იური... შენ ხომ იცი, როგორ მიყვარს ყვავილები... უკეთესი იყო ვარდები... — თქვა ქალმა და ყვავილები დაყნოსა, მაგრამ ტულიპებს სურნელება არ ჰქონდა.

სასაფლაოსთან რომ მივიდნენ, თემურიმ მანქანა პანთონის ჭიშკართან გააჩერა. ვალენტინა, ნინო და იური მანქანიდან გადავიდნენ და ჭიშკრის კუტიკარიდან მოასფალტებულ ბილიკს დაადგნენ. იური ისე დაწინაურდა, თითქოს იცოდა, სად იყო დაკრძალული პროფესორი გიორგი ხარაძე. კაცი ნელა მიდიოდა და აქეთ-იქით მარმარილოთი და ძვირფასი ქვებით მოპირკეთებულ საფლავებს ათვალიერებდა. ქალები უფრო ნელი ნაბიჯით მიდიოდნენ.

— მუხლები შეკვეთება... არ ვიცი როგორ უნდა დავეხედო მის საფლავს, — ცრემლშერეული ხმით ჩემად თქვა ვალენტინამ.

აპრილის მზე ღბილად ათბუნებდა გარემოს.

ზოგიერთ საფლავს ჭირისუფალი დასტრიალებდა. ვინ ყვავილებს რწყავდა, ვინ გრანიტისა თუ მარმარილოს ფილებს წმენდდა, ვინ დაღვრემილი იჭდა და მიწას დაპყურებდა.

გიორგი ხარაძის საფლავს რომ მიუახლოვდნენ, აქ ცოტა მეტი ხალხი შენიშნეს. საფლავთან რამდენიმე კაცი და ქალი იდგა. ამ პატარა ჭგუფს ერთი მამაკაცი გამოეყო, ვალენტინას შეეგება. დიახ, პირადად მას.

— ვალენტინა ვასილენა! — შესძახა კიდევ.

ვალენტინამ შეხედა მამაკაცს, მაგრამ უცებ ვერ მოიხზრა ვინ იყო იგი. როგორც კი დააკვირდა, გაიხსენა, რომ ეს კაციც ესწრებოდა თბილისში გამართულ მედიკოსთა იმ დაუეიწყარ სიმპოზიუმს.

— გამარჯობათ, — მიუგო ვალენტინამ და ხელი ჩამოართვა მელოტ მამაკაცს, რომელიც უმაღლესად მოტყდა, უმაღლესად ალტრათოვანება, თვალები ცრემლით ავესო და ქვედა ყბა აუქანალდა.

— აი, რა დაგვემართა! — თქვა და საფლავისკენ გაიხედა, — კარგ დროს ჩამობრძანდით... ალბათ იცოდით, რომ დღეს ორმოცს ეიხდით.

ვალენტინა უცებ აღარ უსმენდა მელოტ მამაკაცს, იგი საფლავისაკენ გაეშურა, უნდოდა გრანიტის ფილაზე ყვავილები მიმოეფანტა, მაგრამ ელდანაკარავს ყვავილები ხელიდან დაუცვივდა და გაქვეყებული მიჩაჩერდა საფლავის გადასწვრივ მდგარ ქაბუქს.

ქაბუქი კი პირწავერდნილი გიორგი იყო. სწორედ ისეთი, იმ ქარიშხლიან დღეებში ასე ძლიერ რომ შეუყვარდა ვალენტინას.

ქაბუქის დანახვამ დააბნია, კიდევ გაახარა, ამ ბედნიერმა გაეღეგებამ ლამის გონება დაუქარგა, უცებ ყველაფერი კრემლის წვეთებში აერია და აებლანდა.

ვილაკამ ხელი მოკიდა და განზე გაიყვანა. ცხვირსახოცი თვალებზე მიიფარა და ერთხანს თავისთვის ჩუმად ქვითინებდა.

ამასობაში ხალხი მოგროვდა.

ვალენტინამ ცრემლი მოიწმინდა, ცოტათი დაშოშმინდა. იმ მელოტმა კაცმა დრო იხელთა და სტუმრებს გიორგის ცოლ-შვილი გააცნო.

ვალენტინამ შეხედა ქაბუქს და ლოყაზე აკოცა. ქაბუქმა დაიმორცხვა, თავი დახარა. „როგორ გავს მამას! გიორგიმაც ხომ ასე იცოდა დამორცხვება!“

ხალხი მოდიოდა და მიდიოდა. ჰირი-უფალს ხელს ართმევდნენ, საფლავზე ყვავილებს აწყობდნენ, განზე დგებოდნენ და მღვთმარებაში იძირებოდნენ.

მელოტმა კაცმა, რომელსაც მხოლოდ ეძახდნენ, შენიშნა, რომ ვალენტინა თვალს არ ამორებდა გიორგის შვილს, ისეთი ნეტარებით, ისეთი სასიკეთით შეჰყურებდა და იმდენი სევდა იხატებოდა ქალის გამოხედვაში, რალაცის თქმა უნდოდა და ვერ გაებედა, რომ ქალი ამ მდგომარეობიდან არ გამოეყვანა.

ხალხი ემატებოდა და ემატებოდა.

პანაშვიდი მალე დამთავრდა. მიხეილი არ მოეშვა სტუმრებს.

— გიორგის მეუღლე უღრმესად გთხოვთ, წამობრძანდეთ შინ და შესანდობარი უთხრათ...

— უხერხულია... — თქვა ვალენტინამ. მაგრამ როცა თვითონ გიორგის მეუღლე, წარმოსადგევი, შაოსანი, დასველიანებული ქალი მიუახლოვდა და სთხოვა, აუცილებლად უნდა წამობრძანდეთო, ვალენტინას აღარაფერი უთქვამს, მხოლოდ ნაზად შეაელო მის მხარს ხელი და თვალებში ჩახედა, თვალებში, სადაც მწუხარებას ეშხის ნაპერწკლები ჩაქრო და ახლა მხოლოდ და მხოლოდ სევდა ჩამდგარიყო.

***

ოთახში, სადაც სუფრა იყო გაშლილი, გიორგის სურათი ეკიდა. ეს იყო ალბათ მისი უკანასკნელი სურათი. სათნო, გადამდები ღიმილით გადმოჰყურებდა ოთახში მყოფთ.

ოჯახში ღრმა მწუხარების ატმოსფერო სუფევდა.

ვალენტინა გამშრალი იყო და ხმას არ იღებდა.

ყველა განზე ვადგა და სუფრასთან ჯერ უცხო სტუმრები დასხეს.

გიორგის ვაჟის, ლადოს ყოველ გამოჩენაზე ვალენტინას კრემლის კერძ-ხალი ადგებოდა თვალებში, მაგრამ თავს ისე ვეჯეკურად ებრძოდა, ცდილობდა მეტისმეტად არ აღეღვებულყო. არადა, სურათიდან გადმოშობილი გიორგი თითქოს ეუბნებოდა კიდევ: „იტირე, ვალია, იტირე, იტირე ჩვენი იმ ტყილ-მწარე წარსულისათვის მაინც!..“

ხალხი ბევრი არ იყო, სუფრა ლოჯი-

ამის ჰქონდათ გაშლილი. ყველა ცდილობდა უხმაუროდ დამჭდარიყო.

ეკამ დრო იხელთა და უკრაინელ სტუმრებთან მივიდა, ვალენტინასკენ დაიხარა.

— გვაპატიეთ, — მოკრძალებით მოუბოდიშა. მაგრამ ვალენტინა ვერ მიუხედა, რატომ ებოდინებოდა გიორგის მეუღლე. ეს ალბათ წუთიერი გამოლაპარაკების საბაზი იყო.

— თქვენ ერთად ყოფილხართ ფრონტზე... მიხეილმა გვიამბო...

ვალენტინა შეერთა, ქალს ქვეშ-ქვეშ შეხედა და ერთი დიდი გაბრძოლება კიდევ დასჭირდა, რომ ქვითინი არ წასკდომოდა.

— დიდ მადლობას მოგახსენებთ ჩამობრძანებისათვის... — უთხრა ეკამ, ქალს მხარზე შეახო ხელი და უმალ გასცილდა, რადგან ძლიერ ლეღავდა.

სუფრას მიხეილი გაუძღვა. ეს იყო გიორგის ყველაზე ახლო მეგობარი და პირველი სიტყვაც მას ეკუთვნოდა. სრული მდუმარება სუფევდა, როცა იგი გიორგიზე ლაპარაკობდა. ლაპარაკობდა ვრცლად და მგრძნობიარედ, როგორც ცოცხალს, ისე ადღეგრძელებდა. ბოლოს ყველანი ფეხზე წამოდგნენ და ისე შესვეს პირველი სასმისი.

კიდევ ითქვა რამდენიმე სადღეგრძელო და როცა ჯერი კიეველ სტუმრებზე მიდგა, მიხეილმა ომის დრო გაიხსენა. ვალენტინა თვალს არ ამორებდა მიხეილს. ყვებოდა იმ ძნელბედობის ეამზე და აღნიშნა, რომ ფრონტელ მეგობარს სულ სხვა, განუმერებელი ძალა და სილამაზე ჰქონდა.

და თუ სიყვარულიც იყო?

მაგრამ სიყვარულზე ერთი სიტყვაც არ თქმულა, იმ დიდ და სწორუპოვარ გრძნობაზე, რომელიც უბერებელი, უჭნობი და უკვდავია, რადგან ეს ყოფილა ამა ქვეყნის ფესვი ფესვთაგანი და ის მასაზრდოებელი წვენი ცხოვრების დიდსა და მშვენიერ ხეს რომ აცოცხლებს.

ვალენტინა თვალს არ ამორებდა მიხეილს. ქალს კი სუფრაზე მსხდომნი ისე

უყურებდნენ, თითქოს პირველად შეხვედნენ. ლოდ ახლა შენიშნეს.

მიხეილი ლაპარაკობდა დინჯად, ლაპარაკობდა დიად მეგობრობაზე, მაგრამ ქალი ატყობდა, რომ მან უფრო მეტი რამ იცოდა, ვიდრე ამბობდა.

სტუმარს მეუღლე უდღეგრძელა, ხალხი და სამშობლო უდღეგრძელა, მწუხარების ეამს კი თბილისში ჩამობრძანებისათვის მადლობა მოახსენა.

ახმაურდა სუფრა. აქეთ-იქიდან გაისმა:

— იდღეგრძელებთ, ვალენტინა ვასილიევნა!

— თქვენი გამარჯვებისა იყოს, იური ალექსანდროვიჩ.

შესვეს. დასხდნენ. ვალენტინას რაღაც უნდა ეთქვა. წამოდგა. ლეღავდა.

— მეგობრებო! — თქვა ეს ერთადერთი სიტყვა და უცებ თავი ვერ შეიკავა, ქვითინი აუვარდა და დაჭდა.

და სანამ არ დაშოშმინდა, ბუზის გაფრენას გაიგონებდა კაცო.

ვალენტინას არაფრის თქმა შეეძლო. იური წამოდგა. სადღეგრძელოსთვის მეუღლის მაგივრადაც დიდი მადლობა გადაიხანდა და მერე ისე გაკვრით გაიხსენა ომის დრო, მაშინდელი მეგობრები... მერე ცოტა ხანს დადუმდა, სუფრაზე მსხდომთ თითქმის სათითაოდ ყველას შეხედა და თქვა:

— მეგობრებო, მე მოწინებით ვხრი თავს იმ დიადი გრძნობის წინაშე, რამაც მე და ჩემი მეუღლე თქვენთან ჩამოგვიყვანა...

იურიმ თავი დახარა და მერე უცებ დაჭდა. როცა ჭიქა პირთან მიიტანა, ვალენტინას ჩურჩული გაიგონა:

— გმადლობთ, იური!..

კიდევ კარგი, მალე დამთავრდა ყველაფერი.

ხალხი წამოიშალა.

მასპინძლები სტუმრებს ისეთი გულსტიკივლით ეთხოვებოდნენ, თითქოს კიდევ რაღაც ძვირფასს კარგავდნენ.

ვალენტინა აჩქარდა. მან სწრაფად და მხურვალედ აყოცა გიორგის ვაიჟივილის.

მერე ეკას მოეხეია. ეკა რალაცას ჩურ-
ჩულედა, მაგრამ ვალენტინამ არ მოუ-
სმინა, გასცილდა და კიბეზე დაეშვა.

მიხეილი ფეხდაფეხ მიჰყვა სტუმრებს,
დიდს მოწიწებით გამოემშვიდობა.

ნინო და ვალენტინა მანქანის უკანა
საეარძელზე დასხდნენ. ვალენტინას
თვალები არ შეშრობია, ცრემლი
ცრემლს ემატებოდა. ნინო ხელზე უაღე-
რსებდა და ამშვიდებდა.

იური თემურის გვერდით იქდა, ჭალე-
ბისკენ არ იხედებოდა, ქუჩას გაჰყურე-
ბდა და თავის ფიქრებში ჩაძირულიყო.
თბილისს აპრილის ღამე სწევოდა.

***

მას მერე ვადის წლები.

ყოველ ცხრა მაისს გიორგის საფლა-
ვზე ვარდების დიდი თაიგული მიაქვს
ვალენტინას. იგი კიევიდან წინა დღით
ჩამოფრინდება, ღამეს ნინოსთან გაა-
თეეს, დილით ბაზარში გაივლის, იყი-
დის ყველაზე ღამაზე, ყველაზე ხასხასა
ყვავილებს, წავა მეგობრის საფლავზე,
ორ წვეთ ცრემლს დააპყურებს და იმა-
ვე საღამოს ისევ მიფრინავს კიევში.

ნინომ იცოდა, რომ ვალენტინა წელ-
საც ჩამოვიდოდა თბილისში, სტუმრის
დასახვედრად თადარიგს შეუდგა.

ვალენტინა პირველ ხანებში თუ წი-
ნასწარ რეკავდა, ბოლო დროს აღარა-
ფერს ატყობინებდა, ისე მოფრინავდა.
კიევიდან მოსულ თვითმფრინავს, რო-
გორც წესი. აეროპორტში ხვდებოდა
თემური.

მაისს ერთ დღეს ნინო კიევმა გამო-
იძახა.

— ელაპარაკეთ! — ჭერ ტელეფო-
ნისტ გოგონას, შემდეგ ვალენტინას ხმა
გაისმა.

— ნინო, ძვირფასო! — მკვეთრად
ისმოდა ყურმილში. — რეაში მინდა ჩა-
მოვფრინდე...

— გელოდები, გელოდები! — სათქ-
მელს არ აცლის ნინო.

— თბილისში წამოსასვლელი ბილე-
თი მაქვს... ეგებ უკან დასაბრუნებელი
ბილეთი მომიხერხო. საქმე იმაშია, რომ

მე თერთმეტში გადაუდებელს
ცოცხალი მაქვს დანიშნული და აქ უნდა ვი-
ყო... ევლი შენს სიგნალს.

სიგნალი კი არასაიმედო იყო, რადგან
იმ დღეებში, როცა მთელ ჩვენს ქვეყა-
ნას გამარჯვების ოცდათხუთმეტი წლის-
თავი უნდა ეხეიმა, დაიძრნენ ომის ვე-
ტერანები. ზოგი საით მიემგზავრებოდა
შეხვედრებზე, ზოგი საით. ბილეთის
შოვნა გაჭირდა.

ეს ამბავი რომ შეატყობინა, შეწუხდა
ვალენტინა. მაშინ კი ნინოს შესთხოვა.
ცხრა მაისს უთუოდ გასულიყო ბაზარ-
ში, თავისთვის რომ იყიდა ყვავილებს
საფლავზე წასაღებად, ეყიდა ერთი თა-
იგული მის ნაცვლადაც, ეყიდა ყველაზე
კარგი, ხასხასა და ღამაში ვარდები, და
წასულიყო გიორგის საფლავზე.

ცხრა მაისს დილიდანვე წვიმდა. და
არც აპირებდა გადაღებას. რა ექნა ნი-
ნოს! რადაც არ უნდა დასკდომოდა, მე-
გობარი ქალის თხოვნა უნდა შეესრუ-
ლებინა.

როდემდეს ელოდოს წვიმის გადაღე-
ბას? შეადღემ მოატანა. ეკლავ წვიმდა.
თემურიმ სადარბაზო კართან მიაყენა
მანქანა, დედა ჩაისვა და ბაზრისკენ გა-
სწვია.

„ამ თქეში იქნება კი ყვავილები?“
დარდობდა ქალი, იცოდა, რომ ვალენ-
ტინა ყოველთვის მხოლოდ და მხო-
ლოდ ვარდებს ყიდულობდა და ახლაც
საგანგებოდ დაუბარა, რაც შეიძლება
ბევრი და ხასხასა ვარდიო...

მიუხედავად წვიმისა, მეყვავილეები
მინც გამოსულიყვნენ ბაზარში. ვინ
ფარდულს შეფარებოდა, ვინ ბაზრის ჰი-
შკართან წრიალებდა საწვიმარმოსხმუ-
ლი.

თვალმისატაკი სანახავი იყო ნაწვი-
მარი ვარდები. მუშტარი რომ დაინახეს,
წამოესივნენ გამყიდველები.

ნინომ შეარჩია მართლაც ბევრი, მარ-
თლაც ღამაში, სურნელოვანი, ხავერ-
დოვანი, ხასხასა ვარდები. სველ ყვავი-
ლებს ცელოფანი შემოახვია და თაიგუ-
ლი მანქანის საეარძელზე დადო.

სასაფლაოზე კაციშვილი არ ეგულე-

ბოდა. მაგრამ პანთეონის ჭიშკრიდანვე შენიშნა, რომ აქა-იქ ადამიანები ტრიალებდნენ. ზოგიერთი საფლავი ცოცხალი ყვავილებით შეემკოთ.

თემური მანქანაში დარჩა. ნინომ საფლავებს ჩაუარა. ცალ ხელში ქოლგა ეჭირა, მეორეში თაიგული. ადვილად მიაგნო გიორგის საფლავს. მას მერე, ვალენტინასთან ერთად რომ იყო, წლები გავიდა, მაგრამ რამდენჯერმე მოუხდა პანთეონში დაკრძალვაზე მოსვლა და გიორგის საფლავთან ყოველთვის მოკრძალებითა და თაყვანისცემით ჩერდებოდა ხოლმე, როგორც ახლობლის აკლამასთან. გაახსენდებოდა ვალენტინას ნაამბობი და გულში მდღულარე დაუვლიდა.

წვიმა შხაპუნებდა. ხმაურობდა ქოლგაზე, სასაფლაოს ბილიკზე ნაკადულები მიწანწყარებდა. მარმარილო და გრანიტი გადარეცხილიყო, მწვანე ნარგავებს ისეთი ფერი დასდებოდათ, თითქოს სიცოცხლემ ეს ეს არის გაიღვიძაო.

ნინო გიორგის საფლავთან შეჩერდა. თაიგულს ცელოფანი შემოხსნა და გრანიტის ფილაზე გაშალა ვარდები.

„აი, მოვედი, ვალენტინა!.. ვიცი, შენი გული ახლა აქ არის და გონების თვალთ მთქურებ... მაგრამ იქნებ არ იცი, როგორ წვიმს ახლა თბილისში... გიორგი! ეს ვარდები ვალენტინამ გამომატანა...“

ნინოს გული აუჩუყდა ამ თავისებური ჩუმი გასაუბრებით, შეტრიალდა და სწრაფი ნაბიჯით სასაფლაოს ბილიკს დაადგა, უცებ გაოგნებული შეჩერდა. ცოტა არ იყოს, შეშინდა კიდევ!

მისკენ ჩქარი ნაბიჯით მოემართებოდა ახოვანი შუახნის ქალი. ორივე ხელში ვარდების დიდი თაიგული ეჭირა.

— ვალენტინა!

ვალენტინას სველი სახე ჰქონდა. ლოყებზე წურწურით ჩამოსდიოდა წვიმა... მაგრამ ღმერთმა იცოდა, მარტო წვიმის წვეთები იყო თუ ცრემლიც ერიო?

რატომ არა გვაქვს კუდეგი

მოთხროვა

ერთი ჩემი მეგობარი ხშირად წუხს იმის გამო, რომ ჩვენ კუდეგი აღარ გვაქვს. ვფიქრობ, მისი წუხილი სამართლიანია. მართლაც, რა სასარგებლო იქნებოდა ჩვენთვის, რომ კუდეგი გვექონოდა. კარგი განწყობილების დროს. მას მზიარულად აქეთ-იქით გადაიცინებდით. ცუდი გუნების დროს უმოძრაოდ გვექნებოდა ჩამოკიდებული, ხოლო თუ გიფორი სიმამაცის სურვილი შეგვიპყრობდა, უსურვაზივით დაგრეხილი კუდეგი მალა აგვეპრი-
ბოდა.

ხშირად გვეწვიეთ. გვეუბნება დამშვიდობებისას ჩვენი თავაზიანი დიასახლისი. — თავს ნუ გვაპატივებინებთ, მობრძანდით, როცა მოგესურვით თქვენი სტუმრობით მუდამ მოხარული ვიქნებით.

ჩვენ გვჯერა მისი სიტყვებისა და სამი დღის შემდეგ ვესტუმრეთ მას. ჩვენს კითხვაზე: — დიასახლისი შინ ბრძანდება? — მოსამსახურე ქალი, რომელმაც კარები გაგვიღო, გვაპასუხობს: „დაიცადეთ, ენახავ“. ისმის აჩქარებული ფეხების პაკუნა. შემფოთებული არეულ-დაჩრდილი ჩურჩული. კარების მიხეთქ-მოხეთქება. ვანითლებული და აქოშინებული მოსამსახურე ქალი გვიჩვენებს სასტუმრო ოთახში. ალბათ იგი დიდხანს და გულმოდგინედ ეძებდა დიასახლისს. ვინც, საბედნიეროდ, სახლში აღმოჩნდა. ჩვენ ვდგებით ბუხრის წინ და ფენილ ხალიჩაზე. გულზე მაგრად გვაქვს მიკრული შლაპა. ჩვენთვის ერთადერთი ახლობელი ნივთი, გვეგონა, რომ ჩვენ მოკვდივით დასტაქრის მისაღებ ოთახში, სადაც მეტად მტკიცეული ობერაცია უნდა გაგვიკეთონ.

ველოდებით საკმაოდ დიდხანს. როგორც იქნა გამოჩნდა დიასახლისი.

მისი ფერუმარილიანი სახე, ზედ რომ საგულდაგულოდ გამოქნილი წარბები ახატია, თავაზიანობით ბრწყინავს, შეღებილი ტურები უღიმის. ნათუ ის მართლაც მოხარულია ჩვენი სტუმრობით. თუ თავლთმაქცობს და გუნებაში კი გვენყველის იმის გამო, რომ ხელი შევეშალეთ საშინაო საქმეებში? ასეა თუ ისე, მას თავი ისე უჭირავს, რომ ძალიან გახარებულია ჩვენი სტუმრობით და დაბეჯითებით გვთხოვს მასთან ერთად ვისაუზმოთ. ისიც და ჩვენც თავიდან ავიცილებდით პირფერობას, რომ მას კუდეგი უქონოდა, სადღაც კაბიქვეშიდან გამობზტკილი. იგი გვიჩვენებდა მისი პატრონის ნამდვილ განწყობილებას.

თუმცა, კუდეგი რომ შეგვჩვენოდა. — ჩვენ, ალბათ, ვისწავლიდით ისევე ოსტატურად გამოგვეყენებინა იგი, როგორც ვიყენებთ სახეს, თვალებს და ღიმილს, რათა დაფუარით ჩვენი წრფელი გრძობები, ვისწავლიდით კუდის ისეთ ქიცინს თითქოს დიდად აღფრთოვანებული ვართ, იმ დროს, როდესაც ნამდვილად მზად ვართ გულზე გავსდეთ ბოღმის გამო. ლედვის ფოთლებით რომ ვიფარავთ სხეულის სიმშველეს. ჩვენ ვცდილობთ დაფუარით ჩვენი აზრები.

მაგრამ, საკითხავია, ბევრი რამ მოიგო ადამიანმა ასეთი ნიღბოსნობით? განა არ სჯობს მართალინი ვიყოთ? ერთი ჩემი პატარა მეგობარი, ათი წლის ბიჭი, ისეა აღზრდილი, რომ შეტრია ყოველთვის თქვას მხოლოდ სიმართლე. ან, ყოველ შემთხვევაში, თქვას ის, რაც მას მიანია სიმართლედ. მე დიდი გულმოდ-

გინებით ვადგენებ თავს ასეთი სიმართლისა მოყვარუბის შედეგებს. როდესაც თქვენ ვითხებით ბიჭს, რა აზრისაა ის თქვენზე, იგი უმაღლე გულახდილად გამოთქვამს თავის აზრს. ბევრს ეს არ მოსწონს და გულის წყრომით წამოიძახებს:

— რა უხეში ვინმე ხარ შენ, ჩემო კარგო ბიჭი საშარლიანად პასუხობს:

— მე ხომ გთხოვთ, უმჯობესია ნუ შემეკითხებით, თუ რა აზრისა ვარ თქვენზე. თქვენ კი შემეკითხებთ. და მეც გითხარით.

ამრიგად, ბიჭი ავტორიტეტული პიროვნება გახდა. ისინი ვინც კარგ პასუხებს იღებდნენ, კმაყოფილნი დადიან და სიამაყისაგან მამალ ინდაურით იფხობრიან, ხოლო ცუდი პასუხის მიმღებნი ამონუმულ ქათამს გვანან და ამტიციებენ, რომ ბიჭი მეტისმეტად უზრდელაა.

რაკი სიტყვამ მოიტანა, ზრდილობიანობაზე შემდეგი უნდა ვთქვა: იგი, ალბათ, მოგონილია მხოლოდ სიცრუისათვის. ჩვენ ზრდილობის მზით ერთნაირად ვანათებთ და ვათბობთ განურჩევლად მართალსა და არა მართალს. ჩვენ ყოველს სახლის დიასახლისს ვარწმუნებთ, რომ მისთან ვატარებთ ჩვენი ცხოვრების ყველაზე ბედნიერ საათებს. ამაშივე გვარწმუნებენ ჩვენ, ჩვენი სტუმრებიც და ჩვენ ვცდილობთ დაუჯეროთ ერთიგორებს.

მახსოვს, ერთხელ ზამთარში ერთმა ჩვენმა ნაცნობმა, ხანში შესულმა მანდილოსანმა სამხრეთ გერმანიის ერთ პატარა ქალაქიდან როგორ მოაწყო მარხილით გასეირნება ტყეში. ასეთი გასეირნება არაფრით არ ჰგავს ქუჩის ადამიანზე, რომლებსაც ასეთი გასეირნების დროს ერთად ყოფნა სურთ, არ შეუძლიათ მოშორდნენ მათთვის მოსაწყენ კამპანიას და სულ ერთმანეთის თვალნი უნდა იყვნენ.

ჩვენ, ექვს კაცს. ერთი მარხილით ოცი მილი უნდა გავველო ქალაქგარეთ, გვესადილა განმარტოებულ „ტყის ვილაში“. გვემღერა, გვეცეკვა და მეც მითვარანი ღამეში დაებრუნებულყავით შინ. ასეთი სამხიარულო მოგზაურობის წარმატება დამოკიდებულია თვითუფლი მონანილის სურვილსა და უნარზე, რომ თავისი წილი ხალისი შეიტანოს კამპანიაში.

ჩვენი მოგზაურობის მოთავე მანდილოსანმა, მომავალი გართობის პროგრამა წინადადის საღამოს შეადგინა ჩვენი პანსიონის სასტუმროში. მარხილში ერთი თავისუფალი ადგილი რჩებოდა. შეუდევით ფიქრს თუ ვინ მოგვენია ამ თავისუფალ ადგილზე.

— თომ ექვსი ნაყოფანოთ. — თქვა მოგზაურობის ერთ-ერთმა მონანილემ.

ყველანი ერთხმად დავეთანხმეთ.

თომ ექვსი სწორედ ისეთი ვინმე იყო, რომელიც არა მარტო შეაქებდა კამპანიას, არამედ ხალისსა და მხიარულებას შემოიტანდა

ჩვენს მოგზაურობაში. უფრო მეტივე გონებაშიაქვს იცის გამოწხვა ძნელი იყო.

იგი გრძელი მაგიდის მეორე ბოლოში იჯდა. მაგრამ მისი გადაიმდები სიცილი მიულ დარბაზში ისმოდა. გასეირნების მოთავე მანდილოსანი თომ ექვსის სახით არ იცნობდა; როდესაც დაიანხვეს ის კაცი, დიასახლისი მისკენ გაეშურა. სამწუხაროდ, ქალი ბეცი იყო და ამიტომ შეეცა — მიმართა სრულიად სხვას, ერთობ პირქუში შესახედაობის მამაკაცს. ამ აუტანელ კაცს შარშან შეეხვედი შვარცვალდში და იმედი მქონდა, რომ მას ჩემს ცხოვრებაში მეტს აღარ შეეხვედებოდა.

მე გვერდზე გავიხმე დიასახლისი და ყურში ჩაეჭურჩულე:

— რას ჩადიხართ? რატომ დაპატივეთ ეს კაცი? ჩვენ ხომ ნახევარი გზის გაელასაც ვერ მოვახარებთ. რომ იგი ჩვენ თავზე დაგვატებს მომადიდებულ მოწყენილობას.

— ვისზე ლაპარაკობ? — გაიოცა მანდილოსანმა.

— რასაკვირველია, ჯონსონზე.

— წომელ ჯონსონზე? მე მას სრულიადაც არ ვიცნობ.

— ეს სწორედ ის პიროვნებაა, ვინც თქვენ მაგიდის ბოლოდან მოიყვანეთ აქ, — აუხსენი მე.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! — წამოიძახა ქალი სასუნარკვეთით. — მე კი ვფიქრობდი, რომ ეს თომ ექვსი იყო. მაგრამ ახლა რაღა ექნათ. მე უკვე დაეპატივე იგი, ისიც დამთანხმდა...

მანდილოსანი პირდაპირ გიგურად იყო შეპყრობილი თავზიანობის გრძობით და ამიტომ იმის გვეტონებაც კი არ უნდოდა, რომ პირდაპირ გაეცეკვა ჯონსონისათვის, რომ იგი შეცდომით მომადიდა დიასახლისმა.

ცხადია, როგორც მე წინასწარ ვგრძნობდი, მთელი ჩვენი გართობა პირდაპირ მონამლა ამ აუტანელმა სუბიექტმა. დაიწყო იმით, რომ იგი ნაეჩხუბა ჩვენს მეტელეს, რომელიც ჩვენ ყველამ ერთად, ძლიერ დავამშვიდეთ. მეც მთელ გზაზე სული ამოგვხადა მოსაწყენი მსჯელობებით, სახელმწიფო შემოსავლისა და გადასახადების საკითხებზე; „ტყის ვილა“ პატრონის მისამართით, ჯონსონმა ერთობ უსიამოვნო და, ამოვე დროს, ერთობ უმართულო აზრი გამოთქვა მისი სამზარეულოს გამო. თანაც დაიგინა, რომ ყველა ფანჯარა გაელოთ ამ ზამთრის ციქსა და ქარიან დღეს. ერთმა თანამეზობელმა თანამეზობელმა სტუდენტმა რომელიღაც პატრონტული სიმღერა წამოიწყო. ამან ცაქებარებულ კამათი გამოიწვია სტუდენტსა და ჯონსონს შორის. ჯონსონმა უხეშად და ღერძლიანად წარმოსთქვა, ჩვენს დროში შეუფერებელია პატრონტული გრძობები და თანაც ისე დაახასიათა ტექტონური ნაციონალიზმი, რომ პირდაპირ

გასაკვირი იყო, როგორ ამატიეს მას ეს. ჩვენ ვერ ვიცევით, რადგან ჯონსონმა განაცხადა, არ შემიძლია უფრო სულელური სანახაობა წარმოვიდგინო, ვიდრე ველურები იყვნენ მსტუნავი წესიერი ადამიანებიო. უკან დაბრუნებისას იგი ფიქრობდა გართობის საკითხებზე, ასე რომ ჩვენ თავს ძლივს ვიკავებდით, სანამ ეს კაცი მოგვემორღებოდა. მიუხედავად ამისა, ჩვენმა მოთავე მანდილოსანმა მაინც საჭიროდ ცნო მადლობა ეთქვა მისთვის „იმ სიამოვნების“ გამო, რაც მან მოგვანიჭა ჩვენ.

მოთხოვნილება იმისა, რომ ვიყოთ გულ-წრფელი, ჩვენ ძალიან ძვირად გვიჯდება. ქების გადასახადიდან ჩვენ თავისუფალი ვართ, რადგან ამჟამად ქება სრულიად არაფერი ღირს.

ადამიანები მხურვალედ მართმევენ ხელს და მარწმუნებენ, რომ მათ მოსწონთ ჩემი თხზულებები. მაგრამ ეს მე მხოლოდ მბარბაზეებს — არა მარტო იმიტომ, რომ ხოტბის მოსმენის სურვილზე მაღლა ვდგევარ, არამედ უბრალოდ იმიტომ, რომ არ მჯერა მათი. მე ვიცი, რომ ადამიანები გუნდურებს დამიკმევენ იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ჩემი ერთი სტრუქტურული კი არ აქვთ ნაკითხული. როდესაც რომელიმე სახლში შევიდვარ და მაგდალზე ვხედავ, რომელიმე ჩემს ნიგნს გადაშლილს, ჩემი ეჭვიანი გონება სიამაყითა და სიხარულით არ იცდება. მე მგონია, რომ წინააღმდეგობა ამ სახლის ბინადართა შორის ასეთი საუბარი გამიბრათა:

- ხელა? ადრე რატომ არ მოთხარი?
- ერთი კვირის წინათაც ვითხარი. მაგრამ, როგორც ჩანს, დაგავიწყდა. რა გულმაკიწყი გახდი ამ ბოლო დროს...
- პირიქით, სწორედ შენ, ჩემო ძვირფასო, სრულიად ღადარ გვიარტა მენსიურება. გარწმუნებ, შენ ახრადაც არ მოგსვლია გეტქვა ჩემთვის ამის შესახებ... რა ქვია იმას? პო, პო... ჯერომი. თორემ მე უეჭველად დავიხსოვებდი... ხო მაინც: რას წარმოადგენს ეს ჯე-რომი? მე მგონია მასზე ბევრს ლაპარაკობენ, მაგრამ ყურადღება არ მიმიქცევია. სახელოვანი ვინმეა?
- ო, არა! უბრალოდ მწერალია... ნიგნებს წერს.
- ნიგნებს? საერთოდ, წესიერი კაცია?
- საესებით წესიერი. განა მე უნესო ადამიანებს მთვამატრებდნი? ახლა ეს მწერლები ყველგან მიღებული არიან. სხვათაშორის, გვაქვს თუ არა მისი ერთი ნიგნი მაინც? ნაგვიკითხავს ჩვენ იგი?
- ეგონებ, არა. თუმცა ენახავ... აი, შენ დროზე რომ გეტქვა, რომ მიმას ელოდებოდი, ნიგნის მალახაში გავგზავნიდი ვინმეს.
- თვითონ ეიშოვნი, სულერთია, მე მაინც უნდა ნავიდე ქალაქში...

— დასაინაია ფულის ტყვილად მხარგრევი შენ მძასთან არ შევილი? იგი ყოველთვის ყიდულობს ახალ ნიგნებს. შესაძლოა, მას აღმოაჩნდეს ის... რა ქვია?

— არა, უმჯობესია მე თვითონ ვიყიდი მალახაში. ეს უფრო წესიერი იქნება. მითუმეტეს თუ კარგ ყდამია ჩასმული. ერთბაშად გამოჩნდება, რომ ჩვენ ლიტერატურის უკანასკნელი სიტყვით დაინტერესებული ადამიანები ვართ და არ ვძუნუნობთ ახალი ნიგნების შეძენისას. ასეთ შემთხვევაში ფული არ უნდა დაგენანოს...

მაგრამ, შესაძლოა, საუბარი სხვანაირადაც გაიბას. მაგალითად:

— ო, რა მოხარული ვარ, რომ იგი მოვა ჩვენთან. მე დიდი ხანია მწყურია მასთან შეხვედრა.

— ო, მეც კმაყოფილი ვარ, რომ, ბოლოსდაბოლოს, პირადად გავეცანი მას და ჩემთან მოვიწვიე. საერთოდ მე დიდ პატივად მიმაჩნია მისი ჩემთან სტუმრობა. მხოლოდ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მისი ერთი ნიგნი მაინც შევიძინოთ და ვეცადოთ თვალი გადავკრათ...

ერთი სიტყვით, ამდგვარი საუბრები ბევრგან იმართება. იმის შეგნებაში, რომ ჩვენ გულწრფელები არა ვართ. იქამდე მიგვიყვანა, რომ ყველა ქათინაურს ვიღებთ, როგორც გაცვეთილ სიტყვებს.

ერთხელ, ერთ საღამოზე, როდესაც ისინი იყო მოვიდა მთავარი სტუმარი — ცნობილი მწერალი, — ნაცნობი მანდილოსანი შემეკითხა:

- მოთხარით, გეთაყვა, რა დანერა ამ ჯენტილმენმა? მე კითხვის დრო არ მაქვს და თითქმის არაფერს ვკითხულობთ.
- სანამ მე პასუხს ვაეცემდი, ერთმა ფრიად ნაცადმა ხუმარამ, რომელიც იქვე ახლოს აღმოჩნდა და ყური მოკრა მანდილოსნის კითხვას, დამასწრო და სწრაფად უთხრა:
- „მონასტერი და გული“ და „ადამ ბიდი“.

მანდილოსანმა მადლიერების გრძნობით გაუღიმა მას. ეს ხუმარა კაცი დიდხანია იცნობდა ამ ქალს და იცოდა, რომ მას მთელ თავის სიცოცხლეში, მხოლოდ დასახელებული ნაწარმოებები უქონდა ნაკითხული და ისინი სრულიად აკმაყოფილებდა მის გონებას და გულს. ხუმარამ იცოდა აგრეთვე ისიც, რომ მანდილოსანს არ ახსოვდა, თუ ვინ იყო ამ თხზულებათა ავტორი.

ასედაც მოხდა. მანდილოსანმა მთელი საღამოს განმავლობაში სული ამოართვა ცნობილ მწერალს ამ ნაწარმოებთა აღტაცებულ ქვეყანას.

I XIX საუკუნის მწერალი ქალის ჯორჯ ელისთის ფრიად პოპულარული რომანები.

ბით. მაგრამ გამომშვიდობებისას ქალმა წასწორწულა ცბიერ მრჩეველს:

— გეთაყვა, არ შეიძლება ითქვას, რომ ეს თქვენი ლიტერატურული ღონის გამოირჩეოდეს დიდი მოკრძალებით: თვითონვე ამბობს „მონასტერი და გული“ და „დაბნობილი“ თანამედროვე ლიტერატურის საუკეთესო ნაწარმოებებია.

კიდევ კარგი იქნებოდა, რომ ასეთი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად მკითხველები ავტორების სახელს მაინც იმეხსოვრებდნენ; იგივე შეიძლება ეურჩიოთ თეატრში მოსიარულეებს.

ერთმა ცნობილმა დრამატურგმა მიახლო, ერთხელ როგორ შესთავაზა ნაცნობ ცოლქმარს ბილეთები თავისი პიესის წარმოდგენაზე, მაგრამ არ კი გააფრთხილა ისინი, რომ პიესის ავტორი თვითონ იყო.

დრამატურგმა ცოლქმარს წარმოდგენის პროგრამაც მისცა, მაგრამ მათ, ისე როგორც ბევრი თეატრალი იქცევა, თვალცი კი არ ჩაუკრიათ პროგრამაში.

წარმოდგენის დროს ცოლქმარს სახეები უფრო ელრიჯობოდა: დრამა არ იყო მათი გემოვნების შესაფერი. ძლივს დაიცადეს პირველი მოქმედების დამთავრებამდე და უმალვე წავიდნენ თეატრიდან. იმ საღამოს დრამატურგმა განსაკუთრებით ბევრი ტაში მიიღო. შემდეგში, როცა ერთმანეთს შეხედნენ, ცოლქმარს და ქმარსაც დრამატურგს უთხრეს, გვიკვირს, ასეთი მოსაწყენი წარმოდგენის ბილეთები, როგორ მოგვეციო.

კიდევ კარგი, რომ სამთავე დიდიხნის მეგობრები იყვნენ, თანაც დრამატურგი მშვიდი ხასიათის კაცი იყო. მან გულთანად გადაიხარხარა და უთხრა, თეატრში წასვლის წინ ძალიან მსუყვედ არ უნდა გესადილათ. ცოლქმარმა იმ დღეს, მართლაც, ერთად ისადილა გეტნერთან, სადაც როგორც ცნობილია, გასჯდომიანად აძლებენ.

ერთმა ჩვენმა ახალგაზრდა მეგობარმა — ლარიბმა, მაგრამ ძველი არისტოკრატიული წარმოშობის კაცმა იქორწინა; ცოლად შეერთო მდიდარი კანადელი ფერმერის ქალიშვილი. ძალიან სანდომიანი, გულაღალი ჭკვიანი, მაგრამ ერთობ გულმინდობილი არსება.

ამ მეგობარს მე შეხვედვი სამი თვის შემდეგ, როდესაც იგი ლონდონში დაბრუნდა და ჩვენს შორის ასეთი საუბარი გაიბა: — მითხარით, გეთაყვა, — ვკითხე მე, — როგორა გრძნობთ თავს ქორწილის შემდეგ?

— ო, რა ბედნიერი ვიქნებოდი, რომ ჩემ ცოლს ერთი დიდი ნაკლი არ ქონდეს! — წამოიძახა მან, — იგი ძალიან კარგია, მაგრამ წარმოიდგინეთ, ყველაფერი სჯერა, რასაც მას ეუბნებიან.

— არა უშავს. — ვანუგეშე მე იგი. — ამას

იგი მალე გადაიჩვევა. აქ, დედაქალაქში მალე განთავისუფლდება ამ ნაკლიდან.

— ვიმედოვნებ... მაგრამ ჯერ დიდ უხერხულებას...

— მეუარა. წარმოდგენილი მაქვს, რა ხშირად ჩააგუნებს ხოლმე თავს უხერხულ მდგომარეობაში თავისი გულმინდობილობით, — განვაგრძე მე.

როგორც ჩანს, იმით გახარებულმა, რომ თანამგრძნობი კაცისათვის გული გაეხსნა. ჩემი მეგობარი დაწვრილებით მომიყვა.

— მას არა აქვს მალალ საზოგადოებაში თავის დაქურის გრძნობა და ტაქტი, — დაიწყო მან, — მას ეს შეგნებული პქონდა და კიდევაც გამიზილა, როდესაც ჩემთან შეუღლებლას აპირებდა. ახლა კი ერთბაშად წარმოიდგინა (უკეთ ვთქვათ, ელიცაძე დაცივით უთხრა მას), რომ მალალი საზოგადოების სრულყოფილი ჩვეულები გააჩნია, მხოლოდ აქამდე მან ეს არ იცოდა. იგი აგრიალეს პიანინოს, როგორც მოსწავლე გოგონა. თავის მშობლების სტუმრების გასართობად რომ უკრავა დღესასწაულებზე. ასე ჩვენთანაც იწყება მით, რომ ჩემ ცოლს თხოვენ დაუკრას რამე, პირველად ის უარს ამბობს. მითხვენლებს არწმუნებს, რომ ძალიან ცუდად უკრავს. მაშინ სტუმრები თავის მხრივ, არწმუნებენ მას, რომ ამას იგი ყალბი მოკრძალების გამო ამბობს, რომ პირიქით მათ სხვებისაგან გაიგვს თუ რა ბრწყინვალე მუსიკოსი ქალია. და ახლა მოუთმენლად სურთ თვითონვე მოისმინოს მისი დაკრა. ცხადია, ბოლოს და ბოლოს, ჩემი ცოლი ასრულებს ამ დაბეჯითებულ თხოვნას. ის იმდენად ნაზი და გულკეთილია, რომ მხოლოდ იმაზე ფიქრობს, თუ როგორ ასიაშოვნოს სხვებს. მას რომ სთხოვონ, ვინმეს სიაშოვნებისათვის ყირაზე დადგვენ, პატოსიან სიტყვას გაძლევთ. იგი ამას გაკუთმებს.

ასე, იგი ჯდება ინსტიტუტთან და დაეკრას იწყებს. მისი დაკრა აუტანელია, მაგრამ მსმენელები აღტაცებული არიან უჩვეულო „თავისუფლი“ შესრულებით (ისინი სრულიად მართლები არიან, ცოლს არა იმ აზრით, რა აზრითადა ეს ჩემს ცოლს ესმის) და გაკვირვებასა და სინანულს გამოთქვამენ, რომ ჩემი ცოლი პროფესიონალი მუსიკოსი არ გახდა. ის ისმენს ამ ქათინაურებს და, ბოლოს და ბოლოს, თვითვე უკვირს, რომ მართლაც მას თავში აზრად არ შეუვიდა, რომ სახელოვანი მუსიკოსი გამხდარიყო. დამცინავეები იმით არ კმაყოფილდებოდნენ, რომ ჩემმა ცოლმა ასე თუ ისე დაუკრა ერთი პიესა. და ევედრებიან მიაჩნტოს მათ შესაძლებლობა დატკეპნ მისი „ლეთაბრივი დაკრით“. ის კვლავ ჯდება და მთელი მონდომებით უკრავს. ერთხელ მან მთელი ოთხი პიესა ჩააგრიალა, სხვათაშორის, ბეთმოვერის სონატაც. ჩვენ გაფრთხილებული

ვიყავით, რომ ის სწორედ ბუბოვენი სონა-ტაა, თორემ ვერსახვით ვერ მივხედებოდი. ჩვენ ყველანი, სტუმრებიც და მეც, მუსიკოსის ორგელიც ვიყავით და გახვევული სახეებით ჩავექცურადით ხალხიანზე გამოსახულ ნაქარ-ვეებს. ამ გამოცდის დამთავრების შემდეგ სტუმრები გარს შემოგვეხვივნენ და დაიწყეს ჩემი ცოლის „გასაოცარი ტილანტის“ ხოტბის შესხმა. შეკითხუბოდნენ, რატომ არ უთხარი მათ, რომ ზღვის გადაღმიდან მოვიყვანე ასეთი მუსიკალური სასწაული. ასე და ამირგაფ-მართლაც ისინი ოდესმე იმ ზომამდე მიიყვან-ნენ, რომ მე რაღაც გამოუსწორებელ სისულე-ლეს ჩავიდენ. ყოველივე ეს ძალიან ძნელი მო-სათმენია. ახლა იგი დელარაციაში გადავარ-და. ეს რაღაც ისეთი წარმოდგენელი რამ არის, რომ რაც უნდა თავი ვიმტეროთ, ვე-რაფერს ვერ მივხედებით. ჩემი ცოლის ინტო-ნაცია გვეგონებათ ან ზეციური ანგელოსის ჭიკჭიკი, ან ბაეშეის ტიტინი. ან ძაღლის ყმუ-ილი. „სამაური“ მეგობრების ქების გავლენით, რომლებიც ზურგს უკან დასცილიან მას. ჩემი ცოლი ამ ხელოვნებაშიც, მთელი მონდომე-ბით ცდილობს. ოპ, ასე ნაზი და კარგი რომ არ იყოს... — ამოოხრით წარმოთქვა ჩემმა მოსაუბრემ.

მე ვდუმდი და ველოდი კიდევ რას მომიყ-ვებოდა ჩემი მეგობარი.

— თავისთავად ცხადია ყველაზე მეტად ის მტკენს გულს, რომ ჩემი ცოლი თვითონ იგ-დებს თავს სასაცილო მდგომარეობაში, — გა-აგრძელა მან ცოტა ხნის დუმილის შემდეგ — მაგრამ რა უნდა ვქნა? რომ აუხსნა თუ რაშია საქმის არსი, იგი სირცხვილისაგან მოკედება, თუ ამას გადაიტანს, ამით შეიძლება ადამია.. ნებისადმი ნდობა ჩაკლა მასში; ისე კი სწო-რედ მიაბიტური გულმინდობლობა შეადგენს მის მთავარ მომხიბვლელობას. ამავე დროს, მას აზრადაც არ მოსადის მწარე სიმართლე და სრულიადაც არ უგდებს ყურს ჩემს მოკრ-ძალებულ რჩევას, თუნდაც მისი ჩაცმულობის გამო. საუბედუროდ, მხოლოდ მარტო მე არ მიგდებს ყურს. როდესაც მე გადაკრულად ვუბნებდი, რომ ესა და ეს ტანსაცმელი, ქუდი ან თმის ვარცხნილობა სრულიადაც არ უხ-დება მას, ის იციინის და იმეორებს იმ ტტტია გოგოების სიტყვებს, რომლებსაც გემოვნება არ გააჩნიათ და ჩაცმულობის უხეირო შერ-ჩვეით იფუჭებენ გარეგნობას. ქალსათვის კი, თუ მის არ სურს ყველას სასაცილო გახ-

დეს, დამეთანხმებით, ყველაზე მნიშვნელოვან-ნია ნებისურად და, როგორც იტყვიან ხოლმე, თავის სახის შესაფერად ჩაცმა. გასულ კვირას ჩემმა ცოლმა შეიძინა ახალი ქუდი, რომელ-საც მხოლოდ საწილები აკლია იმისათვის, რომ მთლად საახალწლო ნაძვის ხეს დაემსგა-ვსოს. ცბიერმა მეგობარმა ქალებმა თავი ისე დაიჭირეს, თითქოს აღტაცებული იყვნენ, გუ-ნებაში კი დასცილოდნენ. ისინი ერთხმად აცხა-დებდნენ, რომ აუცილებლად შეიძენენ ასეთ მშვენიერ რამეს. სიხარულისაგან სახეგაბად-რული ჩემი ცოლი კი გატაცებით უყვება, სად და როგორ გამოძენა ეს „მშვენიერება“. რო-დესაც ჩვენ სადმე გვაპტივებენ, ცოლი ყოველ-თვის დაბეჯითებით მოითხოვს, რომ ჩვენ და-ნიშნულ დროზე ნახევარი საათით ადრე მივინ-გამოცხადდეთ. ეშინია დავვიანების, რომ უზრდველობად არ ჩავთვალს. მას არწმუნე-ბდნენ, რომ უმისოდ საღამო საღამო არ არის და არავითარი კრება გახსნილად არ ჩაითე-ლება, სანამ იგი არ მოზრძანდება. ჩემ ცოლს, ცხადია, ეს სჯერა. ჩვენ ყოველთვის უკანასკ-ნელი მივიდივართ მასპინძლებთან; ის დააჩნ-მუნეს, რომ თუ სხვა სტუმრებზე ერთი ნუ-თით ადრე წავა, მასპინძლების მთელი სიამოვნება მოიწამლება, რომ ისინი ასე არავის დაჰ-კანკალებენ, როგორც მას, რომ იგი სეზონის ერთი საყოველთაოდ აღიარებული დელოფა-ლია და სხვა ამდაგვარი სისულელები. ჩემი ცოლი დალილობისაგან ფეხზე ძლივს დგას მასპინძლებმა პირდაპირ არ იციან, როგორ მოგვიმორონ თავიდან. მაგრამ საკმაოა მე გა-დაკრულად ვთქვა, რომ დროა მასპინძლებს მადლობა ვუთხრაო და წავიდეთ, უშმაკე გა-ისმის პროტესტი, თითქოს ჩვენ, ღმერთმა უნ-ყის, რა დანაშაულის ჩადენას ვაპირებთ — ინ-ყებენ ხეწნას „თუნდაც ნახევარი საათით“ მა-ინც დარჩითო. ჩემს ცოლს ეს კვლავ სჯერა და ფიქრობს, რომ მე სრულიად ტყუილბრა-ლოდ მსურს გული ვატკინო მეგობრებს, რომელთაც ასე გულწრფელად ვუყვარვართ ჩვენ...

— მინდა ვიცოდე რატომ არის ასეთი ბევრი უთავბოლობა ჩვენს ცხოვრებაში? — ერთხელ კიდევ მძიმედ ამოოხრა და დაამთავრა თავისი საჩივარი ჩემმა ახალგაზრდა მეგობარმა. ცხადია, მე არავითარი პასუხის გაცემა არ შემეძლო ამ კითხვაზე.

ინგლისურიდან თარგმნა ანა რაბინაძე.

და ათწლეულებს გადასხნეიდან რომ კვლავ სიახლის გარძობას ვკატოვებს, ეს მართლაც აწვიათი შემთხვევაა, უტყუარობის ხაღო ნი- შინაა.

ვევლას გვახსოვს პოდ ვალტრას ცნობილი პარადოქსული ფრაზა: „არაფერი ისე სწრაფად არ ქრება, როგორც სიახლე“. მაგრამ ვეველას როდი ესმის ეს. მაშინ არც აქნებოდა ასე მოძა- ლეზული უოველ დროში ფსევდონოვატორული მწერლობა. დეახ, მე მგონი სწორედ ფსევდონო- ვატორული, თვითმზნური, ორიგინალიზმითი აღბეჭდილი სიახლე იგვრისხმება დეი პოეტის ამ ნაოქვაშში, და არა ის სიახლე, რომელიც მუ- დამ თან სდევს ცხოვრების განწითარებას, მწე- რლობის განწითარებასაც, ვანსხვევა იმასია, რომ უოველი კუმშარტი სიახლე ძველიდან, ტრადიციულიდან გამოდის და აღმოცენდება (მისი უარყოფის გზით მოხდება ეს, თუ — გად- რმავების), ფსევდონოვატორული კი ზელოცნუ- რა, ძალდატანებითი, უწინაპროა და ამიტომ — უშემევიდრო.

არჩილ სულაკურის შემოქმედება, რომლის უპირველეს თვისებად სიახლეს მიჩნევს ვეველი, თავისი ფსევებით ორგანულად არის გამქდარი, განტოტილი იმ წოვიერ, მასწარებელდ და მაცოცხლებელდ ნიდავში, რასაც ქართული მწე- რლობის უმდებრესი ტრადიციები მქვია. ამიტომ არის იგი მუდამ მწიანე, გაუფნარი, ამიტომ არ გამქრალა იგი ქერაც, ამიტომ უწერია მას დიდა დეი.

მრავალსაუერწოვანი და მრავალეროვანი მწე- რლობის უმდებრესა გამოცდილებამ, მისა გან- წითარების ზეგრისმოქმედლა ისტორიამ სიახლას, კუმშარტი განახლების უტყუარი ნიშნისაც თვალნათლავ გამოკვეთა, აღბათ არ შევცდები თუ ვიტყვი, რომ მისი უმოაერესი და უპირვე- ლეხა ნიშანი თავად ცხოვრების მეერ არის სია- ლეს მინიჭებული, ამოთა დადამზებული. სიახ- ლეს, უწინარეს უოვლისა, მწერლის თანამედრო- ვე ცხოვრების ფეოქვა, მწერლის თანამედროვე დამოინის სულის ფორაქვი განსაზღვრავს და მშობლად ამის შემდეგ — ფორმისეული ნოვა- ციები.

თანამედროვე მწერლობაშიც (და ასე იყო, როგორც ჩანს, უოველთვის) სწორედ ის მნატ- რული ნაწარმოებები გვადილევს ვეველაზე მე- ტად, ხაღაც ჩვენს დროის სულითა გახსნილი, ტკავილი და სინარული გამოხატული, აწრი და გარძობაა გადმოცემული. ეს კი მართლდოლია, რადგან დამოინარია და წარმავალიცაა, რაკი გარკვეული ეპოქის მკვიდრთა კუთვნილებაა. დეახ, ამგვარი ნაწარმოებები გვადილევს, ის კი, ხაღაც მნატრული შიღლი თანამედროვე ცხო- ვრებისაგან საკლებ არის დეალებული, მოწე- ვებითია მის ფერებსაც და განცდებსაც, ანტ- რაგარებულია, ზელოცნვრად არის კონსტრუი- რებული, მშობლად ვეპირებებს და სხვა არაფე-

რი, ისიც იმ შემთხვევაში, თუ მართლაც მწე- ტრად არის შესრულებული. არჩილ სულაკუ- რის შემოქმედება სწორდაც გვადილევს, ესაა მასში უმოაერესი. და ამის შემდეგ თუ ვეკვირ- ვების კადვე, აქ საქრახის უკვე არაფერია. ნამ- დელი მწერლობა და ზელოცნება თუთო დამ გარძობასაც უნდა აწვეედეს ჩვენში, რადგან უო- ველი დიდი მნატრული ნიჭი ერთდროულად ვა- სავებიაცა და საევირველიც.

აი, ამგვარი კუმშარტი სიახლითაა აღბეჭდილი არჩილ სულაკურის უოველი მნატრული სიტუ- ვა, მოუღებელი პირველიდან დედემდე. ამ შოი- ვარ და პირველ მცნებას, ისევე როგორც პირ- ველ სიუარულს, მწეჩალმა არც მერე უღალ- ტა და უგანა, თავისი შემოქმედებითი ცხოვრ- ბის ერთფელ თანამგზავრად ვაიხადა. არადა, მას მერე კარგა ხანი ვაიდა, ასე რომ ეს ერთფელ- ხაც და სიუარულიც მუარია, ქოტია, ვეკავუ- რია.

ერთხელ ჩვენმა უდროოდ დაღუბლულმა ხაერ- თო მგვონარმა, ვახი სულის ნათელი მუდამ თანა ვედვის, ედმერ კუთინმა იხმარა, — ორმოცს რომ გადაახეცხ, მერე წლები ისე გარძის, რო- გორც ზელოკლე კაციხთვის ტაქის მრაცხე- ლის ციხრებოი. არჩილ სულაკურის ცხოვრ- ბის მრაცხეულზეც უკვე ჩამოიყარა ორმოცდა- ათიც და მეტიც.

* * *

მახსოვს, უნივერსიტეტის ხალხით ვეკვიდილი ხაქტო დარბაზი სულგანახული რომ უხმენდა არჩილ სულაკურის, მაშინ ქერ კიდევ სტუდენტს. იგი სტენაზე იდგა და დაუქმრებოთ, დიწად, და- ხალი ხმით, სევდაიანდ და შორცხვადაც, თოქმის ჩერრულით გვაკოხავდა საკუთარ ლექსებს, პირ- ველ ლექსებს. მერე ერთხანად იფეოქებდა და- რბაში და ველარ იტევდა ახალგაზრდა პოეტის თაუთისმცემელი სტუდენტების მოწევაებულ ემოციებს. არა მართო სტუდენტებისა, პროფე- სორ-მასწავლებლებიც ვერ აწორჩილდებდენ გარძობებს. მგონი მართო ნიყო კესბოველი, აწ- დროინდელი რეპტორი უნივერსიტეტისა, დედი მეცენატი, ქომავი და მეგონარა ახალგაზრდა მწერლებისა იქდა რუმად. მაგრამ იქდა აშავად და კუშტო სხებეც ისე ვეგანდებოდა, თოქმის საკუთარ წარმატებას ზეიმობდა გულში. ვახუე პოეტს კი დარბაზი მანამ არ მისცემდა საშუელს, სანამ ლექსს „ნუ გათოხრდები“ არ წაიკითხვდა. აი ეს მწვენიერი, მართლდო დიდი გარძობით დამუბტული და უკვე პროფესიული ისტატობით აღბეჭდილი ლექსიც, რომლის ავტორის ოცი წე- ლიც არ შესრულებოდა:

შენ წაგიყვანეს უტხო ბოლიკით,
უტხო მტვერი და ბორკილი ზიდე.
პირაქეთ ესტრდა,
დაჩნი პირაქით
და ვერ დამოურდი ვერაფერსა გზოდან.

საქართველო

როგორც ლავეარდში წასული ბოლი მშობლიურ ქობის საცამებრიდან, შენ მზერა ცისკენ გაგვეკეთა თრთოლივით, როცა მოგწვივებდა ქართლის გულთან. ქართლში დასტოვე მაისის სუნთქვა, გაზაფხული და ვარდების მტვერი და სულში ღამე შეიკან უტყვად შენი მიწურის თვალების ფერი. როგორ აქაფა ვერაგმა ვაზი და როგორ მოსრა ლერქი უანები. გაგონდებოდა მიმავალს გზაზე დღისი ცრემლები სათაყვანებში, კისკენ გაგვეკეთა მზერა დაღლილი; მოთახე გაჩორდა წანდა ღრუბლებში, როგორც ნატები შენი მახვილის გულმკერდმულეწილ თათრის უბეში. შენ წაგიყვანეს ირბიბი გზებში.

გალავდა წვერვილი, გაღარბდა სიკე. დაიწვიეო! — გიბრძანებს ცემით, სამშობლო მიიხე ეერ დაიწვიე. შეხევაშიადე არავინ გყავდა, ასე გატარეს დიდხანს და დიდხანს როცა დაეცო შირაზის კართან, შენ გაიგონე ქართული სიტყვა. გრძობდო:

საგულეს აღარ ვატევა გული ქმუნვაში. დარღში ნათრევი, იქნებ წამოდგა მკედრეთით ქეთევან და დაიკოლა:

— ნუ გათათრდები! იქნებ ის იყო სული უცდარი შენითი დასერილ წმინდა სხეულის?! იქნებ ის იყო სული უცდარი იმ სხეულიდან გამოქცეული?! და შენაე სული აზიდე კმდის დაკუმულმა და გზაზე ნათრევა... — ნეტა რას ერჩი, თათრო, მაგ ბიჭს, ქართულია და არ გათათრდები!

ამ ლექსში უკვე იყო ორიგინალური ჩათმები (ზიდე — გზოდან), იმ დროისათვის მთედრიადე „ღურჯა უანები“, მწვენიერა ახლებრი მებტორებში და მხატვრული შედარებებიც, მაგრამ ეს მხოლოდ ბაზლავა მხანენლო, მათ თავდაიწვიებულ აღტაცებას კი ლექსამ პატრიოტული პათოსი იწვევდა, რომელიც არც ადრე კლდისა ქართულ პოეზიას, აი, ასე შეერწვა თავიდანე არჩილ სულაქურის შემოქმედებაში ტრადიციულიც და ახალიც, რამაც განაპირობა მისი ლექსის, მერე კი მთელი შემოქმედების ეპოციური ძალადე და მხატვრული დირსხეიც, რამაც მოუტანა მწერალს აღიარება და ხეყარულა.

ასიც კარვად მახსოვს, უნივერსიტეტელი ახალგაზრდები გატაცებთი ვიოხულოზდით მხავალ-

ქერ მოხმენილ, ახლა კი კრებულნი უნაქმულნი და დაბეჭდულ ლექსებს ცენი მეგობრისა. ვინ იყის მერამდინედ ვერც კვდავლია წიგნს, უფრო ზუნტად მომსტრო წიგნას და მაინც თითქოს არა გვეტროდა ეს პირველი სიხარული. არადა, მაშინ მხოლოდ 1961 წლის გაზაფხული იდგა — გაზაფხული ბუნების, გაზაფხული არჩილ სულაქურის ცხოვრებისა და შემოქმედების, იქნეი გულდების და ოცნებების გაზაფხული, ცარიელი ქიბეუბით და ხევე სულთა დაახივნება არჩილი თავის მეგობრებთან ერთად უნივერსიტეტის ბაღში თუ ჩუღურეთის ვიწრო ქვაფენილებზე, თავს შინაურულად გრძობდა წიგნის მაღაზიებში, სადაც სათაყვანებელ მწერალთა თხზულებებს ცეკბდა, და კიდდე — ათ დექტენში, რომ საყურარი გულახანადები, იბვი თუ რწმენა, ფიქრი თუ აზრი, საყვარული თუ იმედო აღღობულთათვის ვაენდო.

„ჩემი ქუჩის დღესასწაული“, ასე ერქვა არჩილ სულაქურის ლექსების კრებულს, 1966 წელს გამოცემულს, რომელიც ქართული პოეზიის დღესასწაულად იქცა (შემატიოს ეს პათეტია, რაც ასე უცხოა თავად არჩილისათვის და მისი პოეზიისათვის, საერთოდ შემოქმედებისათვის). ამ წიგნში უკვე ცხადლიც გამოდგანდა მწერლის ანტერების სტეროც, მისი მხოლოდშეგრძნებაც, მისი საფიქრალთი თუ სატიკარიც, და ის საშეარიც, რაზე დაკვირვებითაცა ყველაფერი, მანამდეც თუ მის მერედე შექმნილი. გამოდგნდა ამ პოეტურის საშეარის ორგანული, მეკვიდრებითა კავშირით ახლო თუ შორედულ ეროვნულ ლიტერატურულ ტრადიციებთან და ის ხაზლდეც, რომელიც მან თან მოიტანა.

ამაინი წლებმა, როცა არჩილ სულაქურა და მისი თაობა მოდიოდა და მკედრდებოდა მწერლობაში, როცა იყვებოდა და ზუსტდებოდა მათი ლიტერატურული პოციება, დიდი გარდატეხისა და განახლების წლები იყო, რაც ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ერთბაშად და მძლავრად წამოწვებული ევოლისომიციული დემოკრატრაციის პაციესთან იყო დაკავშირებულა. ამან ბევრწილად განაპირობა და განახლებრა არჩილ სულაქურის, საერთოდე მისი თაობის მწერლებს შემოქმედებითი მიზნები და მიმართულება.

მოკლედებულ რევოლუციის ეპოციდან დიდ სამაშელო ომამდე, ძველის წგრებისა და ახლის დაკვიდრების ათწლეულებში, როცა დიდი საზოგადოებრივი ქარტებილები ფართოდ, გლობალურად გაიარებოდა მხოლოდ, როცა ქვეყნიერება უჩვეულო და გრანდიოზული მოვლენების შემსწრე და მონაწილე გახდა, ამ რთულმა, წინააღმდეგობრივმა, მაგრამ მართლად საოცარმა პაციესმა ყველას, მათ შორის მწერლობასაც თითქოს თავლი მოსჭრა და ისიც სხვას ახერაგად ვედარ აკვარდებოდა. სამამდლიის მხატვრული წარმოსახვისას მწერლობას დიდი მასშტაბება

საქართველოს
საბჭოთაო
საზღვრო
სამხრეთი

უფრო ინტერესებდა და პათეტური ტონი უფრო ემარჩვებოდა, ვიდრე ადამიანის მიერობა-მყარობა, მისი სულის ჩაღრმავებული ზედა და განსჯა. უდაბნოს და უსასტიკეს განსაცდელში, სამამული იმში გამარჩევამ. ნაპოთია ზღვებს და საბელმწიფოს ძლევამოსილებამ კიდევ უფრო განამტკიცა სამყაროს ამგვარი ზედა და იგი ამ უკიდურესობამდე მიიყვანა, როცა მისი ცალმხრივობა უკვე აწყარა და თვალსაჩინო გახდა, ახალი ზედავის ძიების აუცილებლობა ზოი უფრო დამარჩმუნებელი შეიქნა, რომ მომჩრადდა კონსტრუქტორული ნაწარმოებები, სადაც უკვლავდებოდა ანან შეტ-ნაქლებად მახინჯი ფორმებიც კი მიიღო. მწერლობამ ბევრწილად დაკარგა რეალობის გრძობა, გულწრფელობა. იგი დოგმების ილუსტრაციად უფრო იქცა, ნაცვლად იმისა, რომ ცოცხალი, მფეთქავი ცხოვრება უცილიყო მათა შთაგონების წყარო.

ახლა კი მწერლობამ თვლი მიაქვრი უბრალო ადამიანებს, რომელთა ზედაშიც აუო გარდატეხილი ყველა დიდი საზოგადოებრივი მოვლენა, იგი ცოცხა ნაკვიანდება. მაგარმ მანც მიახდა, რომ სინამდვილის წარმოსახვადაც ამაზე უფრო საინტერესო, უტყუარი და მხატვრულად მნიშვნელოვან პირობას, ვიდრე ადამიანის სულერი სამყაროა, იგი ვერ იპოვება. არჩილ სულაკაური ერთ-ერთი ამ მწერლობათგანია, ვის შემოქმედებაშიც ეს სახლდე მთელი ძალითა და მშვენიერებათა გამოჩნდა, ვისი პირველი ლექსებიცა და მოთხრობებიც სწორედ ამითაა შთაგონებული. ვისაც ამგვარი ზედაც მთელი შემოქმედებითა ცხოვრების გზაზე გამოიჭედა. ვისთვისაც უბრალო, ჩვეულებრივი ადამიანის სული და ზედა დამდებ რჩება ერთადერთი. უკვლად შემოხვევაში უმთავრეს ინტერესად მწერლობაში, ვინც ყველაზე დიდ ამბებსა და გრძობებზეც კი ზედამ ზემო, უმთავრესი ინტონაციით გვესაუბრება.

აქ შეი ერთხელ კიდევ გავახსენებ მკობველს (ქვემოთ თვითონაც არაერთხელ ვახსენებდა) გურამ ახათიანის მართალ მინიშნებას, რომ არჩილ სულაკაური „უკვლავთვის რამდენიმე საბაქოთ უღწრებდა წინ ლატერატურის განვითარებას“, ის სახლდე, რაც ახე დამახინჯავებელი, ნაშნობილიცაა ვინამ მწერლობისათვის ანთან წლებში, უკვე აწყარად აგრძნობოდა არჩილ სულაკაურის ქაბუკობისდროინდელ ლექსებში, იმ ლექსებში, რომლებიც იმისშემდგომ პირველ წლებში დაიწერა. სწორედ იმ წლებში, როცა განსაკუთრებით მოცდილა მწერლობას მალაფარტყვება, როცა სულ უფრო დასცილდა იგი უბრალო ადამიანის უკვლას და სულიერ სამყაროს.

ერთი ადრინდელ, 1947 წელს დაწერილ უსათაურო ლექსში „თოვამ ამატა...“ რომელსაც უფრო გვიან მოგვამა უწიდა „ფიქრები თოვლზე-საირისზე და სხვა...“ ადამიანთა ურთიერთ-

ნაგრძნობის, სილიდარობის, ზედას განსჯის შეშველების შემანერია სულისკეთებას. ზედვით ისეთ უბრალო, ყოფით, უმანშენელი სიქველშია დანახული და განწოგადებული, როგორცაა პაპაროსის მოკიდება (ეს დეტალიც რომ პირტი პაპაროსის სმარობს და არა სიგარტიც, ლექსის „აქაულოზაზე“ მებტყუალებს). ზამთრის თოვლიან ქარბუქში პირტს ცეცხლი ვერ მოუკადნია პაპაროსისათვის, ზიდას მახლობლად იგი შემოზედარილი უცნობის პაპაროსის ცეცხლით იხარტებულეს, პირტი კი თავად გაუწევს სხვას ამგვარ ნაშნობურს, მოვლდა იმის ამედი ადტირება, რომ ამ გათოვლდ ზამთრის დღეს ახე გადაეცემა ცეცხლი სხვებსა და სხვებს:

მოდის და მოდის,
იკრება ვერცხლი,
იქროლს ქარმაც თვის ნებაზე,
შე სულ სხვას ვეფქობს:
პატარა ცეცხლმა
იქნებ ვსტანოს დაღამებამდე.

ახეთ უკვლადღობურ, ჩვეულებრივ, სულ არაფრით გამოჩრეულ ყოფით დეტალში აქვს შენიშნული პირტს დიდი და ეთილშობილურა ადამიანური თვისება. ეს „პატარა ცეცხლი“ პირტი სიტყვის წყალობით იმ სინათლედ ანითა, რაც ადამიანის გულს ათბობს, ცხოვრებას ალამაზებს. იმანაც მოვაქციოთ უტრადლება, რომ ეს „პატარა ცეცხლზე“ და მის მნიშვნელობაზე, პატარა ადამიანსა და მისი გულის დიდ სიბოზზე დაწერილი ლექსია. თანაც დაწერილია იმ დროს, როცა სწორედაც გამოჩრეული, მახლობური, პერიოკული მოვლენება და ნახათება აუო მწერლობის უტრადლებს ცენტრში. ამ ახალი და განსხვავებული თვალსაზრდის, მსოფლშეგრძნების გამოა, რომ არჩილ სულაკაურის პირველი ლექსები, ისევე როგორც მშვენიერი ლირიკის ქაღის ანა კლანდობა მოგვტრიალებუბო (ეს ირა რამ კი დაუბოხვა ერთმანეთს) იმისშემდგომი წლების ქართული პოეზიის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად ჩანს.

ეს მოტივი „პატარა ცეცხლსა“ და „პატარა ადამიანისა“ მერცხ იქცა არჩილ სულაკაურის კიდევ ერთი ლექსის საფუძვლად. 1933 წელს პირტი წერს უსათაურო ლექსს „გზაზე დავანთო...“ აქაც გზაზე დანთებული პატარა ცეცხლი, ლირიკული გმირისათვის მოულოდნელად, ისეთ სიბოზის დაღვრის, იხე აქრიალდება ზარბივარ, რომ შეზინებულ ღამეს გააქცეოს, დაგვარებულ მკვარტებს კი შემოიკრება. ისინი შემოსილომიან კოცონს მშვიდი, ნათელი სახეებით და წყნარად საუბრობენ. ამის შემხედვარე პირტი არცერთი სიტყვით არ გვიმზღის თავის გრძობებს, პირდაპირ არაფერს გვეუბნება, მიუღმებებს თავს არ იწონებს იმით, რომ ეს ცეცხლი მისი დანთებულაა, მაგარმ ავტორის განწუხობლება, გამოიქ-

საქართველოში
სოციალისტური რევოლუცია

მული სიხარული მაინც იგრძნობა იმ თითქოს
ქანრულ ჩანახატში, რასაც აქ ვხედავთ ხაერო-
დაც და ლექსის ფინალშიც:

მაინც ელვარე სითბო დაღვარა,
მაინც დარცვა გულში ზარები.
გზაზე ანთია ცეცხლი პატარა
და ცეცხლის ირგვლივ სხედან მგზავრები.

არჩილ სულაქურის პოეზიას ლირიკული გმ-
რა რომ თავიდანვე გამოირჩა უბრალოდ, უპ-
რატუნობით, უოფითობით, ეს იმთავითვე
თვალნათელია, იოლად შეხამწნევი აუო. მაგრამ
ავტორმა თითქოს არ აკმაა ეს და თავისი პო-
ზიციის კიდევ უფრო მკაფიოდ გამოსაკეთად
დაწერა ლექსი მისთვის უჩვეულო სათაურით
„გმირი“ (1947 წ.). ქართულმა პოეზიამ ამ წლე-
ში მრავალი ლექსი უძღვნა სამამულო ომიდან
გამარჯვებით დაბრუნებულ გმირს, რომლებშიც
ზეაწეული კილო, პათეტიკა, ქება და დიდება,
სახელგანს საქმეთა ჩამოთვლა ხაეხებით გასაგე-
ბი, არაფრით გასაკვირი რამ იყო. არჩილ სულა-
ქურის დაბრუნებული გმირი სულ სხვაგვარი
აღმოჩნდება, ვიდრე დამზღვრული იგონათ. ყველა
ფეხზე ამდგარი შეზღუდება მას, იგი კი მოვა ჩუ-
მი, მკრალიღ დამიღათ, ბრძოლდებზე არ იტყვის
არც ერთ სიტყვას მოასვენებს დაღლილ სულს
თბილად და უბოოდ. მერე კი ისევ უბრალოდ,
ჩვეულებრივ შეუდგება შრომას, როგორ უბრა-
ლოდაც და ჩვეულებრივადაც ვაუდგა ხუთი წლის
წინ იმას ვის.

ომის თემა იმ პირველ მშვიდობიან წლებშიც და
შემდეგაც არჩილ სულაქურის და მისი თაობის
მწერლებისათვის ერთ-ერთი უწინაშენდოვანესია,
უზოვრესია თემა იქნება, ამაში არაფერია გასა-
კვირი. ანუ რომ არ უოფილიყო, აა მაშინ უნდა
გავკვირვებოდით. „დაბრუნება სამშობლოში“
ორგანული, ღრმად განვლილი მოტივია არჩილ
სულაქურისათვის. სწორედ ამ ციკლიდანაა ლე-
ქსი „თბილისი“ (1945 წ.). ამ ლექსში იხსენება
ერთბრძული, რომელიც მწერლის სათბილეთად
გამოვა 1917 წელს. იმიდან დაბრუნებული ლი-
რიკული გმირი თავის სიყვარულს უმეღავენს
მშობლიურ ქალაქს, ამ აღსაჩენში ცოტა მაღალ-
ფარდოვანია და ბოლოს ანუ ამთავრებს საოქ-
მელს:

ავალ მოაწმინდას,
დავეყრდნობი იდავეით მთვარეს,
ვით ნაომარი აქალეესი ფარს ეყრდნობოდა.

ეს ლექსი და განსაკუთრებით მისი ბოლო,
ანტიკური ხმოვანების აკრძალ, მოულოდნელად
და მონუმენტურად, კოსმოლოგიური შედარებით,
ამ სტრუქტურა შეკრებების დროს, ზემოთ რომ
გავიხსენებ, მსწენელია ერთბოლოვანი მოწონე-
ბის უოფინას იწვევდა. მაგრამ, როგორც ვაიკვა.

ეს ლექსი მაინც არ უოფილა ურბნული
რის პოეზიისათვის ტრადიციის მიმდევრი პირ-
ტონი. მისი ნამდვილი ხმა დაბალი და ჩუმი უო-
ფილა. მისი ლექსის მშვენიერება ეფექტურ პოე-
ტურ ფრაზაში და მეტაფორაში კი არა, ლირიკუ-
ლი გმირის ხულის სიხადეებსა და უბრალოებაში,
სიმდიდრესა და სიღამაზეშია. ეს ომის თემაზე
შექმნილ ლექსებშიც გამოჩნდა, განსაკუთრებით
კი ამ ლირიკულ ნიმუშებში, სადაც თითქოს
სრულიად მოულოდნელი, დროის შეუსაბამო მო-
ტყვება ამოკავიციებულა: საკუთარი სუ-
ლის სიღრმეებში ჩაკვირებული კაცის სევა
და წუხილი, თრთოლვა და შფოთვა, დატყვება
და სიმარტლის ძიება, უკმარობის თუ ზეზის
განძობაც კი. ამოკავიციებულია ის მოტივები,
რომლებიც ცოტა გვიან, სულ ერთი ათწლეულს
შემდეგ პოეზიის მთავარი საფიქრალი და საოქ-
მელი გახდება.

შემდეგმ, მწერლის შემოქმედებითი სიმწიფის
ხანაში გამრავალფეროვდება და გაამდიდრდება,
მეტ სიღრმეებსა და მწვერვალებს მისწვდება
არჩილ სულაქურის ლექსი, მაგრამ მისი მთავ-
არი ნიშნები მაინც კვაბუკობის დროიდან იქნება
გამოუოდიელი და შემორჩენილი. მწერალი ადრე
თავდაცვ ვეცდები სიამაყით: „მე წამოიბთავს
წინაპარია მაღალი სიბრძნე, მე წამოიბთავს წინა-
პარია ნათელი ლექსი“ (პირველ ინგოროვანებაში
მიძღვნილი ლექსიდან, 1958 წ.). დიდი წინაპრ-
ბის მონატრებასაც მაშინვე დაედო სათავე, რო-
ცა „გონი“ დაწერა (1958), მერე კი ამას მთე-
ლი ციკლი მოჰყვა მშვენიერი ლექსებისა. ზოგ-
ჯერ ჩვენ თავად შევნიშნავთ წინაპრებთან შე-
მიანებას: „ქართლის გზებზე“ (1951 წ.), „მე შე-
ნთვის მიწად...“ (1956 წ.) თუ სხვა, არჩილ სუ-
ლაქურის სათავეანო გიორგი დეონიძის პოეზი-
ასთან გადამბაღია უნდა იყოს. მაგრამ ეს სუ-
ვარული და ერთგულდება ტრადიციებისა პოეტის
არც ახალგაზრდობაში და არც შემდეგ არ აღმა-
რთვია ზღუდით ქართული ლექსის განახლების
გზაზე. პირიქით, სწორედამ საამედო, მყარ სა-
ფუძვლად ექცა. რაც შეეხება სიახლეებს, არჩილ
სულაქურს იგი არასოდეს, არც ადრე და არც
გვიან არ უძებნია საგულდაგულად (როგორც ეს
ბევრს დაემართა) ფორმისებულ სფეროში. მისი
სიახლე უფრო მსოფლგანცდაშია მოსაჩიებელი,
რომელიც თავად დრომ მოიტანა, მწერალმა კი
უტყუარაი ადლოთი ერთ-ერთსამ პირველმა შეიგ-
ძნო, შეითვისა და გამოხატა.

***

არჩილ სულაქურის ადრინდელი ლირიკიდან
არაერთი მშვენიერი ნიმუშის გახსენება შეიძლე-
ბა, მაგრამ მე ახლა მხოლოდ იმ ლექსებს მიე-
მართავ, რომლებიც მავშულის ხანაზე. იმ დრო-
ის შთაბეჭდილებებსა და განცდებზეა დაწერილი.
ჩემი აზრით, მათ პრინციპული მნიშვნელობა
ენიქებათ მწერლის მთლიან შემოქმედებითი სა-

უარში შეხალწვევა გახადების მიხედნებად. აი ერთი მათგანი. მას „ჩემი ქუჩა“ (1956 წ.) ეწოდება:

მე მიყვარს ჩემი პატარა ქუჩის გამოღვივება და მღელვარება, როცა თენდება და ერთი მუქა შხის სხივი პუფტის აელვარებად. მე მიყვარს ჩემი პატარა ქუჩა და სართულები თეთრად ნაგები, როცა საღამო შემოდის ღერქად მსუბუქი ფრთებით ფარშევანგების, როცა საღამო შემოდის ღერქად მე მინდა ძვირფას ოცნებას მივყვე: იწყება ჩემი პატარა ქუჩა, ჩემი ბავშვობაც იწყება იქვე. ვიგონებ — ხსოვნის ჩარჩუნლ ფერებს, და ჩემი ქუჩა მზიბლავს სითბოთი. მე ჩაეწირობდა ჭიბეში ხელებს და სკოლისაკენ მღერით მივრბოდი, როცა საღამო შემოდის ღერქად, მე მინდა ძვირფას ოცნებას მივყვე. თავდება ჩემი პატარა ქუჩა, ჩემი ბავშვობაც თავდება იქვე. არ მჭონდა ჩრდილის ნასახივ გულში, ვიყავ მზიანი სიცოცხლით სავსე. ჩემი პატარა, ლამაზი ქუჩით გავედი დიდი ცხოვრების ვხაზე. პატარა ქუჩა, პატარა ძალი მოდის და მწვეანდ სიცოცხლე ბარობს. და უერთდება ბუმბუტარა ქალაქს, როგორც მდინარეს პატარა წყარო.

ამ ლექსში გამოვარებული სიუვარულიცა და გაწყოობლებაც არჩილ სულაკურს, შეიქმნება იოქვას, მთელი მისი შემოქმედების მანძილზე გაჟვია და დღესაც ძლიერად კვებავს მას. ლექსებიდან მან პაროზიცი გადინაცვლა. ამისი სიუვარულიცა დადასტურება „წუაღდიობა“ და „მტარებები“, „ბავი და ძაღლი“, „ზევით და ქვევით“, „გაბო“ და „აღუცა“. მწერლის უვრადლება გაუჩნდებლად არის მიჩნეული თბილისის იმ უბანზე, სადაც ვაატარა მან ბავშვობა და სადაც დაიკვირთა იგი პირველადილული სამუარის შთაბედილებებით, რაც ხაქმოდ უხვიც აღმოჩნდა და მრავალფეროვანიც, თბილისიანიც და დრამატულიც დამიბეხულიც.

ამ ხიუვარულიცა და ერთგულების წყაღობითა, რომ თბილისის ძველ უბნებს — ჩუღურეთისა და რიყებს საოცრად გაუმართლა. რაგინდ დიდი მასშტაბებითაც არ უნდა გადავავლოთ მწერლობის თვალთ, არჩილ სულაკურას ეს ნიციცა და მის მიერ დაბატული, ვიცოცხლებულიც ეს უბნებიც თავისი კოლორითი ტოლს ნაკლებად დაუდებს ვანებს ან რაიმეს. თანამედროვე მწერლობაში სოციალური პრობლემატიკით, ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური ანალიზით ვატყების

ხანში გარემოს ხედვისა და ხატვის უსაზღვრო დათან დაჩლუნგდა, ვაფერპირთაღდა. არჩილ სულაკურის შემოქმედება ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია ამისა, თუ როგორ შეიძლება ბედნიერად იყოს შერქმული ერთმანეთში ანალიტიკოსის და მხატვრის ნიჭი. მწერლის საოცრად დეტალური და ნათელი ვიზუალური ხედვის თუ ხატვის გამო სულაკურის მოთხრობების მკითხველი თავს შინაურულ გარემოში გრძობს. ჩვენ ვხედავთ არა მარტო ქუჩებსა და სახლებს, ეზოებსა და აივნებს, მტკვრას მღერავ დივნებს თუ მის რიყებს, წიხქილებსა თუ ღუქებს, ახამედ ისეთ დეტალებსაც კი, როგორაცა ცაცხვის ხეები, კიშკრები, ხის კიხეები, უფრო მეტაც, თითქოს იმასაც კი ვხედავთ, თუ რომელ კიხეს ან აივნას ხად რამდენი რიკული ამოვარდნია. მიუხედავად ამ დიდი ღირსებისა, სულაკურის მოთხრობებში ეს მაინც არ არის პოეტისთვის მთავარი წყარო. მთავარი ისაა, რომ ამ უბანში, მტკვრის პირას უბრალო და დიდი ხაღბი დასახლებულა, აქ დიდი ენებათაღდებაცაა, სიკეთისა და ბირობების დაუსრულებელი კიდილიცაა და თუმცა ჩუღურეთთა ერთი ნაშეციც ადგილია სამუაროსი, მასში ცხოვრება ისევე დღეს და გადადღეს, ისევე აზრდება, მარტდება და აზრტვებს, როგორც თუნდაც მთელი სამუაროს მასშტაბით.

ეს დამახასიათებელი თვისება და მისი სულაკურის პროზისა ადრეც მქონდა მინიშნებულა, არც სხვებისათვის დარჩა შეუმჩნეველი, მერე სხვათაც ბევრმა აღნიშნა, თამაზ ჩხენკელმა ამათთან ერთად უვრადლება გაამახვილა მწერლის უფრო ვცაინი ხანის დაკვირვებებსა და განსჯაზე: „სუარაა, რომ არჩილ სულაკურის ზოგერთი მოთხრობა ამ ძველი პერიოდის შთაბედილებებიდან არის შედარწილი. მაგარ ჩემთვის ისიც ცხადია, რომ ეს შთაბედილებებიან უღრესად ძუნწად, შთაგონებისა თუ განსჯის ხანგრძლივი გვირახების გავლით ჩაიწერა ხელოვანის ნაწერებში, რომელთაც იმდენადვე ამჩნევია პირვანდელ ხილვათა კვალი, რამდენადაც საუთნოვე შემოქმედის ძალში ფაქრის ტვიფარი“. აქ სადაო არათერა შეიქმნება იყოს, მეტიც, ეს თავისთავადაც იგულისხმება, რადგან მხოლოდ ადრეულ შთაბედილებათა და გაწყოობლებათა შედეგად მნიშვნელოვანი მხატვრული ნაწარმოების შექმნა უბრალოდ შეუძლებელია. და როცა მწერლის მთავ შემოქმედებაში ადრინდელი ლირიკის შესამჩნევ გამოძახაღვდა საუბარო, მისი მოტივებისა და თემების ვარაიციებზეა მინიშნება, ეს ერთი ადგილის ტექნისს კი არ ნიშნავს, არამედ პირველწყაროს სიუხვევა და სიღრმეზე, უკრავდა ახალ ნაწარმოებში ახალ და ახლებურ გაზრევაზე შეტავალებს.

თუმცა, სხვათა მიხედვარობა იქნებ არც იყოს ამ შემთხვევაში აუცილებელი, როცა თავად მწერალი არაორაზროვნად, გულწრფელად და პირდაპირ ვკვებუნება თავის გახსენებებზეც და იმ

საქართველოში
საქართველოში

გაორგნულ დამოკიდებულებაზეც ვარდასულ ხანასთან, ბავშვობასთან, რომელიც ერთი მხრით ცოცხალი შთაბეჭდილებებით ფეთქავს, ხოლო მეორე მხრით კი, უკვე გამოცდილებით დაზარალებული კაცის განსჯითაა მიღებული. ამიტომაც მწერლობის საკუთარი ბავშვობა წყნობით და უსიცივად, გარკვეულად და გარკვევითად ვულღია აღტაცებისა და ღრმად დაფიქრების საგნით:

მე ვფერტლავ უვითელ,
ფედ რვეულს ხარბად
და გახუნებულ სტრიკონებს ვხედავ.
შიგ ჩემ ბავშვობას მოვინახავ აღბოთ.
ფიქრს თუ ოცნებას ვარდასულ დღეთა.
მაგრამ ვინ არის ეს უცხო ბავშვი?
იქნებ ვიპოვე რვეული სხვისი?
ნუთუ ასეთი ვიყავი მაშინ,
ნუთუ მიყარდა ლამე და ნისლი?...
(„მე ვფერტლავ...“ 1956 წ.).

ეს კითხვები, როგორც ჩანს, გამოდგებით აწუხებს არჩილ სულაკურს და ისიც ქრთად ეძებს მათზე პასუხს. მისი მწერა და ფიქრი ამიტომ არის მეტწილად მიუპრობოლო საკუთარი ბავშვობისა და ურბობისა, იმ ხანისა და ადგილისა, საიდანაც გამოვიდა იგი ცხოვრების გზაზე. მაგრამ პასუხი არ შეიძლება იყოს ერთად კატეგორიული, მაშინ კიდევ მიაგნებდა მწერალი მას. ეს სამყარო, რაც უფრო მეტს და შორიდან აკვირდება მწერალი, მით სულ უფრო ღრმად და რთული ჩანს, ამიტომ არ ეშვება იგი მას და არც ჰყენ ვებეზრდება მისი ახალი მოთხრობები. ვებეზრდება კი არა, სწორედაც დიდ ინტერესს იწყებს მკითხველში და ამას თავისი „საიდუმლოებას“ აქვს.

ანდრე შორუას ზუსტად და შესანიშნავად აქვს ნათქვამი ფრანსუა შორიაკზე: მის შემოქმედებაში „მუდამ ახლდება არა დეკორაციები და არა დანი, არამედ ვნებათა ანალიზი. მწერალი მიწის ერთსა და მეორე ნაკვეთზე აწარმოებს გათხრებს, მაგრამ უკველთვის სულ უფრო და უფრო ღრმად თხრას“. მე ფიქრობ, სრული უფლება მაქვს დავუბნებო ანდრე შორუას და ავივი ვთქვა არჩილ სულაკურზე და მის მხატვრულ სამყაროზე. ამით კი იოლად აიხსნება, ნათელი გახდება შემოთ ნახსენები „საიდუმლოებას“.

* * *

პოეტი თუ პროზაიკოსი?! ასე კატეგორიულადაც კი დაიხვია კითხვა არჩილ სულაკურს ვაშო, როცა მან 50-იანი და 60-იანი წლების მიჯნაზე შედივდა გამოაქვეყნა მოთხრობები და ისეთი შთაბეჭდილებაც კი შეიქმნა, თითქოს საკუთარი შემოქმედებითი ინტერესები ამით შემოიფარებოდა მწერალმა. ახლა ამ კითხვაზე პასუხი ნათელია: ორთავ მუწის სული თანხარად და უღალატოდ ფეთქავს მწერალში. მაშინ კი ეს

სულიც არ იყო მხოლოდ რიტორიკული ფორმული კითხვა. არჩილ სულაკური იმ დროისთვის უკვე აღიარებული, ცნობილი, მეტად — თავისი თაობის და საერთოდ ქართული მწერლობის ავანგარდში მყოფი პოეტი იყო. ამან განაპირობა ინტერესი, დაზადა ჩერ იყუი, შემდეგ კი შენი იმისა, რომ იგი აღარ მოუბრუნდებოდა ლექსს.

საბედნიეროდ ეს ასე არ მოხდა, მხატვრული პროზისადმი ინტერესმა არ გაუნელა მას პოეტური გზება. კიდევ ერთი სახიზარლო კი ის არის, რომ არჩილ სულაკურმა თანამედროვე ქართულ პროზაშიც ისევე თავა ახალი ვაზის გაკვადა, როგორც ეს ცოცხა ადრე პოეზიაში მოემოქმედა.

არჩილ სულაკური, როგორც პროზაიკოსი, გურამ რჩეულიშვილთან, ედიშერ უფიანთან, ნოდარ დუმბაძესთან, მერაბ ელიოზიშვილთან ერთად მოვიდა ქართულ მწერლობაში. მისი პირველი მოთხრობა 1957 წელს დაიბეჭდა. ეს იყო ტურნალ „ცისკრის“ დაბადების წელი და ეგრეთწოდებულ „ცისკრელთა“, ანუ ქართული მწერლობის ახალგაზრდა და ახალი თაობის მოსვლის ხანა. ეს ის თაობაა, ვინც კვაბუტური სითამამით ჩამოკარა განახლების ზარს, ცოცხა მოვაციანებით კი, 80-70-იან წლებში მხნედ შეება ქართული მწერლობის უღელში და გამოეკობოც. მოთავარი ტვირთის ზედვაც იკარა. დიდებულადაც გაართვა თავი ამ მძიმე და საპატო მისას.

მაშინ კი ისინი ჩერ მხოლოდ ახალგაზრდები იყვნენ, ნიჭითა და იმედით, სურვილებითა და ოცნებით სავსენი. არჩილ სულაკური იმ წლებში ტურნალ „მსათობის“ რედაქციაში მუშაობდა, მისი რედაქტორის, ახალგაზრდობის დიდი კომანდისა და დამრიგებლის ხიმინ ჩიქოვანის შერუნვით მეგობრობით იყო გარემოცული, თავის ახალ ნაწარმოებებსაც მეტწილად ამ ტურნალში აქვეყნებდა. მიუხედავად ამისა, იგი მაინც „ცისკრელთა“ თაობის მიეკუთვნება. ამ სახელის ქვეშ უვალა ნიჭიერი და ახლის მაცნე თუ მძიმეხელი ახალგაზრდა ქართველი მწერალი გარეთანდა მაშინ. თუმცა, ახალთაობის დიდი ნაწილი ახალდაარსებულ ტურნალ „ცისკრის“ მხარე სულთი კი არა, შემოქმედებითადაც, ბოგრაფიულადაც უკავშირდებოდა.

იმ დროის ახალგაზრდა მწერლებს, განსაკუთრებით პროზაიკოსებს შემოქმედება დიდ ინტერესს იწყევდა. ეს განაგებოდა, მათ მიერ მოტანილი ხიზნე არ შეიძლება იყოს არც შეუშენეველი დარჩენილი იყო და არც ქვითხელკავანი აღიარების, მოწონების საგნად ქცეულიყო. იგი ხომ უკვე დრომოკმეულს, მაგრამ საკმაოდ მუარტენდენციებს უპირისპირდებოდა. საშუაზაროდ, ეს ინტერესი უფრო მითქმა-მოთქმაში ჩანდა და არა ჩაკვირებულ, ღრმა, საფუძვლან ლიტერატურულ ანალიზში. ზოგნი ამ სახილევებს და მის მიდრეშებებს ქვეშეკვე. მსაკერულად ებრძოდნენ. ამისი საუკეთესო საშუალება კი გულაბდილობით

და პრინციპულით შეინდობი ცილისწამება და დემოკრატია.

მაშინ ზევს დაპარაკობდნენ ახალგაზრდა მწერლების უცხოური ლიტერატურით ვატყუებო-ზე (რაც არ იყო საფუძველს მოკლებული და არც უკვეთვის სარჩების საქმე), ეროვნული ლიტერატურის ტრადიციებისადმი გულუკაცობაზე. მათ უგულვებელყოფაზეც კი (ამის მტკიცება საფუძველს მოკლებული იყო), უფროსი და უმცროსი თაობების დაპირისპირებაზე და... წარმოიღვანეთ, ლიტერატურულ პრაქტიკაზე კი (რაც ნაწილობრივ გაუფრთხილებზე იყო დამყარებული, ძირითადად კი დემოკრატია თავდაუზოგავი შეცდომების შედეგი გახლდათ).

ორთავ შემოხვევაში, ნებისთი თუ უნებლიედ, გულუმტრულიობით თუ გულბორბლებით ერთმანეთისაგან განუსხვავებელი ჩანებოდა ახალგაზრდა მწერლობა და მწერლობას მიტანსებელი ახალგაზრდობა. პირველნი მწერლის სახელათა და რეპუტაციით სარგებლობდნენ, რაც თავიანთი შემოქმედებით დემონსტრირებნათ. ახალი თაობის მისწინააღმდეგ, ინტერესებს, შემოქმედებით კრედიტზე სწორედ ისინი გამოხატულებზე. მეორენი ზევრად უფრო მრავალრიცხოვანნი იყვნენ და, როგორც მოსალოდნელი იყო, რომელიღაც აღმანახსა თუ უფროსი გამოქვეყნებული თაობისათვის ნიშნის ავტორებად დაჩვენდნენ, რადგან უფრო შიდას გამოხატულებით კლასიციზის ხელი, ვიდრე შინაგანი დაუთქვებელი მოთხოვნების ძალით. ამ განსხვავებას, არსებითი მნიშვნელობისას, ახალგაზრდა მწერლებსა და მწერლობის მოწადინე ახალგაზრდობას შორის არ, ან ვერ ხედავდნენ. გაუგებრობათა დიდი ნაწილიც განაზრდა თუ უნებურად სწორად თქვან იღებდა სათავეს. ასეთი „ხელეწიფი თანამშრომლები“, რომლებიც საკუთარი სათქმელის და სტილის უქონლობას გამო ენაგონობას ვერ სცილდებნან, უკველი იტოვს ლიტერატურას ჰეავდა და ეუბნებდა, მაგრამ ისინი არ განისაზღვრებენ მწერლობის სახეს, თაობათა კონსტიტუციას.

მაშინვე ცხადი იყო, დრომ კი უკვლახათაფს ფაღლახინო გახდა, რომ 80-იანი წლების ახალგაზრდა მწერლების შემოქმედებას უპირველად ეროვნულ ნადავში ჰქონდა ფეხვევა გადმავალი, ექოდან დემოდლობდა სისიცოცხლო ძალას. ისინი პირველ რიგში ეროვნული მწერლობის ტრადიციებზე აღიზარდნენ და დავაყადდნენ. მათი შემოქმედების მემკვიდრეობითობას, ქართულ ლიტერატურულ კლასიკისთან გენეტიკურ კავშირს ძიება, ჩაღრმავება, შეკვლევა სპირიტუბოდა და სპირიტუბა, რადგან აქ შერბლენ, მართავს მისგანებათან კი არა გვაქვს საქმე (ეს ენაგონობა იქნებოდა), არამედ — ირგანულ კავშირთან, რაც დიდი ტრადიციების განვითარების, განახლების წაღლახი გულახხმობის

უკველი ახალი თაობა ეროვნულ ფეხვევს გარდა უხვად სარჩობის (და უნდა სარჩობისთვის უსათოდ) საკაცობრიო კულტურის საგან-

ძობით, მისი სახლის მოავარი მასტრატობაში და კი თანამედროვე მსოფლიოს საუკეთესო მწერალთა ძიებებია. ასე იყო მაშინაც, როცა არჩილ სულაკაური მოვიდა ქართულ პროზაში.

არჩილ სულაკაურის მოთხოვნებში იმპატივევ ჩანდა ახალი პროზის დამახასიათებელი თვისებები, რაც შემდეგ ხელ შეუდგინა მისი გახდა. მის უკვეთვის ჰქონდა არა მხოლოდ დიდი და მნიშვნელოვანი სათქმელი მკითხველისათვის, არამედ ზევრაც ჰქონდა საღაპარაკო. პირველსავე მოთხოვნაში მოახერხა მან საგულისში სათქმელის მრავალმეტყველად თქმა, და თანაც მოკვლედ, მომჭირნედ თქმა.

80-იან წლებში, როცა არჩილი და მისი მეგობრება საფუძველს უყრიდნენ ახალ ქართულ პროზას, ახალგაზრდობის მისამართით ხშირად გაიხშიდა საყვედურები ჰემინგუეისა და რემარკის გაუფრთხილების გამო. ზოგიერთნი, მათ შორის კრიტიკოსებიც, როგორც კი ქართულ მოთხოვნაში მოგარბებულ დიალოგებს შეამჩნევდნენ და თანაც მაგარი სახმელის სახელს ამოკითხავდნენ, მის ავტორს რემარკის მიმდევრად აცხადებდნენ. ამით აყლებდნენ ამ ხანტერებს და კობულარული მწერლობის შემოქმედებს, ვისი მთელი მომხალაობაც მის განუშორებლად, თითქმის ინტეგრალად გამოხატულ ჰუმანიზმის ცხოველყოფილობასა და ძლიერობილებსაშია. ამასთანავე, დათვრო საშხაურსაც უყვედრდნენ ახალბედებს, ვისაც მართლაც შეეძლო ეტყუებნათ, რომ ამგვარი შედაპირული მომხმავებით საყოველთაოდ ცნობილ მწერალს ენათესავებოდნენ.

მაგრამ არც იმის თქმა შეეძლება, თითქმის 80-იანი წლების ქართულში პროზამ არ განიცადა ამ თუ სხვა გამოჩენილი თანამედროვე მწერლების მტრეკლება ვაუთენა, ნაყოფიერი შემოქმედება. თუმცა, ცხადია, ეს უფრო მაღალი ხანის, კეშმარტი შემოქმედებათვის საკირო და შეხალყო ვაყოფილი იყო, რომელიც არც ასე იოლად მიიღება და არც ასე მარტივ მისგანებაში შეღავნდება. ჰემინგუეის მოავარი ვაყოფილი დიალოგების უპირატესობის მტკიცებაში ან სხვა ამგვარ რამებში კი არ გამოიხატება, არამედ მის მიერ ჩამოყალიბებულ და საყოველთაოდ ცნობილ, აღიარებულ ანსებრის ფორმულაში, ქართულ მწერლებს, მათ შორის არჩილ სულაკაურსაც აშკარად დაუქდათ ეს კერაში. მათ შემოქმედებაში მართლაც იგრძნობა ის ჩამართული, ფხილავი დიდი ნაწილი, მოავარი მისი ანსებრებისა, რაც ხელუღის წონასა და ძალას განსაზღვრავს. ის უკვე სხვა და ნაღვლმნიშვნელოვანი საქმეც, ამას რითი მიადრე — დიალოგობით, მონოლოგობით, თბრობით თუ სხვა რამ საშუალებით.

არჩის სულაკაური პირველ მოთხოვნებში (და შემდეგ, პრინციპულად არც ზერე უღალატნია ამისათვის) ანსებრის ფეხქვებს მტრეკლად უხრად, ჰედელებრივ სასაუბრო, მაგრამ ღრმავროვანი და მკამხალურად დატვირთული, დატენ-

ლი, დამუხტული დიალოგებით აღწევს. ამის წყალობით მოთხრობებში მოქმედებს დინამიურად ეთიარღება. მწერალი იშვიათად მიმართავს აღწერას, დანახაობებს, მსჯელობას. იგი არ ცდილობს ასე შეიმსუხუქოს მდგომარეობა, საკუთარი სტილის, რიტმისა და დინამიურობის დარღვევის ფასად იოლად გავიდეს ფონს. მისი მხატვრული ამოცანა ნათელია: ამ ერთი შეხედვით ჩვეულებრივ სახალხო მეტყველებაში გმირების ხასიათიც უნდა გავცოხნას, მათი მხატვრული პორტრეტებიც უნდა გამოკეთოთ, ბოგრაფიებიც უნდა შეგვაცუპოხნოს, სინამდვილის მართალი სურათებიც უნდა დაგვახატოს, ცხოვრებისეულ მოთვარ ტენდენციებზეც, დამახასიათებელ მოვლენებზეც უნდა მიგვახსენოს და ვინ იცის კიდევ რამდენი რამ უნდა გვათხროს.

აი ერთი ნიმუში დიალოგისა არჩილ სულაყაურის აღრანდელი პროზიდან. მოთხრობაში „მეტრედები“ უახლესი და ქალიშვილი ომის დღეებში სახლის სახურავზე მოჩაგრებიან:

- დილიდან წვიმს, — თქვა ნანა.
- ჰო, წვიმს... ახლა დაიწყება წვიმიანი დღეები.
- აცუვათ კიდევ... პალტო გავქვს?
- მაქვს... დამიპატარავდა, მაგრამ არა უშვებს რა, ამ ზამთარს როგორმე გვატარებ.
- მე ძველი პალტო გადავხარუნე.
- როგორ ისწავლე ეტრავა?
- დიდი ხანი არ არის... მარცხენ შენი პალტო, იქნებ გამოხაშვები ჰქონდეს...
- შეიძლება პალტოს ჩაცმა არ დაშვირდეს.
- რატომ, თბილი ზამთარი იქნება?
- არა.
- მაშ?

— არ ვიცი, იხე ვთქვი, სხვათა შორის“.

როგორც ვხედავთ, არაფრით არ არის გამოჩნეული ეს დიალოგი. ამიტომაც მოვტანე იგი ნიმუშად. უჩვეულო და მანტრივებულად კი არაფერია აქ, თითქმის სიტყვასიტყვითაა ჩაწერილი ერთი უხრადო საუბარი, რომელიც ომის წლებში უკველ სახლში შეიძლება მოგვეხსენიანა. მაგრამ ნუ ავჩქარდებით, არც ასე უხრადოა საკმე, შეითხველას იგი საკმაოდ ბევრს და მისწვნილოვანს ეუბნება. მწერალი ამ დიალოგით ბევრსაც გვამცნობს და საჭირო განწყობალებასაც ქმნის. ვგრძნობთ, თუ როგორ სურს ნანას საუბარში შეიყოლობის სიტყვაძუნწი ღვეანა, ეს სურვილი კი ახალგაზრდა ქალიშვილის გულსაც კარნახავს. ვივხებთ, რომ ქალბატონს ვახტორებშია, ეს საერთო მდგომარეობაა. ქალიშვილს სურს (და შემთხვევითი არ არის), ურადდება გამოიჩინოს უახლესი ღვეანა. ღვეანს უცხარს, თუ როგორ ისწავლა ამ თავნება ნანამ უკრ-ეტრავა, ანუ როგორ და რამ დააქალა იგი. ძნელი არ არის ამის მიხედვრა, რომ ომის მძიმე წლების გაჭირვება ისწავლა ეს ნანას. ღვეანის მოჩუენებითა, გულგრილმა პასუხმა — „შეიძლება პალტოს ჩაცმა არც დაშვირდეს“ — უნდა გაავ-

ბინოს ნანასაც და მასთან ერთად მოვტანოთ. რომ იგი შეიძლება ჩარწი გაიწვროს და ეს იმავება, მამაკაციური ღირსების გრძნობის აგრეს უახლესი. ეს განზრახ შეფარული არა ღვეანის სიტყვებისა რომ არ გამოგვჩრებს, ავტორი ურადდება ამხეილებს მასზე: ნანა ვერ მოუხედავდა ნათქვამს და ამისი მარწი თბილი ზამთარს მოლოდინი გვინია, მაგრამ ღვეანის გაურკვეველი პასუხი — „არ ვიცი, იხე ვთქვი, სხვათა შორის“ — სწორედაც რომ ბევრს არკვევს ჩვენთვის. ახლა აღარ გვაძვევებს, რატომ არ დასჭირდება ღვეანს პალტო. მას ქარისკაცის მარადელის, მაგრამ არ სურს ეს გაამზილოს, რადგან მოთხრობის გმირიც და მასთან ერთად შეითხველიც გრძნობს, რომ ნანა არ არის გულგრილი ღვეანისადმი. ასე რომ, ამ პატარა, ჩვეულებრივ სახალხო დიალოგში თურმე ბევრი რამ არის ჩადებული ავტორის მიერ.

აი ღვეანისა და ნანას კიდევ უფრო მოკლე და ასევე მრავალსმეტყველი დიალოგი:

- „რა სიჩუშეა... მე არ შეგინა, თუ აქ ასეთი სიმუშე იქნებოდა.“
- ჰო, სიმუშეა.
- სიმუშედა არა... სიმუშედა სხვა... აქ სიმუშეა“.

ამ სულ ორიოდ მოკლე ფრაზია მოსწორადვე ახალგაზრდები ნათქვამს. მაგრამ, როდესაც საერთოდ სიტყვაძუნწი ღვეანი დაბეჭდებით შეუწვრობებს ნანას ნათქვამს, ვგრძნობთ, რომ ფრინტს დაცოლებულ ამ ქალაქშიც დიდი სხვაობაა სიჩუშეა და სიმუშედა შორის. ამ მოკლე და თითქმის მარტივ ფრაზებში სულიერა დაძახულობა, რთული გაწყობილებაა გადმოცემული.

ქართული პროზის ის სიახლეებო, არჩილ სულაყაურის სახელობა რომ არის დავაუირობელი, უფრო ფორმალური ხასიათისა როდესაც, რომლის ამბილტვად ახტარავრებიდან ნატურადონამივე იხაზებოდა, ან კიდევ მხოლოდ სიუჟეტის აგებაში, ფრაზის დაკონსერვში, დიალოგებში, ქვეტექსტებში, სიმბოლიკისა და მითოსურ მოდელეში და სხვა ანგვარებში კი არ იხუნდა თავს. რაც მოავარა, სიახლეობა მწერლის ინტერესების სფეროში, მისი პროზობლიკის წილში, მხატვრული აზროვნების ხილრმება და ორიგინალურობაში შედარდებოდა ეს პირველხევე მოთხრობაში — „ქალღები ნამირისკენ მიისწავლიან“ — გამოჩნდა, მერე და მერე კი სულ უფრო ნათელი გახდა.

მოთვარა თავისებურება, სიახლე, რომლითაც მითიანი წლების ახალგაზრდა პროზაიკოსთა შემოქმედება იყო აღბეჭდილი, ეს ის ვახლდათ, რომ იხინი ცდილობდნენ უპირატებად შეიძინად გაეხსნათ და ეჩვენებინათ აღმთიანის სულის სიალამაზე თუ სიმამაქე. ცოტა ადრე კი ამე მონახათვის მწერლობა ძირითადად აღმთიანის გარე ხამუარობთან დამოკიდებულებას, ცხოვრებისეულ მოვლენების განვითარებას მას მითაწილდობას

მხარეთა და იშველებდა. ამიტომაც მოხდა, რომ 80-იან წლებში მწერლობაში აქცენტმა სოციალურადან ფსიქოლოგიურზე გადაინაცვლა. ამ დროისათვის ეს ტენდენცია შეამჩნევდა ხან-ათად ხანბოთა მწერლობაში, წინადადებული იყო მისი საუკეთესო, მაქიმბელი, ნიჭიერი ახალგაზრდობისათვის.

გვიხსენოთ 80-იანი წლების ერთ-ერთი უნიკური რუხა ახალგაზრდა პარზიაკობი ბერი კახაკოვი და მისი მოთხოვნები, რომლებიც აშკარად ატარებენ ზემოთმინიშნებულ თავისებურებათა და ხიხლვითა ღრმა და მშვენიერ კვალს. აქ მწერალი მოგვიხსენებს ძველი ქალაქის მუდრო ცხოვრებაზე. ქალაქის ახლოს ერთ მხარეს დიდი მწველლობა ვაშლით, მეორე მხარეს კი ნოწინავე კლდეურნივობა. მწერალი არც მხრებლობას იჩქებს და არც საკლდეურნო სივრცებს, იგი თითქოს ვანზრახ რჩება ამ მუდრო, პარკანოულ ქალაქში, რომ იქაურ ერთფეროვან უოფას ადევნოს თვალს. მაგრამ აქაც მწერლის მახვილი თვალი ბევრს ამჩნევს. იგი მოწამებს ბღის შეთხვევას, თუ რა დიდი, ადამიანური გული აქვთ ამ ერთი შეხედვით უწინაშენლო, ცხოვრების შარავნისაგან ვანზე გამდგარი, გარდაუდო ქალაქის მებოვრებლებს. გვიჩვენებს ამ ქალაქში დასახლებული უბრალო, „პატარა“ ადამიანების დიდ გრძნობებსა და განცდებს, სიხარულსაც და სევდასაც.

ახელი მიღვამ: სინამდვილისაგან, — რიდე-საც უოფით ახლებში დიდი ადამიანური განცდები ახოვითაობა, უბრალო ადამიანების ერთი შეხედვით ძველად გამოხატევი, მაგრამ სინამდვილეში დიდი და კრეშობიტი სულადიტი სიღამოზე იხსნება. — 80-იანი წლების პარზამ მოატანა თან. შავილი წინის და წარჩინებული გმირების ადგილი მწერლობაში დაიკავებს „უბრალო“, „რიგობა“, „პატარა“ გმირებს, რომლებიც თან-ვრის მეტოქეობით და საქმიანობის მასშტაბებით კი არა, არამედ კრეშობიტი მუშაინებით, კეთილი გულითა და ღამისა სულთ გამოიჩინებან და გვბობლავენ.

არჩიდ სულაკაურის შექმნილებებში თავიდან-ვე შეიმჩნეოდა ეგრეთწოდებულ უბრალო გმირების განსახიერებისაკენ სწრაფვა. მისი მოთხოვნების გმირები არიან ახალგაზრდები, სტუდენტები, პარისკაცები, კალატორები, მწიქნებლები, მისტიკები, მემანქანები, მუივრებები და ამდაგვარი ხალხი, რომლებიც არ ვაშიარჩივან თავიანთი საზოგადოებრივი მეტოქეობით თუ მოქმედების მასშტაბურობით, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დიდი ადამიანები არიან თავიანთი კეთილი წინის და გულის წალოებით. მოთხოვნებსა და რომანში სვადნათლიე შეამჩნევა მწერლის ფართო ინტერესი, მისი მისწრაფება დიდად ჩასწვდეს ცხოვრებას მრავალფეროვან მოვლენებს, ხადაც უვრელაზე გამოკეთილად შეიძლება იხატებოდეს ადამიანის სულის ხელამაწე თუ ხამხანკე. მისი ხასიათის ძლიერი თუ ხუბტი მხარები.

სულაკაურისათვის ცხოვრებასეული. ადამიანის სულის შესაცნობი საშუალებაა. ამატომ იგი იმდენად მოვლენას არ გვიხსნის, რამდენადაც ადამიანის ბუნებას, მის სულიერ სამყაროს. ჩანსაც არ უნდა ეხებოდეს მწერალი, სამაშულო ომი იქნება ეს თუ ომის წინააღმდეგობით ხავც წლები, ან კიდევ თანამედროვე ცხოვრება, მწერალს იმდენად თვით მოვლენების განვითარება არ აინტერესებს, რამდენადაც ადამიანის სულის მოძრაობა, მისი ხასიათის მონოლითრობა თუ მერყეობა, მისი მთლიანი წევობი რივი ხახე.

არჩიდ სულაკაურის პირველი მოთხოვნის — „ტალღები ნაპირისაკენ მიისწრაფიან“ (1957 წ.) — თემა სამაშულო ომი, ამ თემაზე ქართულ პაროფს მანამდეც არავითა ნაწარმოები დაიწერა. თავად ომის და მის მომდევნო წლებში მწერლები თავიანთ მოთხოვნებსა და რომანებში (აღარაფერს ვამბობ მხატვრულ ნარკვევებზე) უპირატებად წარმოგივსახავდნენ ბრძოლის ეპიზოდებს, ხადაც თავისთავად ჩანდა ხანბოთა მეოქმის, ხადაც ნაწარმოები და გმირობაც. მაგრამ ეს, თუ უოველთვის არა, მეტწილად მიიწ, ამისი მარტივი ობრობის ხასიათს ატარებდა, ენაბიოფლა ახახვის იქით ვერ მიდიოდა; შემდეგ, როცა ღრმე შეხამლებელი ვახადა ამ უდიდესი მოვლენის უფრო დანიჭებული ვახარება, უფრო ღრმად დაწახვა, მწერლებს ფრონტული ცხოვრება უბრალოდ გმირების მოქმედების გამოსახატავად კი არ იწადავდა, არამედ მათი ხასიათის, სულიერი სამყაროს ვახახნეულად მართლად, შეიქმნა რამდენიმე სანიტრაციო ნაწარმოები, ხადაც ხანბოთა ადამიანის შავილი პატრიოტული სული, ნებისუოფის სიმტიცე, ხასიათის სიძლიერე მხატვრულად დამატრებლადაა ვად-მოცეშული. თუმცა, ეხეც ძირითადად იხეც ძველ, უვაც ნაცნობ ვალბში იყო ჩამოხმული: ცოტა მეტა სიღრმით, ცოტა მეტა ფსიქოლოგიათ, ცოტა მეტა უშუალობით იქცეოდა უწრადლებს, დიდად კი არ განიჩრეოდა.

მოთხოვნაში „ტალღები ნაპირისაკენ მიისწრაფიან“ სულ ვახახნეებელი ინტერესებია წინა პლანზე წამოწეული, ამიტომაც გამოჩნდა ომის დროზე სრულიად უჩვეულო ნაწარმოებად, ახალ და ზოგიერთათვის მიუდებელ სიტუვად. მწერალი აქ ნაკლებ უწრადლებს აქცევს, შეიძლება ითქვას, სულაც ვერცდნ უვლის საბრძოლო ეპიზოდებს და ძირითადად გმირების სულიერი მეტოქეობის ვარკვევას და ახალს უწეება. იგი იმას კი არ გვიჩვენებს, თუ გმირი როვობ მოქმედებს ბრძოლის ველზე, ხადაც უშუალოდ შეიძლება ვაშიჩნდეს ვეფაოობა, არამედ სრულიად იმდენად მისი სულის ნათელის ვაშიხატავით, მისი განცდებით, ომში დაშოკდებულების ვად-მოცეშით და სწორედ ამ თითქოს არცოდ მთავარი ვზით ვვარწმუნებს ქარისკაცის ვმირულ ბუნებაში. ამიტომ, წინაშენილობა აღარ აქვს იმის, ვახვლებით თუ არა მოწამენი ქარისკაცის თავგან-

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მედიის ცენტრი

მოხარობა, თუ საერთოდ აქვს ჩარჩენილი მეს-
სიერებაში უმშაბრისაგან გამჭრიახი ადამიანის
ხვედრის ხაზინალები, მაგრამ ფაქტი ერთია: მო-
თხრობაშიც ისევე, როგორც ლექსში, გამჭვირ-
ვადი, მსუბუქი ფრთები ფერად ხიზობიდან მო-
ფრთხილად მავსი უმანკოებში, სიყვარულით სავსე
ქალიშვილი და ისიც უმშაბრისაგან ქრება. ლექ-
სის ლირიკული გმირი, მამა წაგნებს მისძაღვსა
იმ იმედით, რომ „ბომ შეიძლება, ჩემი გოგონა,
როგორც ოცნება, ლექსებში ვნახო?“ ვერ ვატყ-
ვებ წყნარლმა განზრახ მოიპოქმედა ეს, თუ უნე-
ზურად, მაგრამ მოთხრობაში რომ მართლაც ოც-
ნებასავე შემოივინა ამგვარი ბედის მქონე
რუსი ქალიშვილის სახე, ეს უმკველია.

ბოროტების მივლ საშინალებას ამ ღიად და-
არჩენილი საფლავით კიდევ უფრო მძაფრად შე-
იგრძნობს და განიცდის ქარისკაცი (მასთან ერთ-
ად ჩვენც). ღიად კატერის დაღუპვის შორეულ-
ლი ხილვის დროს, ან მაშინ, როცა მისი მკლა-
ვები იქცევა მშვენიერი ქალიშვილის ხარეკლად,
ასე შეადიდებდა ბელში. აი აქ მშვენივარდება ქა-
რისკაცში შურისძიების წყურვალად. შრობასავე
ნაგრძელებს. „როგორც ცეცხლი თივას, ისე
ნოქადა თვალბში ჩამდგარ სიბრალღე“. ღი-
ად დარჩენილი საფლავი მისთვის ომის საშინა-
ღების უვლადვე მტკვარი, შემარჩუნებელი
სურათია, ერთდროულად რეალური და სიმბო-
ლური განსაზღვრება ბოროტების უსაზღვრო-
ბისა. ამიტომ წარმოითქვამს მამულ დამკრალი
ქარისკაცი ხრიალით ფიცს: „მე თუ გადავჩნა,
ვიბრძოლებ, მარტო შერისძიება არ მომხვე-
ნებს, სხვა რომ არა იყოს რა, ღიად დარჩენილი
საფლავებისათვის ვიძიებ შურს“...

უჭმდებს ეს მომადკვდავის ბოღადე მინაჩა, რა-
დგან არ ესმის ამ სიტყვების მნიშვნელობა. მკი-
თხველისათვის კი ნათელია თუ ამ უცნაურ, ერთ-
თი შეხედვით გაუგებარ ფრაზაში რა რეალური
ტოვობებია ჩადებული, რა ტრაგიკული განც-
და და შრობასავე გრძნობაა ჩატებული. რაც უფ-
რო ღიად ბოროტებისაგან მოყუენებული სულ-
ერი ტრამეა, მით უფრო ძლიერია მისი დათრ-
გუნვის წაღილი. ასე სწავს ქარისკაცს. ამიტომაც
სჭება, რომ ბოროტი ძალია განწარღლია.

მოთხრობაში „ტაღლები ნაპირისავე მთასწრა-
ფინი“ ერთმანეთს უმართობაღდება არა მარტო
ბოროტება და სიკეთე, სიყვდილი და სიციცხ-
ლე, არამედ ადამიანური სისასტიკეც და ღმობი-
ერებაც, სიუხეშეც და სიფაქიწეც. მჭრალი უბ-
რალად კი არ ვვიჩვენებს ამ ორი განსხვავებულ-
ად, დამირისპირებულად, მაგრამ თანხარად ად-
მიანური ბუნების, ხასიათების გამოვლენას, არა-
მედ იმასაც აკვირდება და ეძიებს, თუ რომელი
მადგანი უფრო ძლიერია, რომელს უწერია გა-
მარჯვება, რომელს ძალღმს წინაღუღებს ბორო-
ტებას.

„ერთი შეხედვით თქვენ უვლანი ისე მავ-
ხარ ერთმანეთს...“ — სიხარულით ეტყვის ქა-
ლი ქარისკაცს სიყვდილის წინ... ამან მოატყუა

იგი მჭრად, საბედისწერო შეხედობაში შეხვე-
და. შემდეგი უკან მობრუნებული ქარისკაცს
ეგონა, მალე მიხვდა ამა, მაგრამ უკვე ვერ
იყო. იმასაც მალე მიხვდა, რაშიც გულწრფელად
გამოუტყდა ქარისკაცს: „შენ შეგებლო ჩემი სი-
ყვარული, მას — არა“.

ქარისკაცები მავანან ერთმანეთს, მაგრამ მო-
ლოდ გარეგნულად, მხოლოდ ერთი შეხედვით.
ეს მოთხრობაშიც შესანიშნავად ჩანს, ეს აქაც
ღრმადია გახსნილი. მჭრალს ხომ სწორედ ქა-
რისკაცის და შემდეგის დამირისპირების მიუვ-
ვართ მთავარი სათქმელისავე.

ქარისკაცი სუფთა, შერყვნილი ახალგაზრდაა.
იგი შეიცნებდა და მამულში, ალღიდა და გულ-
ანი. მასავით სუფთაა მისი ერთობაში სიყვარული
რუსი ქალიშვილისადმი, ვინაც სულ ორჯერ ნა-
ხავს ამ საბედისწერო შეხედვარამდე. რაკ ქა-
ლიშვილი სულს დაღევს მის მკლავებზე, ერთ-
ხელ, გზად მთავალი, ყველასაგან მითკვებულ
სოფელში გადაეცურება შემთხვევით, სადაც ქალ-
შვილი მარტო დარჩენილიყო ხაზუნს დასამარ-
ხად. იგი ქარისკაცულ სანოვადგობან ერთად, თა-
ვის ხელის სიბიბის უწილადებს ეთლ ქალიშ-
ვილს, ფროტსშუა უკაცრიელ, მკვდარ ადგილზე
მარტოდმარტო მყოფს. მოუღერებს და მო-
ციხუვარდობდა მას. ამ წრეველ და ნათელ გრძნო-
ბას არ შურისაქებულს ვნებების ალღით. უკან
მობრუნებულად კვლავ შეავლის ქალიშვილიან,
მაგრამ იქ უკვე უჭმდება დახვდება, ღოგანში
მარჯვით მოკალათებული. უკვე აქ ჩანს ამ ორი
ხასიათის, ბუნების დამირისპირებულობა. შემდე-
გი თავს არ იწუხებს ადამიანის ბუნში ჩაბე-
ვით, მხოლოდ წაღუქავს და მობტყება უჭ-
რისს. მას არც უმართად ენადღვება ეს ქალი,
მისი ბედი, მით უფრო განცდები. შემდეგის ბუ-
ნება, ეს უხეში ძალი ამ შემთხვევაში გადასწო-
ნის, დასწლდებს ქარისკაცის სუფთა, ფაქიზ, შერ-
ყვნიველ ბუნებას. მაგრამ ამით მხოლოდ იწეუ-
რა, არც თავდება ეს დღეად საგულბსხმო ვიღო-
ლი.

ბედი თუ შემთხვევა უჭმდებს და ქარისკაცს
ერთად მოახვედრებს ნავში (ჩვეულებრივი ლი-
ტერატურული ხერხია ეს), რომელიც მტრისაგან
თავის დაღწევის ერთადერთი იმედიდა. მარტო-
ნი არიან ნავში, ორნი, ორთავი დამკრალია და
უღონო. ქარისკაცი მისვენებულია. უჭმდებ
იმედს არ კარგავს, იბრძვის გადასარჩენად. ნავი
ტყვიებისაგანაა დაცხრალული და ისიც შეუხვე-
ნებლიე ხაპავს შემოსულ წყალს და ზღვს უბ-
რუნებს. კერ თმუქის კოლოფი აკეთებს ამახ,
მერე ჩემით, რომელსაც ქარისკაცს გაპარობს
(მრავლისმეტყველი დეტალია, ავი კიდევ გაი-
ფიქრებს ქარისკაცს: „ეს კაცი არ დაღუბება“).

უჭმდები უღრო აქტიურია, მაგრამ სამაგიეროდ
მას აღია ის დიდი სულთური სიმტკიცე და სი-
კეთე, ადამიანის სიყვარულის მძლერიმედ
გრძნობა, რითაც ასე ძლიერია და მომზობლავი
ქარისკაცი, უჭმდება ინტინტიურად იბრძვის

საქართველო
საბჭოთაო

გადარჩენისათვის. მას სიცოცხლის მიწანი არა აქვს. ქარისკაცი კი სწორედ ამ მიწნითაა უძლეველი. ეს ჯერ კიდევ არ ესმის ზემდეგს.

— როგორ ქანაობს ეს წავი, ძილსა მგერის — წიაღისაჲსა ქარისკაცმა.

— დაიძინე... ვინ გიშლის, — დემილის შემდეგ უბნა ზემდეგმა.

— შეწინა, ვაითუ ვეღარ გავიღებო.

— ნუ გეწინა.

— შე არ მინდა, ძილში მოკვდე... სიკვდილის წინ მინდა იფიქრო.

— მაინც რაზე ვინდა იფიქრო? — ოდნავი დაიკნინა შეეკობა ზემდეგი.

— სიცოცხლეზე“.

ზემდეგს უკლბად ეჩვენება ქარისკაცს სიტყვები და მზლდა თურქის კოლოფი სობლიშის თავში, მაგრამ კოლოფის ზღვაში გადავარდნის და დაქარგვის შიში აკავებს. ზემდეგისათვის სიცოცხლეს მხოლოდ თავისთავადი მნიშვნელობა აქვს: რაკლა ცოცხლობ, უნდა გადაარჩენაზე იფიქრო. მაგრამ რისთვის უნდა აღამანს სიცოცხლე, მარტო ამისათვის, რომ სხვას მიასწრო და რაკლად წასტაცო, თუ კიდევ არსებობს რამე სხვა ინტერესები და მიწნები ცხოვრებაში — ამაზე მის ადრე არ დაფიქრებულა. ახლა მოიბმინა მან ქარისკაცის გულწრფელი აღსარება და რა გასაკვირია, რომ უკლბი მგინაა. ზემდეგს უბრალოდ გადაარჩენა უნდა, იმისათვის სულაც არა, რომ სამშობლოსა და ადამიანების წინაშე შოუბდელო ქარისკაცული ვალი აწუხებს. ის, გადაარჩენის შემთხვევაში, არც კი აპირებს ბრძოლის გაგრძელებას.

ასე თადათან და სულ უფრო თვალსაჩინოდ მდებარეობს მთელი სიძლიერე ქარისკაცსა, ვინც ზენ ერთი შეხედვით ზემდეგზე სუსტი გეჩვენა. ბორბტების დაორგუნვა უცეშ ძალას კი არ შეუძლია, არამედ მხოლოდ დიდსა და ნათელ გარჩენას, ყოვლისმომცველ სიყვარულს, რომელიც უძლეველს ხდის ადამიანს. სწორად ამის განსაზიერებაა, ერთდროულად კონკრეტული გამოხატულებაა და სიმშობლოცა ამ მოთხრობაში ქარისკაცი.

ამს ბოლოს ზემდეგიც დაინახავს და ირწმუნებს, როცა საწინელი ხმა შეზარავს მას და შეწინებელი გონს რომ მოეგება, მიხედება, ეს თურმე ქარისკაცის სიკვდილისწინა სიმღერა ყოფილა.

„ქარისკაცი ნამდვილად მღეროდა, თანდათან ახშობდა ქარის ზურუნს, ზღვის ამოძახილს.

გაოცებული უსმენდა ზემდეგა, დაძახულა, კაცი გადაიქცა სენად და თანდათან დაიწყო სიტყვების გარჩევა.

ქარისკაცი მღეროდა ღიად დარჩენილ საფლავებზე, გარდაცვლად ქალზე, რომლის სასაკვდილო სარეცელი პაერში გაწვილილი ორი მკლავი იყო... იგი მღეროდა მწიფიან ამოჩრდილ ხელზე, რომელიც ცას ეშუქრებოდა... მღეროდა ზევაზე,

რომელიც ადამიანებს აპარავდა, ძიებაზე მღეროდა.

ზემდეგი მიხედა, რომ ქარისკაცი ამ სიმღერას ახლდა ოხზავდა, გრძნობდა, რომ ეს სიმღერა მას აესებდა...

გაოცებული უსმენდა ზემდეგი. მან რაკლად უბილავი იხილა, გაუგონარი გაიგონა, ჩაუწვდომელს ჩაწვდა“.

ასე იმარჩებებს ქარისკაცი სიკვდილზე და მისი ნათელი სული სხვასაც ასხივოსნებს. ცხოვრებაში ძლიერი იმარჩილებს სუსტს, უმტი აესებს ჩრდილს, სიკეთის ზეიმი გარდუვალაა. ამიტომაცაა, რომ ადრე გულცივი ზემდეგი ახლა თვალზე ცრემლმომხდარია, ამღვრული მწერით დაჰუარებს ქარისკაცს, რომელიც მოკვდა, მაგრამ დასტოვა დიდი, ნათელი აზრი და მიწანი ცხოვრებასა.

„— მე ვიციბე შურს ღიად დარჩენილი საფლავებისათვის, — წარმოთქვა ჩურჩულით ზემდეგმა, თითქოს ღოკულობდა“. ზემდეგს ბოლომდე არ ესმის კონკრეტული აზრი ამ სატყუებისა, მაგრამ გრძნობს და იციის, რომ მხოლოდ ამაშია, ქარისკაცული ვალის მოხდაშია ახლა მისი გადაარჩენილი სიცოცხლის მიწანი.

არჩილ სულაკაურის ამ მოთხრობაზე იმიტომ შევაჩერე ასე ხანგრძლივად უტრადებმა, რომ იგი პირველი იყო მწერლის შემოქმედებაში იგი, ამასთანავე, ერთ-ერთი პირველი ქართული პროზაში, სადაც სულ აღზებურ მსოფლმეგრძენებასთან და მხატვრულ აზროვნებასთან მოგვბდა შეხლა. მახსოვს, რა გაკვირვებაცა და აღტაცებაც გამოიწვია მან, ზოგიერთში კი — გაკვირება და აღშოუთება. დრომ ყველაფერს თავისი იდეალი იმუჩინა, მტყუან-მართალი გაარჩია ამ მოთხრობის მნიშვნელობაც ცხადი გახადა. ამასთანავე, მისდამი უფრო საღი, სწორი და მოკიდებულუბაც გაკვირინა. მხატვრული ლაფსუსები რომ გააჩნდა მას (სტილისტური ხაზათობა), ეს თავიდანვე აწკარა იყო და კიდევ აღწინაშე მაწინე. გამოიხატება იგი ზოგიერთი ფანაზის ზედმეტობაში, ხელოვნურობაში. ახლა ისიც შემაშინევი გახდა, რომ სულ მტყუანი არ ყოფილა ცნობადი კრიტიკის ვაქტორ პეტროვი, როცა ამ მოთხრობაში „სანტაშენტალური მანერა“ ადრევე დაინახა. მე ვერ გავიზარებ მისთვის უკიდურეს აზრს, რომელიც, როგორც სწორად შეწინა გიორგი მარგველაშვილმა (იხ. „მნათობი“, № 9, 1977, გვ. 140), ზემდეგისას დაემსგავსა, ოღონდ მის ფეისისცვალებამდე, მაგრამ მარცვალი სიმართლინა მასში მაინც უნდა იყოს.

„ბაღღები ნაპირისაკენ მიასწრაფიან“ არის მწვენიერი, ღრმად ემოციური ხალადა ქარისკაცზე, ისევე როგორც მუხრასის მიერ იმავე წლებში გადაღებული დოკუმენტარი ფილმი პარდაპირი მინწნების მქონე სათაურით „ბაღღა ქარისკაცზე“. ეს ორი ნაწარმოები არამოთუ განსხვავებული მხატვრული მანერით არის შესრულებული, არამედ სულ სხვადასხვა ხელოვნების კუთ-

ენილებზეა, მაგრამ მაინც ახლოხელია, მსგავსაა, ნათესაურია იმით, რომ ორთავე პოეტური ხალა- და და მათში სანტიმენტალიზმის კვალის შემჩ- ნევია არც ვახსენებ უნდა იყოს და არც ღიარებ- ბას დამაყენებელი.

სულ სხვანაირად აქვს გაზრებული არჩილ სუ- ლაკაურს სამამულო ომის თემაზე დაწერილი მეორე მოთხრობა „მტრედება“ (1959 წ.). მწერა- ლი აქ ღრმა ღირსშემი გადმოგვცემს ახალგაზ- რების განცდებზე და გრძნობებს ომის მძიმე წლებში. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ამ-იანი წლებს დამლევდიან ქართულ პროზაში მომრავ- ლდა და მომძლავრდა ღირსიკული ნაკადი. იმათ შემოქმედებაში, ვინც პოეზიიდან მოვიდა პრო- ზაში (ასეთები კი საკმაოდ მრავლად იყვნენ) ეს კიდევ უფრო ხაზგანსვლი იყო. „მტრედებიც“ სწორედ ამისი გამოხატულებაა.

„მტრედებში“ ავტორი ადარ მიმართავს ზოგა- დი სიმბოლოების დაპირისპირებას, უოფით ჩან- ხატებს ვითაუზობს, სადაც შეიძლება ძალდაუ- ტანებლად ეწიარება ადამიანური უბრალოებისა და თანაგრძნობის, ხიკეთისა და ხისუფთავის მო- მხიბლავ სიღამაზეს. მწერალი აქ შეიძველზე შემოქმედებას მხატვრული აზროვნებას ფართო მისწავლებით კი არ ახდენს, არამედ სოცარო ემოციური მუხტით, განწყობილების შექმნით. პოეტური, შეიძლება ითქვას, ინტიმური თხრო- ბით.

სულ ოთხი კვირა დღის ცხოვრება აქ აღწე- რილი და მოთხრობაც ასეა დაუოფილი თავებად. ამ ოთხი კვირა დღის მანძილზე შეხვედებიან ერ- თმანეთს ნანა და ლევანი, მოთხრობის ახალგაზ- რდა გმირები, მაგრამ ამ მოკლე დროში ერთმან- ნეთისათვის ბევრი რამის თქმას შეძლებენ. უფ-

რო სწორი იქნება თუ ვიტყვიო, რომ ესევე რამეს მიხედვით, არჩილ სულაკაურს საერთოდ არ უყვარს პირდაპირ და ხმამაღლა რაიმეს თქმა. იგი უფრო მიგვანიშნებს და შეიძველმაც ბევრი რამ შევთქმისტიდან უნდა ამოკითხოს, იგრძნოს.

ომის წლების მკაცრ პირობებში უხდებათ ნა- ნას და ლევანს ცხოვრება. უფროსები ფრონტზე წასულან, ოქანის მძიმე ტვირთი მათ დასწოლა- თ. ამიტომაც დღე სკოლაში დადიან, ღამე — ქარხანაში, კვირაობით კი ხახლას სახურავზე შორიგეობენ სამართო თავდასხმის მოლოდინში. ეს გუზარდელი ანკი და უდარდელი ბავშვები დღეს უკვე გულისხმიერებოთა და ხიკვარულია ხავსე ახალგაზრდები არიან. მათი უსიტყვო დაი- ლოგები, ეტხტ-მამაქის ენით, ხახლას სახურავი- დან ქუჩის გადაღმა მოსიტილის ფანქარაში გად- მომდგარ დაჭრილებთან, ნათლად გვაგრძნობა- ნებს თუ რა უბრალო და დიდებულთა ვეშხარა- ტი მუშანურობა, რამელსაც ცხოვრების მკაცრი გამოცდა კიდევ უფრო შეტ ძალაზე და ელვარე- ბას აწიკებს.

სევდიანა და მიშვიდველი თავისი უშუალო- ბით, გრძნობათა სიწმინდით ნანასა და ლევანის გამოუთქმელი, მხოლოდ გულით შეცნობილი ხი- კვარული. მწერალს სწერა, რომ სევდა სიხარუ- ღმა უნდა შესცვალოს. ადამიანებს, ვისაც ასე ძლიერად შეუძლიათ სხვათა ხიკვარული, მუდამ მზად რომ არიან თავისი სულის სიბოზ სხვასაც უწიარონ, უთუოდ გამარჩევა და ნათელი მომა- ვალი ელით. იმედს არჩილ სულაკაურის ამ „მძიმე“ მოთხრობაში მთელი ძალით ფინალი გვი- ნერგავს, როცა ვხედავთ, თუ ოში წასული ლე- ვანისა და მისი მძის გადახვეწილი მტრედები როგორ უბრუნდებიან ძველ, მტოვებულ ბინას.

□დასასრული იმება□

გიორგი ჯიბლაძე

ბასიკის პოეტური ილქალი

1.

ქეშარიტი პოეზია ადამიანისათვის ყველგან უდიდესი სიხარულის მომგვრელი იყო.

აღბათ გახსოვთ, როცა სიჭაბუკეში პირველად მოისმინეთ ან პირველად წაიკითხეთ რუსთაველის ჭადოსნური ლექსები. შეუძლებელია მანძინ უდიდესი სიხარული, რაღაც სასიამოვნო ერთმანეთის მომგვრელი აღტაცება არ დაუფლებოდა თქვენს სულს და სიამაყე არ გეგრძნოთ, რომ მშობლიურ ენაზე ისმენდით თუ კითხულობდით უბაღლო გენიოსის, უბრწყინვალესი პოეტის ლექსებზე სიმღერებს!

აღბათ გახსოვთ, როცა პირველად გაცანით ბარათშვილის გენიის შედეგებს — „მერანს“ ან „შემოღამებს შთაწმინდაზე“ და პოეტთან ერთად საღდაც შორს, შორს გაიქროლეთ მშობლიურ ტყე-ველში, კლდესა და ღრეში; თქვენ მაშინ იგრძენით რაღაც განუდღელი, გამოუცნობი უდიდესი სიხარული. ერთ აუწყრელი აღტაცება, რამაც მთელი თქვენი არსება მოიცვა და და სულღერად აღგამალდათ, ძალა შეგმატათ, თავგამებრება გაგიძლიერათ, თითქოს ფრთები გამოგესახათ გასაფრენად!

აღბათ გახსოვთ, როცა პირველად გაცანით უბაღლო ვეფხე „ქეიფს“ ან „არწივს“; სოფლის უაღრეს ტრიალის“ ფილოსოფია თქვენ უპაველად ჩაგაფიქრებდათ ცხოვრების უცვლდობაზე, რასაც გაგიძლიერებდათ ამაყი ბუნების ამაყი შვილი არწივი — დაჭრალიც რომ ყუბყურინებს შეუპოვრად ეომებოდა, როგორც თქვენი ბეგქრული საშობილო მისველ მტერთა ურდოებს!

აღბათ გახსოვთ, როცა პირველად წაიკითხეთ ტაბიძის „მერა“, „ღურჯა ცხენები“, „მთაწმინდის მთავარე“, როგორი აღტაცება განიცადეთ მანამდე უხილავი ამგვარი პოეტური სამყაროს სიღამაზით; თქვენ უპაველად იგრძნობდით,

რომ უსასრულოა ქართული ლექსის ძალა, შემართება და სიღამაზე, როგორც უსასრულოა თვით სიღამაზის გამოვლენის ფორმები!

ყველა ქეშარიტი პოეტი, როცა პირველად ეცნობო მის ნამდვილად საუკეთესო, ნამდვილად უძლიერეს მხატვრულ კმნილებას, ისე მოგწუნხავს, თითქოს პოეზიის ცაზე ქუხილის გარეშე ელვას უეცრად გაენათებინოს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ელვა ჰქრება, გადაივლის ხოლმე, ლექსისაგან მიღებული უძლიერესი შთაბეჭდილება კი რჩება, გარდღეული ხდება, ვიდრე თქვენ უცოცხლობთ და პოეზიის მაღალ ეზიარებით.

ამგვარი ლექსები ყველა პოეტს არა აქვს, მაგრამ აქვთ ისეთებს, როგორიც არიან გრიგოლ ორბელიანი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ილია და აკაკი, გიორგი ლეონიძე, იოსებ გრიშაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ლადო ასათიანი... ყველს ჩამოთვლა გაგვიჭირდება. თითოეულ მათგანს რამდენიმე ლექსი აქვს ისეთი, როგორც დავახსიანთ, პირველი წაიკითხვისთანავე რაღაც ერთმანეთს რომ მოგგვრით, შეგატოკებთ, თითქოს თქვენს სხეულში ელექტროდენს მოულოდნელად გაველოს.

პოეზიისაგან ასეთი ელვისებური დარტყმა თქვენთვის ძველ ოსტატთა შორის ბევრს მოუყენებია, მათგან, პირველთა შორის, უნდა დავახსიანოთ ბესარიონ ზაქარიას ძე გაბაშვილი — ბესიკი; ზენს ლიტერატურაში იგი ცნობილია უმთავრესად მარტოოდენ სახელით.

ბესიკი, რომ იტყვიან, აყენიდანვე ეზიარა აპოლონის მაღალს. მამამისი ზაქარია ნიჭიერი მწიგნობარი, ფართოდ განათლებული კაცი იყო (დაიბადა 1707 წელს და გარდაიცვალა 1783 წლის 6 თებერვალს, როგორც კორნელი კეკელიძე წერს). „მან ზედმიწევნით იკოდა ფილოსოფია, თეოლოგია, ისტორია და ლიტერატურა, რომელშიაც ის... უშუალო მონაწილეობასაც

იღებდა“. 1. კ. ეველიძის მოკავს ითანე ბატონი-შვილის „კალმასობაში“ (ტ. IV, გვ. 195) ნათქვამი სიტყვები იმის შესახებ, რომ „ზაქარია გაზაშვილი იყო ძველთა ფილოსოფიისა სწავლათა შინა გამოცდილი და ღვთისმეტყველებასაცა მიწვენილი, მშვენიერი რიტორი და უცხო მოქადაგე... ესე იყო მშვენიერი მწერალი და მთხვეული შალღისა ფრასა ზედა, უცხო პოეტისი...“ ასეთი მამის ხელში, ბუნებრივია, ნიჭიერი ყმწველი ადრე განამსწველებდებოდა პოეზიასაღმე სოციატულით. მაგრამ ზაქარიას მკაცრი პირადი ხვედრი, რასაც შემდეგ გაცვრით შეეხებებოთ, გვაფიქრებინებს, რომ ბესიკი ყმწველობის ასაკიდანვე გახდებოდა ბედის უკმაყოფილო.

ამ სათიხებზე, ისევე როგორც ბესიკის პიროვნებისა და პოეზიის შესახებ, იმდენი დამწერა ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში, თითქოს ადრე უნდა ღირდეს ზელი მოკიდით წინამდებარე თემას, ვიდრე რაიმე ახალი მასალა არ აღმოჩნდება. მაგრამ არის ერთი მომენტა, რომელიც ყოველთვის მიიზიდავს მკვლევარს — ეს არის თავი ბესიკის შემოქმედების ევლავ გაზარების ცდა, თუნდაც ეს უკანასკნელი ორი-სამი ახალი დებულების მეტს არაფერს შეიცავდეს.

მკითხველი გვანდა თავიდანვე გაფიქრებოდა: ჩვენი გამოკვლევების მიზანია არა ისტორიულ-ბიოგრაფიული ევლავებება, რაც უმთავრესათ ლიტერატურის ისტორიკოსების უშუალო საქმეა, არამედ ბესიკის, როგორც პოეტის, შემოქმედის, ქართული ლექსის ოსტატის დახასიათება, მისი ლიტერატურული შემოქმედების თვალში ანალიზი, რასაც შედარებით სრულად წარმოვიდგინით ევლა მიღწევა და ზოგიერთი ნაკლი, „ტანო ტატანოს“ ავტორს რომ გამოარჩევიდა, როგორც ქართული მხატვრული კულტურის ერთ-ერთი უადრესად კოლორიტულ წარმომადგენელს.

როგორც ცნობილია, ლიტერატურული შემოქმედებობა, რომელიც ადრე გარდაცვლილმა პოეტმა დაგვიტოვა, მოცულობით დიდი არ არის. ბესიკის თხზულებანი ცალკე წიგნებად სულ ევლავსურ დაიბეჭდა: 1885 წელს გამოსცა ზ. ჰიჭინაძემ, 1912 წელს — ს. გორამაძემ, 1932 წელს — ალ. ბარამიძემ და ვ. თოფურია, 1940 წელს — ალ. ბარამიძემ (სასკოლო ბიბლიოთეკის სერიაში), 1948 წელს — ლ. ასათიანმა (პოეტის ბიბლიოთეკის სერია), 1962 წელს — ალ. ბარამიძემ და ვ. თოფურია, ჩვენ ვეყრდნობით ამ უკანასკნელ გამოცემას, რომელშიაც წარმოდგენილია ბესიკის 19 ლექსი, 23 მიძღვნა, 5 ანანათქება, 3 პოემა, 11 სადავო ნაწარმოები, აგრეთვე დიდი-ური (სპარსეთში მოგზაურობისა), ქრონიკები, გარდა ამისა, პოეტის მიერ დამწერილი რამდენიმე სახელმწიფო დოკუმენტი და პირადი მემორიალი. ბევრ მათგანს შეძლებისამებრ ცალკე შევებებით, თავთავის ადგილას, რათა წარმოდგენა მივიღოთ ბესიკის პირივნების, პოეტური შემოქმედების, ლიტერატურული და პოეზიის მსოფლმხედველობის შესახებ.

დღეს უკვე აღაზიან დაეობს, რომ თუ გვირდა პოეტის შემოქმედება ღრმად შევიცნოთ, მისი ბიოგრაფია უნდა მოვიშველიოთ. იქ, სადაც საშუალება გვეძლევა, პოეტის ცხოვრებიდან ევლაფერი უნდა გამოვიყენოთ, ერთი შეხედვით უმნიშვნელო დეტალებიც. სამწუხაროა, რომ ბესიკის ცხოვრების არაერთი მხარე შთამომავლობისათვის ბინდით არის მოცული. მაგრამ, რაც ვიცით, ბევრ რამეს არცევი მისი პოეზიის ორიგინალურ საყაროში. ამიტომ, ბუნებრივია იქნება, თუ ჩვენს ნაშრომსაც პოეტის ბიოგრაფიული მასალების გაცნობით დაეწევებთ.

11

ცნობილი ქართველი მწიგნობრისა და მოღვაწის ზაქარია გაზაშვილის ვაჟი — ბესარიონი (ბესიკი) დაბადებული უნდა იყოს 1750 წელს, როგორც კ. ეველიძე ვარაუდობდა,² და არა 1751 წელს, როგორც ეს თარიღი უზარმაზარ გამოთვლით დაადგინეს პოეტის ადრინდელმა ბიოგრაფებმა. ეველიძის ვარაუდი ემყარება იმ ფაქტს, რომ თუ სოლომონ პაჩეველის მიერ სპარსეთში ქვრივ-ხანთან გაზაშენის დროს ბესიკი 26 წლის იყო, მაშინ პოეტი დაბადებულია 1750 წელს, ვინაიდან ის უცხო ქვეყანას ეახლა 1778 და არა 1779 წელს. მაგრამ ეველიძის შექმნილი მეთრე ფაქტრე მოეშველებინა, კერძოდ, ისში ბესიკის ეპიტაფია, საფლავის ქვაზე წარწერა. საიდანაც ჩანს, რომ გარდაცვლების დროს პოეტი, მართალია, იყო 40 (3) წლის, მაგრამ თუ მას სიკვდილმა სიკოცხლე მოუწარაფა 1791 წლის 25 იანვარს (ჩღვა წელს, კდ იანვარს), მაშინ უეპველად 1750 წელი უნდა მივიღოთ დაბადების თარიღად, ვინაიდან ჩვენ არ ვიცით რა თვეში მოვლინა ამ ქვეყანას მომავალი სახელგანთქმული პოეტი. ბესიკის ეპიტაფია ეველიძემ მხოლოდ იმ მხარე გამოიყენა, რომ ევკი შეიტანა ნაწერის სისწორეში: „მაგრამ ეპიტაფიაში უველიფერი ზესტად არაა გადმოცემული“.³ ახლა საბოლოოდ დადგინილია, რომ ბესარიონ გაზაშვილი — იობან გაბაონი ნამდვილად დაიბადა 1750 წელს და უცხოეთში — ქალაქ იასში მიიყვალა 40 წლისა — 1791 წლის 25 იანვარს.⁴

ბესიკის დაბადების ეს თარიღი დღეს უკვე დამტკიცებულად ითვლება, ვინაიდან გ. ლეონიძის მიერ 1921 წელს აღმოჩენილმა პოეტის „ავტობიოგრაფიულმა მინაწერმა“ ამ საკითხს საბოლოოდ ფარდა ახადა. აშან მისცა საფუძველი ჩვენს მკვლევარს თავისი მონოგრაფიის — „ბესიკის“ ის თავი, სადაც მომავალი პოეტის ყრმობისა და სიუბუტის წლებია გაშუქებულია, კატეგორიული განცხადებით დაეწყო, რომ „ბესარიონ გაზაშვილი 1750 წელს დაიბადა“ („ძიებანი...“, გვ. 189).

არის ზოგიერთი ცნობა, თუ როგორი იყო

საქართველოს
ისტორიული მემკვიდრეობა

ჩვენს პოეტს, რას წარმოადგენდა პიროვნულად, მოქალაქეობრივად, ერთი სიტყვით, რა შეიღწენდა მის აღმამანურ თვისებებს.

მეთხველს შეუძლია ბესიკის პიროვნება სრულად წარმოადგინოს გ. ლეონიძის მშვენიერ მონოგრაფიაში, რასაც აბაგორგზის დავითოვნებმა და ავ. ბულიაშვილის ვრცელ რომანში — „თავგადასავალი ბესიკ გაბაშვილისა“, რომელიც ცალკე წიგნად რამდენჯერმე დაიბეჭდა.

ბესიკის ბიოგრაფები მოგვითხრობენ, რომ იგი იყო თარის შესანიშნავი დამკრედი, ლამაზი ხმით მომღერალი, ენამოსწრებელი, გონებაშახველი, ღრმად განათლებული, სპარსული ენის ჩინებული მცოდნე, სატირისა და იუმორის ნიჭით დაჯილდოებული, ლამაზი, ახვანი ყაცი, უებრო იმპროვიზატორი, ერთი სიტყვით, ყოველმხრივ შემოკბილი „შეღვესკეობაში“. როცა სპარსეთის შაჰს 1778 წელს ეახლა, პოეტს დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია ქვერბაზანზე. „არსებობს ვადმოცემა, — წერს ლევან ასათიანი, — რომ ბესიკს, ოფიციალური მიღების შემდეგ გაშარათულ ნაღიმზე თავისი სიმღერის აღტაცებაში მოუყვანია სპარსეთის ყაენი. მის ქართულად პოეტისათვის პრილიანტებით მოქუდილი საგვარეულო თარა უჩუქნია“.⁵

გარდა ამისა, ბესიკის „ნაწერებლად ჩანს, — წერს ლ. ასათიანი, — რომ ახალგაზრდობაში პოეტს საფუძვლიანი განათლება მიუღია. მის ზედმოწეწვით სკოლანი მშობლიური ლიტერატურა, შესწავლილი ჰქონია სპარსული ენა და მწერლობის ისტორიაც, ბესიკი გაცნობილი ყოფილა აგრეთვე ანტიკურ ფილოსოფიისა და ლიტერატურულ ძეგლებსაც; მის ლექსებში ხშირად გვხვდება სახელები არისტოტელესი, პლატონის, პროკლესი, დიოდონის, აგრეთვე ჰომეროსისა და სხვათა. ბოლოს აღსანიშნავია ისიც, რომ პოეტს არავად სცნობია ფრანგული ლიტერატურის ზოგიერთი თვალსაჩინო ნაწარმოები, მაგალითად, ლესაჟის რომანი „ფილ ბლანი“ და ენციკლოპედისტრ მწერლის მარმონტელის ნაწარმოები „ველისარიანი“... ეს უკანასკნელი პოეტის საყვარელი წიგნი ყოფილა და ერთი მისი ეგზეგეზლარი მის საუთუარო ხელითაც კი გადაუწერია. სახელი ველიზარი, ველისარიანი, ზოგჯერ პოეტს თავის ლიტერატურულ ფსევდონიმადაც გამოუყენებია“.⁶

ეს მხოლოდ ერთი მხარეა ბესიკის ლიტერატურული მემკვიდრეობისა. მეორეა თვით ამ მემკვიდრეობის შინაგანი ხასიათი, მისი ორგანიზული არსება, თუ რას წარმოადგენს იგი, როგორც პოეტური საწყარო, იდეებითა და მხატვრული ფორმებით.

ვიცნ დაიკვირდება, შეუძლებელია უშლად არ იგნობოს, რომ ბესიკის მიმღე ურვა-წუხილი, შინ ტრაგიკული მოთქმა-გოდება, დასურულაბელი ცრემლთა ღერა და შავ სიყვდილიან უთანასწორო კიდილი, ხშირად მზადყოფნა უბრძოლველად დასთმოს ეს მწკაე ქვეყანა, სადაც ამდენი

ლო თამაში ან კობტობა კი არა უნდა იყოს, ვეი შეიკოდოს, ბუნებრივი შედეგია იმ სიკეთურ-პოლიტიკური და პიროვნული ყოფისა; რომელშიაც პოეტი ემარწვილობის წლებიდანვე მოექცა. სულ ძირითადი ფაქტები გავიხსენოთ: „მხოლოდ თორმეტ-ცამეტი წლის იყო ბესიკი, — წერს გ. ლეონიძე, — როცა დაიბნეს და აფორიაქეს მისი მშობლების ოჯახი, ბავშვის მგრანობელი გულისთვის მძიმე დაღი უნდა დაესვა ამ ვარშოვებს და მისი ურბობა მწარედ უნდა მოეწამა“.⁷ მართლაც ასე მოხდა. მაგრამ თუ რა საშინელი იყო ბესიკის ოჯახის ეს „დამბობა“, „აფორიაქება“, კარგად შეიძლება წარმოვიდგინოთ თვით ბესიკის მამის — ზაქარიას შემდეგი სიტყვებიდან: წამართვეს რა ყველაფერი, რაც გამარნდა, მეგვიდრეობით მიღებულთან ერთად, პირადი შრომით შექმნილაც, საეკლესიო ქონებაც, ჩემი „ცოლი, შვილები და მთელი ჯალაბი სიღარიბეში ჩააგდეს, ასე რომ კარდაკარ დადიოდნენ და მოწყალეებს თხოულობდნენ. თექვსმეტი თვე ვიქეი საპყრობილეში, ბოლოს კათალიკოსმა უბრძანა ყარაულს: საპყრობილეს მოშორდით, სადაც უნდა, იქ წავიდეთ. მათ შორის ჩემი შვილების და ძემბის 9 ბავშვი იყო. კათალიკოსი ქადაგებდა: ვინც მათ მოწყალეებს მისცემს — ეკლესიაში არ შეუშვებო. ვაკიდა ერთი წელიწადი და ჩვენ უარესი დაგვმართა: მოაკვანინა ჩემი უფროსი შვილი (ოსე) და ისე სასტიკად სცემა, რომ ერთი კვირა ავადყოფი იწვა. გამოგზავნა იასიულეში, რომლებმაც რაც დარჩენილიყო: წმინდა ხატები, წიგნები და წმ. ნაწილები, ისიც წაიღეს... ივნისში, როცა მეტად ცხელოდა, უფროსი შვილები ცალ-ცალკე საპყრობილეში ჩასვეს. მე, ჩემი ცოლი და ოთხი მკირწლოვანი ბავშვი დაგვსვეს ურემზე და მთებში „გავგვზავნეს, საშინელ ადგილებში გავვატარეს. მზურანეი არავინ მოგვეყეს, ფიქრობდნენ — ამით დაევიმობილებით. მერე იქიდან ცოლი და ბავშვები წამართვეს, მე კი ექვს მთიელ კაცს მიმცეს, რომლებმაც ორმოცი დღე საპყრობილეში მამყოფეს, რვა შვილი წამართვეს (ამ დროს ზაქარია უკვე მოხუცია, 62 წლისაა — გ. ქ.), ორი დოკვანი და დამარჩენი საერთო პირები. ბევრი ვიხივე, ერთი შვილი მანც მომეცო, კაცს ამდენ ცხენასაც არ წამართვევენ-მეთქი, მით უმეტეს, რომ ისინი თქვენს ნაწუქარა კი არაა, ღვთისაგან მოკეშული-მეთქი, მარა არა ისინი“.⁸ კათალიკოს ანტონ პირველს, რომელიც ასე სასტიკად გავსწორდა თავის მოწინააღმდეგეს, ზაქარიასთან ერთად მისი შვილიც დაუწყველია და შეუჩვენებია. საერთოდ, როგორც სათანადო მისაღებით დასტურდება, ზაქარიას ბრძოლაში ანტონისა და მისი თანამოაზრეების წინააღმდეგ გაბაშვილების მთელი ოჯახი ღებულობდა მონაწილეობას, მათ შორის „ნამდვილი იმი“ ყოფილა ვარაღებული და ადვილი გასაცეხბია, თუ რა მიმღე მდგომარეობაში იქნებოდნენ ბესიკის დედ-მამა, ოჯახის ყველა წევრი, რომ

„არაფერი უტყვით ნათესავ-ახლობლებსა და მიმღებურებზე.“

ოქსის, დედ-მამის ეს აწიოცება ურმა ბესიკზე, რომელიც უაღრესად მგრანობიარე გულითა და სულით თავიდანვე ასე გამოირჩეოდა, მართლაც შიშველ იზოქმედებდა, როგორი თბილ და მოკიდებულბედაც არ უნდა გამოეჩინა მისადმი თემიძარბ მერის ქერის (ერველეს დედამკუვალს) დედფალ ანახანუმს და მის მიერ თითქმის ნაწვილებ ლევან ბატონიშვილს — ერველე მეფის შვილს, იმედსა და დიდი მომავლის მქონე სახელმწიფო კაცს, პირველიც და მორვეც, ერველსა, დიდად მზრუნველობდნენ მატრად დარჩენილ მომავალ პოეტს, მაგრამ ანტონის ბრძანებით სულ ახალგაზრდა — 27-28 წლის ბესიკის ჯანდენა იმერეთში, კვლავ საშინლად იმოქმედებდა ახალგაზრდა კაცის მთელ არსებაზე. მოდით და ფთხარით ასეთ ადამიანს — რატომ წერ სვედიან ლექსებს, რატომ ხარ ბესიკისტი, რატომ მოთქვამ და ჰგოდებ, რატომ ნატრულობ სიკვიდისო. გასაკვირი ეს კი არ არის, მხოლოდ ის, თუ როგორ ახერხებდა ასე ტრაგიკული ბედის კაცი ყოფილიყო მომზებნი, მომღერალი, დამკრთელი, თავისივე სატრფილიო ლექსების საუფუფო, სახელგანთქმული შემარტუბელი.

როცა ბესიკი 28 წლისა იყო, იმერეთის მეფემ სოლომონ პირველმა მასთან ახლად ჩასული პოეტის სპარსეთში გააგზავნა დიპლომატიური მისიით, როგორც ვიცი, ბესიკმა დიდი წარმატებით შეასრულა თავისი მფარველი მეფის უაღრესად სპასუნბისმგებლო დავალება, დღითივე შეადგინა, რომლის მხოლოდ ერთი ფრაგმენტიც ჩვენამდე მოღწეულია. ამ ფრაგმენტში ვკითხულობთ:

„ქ. მე იობის ნათესავი გაბაონდოქმე, ძე მოქლესისა ზაქარია ყოვლად ღირსისა, ოდეს ვიერვე წლისა ქმ (28). მამის ეცხოვრებოდი იმერეთს მახლობელ მყოფი სოლომონ ძლიერისა და განმზახებელისა მეფისა დავითანისა, რამეთუ ამას შინა ეამთა წარვიღინე ხსენებულისა ამის მეფისაგან თანად. შირაზს ქალაქად, ქარიზმან ზანდისა ერანა.“

და წარსრულმან ავეცალე რაჭით მთიანი მუინვარენი და მივედ დიგობის — ოცხეთს, ზოლო მუნით... იამ მქირე და განვისყვენე მოსდოგს... ავეიცტო მამის ქმ (28). ზოლო მენი (თ) ეიზლარად და ეიზლარიან ასტრახანს. აიხტრამეტოდენ დღე მუნ დავდე.“

ასტრახნით შთავედ ხეამ(ა)ლდსა. ზღვისა ქირით და დღუვა-გვეშუღებით ოცდამეთცხრამეტსა დღესა შინა წელისა მოზივარი განვედით მამულსა ვილანისისა და მვედით ქალაქსა, რამელსა ეწოდებთ რაშტო.

მერვეცა წარსტლმან მენი დაღმა მეექვსესა დღესა შინა ყაზმინ ქალაქსა ორი დღე დავევე. ეახზინით მეთობეს დღეს სავა ქალაქსა ერახისანსა ერთი დღე განვისყვენე და მუნით ყუმს მესამესა დღესა შთავედით. ქა...ს და მდიდარსა ქალაქსა სამ დღე დამვანებულთა ორ დღე შემდ-

გო(მად მესა) მეს დღესა მივედთქმარჩიხთქქს და ფრად დიდ შეწიერას...“9.

ეს არის ბესიკის „დღითის“ მთელი ფრაგმენტი, საიდანაც ნათლად ჩანს, თუ რა მიმიე, სახიფათო გზა გაუვლია იმერეთის მეფის ახალგაზრდა ემისარს იმერეთიდან იმდროინდელი სპარსეთის მზრანებლამდე. შემთხვევითი არ არია, რომ ბესიკი, როგორც მეფის უფროფულესი კაცი, სოლომონ პირველს უწოდებს ძლიერსა და განმზახებელს.

სოლომონ პირველის გარდაცვალების (1784 წ.) შემდეგაც ბესიკს თუ რა დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა იმერეთის ახალი მეფის — დავით გიორგის ძის კარზე, ნათლად მოწმობს ამ უკანასკნელის წერილი პოეტისადმი ერველმუნტში, სადაც ის ელჩად იყო და მოლაპარაკებას აწარმოებდა ფედემარშალ პოტიომკინთან. ეს იყო გრიგოლ ალექსანდრეს ძე პოტიომკინი, ვატირინე მეორის ამსოლტურის ნდობით აღტურვილი პირი, რომელსაც იმერეთის მეფის სახელით არაერთი ოფიციალური წერილი მიერთდა, ისევე როგორც მეორე პოტიომკინს — პავლე სერგის ძეს — გენერალ-პორტუგის. დავით მეფის წერილი დათარიღებულია 1789 წლის მისიით, როცა ბესიკი ასრულებს თავის მისიას და ცდილობს იმერეთისაც ისეთივე ტრაქტატი ჰქონდეს, როგორიც გეორგიევსკისა იყო ქართლ-კახეთისათვის.

ამ წერილში იმერეთის მეფე პოეტს უწოდებს „მარად კეთილსაგონის ძმის“, „ენიაზ-მდივან გაბაონელს“, უთვლის „მრავალ მოკითხვას და უენად სუფუვის სიხარულს“. ვიცი შენ გასამოვენებს და ამიტომ გატყობინებ, რომ ჩვენ და ჩვენი ქვეყანა ისე მშვიდობით და უჭირველათ ვიმყოფებით“. ამის შემდეგ დავით მეფე სინანულს გამოთქვამს, რომ ამდენი ხანია ბესიკს თავისი თავის შესახებ არაფერი უცნობებია, „მგზავრი კაცი როგორ დაიღვეა, რომ ერთი წიგნი არ გამოგიგზავნე და შენი ამბავი არაფერი გეკოსდინო?“ „ღეთის ნებით, თუ მშვიდობით და უჭირველათ იყო, შენი ამბავი უოველისფერი წიგნით გეცნობე და შენი წამოსვლაც სცნოს. თუ ღეთის ნება იქნეს, წამოდი, ნულარ დიციოენი, ამდენი ხნის მოცილება კმა არსო“.¹⁰ ბესიკი რომ არ ჰყვარებოდა, უახლოეს ერთგულ ადამიანად არ ჰყოლოდა მიჩნეული, მეფე თავის ხელქვეითს ასეთ სიტყვებს არ მისწერდა. მომდენო სტრიქონებში გამოთქმულია დიდი კმაყოფილება რუსეთის არმიის გამარჯვებების გამო თურქებთან ომში (ეს ომი ხომ 1787 წელს დაიწყო), და პარლამირ ასეა ნათქვამი: „მეტრე თეკოლის, რომელიც ონიზაზე იმყოფება, ჩვენთვის წიგნი მოეწერა, ყოვლად მოწყალე ხელმწიფის გამარჯვება და ციხეების აღება ეხარებინა. მის უყუთეს სასხარულს რას ვისმენდით?! ღმერთმან მათი ხელმწიფობა უმეტესად აღმამდლოს მრავალს წელს, მათი გამარჯვება და მოწყალეობა ჩვენ ნუ მოგვეკოსო!“ ბოლოს

განმეორებულა თხოვნა „შენი მშვიდობის ამბავი ყოვლისფერი წიგნით მოგწერეთ“.¹¹

მეფის თხოვნას — მალე ჩამოდიო, ხუროდებამდ იმეორებდა დავითაჲ. მას თავისივე ბეღით მიუწერია მეფის წერილისათვის შემდგომ სიტყვები: „მდივანბეგი დავით მრავალს მოკითხვის და ადრე ხილვის ნატრას მოგახსენებ. ჩვენ გვეცნოდო, მაგრამ თქვენ უფრო დიდი ხანი დაიგვიანეთ“.¹²

ასე უყვარდათ პოეტი იმერეთის მეფის კარზე. მაგრამ, რომ იტყვიან, ბესიკის დღეები დათვლილი იყო — წინ მხოლოდ წლიანხევრის სიკოცხლე ჰქონდა მის დარჩენილი. იმავე 1789 წელს იმერეთის ტახტზე ავიდა მეორე დავითი — არჩილის ძე — შემდეგში სოლომონ მეორის სახელით რომ მართავდა იმერეთის სამეფოს.

როგორც სახელმწიფო მოღვაწესა და დიპლომატს, ბესიკს უხედაზოდა შეედგინა სამეფო დოკუმენტები იმპერატორისა ეკატერინეს (ჩვენამდე არი მათგანია მხოლოდური, გვ. 189, 191), გრიგორი ალექსანდრეს ძე და პავლე სერგეის ძე პოტიომკინებისადმი (რამდენიმე წერილია, გვ. 196, 198, 200, 203). ბესიკმა აგრეთვე დაგვიტოვა 1778 წელს სპარსეთში მოგზაურობის დღიური (ფრაგმენტი, გვ. 184-185), ქრონიკები (გვ. 186-187), მიმოწერა საეკლარო და მეფის სახელით (გვ. 189, 200, 204-209). ვინ იყოს, იქნებ ამ დარგში ბესიკი უფრო დიდი ლიტერატურული მემკვიდრეობის ავტორი იყო, მაგრამ ქარიშხლიანმა ცხოვრებამ, ერთი ადგილიდან მეორეზე ხშირმა გადასვლამ ბევრი რამ ლეტას გააყოლა და ჩვენ მათ შესახებ უკვე აღარაფერი ვიცით, მაშავალშიც ვეღარ გავიგებთ. პირად ცხოვრებაში უხედაზო ზოგჯერ შემოქმედებასაც გადაეცემა ზოლმე. ბესიკი ამის ერთ-ერთი ტრაგიკული მაგალითია.

ენახით რას წარმოადგენს ეს შემოქმედება, რომელიც მე-18 საუკუნის ქართული ლიტერატურის საგანძურშია შესული.

III

ბესიკის ლირიული პოეზიის შთავგონება, ისევე როგორც დიდი რომაული პოეტებისა, ქალია, მაგრამ დღემდე ყოველმხრივ სარწმუნოდ არ არის გარკვეული, თუ ვინ არის ეს ანა — თეიმურაზ მეორის ქალიშვილი, ერეკლე მეორის და, დიმიტრი ორბელიანის ქვრივი ანა ბატონიშვილი, თუ იმერეთის მეფის — დავით მეორის ცოლი — ანა დედოფალი, მამუკა ორბელიანის ასული, რომელიც პირველი ანას — ერეკლეს დას შევიშლი იყო. ასევე დამაყვარებელი არ ჩანს ამ „მეორე ანას“ დედის — უფლარაღასის ქალიშვილის, ერეკლეს დისშვილის, მამუკა ორბელიანის მეუღლის ვერსია. ძველია გაარკვეო, თუ რა იყო ზიზუ ბესიკის განდევნისა იმერეთში, სამიწნოთ თავგადასავლები ანა-მამის დაუმტკიცებელი ისტორიიდან, თუ წმინდა პოლიტიკური

მოტივები. ეს უკანასკნელი უფრო უნდა იყოს აზრთან, თუმცა შეიძლება ორივე ერთობაშია ცალ-ცალკე მოქმედებდა, ან მოხდა დამლუბველი ურთიერთდაზიანება, როგორც ბედისწერის დროს, როცა შეიკვრება ზოლმე კადოსნური წრე. აქველ პოეტთანავე ყველაზე ადრე, რომელიც ოვიდის ნაზონს დაემართა ასე. ერთი კი ფაქტია: როგორადაც არ უნდა იყოს საქმის ვითარება, ბესიკი თავის ლირიულ ელგიურ ლექსებში მწარედ მოთქვამს ორივეს თაობაზე. მისი სევდა ორმხრივია. ამასთან, პოეტს რომ ვინმე ანა ნაზად, გულწრფელად, ნამდვილი ჰაბუტეტი გატაცებით უყვარს, რომ მზადაა მას თავი შესწიროს — ეს სრულიად უმკველია. ამიტომ ჩვენ ამ ამოსავალი წერტილი ამ საკითხშიც სწორედ აქ დავიძენებთ.

საერთოდ, ბესიკი ერთ-ერთი ბრწყინვალე ნიჭით სავსე ვერსიფიკატორია, მთელი გამოკლება დასჭირდება მისი პოეტის შესწავლას. ამ მხრივ პირველი სიტყვა ვეუთენის იოანე ბატონიშვილს. „კალმასობაში“ ბესიკის ლექსი ისეა დახასიათებული, რომ საქმე გვაქვს უმკველად მეტამეტრად გადაჭარბებასთან, რუსთაველს რომ ადარებს, მაგრამ სრულ სიმართლავა იქ. სადაც პოეტი ცხადდება „უცხო სიბრტყისად“ და „სამომეორის“ ავტორად.¹³ ეს სრულებით არ ნიშნავს უუფრადლებოდ დავტოვით ის გარემოება, რომ ზოგჯერ ბესიკი „მომე“, ძველად ვასაგები, ერთგვარი ხელოვნური „სიტყვათმსაღობით“ შექმნილი ლექსების ავტორიაცაა. მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ „სოლომონ მეფის ეპიტაფია“, მისი მსგავსი ნაწარმოებები პოეტს აზიერთი აქვს, რომლებშიც ის უმთავრესად არქაულ ენას იყენებს. თითქოს და სამაგიეროდ, აღმოსავლური, ეგრობად, სპარსული პოეზიის ტრადიციული თემა ვარდნაბუღბუღიანისა ბესიკის შემოქმედებაში ორიგინალური სახითაა გაშლილი. სპარსული ენის ჩინებული მყოფენ პოეტი არ მისდევს ტრადიციას, ყველგან ახერხებს საცუთარი ზმის შენარჩუნებას, პოულობს ზერხებსა და საშუალებებს როგორადაც ახალი გააზრება მისცეს ძველს, თუმცა მთლიანად მოწყვეტა უკვე დამკვიდრებულისაგან, შეუძლებელი ხდება. მაგრამ ის, რაც ბესიკმა შეიძლო და გააკეთა თუნდაც მარტოოდენ ამ დარგში, ქართული პოეზიისათვის თეიმურაზ პირველის შემდგომ უმკველად მიღწევას წარმოადგენდა.

აღივთ მისი განთქმული ლექსი „სევდის ბაღს შეველ“. თემა ვარდნაბუღბუღიანისაა, მაგრამ როგორაა გაშლილი, რა ორიგინალურია, საკუთარი ხმით ამღერებელი და მთლიანად ქართული პოეტური ორნამენტებით დამშვენებული. მისი სევდის ბაღი სრულებითაც არ არის სევდის ბაღი, პირიქით, სავსეა ვარდებითა და იუბით, ნარგუნებითა და... ბუღბუღის სახით თვით პოეტი გვეხატება, რომლის გულწრფელ, თავდადებულ ტრფობას ტრაგიკულად გზას უღობავს ამკვეთი ნიური ვერაგობა. მხოლოდ ამიტომ იქცევა მშვე-

იბერი, აუჯავბული ბალი სეველის ბაღად, სადაც კლდამაგებული პოეტი, შავაქსად ოვდიუხისა, პოეტუამს, ჰგოდებს, ყველასაგან, გარდა ნარგიზისა, შერისხული და გაგდებული:

დავბრუნდი ყოვლგნით შეუბრალები,
ბალის კარს დაეჭვქ შენაძალეობი,
სიკმლით აღმეცნეს მწირინი თვალები,
ეუაე ბედისა დაშაბრალები,
ვინცა მნახვილენ დამაშვარალები,
შეიქმნებოდენ ჭირანაკაძალები.
მეც მომხვდა სოფლის შველელი ბრქალება:
ბესიკო სიკვდილს არ ვემალები,
თავი მაქვს მისთვის შენაწონები.¹⁴

ეს მშვენიერი ამომარცლოვანი აღგვორიული ლექსი იმითაც ორიგინალურია, რომ თითოეული ხანა შეიცავს 9-9 სტრიქონს და ლექსის ამ ფორმას ქართულ პოეტიკაში ბესიკურს ეწოდება. მთელი ლექსი განსახიერება პოეზიაში მინორული ტონობისა, თავიდან ბოლომდე ლირიკაა, პესიმისტური განწყობილებებით აღსავსე.

ასეთივე მეტრითა და ფორმითაა დაწერილი ბესიკის მეორე ლექსი ამე მიუხედი მაგას შენსა ბრალესა¹⁵, რომელშიაც თითქმის ვარიაციული სახით მეორდება პირველი ლექსის თემა, სახეები, პასაჟები. აქაც ამომარცლოვანი აღგვორიული ლექსია, ზეით ხანაა, თეთიფელში 9-9 სტრიქონია, ოგივე პრობლემა უნდაბლობისა, ვაგტანლობისა, ვერაგობისა, მოქმედებენ ვარდი, ბუღბული, იუბი, ნარგიზი, ერთი სიტყვით, ეს ორი ლექსი, რომლებმაც ამომარცლოვან ბესიკურ ლექსს არსებითად სათავე დაუდვეს, მართალია შენდება ვარდბუღბულიანის ტრაფიკტულ სიუჟეტზე. მაგრამ თავიდან ბოლომდე ორიგინალურ ქართულ ნაწარმოებებად უნდა მივიჩნიოთ. მართო ამ ორი ლექსით შეეძლო ბესიკს დარჩენილყო ჩვენი ლიტერატურაში, როგორც სრულიად ახალი პოეტური სიტყვის შემომტანი.

მაგრამ ბესიკმა ძლიერი პოეტური ხმით დაიმდერა მისამდე ლექსიც — „ბუღბული მოდის მწუხარებით“, რომელიც წინა ორისაგან განსხვავებით თოთხმეტმარცლოვანია, თუმცა თემა ისევე და ისევე ვარდბუღბულიანისაა, ოთხ სტროფში სულ თექვსმეტი სტრიქონია, ამ მხრივ ჩვეულებრივი ფორმა დარღვეული არ არის, მაგრამ რითმითაა განწყობა სულ სხვანაირია: პირველ სტროფში ოთხივე სტრიქონი გარითმულია, მეორეში — მხოლოდ სამი, მესამეში — ისევე სამი, ხოლო მეორისა და მესამის სტროფების მეოთხე სტრიქონები ერთმანეთს ერითმებიან, მეოთხესაც სამი სტრიქონი აქვს ერთიმული, ხოლო მეოთხე-მეორე-მესამე სტროფების მეოთხე-მეხუთე სტრიქონებს ერთმება. ამგვარად ეღბულობით მშინდა ბესიკური წყობის სრულიად ახალ ლექსს, რომელიც გარითმით: 1-4, 1-3, 1-3, 1-3, 2-4, 3-4, 4-4. მთელი ლექსის შინაარსს რაც შეეხება. აქაც ყველაფერი აღგვორიულია. სატრფო-

საგან შერისხული პოეტი გვეხატება ბუღბული, და იმედების გაკრება სულ ბოლოს, როცა სასიუბა ამოწურულია, გულმოკლულ პოეტს მწარედ თქმევენებს:

სიკელიო, მოდი, მიიბარე ბუღბულის სელი:
შეხალემ დასწულა და დაკოდა ბუღბულის
გული!
მეცლარი ბესიკო, მოდი, მნახე, ჩამიდგი სელი,
თუ ვინდ მიწასაც მიმბარე მოყერის ენთა!¹⁵

შინაარსით თითქმის ანალოგიურია ლექსიც — „ბუღბულის შურსა“, უშველად ერთ-ერთი მშვენიერი ნაწარმოები ბესიკის შემოქმედებაში. აქაც ბუღბული და ვარდია, გულს დასობილი ეკალი და დამხსერველი იმედებია, ვარდბუღბულიანის თემა, მაგრამ ისევე და ისევე ახალი ასპექტებით წარმოდგენილი. როცა ყველაფერი დამთავრდა, როცა გულის სრულად შეწირვას არავითარი სასურველი შედეგი არ მოჰყვა, პირიქით, პოეტი იბუღბულია სიტყვას: „შენ ჩემი ჭირი გახარია, მე ვსტირ დღე, ღამეც“, ფინალი აღარ აუყოვნებს მთელი თავისი ტრაგიკული სახით გამოჩნდეს. თუ რა მძიმე სურათია უიმედო ტრფობისა, განსაკუთრებით სჩანს ლექსის ბოლო სტროფებში:

თუ სამართალი არის სადმე, გეზიანების,
ყელი გამოშქერ, პირი დამჩრა შენის
დანების.
შენგან მოკლული ბეერი ვინმე
გაიმეღვენების,
შენი ბრალეები ჩინუმაინის გაიხავენების.
კაი და მორჩი, ჩემზედ ნუ ხარ თვისის
მეხაველი!
მღიშარის პირით წამეპარე, დამიდგი მახე,
სხე შეგონა, შემჩნებოდა ეგ შენი სახე.
ანთებულს ცეცხლსა შესაწველად ხელი
შეგახე.
დამწვარი მაინც შემებრაღე, ბესიკო ნახე!
ეაა შენი ბრალი, ჩემო თავო, ღრუბელს
შახველი!¹⁶

როგორც ლექსში — „ბუღბული მოდის მწუხარებით“, ისე აქაც თეთიფული სტრიქონი თოთხმეტმარცლოვანია. ოდნავი განსხვავება აქ ისაა, რომ რითმები ზეითივე ხანის ბოლო სტრიქონებისა ერთმანეთს ესადაგებიან, მაგრამ შემდეგი სახეცელოებით: პირველი ხანის ხუთივე რითმე ერთია — მძახველი, მსახველი, პირგამმხველი, მნახველი, ახ, ველი. დანარჩენი ხანის ოთხივე სტრიქონი გარითმულია, ხოლო მეხუთე, დაწყებული პირველივედან, შემდეგნაირად არის წარმოდგენილი: ახ, ველი (1), მსახველი (2), მნახველი (3), მფახველი (4), მახველი (5). ესეც უშველად იყო ბესიკის ახალი სიტყვა ქართული პოეტური მრეველების

ისტორიაში, უცნობი ფორმების აღმოსაჩენად მისი დაუცხრომელი ძიებები პირდაპირი შედეგა.

ჩვენ ოდნავაეც უკვირ არ გვეპარება, რომ ისეთი პოეტი, როგორიც ალექსანდრე ჭავჭავაძეა, თავის განთქმულ ლექსში — „სახე შენი მუხამხევა, მუხამადა“,¹⁷ შთაგონებული იყო ბესიკის სტრიქონებით — „დამიღვი მახე“, „გე შენი სახე“. საერთოდ, ბესიკმა საკმაოდ ძლიერი გავლენა იქონია ქართული რომანტიზმის დამწეებ პოეტზე, არანაკლები — გრიგოლ ორბელიანზედაც. მათ დროს, ალბათ, ჯერ კიდევ იყო შემორჩენილი ცოცხალი სხავე ბესიკის სიმღერებისა საყრავი ინსტრუმენტის თანხლებით, ისიც უდავოა, რომ თითოეულ მათგანს ბესიკის ლექსის წმინდა მუსიკალური ნივანები უფრო სრულად ჰქონდათ შეცნობილი, ვიდრე ჩვენ — „ტანო ტანანოს“ ავტორისაგან დაახლოებით 200 წლით დამორეზბულეს. დრო თითქოს დიდი არ არის, მაგრამ ბესიკსა და თანამედროვეობას შორის ამ საკითხში უფსკრულის გათხრა არა ამ ფაქტორმა, თვით მუსიკალური ფენომენების დაკარგვამ გაზიარებია.

მაგრამ ახლა ამაზე დარდი ან სინანული დაგვიანებულია, ვეღარაფერს გავაწყობთ, იმით უნდა დაგვყოფილდეთ, რაც გვაქვს და რაც ჩვენიამდე მოღწეულია.

ზუსტად იმ ფორმით, რომლითაც დაწერილია „ბუღბუღის შერსა“, გამოირჩევა „მე შენი მგონე“, უიმედო სიყვარულის ეს კიდევ ერთი მშვენიერი ბესიკისეული საგალობელი. ლექსი თითხმებმარცვლოვანია, თითოეულ ხანაში ხუთხუთი სტრიქონია, რითმები ისევე განლაგებული, როგორც უკვე ენახეთ, მაგრამ აქ აღარ არის აღეგორიულობა, აღარ ჩანან ბუღბუღი, ვარდი, ნარგისი, ია, ეკალი, მუხამდე; პოეტი თავის დაბრუნება უშუალობას, ის უკვე პირდაპირ ესაუბრება სატრფოს, რომელიც მას არ წაეღობს, რომელმაც მიკრმად დასწეა და მისი ცხოვრება სავალალო გახადა.

და აქ არის ერთი ხანა, მესამე, რომელშიაც ეგრძნობთ მოტაცს, ალექსანდრე ჭავჭავაძემ შემდეგ ასე ძლიერი პოეტური მგზნებარებით რომ ამატებელია ლექსში „სიყვარულო, ძალსა შენსა“.

მაგრამ ჯერ გავცნოთ თვით ბესიკის ლექსი:
როს მოგიხილე, მყის შევიქენ თავისა მტერი:
რად არ ვიცოდი, არა გვეანდა შენი საფერი?
ყოფილი მოყვარე შენგან ჩივის — ყმაბა თუ
ბერი:
რა გაამების, არეინ იყის; ვსცან ვერა ვერი!
დროა, თუ მოჰყავ შენ, სიყვით
დაუთვალალო!¹⁸

ახლა გავიხსენოთ ალექსანდრე ჭავჭავაძის „სიყვარულო, ძალსა შენსა“, რომელშიაც სულ სხვა რანგის გრძობაა გაშლილი, უფრო ამაღლებული, უფრო ნათელი, უფ-

რო ფილოსოფიურად გააზრობებული, უფრო სია, სადაც ბესიკის უიმედო, პესნიმისტურ მოთქმა-გოდებას სცვლის რაღაც აღზევებული პატივისცემა თუ პანეგირიკული მოკრძალება ადამიანური არსების ამ უძლიერესი ტრანტი-სადმი:

სიყვარულო, ძალსა შენსა
ვინ არს რომე არ ჰმონებდეს,
ვინ არს რომე გულსა ტახტად,
ოხერას ხარკად არა გცემდეს?
შენგან მეფე მონას ეყმოს,
შენგან ბრძენი ხელად რებდეს,
და ბუღბუღსა რად ეძრახვდეს,
რომ შენგამო ვარდს შეპყვდეს!¹⁹

ბევრია აქ საერთო ბესიკსა და ალექსანდრე ჭავჭავაძეს შორის. ცალკე გამოთქმებიც მიგვანიშნებენ, რომ ძალიან ახლოს ხედვებთან ერთმანეთს სიყვარულის მომღერალი ორი გამოჩენილი ქართველი პოეტი, რომლებსაც ტარიდია რუსთაველიდან მოდებოთ. ვინაიდან ქართულ პოეზიას ნამდვილი, ჭეშმარიტი, ამაღლებული, ნაზი, თავდადებული სიყვარული „ეფესისტყაოსანმა“ ასწავლა, ხოლო სპარსულში ლირიკამ მართოდენ სევდიანი ვარდულებულიანი გაეცნო.

ის ფორმალური გზა, რომელიც ბესიკმა აიღო თითხმებმარცვლიანი, ხუთხანანი, ხუთსტრიქონიანი ლექსებით, მან გააგრძელა ისეთი პოეტური ნაწარმოებებში, როგორიცაა „ცრემლთა ისხარნი“²⁰ „ვარდი სასურო“, რომლებშიც მისი განთქმული სინარჩავე და სინატრევე ჭებას იმსახურებს. აქ უკვე სულ სხვა თემაა, ან ვარდულებულიანობა, არამედ, საერთო მოთქმა-გოდება ცხოვრების უცუღმართობასა და ვერაგობაზე. პოეტი ღრმა პესნიმისტური განწყობლებით აფასებს რეალურ სინამდვილეს, ოხრავს, ცრემლსა პღერის, სწორედ ისე, როგორც ევერობელი, რუსი, ქართველი რომანტიკოსები, მანამდე კი ბატონიშვილეთ თავიანთ ლექსებში.²¹ მართო ამ ორი ლექსითაც შეიძლებადა კარგად დაგვეჩანება, თუ რა გააკეთა ბესიკის პოეზიამ ქართველი რომანტიკოსებისათვის, როგორ გადაგქცა მათ წინამორბედად და ხელი შეუწყო უფრო ძლიერად შედგომოდენ თავიანთი ისტორიული მისიის შესრულებას.

ეს დებულება რომ ეკუმპიტანლად მივიჩნიოთ, აგრეთვე სრულიად წარმოვიდგინოთ ის პოეტური ფორმა, რომელიც ზემოთ დავახასიათეთ, საქმარისი იქნება ბესიკის ხსენებული ლექსები გავცნოთ. მაგრამ უმჯობესია ერთ-ერთი მათგანი, კერძოდ, „ცრემლთა ისხარნი“ მილიანად წავიკითხოთ.

დააკვირდით მიველ ლექსს, მის შინაარსს, მის მხატვრულ-იდუერ კრდოსს, თვითველ პოეტურ ფრაზას, რომელსაც პოეტი ხმარობს:

1

სრულთა ისხარნი, მოსისხარნი, ჩვენდა
იღმენით გულნი, ჰირნახუნნი,
უტყონი თემით სოფლის ცეხით
უქნობნი ვარდნი, ესგვარ დარდნი,
არ ითქმის ენით, არცა სმენით, — ეს
იკმარენით!

2

როს გვაგონდებით., შეელონდებით,
თანზრდილნი სწორნი, განა შორნი,
ესა კიდევანთა, ესდენ ხანთა გლოვისა ხმანო,
აბადინ კალოს, სავალალოს, სადა ხართ,
დაგვებრან ქარმან დაუწენარმან, ზღვად
ვიფარენით!

3

დაბერდა უფრო, სვედის ჰური, რა პოვა
დაბინდა თვალნი, შეუმკრთალნი,
დაგვეცა ხელნი, მარჯვედ წრფელნი,
ხელმწიფე, გული ცეცხლდაგული, სულით
ჰირსამცა თქვენსა, თუ გაღებნა,
მოიხმარენით!

4

დღე ვნატრით მზესა, ხაიშესა, დღია თქვენ
ლამე მოთვარე, ქველმოთარე, ხასიათ
ცინარ-მოთებნი, სხვა ციხეი პირველ
და მერმე ჩრდილოს სასიყვდილოს
ამ დღე-ღამეთა და ეპითა დაიმიწარენით!

5

სიზმარს ვემონეთ ძილშეკონეთ, ნუთუმცა
სახე უსახო, სავაჯახო, — ეს განვიზრახეთ,
სხვაშეცა პატრონი, ანუ დრონი, ვერა
ყარბთა ბანი, გზის საბანი, ეკლით
მოყვასთა სრულნი სწიხმით ცხელნი,
მტკრთ იხარენით!

მარტო ხაზგასმული ორი პოეტური ნაშრომით
შევენიშვნადავს, რომელიც კარგად
მანტიკოსების იმ ლექსებს, რომლებშიც ანა-
ლოგიური გამოთქმები გვხვდება. ლექსშია —
„ეარღო სასურო“ ნახშირის ფრაზა, ასე ნაცნობი
რომანტიკოსებისათვის — „მედება ალი, გულ-
სა...“ და ასე შემდეგ, რადა ღირს თუნდაც გა-
მოთქმა — „სვედის ფიმი ესე, გულს დავისვი
ეკალთა ნარი“, მაგრამ, კიდევ უფრო მეტი თან-
მხედრობა წერტილებია თხოვთმეტმარცვლივან,
ოთხხანოვან (ზუთ-ზუთ სტრიქონიან) ლექსში —
„მოყედ აჲ, მშაო“, რომელშიც ასეთი პოეტური
ფრაზებია: „ეზი ჰირთა მთქმელად“, „მწვანეს
ციცხლი მწელი“, „არ მიქვს თბინება“, „ამაღ
ერბი ველად“, „მოიტაცა გული, მსწრაფლ დაგუ-
ლი“, „მტორქნა ისარი, წამ ის არი“, „იმღენა
გონება, სურს მონობა“, „თვალნი ლამაზად ეწყის
სიმდიდრით მიმოთარბენ, სუმბულ-კნამო,
ვარდ-ყვარ-მინამო, მჭვრეტნი ხარობენ“, „ფეო-
ცაე, იგ მზეა“, „მიმხადა ენობა, არა მიკნობა...“
(გვ. 50-51).

ბესიკის როლი ქართული რომანტიზმის წარ-
მოშობა-განვითარებაში იმდენად აშკარა ფაქტია,
რომ მთელი გამოკვლევა დაიწერება თუმაზე —
„ბესიკი და ქართული რომანტიზმი“. ეს გარე-
მოება სრულებით არ ამკირებს არცერთ ჩვენს
რომანტიკოსს, რომელიც არ უნდა იყოს იგი —
გენიალური ბარათაშვილი, თუ ალექსანდრე კე-
ჭავაძე ან გრიგოლ ორბელიანი — ბრწყინვალე
წარმომადგენლები თავიანთი ლიტერატურული
მიმდინარეობისა. მათ დროს, უაქველია, ოქაბე-
ბში კითხვობდნენ პატრიარქების პესიმის-
ტურ-რომანტიკული ხასიათის ლექსებს, მაგრამ
შეუდარებლად პოპულარული იყო ბესიკის პოე-
ზია, სრულიად ახალი, ორიგინალური, ლამაზი,
მიმზიდველი ფორმითაც და შინაარსითაც. ეს
პოპულარობა ორ საუკუნეზე მეტი ხნის განმ-
ავლობაში თითქმის აღარ შეწყვეტილა და ჩვენს
დრომდე გაგრძელდა. ევეი არ გვეპარება, რომ
ბესიკი სამუდამოდ შერჩება ქართული ლიტერა-
ტურის ისტორიას, როგორც მისი ერთ-ერთი
დამამშვენებელი დავით გურამიშვილთან ერთად.
მის გვერდით მდგომი, თუმცა ასე განსხვავებუ-
ლი ჩვენი დიდი ტრაგიკული პოეტისაგან, მის რო-
გორც ფორმით, ისე შინაარსით.

მაგრამ ეტყობა ჩვენ უკვე გადავხვიეთ კონ-
კრეტულ თემას, ამიტომ ისევ უნდა მივუბრუნ-
დეთ ბესიკის ლექსების ანალიზს.

ახლა საჭიროა განვიხილოთ სხვა ზომისა და
სხვა ფორმის ლექსები, რომლებშიც ბესიკის ლი-
ტერატურულ შემოქმედებაში თვალსაჩინო ად-
გილი უჭირავთ. პირველ ეოვლისა, ეს არის ბე-
სიკის ყველაზე საბუღალთქმული, ყველაზე პო-
პულარული, ყველაზე ორიგინალური, ლამაზი,
მიმზიდველი ლექსი, რომელშიც პოეტი მთელი
თავისი მშვენიერების იღებით განხორციელდა.
ეს იღა უფრო ადვილად პოეტურ სახეებში
ბესიკის არსად ისე ძლიერად არ გამოუხატავს.

გარეგნული

როგორც ნამდვილად უცხო შედეგში, რომელსაც „ტანო ტატანო“ უწოდებდა. დღეს არ არის არცერთი ქართველი კაცი, რომელსაც ეს ლექსი არ წაეცოდა, მისგან დიდი ესთეტიკური სიამოვნება არ მიეღოს, მისი პირველი ხანა მინაც ზემოთ არ იცოდეს. ამიტომ ჩვენ თავისუფლად შეგვიძლია ამ ლექსის შინაარსი არ გადმოვკეთოთ ან უფრო ხანის ციტრები აღარ მოვახდინოთ და მთელი ნაწარმოები ისე განვიხილოთ.

როცა იწყებთ ბესიკის ამ ლექსის კითხვას, პირველ ყოვლისა, გრძნობთ მუსიკალური პანაგის პრეკლარებას, თითქმის მთავარი ელერადობა, ხმების პარამონიული წყობა იყოს და არა სხვა რამე. ეს მუსიკალობა მიღწეული ზედა აღიერიტით, კერძოდ, ბგერები — ტ, ა, ნ, ო, რითაც ლექსის პირველი სიტყვა იწყება, მეორედხან მომდევნო სიტყვებშიც — „ტატანო“, „გულწამტანო“, „უცხოდ მარებო“. შემდეგ ახალი ბგერები გამოდის თითქმის იყენენ კონტრპუნქტის რუბები — ზ, რ, კ, ი, ბ, და, ლ, წ, ზ, თ და ქმნიან ერთმანეთთან მიჭრილ ალტერაციებს. პარალელურად, ძლიერი, თითქმის ყოველი ერთი ან ორი სიტყვის შემდეგ შინაგანი რითმები — „ტანო ტატანო, გულწამტანო, უცხოდ მარებო, ხოლგო კავებო, მომწალებო, ვერსაარებო“, მომდევნო ხანებშიც, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, უფრო ხანე შინაგანი, ჩაროული რითმები — „თვალთა ნარგისი, დამდაგისი“, „ყელსა ბროლებსა, უტოლებსა“, „გუქნენს ხალეობი, მაყრამლები“, „ნარინენი ორნი, ტოლინი, სწორინი“, „შენად შესამკობლად“, პოლუს ყოველი სტრიქონის მართიშვა — მარებო (1), ვერსაარებო (2), შემაზარებო (3), ხელთაზარებო (4), დარებო (5), წველადა (6), მკელადა (7), ველადა (8), ხელადა (9), დამაწარებო (10) ქმნიან პარამონიულად დამატკობელ მუსიკალურ გამას და მკითხველი მოყადობებული რჩება მთელი ლექსის ამგვარი, შანამდე უნრობი მდინარებით. უფლაფერი ეს დამშვენებულია იმ შესანიშნავი, ულამაზესი ასულის პორტრეტით, რომლის მსგავსს მხოლოდ რენესანსული ფერწერა და ქანდაკება თუ გვაძლევდნენ ანტიკურის ბუნებრივი რემინისცენით. ბესიკი ხატავს უმშვენიერეს ქართველ მადონას, რომლის მიწერილი სილამაზე მარტოოდენ ტიციანის ან პუსენის მიღონებს თუ შედარება. ეს უცვ ისეთივე მძლავრი მხატვრული ყალმის მოსმია, როგორც ეხერხებოდათ კლასიკური ხანის დიდოსტატებს. ეს უცვ იყო ბესიკის პოეტური იდეალის კონკრეტულ მშვენიერ სახეში განსტეულება.

მაგრამ რად გვიჩნდა უცხო პარალელი ვეძიოთ, როცა ბესიკის მადონა, თავადი ბილომდე ულამაზესი ქართველი ქალი, ყველაზე უმაღლ მოგვაგონებს ტარიელის ნესტანასა და ავთანდილის თინათინს, „ვეფხისტყაოსნის“ გმირ ქალებს, რომელთა სახეებშიაც რუსთაველის გენიამ აამეტყველა ქართველი კაცის იდეალი სილამაზისა და ქართველი ქალის ოლითვე განთქმული მშვე-

ნიერება. რუსთაველის ქალთა უფლებადმოქმედებები რომ არ ყოფილიყო, ბესიკის „ტანო ტატანო“ ვერ დაიწერებოდა. გარდა ამისა, განა ჩვენ კოტა გვაქვს ბესიკის შემოქმედებაში წმინდა რუსთაველური რემინისცენიები? რამდენიც გინდათ: „ვარდას ბალი გაეწითლა“, „არ უყვოდ“. „მიწურვალადა ზამთრისა ეამი“, „მელნის ტბა“ და სხვა არაერთი.

მაგრამ უფრო ღრმად დავაკვირდეთ იმ პორტრეტის განუმეორებელ სილამაზეს, რომელსაც პოეტი თავისი ოსტატური მხატვრული აღწერა გაეძლევს. თქვენს წინაშეა ბესიკის სატრფიალ უმშვენიერესი, სათნოებით აღსავსე, ნატიფად ჩამოქნილი სახე, პოეტური იდეალი, რომელიც ზორაკელიცა და სულაერიც, მიწერიცა და ზეციერიც, შეხედეთ ამ ღვთაებრივად გარდაქმნილ უმაღლეს ადამიანურ სახეს: წერწერი ტანი, ზვეული თმა, საუბროთ თვალწარბი, ძირისა და ლაღისფერი ბაგეები, თინათინ-ნესტანივით მთვარისა და მზის მსგავსი სილამაზე, ნარგისივით მიმზიდველი თვალები, ბროლის ყელი, წითელ ლოყებზე მოკრძალებული ხალები, მკერდზე ორი, ეთნობარი, ფორთოხალის მსგავსი კოჭრები, აღვისტური მალაღ სტეული, ნატიფი მიხერა-მოხერა, მომაკედინებლად ლამაზი მკლავები, თლილი თითები, კვლევით წელი, — და პოეტის აღტაცებული წამოახება — „ოდეს გნახვიდო, შევიმარტი ათასნი წელიწო“, ან კიდევ, სასუბითი ბუნებრივი განცდა, როცა ვხედავთ არადამიანურ სილამაზეს:

ბავშვდღმობიად ვიადურსებ, ბაგეო ვარდო!
 თვალთა სურთან ხილვა შენი, კველა
 მარდო!
 გულსა სწუერიან დამაშვარალსა, რას
 შეგაფარდო?
 თუცა შენ დაგთმო, ვინდა ეკოვო, სად
 გავიზარდო?
 უშენოდ ხილვა არაეისი მსურს,
 შევიზარებო!
 შენმა გონებამ მიამსგავსა მილფულს
 მთვარეს,
 სიციცხლის ნაცვლად მოვინარტი სიყვდილსა
 მწარეს,
 მიოდით, მიქნურნო, შემობრალეთ, მოკლეთ
 ჩემს არეს,
 მკედარი მიქნური დამიტარეთ, დამფლეთ
 სამარეს!
 ვაჰ სიციცხლეო უყუღმართო,
 დანაცარებო!²⁴

ამგვარი ამაღლებული, სულის სიღრმემდე ჩამწვდომი, უძლიერესი განცდები მართლაც დიდიფლდება უნაზესი პოეტური სულის იდამიანს, როცა ზედანს ეღწენსა თუ ვენერას, ნესტანისა თუ თინათინის მსგავსი სილამაზის ზორაშვსხმეს. ამ დროს მართლაც დუმდება ბაგე, როგორც ტარიელისა, სულ გვიჩნდა ვუცქიროთ და ვუცქი-

რომ ღვათაბრივ შეენებას, დრმა განცდებით უკვე დაღლილ გულს წყურვილი ჰკლავს, სხვისი თება ან კიდევ პოენა აღარ შეუძლია, ტარეულივით ვემსგავსებით „მიღუელს მთვარეს“ და „მოვინატრით სიკვდილსა მწიარს“, ერთი სიტუვით, ხდენა ყველაფერი ის, რაც სტოკოვანაში არაერთგზის გვიჩანავს და მსოფლიო ლიტერატურასაც, როგორც „ტანო ტატანოში“ ბესიკს, არჩვეულებრივი ოსტატობით გამოუხატავს.²⁵

მთელი ლექსი, როგორც წინათ განხილულნი, თოთხმეტმარცვლოვანია, აქაც ხუთი ხანაა, რითმებიც ისევე გაწყობილი. არ იქნება გადაჭარბებული თუ ვიტყვით, რომ ბესიკის „ტანო ტატანო“ თავისი პოეტური იდეალით სიღამაზისა და მაღალოსტატური შესრულებით პირდაპირ შედევრია არა მარტო მისი ავტორის შემოქმედებაში, — ეს სოტაა ითქვას, — მთელი ქართული პოეზიისა, რომლის საუნჯესაც ასე დიდხანია ეს მარგალიტი ამშვენებს.

არის აქ კიდევ ერთი მომენტო, რომელსაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. მუდველობაში გვექვს ზოგადი ხასიათი ბესიკის ლექსებისა. პოეტის თოთქის ყველა ლირიკული ლექსი მინორით, მინორული ტონალობით გამოირჩევა. მაგორს, ამ სიტყვის პირდაპირი აზრით, ბესიკი არსად მიმართავს საესვებით გასაგები მიზნის გამო: იმ გვარის ლირიკული ლექსები, ბესიკი რომ წერს, მინორს უფრო იმშვენებენ. უკლებლად მაგორთან რაიმე კავშირს. ბარათაშვილი, ქავჭავაძე, ორბელიანი ამ მხრივ საესვებით გამოირჩეულნი არიან. პარალელურად მინორისა, მათ აქვთ მაგორული ტონალობაც. საჭმარისია დავსაბულოთ „გარანი“, „სიფვარული, ძალსა შესისა“, „საღამო ვაგოსალმეხების“. ბესიკთან უკვე ასე აღარ არს, მისი პოეტური იდეალი სხვაგვარად წარმოგვიდგება. ბესიკთან დომინირებულაა მინორი, გარდა ერთი შემთხვევისა. ეს არის „ტანო ტატანო“, რომლის ყველა ხანა უფრო მაგორია და მინორული ტონალობა მხოლოდ შინაგან არსებაშია მიმდებარე, იქიდან იხედება, როგორც მაგორისადმი პოლარული ფენომენი.

IV

დიდხანია ცნობილია, რომ ქართულ პოეზიაში ბესიკი, გარდა იმისა, რაც საკუთრივ ლირიკის შესახებ ითქვა, ზემების ერთ-ერთი უდიდესი ოსტატია. ზემებით ლექსების წერა, საერთოდ, ნიჭთან ერთად, პოეტისაგან მოითხოვს ენის უღრავსად დიდ ცოდნას, ფართო განათლებას, ერობად, საჭიროა მას ჰქონდეს უმდიდრესი ლექსიკური ფონდი. ბესიკის ლიტერატურული შემკვიდრება ჩვენ უკვე უდიდეს ვეანკიფრებს ქართული ენის ლექსიკური ფონდის მთელი იმდროინდელი სიმდიდრის არჩვეულებრივი ცოდნით. „ესეებით სწორია ჩანს გადმოცემა იმის შესახებ, რომ ბესიკმა ქართული ენის ლექსიკონი ზეპირად იცოდაო... როგორც იოანე ბატონიშვილი

„კალმასობაში“ ამბობს: „მოუთხოვრებლად აწიფვის, რომელ სკოლადღეს ზეპირად მთლად ლექსიკონი ქართული“.²⁶ სხვაგვარად პოეტი ვერ შეიძლება ის გავეყუთებინა ენობრივი ექსპერიმენტების დარგში, რასაც მისი ლიტერატურული შემკვიდრება შეიცავს.

თუ რა მაღალი აზრისა იყვნენ „ტანო ტატანოს“ ავტორზე მისი თანამედროვენი, კარგად ჩანს იოანე ბატონიშვილის სიტყვებიდანაც: „ბესარიონ გაბაშვილი იყო მეცნიერებასა შინა გამოცდილი და უცხო პოლიტოს-მოშაირე, მგავსი რუსთაველისა, რომელმანც მრავალნი საამო შაირნი დასწერა სპარსთა ხმათა ზედა სამღერელო ქართულისა ენითა, და აგრეთვე სხვანიცა ლექსნიო“.²⁷ შედარება რუსთაველთან, როგორც ზემოთ ვავე ვთქვით, გადაჭარბებულია, მაგრამ ამათ ყველზე უკეთესად შეღავნდება ბესიკისადმი თანამედროვეთა უღრავსად მაღალი, შეკრეს მხრივ, შეიძლება ითქვას, მოკრძალებული დამოკიდებულება.

ახლა მოკლედ განვიხილოთ ბესიკის ზემური ლექსები.

თითქმის მთლიანად, მხოლოდ პირველი და მეორე სტროფების ჩათვლულად, ზემებით არის დაწერილი მშვენიერი ლირიკული ლექსი „დედოფალს ანაზედ“. ლექსალური ფორმის მხრივ იგი არის პირველ ნაწილში (1, 2, 3, 4, სტროფები) **ტავარცვლოვანი** — „ვარ ვინცე უცხო ყარიზი“, ხოლო შემდეგ (5, 6 სტროფები) **ათავარცვლოვანი** — „მიმილო ცნობა — არ ძალშიძს მკობა“. ზმა გვხვდება არა მარტო დანარჩენ ოთხ სტროფში, არამედ, თითოეული მთვანის რამდენიმე სიტყვა ზმას წარმოადგენს: **ანაო**, ჩემისთანაო, თანისთანაო, განაო (მეორე სტროფი); **ანამან**, მიმოსთანამან, **ანამა**, ამისთანამან (მესამე სტროფი); **ლამაზმანამან**, პაჟიწანამან, **შანამან**, ამისთანამან, (მეხუთე სტროფი); **შენთანა** ბმული, წყალობიანად, **შენთანა** ხლების (მექვსე სტროფი).

თუ „დედოფალს ანაზედ“ კლასიკური ზმაა, როგორც ფორმით, ისე შინაარსით, ჩვენამდე მოღწეული დანარჩენი ზემური ლექსებიც ბრწყინავენი გონებამახვილობითა და ორიგინალური მიხედვრებით. ზემში ბესიკი ყველგან რჩება თავისი პოეტის ერთადელი. იმგვარ ზემურ ლექსებს წარმოადგენენ პოეტის შემდეგი ნაწარმოებები: „მობრივი ბატონიშვილზედ“ (გვ. 87), რომელიც თორმეტმარცვლოვანია, სულ შეიცავს 5 სტრიქონს და ხუთვე ზმაა; „ანტონი კათოლიკოსზედ“ (გვ. 94), ერთადერთი ზმა რომ არის, აგებული **ლავანტიზე** — „საკვეველ სასუნელზე“ და წარმოადგენს ანტონ პირველის არა მარტო დღეარქონილი ენის, არამედ მთელი მისი არსებისა და ყოფის მომაკვინებულ სატირას.

დააკვირდით ზემებს ლექსში „მობრივი ბატონიშვილზედ“: **მობრივი, ვებრივი, ზებრივი**, თქვენდამი **ჩაან**, **გამგებრივი**, თანამედროვე მკითხველი-

სათვის აქ ყველა სიტყვა გასაგებია, ერთის გარდა — ესაა ზიზიანი, რაც ნიშნავს გუნდურუკანს, როგორც ვარლამ თოფურია განმარტავს.²⁸

გარდა ამ ლექსებისა, ბესიკის „ნარდზედ ზმები“ (გვ. 113) და „ქუარაქზედ ზმები“ (გვ. 114) ისე საინტერესოა გონებამახვილობით, რომ გვიინდა მკითხველმაც უშუალოდ გაიცნოს.

რამდენი გონებამახვილობაა, მაგალითად, „ქუარაქზედა ზმებში“:

„ნაჭად რა კობარ უკარად მე ფერხნი
შვესლდგენ ღონითა,
ვიღ ზღაზი ერის მეტ ლიზღით დამხმედ არ
იყოს ხსონითა,
ღიატურ კუდის კაპაი კიდედ ვერ განვლის
ფონითა,
აქ იში ითქმის, აქ ვაში, მათი რიდი მკაც
წონითა.“²⁹

ჭადრაკი, რუკა, მეფე, ლაზიერი, ებღო, მზედარი, კუ, პაიკი, ქიში, შაშათი — საუბარაკო თამაშის ამ სიტყვებზეა აგებული მთელი ლექსი და არა მგონია მისი დამწერა შეძლებოდა ადამიანს, თუ ქართული ლექსიკური ფონდის მთელი აღბრუნებით მარაგი კარგად არ ეცოდინებოდა. ბესიკის ეს დიდი ცოდნა, მისი სითამამე ნეოლოგიზმების შექმნაში, აგრეთვე, ისეთი სიტყვების ხმარება, რომლებიც სულხან-საბა ორბელიანის განთქმულ ლექსიკონშიც არ გვხვდება, ხოლო არაერთი მათგანი დღესაც გუფგებარია და ასწლილი არ არის, დამაჩერებლადაა ნაჩვენებია აკადემიკოს ვარლამ თოფურის მოკლე წერილში ბესიკის ლექსიკონის შესახებ.³⁰ ჩვენს დიდ, ცნობილ მეცნიერს ბესიკის შემოქმედებაში ნახშიარი ძნელად ვისაგები სიტყვების მის მიერ შედგენილი ლექსიკონი წიგნისათვის რომ არ დაერთო, თანამედროვე მკითხველს ბევრი რამ ამოუცნობ რეზუსად გადაეჭყუოდა, ხოლო თვით პოეტის ზოგიერთი ლექსი, მით უფრო ზმებით დამწერილი, სულ დაკარგავდნენ ესთეტიკურ ღირებულებას. სამწუხაროა, რომ არაერთი გუფგებარია სიტყვა ლექსიკონში განმარტებული არ არის, მაგრამ რაც არის, უეჭველად დიდი სარგებლობის მომტანია. მკითხველი აკადემიკოს ვარლამ თოფურის მიერ შედგენილი ლექსიკონით უფრო ახლოვებს პოეტის შემოქმედებას და უფრო ღრმად იჭრება ბესიკის ორიგინალურ პოეტურ იდეალთა სამყაროში. ისიც ვასათვალისწინებელია, რომ „ტანო ტატანო“ ავტორი არქაიზმების, კომპოზიციების, ნეოლოგიზმების ხმარების გარდა, სიტყვის ხშირად შეარბილებას ხელმე მორე სიტყვას და ჩვენ დაკვირვება გვეპირდება როგორმე მიუხედავდეთ პოეტს: ბარე, ბარა ნაშნავს ბარს ანუ ვაეე ადვილს, მისცარი — მისცა, მშიათს — ხმას, დგმათს — დგას, ვიათს — ვაის, ტენეა — ტენესს, ლენეა — ლენეს და არაერთი სხვა, როგორც ამის შესახებ ვარლამ თოფურის წერილშია ნათქვამი. მას არც ის დამუშავებს, რომ „ვანუმარტავი დარჩა ანანთქე-

ბაში ნახშიარი ასეთი სიტყვები: **სამარტავი მამარტავი**
ფარბითი, უქს ფერქრობით, ჰამედ და მისთანანი“. ქართული ენის ლექსიკონის კლდეში ბესიკი მართლაც ენციკლოპედიატორი ჩანს, მისი პოეტუკალიცენცია სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს.

V

ბესიკი პოეტურ შემოქმედებაში პოლემიკის, კამათის ერთ-ერთი ძლიერი წარმომადგენელია. კრიტიკის ეს ფორმა ცნობილია ცერ კიდევ ანტიკური ლიტერატურიდან.³¹ ამგვარი კრიტიკის ცენტრალური ფიგურა ბესიკის პოეზიაში მხეველზე ორბელიანია, რომლის შესახებაც „თანე ბატონიშვილი „კალმასობაში“ ამბობს: „...კაცი შესახედავად მსგავსი ესთავსი (მამასადამე, გონჯი, მხანჯი, როგორც) უნებნადღატყველი დიდი ეხოზე იყო — გ. ჩ.), და ძველთა ფილოსოფოსთა ზედმიწევნითი, ღვთისმეტყველებასა შინა გამოცდილი, და პაექრობასა შინა მარჯვე, აგრეთვე ხუმარსიტყვაობასა შინა მარჯვე და პასუხის უცხოედ მიმგება, მესტიხეობასა შინა ქეხბული, და მსაჭურლოსა საქმეთაჲსა შინა გამოცდილი. მან აღზარდა რიოდენიმე მოწაფენი. ამაღნეუ სთარგმნა ძველი საფილოსოფოსო წიგნი, „პერიარქინიალ“ წოდებული, სომხურისა ენისაგან. ესე იყო მეფეთაგან მიჩნეულ, რომელიცა შეაქუცვდის ხუმარსიტყვაობითა, რომლისა ანეგდოტნი მრავალნი, მისგან ნათქვამნი, უწყიან ქართულთა.“³²

აი, ამ ტანად ბატარა, სახით მახინჯ კაცს, მაგრამ ჭკუითა და ცოდნით ძლიერ მოღვეწეს, სამეფო კარზე დიდად მიღებულ აღამაზის ბედმა შეაქაზა ბესიკი, უფრო სიღამაზის მოტრიალელ პოეტი, ვიდრე ამ რანგში ამაღლებული, როგორც მის სახელგანთქმულ მოწინააღმდეგეს ჰქონდა. მაგრამ ბესიკს არ უყვარდა უყნადხევა, იგი მთელი ძალით ეძვრა თავის მოპირდაპირეს შემდეგი გამანადგურებელი სატირაული ლექსით „მზეჭაბუკ ორბელიანს“:

დამაპლო ლეშო, თვალებენეშო,
გულდადარაო,
ემშაო ბედო, ბეჭმარედო, კერპო
სადარაო...
ვიც დანინახეს, ესრეთ იტყვის:
„აი ჰაბუაო!“
ვიც კარგად გიცნობს, გაიღმებს:
„დიდი ცრუაო!“

ამგვარი მოუტიღებელი, გამანადგურებელი, პირადად შეტრაცხყოფილი სიტყვა-ეპითეტებით „ამკობს“ მოთმინებიდან კამოსტული პოეტის თავის საშინო, ძლიერ მოწინააღმდეგეს მიუღ ლექსში და დაუფარავად გამოაქვს სააშკარაოზე მისი არაერთი ნაკერ, როგორი ვადამარტებულად არ უნდა იყოს ეს უბედურად დამამკრებელი სიტყვები, მათში უაქველად არის გარკვეული სიმართლეც.

პარალელურად ბესიკი მიძღვნებისა და პანეგორიკული ლექსების ავტორიცაა. ამჟამად ჩვენთვის დიდი ინტერესის შემკველია დავით ორბელიანისადმი ბესიკის ერთ-ერთი მიძღვნა, რომელშია პოეტი გვაძლევს მნათობთა რიგის თავისებურ, უფრო სწორად, ტრადიციულ ვაგებებს. ამ ლექსის ასტრალური საწყისი პრინციპულად განსაჯადება რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ მოცემულ მნათობთა რიგისაგან და ძირითადად იმეორებს პტოლემეოსის „ალმაგესტს“. ჩვენ ეს საკითხი — პტოლემეოსისა და რუსთაველის ასტრალური კონცეფციები დასაბამებული გვაქვს სხვა ნაშრომში.³⁴ ამიტომ დაწერილობით აქ აღარ შევხვებით. ბესიკის ლექსში მნათობთა რიგი ასეა წარმოდგენილი: პირველი ადგილი უჭირავს მთვარეს, მეორე — ოტარიდს, მესამე — ასპიროზს, მეოთხე — შუეს, მეხუთე — შარბის, მეექვსე — მუშთარს, მეშვიდე — კრონოსს, მერვე — ზოდიაქოს — „ესი კარავი სევერო, რიქვ ათორმეტნი“, მე-9 — ცისკრის ეპისკოპოსს — „მთიან ცისკარო, თუნა მიყარა“. ეს არის ბესიკის ასტრალური კვებათა რუსთაველთან ერთ მნათობთა შემდეგი რიგი გვაქვს: პირველ ადგილზეა შუე, მეორე უკაცია ზუალს, მესამე — მუშთარს, მეოთხე — შარბის, მეხუთე — ასპიროზს, მეექვსე — ოტარიდს, მეშვიდე — მთვარეს, პტოლემეოსის „ალმაგესტში“. სამყაროს ცენტრად დედამიწა რომ არის წარმოდგენილი, პირველ ადგილზეა მთვარე (ბესიკი ასე იქცევა). მეორეზე — შერკურო, (ანუ ოტარიდი — ბესიკთანაც იგივე სურათია), მესამეზე — ენერა (იგივე ასპიროზი, როგორც ბესიკი ხმარობს), მეოთხეზე შუე (ბესიკთანაც ასეა), მეხუთეზე — შარბ (ანუ შარბი — ბესიკთანაც ასეა). მეექვსეზე — იჰიპიტერი (ანუ მუშთარი — აქაც ბესიკი არ არღვევს პტოლემეოსის ტრადიციას). მეშვიდეზე — სატერნი (ანუ კრონოსი, როგორც ბესიკთანაც).

როგორც ვხედავთ, ბესიკი უცვლელად იმეორებს პტოლემეოსის „ალმაგესტში“ მოცემულ მნათობთა რიგს. ამას აკეთებს ჩვენი პოეტი მე-18 საუკუნის ბოლო წლებში, როცა კოპერნიკის, გალილეის, ვეზულის, ბრუნოს ასტრონომიულ პელიოცენტრისტულ თეორიებს უკვე ჩამდენივე საუკუნის ასტრონომიკულ მართლაც რა დიდია რუსთაველი, რომელიც ვერ კიდევ მე-12 საუკუნის მიწურულს, ზემოთხსენებული დიდი მეცნიერების დაბადებამდე საუფუნეებით ადრე, აღარ მისდევს „ალმაგესტს“ და იძლევა მნათობთა პელიოცენტრისტულ სურათს.

და მაინც ბესიკის შემთხვევა გასაკვირი არ არის, ვინაიდან არა თუ მე-18 საუკუნის ბოლო წლებში, დღესაც კოტა როდია შიოფლიოში ადამიანი, რომელიც ჩიუტად იმეორებს პტოლემეოსის გეოცენტრისტულ თეორიას. ბესიკი, დიდი განათლებული მოხუცდავად, როგორც ვხედავთ, მნათობთა რიგის წარმოდგენაში არ მიხვედბოდა რუსთაველის გზას, თუმცა მისი პოეზიის არამ-

ტრო პათეტიკული, უპიკაროდ შეხვედბოდა ლიც იყო.

ამ ასპექტში შემდეგი რამ უნდა გავიხსენოთ: ბესიკი, როგორც უაღრესად განათლებული კაცი, შრავალმხრივი შემოქმედია არამარტო თავისი ფორმებით, პოეტური იდეალებითაც. ამის დამადასტურებელია ის ვარაუზობა, რომ ჩვენი დიდი რუსთაველის, თეიმურაზ პირველის, ფეშანგის, ნოდარ ციციშვილის, გურამიშვილის შემდეგ ქართულ პოეზიაში ბესიკი ომონიმებს, მამასადამე, მაქაშების ერთ-ერთი გამოჩენილი ოსტატია. მისი პოეტური შემოქმედების საკმაოდ თვალსაჩინო ნაწილი მაქაშური ხასიათის ლექსებისაგან შედგება. რუსთაველის შგავსად, ბესიკთან გვხვდება როგორც სრული, ისე საშუალო და არასრული მაქაშები.³⁵

მაგრამ ახლა შევეხებით გრძელ ლექსს „ასპინძისათვის“.

როგორც პოეტის ბიოგრაფიიდან ვიცით, ბესიკს ძალიან უყვარებია დავით სარდალი, რომელსაც მიძღვნა პოემა „ასპინძისათვის“ და სულ მაქაშებით დაწერილი ორსტროფიანი ლექსი „აწ აჯა-ქენვით“. თუ რა ხასიათი სქონდა ბესიკის მაქაშებს, რომლებშიაც ის უველგან ცდილობს იყოს ორიგინალური და არ დაეშვავს ქართული პოეზიის ტრადიციულ მაქაშებს, მოულოდებლს რუსთაველის დროიდან, თეიმურაზ პირველისა და მისი მომდევნო პოეტების ჩათვლით მე-18 საუკუნის 80-იან წლებამდე, კარგად ჩანს ზემოხსენებულ ლექსშიც. დააკვირდით მის აღნიშვნას, ომონიმური რითმების მიჭრას, საერთოდ, ლექსის მთელ კონსტრუქციას:

„აწ აჯა-ქენვით ჩემს კალამს
 ვარქვ, რათა გძღვნიდეს შენ საღამს,
 სიტყვით მართვიდეს თეთრს ალამს,
 უღწვიდეს ჩემს ველს დღეს მაღამს;
 სადა ყარბი ჰგებს და ლამს
 სათხარად მიწას, მტევრას და ლამს,
 მოხედვა ვალად სძევს ალამს;
 სიკედილი პარსა მცემს, მაღამს!“

აქ უველაფერი გასაგებია, თუმცა ბესიკის პოეზიისათვის ეს ლექსი არ არის ისე მსუბუქი, როგორც ზოგიერთი სხვა ნაწარმოების ბუნებრივი მიდინარება შეითხველს ხიბლავს და ატყვევებს.

რით იყო გამოწვეული არამარტო ბესიკის, საერთოდ, მე-17-18 საუკუნეების პოეტების ასე გატაცება მაქაშებით, კერძოდ, რუსთაველისა და თეიმურაზის შემდეგ?

სამართლიანად წერს პოეტი გიორგი ლეონიძე, რომ მაქაშის გამოყენება „იმ დროისათვის, როგორც მოდა, მაღალი პოეტური ტექნიკის ნიშნად ითვლებოდა“.³⁶ ეს სრული სიმართლეა და ბესიკიც ამიტომ უნაღებოდა ომონიმებს, რაც ზოგჯერ მის ლექსებს ხელოვნურობის ბეჭედს ასე ვამბა, მოხუცდავად გონებაშევიღერი მოგენბო-

სა აღელი წარმოსადგენია, თუ ასე დავმართო ბესიკს, პოეტური ნიჭით სავსე კაცს, რა მდგომარეობაში იქნებოდა „შანაფაზიანის“ 90 მაჟამა, გიორგი ლეონიძეს რომ გამოუთვლია და თან აღუნიშნავს: „მართალია, ფეშანგის მაჟამებზე, ისევე როგორც სხვა პოეტებისა, უმეტეს შემთხვევაში სუშპურულია და შინაგანი სიკარბელის მანკვენებელი, მაინც თავისებური ცდაა ოსტატობისაო“. ბესიკის ცდები კი ნამდვილად ოსტატურია და ერთბაშად კიდევ გვიდასტურებს, რომ მაჟამა „ჭარბოდ ზმასთან ერთად, სასახლის ლხინების ერთი სამკაულთაგანი იყო. მაჟამას „იკითხებდნენ, და თარგმნიდნენ“, იგი „საძებარ სთარგმანებელი“ იყო და, ცხადია, უველაზე მეტად მაჟამის მოძებნაში ანუ „თარგმანში“ კარის მგოსნებზე უნდა ყოფილიყვნენ დახელოვნებულები, როგორც განუშორებელი მონაწილენი სასახლის მეჯლისებისა და ნადიმებისა“.⁶⁷

უპირველად სწორი მიგნებაა და არავითარ დამატებას ან განმარტებას არ საჭიროებს.

VI

ლექსებთან ერთად ბესიკმა დავვიტოვა პოემები, მიძღვნები, რომლებსაც ჩვენ დაწერილებით არ განვიხილავთ. ამ პოემებში და მიძღვნებში ბესიკის პოეტური იდეალი ლარიკიდან ეპოსზე გადადის. ტანატო თავის თავს არც აქ ღალატობს, რასაც მიძღვნა „ასპინძისათვის“ ერთბაშად კიდევ გვიჩვენებს.

როგორც ისტორიულად ცნობილია, ერეკლე მეფის სამხედრო გენის ერთ-ერთი დამადასტურებელია 1770 წლის 20 აპრილს მომხდარი ასპინძის ომი ოსმალთა წინააღმდეგ. მტრის დიდი ჯარის წინაშე მარტო დარჩენილი მეფე, შედარებით მცირერიცხოვანი ლაშქრით, როცა იგი ვენერალმა ტოტლებენმა ვერაგულად მიატოვა აწეურობა, ბრწყინვალედ იმარჯვენს ოსმალებზე და თბილისში მშვიდობიანად ბრუნდება. მდგომარეობა როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში დამახული იყო: არც ერეკლეს, არც სოლომონ პირველს, რომელიც იმერეთის ტახტზე 1751 წელს ავიდა და 33 წელიწადი გონივრულად უძღვებოდა თავის ხალხს, მოსვენება არ ჰქონდათ. საგარეო მტრებს ემატებოდნენ შინაურები, აღზევებული მსხვილი ფეოდალების სახით. ჯერ ხრესილში 1757, შემდეგ ჩხერში 1774 წელს სოლომონ პირველის მიერ მოპოვებული ისტორიული გამარჯვებანი ოსმალებზე, ისევე როგორც ერეკლეს საარაო გამარჯვება ასპინძის ომში 1770 წელს, შიველი საქართველოსათვის დიდი შვების მომცემი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ქვეყანა ისე შეაიწროვეს ლეკებმა, ოსმალებმა, სპარსელებმა, რომ მას თითქმის განუწყვეტელი ომები ჰქონდა მომხდურ მტრებთან. ამ დროს ბესიკი სულ ახალგაზრდაა, როგორც პატრიოტი, მწვავედ განიცდის სამშობლოს აწეწილ მდგომარეობას, რასაც აძლიერებს პირადი

ხედრაც — ოჯახის აწიოკება, დაწინაურების ვარულშიც გაუტანლობა, და მას სწავლება, ვის წარუვლად ახარებს ასპინძის ომში ქართველთა ბრწყინვალე გამარჯვება, მით უფრო, რომ ამ დიდ ისტორიული აქტის მონაწილე იყო დავით სარდალი — ერეკლეს სიძე და პოეტის ახლო მეგობარი, უფრო მეტიც — ჰეცენატი პირდაპირი გაცემით.

პოემა „ასპინძისათვის“ დაწერილია თექვსმეტ-მარცკლოვანი ლექსით, სულ 28 ხანაა, თითოეული ოთხი სტრიქონისაგან შედგება. მასშალადად, შიველ პოემაში 112 სტრიქონია და თითოეული მათგანი შერითმულია, როგორც აქ პირველსავე ხანაში:

ასპინძის მიწა გიწამებს, ურგებ არს
 ჩემგან თქმულები:
 რეს-ქართველ-კახნი მოადგნენ აწეუროსა
 დარაზმულები,
 მენით წყალს — ლენი ჩჩველნი,
 დაღისტნის ბიჭად თნულები,
 და ოსმალთ რაზმი ურბიკვად, მითთანვე
 შენართულები“.⁶⁸

ასე შედარებით ნათელი, მსუბუქი ენითაა დაწერილი შიველი პოემა.

მაგრამ ვინ იყო დავით სარდალი, რომელსაც ბესიკმა შიველი პოემა მიუძღვნა? იგი იყო ერეკლეს დროის ერთ-ერთი გამოჩენილი პირი, სახელოვანი მოღვაწე, რომელიც სამხედრო ტანატოს გარდა, დაჯილდოებული ყოფილა პოეტური ნიჭითაც. მას სპარსულიდან უთარგმნია „უხარამინიანი“, როგორც კორნელი კეკელიძე შენიშნავს, ყოფილა „ქველი, მამაკი და გმირი“. ბესიკის ახლო მეგობარი, დავითს პოეტმა „ასპინძის“ გარდა მიუძღვნა სამი ოდა: „მნათობთაღმი“, „რაც მიიჩრწა სოფელმან“, „კრებლთა მღინარე“.⁶⁹ როგორც კეკელიძე ამბობდა, მაგრამ ჩვენს დღე მკვლევარს ვერ შეუნიშნავს, რომ დავითს ეძღვნება ამ ოდების გარდა, ლექსები: „ბედისაღმი“, „სხვისაღმი“, „ეტრზედა“, „აწ აწა-ქვენი“, ბესიკს მეტისმეტი ძლიერი გრძნობით ჰყვარებია დავით ორბელიანი — განთქმული სიძე-სარდალი ერეკლე მეფისა. მაგრამ, როგორც ზნორად ხდება ხოლმე, ნიჭიერი და გამოჩენილი მოღვაწე სასახლის ინტრიგების მსხვერპლი გამხდარა, თანამდებობრივად დაუქვეითებიათ, შესაძლოა, შურისა და მეტისმეტი პოპულარობის გამო.

ბესიკს რომ დავით სარდალი — ორბელიანი ძალიან ჰყვარებია, ნათლად ჩანს იმ თხზულებებშიდან, რომლებშიც მოვიხსენიეთ.

ვიღებ „ასპინძისათვის“ ანალიზს გავაგრძელებდეთ, უწყობისა ოდები განვიხილოთ, რომლებშიცა შექმნილია ქართველთა სარდალი, კერძოდ, ლექსში „მნათობთაღმი“, რომელშიც მანვე იხილეთ პირადულურად ჩანს, რომ დავითს რაღაც საფრთხე თუ უბედურება ემუქრება და

პოეტი გულშეწვავდა ეაქება ციერ მნათობებს, შესთხოვს მოწყალებასა თუ შეწყენას. მსგავსად ავთანდილის მიმართების ასტრალური სამყაროსადმი. მთელი ლექსი არამარტო ოდაა, პირველყოელისა ლოცვა და ევდრებაა, რომ სამსონის ძალის გმირი, შეუდარებელი ლომი სარდალი, რომელსაც საეკეო ბრალდებები აქვს წაყენებული, ოთხჯონს წულელითაა განწირული, სიკვდილს ნატრულობს, ბნელში წევს, ბედკრულია, მწარედ გლოვობს, შესაბრალოსა მზისადარი, რომელსაც გული უკედება, სიციოცლის დღეები აკლდება, აქმართ ტანჯვა-ვაება, ვანუ-ლეთ ვარი და ჩვენც გაგვახარეთ მისი ხილვის მონატრულებით.

ეს ლექსი, ეიმეორებთ, მარტო ოდა კი არ არის, როგორც დღემდე იხსენიებენ ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში, არამედ, ლოცვა-ევდრებაში გადასული ენკომია, რომელიც პოეტურად გვიხატავს დავით სარდალს — დავით ორბელიანის პირად ტრაგედიას.

რაც შეეხება დავით სარდალისადმი მიძღვნილ დანართენ ლექსებს, ისინი თითქმის იმავე ხასიათსაა, რაც „მნათობთადმი“, და სამწუხაროა, რომ არცერთ მათგანს, როგორც ბესიკის ლექსებს საერთოდ, თარიღი არ უხვია, რის გამო მოკლებული ვართ სიამოვნებას ზუსტად ვიცოდეთ, თუ როდის დაიწერა ისინი, რომ ისტორიულ მოვლენებს შეეუფარდით. მაგრამ ერთი რამ ცხადი ხდება: პოემა „სპანძის“ გამოკლებით, ყველა ლექსი, რომლებიც მიძღვნილია დავით ორბელიანისადმი, ერთი ძირითადი თემის ირგვლივაა დაწერილი და ეს თემა — შეუდარებელი, ლომის მსგავსი სარდალის უბეში ცილისწამებით დასჯის გამო პოეტის ურცა-წუხილი.

განვიხილოთ ზოგიერთ მათგანი ცალ-ცალკე. ლექსს „ცრემლთა მდინარე“, რომელიც „თქმულა სპარსთა ზმის რასტის გეშაზედ: კილი გლოვისა“, აქვს ეპიგრაფი, რომელიც წინასწარ ზოგადად გვაუწყებს თემის არსებას და გვამზადებს მთელი ნაწარმოების შინაარსის გასაგებად. ვიდრე თვით ეპიგრაფს ვავეცნობოდეთ, ყურადღება გვინდა შევაქციოთ გამოთქმის — „სარდარო! (რაც წიშნავს სარდალს, ამ შემთხვევაში დავით ორბელიანს — გ. ჯ) რუსეთით ყარობი“ წესს ამ ლექსით, — გვეუბნება პოეტი. უნდა ვთვლითსმით, რომ ალბათ ეს არის 1778 წელი, როცა იმერეთს გადაეცვიწილი ბესიკი სოლომონ პირველმა სპარსეთში გადაგზავნა სპეციოდური მისიით და იგი რუსეთის გზით, ასტრახანიდან ზღვაზე ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ, ჩავიდა დანიშნულების ადგილზე. მთელი ლექსი, როგორც პოეტი აღნიშნავს, დაწერილია გლოვის ხმაზე, შაშისადამე, მარტო ოდა კი არა, თავიდან ბოლომდე მოთქმა-გოდებაა.

თ, მთელი ეპიგრაფიცი: „სარდარო! რუსეთით ყარობი ხადელისა მელნით აღწერი შეფართოკანისა კალმისა შეეწეველდე გულსა სახილსა ევლით და მერით გამო ხმამწერეილი, ა.ა.

სადიით სად, სიხარულო, შენ გაიყვანე სიყვარული შენი, შენგან კიდევან ქმნილი“.

ახლა ვნახოთ რა არის თვით ამ ცხრაშეგმარცვლიან ლექსში, რომელიც ასე კარგად ამართლებს სახელწოდებას — „ცრემლთა მდინარე“. აქ მართლაც ცრემლების ისე ძლიერი დენია, რომ მდინარედ არის ქცეული.

გულმოკლეული პოეტი ასე მიმართავს უბედურებაში ჩავარდნილ დავით სარდალს: როგორღა გიხილო, როცა სისხლიან ცრემლთა მდინარეს მიუყურია ჩემი ზედეა, ამქვეყნიური ბრკვალი, როგორც ვრიგალი, ჩემს ბუდაც მისწულა, მზის ფერი დრო, ბნელს რომ ათენებდა, სად გაქპრა, ნუთუ ბოროტმა გველმა ცილი დაგვამა უებრო გამოს, და შენც სვედა შეგვარაო.

ბესიკმა პოემებში — „რუხის ბრძოლა“, „სამძიშარი“, „რძალედდამთილიანი“ თავისი პოეტური იდეალი განაბორცეულა ებიკერი ვანრით. პირველი პოემა ეხება 1780 წელს მოშდარ ისტორიულ ბრძოლას რუხის ციხესთან; წარმოადგენს ფორმითაც ორიგინალურ ნაწარმოებს — პოეზიაში შეჭრილია პროზა, რომელიც ისტორიულ ფაქტებს განმარტებდ ემსახურება. მეორე — თავიდან ბოლომდე პატრიოტული ნაწარმოებია საქართველოს უყუდმართ ბედზე მგლოვიარე პოეტისა, რომელმაც 1781 წელს დაკარგა შეგობარი ლეონ ბატონიშვილი. მესამე — ყოფაცხოვრებითი ხასიათის პოემაა, რომელიც გურამიშვილის „ქაცვია მწეუმთან“ ერთად ქმნის ამ ეანრის თხზულებათა ძლიერ ტრადიციას ჩვენს ლიტერატურაში, რძალ-დემამთილის ცნობილი დამაბული ურთიერთობა აქ მრავალმხრივია ნაშევენბო.

ამ პოემებშიც ბესიკი, როგორც ლექსის ოატატი, გვიბილავს თავისი ორიგინალობითა და პოეტური განსწავლეულობით.

VII

ბესიკის პოეტის შესახებ კორნელი კეკელიძე ამბობს, რომ პოეტი გამოირჩევა „სალექსო ზომათა მრავალგვარობითო“. ეს საესებთ მართალია. ძნელია მოინახოს მე-18 საუკუნის მწერალთა შორის მეორე პოეტი, გარდა დავით გურამიშვილისა, რომელსაც ლექსის ამდენი ფორმა და გვარი ჰქონდეს გამოყენებული. ქართული პოეტის ისტორიაში ბესიკს ამ მხრივაც თვალსაზრის აღვლი უუცია. იგი „...ხმარობს: 1. ოცმარცვლიან ჩაბრუნაულ ლექსს, რომელშიაც სტრიქონის პირველი ხუთი მარცვალი ერთიშებმა იმავე სტრიქონის მეორე ხუთ მარცვალს, ხოლო დანარჩენი ათი მარცვალი შედგენ სტრიქონთა თ მარცვალს, ანდა სტრიქონების შინაგანი რითმებით ტაქტში იძლევა შემდეგ კომბინაციას: 5-5, 7-7, 8-8; 2. ცხრაშეგმარცვლიანს, რომელშიაც თითოეული სტრიქონის პირველი ხუთი მარცვალი ერთიშებმა იმავე სტრიქონის შემდეგ ოთხ მარცვალს, ხოლო ტაქტის ყველა

სტრიქონში მოცემულია რითმების კომბინაცია დანარჩენი 10-14 და 15-19 მარცვლებსა; 3. **თექვსმეტმარცვლიანი რესთველურს...**; 4. **თხუთმეტმარცვლიანი**, რომელშიც ხანდახან შინაგან რითმათა შემდეგი კომბინაცია გვხვდება: 10-10, 5-5; 5. **თოთხმეტმარცვლიანი**; 6. **თარმეტმარცვლიანი**; ერთ შემთხვევაში... ჩვენ გვხვდება ძველი ვალესური 12-მარცვლიანი იამბიკი მზოლოდ რითმოვანი, ამს გარდა, მას აქვს აგრეთვე 11, 10, 8, 7-მარცვლიანი ლექსები; წინა დროის შელექსებებთან შედარებით, მას ახლად შემოულია 19-მარცვლიანი ლექსი⁴¹.

სამწუხაროდ, კეელოძეს არ აღენიშნავს, თუ გამორჩენია ეს გარემოება, რომ ბესიკის ლექსებს არამარტო ზომათა მრავალგვარობა გამოარჩევს, არამედ ზოგიერთ შემთხვევაში სიტყვათა ხელოვნური კმნადობაც გაოცებული რჩებოდა, როცა მშენიერი, ნაკადღლივით ბუნებრივად მოზღინარე ლექსების პარალელურად ცვათხელობით ძალდატანებულ, თვითმზიზნობრივად შედგენილ, ერთმანეთთან მიჯრილ ფრაზებს, გამოთქმებს, უაღვლოდ ნაზარ კალკულ სიტყვებს, იტყობდა ფორმით, ორიგინალივით. ექსპერიმენტით მეტრისმეტრ გატაცება ისეთ უნიჭიერს პოეტსაც კი დაახიანებს ზოლზე, როგორც ბესარიონ გაბონ-ვაბაშვილია.

ამ საკითხს უნებლიედ მივეყვებით პოეტია-ლიცენციასთან, რისაც ასე დიდ ყურადღებას აქცევდნენ ანტიკურ ლიტერატურაში, კერძოდ, პლატონი და არისტოტელე.

თუ რომელიმე ქართველ პოეტს ყველაზე მეტად გამოუყენებია პოეტია-ლიცენცია, ამ მხრივ ვსჯობთ ბესიკი უძველესად გამოირჩევა. ამ ვერ ვხვამ მისი ვერცერთი ლექსი, ვერცერთი პოემა, რომელშიაც ლიცენცია-პოეტია არ გვხვდებოდეს. თითოეული ლექსიდან მარტო თითო-თითო შემთხვევა რომ ამოეწერათ, საკმაოდ ბევრი მაგალითი დაგიგროვებდა. ეს მაგალითებია: **დანახსოვნები** („სვედის ბაღს შეველ“), **დასახინარე** („მე მივხვდები მაგას შენსა ბრალესა“), **კრაზანს ევაღრე** („ბუღბუღი მოდის მწუხარებით“), **მღუმრიად** („ტანო ტატანო“ — ეს ლექსი ხომ პოეტია-ლიცენციის კლასიკური ნიმუშია, ის ხომ თითქმის ყველა სტრიქონშია), **ვვლა გაჩვს** („მე შენმა ფიქრმა მიმარინდა“), **უვცაღა** („დედოფალს ანახედ“), **მე ვტიარ** („ბუღბუღსა შერსა“), **დაუთვაღაღო** („მე შენი მგონე“), **გამოიფლით** („კრემლთა ისხარნი“), **გზარადდეი** („უარდო სასურო“), **მჩან** („მიწერვილობდა ზამთრისა ეამი“), **იგ მზეა** („მოვედ აქ მძობ“, სხვაგან ბესიკი ხმარობს ნორმალურად — იგი), **იღრადი** („რა გული დავაგე შენად სარებლად“), **მშვენს** („შავ გლახ გულო“, **შევეზით** („ხმა სირინოს“), **ამატყინაინი** („შენი შაშენი“), **გშვენს** („იადონს ის ვვარდა“), **შეაშადა** („სტყენს ბუღბუღი“), **მოლოდანი** („საერი ციხამიანი“), **უვენ** („პირველსიმდაბლეს ადუქარ“).

როგორც ვხედავთ, ბესიკის ყველა ლექსში

გვაქვს პოეტია-ლიცენცია. ჩვენ, მართლაც, თითო მაგალითი ამოეწერეთ თითო ლექსიდან. მაშინ, როცა ყოველ მათგანში ამგვარი შემთხვევა 1-დან 4-მდე გვხვდება. მიძღვნება, პოემებსა და ოდებშიც იგივე მდგომარეობაა, მაგრამ ჩვენ მაგალითებს აღარ ამოეწერთ. შეითხველს თვითონვე შეუძლია ბევრი მათგანი ადვილად შეამჩნიოს. ბესიკი ისე სრულყოფილად ფლობს ქართული ლექსიკური ფონდის მთელ სიმდიდრეს მე-18 საუკუნის ზონაცემების ჩათვლით, რომ მისი თხუთმეტმეტრიანი ამოწერილი სიტყვებით თავისუფლად შეიძლება ქართული ენის ლექსიკონი შეგვედგინა. ენის საუნჯის ასეთი ცოდნა პოეტს აძლევს დიდ სითამამეს სიტყვების თავისუფალ ხმარებაში, გარდა ამისა, შესაძლებლობას ნებისმიერად მოიმარჯვოს თითოეული მათგანი, მისწი-მოსწიონს, დააბოლოავს, როგორც დაჭირდება, ჩატყბოს, ჩაამატოს, მიუმატოს, გამოაყლოს, სახე შეუცვალოს, შექმნას კომპოზიტებისა და ნეოლოგიზმების საესე არსენალი. უმეტეს შემთხვევაში პოეტი ამ მიმართულებითაც უძველესად გარკვეულ ფაქტს აღწევს, მაგრამ ბევრგან მისი ლექსი ენობრივი ექსპერიმენტების შედეგად მშობდება, რებუნად იქცევა, შეითხველი კარგავს აზრისა და გრძნობის თანმიმდევრობას, გაკვირვებული რჩება, რომ საამერო, სასიამოვნო, მაღალმუსიკალური პოეტური სიმღერების გვერდით უხდება მძიმე, ზოგჯერ გაუგებარი, ბესიკის სონარნარისათვის შეუფერებელი სტრიქონების წაკითხვა. კონკრეტულ მაგალითებს აქ არ მოვიტანოთ, თავთავს ადგილზე თითოეულ მათგანს ცალკე გამოვყოფთ, როცა ჩვენს ნაშრომს პოეტური ენის შესახებ გამოვაქვეყნებთ.

სრულიად ნათელი ხდება, რომ თვითმზიზნობრივი ენობრივი ექსპერიმენტები, მეტრისმეტრ და-წოლა ორიგინლობაზე და საკუთარი ხმის გდამკარბებელი ძიება ისეთ ტლანტსაც მიაყენებს ზოლზე ზიანს, როგორც ბესარიონ გაბაშვილია. ხალხე ბესიკი ბუნებრივად წერს, იქ ის შეუღარებლად ლამაზი, მიმზიდველი და აღმფრთხივანებელია, ხოლო სადაც ენას ან მხატვრულ სახეს მეტრისმეტრად აწევათ თავისი ძლიერი პოეტური ნიჭით, იქ კარგავს ყველა საკუთარი ღირსებათ ძირითად შემადგენელ ნაწილებს. თუმცა, ჩვენ არ ვიცით, იქნებ სჯერაჯერ შესრულებით ეს მძიმე, ზოგჯერ ტლანქი ლექსები ბრწყინავდნენ, როგორც სხვა „დაუმღერებელინი“, მაგრამ სიტყვებს ხომ მსმენელები ვერ გაიგებდნენ? იესეცა, რომ ჩვენ ყარგი მუსიკის მოსმენის დროს თუ ზოგიერთი სიტყვა არ გვემისს, დიდ სიწინულს არც ვანიციდით. რაი თვით კარგი მუსიკა ახდენს გაუგებარი სიტყვის კომპენსირებას.

როგორც პოეტს, უკვე აღნიშნული გვაქვს. ბესიკს იმდენად დიდი სახელი ჰქონდა თანამედროვეთა შორის, რომ ზოგჯერ რუსთაველთან ერთადაც კი იხსენიებდნენ, როცა ამბობდნენ — „რუსთველისებრ ხმატყილობით“ გამოირჩევა. რა თქმა უნდა, ეს მეტრისმეტრ იყო, მაგრამ აქ

უძველად ორი რამ თამაშობდა გადამწყვეტ როლს: „ვეფხისტყაოსნის“ გენიალური ავტორის აშკარა რემინისცენციები ბესიკის პოეზიაში და საყოფთაოი ლექსების არამეფლებიერი ოსტატური ხმით დამღერება. ერთობა, ის უძველად იყო საუკეთესო დეკლამატორი, რაც კიდევ უფრო აძლიერებდა მის გავლენას მკითხველებსა და მსმენელებზე, აგრეთვე პოეტური ავტორიტეტის ამაღლებას თანამედროვეთა თვალში.

მაგრამ, ქება-დიდებას პარალელურად, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და კრიტიკაში არაერთხელ გამოითქვა შენიშვნებიც ბესიკის პოეზიაზე. კორნელი კეკელიძე თავის ფუნდამენტურ გამოკვლევაში — „ქართული მწერლობის ისტორია“, წერს: „თუ ბესიკის სემინანობის ეს მხარე (აშულობა — გ. ჯ.) მის თანამედროვეთა გარკვეულ წრეს ძალიან მოსწონდა, ჩვენ ვერ გავიხიარებთ მათ აღტაცებას და, ქართული ლიტერატურის განვითარების თვალსაზრისით, სინანულსაც გამოუქვამთ, რომ ბესიკი, თავისი ბჭყინავა ნიჭს იმისთვისაც არ იშურებდა, რომ ჩვენს მწერლობაში გაეძლიერებინა აშუღური პოეზიის ტრადიციები და ქართულ ცხოვრებაში შემოეტანა აღმოსავლეთის ხაზრის მელოდიები, შეგნებულად „სპარსთა ხმათა ზედა“ წერდა და მღეროდა აშუღური პოეზიის მუხამბაზებს, მუსტაზადებსა და ბაიათებს. ეს აშუღური „სპარსული ხმა“ არ იყო დამახასიათებელი წმინდა ქართული პოეზიისა, რომლის ბრილიანტები უხედადა მიმომხვეული თვით ბესიკის ლიტერატურულ შემოქმედებაში. როდესაც პოეტი ვახტანგ ორბელიანი ამბობდა: „აქა ისმენენ ბესიკისას მღერას ცოტრას“, — აღმათ, გელისხობდა ბესიკის წმინდა ქართულ „მღერას“ და არა მუხამბაზურს, რომელთა შესახებ ის გვეუბნება: „მე არ მყავარს კილო მუხამბაზისა, კინტოთ კილო, კილო შევაზრისა“.⁴²

როგორი მწარეც არ უნდა იყოს, ამ კრიტიკულ მისაზრებას ჩვენს სახელგანთქმულ პოეტზე შეუძლებელია არ დავეთანხმებით. ყველას, ვინც ბესიკის ლირიკულ ლექსებს კითხულობს, აღტაცებაში მოდის, უყვარს მე-18 საუკუნის ეს გამოჩენილი ოსტატ მხატვრული სიტყვისა, მაგრამ ყველა, ოდნავ კულტურული მკითხველი, სინანულსაც გამოუქვამს მისივე ზოგიერთი ნაწარმოების მიმართ.

ბესიკის პოეზიაში კრიტიკული შენიშვნების პარალელურად, კორნელი კეკელიძე დასაძნედა, რომ „ტანო ტატანოს“ ავტორი „...მნიშვნელოვანი ფიგურაა ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. მან, შეიძლება ითქვას, დაასრულა ამ ლიტერატურის დინება და, რაც კარგი ჰქონდა, ახალ თაობას გადასცა. მისმა პოეზიამ გამოხმარება პოეა არა მარტო ვ. წ. გარდამავალი ხანის ეპიგონების, არამედ ისეთი ნიჭიერი პოეტის შემოქმედებაშიაც კი, როგორც იყო აღტაცებულად კავკასიე, რატომ? იმიტომ, რომ მომავადობებლია მისი ლექსის (უფრო სამიწერო)

მუსიკალობა, ამოუწურავია მხატვრული გამოხატვის საშუალებანი, საოცარია რიტმისა და სტროფის ნაირნაირობა, განსაკვიფრებელია მისი რითმის სიმდიდრე“.⁴³

სწორია თუ არა ბესიკის პოეზიის ექველიძისეული ეს შეფასება? პირდაპირ უნდა განვაცხადოთ, რომ საესებით სწორი და უტყუარია.

ბესიკი მართლაც არის ჩვენი ძველი ლიტერატურის „მნიშვნელოვანი ფიგურა“, იგი მართლაც ზურავს მე-18 საუკუნის ქართული მწერლობის დიდ კარს, ასრულებს მის დინებას, გავლენას ახდენს მომდევნო თაობების მწერლობაზე, ეწრბოდ, აღესმანდრე კავკასიის შემოქმედებაზე. ლექსებში მომავადობელი მუსიკალობა აქვს, ამოუწურავი გეგუნება მისი „გამოსახვის საშუალებაში“, გომეუნებ ბესიკისეული რიტმის, სტროფის, აგრეთვე რითმის სიმდიდრე. ბესიკი მართლაც უნიჭიერესი ქართველი პოეტია!

ამ უნიჭიერესი პოეტის მეცნიერულ შესწავლას დიდი ამაგი დასდო თვითონაც უნიჭიერესმა პოეტმა გიორგი ლეონიძემ.

თავის ფილოლოგიურ გამოკვლევებში გიორგი ლეონიძე, როგორც მკვლევარი-მეცნიერი, გველენება კორნელი კეკელიძის ღირსეულ მოწაფეზე, მისი გზის ერთგულ მიმდევრად. მხედველობაში გვაქვს, პირველყოფისა, კვლევას ის შეთოდა, რომლითაც ჩვენი სახელგანთქმული მეცნიერი ხელმძღვანელობდა. ეს შეთოდი დამახასიათებელი გვაქვს ნაშრომში „ქართული ფილოლოგიის პატრიარქი“⁴⁴ და აქ აღარ გავიგორებთ. ის სიხუსტე ფაქტების ანალიზში, მზოლოდ ფაქტებიდან გაომოდინარე დასკვნები და არა ფაქტებზე გარედან ძალად მოხვეული სასიამოვნო დეფინიციები, შემდეგ, პროგნოზები, მაგრამ ძალიან ფრთხილნი და ისევე ფაქტების შეჩერებიდან მიღებულნი, ყველგან ნათელი სტილი, ანალიზში ღრმა აზრებთან ასოცირებულად დახვეწილი ლიტერატურული გემოვნება, წყაროების ძიება, გამოვლენა და უზადო შესწავლა — ყველაფერი ეს, კიდევ ბევრი სხვა რამ, კორნელი კეკელიძის კვლევა-ძიებას სახელს რომ მატებს, ხელშეახებად ჩანს გიორგი ლეონიძის ფილოლოგიურ ნაშრომებში, რომელთა ერთი დიდი ნაწილი — „იოსებ ტფილელი და „დიდმოურავიანი“, „სულხან-საბა ორბელიანი“, „შანავაზიანი“, „ბესიკი“, „მგოსანი საათოვა“, „ვეფხისტყაოსნის ახალი ხელნაწიერი“ შესულია წიგნში — „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“.⁴⁵ ყველა ეს ნაშრომი ფუნდამენტურ გამოკვლევათა რიგს განეკუთვნება და ყოველთვის იწუნება ქართული ფილოლოგიური მეცნიერების ფასდაუღებელი შენამენი.

***

როგორც დაინახეთ, ბესიკის პოეტური იდეალი ლექსებში, პოემებში ცხოვრებისეულია და არ არის განყენებული, თეითმინურია. ზოგიერთი მათგანი, თუ ფორმისადმი მგტისმეტე გამო-

დევნებით იქცეეს ყურადღებას, იქაც კი პოეტი თავს ვერ აღწევს ცხოვრებისეული ტალღების ღელვას. ეს არც შეეძლო მას გაეკეთებინა. იგი ზომ მთელი არსებით ცხოვრების მოკვარული შეიღო იყო.

ბესიკს სურდა ეოფილიყო თავისი დროის მომღერალი, შეექმნა პოეტური სიმღერები, რომლებიც უკვდავად შერჩებოდნენ ქართული ლიტერატურის ისტორიას. ეს იმედი პოეტს გაუშვართლდა, თუმცა სამშობლოსადმი სიყვარული უცხო მიწაში ჩაიტანა — მოლდავეთის ქალაქ იასაში დაიბარბა. გაქტარა მისი საფლავიც. ზოლო ქვა, საფლავზე რომ ედგა თანამემამულეებისაგან, ჩვენ ვიხილეთ იასის ლაპიდარიუმში, როცა რუმინელი კოლეგების მიწვევით იასისა და ბუქარესტის უნივერსიტეტებში ლექციები წაგიკითხეთ. ეოცხალი ყვაილებს გვირგვინით შევამ-

კეთ ბესიკის ეს ერთადერთი შემორჩენილი ფონზე სურათიც გადავიღეთ.

რუმინეთში გამქარალია მეორე დიდი ქართველის ანთიმოზ ივერიელის საფლავიც. ანტიმ ივერიანეს, როგორც მას რუმინეთში უწოდებდნენ, საფლავი არც ჰქონია. იგი უცხოელმა ფუნატიკოსებმა აქუწეს და მდინარეში გადააგდეს. მაგრამ ბუქარესტში არის ივერიელის დიდი ქუჩა, მისი სახელიც განდიდებულია, არის მისივე განთქმული მონასტერი. როცა იქ ვიყავით, როგორღაც მძიმედ განვიცადეთ ტრაგედია სახელგანთქმული ორი ქართველმა — ანთიმოზ ივერიელისა და ბესიკ გაბაშვილისა, რომლებსაც უცნაურმა ბედმა აღზევების თითქოს საზღაურად სამშობლო მიწაში განსვენება მუხანათურად წაართვა.

შენიშვნები:

1. კორნელი კეკელიძე, ქართული მწერლობის ისტორია, 1952 წ., ტ. II, გვ. 547.
2. იქვე, გვ. 549.
3. იქვე, გვ. 548.
4. უფრო დაწვრილებით ბესიკის დაბადების საკითხები გაშუქებულია შესანიშნავ ვრცელ გამოკვლევაში გ. ლეონიძისა „ბესიკი“, 1932-1940; აგრეთვე შ. ბურჯანაძის („ბესიკის დაბადების თარიღი“, 1951 წ., „მომზომილველი“, წიგნი მეორე) ნაშრომში. გ. ლეონიძის „ბესიკი“ იხ. მისივე წიგნში „ძიებანი...“, 1949 წ., I, გვ. 170-261.
5. „ბესიკი“, 1948 წ., ლ. ასათიანის შესავალი წერილი, გვ. VI.
6. იქვე, გვ. III-IV.
7. გიორგი ლეონიძე, „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, 1949 წ., ტ. I, გვ. 199.
8. ბესიკის მამის — ზაქარია გაბაშვილის ეს სიტყვები ამოღებულია მისივე მოხსენებიდან, რომელიც მან ასტრახანის ეპისკოპოსის 1767 წელს მიართვა თავისი უმწეო მდგომარეობის შესახებ, როგორც საჩივარი. მოხსენება შერტანილა ისტორიკოს ი. ლორთქიფანიძის წიგნებში, საიდანაც ამონაწერები მოიტანა გიორგი ლეონიძემ თავის მონოგრაფიაში (იხ. „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, 1949 წ., გვ. 199-200).
9. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 184-185.
10. იქვე, გვ. 210. იმერეთის მეფის დავითის მოკითხვის წიგნი ბესიკისადმი, 1789 წლის მაისის თარიღით.
11. იქვე, გვ. 210.
12. იქვე, გვ. 211.
13. იოანე ბატონიშვილი, „კალმასობა“, 1948 წ., ტ. II, გვ. 204.
14. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 30-31. ხაზგასმა ბესიკისა.
15. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 34. ხაზგასმა ბესიკისა.
16. იქვე, გვ. 43. ხაზგასმა ბესიკისა.
17. ალ. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, 1940 წ., გვ. 3.
18. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 44.
19. ალ. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, 1940 წ., გვ. 10.
20. ეს ლექსი ადრინდელ გამოკვებებში ხშირად იხსენიებოდა, როგორც „კრემლთა ისარინი“. ბესიკის ლექსების 1962 წლის გამოცემაში ნახმარია „ისხარინი“, რაც ნიშნავს „ადრე გადაშლენ ჩქარ წვიმას“, როგორც ლექსიონშია განმარტებული (გვ. 315). ეს ძლიერი და სწორია აზრობრივად, ამავდროს, ევრბალური მზრთავს კარგად ესადაგება იქვე ნახმარ სიტყვას — „მოსისხარინი“.
21. დაწვრილებით იხ. გიორგი ჯიბლაძე, ბარათაშვილის პოეტური გენია, 1968 წ., გვ. 263-352.
22. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 46-47. ხაზი ყველგან ჩვენი — გ. ქ.
23. დავით გურამიშვილზე დაწვრილებით იხ. გ. ჯიბლაძე, „კრიტიკული ეტიუდები“, 1963 წ., ტ. IV, გვ. 5-62.
24. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 36.
25. ეს საკითხი დაწვრილებით იხ. წიგნში: გ. ჯიბლაძე, „ხელოვნება და სინამდვილე“, 1955 წ., ტ. I, გვ. 498-511.
26. იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, 1948 წ., ტ. II, გვ. 204.
27. იქვე.
28. ბესიკი, თხზულებანი, 1962 წ., გვ. 310.

29. იქვე, გვ. 114.
30. იქვე, გვ. 283-289.
31. ღაწვილილებით იხ. გ. ჭიბლაძე, „ხელოვნება და სინამდვილე“, 1955 წ., ტ. I, გვ. 561-564.
32. იოანე ბატონიშვილი, „კალმასობა“, 1948 წ., ტ. II, გვ. 203.
33. ბესიკი, „თხულებანი“, 1962 წ., გვ. 98.
34. იხ. გ. ჭიბლაძე, „რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“, 1966 წ., გვ. 207-219.
35. მაჭაშვილის, კერძოდ, „ვეფხისტყაოსანში“ მაჭაშვილი ლექსების შესახებ იხ. გიორგი ჭიბლაძე, „რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“, 1966 წ., გვ. 178-182, თავი „მაჭაშა“.
36. გიორგი ლეონიძე, „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, 1949 წ., ტ. I, გვ. 167.
37. იქვე, გვ. 167-168.
38. ბესიკი, თხულებანი, 1962 წ., გვ. 81.
39. კ. კეკელიძე, „ქართული მწერლობის ისტორია“, 1952 წ., ტ. II, გვ. 559.
40. ბესიკი, თხულებანი, 1962 წ., გვ. 66.
41. კორნელი კეკელიძე, „ქართული მწერლობის ისტორია“, 1952 წ., ტ. II, გვ. 559. ხაზი უველგან კორნელი კეკელიძისაა — გ. ჭ.
42. კორნელი კეკელიძე, „ქართული მწერლობის ისტორია“, 1952 წ., ტ. II, გვ. 561-562. ამავე საკითხზე იხ. გიორგი ჭიბლაძე, „ხელოვნება და სინამდვილე“, 1955 წ., ტ. I, გვ. 561-562.
43. კორნელი კეკელიძე, „ქართული მწერლობის ისტორია“, 1952 წ., ტ. II, გვ. 562.
44. იხ. გიორგი ჭიბლაძე, „კრიტიკული ეტიუდები“, 1963 წ., ტ. IV, გვ. 495-531.
45. გ. ლეონიძე, „ძიებანი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“, 1949 წ. გამოსცა „საბჭოთა მწერალმა“, გვ. 326.

ახალი მთვარის შუქი

წერაღის დასაწყისშივე მინდა აღვნიშნო: აფხაზი მკითხველი განუხილავდებოდა როდია საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლები მამრის ისტორიული გარდატეხის თვალზე შექმნილი ნაწარმოებების სიუბილეთი. ძალიან ცოტა დაიწერა აფხაზეთის დედალ ჯვარედინზე. რომლებიც თავგანწირვით იბრძოდნენ თავიანთ სამშობლოში ოკტომბრის ნათელის სამდამოდ დასამკვიდრებლად. თანამედროვე და მომავალში თაობებში უხაფიოდ უნდა იცოდნენ იმ დიდ ბრძოლების ამბავი, რომლებსაც აწარმოებდნენ ჩვენი წინაპრები, სწორეუკავარი და შამსარი ევოლუციონერები. ეს შეტად დიდი და საშვილია შეიძლება ხაჭუყი, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში ისტორიამ უნდა იტვირთოს, მაგრამ ლიტერატურასაც ძალუძს თავისი გადამწვევეტი და კეშმარბრტად უკლებსშემდეგ სიტყვა თქვას. ამ ვაგუბით ისტორიასა და ლიტერატურას შორის უკუეღოთის შეგვიძლია ვიპოვოთ შეხების წერტილები, ერთიგობადმოკიდებულების საერთო ხაზები, წინაშევისებები. უფრო მეტის თქმაც შეიძლება: ისტორია შემოქმედის ხელში — ეს არის ემოციური შეგავდენის, თვით ისტორიის მომენტების ხალხისთვის გაქნობის უკლებსშემდეგ ცხოველმყოფელი და მოხერხებულნი მეთოდი. ასე, მაგალითად, ისტორიკოსის ყაღვითი ჩამოუღიბებულნი უბიძგების ტრავედიის შესახებ დაწერილი სტატიონები ისე სრულად ვერ ვაპოვებდებდნენ აფხაზ მკითხველებში აწ უკვე ვადაშენებული ხალხის დარდასა და ვარამს, როგორც ეს შესძლო მაგრატ შენკუბას რომანში „უკანასკნელნი უბიძგნი“.

არც ის უნდა დაგვაინუდებს, რომ ახლავარდა აფხაზური ლიტერატურის სათავეებთან იყო ურთივარი ცდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისადმი მომდევნო ნაწარმოებების შექმნისა, ეს გახლდათ ს. კურტუბერაისა და ქ. ალუბას ბრო-

ზული ნაწარმოებები. სამწუხაროდ, ამით უკელაფერი დამთავრდა, მას შემდეგ ამ თემას დიდხანს არ შეხებია აფხაზი მწერლის კალამი.

მე-ოანი წლების დასაწყისში ამ თემას მამართავენ აფხაზი მწერლები შ. ხასარია („გულღიზის პედი“) და ა. გოგუა („ელდა და თოვლი“). როცა ნიჭიერად დაწერილი მოთხრობის „ელდა და თოვლის“ მეორე გამოცემა ვადავიკობზე, სურვილი დამებადა, ნეტავ აფხაზურ პროზაში კიდევ შეიქმნებოდნენ-მეთქი საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების თემაზე დაწერილი მოთხრობები და რომანები.

ახლანან „ალაშარამ“ გამოსცა ნიჭიერი პროზაიკოსის შალოდია აქინაღლის ნაწარმოები „ახალი მთვარის ღამე“, რომლის მახედვით კინოსტუდია „მოსფილმმა“ გადაიღო უაღრესად საინტერესო ფილმი. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ მოთხრობის დახედევაშივე შ. აქინაღის უკვე ჰქონდა მოხვედელი ნიჭიერი პროზაიკოსის სახელი აფხაზ მკითხველთა შორის. მწერალმა არაერთი მოთხრობათა კრებული და რომანი შესძინა აფხაზურ პროზას.

მწერალმა თავისი მოთხრობით ერთხელ კიდევ შეახსენა დღევანდელ თაობას: დაუვიწყარი უნდა იყოს ჩვენთვის იმ მამაცი ადამიანების ხსოვნა, რომლებმაც თავი დადეს უკეთესი მერმისისათვის ბრძოლაში. სწორედ ეს გახლდათ ავტორის მარწმინა და იდუგო კონცეფცია.

შალოდია აქინაღი, როგორც პროზაიკოსი, გამოირჩევა სიუჟეტების სიყბადითა და სისხდავით, შინაგანი დინამიზმით და არა ვარტყნული ელფარებით. მკითხველის ინტერესს ისიც ძიხავს, რომ მწერალი ალაგ-ალაგ დეტაქტავის ელუმენტებსაც მამართავს ხოლმე, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ეს ელემენტები შ. აქინაღლის ნაწარმოებებში მისწავლ არ ისახევენ მკითხველის ყაღვითად, თვითმინუდრად ვარტყნებს.

ძალზე მდიდარია მოთხოვნის პერსონაჟთა გავრცელება. ავტორმა წარმოგიდგინა როგორც საბჭოთა ხელისუფლებისათვის მებრძოლი გმირები, ისე ჭედილე სამართის წარმომადგენლები. მათ არ ეცხოვრებათ ერთ სამყაროში. სოფელ არაშის მდიდრობისკ მისწვდა ახალი ცხოვრების სიო. მაგრამ ამ სიოს შემოჭრის ბეჭის, ძალიან ბევრს არ სჭარბა. მათ, ვინც სტეტიკურად უყურებენ ახალ ცხოვრებას, ისევ შემაშლით მონონა და სამხატვრო ურჩევნიათ. ასეთ სიტუაციაში თავის განხად პროგრესულ სიტყვას ამბობენ ახალი ქვეყნის ადამიანები — აღზახი და რაშიტი.

მწერალმა მკითხველს შეაყვარა თავისი მოთხოვნის მთავარი გმირი აღზახი. ჩვენ თვალწინაღვი ვხედავთ ამ პერსონაჟს, გვცხმის მისა და თანავუგრძობთ კიდევაც. გმირი რევოლუციონერის აღზახის სახე ისე სრული და დამაქრებელია, იგი შეიძლება ნაწარმოებში ანათებს, როგორც ახალი მთავარე დამით. ამისი ვარწმუნებს მისი ურთიერადმოკიდებულება ნაწარმოებებს სხვა პერსონაჟებთან, მისი მიწანწარადული მოქმედება. აღზახს განსაკუთრებული სულიერი შეგობრობა და ერთი საქმიანობის ბრძოლის პათოსი ახლოებს რაშიტთან. სწორედ რაშიტის დაბნარებით ვხვდებით შედეგ აღზახს ახალი ცხოვრების დამკვიდრებისათვის მამაკე მებრძოლი. სწორედ ამით გამოიჩინება აღზახი თანატოლებიან, სოფელ არაშის ახლავარდობისაგან. აღზახი მოწოდებული და სწორპოვარა ვაჟაკია, როგორც თავისი გარეგნული შეხედულებით, ასევე მამაკური თვისებებით, რევოლუციური სულითა და შეშარტებით.

აღზახი და რაშიტი ცოცხებურ პირობებში უბედობლად ცხოვრებას. მეთვის რევიზი სულს უწყამლავდა მათ. მის ეზბებოდ ადგილობრივი მემამულეების თორეში. ასეთ სიტუაციაში როცა მზის ამოდებას კი ხაშიში იყო, საბრძოლო ამბარეზე გამოვიდნენ ახლავარდა აღზახი ვაჟაკებში, რომლებსაც არაღ ჩააგდეს ის ურთულეები წინა აღმდგომანი, რაბაც მათ უქმნიდნენ ადგილობრივი მემამულეები და შეფის რუსეთის მოხელეები.

მწერალი ძალზე ბუნებრივად და დამაქრებელიად გვიჩვენებს აღზახსა და არიკას შორის სიყვარულის ჩახახვას. ვატაკებში კითხულობთ იმ ეპიზოდს, ხადელ აღზახს არიკას ცხენს ხედნის. არიკა საზრიანი და გონებაგამჭრიახი კალიშვალი გამოდგა, იგი თვალწინაღვი ხედავს ფუფუნებაში გარდაღლი თავადიშვადების დამარულხა და სიყვადებით აღზახს ხახათს და ზურგს შეაქცევს ვედას. მისი გული დაჰყურებდა როგორ, მაგრამ ვაჟაკური სულის აღზახსმა.

შ. აქინჯალი პერსონაჟთა ხატვის შესანიშნავი რიტატად მოგვედგინა ამ მოთხოვნაში. იგი პერსონაჟებს ხატავს არა ავტორიული რეაქციებითა და შეხვედით ვანების გზით, არამედ ისინი ნაბუნების თანად ცოცხად ცხოვრებაში, მოქმედებაში. ადვილ, მაგალითად, აღზახის სახე. ამ პერ-

სონაჟის ხამამაცხა და ვაჟაკობაზე რეაქციული ტორი კინებაც არ ძარავ. მაგრამ აღზახის ხამამაცხა რეგნულ თუ სოფლის ხელამაზებს, მის ხამამაცხს, მის საზრიანობის ვგრძნობთ მანინ, როცა იგი, ეოქვით, ცხენს ხედნის, ანდა რაშიტს მდინარეზე გადიავს, ან კიდევ როცა ნახარბების შეებრძოლებია.

რაშიტ მანა რევოლუციისათვის მებრძოლის ტიპობის ხანია. აღზახი გლეხის შეილის ხოგრაფია ურთად ხანტებრეხია. იგი პირველი მოსოფლიო ომის მონაწილეა, მსახურობდა ე. წ. „ველურ დივიზიაში“. აქიდან რაშიტი რევოლუციურად იდებოდა შეიარაღებულ დაბრუნდა. ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ უფრო ვაღრმავდა რაშიტის მოსოფლმედეველობა და იგი რევოლუციონერებს ემხრობა, მათი ერთ-ერთი აქტორი და წარმომადგენელი ხდება. იყო დრო, როცა ეოველივე ამის გამო რაშიტი შეშლელად ეკი მოწათლეს. ამ კორტებს ავტყელებენ ნახარბები და მისი ახლავარდობის. მაგრამ რაშიტი პროგრესული ადამიანი, პროგრესული აზრებით აღჭურვილი რევოლუციონერია, იგი ერთი ამბავიანი, ვინც არაშის პატრონის მშრომლები სწორ ვახე დააყენა.

მწერალმა რაშიტი წარმოგიდგინა თითქმის მისი ურთობიდან ხანდაზმულობის ასაკამდე. რაშიტს ეხედავთ სოფლის საბჭოს თავმჯდომარედ, ვგრძნობთ პენსიაზე ვაცოლებულს როგორი მოწინებით და პატვისცემით ეპურობიან არაშელები. რაშიტი ხანდაზმულობის დროსაც ავლენს აფხაზი კაცისათვის დამახასიათებელ თვისებებს, შეტადრე შეგობრისადმი პატვისცემას. უკვე ხანშიშესული რაშიტი შეიძებს სოფელს დააყენებს ფეხზე თავისი თანამებრძოლის, უფროგულეებს შეგობრის აღზახის საპატაკეშლოდ. რაშიტი არ იცის, რომ ადიცასა და აღზახს ერთმანეთი უყვარდა. ამისი თქმა ვერ მოახლოდრე დაღუპულმა აღზახმა. რაშიტი ხელს სობოვს ადიცას, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ვაივებს ადიცასა და აღზახის სიყვარულის ამბავს, ხაკუთარ გრძნობას დაძლეებს, შეებრძოლება და შეგობრისადმი სიყვარული იმარჯვებს, ევლავარეზე მალდა ვტეხა.

მწერალმა მოთხოვნაში დავცხვაცა ნახარბების ტიპი. ნახარბები ებრძვიან საბჭოთა ხელისუფლებას, ებრძვიან ეოველივე პროგრესულს; ამ კაცის იმის ვაფიქრებას კი ზარავს, რომ დღეს-ხვად ნადაგი გამოეცლება, ხელზე მოხამამხურები აღარ ეყოლება. ცხეირი და ზორტი ნახარბები ვლტებებს ერთმანეთზე ამხედრებს, სიყვანს მათს შორის შურსა და შტროხას. ნახარბებს ევლავზე დიდი უხედურება და ტრაველი იხია, რომ მის ერთადერთ ასულს — ადიცას უყვარს გლეხის შეიდი აღზახი.

მწერალმა მოთხოვნაში დამაქრებელიად ვგარვენა როგორ ვაქრნებს ცხოვრების ამბარეზიდან ნახარბებს და მისთანები. ავტორი ამ შემოხვედში ისტორიული სინამდვილის ერთგულია და იგი არ

მიმართავს რაიმე შემალამაზებელ საღებავებსა და ხერხებს.

შ. აქინჯაღის ნაბარბეი მართლაც რომ ზალხის მოძულე და სისხლისმწმენდია; სამაგიეროდ, მისი ქალიშვილი, ადიცა პრაგრესული აზრებით გამს-
კვალული ადამიანია. მწერალი შორს არის იმ მდებარე და ვულგარული თვალსაზრისისაგან, რო-
მელიც გულახსნობს, რომ რაკი შავანი და შავანი თავად-
წინააღმდეგობის წარედან არის გამოსული, არ შეიძლება ზალხის მხარეზე იბრძოდესო. არას-
ტოკრატისის წრეში ვინ მოხვდის რამდენა იყუ-
ნენ ისეთები, რომლებიც ქანახლი თვალით უყუ-
რებდნენ ცხოვრებას, თვალნათლივ ხედავდნენ
და გრძნობდნენ მშრომელი კაცის მოშავლს, მათი
გამაჩრქვების გარდაუვალობას. ასეთი ადამიან-
ების რიცხვს განეკუთვნება ადიცა, სულით წმინ-
და, კეთილი ქალი, რომელმაც დიდი მწუხარება
გადაიტანა, სხვისი გასაჭირი თავისად იგრძელა.

შესანიშნავად არის დანატრული ზაქურას სახე.
იგი ნახარბეის უურმოკრილი მონაა, მისი ბორო-
ტი ზრახვების უსიტყვოდ აღმარებული. ზაქურ-
ა გლეხებისათვის მეტად საშიში პირადგება.

მოთხრობაში ადიცას სახე ერთ-ერთი ძლიერი
და დამახასიათებელი სახეა. ადიცა საცდრად
განსხვავდება იმ წრის ადამიანებისაგან, სადაც
იგი აღიზარდა. ადიცა, როგორც იტყვიან ზოგნი,
ორ ცეცხლზეა მოყვია. ერთ მხარეზეა აღზახი,
მეორეზე — საკუთარი მამა, ეს ორი დამებტრა-
ლურად სამიროსპირო აზრების მატარებელი პირო-
ვნება. ნახარბეი ადიცას საქციელმა შეამარწურა,
იგი თავს იტყავს. ადიცა მაინც არ გაჟღავნა ცო-
ლად ცალხელა მემამულეს, იგი სახლადან გაიქ-
ცევა და დაიწყო ქორწილის დღეს აღზახის
დედანთან, მსიხინთან გამოცხადდება. ეს ეპი-
ზოდი მოთხრობისა შესაძლოა არაბუნებრივადაც
ქი მოგვეჩვენოს, მაგრამ თუ ადიცას, როგორც
ლიტერატურულ პერსონაჟს შევხდეთ თვალს
გვაქედევნებთ, უდავოდ დავტყობდნებით, რომ ავ-
ტორი მართალია. სიუჟარულმა და მეგობრულმა
გრძნობამ, ამ დიდმა უზუნაესმა ადამიანურმა
თვისებებმა ნათავით აიტაცეს ადიცა და აღზახის
დედამ მოიგვარეს. ვფიქრობთ, ადიცას სახლადან
წახვლის ეპიზოდი უფლაზე რთული, უფლაზე
ღრმა ფსიქოლოგიური ადგილია მოთხრობაში.
იგი, უდავოა, მაღალ მხატვრულ დონეზეა შესრუ-
ლებული. აქ, როგორც იტყვიან, მწერალს ბეწვის
ხალზე უნდა ვაველო, მაგრამ მას ეყო ოსტატო-
ბა, რათა ადიცას საქციელისათვის ბუნებრიობა
და დამაჩრებლობა შეინიჭებინა.

ადიცა ახალი ცხოვრების დასამკვიდრებლად
მებრძოლი იმიტომ ქი არ შეუერთდა, რომ მამა-
მისი უკვე ამქვეყნად აღარ არის და თითქოს მას
სხვა ვაა არ ჰქონდეს. სწორი გზისკენ აფხაზ
ქალიშვილს მოუწოდა შინაგანმა ძალამ, ბუნებ-
რივმა გამოპირობებამ და შორისმხედველობის უტ-

ურამა აღდომ. ადიცა გლეხების მოძულე-
ვლის ხიზართლასათვის ბრძოლას, სიმედგარე-
და შეუპოვრობას. ადიცამ, სრულიად ახალგაზრ-
და ქალმა თავისი სიკონსტე აღზახის სიუჟა-
რულს მიოდგნა, მტკიცედ დადგა ამ ზღვრბლ-
თან, იმ დიდ ნათელთან და საკურობეველთან,
რასაც ადამიანური ერთგულება ეწოდება.

შ. აქინჯაღმა ოსტატურად გახსნა გლეხთა ხა-
სიათები, გვიჩვენა ოქტომბრის შექვის შემოქრა
აფხაზეთის მივარდნილ სოფელში, მზავრელთა
კლასის თარეშის საბოლოო აღაგვმა და დიკვი-
დაცია.

წაწამოგების თვალის ერთი გადაქედება ქი
საქმარისთა იმხასთვის, რათა მკითხველი დარწმუ-
ნელს თუ როდენ ღრმად იცნობს ავტორა ეთ-
ნოგრაფიას, ისტორიასა და ზალხურ შემოქმე-
დებას. ეს კომპონენტები უფრო აღრმავებენ
მოთხრობის შენარჩს, მეტ დამაჩრებლობას
სქედენ როგორც წაწამოგების ძირათად აწახვს,
ასევე მის პერსონაჟებს. ავტორს სიუჟეტურ ქა-
რგაში შუარად და მოხერხებულად ჩაუვხაშს ლე-
გენდები. დეკლამარასა და გაქვავებულ ქალზე.

როცა მოთხრობის დიხსებებზე ვლამარკობთ,
რასაკერველია გვერდს ვერ აუვლით მისნიკ-
ლიკანებებსაც. თმცა, ამთავითვე მიხდა ვთქვა,
რომ ეს ნაქოვანებანი არ ატარებენ ისეთ არხე-
ზით ხასიათს, რომ მათ ვარშეშო რაიმე პრინცი-
პული დავა ვამართოს. ვფიქრობ, უფელა მნიშე-
ნელიოვანი და თვალში საცემი ზარეწოა მოთხ-
რობაში შთავარა გმარის აღზახის რილის, ცრტა
არ იყოს, მეორე პლანზე გადაწვია და მოედო
ასმარეშის რაშიტიხათვის დათმობა. მართალია,
აღზახი ადრე დაიღუბა, იგი ვერ მოეწრო ხას-
ქოთა ზელისუფლების დამაზარებას აფხაზეთში,
მაგრამ ამ მომენტამდე აღზახის ტიპი ამგვარად
არა გამოკვეთილი, როგორც რაშიტის პორტრე-
ტი.

მოთხრობა დაწერილია კარგი აფხაზური
ენით. წერის სტილი და მანერა მწერლისა დახვე-
წილი და ვსაგებია. შ. აქინჯაღი არ მისდგენ
მრავალსიტყვაობას, სიტყვა მისთვის არ ფერომე-
ნა, რომელსაც იმარჩევს ნორმალური დღოთი.
მწერალს შთავარა აქცენტი ტიპების დაზატვისა-
კენ, სიუჟეტის სადად აგებოსკენ გადააქვს და
არა „ღამაშად“ წერისკენ.

წიგნში შეტანილია აგრეთვე სატირული მოთ-
ხრობები „უღვაშეობა“, „ვარკურნა“, „ხაშიში ავა-
დემოფობა“, „ავადშეოფება“, „შვიი კატა“ და
სხვება. როგორც მკითხველმა იცის, შ. აქინჯა-
ღი ლიტერატურაში სატირული მოთხრობებით
მოვიდა. მწერალს არც ახლა დალატობს თავის
საუვარულ ენას.

კრებული „ახალი შთავარის დამეს“ ნათლად
მეტყველებს, რომ მისი ავტორის ოსტატობა
სულ უფრო და უფრო იზრდება და იხვეწება.
მისგან აფხაზი მკითხველი ბევრს მოელო.

თამარ ერისთავი

შემოქმედება თვისებური წვაა. მისი დასაყრდენი — ბუნება, გარემო, და საერთოდ მდებარე ცხოვრება, რომელიც მძლავრად იჭრება შემოქმედის სულში და ახვევს სიმძლავრით მკვიდრდება იგი ხალხის ცნობიერებაშიც. პოეზიის ნამდვილ ნაშუად ვერ მივიჩნევთ ლექსს, რომელსაც წაკითხვისთანავე ვერ აიტაცებს, ვერ აღიქვამს მკითხველი — ახეთია პოეზია ქაშერების, დანდების, ე. ა. ცხოვრების მიღმა დარჩენილი ადამიანის ურთ გამოძახილი, ეს მაშინ იჩენს თავს, როდესაც შემოქმედს არ აქვს რაიმე მიზანსწრაფვა, იდეალი, სურვილები და ვერ გარკვეულა რაში მდგომარეობს მისი დანიშნულება, მიზანი, სურვალი. განხვავება ყოველივე ამისაგან — რჩეულთა ხვედრია მხოლოდ!

პოეტი-ქალის თამარ ერისთავის ლექსთა კონხეს კვლავ და კვლავ უბრუნდები, რომ განიცადო ამ ლექსისგან გამოწვეული კეთილი შემოქმედების ძალა, აზრთა სიღრმე, სიფაქიზე, სიღამაზე:

ვიღრე გულს გერბის,
ვიღრე მოგდევს ახალგაზრდობა,
სხვას ნურას ეძებ,
მყერდგაღელული შეეგებე
ყოველ ვარდობას,
იარე მზეზე!

სურათი წათელა: მუდმივი ახალგაზრდული სწრაფვა, დაბრკობებითა გადაღმავის ქოუბი სურვალი:

უამინდობას ნუ ივლოვებ
მითების ნისლივით,
როცა იღაროს, დაიგროვე
გულში შიხს სხივი.

გულა არ დაიშლიო! „გარს მოწილილი ხვედით. — არ შეიხუდრო ჩანდით, დაიგროვე

სიხარული, სიბო-სიკეთე, როგორც დოვლაი და მერე თუნდაც გაიჭიმოს წლებს ბაწარი, ყველა ღრუბელმა მოგაწვამოს ცაში რაც არის, ველარ ჩაგატრობს დიდ ღვარებად მოხუდი თქეში, მაინც შეგტრება მცხუნვარება ნაივნი მზეში“.

„ერთი უჩნდეს სამიწურთო“ — რა არის ეს ერთი, რამაც ააშღერა პოეტის გული, — ეს არის მისი სამშობლო, ბუნება, მისი გარემო, ადამიანები. ლექსში „მივალ, მიმყვება“ იგი წერს:

მივალ, მიმყვება გრილი ნიავი
სურით სურამლი,
ველი ცვირანი, გვირილიანი
ველი ფერანი,
ორღობევის ბროწეული
ბარდი შაველის
და სიყრმის წლების ოცეული
როგორც მათარი.

ჭეშმარიტი ხედოვნება მშობლიურ ნიადაგზეა აღმოცენებული და თუნცა თავისებურაა, მაინც ერთნაირად მისაღება ყველასათვის.

თამარ ერისთავის პოეზიას ხან ზენი კლასიკობებს ღირსებს სურნელი მოაქვს, ხან ხალხურაი პოეზიის შრო და ღაწათი გამოკრთის შიხსგან და ასე, როგორც ყველა უმწვენიერეს ქმნილებაში, მის ლექსებშიც იგტრობა მიწის სურნელი, სიმწუფე — სამყარო რეალური, სიღამე ცხოვრებისეული, ჩანახალი სულიკვეთება.

თამარის პოეზიის ორიგინალიბა მის ხატრფიადლო ღირსიკაც გამოხანას: კდემამონილიბა, სიფაქიზე, მოკრძალება, სიწმინდე ქართველი ქალისა არც აქ ტოვებს მას; თუგინდ გარეგნული იეროც: ვარდისფერაი რომ გადაეკრის ზოდმე სახეს, ხანდახან თვალებს ეფუნა წვიმასავით

აწმყამებს, რაჟღენი სიღინჯე, მაგრამ ხილაღეც, ჭიუტი სურვილები განავარდენისა გამოსკვივის მასში ამ დროს:

წამოდი ჩემთან,
ჩემს ოცნებას იქ განდობ მარტო,
სადაც ვახშული ფერხელა ეოლოს
ბარდების,

სადაც მთის წყარო
მთის წყაროსთან შეხვედრას ნატრობს,
და ჰკლავს სურვილი
გულისწორთან განავარდენის.
(ლექსი „თუშეთის დღიურიდან“).

მაგრამ პოეტი თავის მაღალ დანიშნულებას არსად არ დაუბატობს:

შენ საბლს აშენებ და მე ლექსსა ვწერ,
ჩვენ შრომა შეგვხვდა ამხანაგური,
ნუ გგონება მაგ ქეას რომ ასწევ,
ნაკლებ მძიშეა ლექსის აგური.
(ლექსი „სახლის მშენებელი“).

ან აქვე:
როდესაც სულში საწვიმრად არეფს
საადრო ღრუბლის დრო და ამინდი,
პატარა წვიმას თუ შეგფარებზ,
ჩემი უბრალო ლექსის კრამიტი“,
— მე სხვა რა მინდა!

იმ ზოფელს დასაძულა ჰქვია, აქ არაჩვეულებრივი სიმღერები იქაან; თამარს ეგუებთან ზოდუმე აქ, როგორც საკუთარ ზვილს, ღვიძლს, — მთვანე ვაიგონა პოეტმა სიმღერა „ღუმეშვენიერა“ (ხვანელი); ეს სიტყვა ზვანური დექსის ნი-სამღერიც არის, რაც ოსტატურად გამოიყენა თამარმა თავის დექსში „ღუმეშვენიერა“. ამ კუ-თხეებთან დაკავშირებით ზევარი ხაინტერესო მო-გონება აქვს პოეტს.

წაგნი „იარე მზეზე“ — თამარის ლექსებზე პირველი კრებულია, აქედან ჩაეუარა საფუძველი მის შემდგომ სამწერლო მოღვაწეობას.

თამამი ზეირთი ჩაივლის,
შეფევი ბროლსაც წართავენ,
ოლონდ დიოდე არავკო,
და წმინდა გქონდეს სათავე“.

უბრალოდ არ მოათავსა თამარმა ეს ლექსი თავის ამ კრებულს ბოლოში. მეორე მისი კრებულ დექსებზეა გამოცემა 1975 წელს.

თამარ ერისთავის შემოქმედებითა ძალამ მის მიერ შესრულებულ თარგმანებზეაც იჩინა თავი. ბერძნის ლექსების ცნობილ მთარგმნელს (ბერძნის ლექსების ეს თამარბეული თარგმანა გამო-იცა 1975 წელი) და, საერთოდ, შოტლანდიური პოეზიის ამ ბრწყინვალე მთარგმნელს, შოაგონე-ხას აძლევს არა მარტო ინგლისური ენის შოტ-ლანდიური დაადექტის ცოდნა, — თავისი საკუ-

თარი ნიჭიც, აღმოცენებული მშობლიური ნიჭითაც.

ფიქალ-ფიქალ გამივლია ველზე,
მიკრეფია კესანე და ქერი,
ფიქლის ქვევში მზის საღაფებს ვეჭებ,
მზიან კლდეებს ვეხეტები გულში. და სხვ.

ამას გამოც არის, რომ მთარგმნელი უხვად სარგებლობს მშობლიური ენის ნაშლიდრით, — ამას იმიტომ მოგახსენებთ, რომ ლექსიკონებში ძებნა სათანადო სიტყვებისა და ისიც შემოქმედების პროცესში, ზეშოაგონებს შეფერხებას იწვევს. ქართული სიტყვების შიდადარი მარაგე თამარს თავისთვისე აქვს დაგროვილი, რასაც უფ-ლი შეუწყო, პარველ უკუფლისა, საკუთარი ოქა-ხის მაღალმა კულტურამ და კიდევ იმან, სიურ-მიდანვე რომ ეწაფებოდა იგი ძველი მწერლო-ხის ნაშუშებს, — კითხულობდა, სწავლობდა: მისი ამ მზრავ მუშაობა ვარგძელდა უნივერსი-ტეტში დიდ მცენიერ-პროფესორთა დანა-რებით — და რაც მოთავარა, თამარს ზომ ფებით აქვს შემოვლილი საქართველო, მისი ყრველი მცირე კრებულებაც კი, სადაც უშუალოდ აითვისა უმდიდრესი ნაწილი ქართული სიტყვებისა, გა-მოთქმებისა; მე ამით მის თქმა მინდა, თუ რაოდენ აუცილებელია მთარგმნელისთვის მშობლი-ური ენის დრმა ცოდნა! თამარის მიერ ძველი შოტლანდიურიდან თარგმნილი პოეტური შედე-ვრები ამის ცოცხალი მაგალითია: როგორ ერწ-ყმის და ებმინება იგი ჩვენს ენას, თითქოს ეს თარგმანი კი არა, თვით ორიგინალი გა-დებს წინ. ან ვესახება იგი და ეს ამი-ტომაც, რომ თარგმანში შოტლანდიელი ერის ზულიერ წაღალს, მათ მისწრაფებას, სურ-ვილებს, — მათი ცხოვრების შინაარსს ასეთი ხინაითლ წარმოგვიადგენს:

“თავისუფლება არის დიდებული განცდა,
ცხოვრების ნიშანტს იგი უწესებს კაცთა...“

ან
იგივე მიაგებს მზაკვარს და ბიწიერს,
რაც მისი სიათთ სიმწარე იწენიეს, —

ან
მას მიეგება მსაქელისგან პატავი სრული,
ვისაც ცოტა აქვს სინდისი და ბჯარი
ფული.

ან
მეც ეს არაკი სწორედ მათთვის დამიწერია,
რომ შევაგონო: ქვეყნად ვერვინ
შეეწონება
გულენტარებით რაც თან ახლავს მცირე
ქონებას?...“

და რაჟღენი უნდა ამოვწერო!
თამარს მიერ თარგმნილი გვეონ დუგლანის
„სიმწელენი მთარგმნელობისა“ — პროლოგი
ვერგაილუსის „ენეიდადან“ შოტლანდიური

თარგმანისათვის, რომელიც ძველი შოტლანდიურა ენადან თარგმნა თამარ ერისთავმა, ეს პოემასავით ლექსი, საერთოდ, დიდი გაცვეთილია ვერღელ მთარგმნელისათვის, ვისაც ეს წმიდა და ჭრად საჭირო საქმე — მთარგმნელისა — აუღია ვალად, ვ. ი. იმ, რითაც ვარი ერობს...

თარგმნილი სიტყვით შენი სიტყვის
ვდილობდე შეცვლას,
განა თუ ლეთიერ სისოებით ვუსმინდე
შენს ხმას.

ან კიდევ:
ვინ მისცა ნება სხვის სიუნჯეს ასე
მართაედეს
ღვთაებრივ პოეტს მიაწერდეს თავის
ნაყალბებს.

უკვლადრის ამოწერა ძლიერ შორს წაგვიყვანდა.

ასე უშუალოდ გადმოაქვს თამარს უცხო პოეტის მსოფლმხედველობა, შორადური კრედო, ლექსის ზმოვანება, ჩანათქრის ხილრმე წარმოადგენილი მასალისა, რასაც დიდი ისტორიული და აღმწრდელიბითი დანიშნულებაც აქვს, — განა ეს პატარა საქმეა?

წიგნი — „შოტლანდიური პოეზია“ — მოთავსებული ცალკეული ლიტერატურული ნიმუშების თმარისრული კომენტარები, აგრეთვე

წიგნის წინახიტყვაობა სათაურით: „ისტორიული ექსკურსი“, რომელთა ავტორია თმარი, გვამვენებს დიდ შესაძლებლობას, ფართო ერუდიციას, რაც მკითხველს უაღვილებს მასალის აღქმას.

შოტლანდიის ეროვნული „ველურა უვაილი“ თავცემზღაა, რომლის ღეროს და ფოთლებსაც ეკლები ჭავზნად ეკვრის და ისეთი გამძლეობა აქვს, რამდენაც უნდა გადაიეღო, იხვე წამოდგება და წელში გაიჭართება. ეს ინგლის-შოტლანდიის ურთიერთობის საკითხზე მავანიშნებს. შოტლანდიის ხაზითი და არხება მისი — ასეა ამ უვაილის ხაზით დასურათებულა შოტლანდიელი ხალების მიერო, — გვიამბობს თმარი.

ოი, რა მზდალად ვიარე,
რა კოკლოზით და ჭახირით,
ველარ ავრევე თრიალეთს
სიტყვის ფარა და ნახირი,
ვერ გამოვდექი ის მწყემსი,
ცხვარს რომ სიკოცხლეს შეაღვეს
და ყინაც ჩემი ნათესი
რა უზადრეუად შრიალუბს. და ა. შ.

თმარის დამახასიათებელი უმარობის ჭრძნობა მისი სიკეთის და უოვლისშემძლეობის უმკველი საწინდარია!

გურამ ბენაშვილი

გულგაყრის ხეობის სიჭმრები

„მე ვწერ ადამიანებზე, რომელთაც ზემს სულ-
ში ჩაიარეს და ვისაც რა შედეგით ის დამიტოვა
— ზოგმა ხედა, ზოგმა სიხარული... ზოგმა
გულგარდად ჩამიარა, ზოგმაც სიყვარული შე-
მომაშველა“, — ავტორის ამ წინათქმით იხსენება
მოთხრობების ერთი პატარა წიგნი, რომელიც
დარწმუნებული ვარ, გულგარდად ვერ დასტო-
ვებდა ქართველ მკითხველს. გოდერძი ჩიხელია
ამ მშვენიერი მოთხრობების ავტორი, მშვენიერ-
იანა და „უცნაურისა“ ერთსა და იმავე დროს.
თუმცა „უცნაური“ ალბათ ის არის, რომ მოთ-
ხრობების თემატიკა და პერსონაჟთა ცხოვრების
წესი, ზედმიწევნით ორიგინალურია, ინდივიდუა-
ლურია ნიშნებითა განპირობებული და ჩვეულებ-
რივად ფსიქოლოგიური განზომილებებისაგან
განსხვავდება. ავტორის პოეტურად გაყვანილობა
გაუფიქრებინებს, რომ მისთვის თხრობის დო-
რისა უკველივე ის, რაც არ არის საერთო, რაც
ხშირ შემთხვევაში ზუსტია და ერთხანისაგან გან-
მარტვას არ ეშორება. შემოქმედებითი ფსი-
ქოლოგიის ეს თავისებურება ბუნებრიობის, სი-
აღიას ილუზიასაც ეფუძნება და სინამდვილის
მხატვრულ ანარქიასაც წარმოადგენს. „მგონია,
რომ გულგაყრის ხეობა დიდი წიგნია. მთები
უძებდა აქვს ამ წიგნს და შიგნით უამრავი
მოთხრობა სჭერია, მზე და მთეარე მანათობლად
მყვანან, ვიწარ ჩემთვის, გადაშლილი მაქვს ეს
უცნაური წიგნი და კვითხულობ“.

ავტორის შთაგონების წყარო ქართული შთის
ფერთა უმშვენიერესი საუფლო გამდარა, იდუ-
მალებით და პერიოდიული სულერი საფრფვე-
ლით. მოთხრობების ამ პატარა წიგნმა ჩვენამდე
მოიტანა ქერ უცნობი, შთის ხეობათა ნისლეზში,
უხედავი საღებავებით შესრულებულ ფერწე-
რულ ტილოთა სიტყვიერი ექვადალენტიცხი, ბუ-
ნების განაოცარი და დაუშრეტელი სიბრძნე. წი-
გნში მოთხრობილი ამბები, თათქოს ცხოვრების
უზარმაზარი „ლოდიდან ჩამოტეხილი ნამსხვრე-

ვებია“, რომელთაც შემდეგ, ხელოვანის „თითე-
ბის“ მოძრაობით შეიძინეს მიხივე სულერი მო-
ძრაობის შესატყვისი ფორმები. ასე დაიხადა
მკითხველის წინაშე ცხოვრებასთან ნაწიარები
თქმულებებისა და წეს-ჩვეულებათა მხატვრუ-
ლი მოტყავი. აი ერთი სურათი: „ჩაჭრილიან
სერზე მთიული დედაკაცები ამოვიდნენ და ხის
თავები გადმოუარეს გულამაურელების ხეობა-
ში... გულამაურში და შთილეთში, ქერ კიდევ
პატივს სცემენ ქერებს, აქვთ ცხოველებისა და
ფრინველების კულტი“. აქ აღწერილია — უცნა-
ურია, მნიშვნელოვანი და შორეული წარხულის
იდუმალი სხივით გარემოცული. ამ ხალხური
მისტიკის აზრი წარმართულ ფესვებს უკავში-
რდება. „მთილში დედაკაცებმა თავიანთ სახ-
ლებში შემოატარეს ხის თავები. უველეთრზე,
რაც რამ ბუნავია სახლში, ხის თავს ურტყამენ
და გაჰკვიან: გამო, თავგო, გამო, რწვილო, ან-
გელოზო, შინ დაბრანდი! ამის შერე სახლები-
დან გამოცივიდნენ და უკანმოხუდებდავად გაჰკვი-
ეს ხის თავები ჩაჭრილიან შთისკენ, გულამაუ-
რის ხეობაში გადასაურელად. — გულამაურის
ხეობაში გადაყრიან და იქ გამარკვლებს თავვე-
ბი“, მაგრამ გულამაურელმა დედაკაცებმაც
იშარქვეს და საკუთარი თავებიც უკან გამოატა-
ნეს. ამ საკრალური რიტულის გონებასამევილო-
ბანი და პარობითობათა ფერადოვანი სისხადაუ-
ხალის პოეტური ბუნების განსაზიარება.

ანალოგიური სტრუქტურისაა მეორე მინიატუ-
რა „ჩიტთა ფაფობა“: აქაც გულამაურელთა და
მთიელთა ტრადიციული „ქიშობია“ აღწერილია.
ამ ორ მინიატურაში ამოიანებული იდუმალი მან-
გები მიგვაცილებენ. არანაკლებ ორიგინალური
და უცნაური მხატვრული სამყაროსაცენ. განსაც-
ვიფრებელი ადამიანებითაა იგი დასახლებული.
მათი ცხოვრების წესს განსაკუთრებული ლოგო-
კა განსაზღვრავს. მოთხრობა „საწიარო უყვი“
— მართლმსაქულების ზნეობრივი ფიზიონომი-

სა და შთიფე „რბიექტორი განჯის“ თაობაზე შექმნილი ფარსია, განსაზღვრულია საქმე კი მართლად რთული გადასაწყვეტი შექმნილა. სოფლის სკიადრის სახლქარის მიჩვეული და მოწინააღმდეგე ხდება უვავა, მის თანახმოდელს გადაუხარება. დავის მოსაწყობად ზოგჯერ მოსამართლე სწავლავთა. მაგარი ვერც მისი ჩონჩხი გაიქცევა სამართალი — ნებართვით ჩონჩხი აფრთხილი უვავი არც პატარაოფილის და არც ახალი პატარაის სახლის წაწე არ ქდება. უვავისათვის მოულოდნელად უვავმა „ფრთხილი შეკლაშენა, მოსამართლეს ზედ ქაღალე დაქდა, აღსაწავლა, დასაქინტლა და ვაფრინდა“. ამ შეურაცხველად საქმე მოსამართლეს ქრთამის მახანდა აწვეინა და შთიფე სოფელს აზღვეინა კოფევა. პატარაქალური ხიზლი, ქვეყის ეგზოტიკა, პერსონაჟთა კოლორიტული დალოგები და ავთო ფაქტის არა მხოლოდ კერძო, არამედ ზოგჯერ მნიშვნელობა ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე.

წიგნი წარმოდგენილი ორი მოთხრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს. ამ მოთხრობებში მწერალი შინაგან ბილვებს გაბედულად დაედო და საკუთარ წარმოსახვებს ფურცო ფართო სადინარს მისცა. მწერლის ხედვა ამ მოთხრობებში გმირთა ფსიქოლოგიური განცდის, მათი სულიერი სამყაროს მკაფიო გამოვლენისკენა მიდრეკილი. მოთხრობა — „შთავარა რთლის შემარტლებელი“, დაწერა ირანისადმი სოფეტური პრინციპებით; სადამლოხო ფილმის დამდგმელი ჭკუფის სამუშაო პროცესი, რაც რევოლუციის ქალაქში მოწერილი წერილებით ცხადდება, ნათეს ფენს მოთხრობის გმირის — სოფელში ფილმისათვის შემთხვევითი შერჩეული „მსახიობის“ უწყნარ გამოვლენათა შთიფე ახსავს. გმირის ფაქტიამ ვერ გაწოლო რთლის ემოციურ დატვირთვას და მართლა ამ პერსონაჟად ვარდასახა, მხოლოდ ამ განსხვავებით, რომ ადამიანის ნიღბი დათვიწვა (რქმბდადგმული გავის რთლს ახსახიერებს ავი) და არმის რქმბით დამწვერებულმა, ხედავით ტყვის მისცა თავა. დიდი ქაფა დაადგა დამდგმელ რევიზორს, რომ ირმად ქვეული კვლავ ადამიანობაზე მოექცა. ასეთია ამ მულოდრამული ეპიზოდის უმთავრესი ტრიალი. მწერლის ფაქტიის უჩვეული ვარაუბრა მოულოდნელი გადაწყვეტილი, მოვარა გმირის ფსიქიკის არსებობის იმპულსების თავისებური ჩვენებით ფრთხილ საინტერესო შთაბეჭდილებას სტოვებს. აქ უვავაფერა შედარებით ახალი და, ახდენად, თვალის მოშტრეკილა. შთიფელების თვალსაწიერა იმჯერა ემოციური ანფორმატივითა ატვირთება, რომელსაც არკვლივადექვატა არ მოუძიება. ეს თვისებები წარმოადგენენ სწორედ მოთხრობის მომხიბვლელობის ფსიქოლოგიურ საურდენს.

უფრო ღრმა ქვეყნობის შეწყველია მწერლის მურობ მოთხრობა „წერაი წაწეებს“. გმირის პიროვნება აქ უფრო მნიშვნელოვანია სახისათვის

მატერებელია. მოთხრობა აღტრუსს მწერლის პრინციპის მხატვრულ განსახიერებას წარმოადგენს. თვითშეწირვის ობიექტად მთავარა გმირია ქვეული. საოცარია ფორმა მისი შეჯავრებულითი ტანჯვისა. ომში დაქრულს წაქვის შტვერი ჰაქვარა ტრილობაში, დროთა განმავლობაში ნაქმა ახარა და მარტებს ბუქის აკვლე ამოთვარა ტრეტბი. გმირის არხება საკუთარი სხეულიდან აღმოცენებული ახალი საცოცხლოთა ატაცებული, მასზე ზრუნვაში ატარებს უსახარტლო დღეებს. მისი მწუხარება მხოლოდ მათხანა განსაკუთრებულად ძლიერა, როდესაც წაქვის სიწვერე გაფრთხილებას იწყებს. გერი (გმირის სახელია) პორტომის ზღას დაადგება ფეხით, რათა „თანამომეო“ წიადში ვაუდგომოს მას საცოცხლის წუთრედი. მოლოდინი ვალაღებული და ტანაურილი ნაქვა საკუთარა სიცოცხლის წილ ბერის განწირვას „მოიხიბვს“. „გმირი ღრმა ორმო ამოთხარა და შიგ ჩადგა. მერე მთხარა მიწა შიგნით ჩაეთარა და ხედვებით ფეხებში ჩაიტყვნა წულამდე ადგა ახე. უკანასკნელი, რაც ბერმა აგრძელო, ის იყო, თუ რთვორ შეავიროჩმა სხეულმა ერთი მოლიანა და გახდა ეტლისა. ხე, რომელიც წერალი ფეხებზედა საცოცხლ სასწარათო ჩივდალმა მიწის, ხოლო პირტვლი, რაც ნაქმა აგრძელო, ეს შიის ამოსვლა აყო“.

ახე განიხარა ერთხმად ქვეულში ახალმა სიცოცხლემ, განთავისუფლდა რა ორსახიდანგანგან, და მადლობას სწირავდა ავი შივს, განწყობილებული სხეოთა დაუწერავლობისათვის. „და აკუთრებდითი შეწევარათა თქვენთა, და აღოცრებით მათ თვის, რომელნი გამდაკრობდენ თქვენ“ (ლუკა, 6, 28). ბერის თვითდაწამის მიხტვარა ახალი აღმკვლის ამ მორალური შეჯონების ზღმუხსახები რემინისცენარია. შინაგან ვენებათა შეზღუდვა, საკუთარის დაორტრევა, ხედასი განდიდება, შენი განადგურების მოსურნისათვის ცად ავლენილი დოცვა-განწყობის ეს კლასიკური ზნა ვაწოლო მოთხრობის გმირმა — ბერმა (სახელი მისი არ არის შემთხვევითი შერჩეული). გმირის პიროვნული ხასიალის შეხამლებული მრავალმხრივი, სხვადასხვანაირი ვაგება არ არის გამოირცხული; აქ აღსანიშნავია კერძოდ, ნაქვისა და ბერის განსხვავებული ურთიერთობის შინაგანი აზრის (შავალიად, ბერის სწარტვა საკუთარი სულის ვაუკვლავობისაკენ, უფრო ღრმა და პოეტურ არხებაში ვადახილვებით და სხვ.). შთავარა ის არის, რომ მოთხრობა დააფიქრებს მკითხველს არა თავის ანსტამორტული ვანსომილებით, არამედ ამ ვანსომილებმა დაწერებული საპროფერო მახალიად. ფრთხილ მნიშვნელოვანი საოქმედის ოქტიმალური წარმოსახვა, რაც დროისა და სივრცის მოთხრობასეულ სიჭიქაროვეში სახიერდება, ბუნებრივია, მწერლის ოსტატობაზე შეტყველებს. სანამოვროთა ამ ფაქტად აღნიშნა.

გმირს ავლენად ძლიერი შთაბეჭდილება დატოვა ზარბუქების დატვირთვა დატვირთვა მათხ

რობამ „შოხისხელ“. თბრობის უხისტეშოდ დანაწევრებულმა სტაღმა, მოუწესრიგებულმა და შინაგან კავშირს მოკლებულმა დამოუკიდებელმა სენსატიურმა სტრუქტურებმა, საბოლოოდ არასასურველი კონგლომერატული სახე შიღოდ და ფტორის საოქმედის აზრს (შესაძლებელია მხანველდლოვანსაც) ნაწილობრივ ქაოტურად იტრა მისცა. მტრეწებმა, რომ არაბუნებრივი პათეტუკათა შეღაზაზებულნი პერსონაჟთა მონოლოგური თუ დიალოგური ფორმით გაცხადებული მსჭელოზანი. უნიაღვრა ერთ-ერთად ვმირის რიტორიკული ტრაჟედი თვითმკვლელობის აუცილებლობის თაობაზე. არც ამ გმირთან მოხაუბრის, მისე „შამღებურთა“ კონცეფციის უარყოფელის სქემებით აზროვნება სტოვეებს დამარწმუნებელ შთაბეჭდილებას. ბუნდოდნად კრთება მოთბრობის ფინაღში ამ ტრაგედიული შიღოდანის საბოლოო უარყოფის მიზეზად, თავს უფლებას მიცეკმ ვტკვა, რომ მოთბრობა „შოხისხელ“ ხუტხია და არორგანიული მწერლის შემოქმედებითი ფინიონოზიანათვის. აგი აღზათ უფრო შინაგან თვიხებითა უფრო წარმართვასკენ უნდა მიამართოს და განტრიდის ახალგაზრდულ პროზაში მომრავლებული გმირების უაზრო ნიღაბთა ვარაყიყებს.

მოთბრობა „სამანს აქთ დახალებულნა“ შთის სოფელთა ვენეალოგის მხატვრული წარმონაზვა. როგორ იურებოდა აწ უკვე ზალზირავალ ხაყობორაბთა პირველი ხატორველი, რა იყო შოტივი ამა თუ იმ ადგილის შერთვისის, ზნეობროვი და ეთიკური ნორმების რა კატეგორიებით აყარებდნენ ისინი შინაგან წესბრებს, რა მიზეზით მოიკვეთებოდა ხიღელ სოფლანს ჩანსადი ორგანიზაციულ უღრასად შერასხელ პიროვნება — აი ხაყობთა ეს წრე, რომლის ამხნასაც თვალისწინებს ეს მოთბრობა. დებენდების თუ ვადმოცემების საფუძვალზე შეიქმნა აგი და სწორედ ამბატომაც ვარდასული დროის სურნელება და კოლორიტი, პერსონაჟთა ახალგებული, რიპანტიკული ბუნება აღბეჭდვა მასში.

— ვინც დღეის მერე ხაყობს ეშახურება, ეს წმინდა გიორგის ეშახურება და მან უნდა იცხოვროს ლოდს აქით, წმინდა გიორგის ადგილში. აქვე უნდა დამიარბოს ხიყვდილის მერე ვინც ან კაცს მოკლავ, ან იმრუშებს, ან სხვა რაიმე მიუტყვებდ დაწაშულს ჩაიდებს, ან ბორბოტ ზულს ეშახურება და მას უფლებს არა აქვს წმინდა ადგილში იცხოვროს. ასეთი კაცი უნდა მოვიკვეთოთ და დავახალოთ ლოდის იქით, დღეის საჰეიდრებელში. ხამარბიე კჲ უნდა ჰქონდეს“ — ამ შთამავლებელ ვანჩენს თემის უფროსი შუღლაი წარმოხტყვამს. ამ კრიტიკურემებით აზომებოდა თემის წევრთა ღირსებანი და ვის პიროვნებაშიც ეშახეულ ცთუნებათა ნაწიერება გაკრთებოდა სამანს აქით, წმინდა გიორგის საფლორის მიღმა ჰპოვებდა ადგილსამოუფედს. ახე გამრავლდა დროთა ვოარებაში ხამანს შიღმა დახალებულთა რაყებზე. ერთ დიდ

სოფლად დამკვიდრდა ცოლდვანტი უარყოფითი გაიზარდა და ვიავრო იგი. რამეთუ ადგილი არ უყოფთა ადამიანისათვის თემის წინამძღვრის — შუღლაის ზნეობრივი კოდექსებით ცხოვრება. აღზათ ბუნებრივი იყო, რომ საყუთარი ზნეობრივი ასკეტობით დორგუნულმა შუღლაიმ ვედარ გაუღოთ დღისნაგე შთავინებელი ტვარობის სიმამისი, ხალხს ვანჩრედა და მარტოსულ ბერად დაეყუდა შთის წვერზე. ლოცვაში ატარებდა შინაგანად შექრული ბერი დარჩენილ წუთისბოფელს. სამანს შიღმა დახალებულმა თემშიც თავისი კანონები დააწესა და ამ კანონების დამრღვევს ვაღმა ვორაზე ვადასახლება შთისაჲ. ახე შეიქმნა კიდეც ერთი სოფელი თავისი წეს-ჩვეულებითა და ცხოვრებით, თემც იმ ვანხვაყებით, რომ ჩაღწნილი ცოდექსისათვის „იქვე იმარხებოდნენ და ქოჯობეთის ფხეკრზე უოცნა მოცელოდნა იმ ქვეყნად“; ასეთი ამ ფრად სანტიტრებო მოთბრობის სიუფეტური მწერლის ძირითადი ზახიათი. მოთბრობაში ადწერილი შთის ეგზოტიკური ხაყურო, ისტორიული პერსპექტივის შეგარწმენის ვარდა, მწვენიერების ვანცდახითანა წილდავარა. პერსონაჟთა ახალგებული ზახიათება და შინაგან თვისებათა რომანტიკული ვაშოვდენა, სიღამაზის მარადიულ ფხევეებს ეფუძნება. ეს ფხევეები ის ზნეობრივი კანონებია, რომელიც საყუთარ თავზე შეუფუხის საფუძველს ურევეს მოთბრობის გმირებს და დეოთებსკენ ააზიღენებს შავდარტებულ თვალებს.

მწერლის ერთ მოთბრობას „სამარტოვე“ ჰქვია. მხატვრული ოსტატობის თვალდაზრისით აგი გამორჩეულ ადგილს იმეადრებს სხვა მოთბრობათა შორის. რეალისტურ ამხებს მოთბრობაში ბუნებრივად ენაცდებოდა ზღაპრის პოეტობა და ეკოლო სიზმრებულ ორნამენტებით. არეალურ სიუფეტურ ნაყოფებში შავროიანი სიმხუბუქე იხადება და ამქვეყნიური ხორბოტებისაგან ვაწწმენდილის ხიღებებს ეძღვევა ვასჰქანა.

„იჲ... ზევიო... ვორის უზაზე დეოდულ შთავარე დამწეული მღლეში შეგუზონა მოხუტის სიღარბისბლით მიახიჭებს ვორდავორ მთავრე. თოვლიან ჰალაზე მთვარის შუქით დამტრთხალი შთების ღანდებო, აყუაყუდა მთვარელ კაცეზივით დარაცრაცებენ. ღანდებს შორის ვაქიმულ თოვლიან წრას ზურგზე ჩანთმოკიდებული ცამბტოლიან შრის პატარა ბიჭი მიუყვება“. — ეს „ზღაპრის“ პატარა ვმირი ჩალია, დამის მრუტე ფერებით ჩამოქებულ ზაშორის პეიზაჟში სანათლის სხივივით რომ აყიციმომდება. აგი შორის, მთებში ჩაკარგული ნახოფლარისათვის მიიქარბის, ხიღაც ბებია ელოდება — ერთადერთი მახინძელი სიბოვებული სოფელია. ამ ეპიზოდთან იკრებს ძალას ყველაფრის დამორგუნავი ტრეილი, დარბილებული სოფლებს შიწუნებით რომ არის ვამოწვეული. მიუხედავად ამ უდაბურებისა, ჩალი მანც მიიკლავდა გზას მშობლიური ხიბობასკენ. დამწეული მღლებმა შეამჩნია იგი და შუბრვასობის მოეშაღწინ. ხალხისა და ხედვისაგან ვა-

წიარულ უმწირო ბავს ზუნებამ ვადააფარა მოწ-
უალებს კალთა: „თავიარის მტერეთით დაგორდა
გორდაგორ მთვარე და უკვე მკლავის რკალში
მოქცეული ჩად გულზე მიიკია და წმინდა ცისა-
კენ გააქროლა... მხოლოდ ზემოდანღა დაინახა
ჩადიმ, რა საცოდავი ხანაზეი უოფაღა ზემო-
დან, მიტოვებული სოფელიო და შეეცოდა მთვა-
რე, ამდენ ხანს როგორ გაუძლო ამ ხამარტოვებს,
შეეცოდა და მაგრაღ მიიკია გულზე“. მხატვრ-
ული წარმოსახვის უნიკალური ფორმა უნაზესი
პლასტიკით ავლენს გარდასახვას რეალურადან
ირეალურში. სწორედ პირველქმნილი ცაური სი-
წმინდის ამაღლებული ხივრციდან ხშიანდება შე-
პნარავი და გულისმომწვედელი სიხარულული,
თუ ხამდურავი მიწაზე დარჩენილთა მიმართ —
„რა საცოდავი დახანაბი უოფიღა ზემოდან ჩემი

სოფელიო“ — ამ ხავშურ ამოოგნაზე
ჩანს მოთხრობის დედააზრი.

ასეთია გოდერძი ჩოხელის მხატვრული სამუ-
არო. ფიზიკურ შეგრძნებამდე თავისთავადი — ეს
არის მისი უველაზე მნიშვნელოვანი თვისება. მას
აღბათ კარგად მოეხსენება, რომ მხოლოდ საკუ-
თარი ხმა განსაზღვრავს მის ზედს. ამ პრინცი-
პის ღაღატს ხაღუპავებისა და ცოცხალი შემოქ-
მედებისთი ეღემენტების გაფერმკრთალება, ინ-
დივიდუალური ხასიათის წაშლა მოპუეება მხო-
ლოდ, რამეთუ ერთადერთობა პირივნებასა —
მხოლოდ ზელოვანშია განსახიერებული.

და ბოლოს, შემოქმედებით რთულ გზაზე მო-
პავალ ახალგაზრდა მწერალს, ერთი ძველი
იპონენი გონიერი პოეტის სიტყვებს მივადგუ-
ნებდი — „ნუ წახვალ ძველთა ნაკვალევზე, მა-
გრამ ეძიე ის, რახაც ისინი ეძიებდნენ“.

სტ. კობახიძე
გულზე
და წმინდა

თამარ კვაბლაძე

არსან ბულგაისის კე—იონა პეტრიწის პოეტური ტრადიციის გამგრძელებელი

მე-12 საუკუნეში მტერთა განუწყვეტელი მუხანათურება, ხარხაროსებმა თავდასხმებმა გაანადგურა და დაარსებული ქართველი ერის კულტურული მემკვიდრეობის ძლიერი კერვა, ველური ურდოების ცეცხლმა და მახვილმა მოსო დიდი ნაწილი ხელფარი კულტურისა და ვითა და თამარ დიდი ხანი განისვენებდნენ საუკუნო ძიებით და მათი მძალი ვეღარ იცავდა საქართველოს შემოღებულ მტრისაგან. მონღოლებმა და სპარსელებმა მოაოხრეს და დაარსეს საქართველო, მისი კულტურისა და ენის უნდა გაქრულიყო ურდოთა კლდე ხელფარი კულტურისა, მაგრამ საღვთო კლდე დეოდან დადგინა-მონასტრებში შეზღუდული, ბერების საშინელი გადაცემული ქართული მოღვაწენი განგრძობდნენ წარსულის დიდ ტრადიციებს, ერის განადგურებას, გამხრევებსა და გაერთიანებას. წარსული საუკუნეებიდან კლდე მოისპოდა ძლიერი გამოძახილი პოეზიის ტრადიციისა: შეკრულმა, ჩაბრუნებულმა, პეტრიწისა, რასაც კლდე უმარტობოდდნენ თათარ-მონღოლთა ზატონისა ქვეშ მოკცული, მაგრამ ხულით კლდე ძლიერი ქართველი მოაზროვნენი. ამათ შორის, პირველ ურდოთა, არსენ ბულგაისის-ძე უნდა დავასახელოთ. არსენმა დაწერა შრავალი პოეტური ნაშრომები: არსენი, შეიძლება ითქვას ერთგვარი ხელფარი ხელი იყო წვედოდილი მოცულ ქვეყანაში. იგი თავისი პოეზიით ამეხს უნერგავდა დროულთა განაცხებულ ერს, განუშტოცებდა ცხოვრების მოაჯღაღარქმენს. ამავე დროს მისი პოეზია ანარქული იყო ეპოქის მდგომარეობისა. მის ურდოთა, მაგრამ უდიდესად მუსიკალურ და ენოლოგიურ ამბავებსა ისმოდა დროებით ძველურად, მაგრამ ხელფარი უძველესი ერის მავანისა.

იგი უვალობდა ერისათვის თავანერულ ვიარებს და მოუწოდებდა ერს ბრძოლისა და გამარჯვებისაკენ.

არსენის ცხოვრება

არსენის ბიოგრაფიის დადგენაზე მუშაობდა ბერი მკვლევარი, მაგრამ დღესაც ბერის რამ არის გახარკვევი და დასადგენი. კერძოდ, მკვლევარი თ. გორდანი წერდა: „ზადიკად წოდებულს წაგწი, რომელიც 1172 წელს დაწერილის დედნადმ გადმოუწერია გიორგი მანაზონს, არის წართული კათალიკოსების სია, რომელშიც მოხსენებულია არსენ ბულგაისის-ძე“. სახელდობრ, ამისაზე მიწერილი ურდოთა: „არსენი ურდოდ განიქმულა საღმრთოთა წიგნთა თარგმანისა და საქართველოთა ეკლესიათა მნათობისა სასურსო იყავნ ხსენება. შარლმადიდებელთა კათოლიკოსთა სასურსო იყავნ ხსენება“.

თ. გორდანი აღნიშნავდა, რომ „ტყავის გუქარში“ მოხსენებული არიან „ჩვენს ახტორიაში უცნობი პირნი: მთავარეპისკოპოსი გიორგი, დიპიტრა მემდევამ, კათალიკოსი არსენი, რომელიც ჩვენგან მოძებნილისა და გამოკვეუნებულის ცნობებით ურდოთა „ურდოდან განიქმული, საღვთოთა წიგნთა თარგმანი... და მნათობი“.

თ. გორდანიანს დასკვნით, არსენი კათალიკოსობდა დაამტოვებინა 1218-1227 წლებში, ხოლო ამ თარიღიდან გამოშინანდა, იგი „ტყავის გუქარს“ 1227-1240 წლებში ათარიდებდა.

ისტორიკოსი ს. კაკაბაძე, ძირითადად, თ. გორდანიანს დასკვნებს ეყარებოდა, თუმცა მისგან განსხვავებულ შედეგებამდე მიდიოდა. იგი ვარაუდობდა: „რკი, ამავერად, 1218 წელს კათალიკოსად ეპითანა, ხოლო 1224 წელს არსენი, ამიტომ არსენის (სახელადი III-ისა) და გიორგის

კათალიკოზობა მოდის 1218-1224 წლებს შორის. არსენ IV, რომელიც 1224 წ. საქართველოს ეკლესიას განაგებდა, ბულმანისის-ძე ცნობილი ქართველი სასულიერო მწერალია. როგორც ერთს 1233 წლის ხელთაწერიდან საგულმსახურებელია — ამ ხელთაწერში სხვათა შორის არსენ IV-ს თხოვლობისაჲ აჩის მოთავსებულა — ბულმანისის-ძე 1233 წელსაც კათალიკოზად უოფილა¹. ს. კაკაბაძის ვარაუდით, არსენს 1238 წლისათვის „კათალიკოზობისათვის თავი დაინებებულა ჰქონია და ზომილვამეში უხრადო მწიარად ცხოვრობდა, საკათალიკოზო ტახტზე კი იქდა სხვა არსენა V“². ს. კაკაბაძე მე-12 საუკუნის კათალიკოზთა შეშდეგ ქრონოლოგიურ სურათს გვაძლევს: მე-12 საუკუნის დასაწყისში კათალიკოზად იქდა „ოთხ წე. ამის შემდეგ ეპისკოპე, რომელიც ჩანს 1218 წ. ეპისკოპე შეშდეგ 1218-1224 წლებში არსენი III და ვიარკი. 1224 და 1233 წ. არსენი IV ბულმანისის-ძე, რომელიც შეშდეგ კათალიკოზობას თავს ანებებს, უხრადო მწიარად ცხოვრობს ზომილვამეში და ცოცხალია 1249 წელს. არსენი IV-ს შეშდეგ კათალიკოზად ზის არსენი V, ამის შემდეგ ჰქაილ, რომელიც ჩანს 1249 წელს. 1250 წლიდან კი კათალიკოზად უნდა უოფილიერ ნაკოლოზ“³.

ს. კაკაბაძეს შეხატლებლად მიაჩნია არსენის გაკათალიკოზება ხელმეორედ 1242-45 წ.წ., ხოლო გაკათალიკოზებულ იგი მწიგნობართუხუცესი უნდა უოფილიერ, ხოლო რადგან 1249 წელს გაცემულ ერთ-ერთ სიგელს ხელს აწერს ვინმე „გლახაკი არსენი“, რომელიც ს. კაკაბაძეს ჩვენს არსენად მიაჩნია, ამიტომ დაასკვნის, რომ არსენ ბულმანისის ძე 1249 წელს ჭერ კიდევ ცოცხალი იყო.

ს. კაკაბაძე ანდერძიდან, რომელიც დაწერილია ქართლის ერისთავის გრაგოლ სურამელის მიერ, დაასკვნის, რომ 1238 წელს არსენი აღარ არის კათალიკოზი, არამედ აღკვეთილია ბერად ზიო მღვინეში: „გრავოლ სურამელი, „შიმავალი მეოთხედ წარმართთა თათართა შიგან ქრისტეს სჯულისა და ერისა და ეკლესიითა დაკვიხათის“.. ანდერძს სწერს არსენ კათალიკოზობა და მწიგნობარ-უხუცეს უოფილიხადაში, რომელიც ამ დროს უხრადო მწიარად შესრული უოფილა და ზომილვამეის. სიგელს შემდეგ ატკიცებს ქართლის კათალიკოზი არსენი“⁴.

აღნიშნულ მკვლევართაგან განსხვავებით, ნ. ბერძენიშვილი ვარაუდობდა, რომ არსენ ბულმანისის-ძე მწიგნობარ-უხუცესი უოფილა 1235-1248 წ.წ. შის 1224 და 1233 წ.წ. არსენის კათალიკოზობა დაუსაბუთებლად მიაჩნია. ხაგვკოდ მიაჩნია აგრეთვე არსენის კათალიკოზობა 1242-45 წ.წ. რაც უთხრება ს. კაკაბაძის მიერ სხენებულ არსენს, ნ. ბერძენიშვილის აზრით, ეს უნდა იყოს არსენი „მწიგნო“, რომელიც ქართლის კათალიკოზ მიქელაძეზე დაბაა მდგარა და ამიტომ იგი აფხაზეთის კათალიკოზი უნდა უოფილიერ. იგი წერდა: „უნდა ვიფიქროთ, რომ

არსენ აფხაზეთი კათალიკოზი, რადე მწიგნობარ-გამო, აღმოსავლეთ საქართველოში უოფილა ამ სიგელის მიცემის დროს“⁵. ნ. ბერძენიშვილის ვარაუდით, იგი კათალიკოზად უნდა კურთხებულ იყო 1242 წელს.

გ. შიქაძე ეჭვობს, რომ არსენი კათალიკოზად უნდა კურთხებებათ 1233 წელს. მაგრამ რადგან კათალიკოზად კურთხებდნენ 25 წლისას, ამიტომ არსენი დაბადებული უნდა იყოს XII საუკუნის მიწურულსა და XIII საუკუნის დასაწყისს.

ამას უნდა დაეურთოთ ზოგიერთი ცნობა ა. ბულმანისისძის შესახებ „კალმასობიდან“⁶, ზოტა ანტონ ზაგრატიონისა „წუხოხილიტყვაობიდან“:

ბულმანისის ძე არსენი მწვერსთ-მთავარი, ბრძენ ღმრთის-მეტყველი, წმინდა

ფილოსოფოსი.

მალა მჭვერ-მეთქვი, საღმრთო პიტიკოსი, ლამაზ მუსიკი, მეშორ შეენიერი, ღირს არს სენებელ სხუთა მამათა თანა“⁷.

არსენი მოხსენიებული ჰყავს პოლიევქტოს კარხელაშვილს⁸ ტრიფილე დიაკონი „პროლოგის“ წინასიტყვაობაში წერს:

ინება, ზელ-ჰყო, აღაფსნა ნაშთ-გებულნი, უწმინდესმან შან კაცმან, გონება-ურცელმან, ოთხ-თუფენი პლეჰანა, ასტიხნა ორფესობერ, თებურტალ-მარტო, ესთა აპრილ-მასის, სხუა ვერლა მსკალდა დროთა შეხდომათაგან⁹.

ტრიფილეს ცნობით, ითანე ჰიჰიჰიჰილის, ანუ პეტრიწის შიერ ხუთი თვის კალენდარის დაწერის შემდეგ არსენმა განაგრძო მისი საქმე. მაგრამ ვერც არსენმა დაამთავრა იგი. მისი დასრულება ანტონ კათალიკოზს ზედა წილად. აღარებდა რა ერთმანეთს არსენსა და პეტრიწს, იგი დაასკნიდა, რომ არსენი პეტრიწს არ ჩამოუვარდებოდა, რადგან ორივენი იყვნენ ღვთისმეტყველნი, ფილოსოფოსნი და ორატორნი

მაგრა თვით არსენ არ ნაკლებობდა მისდა, ორნივე ღმრთის-მეტყუენი, რიტორ-

ფილოსოფოსნი¹⁰.

არსენის შრომები

არსენის შემკვიდრებობიდან, პირველ უოფილსა, უნდა დაუახაბლოთ ნაკლებად ცნობილი და გამოქვეყნებულნი ვრცელი პოეტური ნაწარმოებნი, პეტრიწის „პროლოგის“ გაგრძელება. პეტრიწს ეკუთვნოდა სექტემბერ-იანვრის თვეების კალენდარი, არსენმა დაწერა მისი გაგრძელება თებერვალ-მარისისა, რომელიც როგორც სტილის, ისე პოეტური ოსტატობისა და იდეების მიხედ-

ეთ პეტრიწის ნაშრომის გაგრძელება-დასრულება. პეტრიწმა თავისი ზემოაღნიშნული ნაშრომით მაღალ დონეზე აიყვანა სასულიერო პოეზია, მისცა მას დიდი ფილოსოფიური სიღრმე და დიპლომატი, გააბრუნა მაღალ-მხატვრულ ფორმაში, რითაც ღრმა კვალი ვაძვლო საერთოდ, ქართული პოეზიის განვითარებას, და თუ პეტრიწის ვაჟებმა გაძევედნენ და დახანს და ძლიერიც იყო, ამასი დიდი დამახორება არხენს მიუძღვის. არხენის შემდეგაც, მე-18 საუკუნემდე არ შეწელებულა პეტრიწის პოეტური გენიის ცხოველყოფელი გავლენა ქართულ პოეზიაზე. ჩვენი ხატია არხენის სწორად იმ ნაშრომის ანალიზს ისახავს მანანს, რომელიც მან პეტრიწის შეგავლენით დაწერა. ესაა მისი ნაქლებად ცნობილი „პრილოდა“. ამას გარდა, არხენს დაუწერია საგალობლები. სახელდობრ, დაუწერია საგალობელი არხენ მარტყოფელის მოღვაწეობაზე, სადაც აღწერა იგივეს კალაქიდან ხატის გამოხვედების ისტორია, დაუწერია „შიოს ცხოვრება“,¹² სადაც როგორც ეს სიათურიდანაც ირკვევა, შიოს ცხოვრება დალაგებული, მსხვე ეკუთვნის „ეპისტოლიე“.¹³ მისი შემკვიდრეობიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „გალობლი წმიდისა მოციქულისა ნინოისა“.¹⁴

არხენის „წიგნი ატი ორ თთჳისა“.

აღნიშნული ძეგლის მინაწერში ვკითხულობთ: „ესე იამბიკონი ზუთთა თთუეთა მეტნი არა იყუნენ ქართველთა ესაა ზედა და ესე ოთხთა თთუეთანი არხენი ზულმანისა ძის საქართველოს კათალიკოსის მიერ ითჳუა ჩემითა შებუფენითა. დიად ძუღლის წყაზიდან გარდმოჳსწერე და ახე ეწერა და მეც ახე დაჳსწერე“.¹⁵

ხოლო თუ ვინ იყო ის, ვისი თხოვნითაც დაწერა არხენმა პეტრიწის კალენდრის გაგრძელება, ამის შესახებ ისევ თ. ყორღანაის ნაშრომში ვკითხულობთ.

„ამ არხენს „ზულმანისის ძედ წოდებულს „ქართლისა კათალიკოსს“, აბუხერას და ვარდანის ძმას გამოუთქვამს „იამბიკონი ოთხთა თთუეთანი“ ვარდანის შებუფენითა და მსხვე გელათით მოსწერია აბუხერისთვის მშვენიერა წერილი და თან წარმოუგზავნია ვარდანის თხოვნით არხენის მიერ შეთხზული „ძილის პირები“ მარტყოფის ხატზე“.¹⁶

ამრიგად, არხენმა განახლა და განაგრძო პეტრიწის ტრადიციები, წაბამა მას როგორც ძეგლის შენაარსში, ისე მხატვრულ ზღერებში. მისი ძეგლი როგორც პეტრიწისა, ბრწყინავს შედარებებებს, მეტაფორებს, ჰიპერბოლებსა და სხვა მხატვრული ზღერების სიუფით, რაც ძეგლს უადრესად ემოციურსა ხდის. არხენი ხატავს უადრესად ლაკონურ, მაგრამ დასრულებულ და შიამბუქვად სურათებს, პოლიფონებს ზმირთა კეთილშობილებასა და ამბლებულობაზე. ხოლო მტა-

რიალი დაუნდობლობასა და არაფორმალურებაზე.

ორი წმინდანის — პეტრეტოსა და ფილიკტოს შესახებ პოეტი არხენი ამბობს:

ამისნი მრწმენნი პეტრეტო და ფილიკტო...
მოყუსები თანა ბრლმლსა ემლნიტეიანი“
(2 თებერვალი).

წმინდანთა მეორე წყვალზე კი ამბობს:
ქენი აკუთნეს ანდრეა დოდორე
სულის ცად მქმნელსა მახელსა კლავდის
თანა (4 თებერვალი).

დიდი ემოციურობით აღწერს პოეტი დანარხენი წმინდანების თავგანწირვის ამბებს:

„ევედუკასთა კინლა შევეწიენით,
ცულილმან სატირმან პირველთაგან მეორედ
აისკრის-ფრა ზნელი, ინათლ-მფენა რა,
ამსტურებლნა სისხლნი ქრისტეს ესრეთ
მეტყუელსა:
„ზეცისა ძალთა, ჩემთანა ვიხაროდენ“
და წმიდათაჲ ნესტორ და ტრიფიმოს,
მარკელ, ანტონი, სალომისტროს, სოფრონი
და ანტონინე, მარკოს მონაზონითურთ
ქენი აღესნეს იაკინთებრნი ზრმალსა,
სულთა მავრთა სულნი უფნებულ-ავლნეს“.
(1 მარტი).

არხენის მიერ აღწერილი პრინციპებისთვის წამებულ ზმირთა გაღერებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ მოწამე-ქალებს, რომელნიც ისევე უღრკენი არიან სიკვდილის წინაშე, როგორც მამაკაცი.

მოწამე აღათა შესახებ მწერალი წერს:

ქალწულსა ლეწლნი პირად პარადობდენ რა,
ალათის პეტრე ესე ასთა მიმადლებს,
მერმე თრუელი ცეცხლითა განიარქმედვის,
პიძისა სულსა დილეგით ზითუდ მისიკმს“.
(5 თებერვალი).

ამრიგად, იგი აღწერს პრინციპებისთვის წამებულ, ამბლებულ სახეებს. სურათი ვედაგან ლაკონურია, მაგრამ მკვეთრი, ამბლებული და შემოქმედებული. არხენის ზმირებს კი უღრტბუნველად, პირზე ღიმილით, თითქმის თვისი წეხითა და ღრმა რწმენით ზეღებანიან სიკვდილს, იმის იმედით, რომ მიიღის სხვა, უფრო საშარტლიან, მარადიულ და ბედნიერ სამუაროში.

ატორის ქრისტიანული მსოფლმხედველობის მატარებელია. მას სწამს როგორც მეორე სამუაროს, ისე ღმერთის არხეობასა და ხულის უკდავება, მაგრამ ამ რწმენის იგი პატრიარტულ მარხეებს უმჯობემაარებს, ქვეყნის განთავისუფლებილსა და აღორძინების იღებს.

ძეგლში ზვერთვის მნიშვნელოვანია არა ქრისტიანობის გავრცელების ისტორია, მოციქული პოეტის მიერ, არამედ ის ზმირული სული, რომ-

ლითაც გამსჭვალულნი არიან არსენის ვმარები და წებისპოფის ის უდრეკედობა, რომლითაც იტანენ საშინელ ტანჯვას, რათა არ დასთქონ თავისი პრინციპები. არსენ კათალიკოსი ამით ცდილობდა მაგალითი მიეცა ქართველი ხალხისთვის, არ დაჰმონებოდნენ შტერს და თუ ვინაჲსურაჲდ არა, სულთერად მაინც ევროპით მისთვის.

„ბალოზანი წმიდისს მოციქულისს ნინოსისი“.

ეს პოეტური ქმნილებაჲს სასულიერო-სახობო პოეზიის ბრწყინვალე ნიმუშია. ძველი შედეგება რვა საგალობლისაგან, რომლებშიაც ტოლად სტროფთა რაოდენობა, განსხვავებულია მარცხენადაც რაოდენობა ტაქტებით. თუმცა, ძირითადად, იგი 12 მარცხენაში იმპერიურ ტაქტებით არის დაწერილი. არსენი იუენებს მასში აკროსტიქს. ლექსის კიდურწერლობაში ამოიკითხება: „ქებით უგალობს ხსოვნა ჩემსა ნინოს, არსენი“. აქაც მოხერხებულად არის გამოყენებული შედარებები, ეპითეტები და სხვა პოეტური ხერხები. სტილი საგალობლისა ამაღლებულია და გამიწონული იმისთვის რომ საგალობლის გმირად ამაღლებულად წარმოუდგეს მკითხველს.

არსენი უდადების მოწინააღმდეგე აღწერს ნინოს დიდ ღვაწლს ქართველი ერის წინაშე: უწოდებს მას „ბრძენს“, რომელმაც „თავი თავისი უმსხვერპლა“ დიად საქმეს. მას გარდა, იგი წოდებულია „ხნედის განმუფთვალად“, „განმანათლებლად“, „მხსნელად“, „მოძღურად“, „ბუღოვან მკურნალად“, „ცხოვრების მამარობლად“, „ბრძუთა მხსნელად“, „ქადაგად“ და სხვ.

ნინოს დამახსოვრებათა შორის არსენი, პირველ უოვლასა, იხსენიებს ნინოს ბრძოლას ეგრძათევისს მსყდომლობის წინააღმდეგ, არმაზის კერპის დამსხვრევას და ქრისტეს მადიდებელი, ძველების, ეკლესიების აღმართვას. არსენი აღწერს, რომ ნინოს მოხელისთანავე „არმაზს... შეედვა ძრწოლა“. და არა მხოლოდ არმაზს, ნინოს მოღვაწეობის შედეგად „აღაფხურნეს კერპნი საფარველითურთ შაითი და აღმართნეს ქრისტეს ეკლესიანი, ჭურთა ქრისტისსა ეურთისა თანა და სუტება, ნაცვალად არმაზ ბილქისა, უგალობნენ შეილნი სიონისანი, შენგან განმანათლებლნი“.

ნინომ სძლია არა მხოლოდ ეგრძანი და ეგრძათევისს მსყდომლნი, არამედ ქრისტიანობის მოწინააღმდეგეც: „უკუნ აქცარენ შტერნი, დასცენ ჭურთისა ქრისტისისა მგომარისნი, მოი, დირხა ნინო და სცეოდ საწყისისა შენსა“. მის შედეგად „განდებულ იქნა ქუესქენილსა ბჭეები“ — ამბობს მხატვრულად არსენი, — და ქართველი ერის დახსნილ იქნა „ქუესქენილსა ტუფობითა“. ამიტომაც ქართველი ხალხი ნინოს უნდა უმაღლედეს ქრისტეს საჩუქრობისთვის შემოატაროს: „მოი, მეფობო, ქართველთაო, იხარებდ ჩამეთუ ნინო დაგადგა შენ გვარგვინი ქრისტის შეიერი“.

პოეტ არ იშურებს საღებავებს და ორიგინალურ

მეტაფორებს ნინოს შესატყვისად. „ლომებარ ახოვან იყავ, ბრძენო გულთაო არა გრცხუნეოდა ქადაგებად ქრისტისისა, პართინი აღავსენ სასწულთა ელვითა“ ნინოს მოღვაწეობით განცდილებული არსენი პათეტიკურად მიმართავს მას: „რამაჲ რამე არს სხენითა ესე შენი, რამაჲ საკურთველ მოქალაქეთაჲ შენი და უოვლევე სიკეთითა აღსავსე, ქაღწულებითა შემოვბილო, მოი, ნინო!“

სხვა მრავალ დადებით თვისებებთან ერთად ავტორი ნინოს მამარს ფართო ცოდნას: „ორბებარ გუგასა შენა მხედველობისა შეურახებ შენ სიერეთი სოფლისაო, ნინო!“ ავტორი ნინოს მამარს იმ ენის გაგების უნარსაც, რომელიც არ იცის და იმართვის თავისი აზრების გადკეცვის უნარს, რომელთაც არ იციან მისი ენა. ეს უკვე ნინოსთვის ზებუნებრივი თვისებების მიწერას ნიშნავდა.

როგორც საგალობლიდან ირკვევა, არსენს ასეთი დახვეწილი, საღებავსწარული და ამაღლებული ზოტბისა იმდენად სარწმუნოებრივად ინტერესებოდა არ ამოძრავებდა, რამდენადაც პატრიოტულად, ეროვნულად. ამით აგი შეფარავით მოუწოდებდა ქართველ ერს თვითმყოფისისაკენ, დამოუკიდებლობის შენახუნებისაკენ, ნინოს სახელს კი იუენებდა, როგორც ერის თავისუფლების, თუ განთავისუფლებისათვის ბრძოლის სიმბოლოს. ამიტომაც მიმართავდა მას: „უოვლეიერი ქართველთაო გიწმინთ და ვიძრებიო ვხმობო: ძვირნი თანაწარგუზადენ, დასცენ ეშმაკნი მჭებრეხული ჩემნი!“

არსენი დღისმშობლის ავტორიტეტსაც ერს სულიერო განმტკიცებისა და მასში შტრის საწინააღმდეგე შემწარმებელი ძალების გადვიძებისათვის იუენებს: „ისმინე ჩუენი ლოცვისა დმრთისმშობელო, მეოხებოთა დისისა ნინოსისათა, თანაწარგუზადენ უოვლნი განსაცდელნი და მომადლე ჩუენ წყალობა შენმეერი და ძლევი მტერთა მეუხისა ტუნესა მოციქო!“

არსენს აქვს დაწერილი საგალობლები ავტორივით ანტონ მარტყოფელზე, შიოს ცხოვრებაზე: „უფალო ღაღაღმუჯისი“, „ქებდითი“, „ზღუთი მეწაფითი“, „შენდა აღვიშთობი“, „მოი სასწაულთა“, „უა ვერცელთაგან“, „ნუ მტირ მე დედა“ და სხვ. თვითერთი საგალობელი შედგება სამი ან ოთხი სტროფისაგან, ხოლო „გალობანი“ რვა ან ცხარამეტი საგალობლისაგან. არსენის საგალობლები ურითმოა, მაგრამ რეგულარული, აკროსტიქი და სხვადასხვა მხატვრული ხერხები მის ლექსს მუსიკალობასა და ემოციურობას ანიჭებს.

„საეროოდ, საგალობლების მხედვეთ არსენი თავისი ქვეყნის მოსიყვარულე აღამიანად გვესახება, რომელიც ქვითა და კაღმით თანახრად იხარბის რწულეს, ქვეყნისა და მეფის საკეთილდღეოდ. რელიგიის ქადაგებით იგი ცდილობს წეფის ევროპის ქვეშ გააერთიანოს ხალხი, რადგან დარაწმული მასა, მისი გაგებით, შტრის-

თვის უფრო საზოგადოებას წარმოადგენს. არხე-
 მის ინტელექტუალური სწორედ მიწოდება ხალხის

გაერთიანებისა და გამხსნელების მიზნით
 დასაძლევად".¹⁷

შენიშვნები

1. თ. გორდანი. ქრონიკები. I. 1893. გვ. 79, 81.
2. იქვე ქრონიკები, II, 1897, გვ. 97.
3. ს. კაცაძე, XIII საუკუნის პირველ ნახევრის საქართველოს კათალიკოსები, ტფ. 1973, გვ. 3-5.
4. იქვე, გვ. 4.
5. ნ. ბერძენიშვილი, სავაზირო ფეოდალურ საქართველოში. იხ. ენიშკის „მოამბე“. V, VI, 1940, 409 გვ.
6. გ. მიქაძე, არსენ ბელმაისის ძე, ლიტერატურული ძეგლი, X, V, 1964, 118 გვ.
7. „კალმასობა“, II, 1948, გვ. 165-166.
8. ანტონ ბაგრატიონი, წყობილისიტყვაობა, 657 სტროფი.
9. პ. კარბელაშვილი. ქართული საერო და სასულიერო კილოები, ტფ. 1898, გვ. 75.
10. თ. კუკაძე. იოანე პეტრიწის წიგნი, ათორთეთისა, თბ. 1978, გვ. 37.
11. იქვე.
12. ძველი შიოს ცხოვრების შესახებ გამოაქვეყნა ი. აბულაძემ წიგნში „საერო მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები“, თბ. 1955 გვ. 69-143. ძველის სათაურია „ცხოვრებაი და მოქალაქეობაი ღირსისა მამისა ჩუენისა შიოსი და ევაგრესი“.
13. იხ. აბუსერ აბუსერძის შრომა, სადაც დამოწმებულია არსენის ეპისტოლე, გამოქვეყნებული აქვს ლ. მუსხელიშვილის წიგნში „აბუსერიძე ტბილი. ბოლოკ-ბასილის მშენებლობა შუა-რეალში და აბუსერის ძეთა საგვარეულო მატეიანე“. თბ. 1941, გვ. 25-27.
14. გამოაქვეყნა ს. უზბანიშვილმა წიგნში „ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათი“, I თბ. 1946, გვ. 388-380 და გ. მიქაძემ ზემოდასახელებულ ნაშრომში.
15. ხელნაწ. 1427, მინაწერი თებერვლისთვის კალენდრით.
16. თ. გორდანი. ქრონიკები, I, 1893, გვ. 81.
17. გ. მიქაძის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 126.

რუსთაველის ნატურფილოსოფიური შეხედულება

შოთა რუსთაველისა და მისი უკვდავი პოემის შესახებ უზარმაზარი ლიტერატურა არსებობს, რომელშიც, სხვათა შორის, ნაწილობრივ განხილულია გენიალური პოეტის ნატურფილოსოფიური შეხედულებანიც. მიუხედავად ამისა, რუსთაველის ნატურფილოსოფიური იდეები თითქმის არავის არ გაუხდია სპეციალური კვლევა-ძიების საგნად. ამ სფეროსთან შედარებით უფრო ახლოს დგას აკად. ი. ბერიტაშვილის წიგნი „მოძღვრება ადამიანის ბუნების შესახებ საქართველოში“ (თბ., 1957), აგრეთვე საბჭოთა და უცხოელი ავტორების საბუნებისმეტყველო-კოსმოლოგიური გამოკვლევები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ. მიუხედავად ამისა, ამ გამოკვლევებში ნატურფილოსოფიური პრობლემები მაინც უკანა პლანზე დგას, ენაიდან მათ შიგნის სულ სხვა რამ წარმოადგენს.

ასე უდავოა, რომ ნატურფილოსოფიური იდეები თვითონ რუსთაველას პოემაშიც შეორე და შესამზებარისხვანია; ეს იდეები „ვეფხისტყაოსანში“ მხოლოდ იმდენად აისახა, რამდენადაც ამ პოემის იდეური შინაარსი მთელი წინა ეპოქების (განსაკუთრებით ანტიკური) ფილოსოფიური აზროვნების ღრბზეული მემკვიდრეა. ამ აზროვნებისა, რომელშიც ნატურფილოსოფიის ღირსეული ადგილი ექრა.

ანტიკური ფილოსოფიის, განსაკუთრებით არისტოტელეს გავლენა რუსთაველის ნატურფილოსოფიურ შეხედულებებზე აშკარად აისახა, უწინარეს უკვლახა, მატერიალის გაცემის საკითხში. ცნობილია, რომ მატერია, არისტოტელემ მხედვეთ, არას უფორმო, განუსაზღვრელი, უსახსრულო, მარტოოდენ ქმნადობის მასალა, რომელიც მოკლებულია უკველგვარ ფორმასა და ფორმადობას. ამ მასალისათვის ფორმის მინიჭება არის მატერიალური ხავენებისა და, სერ-

თოდ, მთელი სამყაროს ქმნადობა. ფორმა იდეალურია, აზრბეულია, ღვთაებრივია. აქედან გამომდინარეობს მახე მარადიულობა. მაგრამ მარადიულობა არა მარტო ფორმა, არამედ მატერიაიც, როგორც ქმნადობის მასალა. მატერიის მარადიულობის პრინციპს იცავდნენ ანტიკური ფილოსოფოსებმა არისტოტელემ ჩათვლით. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ოთხი ელემენტი, რომლისგანაც სამყარო შედგება, მარადიულად იყო მარბნული. ეს იდეა ქართულ ფილოსოფიურ აზროვნებაშიც დამკვიდრდა და პეტრიწის მსოფლმხედველობაში სამყაროს მარადიულობის მტაცების ფორმა მიიღო!

სრული საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ მატერიის მარადიულობის იდეას შოთა რუსთაველიც იზიარებს. კერძოდ, „ვეფხისტყაოსნის“ შესავალში იგი წერს:

ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შექმენს
სახე ყოვლისა ტანისა.

„ტანი“ ამ შემთხვევაში აღნიშნავს სხეულს, სახეღდობრ, ნივთიერებას, როგორც მასალას, რომლისგანაც სხეულებმა შედგება. ღმერთი ქმნის „სახეს უკვლახა ტანისა“, ე. ი. უკვლახ სხეულს ფორმას და არა თვითონ სხეულს, უფრო უნებად. მის შემადგენელ მატერიას, ნივთიერებას. მატერია მარადიულობა, რომელსაც ღმერთი ფორმას უფრბებს და მატერიალურ სხეულებს ქმნის (ვიწაიდან სხეული ფორმისა და მატერიის ერთაწილახა). ამრიგად, ბუნება ფორმისა და მატერიისგან შედგება, რომელთაგან პირველი იდეალურია, ხოლო მეორე — მატერიალურია. ამასთანავე, მარადიულობა ფორმაც და მატერიაც, მარბბილია, ფორმას („სახეს“) ღმერთი ქმნის, მაგრამ ფორმის შექმნა უკვლახ ცალ-

კომუნალური შემოსევებში სხვათა არაფერს ნიშნავს, თუ არა მატერიალური ფორმის შეტანას, მის გაფორმებას, თვითონ ფორმა კი, როგორც იდეალურია, მარადიულია. ნამდვილი ფორმა (წმინდა ფორმა) ანუ ფორმის ფორმა თვითონ არის ღმერთი და, ცხადია იგი მარადიულია. ასეთია არისტოტელის თვალსაზრისი, რომელსაც რუსთაველი იზიარებს.²

რუსთაველი თვლის, რომ ვეპოლიფერს აქვს ფორმა, ხაზი. „ვეფხისტყაოსანში“ ხაზი ფორმის დიალექტიკური განვითარების, განვითარების მნიშვნელოვანი ელემენტია, ხოლო უსახო, უფორმო, უსასრულო, გაურკვეველს აღნიშნავს. ეს თვალსაზრისი არისტოტელურია და არისტოტელის ფილოსოფიის არსს გამოხატავს. ამის დახადასტურებლად მოვიტანოთ რამდენიმე ადგილს პოეტიდან:

ანდა ლაშქარი უსახო,
ესაკვირველა მე, დია.

ე. ი. ლაშქარი იყო უამრავი, უსასრულო, რამაც იგი გააკვირვაო.

ტარებდა და წესტან-ღარქვანს ქორწინების დროს უამრავი, ურაიბვი, უსასრულო რაოდენობის ძღვენი მიატავებს:

მოიღეს ძღვენი უსახო
ფრიდონის არა-აქცისა.

ახვე ტარიელს, ავთანდილსა და ფრიდონს „უსახო მოფიადის ძღვენი“, ე. ი. მათთვის უამრავი უსასრულო რაოდენობის ძღვენი მოჰქონდათ.

როდესაც ავთანდილმა დახინდილი ტარიელი ნახა, უთხრა:

ვინ არ ყოფილა მიწური,
ვის არ სახილნი სდებიან?
ვის არ უნახეან პატყინი,
ვისთვის ვინ არა ზნდებიან?
მითხარ, უსახო რა ქნილა,
სულნი რად აღმოვხდებიან?
არ იცი, ვარდნი უმკლოდ
არავის მოურეზებიან?

ჩვენი სიტყვებით: მიწური ბევრი ყოფილა და მის გამო მწუხარება ბევრს უნახავს, მაგრამ უსასრულო სხვა რა არის, რომ ეს მწუხარება იყოს ზღვნიერებას გაეჭრებინა გარეშე ხომ ვერ მიაღწევო.

ტარიელი ავთანდილს ეუბნება, რომ მისი ხევატარული „უსახო“, ე. ი. უსასრულოა. უსახო, ე. ი. უფორმო რუსთაველისთვის უსასრულო ნიშნავს ამ გამოჩნდა ანტიკური ფილოსოფიის უარყოფითი დაშლაობებულება აქტუალური უსასრულობისადმი.

რუსთაველის მიხედვით, სამყარო კი არ არის

უსასრულო და მარადიული, უსასრულო მარადიულობის მასალა — მატერია. მატერიის მარადიულობა არ ნიშნავს სამყაროს მარადიულობას, რადგან სამყარო ფორმისა და წინაარსის (მატერიის) მქონე სხვენებისაგან შედგება, ხოლო ფორმა კი ღმერთის მიერ შეტანილია სამყაროში. ამრიგად, სამყარო, როგორც სხვენების ერთობლიობა, შექმნილია, დროში სასრულია. შექმნილი იმთავითვე სასრულობას ნიშნავს, ვინაიდან შექმნილი მხოლოდ სასრულისა შეიძლება. ამ დებულებას რუსთაველი შეხვედრის პირველადე სტრიქონში ამბობს:

რომელმან შექმნა სამყარო
ძალითა მით ძლიერითა.

ფორმის შეტანა მატერიაში და მის ხელქვეშე სამყაროს შექმნა შესაძლებელია მხოლოდ „ძალითა მით ძლიერითა“. ამრიგად, სამყაროს შექმნა (რაც იმაში გამოიხატა, რომ ღმერთმა მატერიაში ფორმა შეანერგა), მის სასრულობას აშკარავს. მართალია, ფორმის მრავალფეროვნის ხელქვეშე სამყარო არის „უთვალავი ფერითა“, ე. ი. თვისებრივად მრავალფეროვანი, მაგრამ საზოგადოებრივად მანც სასრულია.

ანტიკური ნატურფილოსოფიის ტრადიციებს რუსთაველი იმთავითვე აკრძალავს, რომ მისთვის შეუძლებელია არარაობიდან სამყაროს ქმნადობის იდეა.

რუსთაველი ერთმანეთთან განსხვავებს „სამყაროს“ და „ქვეყანას“. სამყარო, ტრადიციული წარმოდგენების მიხედვით, რომელსაც რუსთაველიც იზიარებს, არის მთელი მატერიალური ხანაშკლივით. უნივერსუმი, ციური სხეულებს ჩათვლით. „სამყარო — წერის სულანს სახა ორბელიანი — ესე ცაი არს უძრავი და მყარი ვარდგან სხვათა ცათა“. მაგრამ „ქვეყანა“ ნიშნავს სამყაროს იმ ნაწილს, რომელსაც დედამიწა წარმოადგენს და სადაც ადამიანები ცხოვრობენ. ასეთი განსხვავება „სამყაროს“ და „ქვეყანას“ შორის რუსთაველს პოეტში აშკარაა:

რომელმან შექმნა სამყარო
ძალითა მით ძლიერითა,
ჩვენ, კაცთა, მოგვეცა ქვეყანა
გვაქვს უთვალავი ფერითა.

როგორც ვხედავთ, აქ რუსთაველი ამბობს, რომ ღმერთმა თავისი ძლიერებით შექმნა სამყარო, ხოლო ჩვენ — ადამიანებს — მოგვეცა ამ სამყაროს ნაწილი — ქვეყანა — რომელიც „უთვალავი ფერითა“, ე. ი. მრავალფეროვანია. ეს ნიშნავს, რომ სამყაროს ის ნაწილი, რომელზეც ადამიანები ცხოვრობენ, არის ქვეყანა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ქვეყანა არის დედამიწა.

„ქვეყნის“ ამგვარი გაგება სრულიად ეთანხმება ტრადიციულ მოძღვრებას ობო ელემენტის

შესაბამის, რომლის მიხედვით „ქვეყანა“ (ანუ „ქვეყანა“) არის მიწა (დედამიწა). ამიტომ ამ-
ბობს ხანა, რომ „ქვეყანა ერთი არს იხიბთა
კავშირთაგანს“ ნ. ე. ქვეყანა არის ერთ-ერთი
ელემენტადანო (მიწა, წყალი, ჰერა და ცხენი).

ქვე ივლინებენ, რომ ქვეყანა, ე. ი. დედა-
მიწა არის სამყაროს, უნივერსუმის ნაწილი. ამი-
ტომ ღმერთმა ადამიანებს მისცა სამყაროს ეს
ნაწილი (13) და არა მთელი სამყარო. ისიც უნ-
და იქცას, რომ ორივე შემთხვევაში რუსთავე-
ლი ქვეყანას ქვეს გულისხმობს არა იმდენად მი-
წას, როგორც სამყაროს შემადგენელი ერთ-ერთი
ელემენტს (ბრაქონს), არამედ დედამიწას, რო-
გორც ადამიანთა ადგილსამყოფელს. რასაკერ-
ვლითა, დედამიწა ისევ მიწაა, სამყაროს შემად-
გენელი ელემენტია, მაგრამ ამ შემთხვევაში ხაზ-
გასხულია არა კოსმოლოგიური ასპექტი, არამედ
ანტიკოლოგიური, სახელდობრ ღამაჩაკა დე-
დამიწაზე, როგორც ადამიანების ადგილსამყო-
ფელზე.

ამოღებს რა სამყაროს შექმნის იდეიდან, რუს-
თაველი თვლის, რომ ღმერთი არის ამქვეყნიურ
არსთა შემოქმედი, რომელიც უკველგვარ ქმნად
ვანაგებს, იგი არის „ძალი უზაღვი შემწოდ უო-
ვლითა მიწიერთად“. ღმერთი ქმნის სამყაროს
საგანთა და მოვლენათა მრავალფეროვნებას,
„იგი ვახდის წამის — უოვით ერთხა ასად ახსა
ერთად“. ამასთანავე, სამყაროში შეკრის ღვთაე-
რთა დეტერმინაცია არსებობს. („ვის გვიჩინ-
ლებენ ციერნი ერთის იტის წამისად“). რუს-
თაველი შეკრის დეტერმინაცია. ამგვარი დე-
ტერმინაცია კი, როგორც ცნობილია, ხშირად
ფატალიზმი ვადადიდა. ახე მოხდა რუსთაველ-
თანაც. მის მსოფლმხედველობაში არააშვათად
ნატურალისტური დეტერმინაცია ფატალიზმის
სახეს იღებს („არ გარდავა გარდუღულად მო-
შავები საქმე წენა... არვის ძალ-რე ხორციელსა
განჯვება გარდავლენა“).

ზოგიერთი რუსთაველოლოგი მითითებს
პტოლომეოსის გეოცენტრული სისტემის გავლენ-
ის შესაბამის რუსთაველის მსოფლმხედველობაზე.
სახელდობრ თვლიან, რომ რუსთაველი ასეთი-
ხელ იხსენებს შეოდ ცას („მთავარე უქდა კიდო-
ხანსა, ცა მეშვიდე მასხა ვეო“). ამასთანა-
ვედ ცნობილია, რომ პტოლომეოსის ღამაჩაკო-
ბდა შეიდი ცის შესაბამის, რომლებიც დედამიწის
გარშემო ვარსკვლავთა ბრუნავენ. ცების მარა-
ფოლ ბრუნვას რუსთაველიც აღნიშნავს („არ
ვიცი, ღმერთი რას მიწამს, ანუ ცა მიწაჲ მბრუნ-
ვიო“. ამასთანავე უნა ბრუნვა თანხარია,
არ იტვლება. რისთვისა ვრუნება თანხარინს,
რომ

ცამცა რუ შევცელოს, მოვხედების
თეთი მისებრ შეუცელოლა.

ე. ი. ისევე უცვლელი იყავი, როგორც ცის
ბრუნვა. ცური სხულის (ცების) მარადული

ბრუნვას კონცეფცია ქერ კიდევ არსებობდა
თან ვხვდებით. გამოირჩეული არ არის, რომ
რუსთაველის შეხედულებას წყაროს ამ შემთხ-
ვევაში წარმოადგენს არა პტოლომეოსი, არამედ
არისტოტელე.

რასაკერძადაც, უნდა ვთავაზდეთ, რომ რუს-
თაველი პტოლომეოსის გეოცენტრულ სისტემას
იზიარებდა, ვინაიდან შუა საუკუნეებში სხვაგვარად,
აღსაბ, შეუძლებელიც კი იყო. მაგრამ
ისიც უდავოა, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ პელიო-
ცენტრული მსოფლმხედველობას მძლავრ ნაკად-
საც ვხვდებით. არამწველობრივად დიდი ურთა-
დლება შინადაში, შინა დაუენება ველო სხვა
პლანეტაზე მალა (მაგ., ავთანდილის მიმართვა
შინადაში, როგორც „უშმდღესთა მძღვთა მძღე-
სადში“), გვაფიქრებინებს, რომ შოთა რუსთა-
ველი პტოლომეოსის გეოცენტრულ სისტემის
ორთოდელსაღურა დაწყველი არ იყო, როდესაც
ტარიელს, ავთანდილსა და ფრიდონს ტაბრე-
ვანზე დასმული ნესტანი მიშავთ, მაშინ მას
რუსთაველი ადარებს მთავარებს (ე. ი. ტარი-
ელს, ავთანდილსა და ფრიდონს) შუა მყოფ
მზეს:

მას ჰგავანდეს, თემცა სამყაროს
მზე უქდა შუა მთავრეთა.

აქ თითქოს მინიშნებულია შინა ცენტრალურ
მდებარეობაზე სხვა პლანეტათა შორის და, ამას-
თანავე, ხაზგასმულია მისი უპირატესობა. ეს კი
არაერთარ შემთხვევაში პტოლომეოსის სისტემას
არ უთავსდება.

სრულიადაც არ უნდა ვაგვიკვირდეს, რომ
რუსთაველის პოემაში სამყაროს პელიოცენტრუ-
ლი სისტემის ელემენტებს ვხვდებით. ხომ ცნო-
ბილია, რომ პტოლომეოსის გეოცენტრული სის-
ტემის ჩამოყალიბებამდე ვარსკვლავთა იყო
„ქველი დროის კაპრინიის“, არისტარხს სამო-
სტემის (დაახლ. 320-280) კოსმოგონიური სის-
ტემა, რომელიც სამყაროს ცენტრში მზეს თვლი-
და, რომლის გარშემო პლანეტები (მთ შორის
დედამიწაც) ბრუნავს? არისტარხს საიხიელი
პითაგორელებს მოძღვრებას იზიარებდა, რომ-
ლებიც, როგორც არისტოტელე ვაღმოვცემს,
სამყაროს ცენტრში იტვლეს ათავსებდნენ და,
მაშასადამე, ვარსკვლავი აზრით, პელიოცენტ-
რულ თვალსაზრისს ვამოქვამდნენ. ამიტომ სა-
კვირველი არ არის, რომ შოთა რუსთაველი, რო-
მელიც ღრმად იყო დაუფლებული ანტიკურ ფი-
ლოზოფიასა და მათემატიკას, პელიოცენტრული
სისტემისაკენ იხრებოდა, მიუხედავად იმისა,
რომ იმ ეპოქაში უკველგვარი ასეთი ვადაზრა
მწვალებლობად (ერესად) იყო მიჩნეული.

სწორედ ამიტომ ვერ ვაუთანხმებთ პროფ.
შ. ხიდაშელს, რომელიც თვლის, რომ „მნათო-
ბთა რიგე „ვეფხისტყაოსანში“ შეეხება მძღე-
პტოლომეოსის სისტემას, სადაც მნათობთა გან-
დაგება მათი დედამიწიდან დაშორებას მიხედ-

საქართველო
საზღვარი

ვით არის წარმოდგენილი" 6 მართალია, ავტორი იქვე მითითებს ამ წესიდან გამონაკლისზე შპის სახით, მაგრამ თუკი შუეს სხვა პლანეტათა შორის (მაშინ შუეს პლანეტად ითვლებოდა) უპირატეს არა მხოლოდ, არამედ პირველი ადგილი, მაშინ პტოლომეოსის ცეხის განლაგება დარღვეულია და, ცხადია, რუსთაველისა და პტოლომეოსის სისტემების შესაბამისობაზე ვეღარ ვილაპარაკებთ. უოველივე ამას ისიც ემატება, რომ შუეს, რუსთაველის თანხმად, პირველია არა მხოლოდ მისი ადგილის მიხედვით, არამედ დიარეზულუბად მიხედვითაც (მახ რუსთაველი ღმერთის „ხატად“ თვლის); ასეთ შემთხვევაში კი უდავო უნდა იყოს შოთა რუსთაველის დაცილება პტოლომეოსის კოსმოლოგიური სისტემიდან და მისი დაახლოება არისტარხე სამოსელის მელოცენტრულ სისტემასთან.

შუეს უპირატესობა სხვა მნათობთა მიმართ ამაჲად მაზგახმულია „ვეფხისტყაოსანში“. შუეს სხვა მნათობებზე უფრო ძლიერია, რაც ამაში გამოიხატება, რომ ისინი მის მზურჯალებას ვერ უძლებენ:

შუემან დაეწნა და დაგადანა
ცისა მნათობნი ზენანი.

კიდევ მეტიც, შუესთან შეპირისპირებაში მნათობები ბრწყინვალეობას ჰპარჯავენ და კრებიან.

შუეს უჩინო იქმს მნათობთა,
რა ახლოს შეიურებიან.

შპის პრაქტიკული მნიშვნელობაზე ათანე პეტრიწაც ლაპარაკობდა, სახელდობრ, იგი შუეს სხვა პლანეტების წინამძღოლად თვლიდა. შესაძლებელია ამ შეზღუდულების უშუალო გამოახილვ წარმოადგენს ავთანდილის ლოცვა, როდესაც იგი პირველ რიგში შუეს მიმართავს და მას „მძლითა მძღებს“ უწოდებს.

ამის საფუძველზე ზოგიერთი მეცნიერის შოთა რუსთაველს შპის გაღმერთებას მიაწერს; მაგალითად, გამოჩენილი რუსთაველოლოგი პ. ინგოროვსა უქარბის, რომ რუსთაველი სოღარიშპის დამცემლია, იგი მატერიალურ სნათობებს — შუეს — დვთაებრად სარწისად აღიარებს. 7 მაგრამ რუსთაველოლოგთა უმრავლესობა ამ არს არ იზარებს. მაგალითად, პრიფ. მ. ვოგინბერტი ამტკიცებდა, რომ „შუეს რუსთაველიანთის არავითარი დვთაება არ არის“, 8 იგი მარტოდენ მეტაფორულად სახუა დვთაების აღხანიშნავად და მტეტი არაფერია. შპის გაღმერთება დამახასიათებელი იყო წარმართული მსოფლმხედველობისათვის. სწორედ ამიტომ აკად. კ. კეკელიძეს შოთა რუსთაველს ჩაუღიდა სოღარიშპის დამცემლად გენიალური პოეტის დამცირებად მიჩნდა. 9 ჩვენ არ ვცით — წერს იგი — რა წარმოადგენს უნდა იყოს ადამიანი რუსთაველის განათლებისა და მისი დროის საქართველოს კუ-

ლტურის შესახებ, რომ ის დავახსოვს წარმოდგენლად ისეთი შეზღუდულებისა და რწენისა, რომელიც მატერიალურ შუეს დვთაებად აღიარებს და რომელიც დამახასიათებელია პირველყოფილი ადამიანის არკონებისა“ 9

დვთაებად შედარება შუესთან ნეოპლატონიშში კარგად ცნობილი ამბავია. „ნეოპლატონიკებისა — წერს პრიფ. ა. ლოლაშვილი — შუეს დვთაების სახედ აღიარებს და დვთაებრივი ტმანაცთა შედარებს შოთარ სხივთა ვადმოფრქვევას, თეოლოგიაში ეს მოსაზრება განავითარა დონიხე არეოპაგელმა“ 10 მართლაც, დონიხე არეოპაგელი — პეტრე იბერი წერს: „რამეთუ სახიერებისაგან არს წათელი და სახე არს სახიერებისა. ამასათვის წათელ-სახელებითი ავლობების სახიერებაა, რომელმაც შპისა შორის, ვითარცა სახისა შორის, აჩუენა პირმშოდ ხატი თვისი“ 11 შეიძლება რუსთაველის უშუალო წინაპრს ამ შემთხვევაში პეტრე იბერი წარმოადგინდა.

მართლაც, შუეს „ვეფხისტყაოსანში“ დვთაებას კი არ წარმოადგენს, არამედ მარტოდენ მის ხატს.

იტყვის: „ჲ, შუეს, ვინ ხატად
გოტვეს შიანისა ღამისად,
ერთ-არსებინა ერთისა,
მის უყამოსა ეამისად.

კიდევ მეტიც, ერთ ადგილზე რუსთაველი შუეს ღმერთისაგან შექმნილად თვლის:

ცელაკა ჰადარა: „აა, შუეს,
რადგან ღმერთმან შუეს დავხადა.

აქ უკვე სრულიად წათელია, რომ შუეს არ არის დვთაებასთან გაიფავეული, წინააღმდეგ შემთხვევაში რუსთაველი მას ღმერთისაგან შექმნილად ვერ ჩათვლიდა.

მაშასადამე, უნდა მივიღოთ, რომ შუეს „ვეფხისტყაოსანში“ წარმოდგენილია როგორც მატერიალური ცოფრი სხეული, რომელსაც სხვა მნათობებთან შედარებით პრაქტიკურიებელი მნიშვნელობა მთეწერება.

რუსთაველი ღამარაკობს მნათობთა ცის შესახებ და ცის რიცხვს მნათობთა რაოდენობას უკვშირებს. ამასთანავე, მნათობთა რიგი კშპის ცათა რიგს, ბოლო ცა მრგვალად (სფეროვებურად) არის წარმოდგენილი.

მიიხარა: ღმერთმან სიმგრგველ ცისა
ჩუენთვის რისხვით წამოგრაგანა.
მათვე რისხვით ვარდუბურღდა
ბორბალი და სიმგრგველ ცისა.

ამასთანავე, რუსთაველი ღამარაკობს ცის ბრუნვის შესახებ, რაც უცვლელად, თანახმად მიმდინარეობს. უოველივე ეს მეცნიერებს აფი-

ქრებიანებს, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი კარგად იცნობდა შუა საუკუნეების ასტრონომიასა და ასტროლოგიას.

ესეც ცნობილია, რომ სხვადასხვა რელიგია ცის სხვადასხვა რივს ასახელებდა. კერძოდ, ლაპარაკობენ ზეთ, შვიდ და ცხრა ცაზე. ქრისტიანული რელიგია ჭერ შვიდ ცას აღიარებდა (რომელიაგან მუშავდა უმაღლესი იყო), ზოლო შემდეგ ცხრას. სულხან-საბა ორბელიანი სწორედ ცხრა ცას ასახელებს. „ვეფხისტყაოსანში“ კი დასახელებულია ერთიც და მეორეც.

რისხვით მოპარუნდა ჩვენზედა
ბორბალი ცისა შეიღისა.
ტარიელი ეფიცება ნესტანს:
გუერუო, ღმერთმან მიწა მქნას,
ნუცა ცხრითავე ეზი ცითა.

ე. ი. თუ მოვატყუო, დაე მოვკვდე და ხამოთხე არ შედარბოსო (მეცხრე ცა წმინდანთა ცა იყო).

შუა საუკუნეების ასტროლოგია პლანეტებს აღამიანების ბედთან აკავშირებდა. მაგალითად, მარსი (მარსი) მიჩნეული იყო ომის ღმერთად (ამიტომ წითელია). მერკური (ოტარიდი) — პარ. მოინეობის სიმბოლოდ. ვენერა (ციხკარა) — სიყვარულის დედოფელი; სატურნი (კრონოსი) — უბედურების მოამაწყებლად, ზოლო აუბატერის (მუშორის) და სატურნის (წულის) შეხედრა ბედნიერებას ნიშნავდა. ამიტომ ტარიელია და ნესტანის შეხედრა ქაქეთის ციხის აღების შემდეგ რუსთაველმა მუშორასა და წულის შეხედრას შეადარა, ზოლო ქაქეთის ციხის დაწვრთა — კრონოსის რისხვის შედეგად მიიჩნია.

მაშინ ქაქეთს მოიწია
უსაზომო რისხვა ღმრთისა:
კრონოს, წყრომით შემამდეველმა,
მომორა სიტკბო მზისა.
მათვე რისხვით გარდებრუნდა
ბორბალი და სიმგრგველ ცისა,
ველნი მკედართა ვერ იტყედა,
გადიადდა ქარი მტრისა.

არსებობს ამ სტროფის ასეთი ინტერპრეტაცია: ქაქეთი ღმერთმა გასწირა და დაღუპვის განაზენი გამოურტანა; ამის შემდეგ კრონოსი (სატურნი) იწევს ღვთის ნებით მოქმედებას, მისი გადაწყვეტილების შესრულებას. ამისათვის იგი, უწინარეს უოღლისა, ქაქეთის ციხეს მზის სხივებს მოაწირებს, რადგან მზე ბედნიერების სიმბოლოა, მის სხივებს „სიტკბო“ გაიჩნია. ამის შემდეგ კრონოსი საშინელებას დაატარებებს: ცის ბორბალსა და ცის სიმგრგველს გადააბრუნებს და მანდვრების მკვდრებით აყვებს. რუსთაველის ასტროლოგიური თვალსაზრისი აქ თითქმის უდაუო უნდა აყოს.

რუსთაველი აღიარებს ციური მქმნეველნი (ცეხის) მარადიულ ბრუნვას, მოძრაობას, მაგალითად, მთვარე (პირველი ცა) განუწყვეტლად მოძრაობს.

ერთა მთვარე დაუღვრომლიდ
იარებოს, არ დადგებოს.
ასევე სხვა მწიგნობებიც:
მზე, ოტარიდი, მუშორანი და წული
ჩემთვის ზნდღებთან,
მთვარე, ასპიროზ, მარისი მოვლენ
და მოწმულ მყვებთან.

აქ ჩამოთვლილია შვიდივე ცის მარადიული მოძრაობა. ესეც უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს მოძრაობა წარიულია; რუსთაველი იზიარებს არისტოტელეს კონცეფციას ციური მოძრაობის წარიულობის და, მაშასადამე, მარადიულობის შესახებ.

„ვეფხისტყაოსანში“ ოტარ ნახსენებია ერთი, რომელსაც რუსთაველი მზის გვერდით აყენებს, ციურ ნივთიერებად წარმოუდგენია და უაღრესად მიმზიდველად თვლის. ავთანდილი უამბობს ტარიელს, რომ მის სარებრად გამოგზავნა თინათილმა, რომელიც მშებსა და ეთერზე უმჭობებია: „აქ გამოგზავნა, რომელსა მზე ვერ ჰგავს, ვერ ეთერია“.

როგორც ვხედავთ, აქ ეთერი წარმოდგენილია როგორც მატერიალური ნივთიერება, რომელსაც დააბოლებით მზის ეკვადალენტური ღირებულება აქვს. ცნობილია, რომ ეთერი, არისტოტელეს ნატურფილოსოფიის მიხედვით, სამყაროს შემადგენელი მუხუთე ელემენტი იყო; რომელიც დანარჩენი ოთხისაგან იმით განსხვავდებოდა, რომ ციური სამყაროს შემადგენელ ნივთიერებას წარმოადგენდა. რუსთაველის პოემაში ზაზან-მულია სწორედ ეს მომენტი. ეთერი არის ციური სამყაროს შემადგენელი ნივთიერება, ამიტომ იგი უფრო ფაქიზი და აღმატებულია, ვიდრე ოთხი სამყაროსეული ელემენტი (მიწა, წყალი, ჰაერი და ცეხელი).

ამასთანავე, ეთერი რუსთაველს ესმის როგორც არე, რომელშიც ციური სხეულები მოძრაობს. ტარიელი უამბობს ავთანდილს, რომ როდესაც მან და ნესტანმა ერთმანეთს სიყვარული შეფიცეს, მაშინ

ჩემად ჩნდა იგი სინათლე
ეთერით მზედ ნაჩინისა.

ე. ი. ნესტანი ჩემად მიმჩნია, რომელიც ეთერიდან გამობრწყინებულ მზეს ჰგვდაო. ეს ნიშნავს, რომ მზე, ისევე როგორც სხვა ციური სხეულები, ეთერში დაკურავენ. ეთერი არის ის გარემო, რომელიც მოიცავს ციურ სხეულებს. ზოგიერთი არსთველოლოგი ანალოგიურ აღვას პროდებს ნაზრეველიც კოლოლოს.

სრულიად ბუნებრივია ამის დაშვება, რომ

რუსთაველი კარგად იცნობდა თავისი ეპოქის ასტრონომიულ მიღწევებს და, კიდევ მეტაც შეთვისებული მქონდა იმდროინდელი ასტროლოგია. ცნობილია, რომ თბილისში ჯერ კიდევ 1258 წელს ასტრონომიული ობსერვატორია არსებობდა.¹² ამასთანავე, ისიც უნდა ითქვას, რომ იმ დროს ასტრონომიული და ასტროლოგიური მოღვაწეობის მიანც და მიანც დაფუძრვატორიული არ უყოფილა. „ქართლის ცხოვრებაში“ აღნიშნულია, რომ დავით აღმაშენებელმა იცოდა „ზეცი-სა (ცისა) მოძრაობისა ასურასტანელი (სიარული) ზნობისა (ასტროლოგია) და ეთოშიდ (ზოდიაკოთა) კრებას, სვე და ბედი და შობის დღე“. როგორც ვხედავთ, აქ თანაბრად მოხსენებულია დავით აღმაშენებლის განსწავლულობა ასტრონომიასა და ასტროლოგიაში. ამიტომ სრულიად დანაშაუვია, რომ ქართველ ერში დამკვიდრებული არაბული ასტრონომიული და ასტროლოგიური წარმოდგენები რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ ასტროლოგიურ, პოეტურ, მ. გოგინბერიძე მართებულიად აღნიშნავს, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ წარმოდგენილი ასტრონომიული ცოდნა, „უსათუოდ არაბული საზღუნებისშეტყველო განათლების შედეგია“.¹³

ამასთან დაკავშირებით საუბრადღებოა პეტრიწისა და რუსთაველის მსოფლმხედველობრივი განსხვავება; რუსთაველი ასტრონომიაში განსწავლულია და ამ ცოდნის თავის პოემაშიც კი ავლენს. პეტრიწისათვის კი ასტრონომიული ცოდნა მიუღებელია და მის წინააღმდეგ მკაცრად იბრძვის.¹⁴ უნდა ვივარაუდოთ, რომ პეტრიწს არც მისი შეფის (დავით აღმაშენებლის) ასტრონომიული განსწავლულობა მოსწონდა. ამ მიმართულებით რუსთაველი დავით აღმაშენებლის ხაზს გამგრძელებელია.

ჯერ ანტიკურ (განსაკუთრებით პლატონის), ხოლო შემდეგ მის საფუძველზე შუა საუკუნეების (კერძოდ, ნეოპლატონურ) ფილოსოფიაში გაბატონებულია აუო თვალსაზრისი ამქვეყნური სინამდვილის წარმავლობის, ცვალებადობის და, მასხადაში, არაბობის შესახებ. ეს იდეა უფრო ადრე ელმატურ ფილოსოფიაში გამოითქვა. ელმატური მეტაფიზიკის ფუძემდებელმა ქსენოფანემ ბუნება მიწისა და წულის ნარევს, ე. ი. ტალახს შეადარა და ამით ხაზი გაუხვა მის წარმავლობას, არამარადიულობას. პარმენიდე და ძენონი ბუნებას მოჩვენებად თვლიდნენ, ხოლო პლატონი მას აჩრდღს აღარებდა. ნეოპლატონურ ფილოსოფიაში (კერძოდ, პლოტინთან) გრძნობადი სამყაროს საწყისად მატერია გამოცხადდა, რომელიც ჩათვლილი იყო არარსებულად და ბარკატების საწყისად.¹⁵ ამ მეტაფიზიკური კონცეფციის საფუძველს ის წარმოადგენდა, რომ ბუნების საგნები და მოვლენები განუწყვეტლად იცვლებიან, მოძრაობენ; ნაშაბლი, ამ კონცეფციის მიხედვით, აუცილებლობით არსებობს და, მასხადაში, უცვლელია, მარადიულია, უკვლევობის თავისი თავის იგივეობრივი

ჩრება. ხოლო ის, რაც იცვლება, ე. ი. რაქსა, შეუძლია აუოს ასეთი და სხვაგვარი ცვლილების აუცილებლობით არსებული და, მასხადაში, მარადიული. ამის საფუძველზე მოძრაობა და ცვალებადობა, წარმავლობა ე. ი. დროში არსებობა არამეფილობისა და მოჩვენებაობის ნაშად გამოცხადდა. ეს მეტაფიზიკური თვალსაზრისი საფუძვლად დაედო რელიგიურ-იდეალისტურ კონცეფციას ამქვეყნური სინამდვილის არაბობის შესახებ.

რუსთაველი კარ ამის ასევე მოაზროვნე და არ იზარტებს კონცეფციას ბუნების არაბობის შესახებ. პირაქით, იგი უმდერის ამქვეყნურ ცხოვრებას, ადამიანურ სიყვარულს, მეგობრობას. სწორედ ამიტომ გახდა იგი ზემოაღნიშნული მეტაფიზიკური მსოფლმხედველობის ობოლად და მცველთა, განსაკუთრებით კლერაქლების თავედასმის ობიექტი. მიუხედავად ამისა, რუსთაველის მსოფლმხედველობაში შენარჩუნებულია ანტიკური მეტაფიზიკური ნატურფილოსოფიის ძირითადი იდეები, ბუნების, როგორც მოძრავი და ცვალებადი სინამდვილის არამარადიულობის შესახებ. ბუნება, „სოფელი“ რუსთაველთან წარმოდგენილია როგორც „საწყორო“, წარმავალი, არამარადიული სინამდვილე, რის გამოც მასზე დანდობა არ შეიძლება.

საწყორო კაცსა უოველსა ვითა ტაროსი უხვდების, ზოგჯერ მზეა და ოდესმე ცა რისხვით მოუქულებდის.

სოფელი, ამქვეყნური ცხოვრება, რაჩვ ხანგრძლივად არ უნდა იყოს, მიანც სწრაფად წარმავალია.

ვის გრძლად ჰგონია, მისთვისაც არის დროისა წამისა.

სწორედ ამიტომ რუსთაველი ზოგჯერ მას უარყოფითად აფხაბებს:

აწუა ვცან, საქმე სოფლისა ზღაპარია და ჩმახია.

ამასთან დაკავშირებულია ისიც, რომ შოთა რუსთაველი ზოგჯერ მიწას ცუდას, არაბობის სიმბოლოდ თვლის. ავთანდილი ეუბნება ვაქარებს, რომლებმაც იგი შეაქვს იმის გამო, რომ მეყოფნება დაბოცა:

მე, გლახ, რა ვარ, მიწა ცუდი, თავით ჩემით რამაც ვქმინი.

ე. ი. მე რა საქებარი ვარ, მე ხომ მიწა ვარ, ცუდი რამ; ჩემით არაფერი გამოკეთებია, უკვლავ ეს ღმერთმა შემაძლებინაო. როგორც ვხე-

დავთ, მიწა აქ წარმოდგენილია არარაობის, ცუდის ხანმოკლეობა.

ამასთანავე რუსთაველი მიუთითებს ზემოაღნიშნული კონცეფციის ავტორებზე — „ბრძენებზე“ — რომელთა შორის, უწინარეს უოვლისა, ანტიკური მეტაფიზიკის ფილოსოფოსები იგულისხმება, სახელდობრ ისინი, ვინც უარყოფითად იყვნენ გამოყენებულნი ამქვეყნურთა სინამდვილისადმი:

ბრძენნი იცნობენ, სწუნობენ
მით მათგან საწუნელთა.

მაგრამ ამქვეყნურთა სინამდვილის უარყოფითი შეფასება რუსთაველის მსოფლმხედველობაში არამართიანი, არარსებითია და, შეიძლება ითქვას, მეტაფიზიკური და აბსტრუქტი მსოფლმხედველობის „გადმონაშთი“. მისთვის ერთგვარია „ხარკის ვადიდება“ წარმოდგენის, პოეზიის გენიალური ხაზი კი უადრესად რეალისტურია და, მასთანადამე, ბუნების, ამქვეყნიურ ღირებულებათა დასახუთებისკენა მიმართული.

ზოგიერთი რუსთაველიძე ფაქტობს, რომ თითქმის „სოფელი“ და „საწუთრო“ რუსთაველთა ნიშნავს არა აქვეყნური სინამდვილეს, არამედ დროს, ეამს, რომელსაც აბსტრაქციური მნიშვნელობა აქვს, სახელდობრ ბედს წარმოადგენს. ამ ინტერპრეტაციას ვერ დავეთანხმებით, ვინაიდან „სოფელი“ და „საწუთრო“, ჩვენი აზრით, რუსთაველის პოეზიაში გრძნობადი სინამდვილის, მოძრაობისა და ცვალებადობაში მყოფი ბუნების აღწინიშნულია. არსებითად რომ ვთქვათ, „სოფლისა“ და „საწუთროს“ ცნებები „წუთისოფლის“ ცნებაში ერთიანდება, რაც ისევ და ისევ ამქვეყნურთა სინამდვილეს წარმავლობაზე მიუთითებს. სწორედ ახე ვანმარტავს სახა „წუთისოფლის“ ცნებას. იგი წერს: „საწუთრო სოფელი“,¹⁶ ხოლო „სოფელი სამ სახედ თქმის: საწუთრო იგი სოფელი და წუთისოფელი და კაცის ბუნებად სოფლად თქმის“. ¹⁷ ამ სამი მნიშვნელობიდან რუსთაველი ამქვეყნურთა სინამდვილის აღსანიშნავად, ცხადია, მეორეს („წუთისოფელი“) ზმარობს. „სოფელი“, როგორც „წუთისოფელი“, აღნიშნავს ბუნების მოძრაობისა და ცვალებადობის, მის წარმავლობის, დროში არსებობის. „სოფლის“, ბუნების ეს თაყიებურება ზმარად ადამიანთა უხედურების მიზნით კი ხდება, რაც მათ გულმსწერობის იწვევს:

ვა, სოფელთ რა შიგან ხარ,
რაა გვაბრუნებ, რა წენ გვირისა.

ჰქედვ, ჩემო, ვით გაგყვარნა
სოფელმან და ეამმან კრულმან.

აქ „სოფელი“ და „ცემა“ თუმცა განსხვავებულია, მაგრამ „სოფლის“ ძირითად ნიშნად მაინც „ცემა“ იგულისხმება, ე. ი. დროში არსებობა იგუ-

ლისხმება. სწორედ ამიტომ მათ რუსთაველი უფრო მეტად ახსენებს.

ამრიგად, რუსთაველი ხაზს უსვამს ბუნების მოძრაობა-ცვალებადობას, მის დროში არსებობას, არამართიულობას.

ანტიკური ფილოსოფიური მეცნიერების განვლიან რუსთაველის მსოფლმხედველობაზე განსაკუთრებით აქაოად ჩანს იქ, სადაც ლამარკია მატერიალური სამყაროს შემადგენელ ობიექტებზე, სიკვდილი არის სხეულის დაშლა ელემენტებად (მიწა, წყალი, ჰერია და ცეცხლი), რის შედეგად სული მატერიალურისაგან განთავისუფლდება და ზეცას შერთდება.

ღმერთის შემკედრე, ნეთუ კვლად
დამხსნას სოფლისა შრომისა
ცეცხლსა, წყალსა და მიწასა,
ჰაერთა თანა შრომისა
მომცენს ფრთენი და აღფრთინდვ,
მივხედვ მას ჩემსა ნდობსა,
დღისით და ღამით ვხუცდვოდვ
მზისა ელვათა კრთობსა.

ჩვენი სატყვებით ეს ნიშნავს შემდეგს: ღმერთს შემკედრე, რომ ისევ დამხსნას ამქვეყნიური ტანჯვისაგან, სახელდობრ სამყაროს ოთხი ელემენტის — ცეცხლის, წყლის, მიწისა და ჰერის — სამეფოში უოფისაგან, მომცენს ფრთენი, რომლებიც ამოფრთენ ზეცაში, სადაც მარადილი („ღამისით და ღამით“) მზიური ელვარებაა. ამ შემთხვევაში სიკვდილი წარმოდგენილია როგორც მატერიალური ელემენტებისაგან განთავისუფლება, რაც ნიშნავს სულის დამკვიდრებას მარადიულ ზეცურთა საუფროში.

იგივე შეხედულება ჰეორდება „ვეფხისტყაოსნის“ სხვა ადგილზე. სატყფოს უიმეო მქნით განწამები ტარბელი ავთანდილს ეუხნება:

სიკვდილი მახლავს, დამხსენ,
ხანსაღა დავკუოფთ მციერესა,
არ ცოცხალ ვყო, რას ვაქწევ,
რა დავრჩე ზელსა მხდი რასა?
დამშლიან ჩემნი კავშირნი,
შეერთვივარ სულთა სირასა.

ე. ი. თავი დამანებე, ვკვდები, ცოტა ხანს კიდევ დავკუოფ ამ ქვეყნად. დავ, მოკვადე („არ ცოცხალ ვყო“), რაში გამოგადგები შეშლილი („ხელი“) ცოცხალიც რომ დავრჩე; დაიშლებიან ჩემი სხეულის შემადგენელი ობიექტები (კავშირნი) და ზეციურ სულებს შევუერთდები.

საურთადებოა ისიც, რომ რუსთაველი, რომელიც სულის უკვადებას აღიარებს, თვლის, რომ სული ჩაახლებულია სხეულში, რომელიც ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ კვლავ ზეცას უბრუნდება. სწორედ ამას უნდა ნიშნავდეს რუსთაველის მიერ ნახმარი ფრაზა: „კვლად

დახსენას სოფლისა შრომასა", ე. ი. ისევ („კვლა“) დახსენას ამქვეყნიური ტანჯვისაგანო. ავღღასხმება, რომ ამ ქვეყნად მოხელამდე (დახადებამდე) მის ხელში ამ ტანჯვისაგან დახსენადი იყო, ზოლო სიკვდილის შემდეგ კვლავ ვეღვ მდგომარეობას უბრუნდება. ზუსტად ასევე ემისი ათანე პეტრიწს სიკვდილის ხაყითი, სიკვდილი, მისი აზრით, არის

...განყოფი სხეულთაგან
სულისა პირველ ზანამსა მის მსჯავრისა
მოსულისა, რა გამს ოთხნი ესე დიარღუნენ
და მუნვე მიღვენ, სადაათ პირველ
მოვიღეს.¹⁹

ჩვენი სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს ნიშნავს შემდეგს: სიკვდილი არის სხეულისაგან ხელის გაწორება, რაც მაშინ ხდება, როცა სხეულს შემადგენელი ოთხი ელემენტი — მიწა, წყალი, ჰერა და ცეცხლი — ცალ-ცალკე დაიშლება და დაბრუნდება აქ, საიდანაც მოვიდა („მუნვე მიღვენ, სადაათ პირველ მოვიდეს“).

ამასთან დაკავშირებით ცნობილმა რუსთველმა პ. ინგოროვამ წამოაყენა მამოთეზა, რომ თითქოს რუსთაველი მანიქვეელი იყო და აზიარება შეტემაზისიზმის თეორიას, რომლის თანახმად ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ მისი ხელი სხვა ცოცხალ ორგანიზმში გადასახლდება. შეტემაზისიზმის თეორია ჭერ კიდევ ვმბედოვლებთან გვხვდება, რომელიც, პ. ინგოროვას მტაკიკებით, აღმოსავლეთში გადმოხუნლა და მანის (III ხ. ახალი წელთაღრიცხვით) შეუთვითება. მანის მოძღვრება — მანიქვეელობა — გავრცელებული უყოფლა საქართველოშიც.²⁰ ამ მოძღვრების ასახვას, პ. ინგოროვას აზრით, „ვეფხისტყაოსანშიც“ ვხვდებით. საბუთად იგი ახანებებს ცნობილ ადგილს ნესტანის წერტილიდან ტარიელისაღმა („ადმერთსა შემედერთ...“), რომელიც ზეშით მოვტანეთ.

პ. ინგოროვსა ფიქრობს, რომ აქ მოცემულია მანიქვეელური კონცეფცია ხელუბნის გადასახლუბის (შეტემაზისიზმი) შესახებ. ხელის შექრწვა (სიტყვას „ჭრისასა“, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პ. ინგოროვსა, ცვლის სიტყვით „ჭრისასა“) ხაზაროს მატერიალურ ელემენტებთან, რასაც მისი აზრით, რუსთაველი აზიარებს, მანიქვეე-

ლური თვალსაზრისითა და ქრისტიანული კონცეფციას ეწინააღმდეგება.²¹

ამ თვალსაზრის უფრო მეტი მოწინააღმდეგე მყავს, ვიდრე დამცველი: აკად. კ. კეკელიძე თვლის, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ მთელი შენაარსი დამატრალურად ეწინააღმდეგება მენიქეიზმს, რომელიც კრძალავს ქალის სიყვარულს, კორწინებას, შეილებს გაწნას, ნადარობას, ქეთისღვინის ხმას, ომს, ტუთილის თქმას, მასწობას, ვაჭრობას და ა. შ. „ვეფხისტყაოსანში“ კი ვერღა იხიან გვხვდება. ეს ნიშნავს, რომ რუსთაველი არ არის მანიქვეელი.²²

სხვა რუსთველოლოგებს ამტკიცებენ, რომ მანიქეიზმი ასკეტოზია; რუსთაველი, კო, ცხადია, არ იყო ასკეტი. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორსა არ შეიძლებადა ასკეტი უოფაღიყო.

პროფ. მ. გოგინბერიძე თვლის, რომ „რუსთაველს ხანთო არაფერი მქონია მანიქვეელობისთან“.²³ მისი აზრით, მანის მოძღვრებაში გაღმერთებულა მთავარ, რუსთაველი კი მას არა მარტო არ აღმერთებს, არამედ, პირაქით, დახად შეფახებას აძლევს:

მო, მთავარო, შემებრალე,
ვილცი და შენებრ ვმკლდები,
მზე გამაყესებს, მზევე გამლესს,
ზოგჯერ ესვლდები, ზოგჯერ ვწვლდები.

ერთი სიტყვით, თითქოს უდავო უნდა იყოს, რომ რუსთაველი არ იყო მანიქვეელი დაარც შეტემაზისიზმის თეორიას აზიარებადა.

რუსთველოლოგა შორის დავას იწვევს „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის დამოკიდებულება ნეოპლატონიზმთან. რიგი მკვლევარებისა მას ნეოპლატონიკოსად თვლის, სხვები კი ამ დებულებას უარყოფენ. კემშარბიტებასთან უფრო ახლოს დავას ის აზრი, რომ რუსთაველი არ უყოფილა არც ნეოპლატონიზმის მიმდევარი და არც „ორთოდოქსალური არისტოტელი“.²⁴ აკად. კეკელიძე ხანართლიანად შენიშნავს, რომ „რუსთაველი არ ხანს ისეთ მოაზროვნედ, რომელიც რომელიმე ფილოსოფიური დოქტრინის ვიწროდ შემოგარდულ ნებუში ეტეოდებს“.²⁵ რუსთაველი, პირველ უოვლისა, პოეტი იყო და არა ფილოსოფოსი, ამიტომ შეიძლება ვილაპარაკოთ მის ფილოსოფიურ იდეებზე და არა ფილოსოფიურ სიტყვებზე.

შ ე ნ ი შ კ ე ს ი ბ ი:

1 შ. ხიდაშელი, იოანე პეტრიწი, თბ., 1956, გვ. 80.
2 მატერიის ნარადიულობა და არისტოტელეს გავლენას რუსთაველზე ხაზი გაუსვა პროფ. მ. გოგინბერიძემ (იხ. მისი რუსთაველი, პეტრიწი, პრელუდები, თბ., 1961, გვ. 25). მაგრამ მ. გო-

გინბერიძე ფიქრობს, რომ აქ საქმე გვაქვს „არაბულ არისტოტელიზმთან“. ჩვენი აზრით, არისტოტელეს არაბულ გადამწვევებს არაფერი ახალი არ შეაქვს ამ საყთოში, ვინაიდან მატერიის მარადიულობის იდეა არისტოტელეს ნაწერებში სრულყოფილადია წარმოდგენილი.

3 „უსაბოს“ ცნების ამ ინტერპრეტაციას ეუ-
რადლება შაიკია პროფ. შ. ზიდაშელმა (იხ. მისი
„რუსთაველის ესთეტიკური შეხედულებანი“
კრებ. „ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტო-
რიის ნარკვევები“, კრ. I), თბ., 1973.

4 ს. ს. ორბელიანი, სიტყვის კონა, თბ., 1949,
გვ. 563.

5 იქვე, გვ. 721.

6 შ. ზიდაშელი, რუსთაველის ესთეტიკურა
შეხედულებანი, კრებულში: ქართული ფილოსო-
ფიური აზრის ისტორიის ნარკვევები, კრ. II,
გვ. 31.

7 პაულე ინგოროყვა, შოთა რუსთაველი. იხ.
წიგნი: შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი,
თბ., 1970, გვ. 146.

8 შ. გოგიბერიძე, რუსთაველი, პეტრიწი,
პრელუდიები, გვ. 50.

9 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ის-
ტორია, ტ. II, თბ., 1958, გვ. 190.

10 ი. ლოლაშვილი, იოანე პეტრიწი — კიმპუ-
შელი. წიგნი: იოანე პეტრიწი, სათნოებათა
კრებ. თბ., 1968, გვ. 143.

11 პეტრე იბერიელი, შრომები, თბ., 1961,
გვ. 32.

12 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ის-
ტორია, ტ. II, გვ. 37.

13 შ. გოგიბერიძე, რუსთაველი, პრელუდიები,
გვ. 25.

14 იხ. იოანე პეტრიწი, შრომები, ტ. II,
გვ. 25.

15 ს. წერეთელი, ანტიკური ფილოსოფია,
თბ., 1968, გვ. 428.

16 სულხან საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა,
გვ. 588.

17 იქვე, გვ. 619.

18 პ. ინგოროყვა, სიტყვა „ძრომისა“ ცვლას
სიტყვით „ძრწომისა“.

19 იოანე პეტრიწი, სათნოებათა კრებ. გვ. 105.

20 V საუკუნის ქართველი მთავარეპისკოპოსი
მოზილანი შანიჭეველი იყო.

21 პ. ინგოროყვა, შოთა რუსთაველი, იხ. წი-
გნი: შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, გვ.
145-148.

22 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ის-
ტორია, ტ. II, გვ. 188.

23 შ. გოგიბერიძე, რუსთაველი, პეტრიწი,
პრელუდიები, გვ. 41.

24 იქვე, გვ. 26.

25 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ის-
ტორია, ტ. II, გვ. 181.

საგვრი თურნაძე

ანრი ბარბიუსი და ქართული კულტურა

გამოჩენილმა ფრანგმა მწერალმა, საფრანგეთში სოციალისტური რევოლუციის ერთ-ერთმა დამამყვიდრებელმა, მშვიდობისა და თავისუფლებისათვის დაუცხრომელმა მებრძოლმა ანრი ბარბიუსმა მთელი თავისი ძალა და ენერჯია მშრომელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესებისათვის ბრძოლის მოახმარა. 1917 წელს ოქტომბრის დიდმა რევოლუციამ მძლავრი იდეური ვაჟდენა მოახდინა ახალგაზრდა მწერალზე, იგი გადაქრათ დაჯდა საბჭოთა კავშირის მხარეზე. მრავალი ნაშრომი მიუძღვნა საბჭოთა კავშირში სოციალისტურ მშენებლობას, მის პროპაგანდას საზღვარგარეთ.

ანრი ბარბიუსის „ცეცხლი“ იწყება ახალი ხანა დასავლეთ ევროპის პროგრესულ ლიტერატურაში. ბარბიუსმა თავისი გზა პირველი მსოფლიო ომის ხანგრძლივან დაიწყო; იგი ფრონტზე უბრალო ჯარისკაცი იყო. ამ გზამ მწერალი სოციალისმისა და მშვიდობის ბანაკში მიიყვანა. თავის წიგნში „მეზობლის სიტყვები“ მწერალი წარმოგვადგენს, როგორც მებრძოლი მშვიდობისა და პროგრესის ძალების შესამჯობრობლად სოციალისტების ქვეყნის გარშემო. ბარბიუსის სახით კაცობრიობას მოვლენა თავისუფლებისა და მშვიდობის დიდი მებრძოლი, კაპიტალისტური წყობილების მანკიერების მამხილებელი. მწერალის მიერ შექმნილ მხატვრულ ნაწარმოებებში აღბეჭდილია ჩვენს ეპოქის სოციალური ძვრები. გამოჩენილი ფრანგი მწერალი, „ლუმენატის“ უოფლი რედაქტორი პოლ-ვიან კუტიურისი, სამართლიანად წერს: „ომმა, რომელშიც ანრი ბარბიუსი სხვებთან ერთად მონაწილეობდა აღაშროთა იგი და პაოფისტი რევოლუციონერად აქცია. ხანგრძლივში მოხდა მისი გადაწყვე-

ვები გარდატეხა, რომელმაც ბარბიუსი სოციალისტურ ანტიმილიტარიზმთან მიიყვანა“!

მწერალმა გვიჩვენა, რომ ყარაღური ომის ცეცხლში იბადება ადამიანთა გულში მოშავლის იმედი და სამართლისათვის ბრძოლის სურვილი ჩნდება. ბარბიუსი იწყებს ბრძოლას მოწინავე ფრანგი მწერლებს გახერთიანებლად მშვიდობისა და დემოკრატიის ბანაკში, ითვლისწინებს საბჭოთა ლიტერატურის იდეური შემოქმედებითა გამოცდილებას, გადაჭრით ამხილებს ოპორტუნისტულ განწყობილებებს ლიტერატურის ფრონტზე. იგი ფრანგ მწერლებს მიმართავს ახროლონ რეალიზმისათვის, „ზელოვნება ხელოვნებისათვის“ პროპაგანდის წინააღმდეგ.

1932 წელს ბარბიუსმა გამოაქვეყნა წიგნი „ზოლა“, რომლითაც თავისი წვლილი შეიტანა პროგრესული ფრანგული ლიტერატურის იდეურ და შემოქმედებითი წინხვლის საქმეში. ავტორი განიხილავს ზოლას იდეურ და შემოქმედებით გზას, რომელსაც კლასიკური ფრანგული ლიტერატურის ტრადიციებს, ბალზაკისა და ჰიუგოს მემკვიდრეობას უკავშირებს. ბარბიუსი მალად შეფასებას აძლევს ზოლას, ამავე დროს, აკრიტიკებს მის ნატურალიზმს და საერთოდ ნატურალიზტურ სკოლას.

„ზოლას“ შემდეგ დაწერილ ნაწარმოებებში ბარბიუსი ხვამს საკითხს ფრანგულ ლიტერატურაში სოციალისტური რევოლუციის დამყვიდრებას საქართველის შესახებ.

ვ. კ. ლენინმა მალაღი შეფასება მისცა ბარბიუსის რომანებს — „ცეცხლი“ და „სიცხადეს“. დადი ზელადი წერდა: „მასებში რევოლუციური შეგნების ზრდის უველგან შემჩნეულა. მასობრივი მოვლენის ერთ-ერთ განსაუტრენიო თვალსაჩინო დადასტურებად შეიძლება ჩითვა-

ლოს ანა ბარბიუსის რომანები „ცეცხლი“ და „სიციხე“. პირველი უკვე გადათარგმნილია უკვე ენაზე და ვერცელებულია ნაფრანგეთში 230.000 ეგზემპლარის რაოდენობით. სრულიად უშეცარიის, იდეებითა და ცრურწმენით მხოლოდ დაბნელებული ობიექტებისა და მასში მოხუხევი ადამიანის გადაქცევა რევოლუციონერად სწორედ ომის შეგავლენით ნაჩვენებია არამეცნიერული სიბღვირით, ნიჭიერად და მართლად“².

ბარბიუსი საქართველოში განსაკუთრებით დაინტერესდა მას შემდეგ, რაც მწერალმა ინსული ჩვენი ქვეყანა და დარჩა მასზე წიგნი — „ი, რა უფერო საქართველოს“. ამ ხანებში ქართულად ბარბიუსის მრავალი ნაწარმოები ითარგმნა. მისი პირველი მთარგმნელი თედო სახოკია იყო. გარდა ამისა, გამოქვეყნდა მწერალმა არისტო კუმეშაძემ თარგმნა ბარბიუსის მრავალი მოთხრობა და პუბლიცისტური ნაშრომი. არისტო კუმეშაძემ ა. ბარბიუსი გაიცნო ჯერ კიდევ 1914 წელს, პარიზში. ა. კუმეშაძე მოგვითხრობს: „1914 წელს, წარმოესმე ვაცხარებული ომი, ვსივარ ვსივარ „ლუშანიტის“ რედაქციის მდივნის პოლ-ვიან კულტურის სამუშაო კანონით. უფროდ კარა ვადლო, შემოვიდა მაღალი, სახედავლელი ვაჟი და მდივანს დაუწყო საუბარი. პოლი მუხუხუხი: ვაჟივით, ეს არის ჩვენი კორესპონდენტი, მწერალი ანა ბარბიუსი. მე ჩამოვართვი ხელი და მივეხმარე. ბარბიუსი ფრანკადან იყო ჩამოსული. ვაჟის სტატია შეხთავა. კულტურამ შემომთავაზა მეთანმშრომლობა „ლუშანიტში“. ვწერდი წერილებს „პატრას“ ფსევდონიმით საქართველოს შესახებ, ამავე დროს, ვუყავი ვაჟით „სახალხო ფურკლას“ კორესპონდენტი, ვაწვით ვაწვდიდი მასალებს პარიზიდან. პარიზში უფრის დროს დავწერე ორი მოთხრობა: „უფსკრული“ და „ქალი“.

1927 წლის 8 ოქტომბერს მეორედ შეხვდა ბარბიუსს თბილისში, მწერალთა სახალხო მივ-პარტო სიტყვით და შევახსენე ჩვენი პარიზში შეხვედრის ეპიზოდი, მწერალმა მაღლიერების გრძნობით გაიხსენა ეს ეპიზოდი და გადამოც-ნა“³.

ბარბიუსის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე ქართულ ეთნოლოგიურ-გაზეთებში გამოქვეყნებულია ცალკეული წერილები. პარტ. დ. ფანჭულიძის წიგნის „ფრანგი მწერლების“ ერთი თავი ბარბიუსის შემოქმედებას ეძღვნება. ამას გარდა, უცხო ენათა ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომელმა თამარ საქაია 1955 წელს დაიცვა საქან-დოქტორ დისერტაცია თემაზე: „ბარბიუსის შემოქმედებითი გზა“.

ანა ბარბიუსი დაიბადა 1893 წლის 17 მაისს, ქ. ანერში (საფრანგეთში), ლიტერატორის ოჯახში. 1893 წელს იგი შექვათო როლანის კოლეჯში, სადაც მოხავალი მწერალი დიდ ნიჭს ამჟღავნებს, ეველი საგან-საგანებზე სწავლობს. კოლეჯის დირექტორმა მას ქალების სკოლაში აქილადობს.

1891 წლის 15 სექტემბერს ანა ბარბიუსი ანაბერს გამოცდის ლიტერატურაში მაკალაობის ბარისზე. 1898 წელს ანა ბარბიუსი შედის სორბონის უნივერსიტეტის ლიტერატურულ ფაკულტეტზე, სადაც მოხავალი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ეუფლება დასავლეთ ევროპის ლიტერატურის ისტორიას.

ბარბიუსი ლექსების წერას იწყებს ორმოცეტი წლის ასაკში, მეცდამს მათ სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემებში. 1895 წლის ზოფულში გამოდის მისი ლექსების პირველი წიგნი „მტარალ-ნა“, რომელიც ლიტერატურულმა საზოგადოებრიობამ ვალთბილად მიიღო. მწერალმა იმად, როდობის ომის მიუდღვარ რომანები: „ქოქსეთი“, „ცეცხლი“, „სიციხე“, „ქალათხი“ და მრავალი სხვა მოთხრობა და რომანი. მის შემოქმედებას მაღალ შეფასებას აძლევდნენ ვ. ი. ლენინი, ა. ბ. სტალინი, მ. ტორევი, პიერ სემარა, მარსელ კაშენი, გიორგი დამბირივი, რომენ როლანი, მაქსიმ გორკი და სხვანი.

1923 წელს ა. ბარბიუსი შედის საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის რიგებში და ბილწმდე ერთგული რჩება მისი. ამ წელს იგი წერს რომანს „მარსულები“, რომელშიც აღწერილია კაცობრიობის ჩაგვრის ახტორია, ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლუატაცია. ა. ბარბიუსს საქართველოში ჩამოსვლაშივე წაიხთულია ჰქონდა წერილები საქართველოს შესახებ. ჯერ კიდევ 1904 წელს ეან ეორგმა „ლუშანიტში“ მოათავსა საქართველოს შესახებ წერილები, რითაც ბელა შეუწყო ინტერესს ქართული კულტურისადმი.

ჩვენი საზოგადოებრიობა დიდა სიხარულით შეხვდა ცნობას საქართველოში ბარბიუსის ჩამოსვლის შესახებ. ეურნალი „ნათლიების მუხაი“ მოითხოვლებს აუწყებდა: „საბჭოთა კავშირის ისტორია და საქართველოშიაც აიარებს ჩამოსვლას საფრანგეთში თანამედროვე დიდი მწერალი და პოლიტიკური მღვაწე ანა ბარბიუსი. ბარბიუსი კომუნისტი, ის მსოფლიო სახელის მწერალი და მისი ნაწერები თარგმნილია თითქმის ყველა კულტურულ ენაზე. აღბა ეს დღეოღავა ადამიანი მუშაობს დიდი ხანთა-შორისო ორგანიზაციის მოწეობაზე ფაშოშის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამიგად, ანა ბარბიუსი კალშითა და საქმით ერთგულად ემსახურება სოციალისტური რევოლუციის საქმეს და რა ვახავარა, რომ მას დარბუღლად აფასებენ და აღტაცებით შეხვდნენ საბჭოთა რუსეთში“⁴.

1927 წლის 8 ოქტომბერს ანა ბარბიუსი თბილისში ჩამოვიდა. ამავე დღეს, ხელოვნების სახალხო, მწერალთა კავშირმა მქონდას სტუმრის სასტუმროსად გამართა საზეიმო სხდომა, სადაც ვალთბილად მიხვალწნენ საფრანგეთის კომპარტიის წარმომავანდის. „საფრანგეთა ჩვენივის არც ისე უცხოა, — ამბობს მწერალი კავშირის თავმჯდომარე სილიბიტრი თოდია, ჩვენ აღვიზარდით პარიზის კომუნის ვაცეოღი-ბზე. ნაცრობა ჩვენივის საფრანგეთის ლიტერა-

ტურაც. მაგრამ ჩვენთვის განსაკუთრებით ძვირფასია ანრი ბარბუსის სტუმრობა. ამხანაგი ანრი ბარბუსი ძვირფასია ჩვენთვის არა მარტო როგორც მწერალი და ლიტერატორი, არამედ როგორც მებრძოლი, რევოლუციონერი და პირველი მუშათა და გლეხთა სახელმწიფოს შედარებით ახლანდელ ძვირფასობა ჩვენთვის მისი შემოქმედება, ვადღენითლი ამ რევოლუციური სულით. თანამედროვე საფრანგეთი, მისი მმართველ კლასები ჩვენ დღეს არ გეწყალობენ, ისინი ისწრაფვიან ჩვენთან ურთიერთობის გაწყვეტებას, მაგრამ ჩვენ ვართ მტკიცე კავშირში საფრანგეთის პროლეტარიატთან და ამ კავშირში ამხანაგი ა. ბარბუსი არის მტკიცე რგალი.⁵

მწერალთა კავშირის სახელად სტუმარს ფრანგულ ენაზე მიმართა მწერალმა და მთარგმნელმა არისტო კუმბამემ. „ჩვენ ქვეყანას, — ამბობს ორატორი, — ზევრა უნდავს სხვადასხვა რწმენის და პროფესიის უცხოელი. ზოგნი ჩვენთან მოდიოდნენ, როგორც იარაღდამართლნი მტრნი, ზოგნი, როგორც მედიდურობით სხვე და თავისული ცივილიზატრები, ზოგნიც მოგზაურნი — მოულოდნელი განცდებითა და ეგზოტიკური სანახაობით დაინტერესებულნი, მაგრამ ვერცერთ მათგანს ვერ მოუცლია ჩვენს ცხოვრებასთან ახლოს მოხვლა... მის სიღრმეში ჩაბედევა და იქ ხალხის საქარებათა ამოცანები, სახელმწიფო, ეს დრო წყადი, და თქვენ მოხვედით... ჩვენ დიდათ ვაფასებთ ფრანგ პროლეტარულ მწერლობის მოღვაწეობას და ამავე, რომლითაც ისინი მხარში უდგანან საფრანგეთის პროლეტარიატს და ამხნევენ მას გმირულ ბრძოლაში. ჩვენ გვჯერა, რომ თქვენ, საფრანგეთში დაბრუნებისას, როდესაც იტყვით სიმართლეს ჩვენს ქვეყნის ცხოვრებას შესახებ, არ დაივიწყებთ არც ქართველ მწერლებს, რომლებიც შეიძლება ახლა გვყარდ თანამშრომლობენ საქართველოს მთავრობასთან ახალი ცხოვრების — სოციალისტების განსახორციელებლად. რადგან ქართველი მწერლები დაწმუნებულნი არიან, რომ მხოლოდ სოციალიზმი განახლებს ძველს კაცობრიობას“.

მიზეზად ქავახიშვილმა თავის სიტყვაში აღნიშნა: „დღეს ქართველი მწერლები პირველად ხედვიან თავიანთ სასახლეში თავის შორეულ მომებს, მიუღ ქვეყანაში ცნობილ ლიტერატორს. მაგრამ აქამდე ჩვენ უცხოურად ვიუაით ერთმანეთს დამოხრებულნი, ხილი სუფარად ზეირად ვადმოგვალხავს მაძიელი და შემოცხულებათ თქვენს გონებრივ სამყაროში, რადგან ასეთია სიტუაციის ძალა. მიხთვის არ არსებობს არც მანძილი, არც დრო და არც კედელი, ახლა თქვენ უცხოურად ადვილიც ვადმოლახეთ და შორეულ საქართველოში შემოიხედეთ. თქვენი სტუმრობა ფრანგ ბანშობელა, მაგრამ მაინც იმედი გვაქვს, რამდენიმე დღეში მაინც ზევრს ნახვით და პირუთყვნილ სიმართლეს წაიდებთ თან“.

შემდეგ ვრცელ სიტყვას ამბობს ა. ბარბუსი.

იგი შეეხო ლიტერატურის მნიშვნელობას პროგრესისათვის ბრძოლაში, ილაპარაკა თავის ღმერთად მუშათა კავშირისადმი. „შე შემიძლია, — თქვა ანრი ბარბუსმა, — ამ აღტაცების გამოთქვა, რომელიც ჩემში გამოიწვია თქვენმა თბილმა შეხვედრამ. მე ბევრი ვამიჯონია თქვენს სტუმართმოყვარეობაზე, მაგრამ სინამდვილემ უოველგვარ მილოდინს გააჰგაზა. სხვა მომეცით გულითადი მაღლობა გამოცხადდით ასეთი შეხვედრისათვის. ჩემი აქ ჩამოსვლის მიზანს საქართველოს მედგომარეობის გაყენობაა. ამ მიზანს ჩემი მოგზაურობის დღეურებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. მე მაინტერესებს საქართველოს როგორც პოლიტიკურ-ეკონომიკური, ისე კულტურული ცხოვრება. შე მაინტერესებს თქვენი ლიტერატურა. აქ ილაპარაკეს საფრანგეთის ლიტერატურაზე. თანამედროვე ფრანგული ლიტერატურა თავისი უდიდესი ნაწილით ემსახურება ბურჟუაზიის საქმეს. ას შენაარსით ამოიწურა, ამოშრა, ვადიჩემა ვადეპარბებულ ფორმალშიში. ვადეპარბებულნი განმთავლებს ფორმისა, შენაარსის დაყენს პარონებში აიხსნება მისი სოციალური ცხოვრებისაგან მოწყვეტით... თანამედროვე ფრანგული ლიტერატურა შეიძლება გამოდგეს როგორც ვასართობი, მაგრამ არა როგორც სოციალური ცხოვრების შემოქმედებელი. მე მწამს, რომ სოციალური ვარდაქმნები საფრანგეთში, მომავალი რევოლუცია გამოიწვევენ ზელოვნებისა და ლიტერატურის განახლებასა და აუვაყვებას, მის შენაარსულ ვარდაქმნას... ერთხელ კიდევ მაღლობს ვიდღვნით მეგობრული შეხვედრისათვის“.

ა. ბარბუსი, სილიბისტრო თობრის თანხლებით, 9 ოქტომბერს დასავლეთ საქართველოში გაემგზავრა. მწერალმა ათი დღის განმავლობაში მოიარა ქალაქები და სოფლები, ესაუბრა გლეხებს, მუშებს, საშხედრო პირებს. ამ მოგზაურობის შემდეგ მწერალმა შეაჯარვა დიდძალი მასალა და 19 ოქტომბერს დაბრუნდა თბილისში. ფრანგი სტუმარი დაინტერესდა თბილისის ისტორიით, კულტურის ძეგლებით, ინახულა კომსარიატები, სხვადასხვა ადმინისტრაციული და საშურენო დაწესებულება, ესაუბრა რესპუბლიკის ზელმწვენიერლებს და მიიღო მისთვის საქარის ძვირფასი ცნობები.

1927 წლის 19 ოქტომბერს ფრანგი მწერალი ინახულა „კომუნისტის“ საეციალურმა კონსესპანდენტმა. მათ შორის გაიპარათა გულმადილი საუბარი. ანრი ბარბუსმა თქვა: „ჩემ მიერ საქართველოში ნახვისა და ვაგონილის შემდეგ, შე უნდა ვთქვა, რომ უოველ გულწრფელ ადამიანს დღევანდელ საქართველოსთან ვაცნობის შემდეგ არ შეუძლია არ აღიაროს, რომ საბჭოთა ზელი-სუფლებმა საქართველო ჩააყენა ასეთ ზელსაყრელ მეგობრეობაში, რომლის შესავსი არ ახსოვს თანამედროვე ისტორიას.“

მე წინათაც არ მჭეროდა საქართველოს მტრების, შენშევიციების ცლილქამება, მაგრამ სანდა-

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ხან ვფიქრობდა, რომ იქნება კარგეული ხალხის ამ შტრებს მართლაც მოეპოვებათ სიმართლის ნატაშილი. ეხლა მე დავრწმუნდი, რომ ვეულოფერი, რაც საქართველოს შესახებ უცხოეთში ვრცელდება, არის საზინელი ცილისწამების კამპანია, რომლის მსგავსი იშვიათია“.

ბარბიუსი შეგვი აგრეთვე ეროვნულ საკითხს და აღნიშნა — ეს საკითხიც მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ გადაიჭრათ. ფრანგი მწერალი მრავალ საინტერესო მასალას საფუძველზე განმარტავს, რომ საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკა ნაციონალურ საკითხზე სავსებით შეეფერება ვეღა ეროვნების ინტერესებს. ფრანგმა მწერალმა ამხილა საზღვარგარეთ გავრცელებული უაღბლო ცნობები, თითქოს საბჭოთა ხელისუფლების დროს კულტურა დაკნინდა და დაქვეითდაო. მწერალი განაცხადებს: „გურჩაში შე ველაპარაკე მენწვეიკებს, რომელნიც თავგამოდებით ებრძოდნენ ბოლშევიკებს და მათ გულწრფელად აღიარეს თავიანთი შეცდომები და განსჯადეს, რომ ამჟამად ერთგულნი არიან საბჭოთა ხელისუფლებას... საბჭოთა ხელისუფლების მიღწევები იმდენად დიდია, რომ მათი ჩამოთვლა ხანმოკლე საუბრის დროს შეუძლებელია. საქართველოს შესახებ მე გამოვკვეყნებ ცალკე წიგნს, სადაც შევიცდები დაწერალებითი ოქვენსხო საბჭოთა ხელისუფლებას მალწევები ოქვენში“.

საქართველოდან გამოგზავრებისას არჩი ბარბიუსმა კარგულ ეურნად „რემედასში“ გამოკვეყნა წერილი, რომელშიც შეხსალმა კარგველ ხალხს და დაწერილები მოუთხრო კმატალის-ბურის ქვეყნების მშრომელი სოცურებაზე. ა. ბარბიუსი საქართველოდან პირდაპირ მოსკოვში ჩავიდა, სადაც მონაწილეობა მიიღო დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციისათვის წლისთავისადმი მიძღვნილ საზეიმო სხდომაზე. ფრანგი მწერალი სიტყვით გამოვიდა მშვიდობისადვის კონგრესზე, მოუწოდა ხალხებს მშვიდობის დაცვისაკენ, ამხილა იმპერიალისტების ზრახვები, კონგრესის მუშაობაში ბარბიუსის მონაწილეობის შესახებ მასალა გამოკვეყნდა 1927 წლის „პრავდის“ 3, 12, და 27 ნომრების ნომრებში. პარისში დაბრუნებისას ვაჭო „ლუმენისტებში“ მწერალმა გამოკვეყნა წერილი სათაურით „სალამი რუს მშებს“; „ჩემთვის ძალიან ძნელია გამოთხოვება მშებთან და მეგობრებთან. არასოდეს დამაფრუდება ჩემი ვულობილი მოკონება მათზე, ვინც კი ხელი გამოიწვიდა, ახლაც ვგრძნობ მათი ხელის სითბოს. ჩვე, დიდი საქმის შეგნებული და თავისუფალი მსახურნი, უაღბლოეს ხანებში ჩვენი წიგნებითი ოქვენს შესახებ მოუთხრობთ დასაფლუთ ეურკობას მშრომელებს, ვეტყვით მათ, რომ ოქტომბრის რევოლუციის მონაწილეობა შესრულეს თავისი ვადებულდება ჩაგრული ხალხების, პროლეტარიატის წინაშე. რუსმა ხალხმა, ვეღლამ, ვინც კი ამ რევოლუციას წარმართავდა, გაამართლეს იმედები.

მათი მიღწევები სრულად აშკარაა: უნდა შეგნებამ უნდა განამტიკოს უწელი ჩაგრული და ექსპლოატარებული ხალხის სახილო ნიღბა რუს ხალხსადამ“ („ლუმენისტი“, 1927, 27 XI).

ა. ბარბიუსმა პარისის ახლოს, მირმარში დაიწყო წიგნის წერა იმ მასალების საფუძველზე, რომლებიც მწერალმა საქართველოში მოგზაურობის დროს შეაგროვა. ამ წიგნის სათაური იყო: „თი, რა უყვეს საქართველოს“. ის-ის იყო, უნდა დაემთავრებინა ნაშრომის წერა საქართველოზე, რომ მწერალს დასჭირდა დამატებითი ცნობები, რაც გამოითხოვა კიდევ მოსკოვიდან, მაგრამ ასუსს დაავიანდა. ამიტომ „ბარბიუსმა გადაწვიტა თავის მდიანთან — ანეტ ვიდალთან ერთად მოსკოვში გამოგზავრება. იგი გამოგზავრების წინა დღეს მივდა საპრობლეში მარსედ კაშენთან და უთხრა: „მიუღვარ ხანმოხლოში, ჩვენს საერთო სამშობლოში“.

1928 წლის 26 იანვს ბარბიუსი, თავის მდივანთან ერთად, უყვე მოსკოვში ჩამოვიდა. მწერალი მიიღო ა. სტალინმა, რომელმაც განუმარტა ბარბიუსის მისთვის საინტერესო საკითხები. ამის შესახებ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ცნობილი ფრანგი კომუნისტი მწერალი ვან ფრევილი. „ბარბიუსმა, — იკონებს ვან ფრევილი, გვიამბო, თუ როგორ იმოგზაურა უკანასკნელად საბჭოთა კავშირში: 1928 წელს დავიწვე მასალების შეგროვება ახალი წიგნისათვის საქართველოზე, წიგნი უნდა გამოსულიყო მომავალ წელს. მე ვახოვე სტალინს მივეღე და თან მოვამზადე კითხვები, სულ მქონდა 160 კითხვა. არა მგონია, — გავიფიქრე მე, — სტალინმა დააკმაყოფილოს ჩემი თხოვნა, თანაც ვერ წყარუტყვდი ჩემი პირადი ინფორმაციისათვის მისთვის ძვირფას დროს. ამხანაგმა სტალინმა მისთვის ჩვეული თავაზიანობით მომიღო. მე მას ვავიცი ჩემი წიგნის მიზანდასახულობა, იგი ნაყოთანა საკითხს ეხებოდა, პრობლემებს, რომლებიც ა. სტალინს მიერ გარკვეული და შეცნირულად იყო დასახუტებული ქერ კიდევ 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამდე. ჩემს წიგნში მიხდოდა შეჩვენებინა, თუ როგორ დამაგრული იყო წინათ საქართველო კარბლის მიერ და როგორ გაიფრტგნა იგი მრავალეროვანი საბჭოთა სახელმწიფოს თანაწროტულებიან ხალხთა მეგობრულ ოქანში, თუ როგორ განავითარა მან თავისი კულტურა ფორმით ნაციონალური, შინაარსით სოციალისტური. ჩემს წიგნს ნიღბი უნდა ჩამოეღოტრა საბჭოთა კავშირის შტრებისათვის, საბჭოთა კავშირის ცილს რომ სწამებოდეს.

ა. სტალინმა მოიწონა ჩემი განზრახვა და მშვიდად დამიწყო ღამარაკი. კითხვარები ჩიხბე მედლო და წასვლისას მიხდოდა სტალინისათვის დამეტრევიანა, რადგან მან ჩემი წიგნისადმი ინტერესი გამოამელევნა. ა. სტალინს ჩემი სიტყვები გადაუთარგმნეს. მივხვდი, რომ ა. სტალინმა

საქართველოს
საგარეო თეორია

ჩემს ყველა კითხვას უპასუხა ისე, რომ არც კი უნახავს ჩემი კითხვები".⁸

ბ. სტალინთან კონსულტაციის შემდეგ მწერალს საშუალება მიეცა დაეწერა წიგნი საქართველოზე. ბარბოუსი ცხოვრობდა მოსკოვის ახლოს, დასახლებულ სახლ „არხანგელსკოეში“, სადაც დაიწყო მუშაობის შემდეგ ამავე წლის 10 ივლისს დასრულდა პუბლიცისტური ნარკვევა „აი, რა უყვეს საქართველოს“.

ბარბოუსი თვითმფრინავით ფრენის დროს ავად გახდა და სამკურნალოდ ქერ ყიზილში ჩავიდა, შემდეგ ორი თვე დაჰყო ვაგრაში. ბარბოუსმა წინასწულად ქართველი ხალხის დასურება — 1929 წელს თბილისელში გამოცემილი „ფლამარიონმა“ გამოცემა მისი წიგნი „აი, რა უყვეს საქართველოს“, რომელიც ფრანგულიდან თარგმნა ქართულ ენაზე არისტო კუშნაძემ და 1930 წელს გამოცემა სახელგამთხ. რუსულ ენაზე წიგნი დღემდე არ თარგმნილა, ამ წიგნის მხოლოდ ორი თავი დაიბეჭდა 1928 წლის გაზეთ „იწვეტიის“ 27 ივლისის და 5 აგვისტოს ნომრებში სათაურით: „თამარდროვ ქართველი და ამიერკავკასია“. ბარბოუსის წიგნი მარხულ კაშენმა „ლუმიწიკში“ შეთარგმნა აღმოსავლურული რეცენზია, მოუწოდა მკითხველებს აუცილებლად გასცნობოდნენ მას. წიგნი მართლაც ხელიდან ხელში გადადიოდა, მას ვატაციები კითხულობდნენ, ეცნობოდნენ ქართველი ხალხის ისტორიას, მის უბრალოდ და მოუკიდებლობისათვის. მრავალმა უბრალოდ ამ წიგნით მიიღო მრავალმხრივი ინფორმაცია საქართველოს შესახებ. წიგნის ავტორს თავს დაესხნენ ყველა ჭრიის რეაქციონერები, მწერალს ბინაზე უზავნიდნენ წერილებს, შეურაცხყოფას აუწებდნენ და ემუქრებოდნენ.

წიგნი შედგება ხუთი თავისაგან: „კავკასიის საღამოები“, „იდეები“, „რა მოხდა“, „მიღწევანი“, და „ეროვნება და თავისუფლება“. პირველ თავში მწერალი დააქვრებლად აგვიწერს თავის შეხედულებას საქართველოს მშრომელებთან. ავტორი თავის მოკვლევას სიფელ იანვრულად იხსენებს: „ამ საღამოს გაცნობილი სახეები მკაფიოდ აღიბეჭდნენ ჩემს მეხსიერებაში. ამერული ოდის ჩინებულ დარბაზში ვუსხდით მაგდას იდაყუდარდნობილი. ოთხი საათი ვიარეთ ცენთი ბორბებსა და ბნელად, ვიდრე აქ მოვიდოდით. ამ წუთიდან, როცა ანაზღად თავმოყრილ ხალხს ცხენიდანვე მივესალმეთ, ხეობები და ქალები თვალის დასამხამებაში ბინდმა მოიცვა... ნეტავ სად ვართ? საფრანგეთი შოჩხაა, არც რუსეთია ახლოს. საქართველოში ვართ, შევადრ ვერაში“.⁹

ბ. ბარბოუსი უწრადლებას აქცევს ქართველი ხალხის სიღამაზეს, კეთილშობილებას, გულწრფელობას და სიღარბახილებს. ფრანვა მწერალი იძლევა ქართველი ხალხის კულტურის დასახათებას, დიდი სიუყარული აღწერს თამარ შეფისა და შოთა რუსთაველის ეპოქას, აღნიშნავს რომ თამარ შეფე აქ უყველან უყვარო, მის შესახებ

ლევანდებია შეგმნილი... მრავალმხრივ გამოხატულია მისი სახე: „...ქართველი ხალხის გულში წმინდად არის დაცული შოთა რუსთაველის დიდი სახელი, გენიოსისა, რომელმაც საქართველოში, შუა საუკუნეების მიწაზე, უმდიდრესი ხალხთა შორის მოახსოვა და შეგვარბა“.

შემდეგ ავტორი ვადალს მიუღის თვითმკურნალებლის დროის დასახათებაზე და თავისი ერთ პერსონაჟის კობიძის პირით მოგვითხრობს ხალხის დღეობა ცხოვრებაზე. „ჩემ დედამამიწულია შორის, — მოგვითხრობს კობიძი, — მე ყველაზე უმდიდრესი ვიყავი, თვალში რომ ჩავვარდნილი, ხელსაც არ ამოისვენებდნენ, რადგან ავად ვიყავი. ჩემთვის რა იყო საჭირო. ვადასახადის ამკრებმა, რომლმაც ორი მანეთი გვემართა, ვალში ძროხა წავგართვა. ყველანი დავდედნეთ ტირილითა და ვედრებით, ძროხაც კი ვაუძალდა, წყულა არ ხურდამ... ჩემი პაწია და ყვავილებს ჰყოიდა. ერთხელ ვალე მდიდარს ვადავად საყურთარის ეტლით, მთელი კალთა ყვავილები წაერთმია და როცა კატარა საფასური ეიხოვა, შეეტლეს სულ შოღლით გაეხებინა იგი“.

ავტორი დიდ ყურადღებას უთმობს ეროვნულ საეთებას: ხაჯანბანი აღნიშნავს, რომ ამიერკავკასიაში, ცარიზმის დროს, ერებს შორის ადგილი ჰქონდა სინტემატორ შეზღა-შემოხლას. მწერალი აღნიშნავს საქართველოში ეროვნებათა სიმრავლებს, ჩამოთვლის ორმოცამდე ეროვნებას, რომელთაც წარსულში უმოწყალოდ ჩავრადნენ. მუღის მოყრობა ცდილობდა, რაც შეიძლება მეტი შემოსავალი მიეღო თავისი კავკასიური ახალშენებლად, შთაყარა კი გამარხებელი პოლიტიკა იყო, რომელიც ზღუდავდა და კრძალავდა ქართველი ენის გამოყენებას, ხელს უწყობდა უცხოელს, რათა სახეტყად გაემარცვა ქართველი ხალხი.

ბარბოუსი იყო ბათუმში, სადაც გაეცნო ქალაქის ცხოვრებას, მის ისტორიას; მწერალი დამაქვრებლად აღწერს აჭარაში თურქ დამპყრობთა აგრესიულ მოქმედებას, რამაც ქართული კულტურა დევრადეციაზე მიიყვანა. „თურქთა, — წერს ბარბოუსი, — აქურტ გლეხს, რადა ზედმეტა შევარცოხება ესაპაროვოდა. ვიმეორებ, შორეულ წარსულს არ გამოვუდებოთ, ვლაპარაკობთ მხოლოდ გუშინდელ ამბებზე. მაშინაც აჭარელი გლეხი დატყავებული და დღაცა იყო. აქ ქალთა გაუიდეცო კი ვავრცელებული იყო. ეს ამბავი არცთუ ისე შორეულ ისტორიულ ხანაში ხდებოდა. ისიც ფაქტია, რომ აქურთა ბუებში გლეხებს ვადებს სტაციებდნენ და ოსმალეთში მოწებად ჰყიდდნენ. როცა ეს ბორბობა ოფიციალურად შეწყდა, ამით მაინც არა შემატება რა ბედკრულ გლეხს აჭარაში“.

ბარბოუსი ბათუმში რომ ჩავიდა, აქ სწორედ იმ დღეს მიმდინარეობდა ასრ შეშუადე მოწვევის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მეორე სესია. ბათუმის სახელმწიფო არქივში აღმოჩნდა ფოტოპირი ბარბოუსის მიერ ფრანგულ

ენაზე დაწერილი წერილისა, რომელშიც მწერალი მიხვალა სხვის დედებაც: „თუ აღტყვებული ვარ, — წერს ფრანგი მწერალი, — თქვენ უღამაზენი ქვეყნის მშვენიერი ბუნებით, მით უფრო აღტყვებული ვარ იმ ეკონომიკური წარმატებით, რომელიც თქვენმა მხარემ მოიპოვა. უველგან ვნახე ახალმშენებლობანი, სხვადასხვა თაონონა ხალხის კეთილდღეობის განაშრომებულად. უველგან, ქალაქად თუ სოფლად, ვნახე საჯარო სკოლები და სკოლები, ბიბლიოთეკები, ქონსაშრობებელი, ელექტროსადგურები, სახეობი ქარხნები, ბიებნი და ზეზბი. უველგან ვნახე გულმოდგინე მუშაობა სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის... ამედი მაქვს, რომ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის ახლანდელი სესია კიდევ უფრო მძლავრად ააღვარებს საბჭოთა ხელისუფლების დიდ კავაშა ვარსკვლავებს“.

შემდეგ ბარბიუსმა იხსულა სოსში და ვაგრა. მწერალი გაეცნო ქალაქის მცხოვრებლებს, ეწვია აფხაზეთის უმშვენიერეს კურორტებს. ბარბიუსი მოგვათხრობს ქართველი ხალხის ბრძოლებზე ვარშე მტრების წინააღმდეგ. იგი აღნიშნავს, რომ საქართველო საუფრუბის განმავლობაში უმკლავდებოდა ისლამს. მწერალი მრავალი დოკუმენტური მასალით ამხილებს დამპყრობელთა პოლიტიკას და აღტყვებს ლაპარაკებს ქართველი ხალხის შეილების შაპოკობაზე. ერკლე მეორეს ფრანგი მწერალი მიიხსენებს ერთ-ერთ ბრწყინვალე მხედართაყრად, რომელიც ლუი XVI თანამედროვე იყო და თავი იხაზელა დიდ ბრძოლებში. ავტორი ეხება ამ ხელშეკრულებას, რომელიც ერკლემ მეორემ დიდო რუსეთთან და იქვე მოუთხოვს, რომ ახეთმა ვადაწვედობებამ „საქართველო ფრანკურ განდგურებას ვადაარჩინა“. მწერალი აკრიტიკებს მეწვეფეთა ლიდერებს. „მოხუცდავად იმისა, რომ მწვეფეთა მთავრობა წითელ დროსას აფრიალებდა, — წერს ბარბიუსი, — მიწემა დიდ შეკრუთეთა ხელში დავოვა, ვმეზებს მწეხბი არქონდათ. რვა საათის სამუშაო დღის ხუნებაც არ იყო, მუშაობა კანონმდებლობაც იგვედ დარჩა, რაც მეფეს დროს“.

მეოთხე თავში ავტორი ეხება იმ წარმატებებს, რომლებიც ქართველმა ხალხმა მოიპოვა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. მწერალი ამ თავიდან ცალკე გამოიყოფს ქვეთავს „საქართველო“. რომელშიც ეხება ქართველი ხალხის მიღწევებს სახალხო მეურნეობის უველა დარგში კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით, სახელდობრ: მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, კულტურის, მეცნიერების და ხელოვნების დარგებში. ავტორი აქვე საგანგებოდ ჩერდება სწავლა-განათლების საკითხზე, იგი ათავსობს აღნიშნავს, რომ უმაღლესმა სასწავლებლებმა ამ პერიოდისათვის მრავალი ნაშრომი გამოაქვეყნეს, რომელთა ნაწილი უცხოეთის ურნალ-გაზეთებში დაიხუტა. მწე-

რალი აღნიშნავს, რომ თბილისში დასრულდა საგანმანათლებლო მუშაობის ცენტრი. შემდეგ ბარბიუსი ამოწმებს სათანადო დოკუმენტებს იმის შესახებ, რომ საქართველოში შექმნილია მრავალი სამეცნიერო დაწესებულება. ამავე დროს ავტორი ღაპარაკობს ქართული ხელოვნების განვითარების საკითხებზე. მოუთხოვს, რომ ამ მიმართულებით მრავალი ახალგაზრდა მუშაობს. „ქართველებს, — წერს ბარბიუსი, — თავიანთი ეროვნული სიმღერების კულტი აქვთ. ბევრი მომღერალი და მკლდეფარი იკლდევს ამ მიმართული დარგის წარსულს, რათა იქ მჭირფის მარგალიტებს ამომტნოს და ეროვნული გენიის საიდუმლოებანი თანამედროვეობას შეუღვოს“.

შემდეგ ავტორი დასძენს, რომ ქართული ეროვნული შემოქმედებით ძალები მძლავრ აღორძინებს განიცდიან. მწერალი ეროვნული კულტურის საკითხთან დაკავშირებით იშველიებს ი. სტალინის სიტყვებს იმის შესახებ, რომ „ეს ეროვნული კულტურა სოლიდარობისა და ცხოვრების ახალი იდეალის მატარებელია“.

ანრი ბარბიუსი დიდი სიყვარულით ღაპარაკობს ქართველი და ფრანგი ხალხების მეგობრობაზე. საბჭოთა საქართველოს სინამდვილის უშუალო განცდამ მწერალზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა, მას უმძიმეს ქართველი მეგობრების დატოვება: „მედე დავშობდები მათ. ეს დავოტება პირადად მე ძვირად დამიქდება, რადგან შორიდან მუდამ სხვანაში შექნება მათი მშობა და ტკბილი მეგობრობა... ამ ქვეყანაში მე ბევრი მეგობარი შევიხსენ“.

თავისი წიგნის ბოლოს მიღწევაში მწერალი მთელ საბჭოთა ხალხს და იმედავებს: „რაც შეგხებათ თქვენ, — წერს ბარბიუსი, — საბჭოთა თანამშაპულენო, პარტიონანო, განთავისუფლებული ხალხო, თქვენ, რომელთაც ქვეყნის ერთ შეიქმნებზე მხოლოდ თქვენივე ხელით მოიპოვეთ თვისუფლება, თქვენ, ვისგანაც დასავლეთის ერ კიდევ დამარცხებული პარლემარები გამარცხებს ხელოვნებას ისწავლიან, თქვენ დიდი ხალხი ხართ, თქვენ უველაზე დიდი იქნებით, თუ არა მხოლოდ ერთადერთი“.

ანრი ბარბიუსის წიგნი დაწერილია ზენი ქვეყნისადმი დიდი სიყვარულის გრძნობით და ღრმა შთაგონებით. მწერალი მოკლედ, მაგრამ დამაჩერებლად, დოკუმენტური მასალებს საფუძველზე იკლდევს საქმის ვითარებას, რომელიც წინ უსწრებდა ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას, წიგნში კარგად არის აღწერილი საქართველოს ისტორიული წარსული, მისი რუსეთთან შეერთება, პარტული მსოფლიო მის ამბები ამიერკავკასიაში; ხალხთა მანების ბრძოლა დამპყრობლური იმპების წინააღმდეგ. ავტორი შესანიშნავად განმარტავს ამ რვეოლუციებში თებერლისა და ოქტომბრის ამბების მონაწილე პარტიების როლს.

ავტორი მწელოებს ეკონომიკის დარგში მღ-

წეული შედეგების შესახებ, სახელდობრ, საარქაო მასალების საფუძველზე გვიჩვენებს, თუ რა წარმატებებს მიაღწიეს ამიერკავკასიის ხალხებმა სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში. მწერალი დამაქრებლად გვიჩვენებს, რომ ხალხი სამუდამოდ გამოეთიშვა დუბების ცხოვრებას, შეუღდა ახალი ცხოვრების სფეროს.

დაღია ანრი ბარბიუსის წიგნის „აი, რა უკვებს საქართველოს“ ლიტერატურულ-მეცნიერული და პოლიტიკური მნიშვნელობა. ამ წიგნით მწერალმა უამბო მკითხველებს ქართველი ხალხის წარსულსა და აწმყოზე. მის ბრძოლაზე თავისი კულტურისა და დამოუკიდებლობისათვის, მის კულტურაზე, ლიტერატურაზე და ხელოვნებაზე. ამ წიგნს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა კავშირისა და ფრანგი ხალხების მეგობრობის განმტკიცებას საქმეში. მწერალმა საბჭოთა კავშირის მტრებს საკადრისა პასუხი გასცა.

ანრი ბარბიუსი და მორის ტორეზი დიდი მეგობრები იყვნენ. მორის ტორეზი მაღალ შეფასებას აძლევდა მის მოთხოვნებს, რომანებსა და მებრძოლ პუბლიცისტურ წიგნებს. ისინი ხალხობრივ ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებზე, მშვიდობის დაცვის მოვლა რაც დიდ მნიშვნელოვან პარალელზეზე. მ. ტორეზის იდეებით შთაგონებული მწერალი ვერ ეგუებოდა კაბინეტურ სამშაადებს, მოგზაურობს ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებს, აქტიურად მონაწილეობდა მისი და ფაშიზმის საწინააღმდეგო მობრძოლაში, ხალხებს მშვიდობის დაცვისაკენ მოუწოდებდა.

ა. ბარბიუსის შემოქმედების განვითარებაზე გადაწყვეტილ ვადავს მოახდინა საბჭოთა სინამდვილის უშუალო გასწავლა. თვითიველი მისი ჩამოკლება საბჭოთა კავშირში, სადაც იგი ხუროთაძე იყო, დიდი მოვლენა იყო მწერლის ცხოვრებაში. სიტყვები, ნარკვევები, სტატიები, წიგნები, რომლებიც მწერალმა საბჭოთა კავშირს მიუძღვნა, შეხანისწავია არა მარტო აზრის სიღრმადით, არამედ მხატვრული ძალით, ვაჭმობით, პოეტური გამოხატვებით. მწერალი აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირის შესახებ სიმართლე უნდა გაიგონ დასავლეთ ევროპის მშრომელებმა. ბარბიუსი იბრძოდა სასოციალისტო ფრანგი მწერლების გასაერთიანებლად მშვიდობისა და დემოკრატიის პანაშვი. იგი შემოქმედებითად იყენებდა საბჭოთა ლიტერატურის მდიდარ გამოცდილებას, გადაჭრით ამხილებდა ფორტუნისტულ განწყობილებას ლიტერატურის თვითრეტზე.

ანრი ბარბიუსის ნაწარმოებების პირველი მთარგმნელი საქართველოში, როგორც ზემოთ უკვე ვთქვით, იყო თედო საბოკია. მან 1928 წელს ქართულ ენაზე თარგმნა „ცეცხლი“, რომელიც სახელგანთა გამოცემა. ამ წიგნის მეორე შესწორებული გამოცემა გამოვიდა 1930 წელს. „ცეცხლის“ ქართულად გამოცემა მკითხველი გულმობილად შეხვდა. ევრანდ-გაზეთისში დაიბეჭდა

რეცენზიები, რომლებშიც მაღალ შეფასებას აძლევდა ავტორსა და მთარგმნელს.

ევრანდმა „ახალგაზრდა ლენინელმა“ თავის ფურცლებზე მოათავსა ვრცელი რეცენზია, რომელშიც აღნიშნულია: „ცეცხლი“ სასოციალისტო რომანია რომის თემაზე, დაწერილია კარგი ფრანგული ენით, მკვნიებარ ტრადიციულ სურათობით და მკითხველის დიდ ანტრესებს იწვევს. საქმრო და დროული იყო მკითხველისათვის ასეთი წიგნი. ყველა ახალგაზრდამ უნდა წაიკითხოს იგი, ყველამ, ვისაც თვითონ არ უნახავს სახიფათო სურათები.

აქტივობელ აღგენიწმნავს მთარგმნის ლიტერატურისათვის წინასიტყვაობის წამდებარების აუცილებლობა. აქაც საქმრო იყო ასეთი წინასიტყვაობა. წინასიტყვაობას უფრო გარკვეულობაში შეუყავს მკითხველი. წიგნი ითარგმნება მასისათვის და არა იმ მკითხველისათვის, რომელმაც იცის ბარბიუსი. ამიტომ მკითხველს უნდა ვაუწყო მოკლედ იმ ადამიანის ფაზიონომია და შემოქმედება, რომელსაც აწვდი მკითხველს. ეს დიდი ნაყოლი გამწრობებულ უნდა იქნას: ავტოთვე საქმრო უცხო სიტყვების ნაკლებ ხმარება და პოეტური სიყვარული.“¹⁰

თარგმანი დამკამუროფილებლად არის შესრულებული, არის ნაქალაქე ადგილებიც, არას ფრანგულის ზეგავლენით შეხატუნებული წინდადებებზე, მაგრამ ეს თითქმის ყველა თარგმანის ავადმყოფობაა.¹⁰

„ცეცხლის“ ქართული თარგმანის გამო რეცენზია დაიბეჭდა ევრანდ „მნათობში“ (1928 წ. № 9, გვ. 299-300). რეცენზენტი ლაპარაკობს ბარბიუსის მეგობრულ დამოკიდებულებაზე საბჭოთა კავშირისადმი, შემდეგ ვადავის რომანის გორაკეაზე, მიუთითებს, რომ რომანი უფროდღებებს იპურობს იდეორობითა და მხატვრულობით. ბოლოს იგი ჩერდება ავტოთვე თარგმანის საკითხზე. რეცენზენტი შენიშნავს, რომ ჩვენში მთარგმნელობით საქმე ქეროვან სიმაღლეს არ დგას, ცოცა ვაქვს თარგმნით ლიტერატურა, რადგან „ყველა თაკილობს“ მთარგმნელობისო. რეცენზენტი აკრიტიკებს თარგმანს, მიუთითებს ზოგიერთ უშუბტობაზე. რეცენზენტის შენიშვნები საშოთლიანია, მართლაც 1928 წლის გამოცემაში შეიძინება არქაიზმები, ნაქალაქე სიტყვები. მთარგმნელმა ვააფთაღნიწინა ეს კრიტიკული შენიშვნები, თარგმანი კვლად შეადარა ორგანალს, დააშუბტა ცალკეული ადგილები, დახვეწა ენობრავად და გამოცემა მეორეჯერ 1930 წელს. ორგანალს ჩვენ შევადარეთ 1930 წლის შესწორებულ გამოცემა და შედარებამ ცნადყო, რომ „ცეცხლის“ — ქართული თარგმანი შესრულებულია უშუალოდ დედნიდან, მთარგმნელი ამტლავნებს ფრანგული და ქართული ენების კარგ ცოდნას, დედნის აზრები სათანადო შესატყვისებით არის გადმოტანილი.

თედო საბოკია (1863-1956) იყო დიდი მოვლენი ქართველი კულტურის დარგში, იგი წლების

მანძილზე წყოფიერ მოღვაწეობას ეწეოდა ეთნოგრაფიის, ფოლკლორისა და ლექსიკოლოგიის სფეროში, გარდა ამისა, იყო შესანიშნავი მთარგმნელი, თარგმნა ფრანგული და იტალიური კლასიკური შვეიცარიის ნიმუშები, მშობლიურა ლიტერატურა გაამდიდრა უცხოური ლიტერატურის შრავალი ნიმუშით.

პარბიუსის ნაწარმოებთა მეორე მთარგმნელია არისტო კუმბაძე (1880-1971), რომელიც 1903 წლიდან დაკავშირებული იყო პარიზთან. არისტო კუმბაძეს აქვს ხაინტარესო ბიოგრაფია, რომელიც დღემდე მკითხველისათვის უცნობია. შევეხებით მისა ცხოვრებასა და შემოქმედების იმ მომენტებს, რომლებიც საფრანგეთს უკავშირდება და დღემდე არ ყოფილა გაშუქებული მკვლევართა მიერ. არისტო კუმბაძე კარგად ფლობდა ფრანგულსა და რუსულს, გატაცებით კითხულობდა ფრანგული და რუსული ლიტერატურის ნიმუშებს, 25 წლის ახალგაზრდას სტრავინსკი ადამრანა წახუთავო სწავლის განაგრძებდებოდა საფრანგეთში, ხოლო იგი 1905 წლის აგვისტოში გაემგზავრა. არისტო 1905 წლიდან 1907 წლამდე სწავლობდა სორბონის უნივერსიტეტთან არსებულ მოსამზადებელ კურსებზე. ამავე წელს შევიდა სორბონის უნივერსიტეტში ფალოლოგიის ფაკულტეტზე, რომელიც დაასრულა 1910 წელს.

1911-1912 წლებში არისტო რედაქტორობდა მის მთერ დაარსებულ გაზეთს „კოლონიას“, 1913 წელს — „სახალხო ფურცლებს“, 1914 წელს ა. კუმბაძე დაბრუნდა პარიზში, ხოლო ზედა მოქყო ფრანგული ლიტერატურის შესწავლას. ერთხანს იგი აღვირში მხარობდა, 1915 წელს კ — აპონანში, საფრანგეთის საელჩოში. 1916 წელს იგი დაბრუნდა პარიზში, კავშირი დაამყარა ფრანგ კომუნისტებთან, იყო „ლუმინიტის“ კორესპონდენტი, „სატუას“ ფსევდონიმით აქვეყნებდა სტატიებს საქართველოზე.

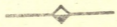
არისტო კუმბაძის მთარგმნელობით მოღვაწეობაში განსაკუთრებული ადგილი ეკუთვნის ფრანგულ ლიტერატურას. შვეიცარი ჩვენი საუცუნის 40-იანი წლებიდან მხოლოდ მთარგმნელობით მოღვაწეობას ეწეოდა. მიუხედავად იმისა და ისტატობა მოინდომა მან თარგმანებს ფრანგულიდან და რუსულიდან. შვეიცარი ისტატურად თარგმნა შრავალი ფრანგი და რუსი შვეიცარის თვალსაჩინო ნაწარმოებები, რომელთა შორის უნდა დავახაზოთ ანრი ბარბიუსი „მართალი მოთხოვნები“ (1923), „სხალს ვედა“ (1925), „შოულრეკლენა“ (1930), გუსტავ ფლობერის „მადამ ბოვარი“ (1955), „სენტამენტალური აღზრდა“ (1955), ლუი არაგონის ისტორიული რომანი „ენების კერა“ (გამოსცემს „სახეობა საქართველო“); ამ სტრატეგიის ავტორთან ერთად ა. კუმბაძემ თარგმნა შორის ტორენის ავტობიოგრაფიული ნაწარმოები („ხალის შეილი“). ა. კუმბაძის უველი თარგმანი რეალისტურია, შემოქმედებითაა, მასში შესანიშნავად იგრძნობა დედნის მხატვრული ფორმა, დიდი დაკვირვებით არის გადმოტანილი ირაციონალის იდიომები.

არისტო კუმბაძის თარგმანებში შენარჩუნებულია დედნის ეროვნული სპეციფიკის არსებითი მხარე და, ამავე დროს, ოდნავადაც არ არის შეღებული მშობლიური ენის კანონები, ამ შეთოდმა მთარგმნელს საშუალება მისცა მშობლიურ ენაზე სწორად გადმოეტანა დედნის აზრი შესაფერისი ინტონაციით, რიტმითა და სინტაქსური წყობით. მის მიერ შესრულებულ თარგმანებში ნათლად ჩანს, რომ მთარგმნელს განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევია სინტაქსის საკითხებისათვის, შესანიშნავად ითვალისწინებს სინტაქსის ეროვნულ სპეციფიკას, დიდი ისტატობით უთანხმებს თარგმანის სინტაქსურ წყობას მშობლიური ენის ბუნებას.

შ ე ნ ი შ ვ ე ნ ი ბ ი :

1. ჟურნალი „მონდი“, 1935 წ. 12 სექტემბერი.
2. ვ. თ. ლენინი, თბილულებანი, ტომი 29, გამოცემა მეოთხე, 1955, გვ. 603-604.
3. შვეიცარი არქივიდან.
4. „განათლებლის მუშაკი“, 1927 წ. 14 1.
5. „კომუნისტ“, 1927 წ. 8 ოქტომბერი, გვ. 3.
6. „კომუნისტ“, 1927 წ. 20 ოქტომბერი, გვ. 3.

7. იქვე, გვ. 3.
8. კან ფრევილი, შორის ტორენთან, პარიზი, 1950 წ. გვ. 43-44, (ფრანგ. გამოც.).
9. ანრი ბარბუღსი, თ, რა უვეეს საქართველოს, სახელგამი, 1930 წ. გვ. 3.
10. „ახალგაზრდა ლენინელი“, 1924 წ. 14 4-5.

ალექსანდრე ლლონტი

მერვე ათწლეულის გადასახადზე

შოთა ძიძიგურს დაბადების 70 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 50 წელი შეუსრულდა; მან განუღო შემოქმედებითი ძიების ნათელი გზა და თავის იუბილეს სტუდენტური, ასე ხელხმავრებილი მიუახლოვდა.

შ. ძიძიგური კლასიკური ფიგურა ქართულ მეცნიერებაში. მისი სახელი პატივსცემითაა გარემოში, კომუნარობით სარგებლობს ჩვენში და ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს აქითაც. გამოჩენილი ფილოლოგია, ქართული ენის მკვლევარი და ქომაგი, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი და ახალი ქართული ენის კათედრის გამგე, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი და ენისა და ლიტერატურის განყოფილების ხელმძღვანელი, მეცნიერების დამახორციელებელი მოღვაწე, მრავალი კულტურული წამოწყებისა და სამეცნიერო საზღვრის თვალის, მნიშვნელოვან გამოცემათა რედაქტორი, პედაგოგი, ღირსეული მამულიშვილი, მოაჯრობის ქილოთა კავალერი, მახლობელი და პირად ცხოვრებაში მომხიბლავი ადამიანი, ავტორი ათობით მონოგრაფიისა და ასობით გამოკვლევისა, რომლებიც ეძღვნება ქართული ენის, დიალექტოლოგიის, ქართულ-საქართველოლოგიის, მწერლის ენის, ფოლკლორის, ლიტერატურის კარდინალურ პრობლემებს, — ასე იცნობს ჩვენი საზოგადოებრიობა შ. ძიძიგურს. ღვაწლმოსილ მეცნიერს თავისი წვლალი შეაქვს ჩვენი ეროვნული კულტურის განვითარებაში, იცავს, ახალი შინაარსით ამდიდრებს ამ ტრადიციებს, დიდმა წინაპრებმა რომ გვიანდერძებს, ეწევა ქართული ენის შინაგანი ბუნების, ისტორიისა და სხვა ენებთან კონტაქტების კვლევის დარგში მოპოვებულ მოღვაწეობის პროპაგანდას. აღიზარდა ის ცნობილი სახალხო მასწავლებლის ოქაზში. მისი შანა, ვარლამ ძიძიგურია, იყო ახალი ქართული სკოლის ერთ-ერთი აყვადე-

ბული მშენებელი, ქართული ენისა და ლიტერატურის შიამაგონებელი პედაგოგი, ავტორი სასწავლო და მეთოდური სახელმძღვანელოებისა, რომელთაც ღირებულება დღესაც არ დაუკარგავთ; დედა, ცოლი მიქელაძე, კა — სამაგალითო პატრიოტი და ხათია მანდილოსანი, ვისი თბილი დედობრივი მზრუნველობა და აღერსა დღემდე არ მოკლებია ჩვენს ბედნიერ იუბილარს და მის მგვობრებს. აი, ამ მუდგრო ოქაზში აიღვა მან ფეხი, გამოიწიოთ მომავალი მეცნიერის მისწრაფებანი, ჩაენერგა დედაენისა და ქართული კულტურის საყვარული, გაუღვივდა ცოდნის შეძენის ინტერესი.

შოთა ძიძიგურს პირველად ნახევარსაუღუნვე მეტი შნის წინათ, 1929 წლის შემოდგომაზე, გავიცანი. ის მაშინ უნივერსიტეტის დამამოავრებელ კურსზე სწავლობდა, შე კი ეს-ეს იყო, ფეხი შედგვი ცოდნის ტაძარში. მისი სახელი საშუალო სკოლაში მქონდა გავიწილი. „მოწაფის ხმაში“ აქვეყნებდა ლექსებსა და პატარა პატარა ნარკვევებს, რომელთაც ხალხით კითხულობდა მაშინდელი მოსწავლეობა. უნივერსიტეტში მიიბრებს: ნიჟერი სტუდენტობა და მაღლიანაც მიწოდდა უფროსკლასელის ახლო გაცნობა.

ცოდნის მოუვარე სტუდენტმა მაშინვე მიიქცია სპეციალისტთა ურთადება.

უნივერსიტეტში შ. ძიძიგურმა საფუძვლიანი მომზადება მიიღო. მისი მოძღვრები იყვნენ ივანე ჯავახიშვილი და კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე და გიორგი ახვლედიანი, შალვა ნუცუბიძე და დიმიტრი უწაძე, სიმონ ყაუხჩიშვილი და გიორგი ჩუბინაშვილი, ხალხით მოწაფილეობდა სტუდენტთა სამეცნიერო წრის საქმიანობაში. კიბულობდა კვლევითი სახაათის მოხსენებებს მებრუდნი დიალექტის ფონეტიკური და გრამატიკული სტრუქტურის საკითხებიდან. ვან-

ბის ქრებტომათია ლექსიკონითურთ", „ქართული დიდილექსიკონის მასალები“, „მოხუცობის ლექსიკონი ან უახვევას ნაწერების მიხედვით“, „წაწერილი სტრუქტურის სიტყვა ქართულ დიდილექსიკონში“, „სივანთა კომპლექსების ფონეტიკური პრაქტიკის ქართულ დიდილექსიკონსა და ზანურში“, ნ. კეცელიძის დანაწილებით და პ. ხუბუღაძისთან ერთად ჩვენმა ავტორმა შეადგინა „ქართული დიდილექსიკონი“, მაგრამ სინანულით უნდა აღვნიშნო, რომ ეს სრული ხაზით ჯერ კიდევ არაა გამოცემული, თუმცა მისი საჭიროება განუზომებლად დიდია.

საკუთრად ცნობილია შ. ძიძიგურის დამსახურება სალიტერატურო ქართულის ისტორიის შესწავლაში. ამ რთულ საქმის მიმდევნი ფუნდამენტური მონოგრაფია „კავშირები ქართულ ენაში“, რომლისათვისაც მას 1982 წელს ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მიენიჭა. ნაშრომში ახალი ენობითა შექცეებული კავშირთა და კორექტ სიტყვათა სისტემა, კავშირის კატეგორიის სინქრონიული და დიაქრონიული ასპექტებით გამოწვლილვა ავტორის საშუალება მისცა ახლებურად გაეშუქებინა ქართული ენის ისტორიული სინტაქსის, პირველყოფილთა, რთული წინადადების თეორიის საკუთრივ პრობლემები. „ისტორიული სინტაქსის საკითხები, — ვთქვამდით ამ ნაშრომში, — ენათმეცნიერებაში დაუმუშავებელია. განსაკუთრებით ეს ითქმის რთული წინადადების სინტაქსის მიმართ. არც ერთი ენის მასალაზე არ არის მონოგრაფიულად შესწავლილი, მაგალითად, ისეთი მნიშვნელოვანი ნაწილი წინადადებისა, როგორცაა კავშირი. მკვლევარნი კლასიკურადღებანი ზოგადად მსწავლობენ ამ საკითხის გარშემო, მცირე ადგილს უთმობენ კავშირების ზემანტიკურ და მორფოლოგიურ ანალიზს მეცნიერულ თუ სასკოლო გრამატიკებში და არც კვლადან დამოუკიდებელი შესწავლის საგნად გაეხადათ კავშირის პრობლემათეორიული ენათმეცნიერებაში, — განაგრძობს მკვლევარი, — კავშირის კატეგორიის ჩვენებებს უშთაერხსად ითვალისწინებენ რთული წინადადების კონსტრუქციების კლდე-ძიგების დროს. მართალია, ტრადიციული მეცნიერება მკვეთრად აუცილებდა ჰიპოთაქსის პრობლემას, მაგრამ ამ დარგის სპეციალისტები უურადღებან ამავლიდებენ უშთაერხსად ჰიპოთაქსურა კონსტრუქციის წარმოქმნის თავდაპირველ საფურერებზე, — დაკვეთდებარებან შერქმინდელ განვითარებას კი ნაკლები უურადღებან ექვეყნა. ამასთანავე, რამდენადაც, სტემატურა და პირობითი რთული წინადადებების დაცოფა კვეწუობისა და თანწუობის კონსტრუქციებად, ამ ცნებათა შინაარსი არ არის მკვეთრად ჩამოყალიბებული, არ არის მკვეთრად ვამიწული ჰიპოთაქს-პარათაქსის საზღურები“.

ქართული კავშირის ფუნქციისა და რთული წინადადებების შინაგანი სტრუქტურის ტრადი-

ციული თეორიების კრიტიკულად განხილვის საფურეებზე შ. ძიძიგურის საშუალება მისცა, ძიგებაში ჩაერთო ქართული მასალა და შეეშუშავებინა ახალი კონსტრუქცია ჰიპოთაქსური კონსტრუქციების განვითარების გზების შესახებ, რამაც ავტორის ფართოდ გაუშუქა სახელი. „ჰიპოთაქსური კონსტრუქციები, — ამბობს ავტორი, — არაა უცხო უწერლობო ენებისათვის, ანდა ამ ენებისათვის, რომელთაც მწიგნობრობა შეექმნათ არც თუ დიდი ხნის წინათ — დიდი რტობის სოციალისტური რევილუციის შემდეგ. მეორე მხრით, ამგვარი კონსტრუქციები დიდილექტთა შინაგანი განვითარების შედეგია“; „ქართული სალიტერატურო ენის უძველეს საფურებებზე კვეწუობა სავსებით ჩამოყალიბებულია საკვეწრებელ სიტყვათა მრავალფეროვანი სახეობებით. დაუწერებელია, რომ ჩვენში ქინტანული ლიტერატურის გაჩენისთანავე ჩამოყალიბებულიყოს ჰიპოთაქსური კონსტრუქციები. ეს გარემოებაც მოწმობს იმას, რომ სალიტერატურო ქართულს განვითარების დიდი გზა უნდა გაეკვლო, — V-VI საუკუნის ქართულ სალიტერატურო ენის ფესვები წარსულში უნდა მქონდა“.

შ. ძიძიგურმა ხელი მოაქცია ქართული ლიტერატურის კლასიკოზა ენობრივი მეცნიერების ახალი ასპექტით გაშუქებას, ამ საკითხებზე მსწავლობა მის კარგად ცნობილ წიგნებსა და ნარკვევებს: „სოთა რუსთაველის ენის საკითხები“, „სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის კონა“, „დავით გურამიშვილის ენა“, „ილია ჭავჭავაძე და სალიტერატურო ქართული“, „აკაკი და ქართული ენა“, „აკაკი გოგუბაშვილი და ქართული ენა“, „ვაჟა-ფშაველას ენის პრობლემა“, „მწერლის ენა“, „ქართველ კლასიკოზთა ენობრივი მექვიდრება“, „ენა და ლიტერატურა“, აქ გამოკვეთულია ცალკე მწერლას ენის სპეციფიკის წინათვისებები და ჩაჩვენება ის რთლი, რაც მათ შეარტლებს და კვლავ უშარტლებენ სალიტერატურო ქართულის გავრცელებასა და განვითარებაში. ნარკვევები დიწერალია ავტორისათვის ჩვეული ნათელი სტაბილით. საანალიზად მოიხილულია მდიდარი და ნარწეროვანი მასალა, ეს ნაშრომები მიმართულებენ მოქცევა სკოლასათვის, ქართული ენისა და ლიტერატურის მსწავლებელთათვის, ლიტერატურის ისტორიის საკითხებით დიიტერესებულ მეიხვედელთათვის.

ჩვენი საზოგადოებრიობა ინტერესით შეხვდა შ. ძიძიგურის ხამ მონოგრაფიას, რომლებაც ქართული ენისა და ენათმეცნიერების გამოჩენილ მოღვაწეთა ცხოვრებასა და შემოქმედებას მიეძღვნა. ეს მონოგრაფიებია: „რიკო მარი — ქართული კულტურის მკვლევარი“, „აკაკი შანიძე“, „გეორგი ახვლედიანი“, მონოგრაფიებში ვაცოცხლებულია მრავალი დავიწეული, უცნობი ან ნაკლებად ცნობილი ფაქტო, მეცნიერული შედემიწედილობით შეფასებული ხანგრძლივ მეცნიერ-

რთა დამსახურება ქართველურ ენათა შესწავლასა და სამშელო ლინგვისტიკის განვითარებასა.

1967 წელს გამოვიდა შ. ძიძიგურის მშვენიერი წიგნი „ქართული ენა“ და მანვე ითარგმნა რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ, გერმანულ ენებზე, გამოქმნილი გამოცემა როგორც ჩვენი ქვეყანაში, ისე საზღვარგარეთ. დაიბეჭდა რეცენზიები და გამოხატულებანი. წიგნი ვრცელი ადგილი ეთმობა მსჯელობას ჩვენი ენის კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობის საკითხზე, ქართველი ხალხის, ქართული ენის, ანანის წარმოშობის პრობლემაზე, ჩვენი ენის კონტაქტებზე მსოფლიოს ენებთან, მარჯვედ მიმოხილულია ქართული ენის ზოგადი თავისებურებანი, შეცნობილი შესწავლის ისტორია, ადგილი კავსების ენებს შორის. აღწერილია ხალხთაშორის ენის უნიკალური ძეგლები, თან გვთვას ძირითადი გრამატიკული წრებებისა და განმარტებითი, ენციკლოპედიური, შედარებით-ეტიმოლოგიური, ხატოვან სიტყვათქმათა, ანთროპონიმათა, თარგმნათა, უცხოურ სიტყვათა ლექსიკონების მიხილვის საკითხი.

ვის არ წაუთხოვს ავტორის პოპულარული წიგნები „სენაოციენიკო საუბრება“ და „ქართული ენის თავგადასავალი“! მკითხველთა მსგებსათვის ხელმძახავდომოდ ამ წარმოშობაში დალაგებულია ძირითად ლინგვისტიკურ ცნებათა შესახებ არსებული შეხედულებანი, ნაჩვენებია ლექსიკის, ენობრივ პროცესთა განვითარების კანონზომიერებანი. წარმოდგენილია ინფორმაცია მსოფლიოს მრავალი ენის, ენათა თვისების, ახალი ლინგვისტიკური თეორიის შესახებ; მოხსნილია ჩვენი დედამისი თავგადასავალი.

მნიშვნელოვანია შ. ძიძიგურის წვლილი ფოლკლორისტიკაშიც, მან პირველმა შეისწავლა ნართული ეპოსის გამოქმნილი საქართველოში და ამ პრობლემას რამდენიმე გამოკვლევა უძღვნა. პირველ რიგში ამ უნდა აღინიშნოს საინტერესო ნარკვევა „ნართული ეპოსის ქართული ვარიანტები ნართული დოკუმენტის მიხედვით“. კვლევა-ძიებების შედეგები ადრულ საკითხზე შევამბუღელი ცალკე წიგნში „ნართული ეპოსის ქართული ვარიანტები“, რომელიც 1971 წელს გამოიცა რუსულ ენაზე. 1959 წ. შ. ძიძიგურის რედაქციის, წინასიტყვაობითა და ლექსიკონით დაიბეჭდა ქართული ხალხური ზღაპრების მოზრდილი კრებული, რომელშიც შეტანილია ხუთეტირთა მრავალმხრივი ხაყურადღებო შხ ზღაპარი.

უკანასკნელ წლებში შ. ძიძიგურის ვტაცებით იძიებს ხასკურთა და ქართული ენების ურთიერთობის საკითხებს. თავად წერს: „ხასკოლოგიისადმი ინტერესი აღმეჭრა 1931 წლიდან, როდესაც ენაზოდურად ვსწავლობდი ხასკურ ენის სსრკ შიგნ. აკადემიის (ლენინგრადი) ასპირანტურაში — ინფოვადოდური სასპირანტო გუგის მიხედვით (ქრფი. ს. პიროცკაიას ხელმძღვანელობით; დრო-დადრო კონსულტაციებს მიწევდა აკად. ნ. შარა)“.

კობა ხნის წინათ, ქართული და რუსული გამოკვლევა ავტორის ახალი მონოგრაფია „ხასკეხი და ქართველები“. ამ კრიტიკულად შეფარებულია ხასკურისა და ხასკურ-ქართული ურთიერთობის შესწავლის შედეგები. მსოფლიო შეცნობიერებაში ავტორი მართებულად აღნიშნავს: „შეცნობიერებას ისტორიაში აწვითათ იხეთი ხანგრძლივი ტრადიციით შემგარებული საკვლევი-ძიებო მათოდეა, როგორც ხასკურ-კავკასიური მათოდეა“.

ოდესღაც აღმათ გენეტორად დაკავარებული ენები ისე დაშორებანი ერთმანეთს, რომ ამჟამად ძნელი ზდება მათი ხატოთ წარმოშელობის შესახებ დარწმუნებით მსჯელობა, თუცა ამ აზრს შეცნობიერებაში ორათათაზე შეტი წლის ტრადიციია აქვს. ხასკოლოგიით დღეს დაინტერესებული არაან არა მარტო საქართველოსა და ხასკეთში, არამედ ეს შეცნობიერება მსოფლიო ასპარეზზე გამოხული. მათთან მიდროდ დაკავარებულია პირენეის ნახეარკუნძულსა და მიუღლი დახავდელი ევროპის პირველმოსხდეთა ენოგენეზისა და კულტურის გენეზისის პრობლემა. აკად. ვ. შიშჩინოვის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ხასკოლოგია ამჟამად მსოფლიო მნიშვნელობის პრობლემა“.

საგანგებოდ აღნიშნავთა შეცნობიერების მიერ გავრული შრომა ქართული ტომონიის მოვლისა და შესწავლის დარგში. მისი ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით უნივერსიტეტის ახალი ქართული ენის კათედრასთან შეიქმნა ტომონიკური ძიების ცენტრი, სადაც შეჰქოდროვებულია ტომონიკოსთა მზარდი კოლექტივი, რომელიც იმედის მომცემ შეჰქოდვებოთ მუშოობს ცნევა-კეთდება ნახედილად საშელოშოდორ საქმე. ჩვენს დამთავრდება მიუღლი რესპუბლიკის ტომონიის აღწერა. მუშავდება აქტუალური თემები და დანერტაციები. შექმნილია ტომონიმა უნიკალური კარტოტეკა, რომელიც მან ათასზე მეტ მზარბს შეიცავს. გამოდის ზედიური ორგანი „ტომონიკა“. ამ პერიოდული კრებულის უამრ გამოხული პირველი ორი წიგნი შეცნობიერების ძვირფასი, სიხარულის მომგვრელი შენაქენია. გადარწმუნებოლია ტომონიმა ლექსიკონების გამოცემა რეგრონთა მიხედვით. დასაბუდოდ გადარწმუნებო იმერეთის ტომონიის კარტოლოგი ტომი, შედგენილია შ. აფრიდონიძის, ა. შაქარაძისა და ვ. ქაჭუას მიერ, გამოსაცემად მზადდება სხვარეგრონების მასალებიც, შ. ძიძიგურის რულდუნას უნდა ვუმაღლოდეთ ჩვენში ცოდნის ამ აღრო ჩამორჩენილი დარგის დაწინაურებასა და განვითარების შეეოდრ ნოდარგე დაწეებას. ჩვენს იუბილარს სხვა რომ არა ვაეცეთებინა რა, მარტო ტომონიის საქმის აღორძინებისა და თავკაცობისათვის მის სახელს შოამომავლობა დრმა პატივით შემოსავდა.

შ. ძიძიგური არის არა მარტო შეცნობიერების მკვლევარი, არამედ შეცნობიერების მკვლევარიც; იგი ავტორია საშელო და უმაღლესი სკოლების სა-

ხელმძღვანელობისა და თანასახელმძღვანელოებისა. ჩერ კიდევ 1981 წელს დაიბეჭდა მისი მარჩბა საბუნძმძღვანელო „ქართული ენის განმატრკა პუნქტუადათურთ“, რასაც 1986 წ. მოჰყვა პედაგოგური საწვავლებლების სახელმძღვანელო — „ქართული ენის ფონეტიკა, ლექსიკა, მორფოლოგია, მარაღწერა“. ირჩერ გამოიცა უმადლები სკოლის სტუდენტთა თანასახელმძღვანელო „ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიადას“. თავისი ლექციებითა და რჩევა-ღარიგებებით ავტორი დახმარებას უწევს ქართული ენისა და ლიტერატურის საწვავლებლებს სკოლაში დედაენის სწავლებას გაუჭიკბნებინა და მოსწავლეგთა წიგნების აღზრდის საქონებზე.

მ. ძიბგური ხშირს სტუშარია რესპუბლიკის ტურნალ-გაზეთებისა და აკადემიის პერიოდული ორგანოებისა. აქ იგი ხსსტემატურად აქვეყნებს სადღეისო საქონებისადმი მიძღვნილ სტატეებსა და შენიშვნებს. ცნობილია მისი წერილები საღატურატურო ენის ნორმაღვარციის პრობლემებზე, პრინციპული გამოსვლები დედაენის ერთადნი ნორმების დასაკავად, რეცენზიები და გამომხარებანი სამეცნიერო გამოცემებზე. იუბილარი ავტორია 200-ზე მეტა დასახელებას შრომისა, რომელთაგან 30-ზე მეტა ცალკე წიგნადია გამოცემული. არის ჭველი მნათობელი. წლების განმავლობაში იყო „მნათობის“ შესწორთქართულეთუბუცესი, ხასკიკლამომარჩვებული აცავდა საღატურატურო ქართულის ტრადიციულ სექციებებს, გვრდში იდგას სტუეს თამაშ სიტატებს და მითთან ერთად ქართულ წინადადებაში ენის ერთეულთა განლაგების საკრატორიული ბილიკებსა და გზაჭარეღინებს ეძიებდა. ზეგრი ავტორისსაჰვის გაუშართავს ზელი და მალამოსავით მიუშეღებია ხელხურ მტტყველებაში მოწვევით მთელმარე კრიხდა სტუეს. არავის, მათ შორის არც „მნათობის“ მაღლიერ რედაქციას, არ გამოუთვლია მ. ძიბგურის ზიერ ასე სათუთად გასპეტაკებულ ხელბრ სტყუათა რიცხვი, ზარამ კარგად ცნობილია ის, თუ ამისათვის მ. ძიბგურს როგორ ემადლიერებოდა ქართული საღატურატოების თვით ამისთანა ჭადკარი, როგორც კონსტანტინე გამსახურდია იყო. და განა ეს კეთილხამსოვარი არ არის?

აუბილარი 1936 წლიდან ეწევა პედაგოგური მოღვაწეობის თბილისის უნივერსიტეტსა და რესპუბლიკის პედაგოგური ინსტიტუტებში. არას ქართული უმაღლესი სკოლის ერთ-ერთი სახელოვანი მოღვაწე და მშენებელი. წლების განმავლობაში საენათმეცნიერო ცადის დისციპლინების კურსებს კობულობდა ჭუთაისის პედაგოგური ინსტიტუტში. თბილისისა და ბათუმის პედაგოგური ინსტიტუტებში სხვადასხვა დროს განაგებდა კათედრებს, ბოლო 1967 წლიდან სათავი უღვას ჩვენი უნივერსიტეტის ახალი ქარ-

თული ენის კათედრას. იგი სტუდენტებისთვის ახალგაზრდა მეცნიერმუშაკთა გულისხმიერი აღზრდელი და მეგობარია. მისი ხელმძღვანელობით მოწაღდა ათობით ასპირანტი, დარწერა საკანდატო და სადოქტორო დისერტაციები. ეწევა ფართო საზოგადოებრივ მუშაობას: არის მრავალი სამეცნიერო სახბოს წევრი და თავმჯდომარე, მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოგრაფიული სერიის („ქართველი მეცნიერება“) მთავარი რედაქტორი, საქართველოს ისტორიის წუარების კომისიისა და არქეოლოგიის კომისიის თავმჯდომარე, ხასკური ენისა და კულტურის საზოგადოების თავმჯდომარე და სხვ.

შოთა ძიბგური ბღეს დგას მერვე ათწლეულის გადასახეღვე. საოცარია, ზარამ ეს ფაქტიალი ბიდი დრო გასულა. თუშკა ვან იტყვიას მის სხებრესი მის სიჭაბუეს სხებრე რას დაკლებს. წინ გადაშლილი აქვს ახალი შემოქმედებითი სხხარული შორავა. მთელი მისი ცხოვრება და შემოქმედება ერთი დამაზი ქართული წიგნია, რომლას წკითხვა კაცს სიამოვნებას მოჰგვრის. იგი ევლენის ქართულ მეცნიერთა იმ მღვადარ, რომელიც მთელ თავის ცოდნას ამარს შობილიერ ენისა და კულტურის შესწავლას, ახალი თარბის აღზრდას, მეცნიერების განვითარებასა და მისი მიღწევების პროპაგანდას. მრავალმხრივი მოღვაწეობითა და კეთილშობილური ადამიანური თვისებებით აკადემიკოსმა შოთა ძიბგურმა საზოგადოებრიობის გულწრფელი პატრიარქება და სიყვარული დამსახურა. მისი სტიქიაა გულგაშლილი შეხებერა, დიმილნარევი ტბილსაუბარა, გულითადობა მეგობრობაში, საქმეში. ვარგოცილი მახლობლებისა და მეგობრების ფართო წრით. მეგობრობს მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწეებთან შინ და გარეთ. შვიდბრ, საქმიანი ურთიერთობა აკავშირებს მრავალ ქართველ და რუს, აფხაზ დაოს, სომებს და აზერბაიჯანელ, გერმანელ და ფრანგ, ინგლისელ და ამერიკელ, ესპანელ დაბას, პოლონელ და უნგრელ მეცნიერებებთან. მის მეგობარია შორის არანს მენერბები და მწერლები, მხატვრები და მუსიკოსოდენნი, მსახიობები და კინოვარსკვლავები, ინჟინრები და წარმოების ინჟინრები, მუშები და კულტურელები. მოვლელი აქვს მთელი ენოლოგიაფართო საქართველო, ბებერი რაიონის, წარმოებისა თუ დაწესებულების, კოლმეურნეობისა თუ სკოლას სახურველი სტუშარია, საზოგადოებაში ტრიალი. მოქმეული ხატოვანი სიტყვა, მახველი იუმორი, „ბუმრობა, მღერა, საცილი“ მისი მოწოდებაა, უვლად ამკისა და პროფების ადამიანთათვის პოულობის ზედგამოჭრელ საღატურო ქართულს. ესაა მისი, როგორც მეცნიერისა და მოქალაქის, კეთილი ადამიანური თვისებები. მისთან ვატხილქართულება ამარებს კაცს. მრავალბიერი, ჩვენი შოთა...

ბასილ მელიქიშვილის მოსაგონარი

მთას შემოღობი მთის გულთინსანი,
გზადანებული მოზრის ზმელით.
თითქოს ამქვეყნად იყავ ბიზანი
სხვა სამყაროდან შემოსიხტულ...

შე და ბასილი სკოლაში დაემეგობრდით. მე-
გობრებიდან უველაზე ადრე იგი შე გაციცანი:
ერთად ვაბარებდით გამოცდებს სათავადაზნაუ-
რო გიმნაზიას შესაშე განყოფილებაში შესასვ-
ლელად. პატარა ბიჭი იყო, გამბდარი, ჩოფურა.
ჩემზე უმცროსი შეგონა. მნ წლისა გარდაიცვა-
ლა და მხოლოდ მაშინ გავიგე, რომ იგი ჩემზე
უფროსი იყო.

მის სუბ ალნაგობას შავინევედი ამახ მიწეზად,
რომ ბასილი, წიადგ ჩუმი და მოკრძალებული,
არც ლაბტს თამაშობდა და საერთოდ არ ერეო-
და თანატოლთა გასართობებში. მოკრძალებული
იყო, მაგრამ თავის თავში გამოკეტილი და სკო-
ლის კლასელთაგან განრიდებული როდი იყო.
ადვილად არავის შავნდობოდა, მაგრამ თუ ვინ-
მეს კეთილი თვალით შეხედავდა, — მას შვიხვე
გულს გაღაუნსნიდა და თავდაუზოგავ შეგობრად
გაუბდებოდა. ადამი სიყვარული იყოდა. მაგრამ
თუ ვინმეს აითვალწუნებდა, ვაი მას — ისე და-
გებლავდა და იქედწურად ჩაახიხიხივებდა, რომ
მოძულებულ კაცს მიწასთან გასწორებდა. დაიბ,
უკიდგანო სიყვარული იყოდა, შეგობრის
მტლედ დაედებოდა, მაგრამ უსაზღვრო სიძულ-
ვადიც იყოდა უველა უღრისისა და უქალაგოსი,
ვინც ირპირობას, მლაქვენლობასა და ქედმაღ-
ლობას უბედა და ღაღას...

* * *

როცა წამოვიზარდეთ, ჩვენს სკოლაში ბევრა
მოწყვე იყო ლიტერატურით გატაცებული. ვაწ-
ურობდით ლიტერატურულ დისკუტებს, არ ვაწ-
დენდით შეწარლთა სასახლეში მოწუობილ ხადა-

მოებს, გულდასმით ვისმენდით მოხსენებებს ლი-
ტერატურულ მიმდინარეობათა თაობაზე. განსა-
კუთრებული გულიხურით ვუსმენდით ქართულ
სამბოლისტებს, მოხიბლულნი ვიყავით გალაკტი-
ონით. წამოვიკიდით და ჩვენი ღონეც მოცხინ-
ქეთ ლიტერატურაში: დავაბრებთ ევგენოვებუ-
ლი ახალგაზრდა ლიტერატორთა ღოგა. ამ ლი-
გის წევრები ხუთნი ვიყავით. აქ იღვდა ფეხი,
უკეთ ვთქვით, ენა ამოიღვდა მხებილ მრეველიშვი-
ლმა, რომელმაც შერე ღირსებული კვალი დააწ-
ნა ქართულ ლიტერატურას — როგორც პო-
ზაიკოსმა და დრამატურგმა. ამ ლეგაზევე დავთ-
კაცდა ნიჭიერი პედიტორისტი დიომიდე ანთაძე,
რომელიც შერე თეატრისა და კინოს რეჟისო-
რად მოღვაწეობდა, მაგრამ ახალგაზრდა წავიდა
ამა ქვეყნიდან და თავისი, ზელოვანის ქერ კი-
დეც დაუბარჩავი ტალანტი წარიტანა თან.

უოველივე ამას იმისთვის მოგახსენებთ, რომ
საკვარველია ჩვენს სკოლაში, ლიტერატურით
ესოდენ გატაცებისა და შეწარლობისაში ქომავო-
ბის ეამს ბასილ მელიქიშვილი ჩუმად იყო, —
იგი გამოითაშული ჩანდა ჩვენი სკოლის ლიტე-
რატურული ცხოვრებიდან. გვიანდა ვავიგეთ,
საშუალო სკოლის დამთავრების ცრტა აქლდა,
როცა ცნობილი გავიბოდა, რომ ბასილს თურმე
ლიტერატურით ედგა სული. ვავიგეთ მაშინ,
როცა მან მოკრძალებით გავვიბილა მცირე
ფორმის ნაწერები ლექსები და მინიატურები.
მაშინ ვავიგეთ, რომ თურმე ბასილი წერდა,
ბევრს წერდა, მაგრამ არ გვიმედავებოდა მხდა-
ლი არ იყო, მაგრამ გულს შიშა ედგა, — ვაი
თუ არ მოგწონებოდა მახი ნაღვაწი. როცა ნავ-

* * *

სი გატყდა და მეგობრებმა პარველი ნაშუშები მოკუნონეთ, უფრო გახედულად იწყო თავისი ნაწერების გამოშვებება მეგობართა შორის.

საშუალო სკოლა დავამთავრეთ და სხვადასხვა სპეციალობის დასაბუღებლად შევაშურეთ უნივერსიტეტს. თითქმის ყველამ გადაუხვია ლიტერატურის აღმართთან გზას: ზოგიერთი ჩვენთანგან მხოლოდ შეტვიპრის ფაშს თუ მიმართავდა პოეზიას სულის ამოხატვით. ბასილ მელიქიშვილმა კი სწორედ ამ დროს იწყო ლიტერატურაში წილის გამართვა და დაეკაცება. ბოლო ხანს იგი ლექსებს აღარ წერდა, პროზაში კი მოკვეთვლიან თავისებურს მშობ, პოეტური პროზის თვითმყოფად რსტატად, მხოლოდ მისთვის და მასხანათებელი ხილვებითა და დაფიქრებებით. მაშინ, როცა ახალგაზრდობა სხვადასხვა მიმდინარეობებით იყო გატაცებული, ბასილ მელიქიშვილი იმამიტი ზაღრაძის უწყვერად ყოველგვარ „იშვებს“ და ახალ ზღვისს შიაკვლევდა სხვათაგან უფალ შიის ორწიბებში. ოცნებობდა პროზაში თავისებური სტილის გამოღწევაზე და თავის ოცნებას, ქერ კოდეც სრულად ახადგარჯრადმ, კუმშარტად რომ მევიდარ დახადგამოლტებდა. ზეჯრს კითხილობდა. კარგად იცნობდა და დასაბუღეთ ვერპობს ლიტერატურას. რუსული ლიტერატურიდან გამორჩეულად უყვარდა დონტოვეცი. ყველაზე მეტად მაინც მიწდურა შინაგანჭერტა და გარინდებს იღუშალება ხიბლვდა. აფრიკის შიის მცხუნვარება წვაკდა, აღმოსავლეთი ხიბრწინით იყო მონუსხული. როცა ქართულ ლიტერატურაზე ითქმობდა რამე, ვთაფუშველას იხე ახხენებდა, როგორც მახლოებლ აღმიაინსა და მეგობარს. მაგრამ როცა თვით წერდა, ბასილი არავის ზგავდა: შის ენას, შის სტილს, საუფეტურ კომპოზიციას არ ეტობოდება სხვათა გავლენა. ბასილ მელიქიშვილის მოთბრობების გმირება თითქოს შინა მეობის, შიხკაცობის ნაწილაკები იყენენ, შიხი სულიდან იყენენ გადშობულნი, — თითოეული გმირი ცაღელე ნაწილაკი იყო შიხი ზუნენისა და ყველა ერთად შის პარკუნებას მქმნიდა. ამაღ იყო, რომ ბასილი ავტორისეულ ეპიკურ თხრობას ანაწდად გადაუბვევდა ზოღმე და ყოველ გმარს თვათვეცსაუბრებოდა ვითარცა თავისიანს, თავის სიხხლსა და ზირსც. თხრობის ამ ორგანაღღურმა მანერამ სტილის ხასიათო, თავისებური სანტაქსიკა და ლექსიკა ვანაპრობა და ახლებურ სიტყუწარმოებასაც მისცა დასაბამი. „სოფელს შიკეკალიავენ ღვიწი...“ იტყოდა ბასილი, „ზეღთ ჩაერთვენენ სოფლად გადმობუნვაებული შიითულები და ღვიწი“, „შევიწროვდა და შეწუბდა ქოსაღები, აიგუდანახადვა თოფ-იარაღი“, — ხადად, უზარლოდ იტყოდა იგი, და ხატევეს ახლებურად იხე ზუნებრთვად მომარტევებდა, რომ თავმოწონებას თუ კომწიარობის ნატამალიც არ ემჩნევდა.

ცნობილია, რომ შემოქმედნი, მომეტებულად პოეტები და ზელტრისტები, მწელად იგუებენ სხვათა შენიშვნებს. ბასილიც კუსტი და უპარებელი ჩანდა: როცა მეგობრებს ახალ ნაწარმოებს წაუკითხავდა, უმად ააღწებოდა, თუ ვინმე უტაქტოდ ოდნავ მაინც გაქვენწლავდა წინასკითხს, შენიშვნის წარმომტემელს გაებუტებოდა და იტყოდა: მაგას ლიტერატურისა რა ესმის! მაგრამ თუ მისი შემოქმედებასადმი რიღისა და კრძალვას იგრძნობდა, მეგობრულ შენიშვნასაც შირჩილად მოისმენდა, და თუ შენიშვნა კუსაში დაუწღებოდა, არაფერს იტყოდა, ნაწარმოებს კი ახლებურად გადააკეთებდა. გუღასეურათ უსმენდა ევეგნი ხარაქესა და მიხო ზერატაშვილს. ურუმრად მიუგებებდა ზოღმე უურს ჩვენს მასწავლებელს, მეგობარსა და გზის გამკვლევს — ეტკველ ტატოშვილს.

ბასილი ვანსკუთრებით დამაბლოვდა ბოლო ხანს, როცა მე ლიტერატურადან დაშორებული საგნის შესწავლას შევეცადე. ამ დაახლოენის მიზეზთაგანი ისიც იყო, რომ მე და ბასილი ბზარად ვსაუბრობდით შის შემოქმედებაზე: თუ რამ მქონდა სათქმელი, ფტობაღად შევაპარებდა ზოღმე და ჩემ სათქვამს ერთად აწწონდა-ეწწონიდი. ეციოდი, სათქვამს დაუფაქრებოდა, ვასწორებულს ვასწორებდა, ბოლო თუ ჩემი სათქვამს არ მოეწონებოდა, ამისთვის არ დამტუქავდა, რაკი ვეტყოდა: „ავტორი შენა ხარ და შენ თვით უკეთ იცა, რა მოუბდება შენს ნაწარმოებს და რა არაო!“ იმდენად ზუნებრთვი ვახდა ჭენი სჯა-გაბასებანი, რომ ბასილი თავისი მომავალი მოთხრობების გეგმებსაც მაყნობდა. შახსვს, იხე დაწვრილებით მომითხრო თავისი „ორფების“ სიუჟეტური ქარაგა, — უბედურა მოხელას ამზავი (რომლის მხოლოდ დასაწყისას დაწერა მოსწწრო), რომ ვანზრახული მქონდა კოდეც გარტყლება დამეწერა, მაგრამ დროზე მივხვდი, ბასილის წერის უაიდა იმდენად თავისებური იყო, რომ ჩემი ნაწერია უბერო მიშგავებსაც გამოვიდოდა...

* * *

მრავალი დავიდარბახსა და დუხუბრა ღღებებს გადაცალა მოხუდად ბასილს. ამ დავიდარბახამ შიამე კაღლი დაარჩა შის გამბდარ, მაგრამ უწონასვსე სხეულს: ბასილი დაქლექდა. მაგრამ უწონებულმა სენმაყ ვერ დააჩაბუნა შისი უტებზუნება: ნიადაგ შეყოფადა და წუბდა ლიტერატურისთვის, — ლიტერატურათი უფრო იყო სწეული, ვიდრე ფილტვების მღრღენელი სწეული. როცა სიცოცხლის ილაკი გაუწუდა, მაინც წუხილმიტევისთვის წრუნავდა, სიცხით იყო ვთანგული და მაინც მომავალი შემოქმედის ცეცხლით იყო აღმოადებული, კანგატეხილი იყო და მაინც თავის გმირებს ესაუბრებოდა, თვაღწაღლივ ხედავდა მომავალ ნაწარმოებასა გმირების არღიღებს, სიცოცხლე ეღვიოდა და მაინც სი-

ცოცხლსადაც იწვოდა მოცახლებულ ხელებს — პოეტური პაროზის ახლებურ კონტრებს ხედავდა თვალდაბნეული...

გულის სიბოძისა და ზრუნვის არ აკლებდნენ ბასილს მიხეილ ქავთიშვილი და გერონტი ქიქოძე. გერონტი ზნორად ესაუბრებოდა მას ლიტერატურის საკუთბორტო საკითხებზე და მის ნათქვამს ბასილი ღრმად ჩაუფიქრებოდა ხოლმე. მიხეილ ქავთიშვილის შეწვევით 1927 წელს დაისტამა ბასილს „ქალაგი“, „ქართულ მწერლობაში“, ხოლო „მნათობში“ — „ტარაგი“. 1928 წელს „ქართულ მწერლობაში“ დაიბეჭდა „თორმანას“ პირველი თავი („მალთუქი“), ხოლო „არაფიონში“ — „მკერდშეობილი მერცხალი“, „არაფიონში“ დაიბეჭდა აგრეთვე მიხეილ მრეველიშვილის „სეზონა“ ძველი თაობის მწერლებთან ერთად მხოლოდ ეს ორი ახალგაზრდა წარუდგა მკითხველს „არაფიონით“ და მიხეილ ქავთიშვილიც თავის თავს ბასილისა და მიხეილ მრეველიშვილის ნათლიად თვლიდა.

...მოსაგონარადაც მშობის ბასილის სიცოცხლის უანასხენელი წლები. რაკ პატარა და-ძმასა და დედობილის რჩენაც მას დააწვა კობად, ნათიერთად შევირბებულმა უნივერსიტეტი მიატოვა და მასწავლებლობას მიაყო ხელი. იმედა ქონდა საუნერესიტეტო სავნებს ჩანახარებლად მომავალდება და სავაიოდო სესიებზე ეტუმრებოდა თბილისს: ორხეთის მახლობლად, სოფელ დრეში ასწავლიდა პირველდაწყებით სკოლაში. ძალზე ცუდა საცხოვრებელი პირობები ჰქონდა. 1928 წლის შემოდგომაზე მწერდა „აქ დარჩენა მტად გამაძინდებდა. მიწურ სახლში ვცხოვრობ და დღეს ავადც ვარ“. მოხოვდა, ვანათლების განყოფილებაში მიმეტანა მისი განცხადება, რაკ სოფ. ზორბოში გადაეყვანათ ოთხწლიან სკოლაში. მაგრამ კაცო ბებოდა და ღმერთი იყონოდა! — ბასილის არა თუ სხვა სოფლის სკოლაში გადაუანა არ მოხერხდა, — მას იმე სოფელ დრეს სკოლაშიც აღარ დაეღვამებოდა და თბილისს გამოემგზავრა.

უსამახორდო და მილად უსახბროდ დარჩენილმა ახალბედა მწერალმა რედაქციებს მიახურა კორექტორის ადგილიც ვერხად გამოიძებნენ. მოთბობებხაც აღარავინ უბეჭდავდა, თუმც მის სამწერლობო ასახარებზე გამოხვლამ ბეგრის ვინმე აღაპარაკა. იქნებ ეს „აღაპარაკეც“ იყო ამის მოხუჩი, რომ რედაქციებში პარზო უარს არავინ ეუბნებოდა, აქებდნენ და ამხვევებდნენ კიდევ, მაგრამ აღბათ ეწინოდათ, ვაი, თუ ურვეულო თბრობისა და სტოლის ავტორი ვააქრიტიონ და ჩვენც დავისაქოთ!

განაკუთრებთა „მკერდშეობილი მერცხალი“ მოუხვევა ბასილ მელიქიშვილს მტად თავისებურად და საკუთარი ხმის მქონე, სანტერესო მწერლის სახელი, მაგრამ, ცხადია, მარტო ამ სახელით ვერც თავს ირჩენდა იგი და ვერც უმრწემებს და-ძმას არჩენდა. მოსახონარის სამომხილს იხილ ერთგვს, რომ იმხნად ბასილს მახ-

ლობლებიც იმდენად ხელმოკლედ ვსურავი, რომ ვცხბაროდა, თუ ძეხვისა და პურის ფულს მკობხელთებდათ და სწელდ მეგობარს გავუშვებხვლდებოდიოთ, თუ ცოტადნდ რაიმეს აწუგნადა, ბასილი სოფელში უგზავნიდა დედობილისა და და-ძმას. თბილისში უბნაოდ დარჩენილი ბასილი ერთ ხანს ვანო ტახიძემ შეიკედლა, თუმც მას თავის პატარა ოთახში ერთი მუდმივი ხანანი, ახალგაზრდა კომპოზიტორი ჰუვდა და, გარდა ამისა, ღამის სათვეად ზოგჯერ უსახლკარო ტერენტი გრანელსაც შეიკედლებდა ხოლმე. ვანომ ბასილს თავისი ღოგინიც კი დაუთმო, ზრუნვასაც არ აკლებდა, მაგრამ უკველითვე ეს მცარე რამ იყო ამასთან შედარებით, რაც ფილტვებდაცხრბოლული ავადმყოფობისთვის იყო აუცილებელი. ასეც ავადმყოფს, ცხადია, ვერც შესანიშნავი მურწნალი-ფთხაობტრა ვანო დემურია წველიოდა, თუმც თავის ადამიანურ სიბოძის, ცოცხანსა და მონდოშემას არ აკლებდა ბასილს...

* * *

ერთხელ, მახვცხ, 1929 წლის ზაფხულს დასაწყისში, ავამინდელ კარავის ქუჩაზე შევხვდი პაილო იაშვილს. გამოიქითხა ბასილის ამხედა და რა რომ ვაიყო მისი მძამე მდგომარეობა, იმე დღეს ვემურთა ამასოქონის საგზურის საშოვნელად. იშოვნა კიდევ. რაც კიბეში ფული აღმოჩნდა, ისიც ბასილთან ვამატანა და თან მისოც, ისე მოეხერხებინა ბასილისთვის ამ ფულის გამოყენება, რომ თვით ბასილს არ ვაეყო. ვისაც იყო ვაგზავნიდი. პაილომ მერე ამასოქონის გასამგზავრებელი თანხაც მოუხერხა, — აღარ მახხვცხ, მწერალთა კავშირიდან თუ რომელიდაც რედაქციიდან. ამის მერე მან მწერალთა კავშირიდან 1.000 მანეთი გამოითხოვა ბასილისთვის დახმარებად.

პაილოს ამავი, სამწუხაროდ, ამოც გამოდგა: ამასოქონის ჩასვლისთანავე ბასილი ცუდად გახდა და ხანატორიშიდან იმედგადაწურული უკან გამოისტუმრეს. სხვა გზა აღარ იყო, ორბეთს ავიდა და ზაფხული იმ გატარა, მცირეოდენი თანხა, რომელიც პაილომ მოუხერხა და მგობრბეზმაც შევეგრავეთ, საქმარისა აღმოჩნდა ამისათვის, რომ შედარებით ნორმალურად ეცხოვრა. აღბათ მთის ჰავაც მოუხდა და შემოდგომაზე თბილისს რომ დაბრუნდა, ვეღარ ვიცანით, ახე იყო მოყვებული. იმ ზამთარს თავს მხნედ გრძობდა და იმედის სუსტბა ათინათმეც უ შემოიჭვრიტა ჩვენს მოლოდინში. აი, სწორედ მაშინ აგებდა იგი ახალ გეგმებს მოთბობებისა და დღიე ტილოდთვის. ვარკვევით არას ამბობთ, მაგრამ ვადაკვრთი შეუხმებოდა, ჩანდაქრბოანფდათან მომწიფებდა და ძალე კოვლითვე უკრბლად მოგუვევბო. იმ ზამთარს იყო, რომ ავტ მტად ქცეული მოხელის ამხავედ დაიწყო მუშაობა და სათარად „ორფხიცი“ გამოიძებნა და ცაფტრებისათვის“.

დადგა 1930 წლის გაზაფხული. ბასილის ქან-
მრთილმა ერთხანად გაუარესდა და დღითიდღე
უარესდებოდა. ექიმების რჩევით გადაწყვიტეთ
ფარმაცეუტული წყნუთვა ავადმყოფი. ავადმყოფი, ქვიშა
წყნუთვი, ვიქიარავთ ოთახი. შერე ეტლით ავიყ-
ვანეთ ბასილი. მომზადვლად სათნო დიდდდა მე-
ლანი ჩამოიფიდა სოფლიდან. ეს ის პერიოდი
იყო, როცა ბასილის უველა მეგობარი მსახურო-
ბდა უკვე საღამო ხანს ავადმყოფი ბოლმე-
ავადმყოფი ისე იყო დასუსტებული, რომ როცა
საკმეღს ჭამდა, ავადმყოფი ბულით კოჭი
პირამდე ძლივ მიჰქონდა. და მიანც ხიზნის არ
ჭყარავდა. ობუნჯობა კიდევ. მისთვის ჩვეული
გონებაშაბდობილი იტყობდა რაიმეს და ჩაბით-
ბინებდა. თავის თავზედაც ობუნჯობდა: კაცი
შევი და უსაქმურად ვვადვარო!

ერთ საღამოს ბარათი მომიტანეს. ბასილისგან
იყო. მზნე ტონი და ობუნჯობის კვლი ტრავა-
კული შეუფიქრებლად შევიკვლი: „მხოო ქუქია არა
ებუშრობ, ჩემი საქმე ქალაქი ეტლიად არის და
უკველ მთხეზს გარეშე, კვირას, 28 აპრილს პრა-
უტში წავალ“. (ორხევის იხემაღ „პარიუტს“
ემაღდნენ). ბიძამისისთვის შევიკვლი, ურემი
მომგვარე და ჩემ სოფელში ამიყვანე. აჰ, უკა-
სანკელ ბარათი მოხვალა, ექიმი ი. შვიდლი-
შვილი, კუქ-ნაწლავთა საფეკტის მკურნალი,
ავადმყოფი: ბოლო ხანს ნაწლავების ტიკილს
უჩიოდა. შერეე დღესვე ავადმყოფი პაროტისტი-
ისებ მჭედელიშვილი ეტლით. მან, როგორც მო-
ველოდით, გვაუწყა, რომ კატაბატრია მოახლო-
ებული იყო...

შერეე დალით, 1931 წლის 20 აპრილს, სტუ-
დენტებთან უნდა შემაკადინა (იხმანად ახლდა-
ნიშნული ახსიტენტი ვუკვი) და ბასილის სანა-
ხვად მისი ბერიცაშვილი, ალექსი ავანიშვილი
და ვინო ტახიძე ვაჭურსენ. მე მეცადინეობის
დაშთაერებისთანავე უნდა ავსულიყავი. მეცადი-
ნეობა დავამთავრე. ის-ის იყო, წასასვლელად
გავეშვიდე. ლაზიკატორიის კარი გაიღო და მი-
ხოს დამწებებული სახე დავინახე. უმალ ყოვე-
ლზევე მივხვდი. მისი ურემიად გაბრუნდა. მეც
უხბოდ ვავუვი. შერეე ვავიდე: როცა მეგობრებს
ბასილის სადგომს მიახლოებნან, თურმე ოთახ-
დან დიდდა მელანის ქვილინი შემოვხმით.

* * *

ვაიგო თუ არა ბასილის გარდაცვალების ამზა-
ვა, პალო იაშვილი მუივდე ვაჭურა წყნუთის-
ქენ. სამხატვრო აკადემიიდან ოსტატი ვაიყოლა,
რომელმაც მიცვალებულის ნაღამი ააღებინა.
იმავე დღეს გაემგზავრნენ წყნუთის მიხედლ ჭავ-
ხიშვილი, გერონტი ქიქოძე და კონსტანტინე კე-
ნაძე, რომლებმაც შერეე თუ შესაშვ დღეს სა-
მგლოვარო განცხადება გამოაკვეყნეს გაზეთ
„კომუნისტში“. ბასილის გარდაცვალების ამზა-
ვა განსაკუთრებით დაამწებრა ფაქიზი პოდტი
ნატალი ადამიანი ვიქტორ ვაბუხერიანი. იგი მა-
ტოდმარტო შეუყვად ფეხით წყნუთის აღმართს და
ამ დროს მივიდა, როცა ბასილის ნეშტი ურემში

დაცვენებნათ და უკვე ხარბეს უმღერდებოდათა
ნენ...

ბასილ მედიკინიშილი დაქრალეს სოფელ წვი-
რში, ძველი ეკლესიის ნანგრევის გაღადაში,
დღის სამარის გვერდით. მეგობართგან დაქრ-
ალვანე ვიკავითი ერთეული ტატიშვილი, ვიქტორ
ვაბუხერიანი, მისი ბერიცაშვილი, დუქსო ავანიშ-
ვილი, ვინო ტახიძე, სიკო ონიანიშვილი, ოთარ
დოლოძე და მე.

მრავალი წლის შემდეგ სოფ. წვირის მცხოვ-
რებლები აიყარნენ და ხაშვრის ჩაიონში ვად-
სახლდნენ. ბასილის საფლავი უმატრონოდ რჩე-
ბოდა. ბასილის უფროსმა დამ სოფელი, ბიძამ
იოსებმა, სოფლის მეუღლემ შილვა ტატიშვილი
და სხვა ნათესავებმა ბასილის ნეშტი 1960
წლის გაზაფხულზე, თბილისიდან ოცოოდე კი-
ლომეტრით დაშორებულ სოფელ პანტიანში
გადამოსვენეს. მისმა მეგობრებმა საფლავს ეწ-
ვენი ხარძის მეცადინეობით მონაპოვო ვინა-
ისი ღლიდ დაადეს და ზედ მიცვალებულის ვეა-
რი და სახელი, ავტოგრაფი დაადებინა და გარდა-
ცვალების თარიღები ამოტიფერეს.

აღიქსანდრე ვომანიშვილის თაოსნობით, წინა-
სიტყვაობითა და რედაქტორობით 1964 წელს
გამოქვეყნდნა „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“
ბასილ მედიკინიშვილის პატარა წიგნი დასტამა,
რომელშიც შევიდა ოთხი მოთხრობა: „მეცადინე-
ბოლილი შერცხალი“, „თერმანი“, „მეცადინეო
თითი“ და „ქალია“. 1964 წლის 26 ნოემბერს,
დასადებნიად 60 წლისთავე, შერეალთა კავში-
რში მოეყუო ბასილ მედიკინიშვილის მოსაგონარო
საღამო. საღამოზე გულთი ამოტიშული სიტყვა-
ბი წარმოთქვენ დემნა შენგელაიამ, ვიორტი ზე-
ტებრაშვილი, მიხეილ შრეველიშვილი და ბასი-
ლის უმარემისმა მეგობარმა აღიქსანდრე ვომანი-
შვილმა. სიტყვა მეც წარმოთქვი. ახლგარდა
მსახობებმა წააკითხეს ნაწყვეტები ბასილის მო-
თხრობებთან.

შერეე დღეს დემნა შენგელაიას ტელეფონით
ვთხოვე, საღამოზე წარმოთქმული სიტყვა დაე-
წერა. ახლბა ჩემი დაუდერობა იყო, რომ ობო-
ვანა კვლავ აღარ ვაუშეიერე და დემნას ჩინებუ-
ლი სიტყვა დაუწერელი დარჩა. ვიორტი ზეტე-
რაშვილისა და მიხეილ შრეველიშვილის სიტყვა-
ბის ტექტებში ახლბათ მათ აჩვენებში იქნება შე-
მოსახული.

დაღე შემოქმედის პოტენცია ჩაიყოლა ბასილ
მედიკინიშვილმა სამარეში. ის, რაც დავგოტოვა,
მხოლოდ მინაშნება იყო იმისა, თუ რაოდენ თა-
ვისებური, დრმა და მომზიბლადი ბუნების შერეა-
ლი მამარადა მიწას, — ვინაც ამოხატედილი
უხსარულიოდ მრავალი ჰქონდა და ვინც ამ წუ-
თისოფლიდან ისე წავიდა, რომ მხოლოდ ორიო-
დე, მაგარც კარგი სიტყვის თქმა მოახერხო...

აქვე იხევეტება ბასილ მედიკინიშვილის ვი-
მოუქვეყნებელი ესკიზი „ავანიანი“, რომელიც
ჩემს არტეში ინახება.

ქვირინაი

გადმოადგა თუ არა ქედს ქიმოქნილი მთვარე, მიღებული ხორცმეტი ცისა, საცოდავი და ცოფიანი, მგონი დატანიანებული, თან გადმოჰყვა ფაფარაფორიანებული ქვირინაი. და მთვარეს გამოესახა მორკალებული კვიცა.

ქვეით სოფლებიდან დაიძრნენ ადამიანთა თვალები. გამოიხილეს კვიცი ქვირინაი, ფერად კუპრი და კუნაპეტი, მთას გადაჭიმული ტანდარ-ამოქრილ ქალასავითა. დიახ, კვიცი აჯილა, დაუგეშავი.

ადამიანები აედევნენ. ადამიანები სდევნიან. რით ვერ დაიმონეს? და გადმოადგა თუ არა ქედს ქიმოქნილი მთვარე, — სიხარბემ დაგიმონათ, წვივები დაიწმინდეთ, ადამიანებო, და ქამანდებით ქედისაკენ გაქანდით. თხუთმეტი ქამანდი ერთად გაქანდა ქვირინასკენ, თხუთმეტმა ხელმა მოახელა კვანძი ქამანდისა და შემოსალტეს ქვირინასა დასაპყრობად, გამოსაქნელად.

მაშინ კი აიწყვიტე ფაფარი, ქვირინავ! გაუსხლტი სალტეებს ქამანდისას და გადააქე-

ლე ადამიანები, და შინას წაგლესე. გადარჩენილები კბილებით დაჯიჯგნენ. გადარჩენილებს წიაღი ჩაუნახლეს.

მეორედ კი: რგოლად ფაშატები შემოგახვიეს. ეგებ ვნებამ ნება წაართვასო, ეგებ დავიმონოთო! დიდ ხანს აწყდებოდი წელმონვეტილ ლეკვივითა. ფაშატები დაგლიჯე, მაგრამ ბოლოს ვნებამ დაგიმონა, გაენურბე ერთ ფაშატსა და, ქვირინავ. ქედმოხრილი გაენურბე შინას.

ადამიანებმა კვლავ ქამანდები შემოგახვიეს, ფაშატები დაფრთხნენ... და მთვარე რის ჩაესვენა, ადამიანებს დაჩლეტილ გვამილად შერჩათ ქვირინასი. მაშინ კი მოგხსნეს ქამანდები თვალდამდგარო, გაციებულო კვიცი ქვირინავ!

და მას შემდეგაც მთვარე მაინც ჩადის და ამოდის, ნაცოფილევი ხორცმეტი ცისა. და მას შემდეგ ადამიანებს აღარ გამოსახვით ქედს გადმომდგარი, ფაფარაფორიანებული კვიცი ქვირინაი...

ბასილ შელიძის შრომების კრებული

ხიდი, გადებული ჟამთა დინებაზე

ვათა დინებაზე გადებული დიდი ხიდი, რომელიც ერთმეორეს უკავშირებს წარსულსა და აწმყოს — ასე მოხდენილად ახსიათებენ ზოლმე ისტორიას, მის არსსა და დანიშნულებას. ეს მეტაფორა, შესაძლოა, პოეტის ნახელავი იყოს, მაგრამ უკვე შეჭრილა მეცნიერთა ნაშრომებში და ჰეგელიანური ისტორიის, ალბათ, ვერ გავკცევა პოეზიის სუნთქვას. შემთხვევითი როდია, რომ ბერძნული მითოლოგიაში კლოს, ერთდროულად, ებიკერი პოეზიისა და ისტორიის მუზა ერქვა. ჭალა, რომელსაც ხელში გრავნალი ეჭირა, შთაგონებდა პომპროსასაც და პლუტარქესაც.

„ჩა არის ისტორია? — წერდა ილია ჭავჭავაძე, — იგია მოხრობული მისი თუ, რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავადაც“.

კაცობრიობის მეზობრება სათუთად ინახავს წარსულს, როგორც თავისი არსებობის უწყვეტი ჯაჭვის უმნიშვნელოვანეს რგოლს. ისტორიის დავიწყება ისეთვე მომავლინებელი დარტყმა იქნებოდა ამა თუ იმ ერისათვის, როგორც მეზობრების დაკარგვა — ადამიანისათვის.

XIX საუკუნის ინგლისელი ისტორიკოსი თ. კარლილი წერდა: „დაუფიქრდით ყოველივე იმას, რასაც შეიცავს ეს ერთი სიტყვა — **წარხული**! რაოდენ პათეტური, წმიდათაწმიდა, უოველმზრივ **პოეტური** მნიშვნელობა არის ჩაქსოვილი მასში. მნიშვნელობა, რომელიც მით უფრო ნათლად ვლინდება, რაც უფრო შორს დავიხვეთ ვათა სიღრმეში, რაც უფრო მეტად შევადწინებთ ამ წარსულში. ბოლოს და ბოლოს, სწორედ ისტორია არის ჰეგელიანური პოეზია; ხოლო რეალობა, თუკი მას მართებულად განვმარტავთ, უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე გამონათქვამი“.

თავისი მუხს მშვენივრებით მოხილული ისტორიკოსი იმასაც ამტკიცებდა, რომ ყველაზე უმნიშვნელო რეალური ფაქტი ადამიანის წარსულზე, რომელიც შეიძლება გამოიხსრიოს წიგნებში ჩაფლულმა სწავლულმა, უფრო პოეტურია, ვიდრე ყველა შელი და უფრო რომანტიკულია, ვიდრე ყველა ვალტერ სკოტი — ერთად აღებული. ეს უზომოდ ვაზვიადებული ზიტბაც

სინამდვილის თავისებურ ანარეკლს წარმოადგენს.

შესაძლოა, ვინმემ ირონიული ღიმილით წაიკითხოს კარლილის სიტყვები და მეოცე საუკუნის ტექნიკით განვითარებული ადამიანის პოზიციიდან გულგრილად აიჩიოს მტრები — ისტორია ზომ ზღამარია და ჩვენს დროში სინამდვილედ გადაქცეული ზღაპრული სასწაულების შემზღვევარს ისტორიამ რაღა უნდა გვითხრასო. მაგრამ უფრო ვათხოვთ ჩვენს თანამედროვესაც, გამოჩენილ ინგლისელ მეცნიერს ჟ. ტრეველიანს, რომელიც კარლილზე არანაკლები ენაბრუნითი წერს: „ისე არაფერი განასხვავებს ცივილიზებულ ადამიანს ნახევრადველურისაგან, როგორც უნაბი — შეიცნოს ჩვენი წინაპრები იმგვარად, როგორც ისინი იყვნენ სინამდვილეში და მარკვალ-მარკვალ აღადგინოს მოზაიკა უხსოვარი წარსულისა. ვარსკვლავთმრიცხველობა ანდა მფრინავი თუ წყალქვეშა ზომალდების შექმნა სრულიადაც არ არის უფრო განმარტებელი და გამაყეთილშობილებელი საქმიანობა თანამედროვე კაცობრიობისა, ვიდრე უკვე დავიწყებულ მოვლენათა და ჩვენამდე მკვთავრებ ადამიანთა ჰეგელიანური ბუნების შეცნობა“.

ანალოგიური ციტატების დამოწმება ძალზე შორს წაგვიყვანდა...

მთავარი ისაა, რომ ისტორია არ უნდა წარმოადგენდეს ხანმოკლე ტრფობის საგანსა თუ სხვისაგან გამოსარჩევ თავმოსაწონ სამკაულს. ისტორიის სიყვარული ჭარბი მოტანილ ემიღებისა რადი უნდა ჰკავდეს, არამედ ჩვენს ორგანიზმში გენეტიკურად დაბეჭდულ ტყვიულს, რომელიც გაკვეთდა ადამიანს სკოლის მურბიდან სამარის კარამდე.

ოციოდე წლის წინათ, ჩამოფასებული „ქართლის ცხოვრება“ იყიდებოდა მაღალიცხში (ალბათ, ვახსოვთ, კიდევ უფრო აღრინდელი, გრიმშაშვილისეული: „ლამის სირაქცილით ამეწვეს ლოყა...“) მას შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა, მოხდა ფასულობათა გადაფასება. სასიკეთო ძეგლები რესპუბლიკის ცხოვრებაში, და ჩამოფასებული „ქართლის ცხოვრება“ რომ ასხენით, აღარაფერ დაიჭრებენ.

ცნობილი საბჭოთა მეცნიერი ა. გულოგა თავის

საქართველო
საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა

წიგნში „გულოვნება ისტორიისა“ (1980) გულსტკივილით აღნიშნავს, რომ ცოცხალი და მომხიბლავი ისტორიული თხრობის ტრადიცია, რომელიც დამკვიდრეს კარაშინმა და კლიუჩევსკიმ, მართალია, ჯერ არ ვამქრალა, მაგრამ არც აყუავენას განიდიობა. ა. გულოვას მიზნია, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფია ვალშია მეთოხველის წინაშე და თქმვა მოიპოვება მძღავრი სამეცნიერო კოლექტივების მიერ შექმნილი ფუნდამენტური ნაშრომები, სამაგიეროდ, წარსული-სადმი უტრამაზარი ინტერესის კვალობაზე, ერთობლივ კვანტაცეითი საკითხავი წიგნები. ა. გულოვას სიტყვით, ისტორიკოსის უბირველესი მოვალეობაა, ღრმად ჩასწვლეს ადამიანთა შინაგან სამყაროს, ახადის ფარდა ადამიანთა ქცევას ნამოძრავებელ მოტივებს, აღდგინოს ადამიანის გრძობათა და აზრთა ლოგიკერობა თუ ალოგიკერობა. რა თქმა უნდა, უკოვლგვარი პრობლემა ისტორიისა არ იძლევა ასპარეზს მხატვრულ-ემოციური იარაღის გამოსაყენებლად (მავალითად, გეონომიერტი ისტორიის), მაგრამ როდესაც ისტორიკოსი მოგვითხრობს რომელიმე ეპოქასა და ხალხის ცხოვრებაზე შოლიანობაში, სახეობრივმა აზროვნებამ გარკვეული ადგილი უნდა დაიჭიროს მისი შემეცნებითი ზერების არსენალში. დოკუმენტური სამართლუ ისტორიისა, შერწყმული მასალან მიმზღველობასთან, და მეცნიერული უმწიკვლობა, შერწყმული მხატვრულ გამომსახველობასთან — ამ კომპონენტებს უნდა შეიცავდეს მეთოხველთა ფართო წრისათვის გამიზნული წიგნი.

ა. გულოვა, თავის ნაშრომში, ცდილობს კიდევ უფრო გაუღვივოს მეთოხველის ინტერესი ისტორიისა, — კერძოდ, — სამშობლოს ისტორიისა... ამავე მიზნით არის შთავთნებული წიგნი, რომელსაც ჰქვია „ქართლის ცხოვრების ქრონიკები, მოთხრობილი ვახტანგ კუდიანის მიერ“.

ბერძნულად სიტყვა „ისტორია“ ნიშნავს კვლევასაც და თხრობასაც. საქართველოს ისტორიის კიდევ ბევრი რამ არის საკლევნი და დასადგენი. მაგრამ გამოკლევულთა და დადგენილი იძღენია, რომ მოწიფებული იყო მისი მხატვრული თხრობის აუცილებლობა. მწერლის თვალს უნდა წაეთება საქართველოს ისტორიის აკვარტი, მწერლის კალამი უნდა აემტყველებინა დადუმებული წარსული. მეთოხველთა ფართო წრეს სჭირდებოდა სანდო მგზბური ისტორიის უღრანებში გზის გასაკლევად.

ამ საპატიო და ურთულეს მისიას მოკიდა ზელო ვახტანგ კუდიანმ და წარმატებითაც ართმეეს თავს.

„ახლა რომ მატარებლით მიდიხარ ქართლის გულში და ვაგონის სარკლიდან გზის პირად გაწოლილ გატირლებულ ბორკეებს გასკვრი, სულ იმ ცეცხლის საქმეა — ცეცხლმა ვადასწავა იმ ბორკეებიდან ამაყად გამოშრობილი ხეები და ბუჩქები, ცეცხლმა გამოწოვა და გამოთროო ნიადაგი. გამომშრალი ნიადაგი მერე წვიმასა და

წყალს ვერ დაუმგარდა, ჩამოინგრა ჩამოიფრეხა“. — ასე ვგავნობს მწერალი თურქულურთათა ბარბაროსობის წარუშლელ დაღს, დღესაც რომ ატყვია ჩვენს მიწა-წყალს. მეთოხველი, ცხადია, ვერ წააწვდებოდა ანალოგიურ ტექსტის სპეკიალურ გამოკლევებში და, ვინ იცის, უცხო ქვეყნის ზღაპრად დაჩრდილიყო მისთვის სამშობლოს ისტორიის ერთ-ერთი ველოზე მწარე ფურცელი. მუსიკალური ანბანის უკოდიანის ვერაფერს ეტყვის ნოტების ჩანაწერი, ხოლო იმავე ნოტების საფუძველზე აღდგრებელი მუსიკა ათისგვარი ემოციებსა და ფიქრებს აღძრავს. მწერლის მიზანიც ეს იყო — ავეღერებინა მშრალი ინფორმაცია, ერთი პლასტიკური სურათით გადმოეცა მატანევენასა და მეცნიერთა ნაშრომებში მოკემული მასალა. მატარებლის სარკლიდან დანახული ფურჭრთალი პეიზაჟი საიმედოდ შეუთვისება მეთოხველის მესხიერებას. მწერლის მავალითით ვახალსებული, თვითონაც შეეცდება ამოიკოტხოს ბუნებისა თუ ადამიანის ქნილებში მისი პირვანდელი სახე, თვლი ვადღენის საუენუნთა მანძილზე მომზდარ ფერიცვალებას.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკების“ მესამე წიგნი (გამომცემლობა „ნაყადული“, 1980, რედკტორები: გ. მელიქიშვილი, თ. პაპუშვილი), იწვევა დავით აღმაშენებლის გამეფებით. „მეფე იქმნა რა დავით, მოახრებულ იყო ქართლი და თვინიერ ციხეთა, სადამე არა სადა იყო კაცი სოფელსა შინა, არკარა შენებულობა“, — ვგავწევებს დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი, სამეფო ტახტზე აღის თექქმმეტა წლის ყრმა, რომელსაც უნდუმო დღეში ჩავარდნილმა ქვეყანამ მიანდო თვისი ბედ-იღბანი. გულისფანქვალთ შეკურთებს ველო, წარჩინებულოცა და უბრალო ქვეშეურდომიც, მტერიც და მოყვარეც, ახალი მეფის პირველ ნაბიჯებს.

...თითქოსდა თვატრში ვიშეოფებოდეთ, მავრებელთა დარბაზი გასუსტოა და ნელ-ნელა ახდება ფარად. სცენაზე გაწყობილი პირქუში დეკორაციო ქვეყნის უმავალითო ახრებებს აღაღებებს: დაკარბელებული სოფლები და ქალაქები, გაჩხილი ბღებები და ზერები, მტრის ზელით დანგრეული და თავებუბად გადაქეუული ტარბები, საიდნაც დიდებული საგაობლების ნაცვლად ცხენების ჰიხვინი იმისი. აღარც ხნავენ და აღარც თესავენ. ქვეყანა ტყეს დამსგავნებია. მხენი და ნადირნი ველისანი დამკვიდრებულან ოდესღაც აყუავენულ არემარეში. ცეცხლს გადაწყვავს შენობანი და სისხლის მღინარებია რწყავენ ველს, ნაკლავდ წყლის ნაკლავლთა პაერიც მოშამულა და უიმედობის ატმოსფერო დაუმკვიდრებია. უსაზღვრო ამბიციით შეპყრობილი თავყრმა ფეოდალები კავშირის კავენ დამყრობლებთან, თავისი წერილობანი ინტერესების გულისათვის არაფერს ებუებინ და არაფერს თაყოლობენ. უკვე ჟვალ-რბილში აქვთ ვავმქდარი „უტემოდ ვინ იმღერეთა“. — ეს ქარ

კიდევ დაუწერელი სიტყვები უკვე გამხდარა მათი ცხოვრების დაუწერელ კანონად. ახალგაზრდა მეფის წინააღმდეგ ამხედრებულ ფეოდალთა ერთგული მოკავშირეა ეკლესია, რადგანაც სწორად დიდგვაროვანთა წრიდან არიან გამოსული სასულიერო პირნი და, ფაქტიურად, ცხარის ტყავში გატეხულ მგლებს წარმოადგენენ. შალაღი საეკლესიო თანამდებობანი და სასულიერო წოდებანი იყიდება. პატრივ დაუქარავანს კოდნას და განათლებას, ნიჭსა და პირად ღირსებას. მათ აღვილი და უფლებანი უსინდისოდ მიუთხოვნიება ნეპოტიზმის პრინციპებს, ქრთამსა და უკანონობას. უღირსებს გზა ხსნილი აქვთ და ღირსეულნი განზე რჩებიან. ამ განუკითხავ უსამართლობას კიდევ უფრო საშიში და დამღუპველი მხარეც უქონდა. მწერალი ამიტომაც ნათლავს მას ანტიეროვნულ მოვლენად: „რაკია ეკლესია ზნეობისა და იდეოლოგიის მესვეურად მღველინებოდა, იქ გამეფებული ბორცტეპაც სწორედ ზნეობის საფუძვრში იტყობოდა, აღმინაწრ ღირსებას ბლაღვდა, ცინიზმისა და განურჩევლობის ბაცილებს ავრცელებდა, ცუდი მაგალითი გახდა ახალგაზრდა თაობებისათვის“.

მოუთმენლად ველოდებით მთავარი გმირის გამოჩენას სცენაზე და აი, ისიც. მყოფიოდ სწვდება სმენას მისი შინაგანი მონოლოგი. ფიქრის ახალგაზრდა მეფე: რა გზას დაადგეს, ვარაუშე მტერი როგორ დამარცხოს, როცა ვერ შინაურცა ვერ დაუთარგუნავს. ეკლესია როგორ გადააქციოს ზნეობის ტაძრად, მთაში გაბიზნული მოსახლეობა როგორ დააბრუნოს ბარში, განადგურებული მეურნეობა როგორ აღადგინოს, ვაჭრობა როგორ ვააცხოველოს, გზები და ხიდები როგორ გამართოს, ქვეყნად გამეფებული ბორცტეპა როგორ ვააცამტვეროს, შეღანძლული სამართალი როგორ ამაღლოს, ხალხს გამარჯვების რწმენა როგორ შთააგონოს?

„როგორ, ჩანაირად?“ — ეს კითხვა, „ყოფნა-არყოფნის“ მონოლოგიით მძაფრი, რეგურნად მისდევს მეფის ფიქრებს. ის ვერ არ არის დავით აღმაშენებელი. ის მხოლოდ და მხოლოდ მეფეა. ათხრებული ქვეყნის ვეება მოსვენებას არ აძლევს თვტქმეტი წლის ყრმას.

...ტრანგი „ისტორიკოსი მ. ბლოკი ამბობდა: ისტორიკოსთაგან ვის არ უნდაჩია, რომ ახრდილები გამოეკვება სისხლით, როგორც ულსესს, და მათ სმა გაეცათ იმქვეყნიური წვედიადღან. მგარამ ზეარაკის წყალობით მომხდარი სასწაულები ახლა აღარ არის ზოდამი და ჩვენ გვაგონდა ერთადერთი „მანქანა ღრისის“, რომელიც მუშაობს ჩვენს ტერწი და წარსული თაობების მიერ ნაანდრტევი ნედლეულით იკვებებათ.

3. კელიძე შესაშური ოსტატობით ახერხებს წინაპართა ახრდილების გამოხშობას მატინაეთა ფურცლებიდან. მთავარი გმირის შინაგანი მონოლოგი ძალუნად იყრობს ჩვენს გულსა და გონებას. „როგორ, ჩანაირად?“ — ისევ ჩავგვს-

მის გოლიათთან საბრძოლველად გამხდენელი და დავითის ფიქრი.

ერთი აღმოსაველი წყაროს ცნობით, მენავეებს, რომლებმაც ამუღარიანე გადაიყვანეს მალექ-შესა და მისი ქარი, ვასამრჩელი გადაუხადეს ანტიოქიაში, რათა მათ კარგად აღეკვეათ უზარმაზარი სივრცენი თავისი მბრძანებლის სამფლობელოებისა. ძლევამოსილმა სულტანმა ლატეასთან, სირიის სანაპიროზე, ხმელთაშუა ზღვის წყლებში შეაგდო ცენი და მძელი შესწრა უფალს თავისი სახელმწიფოს უსაზღვროების გამო.

აი, რა ძალს უნდა შერკინებოდა ახალგაზრდა ქართველი მეფე — შუა აზიიდან! ხმელთაშუა ზღვამდე გადაქიმულ იმპერიას!

მთელი ქართული და მესხეთი თურქ-სულზეთა სათარეშოდ ტოვდა. მეფე ნაქარმაგვეს რომ ჩავიდეს, წინასწარ უნდა დაზვერავს გზები. ნაქარმაგვეი დღევანდელი კარაღეთის ადგილზე მდებარეობდაო, შენიშნავს მწერალი. და სცენის თავზე თითქმის აელვარდა თანამედროვეობის ამსახველი კონკრეტები: ბავშვების მზიარულ კრამულს აფესია არემაზე. მათი მვეირცხლი თვალების შუქი ანათებს სოფლის ორლობებებსა და ვულ-მინდორებს. აქამდე ჩვენ გვესმოდა წარსულის სუნთქვა და უერხოდ იცვლება როლები: „ცოცხალ ექოდ ჩაესმის დიდ მამულიშვილს მომღვენო საუყუნეთა თაობების ეს შორეული ხმები... ეს ვერ არღარხეული შორეული ხმები ქმატებს ხოლმე ძალას დიდ მამულიშვილს შეუძლებელი შეძლებინოს და დაღუბვის პირას მიყვანილი ქვეყანა განსაცუდელისისაგან იხსნას“.

თამამდ მოსუება მწერალი ეამთა დინებაზე გადებულ ხილს. სადაცაა, გაეოცლებული წარსული გადმოაბიქებს აწმყოში და აწმყოც შეეხმინება წარსულს, რომელიც მხოლოდ ოცნებით იცნობდა მას.

მთავარი გმირის შინაგან მონოლოგს მოსდევს დილოგები თავის მრჩეველებთან, ფიქრსა და განსჯას — ბრძოლა; შეუპოვარი, შეუნელებული, შეურჩიებული, პრინციპული, ყველა ფრონტზე გაჩაღებული ტრატული ბრძოლა.

3. კელიძე იმოწმებს დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის სიტყვებს თურქთაგან მრავალქარ დამარცხებული და დაქანული ქართველთა ქარის თაობაზე და შენიშნავს, ამაზე დიდი უხადრეობის წარმოდგენა, ალბათ, შეუძლებელიც არისო. ასეთი ქარის მიღით როგორ უნდა ვესმოძნენ გულადებულ ბებრს? დღე და ღამე ვასწორებული ქმონდა მეფეს, ძილი და მოსვენება არ იკოდა, წარმოუდგენელი მოთმინებითა და გულმოდგინებით ამრავლებდა ქართულ მხედრობას, წერთინდა და ბრძოლის ხერხებს ასწავლიდა.

ნელ-ნელა იცვლება დეკორაცია. მემატიანის მიერ ზოგადი სიტყვებით გადმოცემული ამბავი ფრთებს იხამს მწერლის კალამ-ქვეშ და უკვე ახალ სურათს ვხედავთ: მათს

ვიწრო გზზე ურმების ქარავანი გამოჩნდა. ეკლერი ყვავილებს სწიფი გაელენილ ჰაერს მძაფრი სტვენიტ ჰყვავს მოჩოჩიალე ხელნების შრიალი. აღამიანთა ფიჭვი ემსგავსება შთის მოდღებულ ნაკადულის ბუბუბუს. ხეივან რომ ამოკრილა გზაზე, ხან მდორასა და გაურკვეველს, ხან მრთოლვარესა და გამძაფრებულს, ხანაც გაავებულს. ერთმანეთში გადაკლბილა იმედი და შიში. „დიდი თურქობის“ დროს მთაში გაბიზნული მოსახლეობა საკუთარ სოფლებს უბრუნდება. აგერ, მსხვილი პლანით გამოჩნდა ათითორმეტრი წლის ბიჭუნა, სათამაშო მწვიდლისპარი რომ გადაუტყდა და ხალისიანად შიბიძებს გზაზე. ურმის კოფოზე წამომდგარი მამალი უყვებოდა თვისი ეზოს ღობეზე ელანდება და მერე გამჭრის წინ მზაზე გაწოლილ მურასაც წარბოილდენს... მაქამ გადაწყვიტა და გადაქცეულ სოფელს ნასოფლარაც აღარ ეთქმობდა. მამაპაპათა ნაფუქვარზე ერთადერთი სუღიერი ხელებათ — ყვავი, მოსაკლავად რომ ვეღარ გაუმეტებია ბიჭუნას.

მწერალმა დახატა ტრაგიკით აღსავსე სურათი, ოღონდ განწმინდალია იქნება არა მატონიანი შემონახული პათეტური ფრახების განმეორებით, არამედ შესანიშნავად მიგნებული კხოვრებისეული დეტალებითა და უბრალო აღამიანთა სულში ჩაწვდომით. ერთი ნასოფლარის დანახვა გვიმღვანებს მთელი ქვეყნის სატკივარს.

მცირე მსმეტების ბრძოლების შედეგად დღეს ერთი სოფელი თავისუფლდება მტრისაგან, ხვალ — მეორე... სახისის გადაჩვეული მიწა მოიხენებოდა, ეზო შემოიღობებოდა, ვახი ჩაიყრებოდა, სოფელში გახშირდებოდა ძალის ყუფა და მამლის ყუფილი, ყვარა გათბებოდა, ცაში კვამლის მოლოტოვი სვეტი დაეიდებოდა და კვამლს თანდათან მიჰქონდა კაცის დარდიც.

ობიექტური კალამი მწერლისა კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს დავით აღმაშენებლის წარმატებულ კავშირს საგარეო ფაქტორებთან (დიდსელჩუკთა იმპერიის რღვევა, ქვარისანთა გამოჩენა). ექსკურსი პირველი ქვარისნული ლაშქრობის ისტორიაში საესებით გამართლებულია და ემყარება ქართული მემატიანის სიტყვებში ცნობას („ამას ეამა და მოვიდეს ფრანგნი“...).

საგარეო საფრთხე შესუსტებული იყო და მეფეს უყვებოდა სათანადო ურთადლება დაეთმო საწინაო საქმეების მოწესრიგებისათვის.

3. ჭეღობი იმეორებს დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მწერს სიტყვებს: წმიდა ეკლესია ავანათია თავშესაფარად ქველეთს, ყოველი უსქულობა და ცოდვა მღვდელთაგან მოდისო, მწერალი აღნიშნავს, რომ მემატიანის სიტყვები საშფავროზე წარმოთქმულ საბრალდებო დსკენას წააგავს. ცოცხალი ემოციებით დამუხტულ მემატიანე სიტყვას და მკითხველის მშინასაც თოქოსდა სწვდება ორატორის გულის გახშირებული ფტოქვა. მწერლის თვალსაწიერში, უპი-

რველეს ყოვლისა, ხედება ჩველი პროფეტული იყვნენ აღამიანებისა, რომლებიც იყვნენ დავით აღმაშენებლის მრჩეველები და თანამებრძოლნი. მათ მტკიცედ გადაწყვეტილი იქნა სამშობლო მძიმე განსაცდელისაგან და ყველა დაიყენონ წაღობინებისა და განვითარების ნაივლ გზაზე. აღორ სთავადავნივე იყო ამღვრეული და მღვდელმთავრები თვითონ იყვნენ პირველი ავანაჯები, თვითონ იძლეოდნენ უკანონობისა და უზნეობის ნიშნებს. ეკლესია, პატრონებისა და სათნოების დაწერების საკლავად, ზნეობრივად ხრწნებას ქვეყნის.

რუს-ურბნისის საეკლესიო კრება (1103 წ.) — მოწვეული „დიდთა წყლულებათა კურნებად“. მწერალი გეფყდის კრების მონაწილეთა ერთ ჩვეულო პორტრეტს: მოსალოდნელი მართლმსაქმელების შიშით აფორიაქებული და ამორგებულნი, სამღვდლო სამოსელშიც რომ უკოთ თავისი სხეულის სისრულს დაფარავა. მათი სახის ფერი თუ ამღვრეულ-ხასისხლიანებული თვლები მარხულობასა და წმინდა წიგნების კითხვას როდო მიგვანიშნებს. ისინი კორებს ავრცელებენ და ურეტკოსობას სწამებენ ქრისტიან მეფეს: ეკლესიას არბებს, ლეთის შიში და სიყვარული დაუკარგავსო. ამოდ ლამობენ, რომ ქრისტეს უღირს შაბურთა წინააღმდეგ გამოცხადებული ბრძოლა მონათლონ ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლად.

„საჭირო იყო გულახდილი, მკაცრი და საქმიანი მხილება მთელი მანკიერებისა. მხილება საქვეყნოდ, ყველას გასაგონად, ამ უკანონობათა ფართო საშფავროზე გამოტრია და პირუთვნელი განსჯა“, — წერს ვ. ჭეღობი.

მწერალი უფრო მეტს ამბობს, კიდევ მემატიანე, ცოცხალი სურათებითა და ღრმა ანალიზით ავსებს ხარვეზებს და მკითხველსაც უკო მეტი შეუძლია ამოკითხოს მწერლის სიტყვებში, თავის ფანტაზიასაც მისცეს გასაქანი და თვითონაც გაიაროს ეამთ დინებაზე გადებული ხიდი; თავისი ნაფიქრალიც ამოკითხოს წიგნში, რომელიც წარსულის ამბავს ისე გადმოგვცემს თითქოსდა გუშინ მომდაროვოს. მწერალი ულვიძებს მკითხველს მოუფლდნელ ასოკიცებებს.

3. ჭეღობი დნივად და დამაყარებლად უხსნის მკითხველს, რომ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის ცნობილი ფრაზა „ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს“... — პოლემიკური სიმამფრით არის განაპირობებული და მამულის დამცველ-ამშენებელ აღამიანებს როდი გულისხმობს. მემატიანე იმ პირთ გმობს, რომლებიც თავის ინტერესებს აყენებენ ქვეყნის ინტერესებზე მალდა და უკიბინებენ მეფის, ერთნი მოიძულა და დაამდაბლა, ხოლო მეორენი შეიყვარა და განადიდო. სწორედ იმ ორგულთა მიმართავს მემატიანე და ესარჩლება მეფეს: ერთგულთა, მამაცთა და ღირსეულთა დამწიფრება — ორგულთა, ქაბანთა და უღირსთა ნაკლავად, რა სასაყვე-

დღროა, როდესაც ასეთი მოქმედებით კაცი ღმერთს ემსგავსება.

3. ჰელიძის წიგნის ფურცლებზე მკაფიოდ არის წარმოდგენილი დავით აღმაშენებლის პორტრეტი. აი, მას ვხედავთ ერწუხის ომში, სადაც ერთი ღღის განმავლობაში სამი ცხენი მოუკლეს მეფეს და მეოთხეზე ამხედრებულმა გამარჯვებით დაასრულა ეს ომი. შემდეგ მას ვხედავთ გელათის ტაძრის მშენებლობაზე. ლეგენდის თანახმად, ტაძრის კედელში დატანებული დიდი ლოდები საკუთარი მხრებით ამოტრიალი დავით აღმაშენებელს. მეფის მხრებზე დამოილილი სინათლე სახელმწიფო საქმეებისა დიდ ლოდებად გამოქვეყნდა ხალხის მადგურელ აზროვნებაში. აგერ, მისივე თაოსნობით აშენებულ ქსანოში გამოჩნდება დავითი, სწეულებს მონახულებს და გამხმნვეებს... ახლა საკუთარი ქვეყნისა და საკუთარი თავის ღირსებას არ იკითხავთ: გამოფდა თუ არა, უკვე იუკადრისა უფლისწულობისა ნაწყალბობე ბიზანტიური ტიტული. ქართული მეფის სახელი უფრო საამაყოდ მიიჩნდა. მწერალი შეგვახსენებს, თუ როგორი სასაოებით მოკლდნენ ქართველი დიდებულები, არც თუ რი დიდი ხნის წინათ, მათი ჭიშკლის წყაროდ გამხდარ ბიზანტიურ ტიტულებს, და ამ გარემოების გათვალისწინებით ხაზს უსვამს საუფუნებანხერის განმავლობაში მომხდარ ცვლილებებს საერთაშორისო ასპარეზზე. აღნიშნულია განსაკუთრებული მწიგნობრობაც დავით აღმაშენებლისა, ლამაზობაშიც რომ არ იზორებდა საყვარელ წიგნებს და მშვენიერად იცოდა არა მარტო ქართული და საქრისტიანო მწერლობა, არამედ — მაჰმადიანურიც და, უცხოური წყაროს ცნობით, განწის ვადს უფრანსის საკითხებზეც ვამბობოდა. და აღარ არის ვასაკვირი ესოდენ განათლებული მეფის საუვედრინარევი ირონია ამ სასწმუნოებრივი პაექრობისას, რომელიც იფეთქა მისივე ინიციატივით მოწვეულ შემვედრანზე ორი მომწე და მეზობელი ხალხის ეკლესიას ღმრის არსებული უთანხმოების აღმოსაფხვრელად.

3. ქელიძე იმომწმებს ქართველი მეფის აღტაცებულ დახასიათებას, სიმბურ წყაროებს რომ შემოუნახავთ ჩვენთვის, ორიენინალური ასპექტით წარმოგიდგენს ამ საკითხსაც და კიდევ ერთხელ ვკრწნობთ დავით აღმაშენებლის პორტრეტურ-მორალური მსოფლმხედველობის მთელ სიღაღებს.

ეთელ მიშლე წერდა: „ერი, ამ სიტყვის უკვლახზე ამადლებული მნიშვნელობით, მწელის იპოვეთ თვით ხალხის წიაღში. სათაუც კი გაიხდევ — ეს არაა ერი, არამედ მისი რომელიღაც ფენა თუ ნაწილი, სახეცვალეადი და არასანერქლოვი. ერის დიადი სული მთელი თავისი სიმძლავრით მხოლოდ გენიოსის პაროვნებაში გამოვლდნება.“

ილია ქავჭავაძე ხოპ ამას ემობოდა (სწორედ დავით აღმაშენებლის ხსოვნისადმი მიძღვნილ

წერილში): „ერი თავის გმირებში თავის სულსა და გულსა, თავის მწერითელსა, თავის ღღნეს და შემდეგბლობას, თავის ხატსა და მავალიოს“.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკებში“ ყურადღება გამახვილებულია ობიექტურ ფაქტორებზეც, რამაც ხელი შეუწყო უდიდესი მასშტაბის ნიჭიერი და ბრძენი მმართველის წარმატებებს. მართალია, თურქ-სელჩუკებმა გაანადგურეს ქვეყანა, მაგრამ ეს ყველაფერი მოხდა შედარებით მოკლე დროში და მტრებმა ვერ მოასწროს დამყრობილი ქვეყნის სულიერი დათრგუნვა და დამორჩილება, დიდი და თვითმყოფადი კულტურის ამოძრკევა, აღმართა ფსიქიკის შეცვლა.

3. კელიძე ხაზსამით აღნიშნავს დავით აღმაშენებლის არაჩვეულებრივ პროგრესულობას: „მას სოცრად გაფაქიზებული სმენა და ზედვა აქვს — თითქოს უკვე გრძნობს დასავლეთის ქვეყნებში ქვარადარბეულ, მაგრამ მთაბლოებულ სენთქვას ახალი ცხოვრებისა, და ახლო როვნებისა, და ჩვენ უკვე ვნახვთ, რა ადრინად იჭვრს თადარიგს, როგორ ამზადებს ნიადვს, რომ მისი ქვეყანა და ხალხი, კაცობრიობის ისტორიაში ამ დიდ მოძრაობას და ძვრებს არ ჩამორჩეს, არ ვაირიყოს“...

დავით აღმაშენებლის მოღვაწეობის ხანა 3. ჰელიძის წიგნის მხოლოდ ერთი, თუმცა საყმიოდ ვრცელი, ნაწილია და მასში რელიეფურად არის გამოკვეთილი მწერლის შემოქმედებითი მეთოდი, მისი მიღგომა საისტორიო წყაროებში და მისალის ალბებრად ამტვერვლება.

3. ჰელიძის წიგნში საფუძვლადანდ არის გაშუქებული დავით აღმაშენებლის რეულმეწმწენარეულობითი პოლიტიკა, დაბეჯითებით რომ გრძელდებოდა მისი მექვიდრეების დროსაც.

ქართველი მეფეებისათვის ქრისტიანობა წარმოადგენდა დროშას, რომელიც წინ უძღოდა სამშობლოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში ამოწვლილ მახვილს; მაგრამ, მადლობა ღმერთს, არც ერთი მთფანი არ უფილა შეყრობილი რელიგიური ფანტოზით. ისინი, სარწმუნოების ინტერესებთან ერთად, ითვალისწინებდნენ მსხმადიანური სამყაროს გარემოცვაში მოქცეული ქრისტიანული ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ თუ კულტურულ ინტერესებსაც. შესაძლოა, ვინმეს მოგჩვენოს, რომ ქართულ ეკლესიაში „წმიდა კეთილმსახრად“ შეურახელი დავით აღმაშენებელი ძალზე სიმამიურად უფილა ვრწყობილი მაჰმადიანობის მიმართ, ვინაიდან თბილისში მცხოვრებ მაჰმადიან პოეტთა და სუფიებისათვის თავშესაფარი აღშენებია, ქონებრივ დახმარებას უწევდა, დარბაზობას უმარბოვდა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, თვითონაც დადაოდა მეჩეთში, სადაც ლოცვასა და უფრანის კითხვას იმწენდა იგივე სიმამიავები უნდა დაეწმით თამარ მეფეს, რადგანაც XII საუკუნის დამლევეს, ჰალაქ დღემში, საქართველოს სახელმწიფო ხელისუფლების ინიციატივით მოწვეულ სა-

სამართლის (სომეხთა მონასტრებს შორის ჩამოვარდნილი დავის გასარჩევად) საქართველოს დიდებულებთან თუ მღვდელმთავრებთან და სომხური ეკლესიის მესვეურებთან ერთად ეწე-რებოდნენ თბილისის, ანისისა და დავის უდაბ-ები. ეს უკანასკნელი ფაქტი ივ. ჯავახიშვილს მიანიდა „საქართველოს უაღრესი კულტურისა-ნობის“ დამამტკიცებელ საბუთად. საერთაშო-რისკო თანამშრომლობის იმდროისათვის გასაო-ცარ და მოქმთბლავ შავალითად. დიდი ქართვე-ლი მეცნიერი სიამაყით შეინშნადა: „სწორედ აქ და ამ ხანაში გამოიჩინეს ქართველებმა დიდ-სახელმწიფოებრივი აზრის შეგნებისა და მისი განხორციელების უტყუარი ნიჭი“. დაბაჟ, საქა-რთველო აღმოსავლეთში ქრისტიანობის ბერ-ქად აყხადებდა თავს და დანახელად ასე უყუ-რებდა მას, მაგრამ ეს მოვლენა სრულიად არ გამოიჩნებდა საქართველოს სამეფოს ტერი-ტორიაზე მსხოვრებ მამადიანთა მიმართ ტო-ლერანტულ პოლიტიკას, რომელიც ნაქრანხევი იყო არა რომელიმე მეფის სიმპათიებით მამა-დიანთი სარწმუნოებისადმი (როგორც შეიძ-ლება ეგონოს საქმეში ზაუზუადე კაცს), არამედ ქვეყნის საშინაო და საგარეო პირობებით. მისი მჭიდრო ურთიერთობით მამადიანურ სამყაროს-თან. ამ ურთიერთობის უაყოფა მხოლოდ ზიანს მოუტანდა საქართველოს და, ამიტომაც, ქართ-ველ სახელმწიფო მოღვაწეებს საქართველოში თუ მის მეზობლად მსხოვრებ მამადიანთათვის „ქვაროსნული ომი“ არასოდეს გამოუცხადებია-თ. ქართველი მეფეების სანიმუშო რწმუნებუ-ნარებლობა განამტკიცებდა და ზრდიდა საქა-რთველოს საერთაშორისო ავტორიტეტს.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკების“ შესაძვე წიგნში მნიშვნელოვანი ადგილი ენიჭება დავით აღმაშენებლის შემვიდრეთა მოღვაწეობის პერიო-რის და განსაუთრებით — საქართველოს ისტო-რიის ე. წ. „ოქროს ხანას“, თამარისა და რუს-თაველის ეპოქას. აქ განხილული საკითხებისა და მშვენივრად აღწერილი ეპიზოდების უზრა-ლო ჩამოთვლაც შორს წაგვიყვანდა. მწერლის მეთოდი უცვლელი რჩება: ისევე ბეჭითი ძიება სხვადასხვა ხასიათის მასალებისა და მხატვრული სახეებით შევსება. მითხველი ეცნობა „ოქროს ხანის“ ნათელსაც და ჩრდილსაც და შეუძლებე-ლია არ გავიზაროს სათანადო ილუსტრაციებით შემაგრებული დასკვნა: „...ის შთაბეჭდილება, თითქოს თამარს უზრუნველი ზეობა ჰქონოდა და ყველაფერი იოლად და დაუბრალოდ მოეგ-ვარებინოს, მცდარია და იმაზეა დაფუძნებული, რომ შემდეგ მისი სახელი მართლაც ლეგენდად იქცა. სინამდვილეში ჩვენი ხალხის ისტორიიდან იქნებ ბევრი ვერ დაეახსებლოდ ისეთი მეფე, რომელსაც ამდენი წინააღმდეგობა და გულის-ტკივლი შეხვედროდა, თითქოს თამარის სა-ხელს არ შექდერის ეს სიტყვა, მაგრამ, ასეთი ტრავმული ცხოვრება ჰქონოდას“.

ქართული კულტურის საკითხებზე მსჯელობი-

სას ავტორს არ ავიწყდება საყოველთაოდ მიმ-რებული ტემორიტება იმის თაობაზე, რომელიც არაბთველო ორი დიდი სამყაროს — დასავლეთისა და აღმოსავლეთის შიქანზე იდგა და ფართოდ ეღებდა კარს ორ დიდ კულტურას. ძველი და თვითმყოფადი კულტურის პატრონს არ ეშინო-და ვარედან შემოსული ნაყადისა, რომელიც სა-კეთიარ ნიადაგში ღრმად ფესვებგადმულ ქარ-თულ კულტურას ვერ ართმებდა ეროვნულ შე-ობას, და მხოლოდ ამიღებდა.

ვ. კელიძე ურიდება მყვირალა ფრაზებს და, საკმაოდ ხშირად, მსუბუქი ირონიით ახავეს თავის თხრობას, რათა განმუხტოს დამაბუღო-და მკითხველს სული მოათქმევინოს. ასე მაგა-ლითად, თურქ-სელჩუკთა საქართველოში თარე-შთან დაკავშირებით შეინშნავს, აღრე თუ და-ზამთრებამდე იკლებდნენ ქვეყნის და მერე გა-ზაფხულის მოსვლას ელოდნენ, ახლა გამოსაზამ-თრებელ ადგილებსაც პოულობენ: „როგორც ხედავთ, კარგად შეგუებთან, გაშინაურებთან ჩვენიერ ზამთარს, კარგად აუთონებთან ჩვენი ხალხის საცხოვრებელი“. და შემდეგ, იმავე ეფე-ქტის მისაღწევად, მემატიანის პიპრობოლურ გა-მოთქმასაც იმორწმებს: რაც კი დედამიწის ზურ-გზე თურქობაა, ყველას აქ მოუყვარია თავი და მათი აქედან გაყენა სულტანსაც კი აღარ ძა-ლუქს, გულით რომ შიინდიმოსო. იგბრ, საქა-რთველოდან მამადიანთა დელეგაცია ჩადის სუ-ლტანის კარზე და შეელას გვედრება მზარბან-ბელს. მართლაც კომიკური სიტუაცია გახლავთ: თბილისში დიდებულნი გადამთიელი ჩივის, ქა-რთველები ჩვენს ქალაქში აღარ გვაკვენებენ, ამდენი უსამართლობა და ძალმობრეობა ჩოღემ-დე უნდა ვითმინოთ. დელეგაციის წევრებს, უკიდურესი სასოწარკვეთის ნიშნად, შავად შე-უღებავთ პირისახე და ხელები, ზოგიც თავი თეხამდე გამურულა. და კიდევ ერთი საგულის-ხმო დეტალი: მწერალი, ჩვენი ქვეყნის მტრების დახასიათებისას, მხარობს ხოლმე ძალზე კონტა-სიტყვას „მოძებდურებელი“, რომელიც გადამ-თიელთა სიმრავლესაც მიგვიანიშნებს და ირონი-ული ელფერიც დაქრავს, თითქოსდა მათი მიზ-ნების ამოჭრასაც გვამცნობს.

თავის წიგნის ფურცლებზე ვ. კელიძე დაწ-ვრილებით ეხება ყველა მნიშვნელოვან პირო-ბების ქვეყნის ცხოვრებაში: ყიფიყათა მუღმივი ქარის შექმნა, დიდგორის ომი, ბრძოლა ანისო-სათვის, დენმა ბატონიშვილის ტრაგედია ის-ტორია, ყუთლუ-არისების დასას პირობაში, შამქორისა თუ ბასიანის ომი, მეთხვე ქვაროს-ნული ლაშქრობა და ტრაპიზონის საკეისროს დაარსება...

„ძალიან გაგვიგრძელდა ომების ჩამოთვლა და აღწერა, — შეინშნავს მწერალი და გვიზო-რებს თავის გულისტკივილს მემატიანეთა მონა-თხრობის ერთფეროვნებაზე, თითქოსდა არც არ-სებულობის მეორე მხარე ჩვენი წინაპრების ცხოვრებათა — ხალხის ყოფა და შრომა, ჩვეუ-

საქართველოში
საქართველოში

ღებრივი ურთიერთობა აღამაინებსა, სწორედ ხალხს ცხოვრების სხვადასხვა მხარეთა ცოცხალი აღწერა აღადგენს მკვდრებით წარსულს. რა შწირი და ცალმხარევი იქნებოდა ჩვენი წარმოდგენა საქართველოს ისტორიაზე, სხვა წყაროებით რომ არ ზერხდებოდეს „ქართლის ცხოვრების“ შევსება, შწირალი გულმოდგინედ ეძებს მრავლისმთქმელ ცნობებს არქეოლოგიურ და ნუმისმატიკურ მასალაში, ეპიგრაფიკასა და დოკუმენტებში, ეთნოგრაფიასა და ფოლკლორში, ქართული მწერლობის ძეგლებში. ეძებს, პოულობს და ამდიდრებს თავისი ფანტაზიით, რომელი აღმოცენებულია რეალობიდან და შედღეობებულია იმავე რეალობასთან.

ავტორის „საუკუნეთა მზილველ მანქანას“ შექაყანს მკითხველი გელათის აკადემიის ლექსიაზე, მაშინდელი სტუდენტებით გაქვიდოდა რაბაზში; ვისმენთ პატივობას მხატვრული და სამეცნიერო ლიტერატურის თარგმნის საქითებზე (იხე — მომდინარე პარალელი თანამედროვეობასთან); ვათავალიერებთ გელათის ტაძრის ფრესკებს, საიდანაც წმინდანთა ნაცვლად შემოგვეურებენ მიწიერი აღამაინები თაივანით ჩვეულებრივი გრძნობებითა და ვანდლებით. თთქოსდა ცოცხლდება გვეფთხის სასახლე, თთქოსდა ზედად საუკუნეების წინათ აქ მობინადრე აღამაინების მკრთალ სილუეტებს და მათი ხმეზიე ჩაგვსმის. წვეულება, სჯაბასის სახელმწიფობებზე საქმეებზე, აგზვიზებული ბუზარი და ცეცხლიან ჩაფიქრებულ აღამაინი. სეფექალზებს ჩურჩელი და ზორეული სახელმწიფოს ელჩის გამოჩენა, სავაზირის სხდომა და პურობა, ქვეყნის დიდი პრობლემები და აღამაინათა წერილობანი ენებანი, ბრძოლა თანამედრობისათვის და ინტრიგები. გრძელდება კალენიოსკობი გაყოცხებული წარსულის: გზაზე მიმავალი სავაჭრო ქარავანი და გზის პირას გამართული ფუნდუკები, ზიღები და წყალსდენები, საბრთოლო საჭურველი და საქართველოს დროტა, ქართული მინერა და ქართული საექსპორტო საქონელი, გვეზის სახლი და მსხვილი ფეოდალის სასახლე, შორომა და ლხინი... ჩვენი წინაპრები, გართულნი ყოველდღიური საქმიანობითა და მათთვის მისაწვდომი საამეებით.

აგერ, წარმოგვიდგება სურათი იშში გაყოლებისა, ვეცნობით მკომრის ზურჯინს: ცალთვალში ჯავშან-მუზხარდი უწევია, მეორე თვალში — საგზალი, თინის პურების ქვეშ რაღაც მკერივს შეეხო ჩვენი ცნობისმოყვარე ზელი. „და როცა ამ საგანს შეიკნობთ, საამურად გავგლიშებათ. ჩურჩხელა ყოფილა, ჩვენებური ტაბილა ჩურჩხელა, ჩვენებური კაცის და მუნახის ნაყოფი. სახალისო საქმელიც არის, უმთიანიც, დიდხანსაც გამძღვს, სატარებელადაც ადვილია. მართლაც, დიდებული საგზალია მკომრისათვის“.

მემკრათა რაზში დობრა და მთებში გატრინაბეზელ გზას მიჩაჩებული დედის გულიდან ვე-

დრება ისმის; ღმერთო, შენ უშველდე... გაუმარჯვე... ღმერთო, მშვიდობით დააბრუნე... საუკუნეებს მიპყვება ვკო და დაესრულებლივ მკორდება.

ვ. კელიძე არ წასტლი იოლი და მაღლენებელი გზით. იგი გაცილებით მეტს მოგვიანბრობს, ეიღრე მატონაში წერია. მისი შემოქმედებით მეთოდი გულისმობს არა წყაროების „თარგმანს“, არამედ მათ შევსებას, ახლებურად ამეტყველებს და, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მოშინაურებას. იქნება შთაბუქდილება, თთქოსდა ჩვენი ნაცნობ-შეგობრების ამბავს ვისმენდეთ. ცხადია, ამით არც სიღიფი იქარავება ვარსაფულდოთო და არც ტრავიზში. ერთიცა და მეორეც მშვენივრად არის გამოხატული მკითხველისათვის საინტერესო თხრობის სიღა და თვეშეკავებული სტილით, რომელიც მკაცრად უკავაღებს მაღალფარდოვან აფორიზმებსა და კონიუნქტურულ ზიზილ-პაბილებს.

ვ. კელიძის წიგნი, უამრავ ქართულ და უცხოურ წყაროებთან ერთად, გათვალისწინებულია ქართველ მეცნიერთა დიდი მონამკვარიც — სოლიდური კვლევები, ამოცანილი „ქართლის ცხოვრების“ საბარკველზე. წიგნი ამოქმედებულ ავტორთა შორის შეგვდებით ქართველ ისტორიკოსებსაც, ივ. ჯავახიშვილსა თუ შ. მესხიას, და არასტორიკოსებსაც, იქნება ეს პიღროლოგი ა. ლოსაბერიძე თუ ისტორიის თვლაველი ენთუზიასტი ა. მამულაშვილი. ზედმეტი არ უნდა იყოს იმ გარემოების აღნიშვნაც, რომ ვ. კელიძე უღარესი ეკთილსინდისიერებით იცავს მეცნიერული ეთიკის ნორმებს და მთოთოებს ყველა მეცნიერს, ცნობილსა თუ უცნობს, ვისი ნაშრომითაც კი უსარგებელია წიგნზე შეშობის დროს.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ არც სპეცილიტრი გამოკვლევა გაბლავთ. ერთობ იეღლად ასათვისებელი მკითხველთა ფართო კრისათვის და არც — ისტორიული რომანი სიღაც მწერლის ფანტაზია, ზორად, სინამდვილეს შორდება. „ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ არის დოკუმენტური სმართვები, ამეტყველებული მწერლის ვალშით; ეს არის ცოცხალი და საინტერესო ისტორია, რომელიც შეიცავს წყაროებსა და გამოკვლევებში დაფასტრებული-დადგენილ სინამდვილესაც და მასზე დამოკიდებული მხატვრული წარმოსახვით შექმნილ სურათებსაც.

...თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ვ. კელიძის წიგნი ეამთა დინებაზე გადებული ზიდი ღირსეული ეკვივალენტია ძველ საქართველოში „მდინარეთა სასტკეთა ზედა“ აგებული ზიდებნასა, რომელთა შესახებაც სიყვარულით მოგვითხრობს მწერალი და რომლებიც, სპეცილიტრთა აზრით, საეგებით აქმაყოფილებენ თანამედროვე ხილმშენებლობის კანონებს.

67-10

35

8360 80 333.

059860
78128

„МНАТБИ“

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ